

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ LXV

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXV

Уређивачки одбор:

др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкај,
др Милка Ивић, др Лили Лашкова, др Александар Лома,
др Софија Милорадовић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Предраг Пийер, др Слободан Ремейић, др Андреј Н. Собољев,
др Живојин Сјанојчић, др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска,
др Драго Ђујић, др Ејон Фекејџе, др Викјор Фридман

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2009

Први број *Јужнословенској филолоја* изашао је 1913. године, у Београду, покретач и издавач Александар Белић, члан Српске краљевске академије. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог / главни уредник Предраг Пипер. – Год. [1], књ. 1, св. 1/2 (1913) ; год. [2], књ. 2, св. 1/2 (1921) – књ. 11 (1931) ; књ. 12 (1933) – књ. 17 (1938/1939); књ. 18 св. 1/4 (1949/1950)–. – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913–1938 ; 1949/1950–. – 24 cm

Годишње

ISSN 0350/185x = Јужнословенски филолог

COBIS.SR-ID 615183

Рецензенти радова који се објављују у *Јужнословенском филолоју*, књ. LXV:
др Даринка Гортан-Премк, др Милка Ивић, др Александар Лома,
др Софија Милорадовић, др Александар Младеновић, др Предраг Пипер,
др Слободан Реметић, др Андреј Собољев, др Срего Танасић

Секретар редакције: др Софија Милорадовић

Израду и штампање финансирало је Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 22. 9. 2009.

Издаје:

Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36

Припрема за штампу: Београдска књига (www.beogradskaknjiga.co.rs)

Штампа:

ЧИГОЈА ШТАМПА
Београд, Студентски трг 13
chigoja@eunet.rs
www.chigoja.co.rs

*Ова књига „Јужнословенскої филолоїа“
їосвећује се сећању на академика Павла
Ивића їоводом десетїоїодишњице њеїове
смрїи.*

САДРЖАЈ

Милка Ивић: Неколико мојих речи о Павлу	9–9
Александар Младеновић: Павле Ивић у неким мојим сећањима	11–14
Владимир Гудков: Александр Белич и Павле Ивич у Московском универзитете	15–19
Драгољуб Петровић: Записи о Павлу Ивићу	21–35
Слободан Реметић: Две и по деценије велике привилегије	37–60

Расправе и чланци

Милка Ивић: О неким српским именицама које се употребљавају као специфични квантификатори	61–64
Предраг Пипер: О семантичкој категорији степена у српској сложеној реченици	65–87
Александар Лома: <i>Киљан</i> „пободен камен“ – далматоромански остатак на тлу Црне Горе?	89–99
Jarmila Panevová: Honorifika v češtině (České vykání – teorie a korpusová data)	101–108
Срето Танасић: Временска одредба зависне временске реченице у савременом српском језику	109–119
Драго Ђупић: Геминате у Његошевом <i>Горском вијенцу</i>	121–123
Александр Киклевич: Проблемы описания русского синтаксиса в семантическом аспекте	125–151
Јованка Радић, Софија Милорадовић: Српски језик у контексту националних идентитета (Поводом српске мањине у Мађарској)	153–179
Радивоје Младеновић: Деклинација заменица ж. р. јд. у говорима југозападног дела Косова и Метохије	181–228
Жарко Бошњакловић, Драгана Радовановић: Степен испитаности шумадијско-војвођанског дијалекта	229–265

Слободан Павловић: Позиционирање зависних реченица у старосрпском језику	267–297
Марта Бјелетић: Прилог проучавању придева типа <i>боіовейѡан</i>	299–317
Снежана Петровић: Од именице <i>(x)аѡѡар</i> „воља, наклоност, милост“ до придева <i>безајѡрен</i> „необазрив“	319–330
Марија Илић: Динамика језичке и социјалне промене: о мањинским језицима у Мађарској с посебним освртом на српски језик	331–357
Ивана Лазић-Коњик: О функционално-семантичкој категорији егзистенције у српском језику	359–374
Јасна Влајић-Поповић: Грецизми у српском језику (осврт на досадашња и поглед на будућа истраживања)	375–403
Марија Вучковић: Савремена дијалектолошка истраживања у српској лингвистици и проблематика језика у контакту	405–423

Прикази и критика

С. М. Кулбакинѡ, <i>Славјанская палеографја</i> . – Бѡлград, 2008. (Вера Борисенко-Свинарская)	425–432
Књига Александра Младеновића о историји српског језика (Јасмина Недељковић)	433–439
Милорад Радовановић, <i>Сѡари и нови сѡиси</i> (Срето Танасић)	440–444
Марта Бјелетић, <i>Ис^{ко}врнуѡи ѡаѡоли</i> (Л. В. Куркина)	445–459

Хроника

Рајна Драгићевић: Иновације у творби речи у словенским језицима	461–468
--	---------

Библиографија за 2006. и 2007. годину

Списак обрађених часописа	469–470
Обрађени зборници радова	470–630

Регистри

Регистар кључних речи	631–632
Регистар имена	633–652

НЕКОЛИКО МОЈИХ РЕЧИ О ПАВЛУ

У својству животног сапутника Павла Ивића желим, овом приликом, да о њему изнесем неке податке који, по природи ствари, другима нису могли бити тако непосредно на виду пажње као мени.

Прво што ми ваља нагласити је следеће: Током свог дугог (доиста – изузетно дугог!) боравка на овом свету ниједном ми није било дато да сретнем још неког човека који би се, слично Павлу, тако спонтано, усрдно, добронамерно одазивао сваком молиоцу за помоћ. А друго – у погледу остварених радних учинака Павле је био недостижан; умео је да уочи оно што је релевантно, да га детаљно спозна, опише и прикаже научном свету.

Одговарајући одазиви тога света нису изостали – додељивано му је чланство у разним Академијама наука, тако да је умро као о с м о с т р у к и академик и почасни члан Лингвистичког друштва Америке!

Колико је мени познато, ниједан други народ, осим нашег, није, у догледном времену, доживео ту част да један његов представник буде члан осам Академија наука, тако да се доиста имамо чиме поносити. А тај наш понос дугујемо Теби, Павле. Хвала Ти!

Београд

Милка Ивић

ПАВЛЕ ИВИЋ У НЕКИМ МОЈИМ СЕЋАЊИМА

Академика Павла Ивића упознао сам почетком друге половине XX века преко његове супруге академика Милке Ивић.

Припадао сам претпоследњој генерацији студената која је слушала редовна предавања проф. А. Белића. Предавао нам је „Лингвистику“, како смо називали његов предмет, а то је било, заправо, градиво у његовој књизи *О језичкој природи и језичком развоју* (Београд, 1941), из које смо учили. Овај предмет смо слушали на другој години студија. При крају зимског семестра, негде у јануару, проф. Белић нам је рекао (на његовим предавањима није било много слушалаца) да ће овога пута, за време предстојећег зимског одмора, он остати дуже у Словенији, да се неће вратити 15. фебруара, али да ми треба редовно да долазимо на његове часове јер ће га од почетка следећег семестра неко време замењивати једна његова сарадница из Института за српски језик. Тако је и било.

Почетком летњег семестра у нашој слушаоници појавила се Милка Ивић и једно време је радила с нама. Касније се проф. Белић вратио, завршио своја предавања до краја поменутог семестра и ми смо код њега полагали испит.

Идуће школске године Катедра за српски језик Филозофског (данас Филолошког) факултета објавила је списак тема за наградне теме студената (поводом 29. новембра, Дана Републике Југославије), што је, иначе, чинила сваке године. Са тога списка одабрао сам једну тему из историје језика и отишао код предметног наставника да се с њим консултујем. Он ме је одвратио до тога посла рекавши да је непотребно то радити, да је списак стар и сл. Био сам збуњен. Код куће, мој старији брат, саслушавши ме, упитао ме је: „Ко је тамо шеф катедре?“ – „Проф. Белић“, рекао сам. „Па иди код њега и питај га“, додао је брат. То сам и учинио. Сачекао сам проф.

Белића после његовог часа, представио се и упитао га да ли могу да обрадим тему са поменутог Катедриног списка. Радило се о језику спева *Jugitina* песника Марка Марулића, чакавског далматинског писца, дела које је 1521. г. штампано у Венецији. Проф. Белић је то прихватио и одмах ме упутио да се у раду користим фототипским издањем оригинала овога спева. Био сам пресрећан. (Касније је овај мој написани рад добио награду Ректората Београдског универзитета.)

При крају својих студија поново сам отишао код проф. Белића, сада да узмем тему за свој дипломски рад. Дао ми је тему *Језик Лашванске хронике*, тј. писаног споменика из XVIII века насталог у западној Босни. На крају разговора проф. Белић ми је рекао да се за потребну литературу о овој теми обратим његовим сарадницима у Институту за српски језик и додао је да му се касније могу јавити с евентуалним питањима.

У Институту за српски језик знао сам једино Милку Ивић са часова када је замењивала проф. Белића. Рекла је да ми не може помоћи око литературе јер се она не бави историјом српског језика, али да ће зато позвати свога супруга. Убрзо се појавио Павле Ивић, упознао сам се с њим и рекао ми је да ће ми за који дан припремити списак литературе која ме је интересовала. Тако је и било.

Написао сам овај рад, дипломирао једнога јуна, следећег септембра отишао сам на одслужење војног рока (у међувремену је овај мој дипломски рад добио такође награду Ректората Београдског универзитета) а после војске изабран сам за асистента на Катедри за српски језик новооснованог Филозофског факултета у Новом Саду, где су се као доценти већ налазили Милка и Павле Ивић.

* * *

Отада (1956. г.) па до септембра 1999. г. трајало је моје вишедеценијско познанство, сарадња и дружење са Павлом Ивићем. Као млад човек, почетник, нашао сам се на Катедри окружен људима који су били научно продуктивни (ту су још били проф. М. Павловић и проф. П. Ђорђевић), што је, наравно, утицало и на мене. Павле Ивић ме је од почетка саветовао да треба стално читати одговарајућу научну литературу, али да треба истовремено вршити и одређена истраживања.

У то време постдипломске студије нису постојале. Напредовање се остваривало искључиво на основу објављених научних радова

без којих није било могуће пријавити ни тему за докторску дисертацију. Кад сам овај услов испунио, Павле Ивић ми је предложио тему за докторат: *Народни језик Јована Рајића*. Он је то учинио одступивши од раније праксе које се често држао проф. Белић усмеравајући кандидате на западна подручја српског језика сматрајући да је у тамошњим старим споменицима више заступљен народни језик (присетимо се само објављених радова као што су она о језику дела: Петра Зоранића, Матије Антуна Рељковића, Ивана Анчића, Доминика Златарића и др.). Радећи на поменутој теми о Рајићевом језику, ја сам уз помоћ и сугестије Павла Ивића многе ствари учио и научио, и то не само оне које су биле непосредно везане за филолошке и лингвистичке проблеме већ и оне које су биле ширег карактера: начин у помагању другоме, превазилажење тешкоћа, како другог упућивати да не поклекне у раду, како је обавезно све проверавати, како увек треба полазити од материјала на којем се морају заснивати и испитивања и закључци. Тих Ивићевих савета држао сам се стално, па и дан-данас.

Проучавањем народног језика у делима Јована Рајића, започело је код нас после Другог светског рата детаљније испитивање језика низа штампаних и рукописних дела српских писаца предвуковског и вуковског периода са подручја данашње Србије. Наша знања почела су се проширивати, славеносрпски период у развоју данашњег српског књижевног језика екавског изговора није више изгледао онако негативан како је раније оцењиван, показало се да су Срби у Србији умели и знали добро да пишу народним језиком и пре појаве Вука Караџића. У та проучавања поступно су се до данас укључивале и нове генерације истраживача, домаћих и страних. А све је то почело од Павла Ивића који је наша проучавања усмерио према језику Јована Рајића.

* * *

Павле Ивић је несебично пружао помоћ свима којима је она била потребна: студентима, сарадницима на Катедри, људима са стране... Велики је број аутора чије је прилоге у рукопису читао, и то не само почетничке текстове већ и магистарске и докторске радове – свима њима је савесно и добронамерно прилазио, исправљао, допуњавао, упућивао на нову литературу и њиховим ауторима у непосредном контакту отварао видике. Такав је био и као главни и одговорни

уредник *Зборника Мајице српске за филологију и лингвистику*: није му било тешко да позове неког од аутора, да се с њим састане, да заједно с њим исправља и допуњује чланак понуђен за објављивање. Таквог Павла Ивића знам још од својих асистентских дана па све до краја његовог живота.

* * *

Павле Ивић се искрено радовао туђим успесима у науци, што је и јавно испољавао. Да поменем овом приликом његово велико задовољство и радост када је његов бивши студент, проф. С. Реметић, открио шести самогласник (затворено *e* на месту некадашњег вокала „јат“) у народним говорима Србије, на простору негде од Обреновца па на запад до Љубовије, на терену дугом 100 а широком 70 километара. Обрадовао се том Реметићевом проналаску, високо га је оценио и написао да је то врло крупан допринос српској дијалектологији.

* * *

И за време НАТО-агресије на нашу земљу (1999. г.), када смо сви заједно осуђивали агресора, Павле Ивић је налазио тренутке радости. Преко телефона ми је, између осталог, сав обрадован говорио да је одушевљен нашим мајсторима, стручњацима, који су успевали врло брзо да отклоне нестанак електричне енергије после честих бомбардовања. Агресор је бацао из авиона неку материју која је, павши на каблове далеководâ, изазивала кратак спој, а наши људи су, снашавши се, обичним четкама, уклањали ту материју враћајући струју у наше домове.

* * *

Павле Ивић је у свом раду давао све до себе, али је то очекивао и тражио од других. У свакој прилици, не само у званичним разговорима већ и при случајном сусрету, у кратком разговору, свака његова реч је имала своју тежину, логику и аргументованост. Од Павла Ивића се увек могло много научити.

Београд

Александар Младеновић

АЛЕКСАНДР БЕЛИЧ И ПАВЛЕ ИВИЧ В МОСКОВСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

Кафедра славянской филологии филологического факультета Московского государственного университета (МГУ) имени М. В. Ломоносова, ныне объединяющая в своем составе специалистов по всем славянским языкам и литературам (за исключением русистов), с первых дней своего существования складывалась и действовала в сотрудничестве с зарубежными филологами, преимущественно гражданами славянских государств. Это было очень важно, поскольку в Москве почти не было квалифицированных филологов-славистов и одной из насущных задач была подготовка отечественных кадров.

Благодаря энергичным инициативам профессора Самуила Борисовича Бернштейна, фактического основателя кафедры (притом, что в первые годы кафедру формально возглавлял академик Н. С. Державин) в учебных аудиториях и на заседаниях кафедры выступали с лекциями и научными докладами гости из Польши, Чехословакии, Болгарии и Югославии. Приведем свидетельство, содержащееся в мемуарных записках профессора С. Б. Бернштейна. 16 мая 1947 года он писал: „Сегодня на аэродроме встречал из Белграда академика Белича. [...] Александр Иванович чувствует себя отлично, полон всяких планов. На сербском языке будет читать нашим сербистам историю сербского языка и некоторые разделы грамматики современного литературного языка. Согласен читать лекции ежедневно, может даже две пары. А ведь ему уже 70 лет! Будет в Москве до конца июня“.¹

¹ Бернштейн С. Б., Зигзаги памяти. Воспоминания. Дневниковые записи. Москва, 2002. С. 103.

Принимая во внимание выдающиеся научные достижения А. Белича, его роль в жизни своей страны как президента Сербской академии наук, а также, вероятно, и особые заслуги народов Югославии в борьбе против фашизма, ректорат МГУ (по согласованию, конечно, с партийными органами) присвоил Александру Беличу звание „Почетный профессор Московского университета“.² Приведем еще одну цитату из мемуаров С. Б. Бернштейна. Отметив, что присвоение почетного звания иностранному ученому произведено в СССР впервые, С. Б. Бернштейн писал: „28 июня. Состоялась церемония избрания Белича почетным профессором Московского университета. Проходила она в актовом зале университета. Всё заседание передавалось по радио. Было много народу. Несмеянов [ректор МГУ] хорошо изучил текст приветствия и говорил свободно, без бумажки. Хорошо выступил Белич. Он тепло говорил о профессорах Московского университета периода его обучения, о Шахматове, поблагодарил Виноградова и меня за гостеприимство. Похвалил студентов. В самом конце церемонии произошла гоголевская сцена. Шумно открылись двери, и в зал вошел Державин. Вся его грудь была покрыта орденами и медалями. Особенно импозантно смотрелись большая звезда на животе и алая лента через плечо. Державин важно подошел к Беличу и по русскому обычаю решил его облобызать. Но высокий Белич не нагнулся, и Державин вынужден был поцеловать живот гостя. Эту впечатляющую сцену сняли многие репортеры.

29 июня. Сегодня вместе с Виноградовым и его женой провожал Белича. Александр Иванович доволен своим пребыванием в Москве. Я старался сделать всё для этого“.³

Выдающимся событием в истории славяноведения стал IV Международный съезд славистов, который проходил с 1 по 10 сентября 1958 г. в главном здании МГУ на Ленинских (Воробьевых) горах. В составе югославской делегации, возглавлявшейся Беличем, находился 34-летний профессор Философского факультета Новосадского

² Подробные сведения об этом значительном эпизоде в жизни Белича и истории Московского университета изложены в статье автора этих строк: „Александр Белич – почетный профессор Московского университета“ // Гудков В. П. Славистика. Сербистика. Сборник статей. Москва, 1999. С. 149–158 (Книга переведена на сербский и издана в Белграде в 2005 г.).

³ Бернштейн С. Б. Цит. соч. С. 106.

университета Павле Ивич. В секции „Лингвистическая география славянских языков и славянская диалектология“ Ивич выступил 6 сентября с докладом „Значение лингвистической географии для сравнительного и исторического изучения южнославянских языков и их отношения к остальным славянским языкам“. Содержание доклада было высоко оценено авторитетными старшими коллегами, заседавшими в той же секции, С. Б. Бернштейном и Р. И. Аванесовым.

С. Б. Бернштейн, внимательно следивший за состоянием славянской филологии в других странах, был хорошо осведомлен о научных достижениях и успешной педагогической работе Павла Ивича и его супруги Милки Ивич. Он имел весомые основания для приглашения профессора Ивича в Москву для чтения лекций на славянском отделении филологического факультета, что было реализовано весной 1969 г. Профессор Ивич находился в Советском Союзе с 8 апреля по 6 мая.

Цикл лекций Ивича был посвящен фонологии, морфонологии, морфологии сербохорватского литературного языка и истории языка. Аудиторию составляли студенты-слависты, преподаватели кафедры славянской филологии и сотрудники лингвистических институтов Академии наук. Посещала лекции Ивича, например, научный сотрудник Института славяноведения С. М. Толстая. Всего было прочитано двенадцать лекций.

В двух лекциях была освещена проблематика просодии сербского языка. С именем П. Ивича связаны новейшие исследования, которые во многом определяют современный уровень знаний в этой области. Доказана, в частности, истинность мнения, высказанного Мазингом еще в XIX веке, но не получившего современного признания, о двуслоговом характере восходящего ударения. Во второй лекции были очерчены типы акцентных парадигм современного сербского языка.

В лекциях по морфологии существительных и прилагательных ученый показал целесообразность сведения существительных, склонение которых описывается в традиционной грамматике весьма неэкономно, подчас бессистемно, в две группы, одну из которых составят существительные мужского и женского рода с нулевым окончанием в именительном падеже единственного числа и слова среднего рода, а вторую – существительные женского и мужского рода с окончанием *-a* в им. пад. ед. ч. Показав распределение однофонемных, двуфонемных и трехфонемных окончаний существительных и

прилагателних, Ивич выявил везу между синтаксическимн особеностама падежа и нх флексијама. В оделној лекцији било расмотрено чередовање *a* / нуль звука.

Говоо о снстеме глагольных времен, состоащей из семи членов, Ивич указал пять признаков, существенных для распределения временных форм: значение прошедшего, будущего, присутствие говорящего при осуществлении действия или участие в нем („пережитость“), одновременность с другим действием или предшествование ему. Так, перфект выражает действие в прошлом, аорист – действие в прошлом, которое говорящий выполнил сам или присутствовал при его выполнении, а для имперфекта обязателен, кроме этих двух признаков, еще и третий – действие реализуется одновременно с другим действием (состоянием). Немаркированность перфекта является фактором, определяющим его экспансию за счет имперфекта и аориста.

В истории вокализма Ивич выделил период значительного упрощения системы гласных (X–XI вв.) и раскрыл течение и фонологическую значимость фонетических процессов того времени. Был предложен также обзор основных процессов и явлений в истории просодической системы и системы консонантизма. Из исторической морфологии Ивич избрал тему, которая мало привлекала внимание сербскохорватистов, – историю числительных. Две лекции были посвящены исторической диалектологии. Безукоризненно четко Ивич показал, как складывалась современная мозаика диалектов и говоров сербскохорватского языка. В качестве главных экстралингвистических факторов развития были названы, во-первых, социально-политические условия – множественность государств, в рамках которых обособлялись в разное время группы сербского и хорватского населения; во-вторых, массовые миграции носителей языка в северо-западном направлении, вызванные турецким нашествием, и миграции в северо-восточном направлении (с гор в долины), вызванные экономическими причинами.

П. Ивич выступил также с научными докладами по проблемам общего языкознания. Эти выступления состоялись на филологическом факультете МГУ и в Институте языкознания АН СССР. Первый из прочитанных докладов – „Расширение инвентаря фонем и число днстинктивных возможностей“ – был затем опубликован в журнале „Вопросы языкознания“ (1970, № 3). Второй доклад был озаглавлен „Количество просодических возможностей как фоноло-

гический и морфологический критерий“. Доклады сербского ученого вызвали большой интерес московских лингвистов.

С 26 по 28 апреля Ивич находился в Ленинграде, где познакомился с деятельностью кафедры славянской филологии Ленинградского университета. А 3–5 мая он совершил поездку в Тбилиси.

В неизданной части дневника С. Б. Бернштейна читаем: „2 мая. Подходит к концу пребывание в Москве Ивича. Он прочитал несколько интересных лекций, выступил с докладом, который привлек большое число слушателей. Незаурядная личность. Ездил с ним в Архангельское. Осмотрели дворец, парк, пообедали в местном ресторане, где я угостил гостя медвежатиной. Он выполнил всю намеченную программу, был в Ленинграде, завтра на два дня улетает в Тбилиси, 6 мая отбывает в Белград. Я внимательно слежу за публикациями Ивича. Меня беспокоит лишь то, что в последние годы он стал мало публиковать конкретных исследований и очень много печатает статей по общим вопросам. Это дурной признак. Очень много времени и сил он тратит на заграничные поездки. На мой вопрос по чакавской монографии промычал что-то неопределенное“.

Подчеркнем характеристику, данную профессором Бернштейном Павлу Ивичу: *незаурядная личность*. Что же касается его опасения, что Ивич стал меньше заниматься конкретными исследованиями, оно беспочвенно. Достаточно обратиться к перечню печатных работ выдающегося сербского лингвиста и отметить при этом, что он умел создавать значительные произведения в сотрудничестве со своими коллегами. Примером могут служить главы, посвященные истории языка, в многотомной „Истории сербского народа“.

Зарубежные слависты, приезжавшие в Москву, нередко ограничивались двумя-тремя лекциями и докладами на филологическом факультете МГУ. Корифеи сербской филологии Александр Белич и Павле Ивич провели в МГУ каждый по несколько недель, прочитав полноценные развернутые циклы лекций.

Нелишне прибавить, что в процессе обучения сербскому (сербскохорватскому) языку и его истории максимально используются печатные труды Белича и Ивича.

Москва

Владимир П. Гудков

*Павле Ивић и С. Б. Бернијејн у музеју „Арханђељскоје“
(бивши њлемићки дворац с њарком)*

ЗАПИСИ О ПАВЛУ ИВИЋУ

Како је почело. Павла Ивића видео сам први пут негде током јесени 1955, а већ следеће почео присуствовати његовим предавањима из историје језика и дијалектологије. Када је почео да говори о развоју акценатских система од најстаријих епоха и да их повезује с приликама у нашим дијалектима, ја сам се осетио прилично обесхрабреним: с акцентима сам имао „неспоразума“ и на вежбањима из савременог језика, а никако се нисам успевао разабрати ни у питањима версификације на часовима теорије књижевности. После дужег колебања, једног дана сам му пришао после часа, „признао“ му да о акцентима не знам ништа и питао га како се то може научити. Он се осмехнуо, рекао да и за то „има лека“, упутио ме на асистента Александра Младеновића да ми да литературу и да ми помогне. После разговора с Младеновићем, ја сам се дуго мучио с Белићевим и Куљбакиновим расправама, покушавао да схватим механизме по којима је функционисала „теорија метатоније“ и кад ми се учинило да сам доспео у ћорсокак и да се у свему нећу снаћи, опет сам потражио Младеновића. Наш други сусрет био је, међутим, кратак: Младеновић ми је брзо „постројио“ неке појединости које нисам разумевао и све су се моје недоумице одједном разјасниле. Када сам, коначно, све то уобличио као семинарски рад и предао га Павлу Ивићу, он ме је брзо позвао да то што сам „истражи[ва]о“ изложим, усмено, на часовима вежбања. Тада сам се, први пут, с Павлом Ивићем нашао „с исте стране стола“, током „два четвртка“ по 90 минута говорио о проблемима метатоније и о неким односима међу српскохрватским дијалекатским акценатским системима.

Касније се тим питањима више никад нисам враћао, али морам признати да сам се осећао нелагодно кад сам, после много година,

запазио да се у Дибоовој књизи о прасловенској акцентологији Белићеве *Акцентајске студије* и његова теорија метатоније више не помињу ни као библиографске чињенице.

Купање – у невреме. Проф. Ивић тих је година више пута организовао дијалектолошке екскурзије и ја сам у њима учествовао 1957. и 1959 (а међу студентима препричавале су и занимљивости с оне из 1956). Екскурзије су организоване обично у другој половини октобра, путовало се старим аутобусима, а ноћивало на „душецима за плажу“ по подовима учионица у сеоским школама. С прве екскурзије запамтио сам само три етапе: Магића Мала у Славонији, Мрацлин код Загреба и Клана у залеђу Ријеке. Било је то време кад се међу српским дијалектолозима, као неписано правило, постављао „задатак“ да се докажу и у истраживању хрватских дијалеката, Ивић је већ тада имао књигу о штокавском наречју (1956) и завршавао рукопис за њено преуређено издање на немачком језику (I/1958), а интензивно је сабирао грађу и за њен II том (о „торлачком“, чакавском и кајкавском наречју). Ивића је у Магића Мали, пре свега, занимала природа славонског акута, а у осталим местима карактеристике говора у целини. Негде у путу нама се прикључио познати пољски дијалектолог Алфред Заремба и, вече пред повратак, из Сушака (где смо, једино, ноћили у неком радничком одмаралишту) дошли смо у Опатију – да прошетамо по риви. Ивић и Заремба одвојили су се одмах, студенти по групицама кренули за њима, а возач – умакао у неку крчму. После кратког времена видели смо Ивића како плива, са сакоом пребаченим преко раменâ, и Зарембу како у води до колена покушава да му пружи руку и да му помогне да изађе из воде. Ивић је неопрезно стао на степениште којим се улази на купалиште и оклизнуо се, а Заремба се задржао на другом степенику. Док су студенти притрчали, они су већ били изишли из воде, шетња је, разуме се, била завршена, али је тада требало пронаћи крчму у којој је наш возач прекраћивао време. То је потрајало подуже и за то време имали смо прилику да видимо Ивића и као тркача: да би се загрејао у хладно октобарско предвечерје, он је почео да трчи. И чинио је то и брзо и лако, а касније смо чули причу да је, неких ранијих година, он био и првак Војводине у трчању на 1.500 метара.

Када сам се, двадесетак година касније, са Зарембом срео на састанку Међународне комисије за Општекарпатски дијалектолошки атлас и поменуо му ту епизоду, он се широко осмехнуо и после се,

сетно, распричао и о том догађају, али и о другим сусретима с неким југословенским лингвистима. (А колико такве степенице могу бити клизаве, потписник ових редова лично се уверио непуну годину после Ивићевог и Зарембину „купања“ – када је у Пирану остао мало „сувљи“ од Ивића, а знатно „мокрији“ од Зарембе.)

„Промашили »јат« у Колубари“. Другу екскурзију, овога пута по Србији, студенти су помињали по једној драматичној авантури у Гњилану код Пирота, а Ивић по томе што је тада „промашио »јат« у Колубари“. Оно прво тицало се групе студената која је, последње вечери, пожелела да у Пироту, удаљеном неколико километара, „попије кафицу“ и по мраку покушала да нађе пречицу низ једну оштру стрмину, али две девојке, срећом, нису имале „прикладну обућу“ и одрекли смо се намере да проверавамо своје планинарске таленте, после десетак минута избили на сеоски пут и у Пирот стигли после поноћи – када је хотел већ био затворен. Када смо сутрадан напуштали Гњилан, накнадно смо се престравили: неколико метара испод тачке на којој смо покушали да нађемо „пречицу“ – налазила се литица висока макар двадесетак метара!

У Биоску, код Ужица, стигли смо покасно после подне, тамо су нас већ чекали „ђедови и бабе“, Ивић и Младеновић одмах су се с њима распричали, а студентима је било занимљивије да се упознају са сеоским пејзажима, да прескоче брзи планински поток или да загазе у његову ледену воду... Све се то сутрадан поновило, Ивићевим разговорима с најстаријим мештанима тек је покоји студент присуствовао, у једном тренутку ја сам разговоре слушао десетак минута и потом кренуо да се прикључим групи која се договорила да се попне на једно овисоко брдо изнад Биоске. И тада смо имали прилику да се уверимо и у Ивићеве планинарске способности: двадесетак минута пошто је група у којој сам се налазио кренула уз брдо, он је, практично, пројурио поред нас и врло брзо нестао иза једног шумарка. Не знам је ли (пре)стигао и неке групе које су много пре нас кренуле уз брдо, али кад смо видели с каквом нас је лакоћом обишао – изгубили смо вољу да проверавамо сопствену планинарску кондицију. (Касније се испоставило да је планинарење Ивићев хоби: планинарио је на свим континентима, освојио је све веће планинске врхове у Србији; Фрушка гора, Букуља, Венчац и Јастребац увек су биле изазов за дуге планинске шетње; у Словенији је био на разним врховима у Јулијским Алпима – Триглав, Шпик,

Рјавина, Мојстровка; у Бохињском масиву – Родица, Вогел и Меја; у Караванкама – Бегуњшчица, Вожца; био је на врху Сан Антонија у Калифорнији, на Фуџијама у Јапану.)

Биоску смо напустили после подне, а пред Словац код Ваљева (који је био планиран као последња тачка екскурзије) стигли кад је већ увелико била ноћ. И тамо нас је чекало изненађење: неки мост био је оштећен и за аутобус било је врло опасно да се на њега навезе. Ивићеву одлуку да се у том тренутку крене за Нови Сад студенти су дочекали с одушевљењем, али се касније схватило да је тада „промашен »јат« у Колубари“: неке назнаке Берка Николића о чувању »јата« у Словцу, тада нису проверене и требало је да прође више од 20 година да би се, захваљујући Реметићевим истраживањима, показало да се „јатовски ареал“ простире, практично, од Обреновца до близу Дрине.

„Завичајна дијалектологија“. Дипломски рад о језику Марка Миљанова припремао сам пола године, одбранио га у јуну 1960. и био изненађен кад ми је после испита Ивић рекао да дођем у септембру и да се договоримо о томе да се рад у неким појединостима поправи и да се објави. За моју скромност – то је било превише, нисам му се јавио, а имао сам пред собом и добар изговор: крајем септембра отишао сам у војску. Ни тамо се, међутим, нисам успео „сакрити“, Катедра је за јесен 1961. планирала покретање постдипломских студија, најпре Младеновић, а потом и Ивић, позвали су ме да се пријавим... И тако је мој научни пут био одређен – под притиском: за две године, уз добру стипендију и без других обавеза, положио сам 12 испита, припремио магистарски рад о гласовном систему говора Роваца и одбранио га у јануару 1964, пред комисијом у којој су, поред Павла Ивића, били и Милка Ивић и Александар Младеновић и тако, према службеним регистрима, постао први магистар Новосадског универзитета. Неколико месеци после тога, опет по упутствима Павла Ивића, сабирао сам микротопонимију јужне Бачке, две године радио у Никшићу као предавач у Педагошкој академији и почетком 1966. био изабран за асистента и вратио се у Нови Сад.

И док се још нисам ни почео сналазити у својој новој улози, позвао ме је Ивић и питао да ли сам размишљао о теми за докторску дисертацију, ја рекао да сам мислио да радим „нешто о говорима Црне Горе“, а он ме одмах прекинуо рекавши да се „завичајној дијалектологији“ могу вратити касније (и тако се одуживати свом за-

вичажу), али да се пре тога морам проверити у истраживању говорâ који се оштрије разликују од оних с којима сам најчвршће повезан. Уосталом, рекао је, о Црној Гори данас има највише монографских описа (истина – различитог обима и неједнаке вредности, а међу њима најбољи је онај који је урадио Бранко Милетић као „незавичајац“), док се о дијалекатским приликама у многим другим крајевима или зна тек понешто или не зна ништа. И предложио ми да бирам: или западна Србија или западна Босна. И ја одабрао Змијање.

„Прилози проучавању језика“. Ивић је тих година интензивно радио на припремању научног подмлатка и као један од важних корака у тим пословима било је покретање часописа *„Прилози проучавању језика“* (1965). Тај је часопис до данас остао обележен по томе што се у њему објављују прилози млађих лингвиста-почетника, најчешће с назнаком да су радови припремљени „под руководством“ наставника, при чему заслуге за вредност рада припадају само аутору, а одговорност за евентуалне пропусте или нетачности у њима – наставнику. Тиме је Ивић увео поступак који је много господственији, и моралнији, од оних у многим другим научним часописима – у којима се име младог аутора често може наћи на крају „ауторског списка“, иза имена његових наставника и других сарадника. Ивић је *Прилоге* уређивао десет година и у њима су свој научни пут „почињали“ сви млади сарадници-србисти, али и сарадници других лингвистичких катедара, а објављивана је и разноврсна језичка грађа коју су сабирали ентузијастички-аматери с различитих страна српскога језичког простора (најчешће из ономастике и лексике).

Институт за лингвистику. У склопу таквих настојања, Катедра је покренула и други циклус постдипломских студија, а да би се онима који су их успешно окончали створили услови за научни развој, захваљујући Ивићевим напорима и подршци надлежних научних и просветних форума, основан је и Институт за лингвистику (1969) и у њему засновано неколико пројеката чији су носиоци, уз Павла Ивића (који је био и директор Института), били и Милка Ивић, Александар Младеновић и Велимир Михајловић. После извесног времена, међутим, у Институту су искрсли неки проблеми (иза којих су се, знам, налазили некакви политички налози), из свих послова повукли су се М. Ивић и А. Младеновић, П. Ивић препустио је положај директора В. Михајловићу, али је задржао руковођење пројектом. Десетак година касније Институт је, опет по политичком

налогу, припојен Филозофском факултету, тј. Катедри за јужнословенске језике (како се тада називала), али је своје постојање вишеструко оправдао и тиме што је у њему стаса(ва)ло неколико угледних лингвиста и што је под његовим знаком објављено више драгоцених књига.

Зборник за филологију и лингвистику. Тај часопис покренут је 1957 (не знам колике су за то заслуге П. Ивића, али претпостављам да нису најмање), прве бројеве потписали су као главни уредници Миливој Павловић (1957–1960) и Рудолф Коларич (1961–1962), а онда је његово уређивање преузео П. Ивић и то чинио следећих 37 година (1963–2000). И за то време томе часопису прибавио репутацију врло престижне адресе на коју су многи најугледнији лингвисти Ивићеве епохе слали своје прилоге. После 12. броја часопис је почео излазити двапут годишње, а од 1983. назив му је *Зборник Маџице српске за филологију и лингвистику*.

Неспоразуми с политиком. Тих година Ивић се налазио под „сталним надзором политике“, а ја морам признати да о томе памтим мало појединости и не знам је ли „сумњив“ постао и пре јунске студентске буне 1968, већ смо видели да се на челу новоотвореног Института за лингвистику задржао кратко, а грдно политичку прашину изазвала је његова књига *Српски народ и његов језик* (1971) када су се Јосип Врховец и Душан Драгосавац, заједно са секретари(ца)ма, „уписали у лингвисте“ и почели да „поучавају“ Ивића и лингвистици и историји језика. Ивићу су тада и пасош одузимали, 1972. прешао је у Београд, остао тамо три године и био пензионисан – у својој 51. години. Политичари су се плашили да би његови студенти од њега могли нешто и научити; не знам о томе појединости, причало се да је желео да се врати у Нови Сад (јер на катедри у Београду није имао ни столице да седне између часова ни чивилука да на њему окачи капут), али је декану „објашњено“ да то не сме дозволити. Филозофски факултет у Новом Саду, уосталом, „смириван“ је неколико година, неподобне наставнике и непослушне студенте јурили су „из партије“ у неколико наврата (последњу групу „предводио је“ декан Бошко Новаковић – 1972. у пролеће), „либерали су били поражени“, Устав из 1974. признао је Војводици (и Косову и Метохији) право на старатељство над Србијом и ту радост нико није смео помутити... (Срећна је, ипак, била околност да је Ивић био академик и да је могао водити њене пројекте јер као пензионер – можда у њима не би могао ни учествовати.)

Општесловенски лингвистички атлас. Докторску дисертацију о говору Змијања одбранио сам у јануару 1971. и убрзо после тога Ивић ме је укључио у Радну групу Општесловенског лингвистичког атласа (ОЛА) и следећих тридесетак година учествовао сам на редовним годишњим (или полугодишњим) састанцима радних тела ОЛА, увек у различитим словенским славистичким центрима, и у почетку бивао сведок многих бурних спорова везаних, најчешће, за бугарске претензије према македонском језику. На једном таквом састанку у Москви, рецимо, председник Комисије проф. Авањесов изрекао је врло непријатне речи на рачун Југословенске комисије (коју је предводио Божидар Видоески) због њеног одбијања да о томе уопште расправља. Навикнут, вероватно, на то да сви захтеви „Москве“ морају бити беспоговорно слушани, Авањесов је био запрепашћен када су, као по команди, са својих места устали Видоески, Ивић, Логар и Брозовић (или је то био Финка – више се не сећам), пришли до стола радног председништва и, у један глас, захтевали: „Рубен Иванович, повуците реч!“ Проф. Авањесов је повукао реч и извинио се, напетост се смирила, Бугарска академија наука касније се повукла из свих међународних комисија за атласе (АЛЕ, ОЛА, ОКДА) и много томова тих атласа објављено је без грађе из бугарских дијалеката. Иако су, због тога, сви ти атласи озбиљно оштећени, „инцидент“ који помињем имао је несумњиво позитиван значај у каснијим пословима: одговорност за уобличавање појединих томова препуштена је националним комисијама, Међународни редакциони колегијум (МРК) радио је и одлучивао на основу извештаја одговорних редактора томова, увек у коректној и колегијалној атмосфери, без икаквих других притисака осим оних које је наметала научна одговорност.

Фонолошки описи. У таквој атмосфери одлучено је да се припреме и објаве фонолошки описи свих пунктова укључених у ОЛА. Идеја о томе потекла је из Комисије за морфонолошку транскрипцију (на њеном челу тада се налазила Зузана Тополињска) и Југословенска комисија томе је послу пришла одмах и врло одговорно: Ивић и Брозовић припремили су нацрт таквих описа (Ивић – пункт 55: *Башауг*, Брозовић – један чакавски и један штокавски пункт) и према њима припремани су нацрти за све остале пунктове (за описе говора у Србији и Црној Гори образац је увек био Башаид). Фонолошки описи нарочито интензивно припремани су од 1978. до

1980, главни редактор био је Ивић и многи описи (а било их је 125) кроз његове руке пролазили су више пута и било је врло занимљиво пратити његове примедбе на поједине формулације, посебно у описима оних говора о којима је главнина на̄с „слушалаца“ била потпуно необавештена или, у бољем случају, обавештена сасвим површно, посебно када је била реч о словеначким и македонским говорима, али не мање ни о кајкавским или чакавским. Били су, наиме, фасцинантни Ивићеве увиди у односе између појединих говора, пре свега због сродности или разлика међу појавама с обзиром на њихове међусобне удаљености. Имајући на уму Ивићева планинска искуства из Словеније, разумљиво је било што је он скоро сваки тамошњи пункт одређивао врло прецизно у односу на друге, али је занимљиво да се на исти начин сналазио и међу македонским иако су његова слична искуства отуд била много ограниченија. На чакавским и кајкавским просторима, међутим, он се сналазио непогрешиво јер је многе од пунктова и сâм истраживао, а тамо где то није чинио – оперисао је увек чињеницама које су раније други публиковали. А како је то чинио, показаће и један детаљ из његовог разговора с Антуном Шојатом у вези с неком појавом у једном кајкавском говору. Ивић је, наиме, изразио сумњу у један Шојатов навод, али је он био изричит да је запис тачан. Ивић га је тада запитио да ли његови информатори потичу „с леве или десне стране мостића преко оног потока“, да би се, после Шојатовог одговора, сагласио да је примедба неоснована додајући да је „на оној другој страни, на триста метара од мостића“, обична она појава која је изазвала недоумицу.

Фонолошке описе својих пунктова, колико знам, приредили су тада још једино Пољаци и Лужичани.

Први том ОЛА. Фонолошке описе објавила је АНУБиХ (Сарајево, 1981), припремио их је њихов технички уредник, а штампани су у суботичкој „Минерви“, под брижљивим надзором Беле Беркеша. И тада се у „Минерви“ сабрала ауторска и коректорска група каква се, верујем, над једном књигом, никад раније није срела под њеним кровом, а сретће се, после осам година, на завршним коректорским пословима првог тома фонетске серије ОЛА (Београд, 1988). Требало је, дакле, да прође 30 година од идеје да се пројекат ОЛА заснује (било је то на Четвртом међународном славистичком конгресу у Москви 1958) до појаве првога тома, а Ивић је у свим фазама

посла, за све те деценије, уз Божидара Видоеског и Зузану Тополињску, био један од најагилнијих и најзаслужнијих посленика и нашао се у ситуацији да, уз Б. Видоеског, тај том потпише као главни редактор. Не знам сада које су појединости утицале на одлуку Међународног редакционог колегијума да припрему тога тома повери Југословенској комисији (а САНУ је аутоматски била назначена као извршни издавач будући да је Међуакадемијски одбор за дијалектолошке атласе радио у оквиру њених истраживачких програма) с обзиром и на чињеницу да је мало ко из наше комисије дотад објавио било какву лингвистичку карту док су друге комисије (пре свих – пољска) у том погледу већ имале вишедеценијску традицију. Показало се, међутим, да су Бела Беркеш, као технички уредник, и млађани Слободан Кабларевић, као картограф, могли да ураде све што је ауторски посао захтевао, да све то „Минерва“ уобличи као књигу на коју се може гледати и као на издавачки подвиг и да се њоме успостави модел према коме ће се „равнати“ следећи томови у припреми других националних комисија. Преданост, рекао бих – посвећеност, с којом су Беркеш и Кабларевић прилазили послу била је дирљива, као да су знали да тако значајан посао раде сада и више можда никад, и такви су били и на радним састанцима у Аранђеловцу (у хотелу „Извор“), али и поред штампарских машина у „Минерви“, а у томе су имали и свесрдну подршку управе свога предузећа и поштовање свега ауторског колектива Атласа. (Убрзо после тога, у време свеопштег пропадања, и „Минерва“ је почела да тоне и Бела Беркеш напустио је уређивање књига, којима је посветио најбољи део себе, и у потрази за послом прешао у Азотару, а Сл. Кабларевић отишао у Канаду; сада је Бела Беркеш пензионер у Суботици, а Сл. Кабларевић успешан пословни човек у Канади.)

Српски дијалектолошки атлас. Од заснивања тога пројекта, Ивић је био најагилнији и најобавештенији посленик у многим фазама припрема за његову израду, али изгледа да у онима почетним, и најважнијим – у одређивању мреже пунктова и припреми упитника – није имао много удела. Мрежу пунктова, колико знам, Ивић је одредио само за Војводину, али како је то чињено за друге зоне српскога дијалекатског простора, видеће се тек касније кад се показало да су неки репрезентативни пунктови из мреже, напосто, испуштени. С друге стране, у упитнику се нашло много питања на која ни информатори нису могли одговорити нити су експлоратори могли бити сигурни да су записали оно што је у упитнику тражено. То је

посебно изразито у називима дрвећа и биља или дивљих животиња и птица (за које су неопходна и нека специјалистичка знања), а често су искључени многи лексичко-семантички комплекси који су познати сваком носиоцу говора (делови косачког прибора, ткачка лексика, делови млина, ратарске културе, делови кукурузне стабљике итд.). Све такве појединости изишле су на видело када је почео да се прегледа сабрани материјал и кад се показало да су и записивачи („експлоратори“) почесто бележили и оно што није усклађено с раније познатим чињеницама о појединим говорима, али и оно што, сасвим сигурно, „не може бити“. Разлози за то могу се разумети, али послове на припреми Атласа неће олакшати и Ивић је, у покушајима да уклони многе од таквих недоумица, „потрошио“ последње године свога живота, а његови записи на много десетина (или чак стотина) попуњених упитника из многих наших дијалеката остаће као грађа за неког каснијег истраживача његових увида у структуру свеукупних српских говора. Разуме се да Ивић није могао прегледати све упитнике који су стигли у картотеку Атласа (неки су у њу ушли пре више од 45 година, а неки тек недавно – из бројних избегличких центара по Србији), али ће те примедбе бити незаобилазан ослонац приређивачима Атласа када о свакој таквој појединости буду одлучивали. А тамо где је непосредније надгледао сабирање грађе (знам то из личног искуства јер сам с више упитника из разних војвођанских места увек пролазио кроз такву процедуру), Ивић је провере записа обављао одмах и експлоратора „враћао“ да сваку недоумицу отклони и тек после тога упитник је могао бити предат Међуакадемијском одбору за дијалектолошке атласе и наћи се у његовој архиви.

Ивић није дочекао да потпише макар први том Српскога дијалектолошког атласа, али је, одавно и често, истицао да је „добро што Атлас нисмо раније објавили“ јер бисмо тиме из њега испустили макар три крупна открића до којих је наша дијалектологија дошла касније и то захваљујући највише самом Ивићу. То су:

1) рефонологизација квантитета у квалитет, одн. различит фонолошки развој дугих и кратких вокала средњег реда у неким говорима јужне Србије;

2) пространи ареал незамењеног јата у северозападној Србији;

3) ареал са чувањем неоакута од јужних падина Копаоника и Јастрепца до Мораве (а у време које је претходило миграцијама, може бити, и до северног подножја Рудника).

Прве две појединости донекле су назначене у српској грађи укљученој у ОЛА, али је сасвим неизвесно хоће ли се у нашем Атласу моћи показати шири ареали простирања свих трију појава будући да у теренским записима који су претходили тим открићима о њима најчешће нема никаквог помена (а прилике за накнадна истраживања и проверу старих записа – тешко да ће се указати). Тиме се српска дијалектологија нашла на неочекиваној странпутици: убеђени у то да се на српским просторима не може наићи ни на какве „атрактивне појаве“ и да све што може на то личити треба тражити у чакавским и кајкавским говорима, српски дијалектолози нису успели да се озбиљно „умешају у свој посао“. Дobar је пример за то био појава „азбуковичког икавизма“, око чијега су се порекла, скоро пун век, испредале најразличитије теорије, а никоме није пало на ум да темељитије испита говоре северозападне Србије и да покуша утврдити особености њене предмиграционе слике. И управо је Ивић први схватио да се и по Србији могу откривати прворазредне научне сензације, али треба рећи да је и за то почетни импулс стигао од лингвисте који није „патио“ од наших предубеђења – од Емила Петровича и његових записа „затвореног [e]“ на месту „јата“ у говору Крашована, а кад је Миленко Филиповић на сличну појаву указао и у говору Галипољских Срба – Ивић је прекинуо истраживање банатских говора и, у потрази за „незамењеним јатом“, запутио се у Пехчево. И тамо заиста нашао оно што је тражио, утврдио да су се Галипољци на обале Мраморног мора преселили током прве половине XVII века из околине Јагодине, да су у инојезичком окружењу сачували једну архаичну језичку црту, али је тешко било претпоставити да се она и до данас одржала на великом простору северозападне Србије. Све је то Ивић морао имати на уму кад ми је предложио да за докторску дисертацију „бирам“ између западне Србије и западне Босне па ја, не знајући ништа о западној Србији, изабрао оно о чему сам „знао“ нешто више. (Откад сам, пре тридесетак година, први пут дошао у Качер, неке су ми се појединости почеле разјашњавати, пре свега оне о домашају косовско-ресавског модела преношења кратког акцента с краја речи и траговима неоакута на тим просторима, али од Дрине до линије од ваљевског до таковог краја ми још не можемо знати шта нас тамо може очекивати.

За наше кашњење у припреми Српског дијалектолошког атласа, мора се признати, главни разлози налазе се у ангажовању „свих

расположивих снага“ у међународним комисијама за лингвистичке атласе које помињем. Друге националне комисије у том су смислу, изгледа, имале друкчије приоритете: Чеси и Словаци у тим су комисијама често бивали представљени тек симболично (а понекад и Украјинци и Белоруси), да се не каже да их тамо нема, и прилежно припремали своје националне атласе, а дешавало се понекад да је Југословенска комисија би(ва)ла бројнија чак и од домаћина скупа. У складу је с тим и допринос наше комисије у тим атласима, али је то, на другој страни, „преплаћено“ заостајањем оних послова који су нам, сада је то сасвим извесно, морали бити приоритетнији.

О Србима – ма где били. Ивић је рано схватио природу односа између језика српскога и „хрватскога“, а после Конгреса Савеза славистичких друштава Југославије у Сарајеву (1965) о томе више није имао никаквих илузија па је често улазио у спорове с водећим хрватским лингвистима и, како је говорио, „бушио им балоне о само- својности »хрватског« језика“. Касније се, све ређе, враћао хрватским темама и то чинио једино кад је кајкавске или чакавске чињенице требало сместити у неки општији контекст и тако се догодило да другу књигу своје дијалектологије, с прегледом чакавског и кајкавског наречја, није ни написао, а „торлачко“ је друкчије ситуирао у кругу српских дијалеката и тако се, практично, одрекао своје замисли да сва српска и хрватска наречја „осмотри истим погледом“ и истовремено напустио и термин *шиокавско наречје* разврставајући све српске дијалекте у *iproiresивне* и *архаичне*. Тај последњи свој научни подухват Ивић, на жалост, није довео до краја: први део те велике расправе објављен је за његова живота, други део био је приведен крају, али недовршен, а за трећи тек припремљена скица, па су Недељко Богдановић и Слободан Реметић за штампу приредили оно што су могли реконструисати и дорадити на основу Ивићевог рукописа. Не знам колико ће такав поступак представљати „ветар у једра“ Хрватима јер ће сада њима, као и досад, припадати три наречја („хрватски језик“, и иначе, има „тронарјечну димензију“), али то неће променити чињеницу да ће штокавштина и даље бити једино *српска*, а кајкавштина – и даље *словеначка*. А да је тако, за оно прво давно су „потписали признање“ И. Броз, Т. Маретић и Ф. Ивковић, а за оно друго (уз многе старе мајсторе) Хрвате је, у новије време, посебно узнемирио Јакоб Риглер показујући да се неке крупне изгласе с простора словеначке кајкавштине протежу и на „хрватску“,

па су Риглерову прерану смрт дочекали с олакшањем (не допада им се подсећање на то да су по *шиокавској линији*, колико до јуче, били Срби, а по *кајкавској* – Словенци).

Ивић је увек био свестан чињенице да се грубој сили може одупрети једино слабом људском речју и последњих година живота доста је снага посветио настојањима да помогне тамо где је помоћ била најпрешнија – да се несреће народа коме је припадао, ако се већ не могу избећи, учине макар мање трагичним. А *имена залâ* која су их сатирала само у XX веку нису се мењала: увек су их изазивале и предводиле „велике светске силе“ (сад се оне зову „међународна заједница“), а иза њих наступали кољачки ешалони домаћег башибозука – хрватског, „бошњачког“ и шиптарског, тј. исти они којима су Срби *ојросили злочине* после Првог, а комунисти их *за злочине направили* после Другог светског рата и при том их *системајски припремали* за оно што се догодило током последње деценије прошлог века. Ивић је на све то много пута упозоравао и оне који то нису знали и оне који су то сакривали. И то му је, у великој мери, „помогло“ да се пре времена измакне у наше памћење: он је боловао за сваким угашеним српским огњиштем без обзира на то где се оно налазило.

„Грађански ратови“. И у томе, као и у језику, умео је налазити „системе“ и у њих смештати све догађаје свога времена, па и наше „грађанске ратове“. Када сам му једном приликом пренео податак, који сам чуо негде у долини Сане, да у Босни има села са свим „комбинацијама“ православне, муслиманске и католичке вероисповести осим „католичко-муслиманске“, Ивић је и за то имао једноставно објашњење: обе су те религије једнако искључиве, исламска посебно према „неверницима“, а католичка тамо где се своди на *идеологију* и где је жупник „надлежан за *ојроси*“ и најмонструознијих злочина. Из такве перспективе Ивић је посматрао страдања Срба у свим ратовима током XX века и указивао на то да су они увек бивали много више „верски“ него „грађански“ иако су нас теолози уверавали да се они први воде „због верских догми“, а за оне друге – политичарима је (и онима који су се „борили против српске хегемоније“ и њиховим „демократским настављачима“) и иначе било увек једноставније да истину сакрију него да је обелодане. И да признају да су Срби народ који је у сваком сукобу „великих“ предвиђен као монета за поткусуривање, тј. за одстрел. И то – без ловостаја.

Човек који је „знао све“. Међу људима који су с Ивићем непосредније, и дуго, сарађивали често се могла чути реч да је он био – човек који је „знао све“. И то се показивало и на научним скуповима, у расправама о појединим проблемима на радним састанцима научних комисија, али и у дугим шетњама (између ручка и поподневне седнице, рецимо), по стрмим падинама Букуље или Венчаца (које смо с њим најбоље упознавали), али и свугде где се из хотелске собе могло брзо стићи на шумску стазу. И многи су његови ученици касније често зажалили што све то нису запис(ив)али или снимали и макар нешто од тога спасли од нестајања. У таквим приликама могли смо Ивића „пропитивати“ о свему што нас је занимало и он је увек одговарао кратко, прецизно и без иједне сувишне речи, као да у том тренутку формулише пасус или поглавље које ће одмах дати да се унесе у штампарски слог. Ивић је међу својим млађим сарадницима остао упамћен и по једном необичном маниру: приликом сваког сусрета, после конвенционалног поздрава, он је имао и сасвим неконвенционално питање: „Шта радите?“ То је, наиме, било питање на које се очекивао сасвим конкретан одговор, а ако је неко покушао да „замрси“ причом о томе да „има неке проблеме“, чекало га је додатно питање: „На пример?“ На таквој ватри сваки се сарадник могао „опећи“ само једном и за све касније сусрете остављао Ивићу могућност да пита: „Има ли проблема?“

За проблеме које сами нису могли решити, као последњој „адреси“, понекад су се Ивићу обраћали не само србисти и/ли слависти него и специјалисти за друге језике (он је, иначе, говорио десетак језика, а читао и на још неколико преко тога) и, сведочили су ми неки романисти, дешавало се, ипак, да он понешто и „не зна“, али да „зна где одговор може потражити“. И тиме се издвајао од многих „зналаца“ који су претендовали на то да се с њим „поравнају“: Ивић никад није оставио без одговора ниједног свог студента ни сабеседника, а за многе од оних „зналаца“ знам да јесу и једне и друге. Своја непревазиђена знања Ивић је носио господствено и штедро их нудио сваком ко је могао да их разуме и да их усвоји.

Никита – Божо – Павле. Зузана. Ивић се сретао и дружио с најистакнутијим лингвистима свога времена, а ја сам, током многих година, пратио његово дружење и пријатељевање с Никитом Толстојем, Божом Видоеским и Зузаном Тополињском. Четири велике научне, и људске, адресе, од којих су се оне прве три погасиле за

три године. За Никитом, пред његовом Светланом, јекнуо сам неколико месеци пошто се „преселио на Јасне Пољане“. Био сам последњи колега и пријатељ који је с Божом попричао пет минута (на одељењу интензивне неге у Сремској Каменици лекари су ми и то једва дозволили), а кад сам сутрадан хтео опет да га видим – могао сам једино да га испратим за Скопље и у памћење. Над Ивићевим одром изговорио сам неколико слабашних опроштајних реченица. Од тада већ ни Москва, ни Скопље, ни Београд нису више оно што су били док су се из њих одазивали Никита, Божо и Павле, с тим што је у Скопљу остала Зуза, као једина спона са оним лепшим и људскијим временима. И људима који су их обележили својим делима.

На крају – подсећање на последњу реч. „Павле Ивић писао је на језику и о језику на чијим се почецима налази Свети Сава, а »на нашем крају« Вук, Његош, Цвијић, Скерлић, Богдан и Павле Поповић, Владика Николај, Слободан Јовановић, Андрић, Црњански, Пекић, Ћосић, Бећковић и други. И као што су они умели да тумаче душу српскога народа – Ивић је тумачио душу његовога језика. И, зато, док се буде помињало њихово сазвежђе, а српски се народ по њему управљао и у њему огледао – видеће у њему и звезду Павла Ивића.“

Те сам речи изговорио над Павловим одром. Прилика је да их, после десет година, опет потпишем.

Нови Сад, 22. мај 2009.

Драгољуб Пејровић

ДВЕ И ПО ДЕЦЕНИЈЕ ВЕЛИКЕ ПРИВИЛЕГИЈЕ

СТИЦАЈЕМ ОКОЛНОСТИ ДОБИО САМ ПРИВИЛЕГИЈУ ДА ВИШЕ ОД ДВЕ И ПО ДЕЦЕНИЈЕ, ЗАПРАВО ДВАДЕСЕТ И ШЕСТ ГОДИНА И ОСАМ МЕСЕЦИ БУДЕМ НАЈБЛИЖИ САРАДНИК НАЈВЕЋЕМ СРПСКОМ ЛИНГВИСТИ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ ДВАДЕСЕТОГ ВЕКА, НЕПРИКОСНОВЕНОМ АУТОРИТЕТУ У ОБЛАСТИ ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈЕ НА СЛОВЕНСКОМ И ЕВРОПСКОМ ПРОСТОРУ. СТАТУС ПРИВИЛЕГОВАНОГ БАШТИНИО САМ ОД 9. ЈАНУАРА, ОД СВЕТОГ ПРВОМУЧЕНИКА И АРХИЈАКОНА СТЕФАНА 1973. ДО 19. СЕПТЕМБРА 1999. ГОДИНЕ, КАДА ЈЕ СВЕВИШЊИ ИЗМЕЂУ СРПСКИХ ЈЕЗИЧКИХ ПОСЛЕНИКА СЕБИ УЗЕО НАЈБОЉЕГ. ПРИРОДА ПОСЛА, КОЈИ МИ ЈЕ ПОВЕРЕН, ПОДРАЗУМЕВАЛА ЈЕ ДОСЛОВЦЕ НАШ СВАКОДНЕВНИ КОНТАКТ. СТАЛНИ КОНТАКТИ ПРОИСТИЦАЛИ СУ ИЗ ОБИМА И ПРИРОДЕ ЗАДАТАКА У КОЈИМА ЈЕ ВЕЛИКИ АУТОРИТЕТ, РАЗУМЕ СЕ, ИМАО ЧЕЛНО МЕСТО, А ЈА, НА СТАРТУ ШКОЛСКИ УЗОРАК ПОЧЕТНИКА, АНГАЖОВАНОГ ПРВЕНСТВЕНО ЗБОГ ОПЕРАТИВНИХ, А КАСНИЈЕ, ВРЕМЕНОМ СВЕ ВИШЕ И ВИШЕ И СТРУЧНИХ И НАУЧНИХ ПОСЛОВА МЕЂУАКАДЕМИЈСКОГ ОДБОРА ЗА ДИЈАЛЕКТОЛОШКЕ АТЛАСЕ, ОСНОВАНОГ ЈОШ 1959. ГОДИНЕ, НАКОН ОДЛУКЕ IV МЕЂУНАРОДНОГ КОНГРЕСА СЛАВИСТА, ОДРЖАНОГ У МОСКВИ 1958, ДА СЕ ПРИСТУПИ ИЗРАДИ *Ойшійесловенскої линівисійичкої айласа* (ОЛА). ПРИ ОДБОРУ ЈЕ УБРОЗО ФОРМИРАНА КОМИСИЈА ЗА ОЛА, А УСКОРО И КОМИСИЈЕ ЗА *Евройски линівисійички айлас* (АЛЕ) И *Ойшійекарйаййски дијалектйолошки айлас* (ОКДА), НАКОН УКЉУЧЕЊА НАШЕ ЗЕМЉЕ И У КАСНИЈЕ ЗАСНОВАНЕ ВЕЛИКЕ МЕЂУНАРОДНЕ ЈЕЗИЧКЕ ПОДУХВАТЕ. У ИНГЕРЕНЦИЈИ МЕЂУАКАДЕМИЈСКОГ ОДБОРА ЗА ДИЈАЛЕКТОЛОШКЕ АТЛАСЕ, НА ЧИЈЕМ ЧЕЛУ ЈЕ БИО ПРОФЕСОР ИВИЋ, БИО ЈЕ И РАД НА *Срйскохрваййском/Хрваййскосрйском* (НАКОН РАСПАДА ЗАЈЕДНИЧКЕ ДРЖАВЕ И СРПСКО-ХРВАТСКЕ ЈЕЗИЧКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ – *Срйском*) *дијалектйолошком айласу*.

* * *

Ако иза термина чојство стоји „одбрана другог од себе“, онда од професора Павла Ивића то начело није могло наћи бољег промотора.

Посебно је пленио однос истинског научног ауторитета према млађим сарадницима, према почетницима, чији су радови у његовим уредничким рукама, на његовом радном столу, имали статус приоритета. Умео је да каже: „Грех је да млади човек чека“, а још боље је умео, у жељи истрајавао и успевао да похвали туђи радни учинак, да подстакне, осоколи онога који прави прве кораке у науци. Захваљујући таквом опредељењу свога учитеља, уредника, ментора многи су успешно и закорачили у свет науке и у својој струци оставили леп траг. Почетак уобличавања куцане верзије докторске дисертације, захваљујући ментору, ја лично памтим као један од најлепших догађаја у животу.

Податке из теренских бележака са подручја Шумадије омеђеног Космајем и Букуљом и 200 сати снимљенога говора средио сам и исписао на нешто више од 600 страна, разврстаних по тематским целинама. Уобличавање рукописа тезе отпочео сам поглављем о глаголима и 120 страна машинописа предао професору Ивићу једног врелог летњег суботњег поподнева 1983. године након његовога повратка са летовања на Јастрепцу. Тих година у јутарњим часовима готово сваког викенда, дакле и по снегу, играо сам фудбал са својим младим пријатељима на Карабурми. Тако је било и те недеље, а када сам нешто после десет сати, пошто је већ прописно било пригрејало, ушао у стан, супруга ме је на вратима дочекала сва озарена. Пресрећна, почела ме и она додатно хвалити и соколити, јер је претходно дуго о предатом рукопису разговарала са професором Ивићем, прецизније: слушала је његове похвалне, ободравајуће речи. Истога дана срео сам се са Професором на „радном ручку“ у ресторану „Врачар“, где сам преузео рукопис. По повратку са годишњег одмора професор Ивић је засигурно затекао гомилу пошиљки из земље и света, али је, сасвим је јасно, истог поподнева узео мој рукопис у руке и истог дана, исте вечери ишчитао. А учинио је то веома пажљиво, ивићевски у правом смислу те речи. Напомене типа: „ово се туче са садржајем на претходној страни“, „упоредите ово са садржајем“ на некој другој страни сведоци су да је рукопис додатно прелиставан, и то не једном. Уз мериторне примедбе, сугестије ментор је уочио и исправио, чини ми се све, дактилографске грешке. Иако сам знао за Ивићеву аподиктичну ажурност у приликама те врсте, иако се могло очекивати да се он додатно заинтересује за прилике на терену који је дуго желео лично да истражује, ипак нисам могао ни сањати да ће већ следећег дана учитељ ученику дати крила за наставак

посла. Нису у сличним приликама дуго чекали ни други, обично пријатно изненађени Професоровом експедитивношћу. О сличним искуствима својевремено су ми говорили и колеге дијалектолози из других центара: Недељко Богдановић, Милан Драгичевић, Радосав Ђуровић... Такав поступак ментора, уредника и учитеља млађим сарадницима је доносио подстицајно охрабрење, а додатно дозирао степен одговорности и обавезивао на ажурност у извршавању презетих обавеза.

Знао је професор Ивић да већину људи ништа не обавезује као указано поверење, које у себи обједињује осећај сатисфакције и озбиљног оптерећења, о чему сам се осведочио на специфичан начин. Међуакадемијски одбор за дијалектолошке атласе и његове комисије за ОЛА, АЛЕ и ОКДА окупљали су представнике шест југословенских академија наука и уметности. Поред САНУ ту су били чланови и делегирани представници преосталих академије наука и уметности са простора тадашње СФРЈ. Разграната активност овога међуакадемијског научног тела, у којој су предњачиле међународне обавезе са стриктним роковима за њихово извршење, подразумевала је честу, повремено свакодневну, кореспонденцију са институцијама и појединцима ангажованим на заједничким обавезама. Садржај дописа у почетку је тек изабраном асистенту диктирао председник Одбора, да би се то убрзо сводило на срж дописа, а она „стална“ почетна и завршна места акта рутински ће средити асистент – секретар. Недуго потом ја сам правио концепте дописа, потписник их је читао и, по потреби, кориговао, а након прве године Професор је читао и потписивао у целости припремљен документ. Након тога, често у журби, поднесци су потписивани без читања, уз обавезну сугестију, клишетирану реченицу: „Ви то још једном пажљиво погледајте и исправите дактилографске грешке.“ Озбиљни проблеми у раду, у оперативном функционисању великог међуакадемијског научног тела могли су настати због повремених Ивићевих дужих одлазака у иностранство па и на одмор у удаљеније центре тадашње заједничке државе. У почетку је Професор обично ишао на Јастребац, а касније на Мљет због терапијског пливања у топлој води. На одмор је одлазио и на Канарска острва, а због лечења или студијских аранжмана у земље западне Европе, у Америку, а једном приликом у Аустралију. Знатно пре одласка снабдевао ме је прецизним адресама уз телефонске бројеве будућих одредишта. Да би Одбор функционисао у председниковом одсуству, Професор је потписивао

десетине чистих папира, које ћу ја, по потреби, попуњавати и на одговарајуће адресе достављати. Када је то чинио први пут, потписивао се на средини и при дну стране а на неколико листова у њиховом горњем делу уз објашњење: „Може се десети да садржај незнатно пређе на следећу страну“. И данас ме, после толико година, подузима нека језа када се сетим оних потписаних празних папира које сам чувао „под седам брава“. Велики камен са врата скинут ми је када је Професор уочи путовања Управни Одбор Фонда за научна истраживања САНУ обавештавао да ће „у његовом одсуству послове из делокруга Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе оверавати Слободан Реметић“.

У току његовог боравка у Немачкој, мислим да се радило о Марбургу, искрсла је потреба да се чујемо и у вези са неким питањем посаветујемо. Дошавши рано на посао у Академију одмах сам, у жељи да ми „Професор не умакне“, посегао за телефоном. Испоставило се да је то нека врста услужног, заједничког телефона у очигледно универзитетском хотелском здању и када сам на свом штуром немачком језику потражио професора Ивића, чуо сам његов тихи глас: „Добро јутро, Слободане. Чим сам чуо телефон, знао сам да сте Ви на вези, јер овде још сви спавају.“

Када је о раду других реч, издвајао се, до дирљивости, Професоров однос према ентузијастима, дотад струци непознатим, према приносницима аматерима из домена народног лексичког блага, највећма са подручја призренско-тимочке дијалекатске области. Захваљан је био ентузијастима који су од заборава отимали један важан сегмент националне културне баштине и што носе осећај захвалности према прецима и дуга према потомцима. Тако се, по Ивићевим речима, одужује завичају и роду. Нека искуства из дугогодишњег дружења са источносрбијанским аматерима и њиховим радом памте се као поучне и незаборавне анегдоте, као крунски доказ опредељености за чување ничим неокрњене аутентичности народног израза, за чување свежине и пуне сочности народне речи. Одавно најжалост покојни грађевински радник Црнотравац Стојанче Глигоријевић прикупио је изузетно богату лексичку збирку у својој родној црнотравској Кални. Вредан репрезентант народне лексике једне тачке тимочко-лужничког дијалекатског типа упакован је у двадесетак празних картонских кутија од обуће. Велики посао обављен је без икаквих стручних упутстава, мимо лексикографског занатског поступка. На једној фиши среће се по више значења, а на другој страни

различити облици истога глагола третирани су као посебне лексичке јединице. Агилни заљубљеник у завичајну реч семантику прикупљених одредница често је објашњавао у дијалекту. На моју примедбу да предстојећа стручна обрада несумњиво златне рудне ископине подразумева и превођење значења речи на језички стандард професор Ивић је приметио: „Зашто да се преводи? Нама из струке ионако је јасно, а завичајцима би било драго.“ У другој прилици, говорећи у основи афирмативно о квалитету понуђеног рукописа, договарао сам се са главним уредником о предстојећим пословима у оквиру припремања текста за штампу и, отприлике, рекао сам да уз акцентовање језичке грађе и местимично прецизирање значења одредница треба узгред „избацивати плеву и сламу“ да би „све дошло на своје место“. Лаконски, као да се малчице и љутнуо, Професор је узео у заштиту агилног приносника са Тимока: „Овде нема ни певе ни сламе“. Зашто се никада из Ивићевих уста није могла чути реч ни најблаже замерке на рад тих вредних људи, потпуно ми је јасно било након Професорове смрти. У његовој заоставштини нађени су и радни папири, материјали на основу којих је писао своју последњу синтетску студију *Српски дијалекти и њихова класификација*. За завршни текст *Призренско-тимочка дијалекатска обласи* Професор је на великим, коцкастим листовима истргнутих из оних старих типова свезака највећег формата, које се одавно не производе, исписао и оловком различите боје подвлачио хиљаде речи, потврда разматраних појава из практично свих лексикографских дијалектолошких извора. Цела ствар је крајње прозирна: пословично дајући безрезервно предност чињеницама над спекулацијама, оно најважније што га је интересовало он је ту и налазио: поуздано забележен облик.¹ Налазио их је обилато у одредницама, а још више у фонетски верно сликаном контексту, на којему је толико инсистирао.

¹ Да је Павле Ивић врло рано, „на време“, схватио значај чињеница у научном раду, потврђује и овај податак. На једној полици његове библиотеке у Новом Саду истицала се повећа колекција различитих минерала снабдених идентификационим листићима. Минерали су сведочили о својевременим плановима породице Ивић да гимназијалац Павле студира геологију. Даровити средњошколац је, растући и стасавајући уз изузетно марљивог оца историчара, разумео да грађу за историју чувају архиви, минерале земља, а народне говоре – бабе по селима. Нема дијалектолога коме у ушима не одзвања Професорова антологијска, ивићевски у функцији професије осмишљена пошалица: „Дијалектолози на терену траже бабе, и то: што старија – то боља.“

Исцрпан дијалекатски речник, богата збирка речи из народа доноси ослонац за сагледавање свих сегмената дијалекатске структуре. Отуда се професор Ивић никада није нарочито обазирао на питања методологије израде дијалекатских речника, на уједначавање лексикографског поступка. Он је био захвалан за драгоцен податак, за поуздано прибележену и од заборава отргнуту чињеницу, а у осмишљавању научних факата био је без премца, и то не само у народу коме је припадао.

* * *

На домаћој, а поготово на иностраној научној сцени, професору Ивићу је, по природи ствари, било резервисано челно место. Његова реч се слушала, његови ставови су респектовани, предлози уважавани и у пракси примењивани. У великим, како домаћим тако и међународним, подухватима упућени су лако препознавали његов допринос, његову проницљиву идеју, његова конструктивна решења. Није, на другој страни, тешко препознати да у решавању неких крупних питања највећи српски дијалектолог није имао уплива. Рад на монументалном зборнику *Фонолошки описи српскохрватских/хрватскосрпских, словеначких и македонских јовора обухваћених Ојшћисловенским линјивистичким ајласом*, чији је главни редактор био управо професор Ивић, подсетио је ауторски колектив на озбиљне мањкавости и пропусте учињене приликом одређивања мреже пунктова за атлас словенских језика, у послу обављеном шездесетих година прошлог века. Пропусти су најочљивији и најозбиљнији на терену српског и хрватског дијалекатског комплекса. Сажето ламентирање позваних над том немилостиво чињеницом читаоца чека у *Уводу* у славистичком свету веома цењене публикације: „Морамо зажалити што се међу корицама ове књиге неће наћи нпр. фонолошке анализе говора бузетског краја, западног дела Горског Котара, Новог Винодола, отока Суска, дурмиторског или никшићког предела, Банатске Црне Горе или Рекаша, основног дела јужно-моравског подручја и Галипољских Срба. Понекад је избор пункта на дијалекатској граници, с прелазним говором, спречио да се оцрта типичан профил неке значајне дијалекатске јединице. Ни пропорције међу дијалекатским зонама нису увек срећно одређене; тако је косовско-ресавска област, иако је дијалекатски мање разуђена од призренско-тимочке, добила више пунктова од ове послед-

ње“.² Суочивши се на терену лично са неким од наведених пропуста, у једном тренутку упитао сам свог учитеља: „А где сте Ви били када је утврђивана мрежа пунктова за потребе ОЛА?“. „У Америци“, одговорио је Професор.

* * *

Господствено држање у свим приликама посебно је изражено у комуникацији са неистомишљеницима, противницима, а у неким ситуацијама, зашто скривати очи пред истином, са непријатељима који су му насртали на егзистенцију, на здравље. У опроштају са дугогодишњим пријатељем Добрица Ћосић рече да се „Павле Ивић ни са ким није посвађао. Нисам га чуо да ружи противнике и неистомишљенике, а ако се на неког наљутио, није прелазио границе култивисане уљудности, те најређе врлине домаћег менталитета“.³ Колико је Ћосић у праву безброј пута сам се уверио у току две и по деценије континуиране сарадње са великим ерудитом. Професор Ивић је неистомишљенике, по резонувању просечних смртника, штитио ирационално, неретко до тврдоглавости. Године 1971. Павле Ивић је свесно заложио бриљантну наставно-научну каријеру и написао књигу *Српски народ и његов језик*, у којој су на поприште изнети сви важнији моменти из домена српско-хрватских односа, не само на језичком пољу, и сви, без изузетка, решени и разјашњени. Објавио је сјајну књигу и са 51 годином живота отишао у инвалидску пензију. Годинама сам имао проблема да новопеченог инвалида сустигнем у пентрању по Космају, Букуљи и Венчацу у паузама вишедневних заседања радних тела Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе. Требало је да прођу три деценије и да „здрavo болесни“ Професор призна да је у пензију пошао како својим присуством не би даље стварао проблеме колегама са катедре и факултета изложеним жестокиим притисцима актуелне власти. Годинама је професор Ивић безуспешно покушавао да у највишој научној

² *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom.* – Sarajevo (Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knjiga LV, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 9), 1981, 4.

³ Добрица Ћосић, *Опроштај са Павлом.* – Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1999, књ. XLII, 11 (Реч на сахрани академика Павла Ивића у Београду 21. септембра 1999. г.).

институцији српског народа ангажује сталне сараднике за рад на дугорочним језичким пројектима којима је он руководио. На моје, у почетку дискретно а касније сасвим индискретно, „отварање очију“ пред сасвим прозирним разлозима „неразумевања“ за његове молбе није хтео да призна да неке његове колеге у водећој научној институцији не саосећају са њим у бризи за горуће националне потребе струке. Старост је професор Павле Ивић дочекао у крајње невеселим приликама. Распад заједничке државе и српско-хрватске језичке заједнице пратио је и грађански рат и страдања, погроми и прогони српског живља са његових вековних огњишта. И управо тих последњих година, све нарушенијег ионако крхког здравља, када је журио да приведе крају озбиљне раније започете пројекте, да „празни фијоке“, како је обично говорио, био је принуђен да одговара на неосноване нападе преко ноћи идеолошки претстројених па чак и национално преусмерених дојучерашњих поборника и агресивних поклоника минулог система. На новокомпоноване борце за националне интересе, морално неутемељене ловце на поене у времену разнородне „транзиције“, љутио се једино због тога што му „пљачкају време“, драгоценост чији је губитак ненадокнадив. Сећам се дословце његове реченица: „Могао сам за ово време написати бар пола књиге.“

* * *

Безброј пута сам био сведок Ивићеве ненаметљиве доминације не само на српским, југословенским него и на општесловенским па и европским сусретима дијалектолога. Такав статус водећег српског лингвисте друге половине двадесетог столећа у круговима умних људи, као ни сваки други природни ред ствари, никоме не смета. Више од две и по деценије био сам сведок Ивићеве доминације на свим сусретима посленика из исте струке, али никада нисам из његових уста чуо да је бољи од других, да је најбољи. Неслагасност са тумачењем неке појаве, са изнетом претпоставком никада саговорнику није саопштавао јаким речима: „није тако“, „грешка“, „то не ваља“, „лоше“ и сл. За такве прилике Павле Ивић је имао изнијансиране коментаре типа „нисам сигуран да нема бољег решења“, „можда има и бољих тумачења“ и сл. Лако је било учити Ивићев свестан напор у трагању за оправдањем нечијег несмотреног, погрешног, штетног потеза. Подсећање на нечије некоректности умео

је да пропрати речима: „Ваљда у другој ситуацији не би тако поступио; не би то рекао“. Нерадо се негативно изражавао о претходницима, поготово о појединцима који су баштинили статус озбиљне научне адресе. Један детаљ ми се посебно дубоко урезао у меморију. Када сам у јесен 1981. године – идући трагом Белићевих навода о икавским оазама на десној обали Саве у околини Обреновца – снимео говор старице у Мислођину и пред Професором укључио магнетофон у његовом стану у Охридској 7, он је после првих реченица времешне информаторке узвикнуо: „Не замеримо Белићу, и мени би се могло догодити да у Мислођину чујем глас *и* уместо незамењеног *јата*.“

Нерадо је професор Ивић критиковао учинак других, али се, како је лепо приметио професор А. Младеновић, „радовао, искрено, туђим успесима у науци, откривању научних новина које су други остварили било у дијалектологији, историји језика или у другим областима“.⁴ Ја никада не могу заборавити Професорово задовољство, озареност његовог лица након преслушаних првих реченица старице из Рожанаца подно Космаја, у чијем сам говору први пут наслутио могућност чувања фонолошке индивидуалности старог гласа *јат*. Професор је на чисти лист папира, на којем је требало да исписује потврде те евентуалне вокалске вредности, спустио оловку и одлучним гласом „пресудио“: „То је то.“ Приметио сам да га је посебно обрадовало моје тумачење икавштине у уском појасу азбучковачког Подриња. У тамошњим икавцима поједини научници (међу њима и Јован Цвијић) видели су остатке неког ранијег етничког слоја, а етнолог Љуба Павловић – потомке рудара досељених из западних икавских крајева. У недостатку прихватљивијег решења, и професор Ивић се својевремено приклонио Павловићевој хипотези. У контексту незамењеног *јата*, гласа вредности затвореног *е*, дакле: вокала између *е* и *и* (*б'ело*, *г'ије*) на простору од највиших азбучковачких села до прилаза београдском атару код Обреновца, вокала који су и неки лингвисти слушали као *и*, није било тешко претпоставити да су икавски ликови типа *сиче*, *риже*, *гије* настали у додиру

⁴ Александар Младеновић, *Академик Павле Ивић (1924–1999)*. – Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1999, књ. XLII, 19 (Реч, нешто проширена, на комеморативном скупу посвећеном успомени на академика Павла Ивића, одржаном 1. децембра 1999. г. у Српској академији наука и уметности).

јаке ијекавске досељеничке струје и говора са фонолошким јатом. Новодосељени ијекавци су на месту, њима до тада непознатог, вокала „чули“ глас *и*. Грешка у перцепцији даје у науци дотад најбоље решење. Не само да је Професор одмах безрезервно прихватио моје тумачење појаве⁵, око које су се дуго у науци „ломила копља“, него сам стекао утисак да му је и – лакнуло. Колико су о тим спорним србијанским икавцима „бринули“ на разним странама, осведочио сам се исте јесени на северу тадашње Немачке Демократске Републике, у граду Бинцу, месту заседања међународних радних тела *Ойшійесловенскої линівисійичкої айласа* од 20. до 25. X 1980. године. У паузи између седница пришла су ми тројица хрватских дијалектолога: Далибор Брозовић, Божидар Финка и Антун Шојат и, уз честитке за откриће велике зоне са незамењеним јатом, упитали ме: има ли у Подрињу икаваца. На потврдни одговор желели су да чују моје објашњење њиховог порекла. Тумачење по којем је за све крива погрешна перцепција кратко су прокоментарисали: „У праву си, Слобо. Нема ту Хрвата.“ Тада сам се присетио „научних“ мотива Беча да у Подриње на почетку XX века, у освит Анексије Босне и Херцеговине, пошље Хермана Хирта, који се, трагајући за тамошњим икавцима, прописно намучио и дао расправу пуну мањкавости и недостатака, понајвише у домену судбине старог вокала јата.⁶ Не смем у овој прилици заборавити ни Професорово задовољство које му је доносило вишечасовно преслушавање магнетофонских трака са говором аутентичних носилаца екавско-јекавског говора кладањских муслимана, јединог идиома на српско-хрватском дијалекатском простору који је сачувао опозицију старих двају кратких акцената у примерима типа *џко, вџду : бра̄џа, в̄ра̄на*.⁷ Тиме је, уз

⁵ Павле Ивић, *Изабрани оїледи III. Из срїскохрваїске дијалекїолоїїе*. – Ниш (Просвета), 1991, 106.

⁶ „Пуна грешака у разумевању казивања информатора, у акценту, у интерпретацији факата и у много чему другом, ова расправа илуструје разнолике опасности којима се излаже испитивач недовољно упознат са материјом коју испитује. Само понека лепа и оригинална опсервација указује на руку мајстора“ (Павле Ивића, *Срїскохрваїска дијалекїолоїїа. Увод и шїџокавско наречїе*. – Нови Сад [Матица српска], 1956, 148).

⁷ Слободан Реметић, *О шесїочланом їрозодијском сисїему у їовору Кладња и околине*. – Зборник радова са Међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића“ (Београд – Нови Сад – Суботица, 17–19. септембра 2001). – Суботица – Нови Сад – Београд, 2004, 652.

чување метатонијског акута, добијен уникатни шесточлани прозодијски систем.

У сваком раду професор Ивић је тражио и налазио нешто добро, корисно, ваљан допринос струци. Сасвим слободан у нашој међусобној комуникацији, често, нарочито у млађим годинама, замерао сам Професору што је, у својству уредника, пустио рад у којему није извршена ваљана елаборација прикупљених података, нису извучени сви релевантни закључци који анализирани материјал нуди. Отворено сам га питао зашто је пустио прилог у којему се, јер и тога је бивало – посезао сам за Ивићевим формулацијама – „ту-че“ закључак са чињеницама из којих је проистекао? Објашњење је темељено на значају, драгоцености прикупљених и обелодањених чињеница, дакле на значају егземплификације. На примедбу да у неким случајевима међу чињеницама има и таквих које захтевају проверу, чекао ме је одговор: „Паметан читалац ће истријерисати податке, сумњиво и несигурно се увек одају.“

* * *

Добрица Ћосић у свом поменутом кратком опроштајном слову није пропустио да каже како је „Павле Ивић ... дубокоуман и разборит родољуб“. Зна се да су Павле и Милка Ивић могли своју сјајну научну каријеру наставити у престижним светским научним центрима. Од колега из Америке сам слушао како су тамошњи домаћини угледне гостујуће професоре све до аеродрома пратили у нади да ће се на крају предомислити и потписати радну приступницу њиховој кући. Они су се, међутим, између примамљивих понуда богатих, моћних и организованих, између идеалних услова за рад и задатка да наставе велике почетке и развију нове изданке у отаџбини свесно и савесно вратили „домаћој њиви“, како професор Ивић рече под кровом Српске академије наука и уметности на промоцији његовог трокњижја *Изабрани оџеги*, објављеног у нишкој „Просвети“ 1991. године. Павле Ивић се вратио у домовину да би му биле одузете путне исправе, да би са педесетак година пошао у пензију, да му никада, и поред огромног труда и безброј покушаја, не буде омогућено да од младих даровитих почетника заснује научно језгро за националне научне подухвате у струци у којој је био најбољи међу Србима, Словенима и Европљанима узетим у целини. На крају је дочекао разарање земље и непрегледне колоне избеглица и „интерно

расељених лица“ и морао да се брани од напада да је национални издајник. А управо национални интереси стајали су иза дугогодишњег мировања српске стране у нападно очигледном разлазу са „браћом западног закона“, који су нас својевремено, зарад својих виталних интереса, привили у „питонски загрљај“. Сазнање да на београдским Теразијама водећем хрватском језикословцу смета латиница одмах негде након усвајања новог устава земље 1974. године пропратио сам питањем: „Ако бисмо ми Срби званичним мухуром оверили латиницу као национално писмо, да ли бисте се ви Хрвати вратили глагољици?“ и добио крајње отрезњујући одговор: „Могла би код нас проћи и ћирилица само да се разликујемо.“ Истога дана сам од свога професора чуо да је то нашој страни одавно јасно, а на моје питање – шта чекамо, добио сам лаконски одговор: „Хоћете ли да нестане оних навијачких возова из Книна?“ Тих дана се у Београду одиграла, или је требало да се одигра, фудбалска утакмица између „Црвене звезде“ и неког од водећих хрватских клубова, што је подразумевало колективни долазак „Звездених“ навијача из Книна.

У булеварској штампи се нашло места и за текст по чијој садржини је Павле Ивић католик, а он се године 1947. венчао у, разуме се, православној цркви. Код младих са амбицијама у области интелектуалне надградње у то доба за тако нешто тешко је било наћи кандидате не само међу будућим младенцима него је зазорно било и кумовати таквом чину. Милку Јовановић и Павла Ивића брачним венцем овенчао је Дејан Медаковић. Код даровитог ђака поновљено је на неки начин искуство његовог великог учитеља. Када је Александар Белић почетком немачке окупације наше земље у Другом светском рату ухапшен као наводни Јеврејин, његова супруга је, по савету Алојза Шмауса, отпутовала у Будим по мужевљево крштеницу, написану, разуме се, ћирилицом, као доказ да је Александар крштен у Будимској епархији Српске православне цркве. Убрзо потом председник Српске краљевске академије напустио је Бањички логор.

* * *

Професор Ивић је често говорио да „у науци постоји само оно што је објављено“, или: „Од закључаних фијока нико нема вајде.“ Умео је саговорника, аутора усмереног да још поради на рукопису углавном припремљеном за штампу, посаветовати да урађено да на

увид јавности, а да евентуалне дораде остави за другу прилику. По-мало неопрезно и несвесно једном сам свога великог учитеља истински „наједио“. Одмах по одбрани докторске дисертације на новосадском Филозофском факултету 2. новембра 1984. године чланови комисије (професори Павле Ивић, Александар Младеновић, Драгољуб Петровић и др Митар Пешикан) предали су ми своје примерке рукописа тезе да бих узео у обзир њихове примедбе при припремању монографије за штампу. Пошто се показало да територија, чију је говорну слику требало да сагледам, представља дијалекатско чвориште са прилично прецизним сноповима изоглоса у свим сегментима језичке структуре, било је потребно обавити темељно, по посебним претходно припремљеним упитницима, истраживање у свим селима и снимити говор аутентичних носилаца локалног идиома. Из тако прикупљене грађе проистекло је 28 дијалектолошких карата, али су током рада на светлост дана излазиле и неке нове важне диференцијалне црте које би требало картографски представити, чиме би се несумњиво појачао, изоштрио сноп већ уочених изоглоса и додатно избистрила дијалекатска слика, односно прецизирала дијалекатска граница истраживаног подручја. Изван тематског оквира докторске тезе остала је и лексика, али сам на терену узгред бележио чињенице које би изнедриле десетак ванредно прецизних изолекси, а и у неким појединостима из домена морфолошке проблематике назирала се јасна географија. Одлучио сам да обиђем свих 41 село и обавим та додатна истраживања, чиме би монографија свакако добила на садржају. О својој намери обавестио сам свога ментора, који је, чувши за моју идеју, више нешто тихо промрсио себи у браду. Истог дана предвече професорка Милка Ивић ме је позвала телефоном и тихим гласом, готово шапатом саопштила: „Павле је очајан. ’Замисли, Слободан хоће поново на терен ради додатних истраживања. Онолики посао урађен и онакав рукопис сређен, а он запео да иде на терен и губи време. Да сам знао за то, не бих му враћао рукопис, него бих га дао у штампу, а њему касније уручио – књигу.“ Неколика дана касније професор Ивић се истински озарио чувши да сам ја „размислио“ и схватио да је боље постојећи рукопис објавити, а осветљавање у међувремену уочених појава оставити за другу прилику. Разуме се да је живот наметтао нове обавезе и да се досад није нашло простора за ту „другу прилику“.

* * *

Размишљање о радном учинку Ђуре Даничића, који је живео свега 57 година а оставио дело које би подељено на десет аутора свакога од њих учинило заслужним ствараоцем, Професор је завршио речима. „Искрено признајем, ја остајем запањен таквим подвигом.“⁸ Окриљу интелектуалног подвига не може побећи ни Павле Ивић. Написао је и објавио преко 600 радова и двадесетак књига. У његовом научном опусу посебно импресионира уређивачка и редакторска ефикасност: у земљи и свету уредио је више од 150 томова прилога из струке. Одговор на питање како му је то пошло за руком лежи у Професоровој препоруци млађима да за рад треба искористити постојеће околности, сваку указану прилику. А за то су, још увек ми у ушима одзвањају његове речи, „најбољи викенди, државни празници и паметно организован годишњи одмор“. Он никуда од куће није одлазио без „радних задатака“ у спакованом пртљагу, међу којима су доминирали рукописи понуђени часописима које је уређивао. Са путовања се обично враћао са импресивним радним учинком. Пред сам крај живота спремао се, добро се сећам, за пут у Деспотовац на већ традиционалне Дане српскога духовног преображења, кад сам га замолио да рукопис докторске дисертације Николе Рамића, једног од уредника великог Речника САНУ, има приоритет у његовим редакторским обавезама. По повратку из долине Ресаве, где је био веома заузет свакодневним радним и манифестационим обавезама, предао је пажљиво, ивићевски прегледан рукопис Рамићеве монографије *Ливањско-дувањски ѿворни ѿић*. Професору је полазило за руком да и нерегуларне ситуације преведе у повољне радне околности. У апартману београдске болнице „Свети Сава“ он је редиговао обимни рукопис Радивоја Младеновића *Говор шарџланинске жује Гора* и, у својству рецензента, прегледао више фасцикли рукописа Речника САНУ. Велики научник и патриота дубоко је преживљавао велику несрећу и на српски народ сручену немилосрдну неправду током „хуманитарног бомбардовања“ наше земље, када је утеху налазио у раду, јединој „колатералној добити“ због прекида уобичајених институционалних активности и чак ускраћивања устаљених шетњи због опште несигурности кретања улицама

⁸ Павле Ивић, *О језику некадашњем и садашњем*. – Београд–Приштина (Београдски издавачки завод – Јединство), 1990, 252.

града. У ближем и даљем окружењу нисам познавао никога ко је тако умешно радно користио сваки тренутак, сваку „постојећу околност“. Под окриљем те канонске опредељености за рационалност, крунску животну водилу великог znalца, многи су у земљи и свету за столом у ресторану долазили и до одговора на главна питања која су их мучила у раду. Он је, као нико, умео крајње рационално да обједини улогу компетентног ментора, редактора, односно учитеља, и доброг домаћина. Мој први радни дан у Српској академији наука и уметности 9. јануара 1973. године почео је у „Путниковом“ аутобусу на релацији Нови Сад – Београд. Професор Ивић је искористио готово двочасовно труцкање старим аутопутем да ми, уз основне смернице у предстојећем раду, дочара стручни и политички профил кадровског састава Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе и Одборове Комисије за *Ойшійесловенски линівисійички атлас* „од Вардара па до Триглава“.

Професор Ивић остаје упамћен и као велики борац за што повољније радне услове својим сарадницима, све, разуме се, у интересу пожељне ефикасности у послу. Радно место на којем сам ја ангажован било је везано за Радну заједницу САНУ, што је за собом повлачило осмочасовно радно време у просторијама Академије. Држећи се често понављаног начела да је „кабинет причаоница, а стан радионица“ истрајавао је у напору да се сарадницима ангажованим на научним пројектима омогуће радни услови које доносе најбољи учинак. По упорности у таквим настојањима уз академика Павла Ивића посебно су се истицали и академици Димитрије Богдановић и Предраг Палавестра.

* * *

Павле Ивић ће остати упамћен као велики господин у свим приликама, кавалџер и центлмен, памтиће га познаници и сарадници по отменом држању, по одмереној, прибраној и примереној речи у свим приликама. Сматрао је заветном обавезом да он помаже млађима, искључујући могућност и најмање услуге супротног смера. За двадесет и шест година није се могло десити да иједан редак напишем, откуцам или препишем са његовим потписом изван оквира потребе службе. За тих двадесет и шест година континуиране сарадње једном сам се, зарад „виших интереса“, дрзнуо и свесно прекршио наш комуникацијски код и кодекс, довео Професора пред

свршен чин, „приморавши“ га да попусти. На почетку теренског рада за потребе своје докторске тезе, пребирајући релевантну литературу, на више места сам у Професоровим радовима наилазио на позивање на необјављену његову грађу, на језичке податке прикупљене у околини Београда. Упитан о каквом се материјалу ради, професор Ивић рече да је то „дуга прича“, која се у ствари своди на то да је млади студент петог семестра за време радне акције на изградњи фабрике „Иво Лола Рибар“ у Железнику, на подстицај професора Радосава Бошковића, почео, а након радне акције наставио прикупљање језичке грађе у неколико „биограчићких“ села и написао семинарски рад који „је био читан на семинарским часовима дијалектологије професора Михаила Стевановића“. Изразио сам жељу да се упознам са садржајем тога рада и већ идућег дана имао сам у руци свеску на чијим страницама је млада рука тадашњим пером и мастилом исписала текст тако читко да у њему нема ниједног нејасног знака. Прелистао сам и ишчитао садржај рукописа и схватио да у руци држим необјављене темеље модерне српске дијалектологије, да су неке битне поставке и техничка решења у представљању језичке стварности из двају Ивићевих прегледа српскохрватских дијалеката практично први пут примењени у његовом семинарском раду, веома богатом грађом драгоценом за мој предстојећи посао. Из оба објављена резултата рада, из Професоровог семинарског задатка и моје будуће тезе, свакако ће јасније и прецизније „прогледати“ дијалекатски пејзаж једног дела Србије. Узео сам машину и за неколика дана прекуцао Ивићев семинарски рад. Све је пренето верно изузимајући усаглашавање са важећим правописом и неколика писарска лапсуса. На договореном састанку са Професором почео сам разговор захваљивањем за пружену прилику за један додатни, другима недоступан оријентир у започетом озбиљном радном напору, али сам истовремено рекао да би било много боље да се тај рад обелодани, чиме би био доступан и осталим посленицима из струке. И мени би било неупоредиво лакше цитирати садржај штампаног и уредно пагинираног прилога. Ако се не варам, а сећања овога типа не бледе брзо, рекао сам да је вишеструко значајно да се семинарски рад објави. Да будем искрен: било ми је стало да јавност види да је Павле Ивић озбиљно закорачио у свет науке у годинама у којима су то чинили Ђура Даничић, Фердинанд де Сосир и Александар Белић. Све сам то испричао и своје професору показао прекуцао текст. У почетку му засигурно није било драго ни право:

тргао се, љутноу и намрштиви се, набравши чело, тренутак-два ћутао. Онда се мало раскравио и изустио: „Можда сте Ви у праву, дајте ми оловку.“ Изнад првог поднасловa *Посѣћанак овој реферата* исписао је звездицу и у фусноти укратко објаснио како је до рада дошло и зашто га раније није публиковао. У сваком случају, за неколика месеца у 24. књизи Српског дијалектолошког зборника године 1978. светлост дана су угледале *Белешке о биограчџком говору*. У вези са својим семинарским радом Професор је услишио још једну моју молбу, прихватио предлог свога упорнога ђака. Реч је о објављивању сећања на онај антологијски разговор даровитог студента и његовог великог учитеља, професора Бошковића, пред студенатов полазак на терен⁹. Како је професор Радосав Бошковић био у праву! Младић је првог радног дана направио неколике почетничке грешке, али пошто је он „био за то“, „било је све у реду“ и наука је добила највећег европског дијалектолога друге половине XX века.

Знатно након објављивања рада о биограчџком говору професор Ивић је, срећом, прихватио још један мој предлог и у издању нишке „Просвете“ године 1991. појавиле су се три његове књиге Изабраних огледа: I: *О словенским језицима и дијалектима*; II: *Из историје српскохрватског језика*; III: *Из српскохрватске дијалектологије*. У улози приређивача нашли смо се колега Недељко Богдановић и ја, али је главни редактор био, разуме се, аутор, који је, у раније објављене прилоге уткао резултате каснијих истраживања у оквиру обрађиване проблематике. У том смислу професор Ивић је своју капиталну студију *Пушеви развоја српскохрватског вокализма*, објављену на руском у московским Питањима науке о језику још далеке 1958. године, темељито прерадио „на основу новије научне литературе и ауторових сопствених истраживања“. А у „новију научну литературу“ спадају и већ помињани *Фонолошки описи српскохрватских/хрватскохрватских, словеначких и македонских говора обухваћених Описисловенским лингвистичким ајласом*. Само наведена Ивићева расправа, због свога научног и васпитног значаја, била би довољна да оправда и идеју и сав труд приређивача и издавача драгоценог трокњижја. Једна идеја реализована је на добробит струке, а о другој, доцкан пробуђеној и никад реализованој, преостало ми је само да размишљам са сетом и осећањем гриже савести

⁹ Уп. *О доцентију Радосаву Бошковићу и дијалектологији*. — Стварање (Београд), 1993, 4, 5, 6, стр. 287–288.

због пропуштене прилике. Својевремено сам од Професора слушао о његовим плановима да унутрашњу, дакле органску историју српског језика представи у неколико књига. Времена за тако замишљен подухват велики научник је имао све мање, а када су у XL и XLIII књизи Српског дијалектолошког зборника, на хиљаду страна штампаног текста, светлост дана угледали *Банатски њовори шумадијско-војвођанској дијалекти*, по објављеном мишљењу потписника ових редова, најдорађенија студија у српској дијалектологији, до које је професор Ивић стигао у коауторству са знатно млађим колегама Жарком Бошњаковићем и Горданом Драгин, синула ми је идеја како да се за потребе овоземаљског света сачува Професорово огромно знање из проблематике историје језика. Требало је, међутим, времена да се одважим, да „образ поднесе“ излазак са идејом. У лето 1999. године професор Ивић је пошао на радни одмор у Аранђеловац. И сам засићен обавезама у Институту за српски језик САНУ, на Универзитету у Нишу, часописима, пројектима и другде, пошао сам и ја са супругом у град под Букуљом. Сместили смо се и ми у хотелу „Извор“ код старих заједничких познаника и пријатеља. Професор Ивић, чијем оронулом здрављу вероватно није пријала самоћа, необично нам се обрадовао и тих последњих шест дана провели смо у обавезним шетњама након свих трију дневних obroка. Шетачке амбиције и маршруте усаглашаване су првенствено са временским приликама. Тада сам у току једне такве шетње врхом Букуље Професору изложио идеју како да се, уз учешће сарадника, његових ученика из струке, нешто „поради и на историји српског језика“. Идеја му се одмах допала, Професор је непосредно након Аранђеловца пошао у Деспотовац на већ традиционалне Дане српског духовног преображења, по повратку из града Деспота Стефана у Београд убрзо се нашао у болници „Свети Сава“, одакле смо га испратили на београдско Ново гробље. Да сам змогао снаге, да ми је „образ“ допустио један предлог пре пет, или пре три, па и две године, данас би наука о српском језику била неупоредиво богатија.

Животне околности испречиле су се нашим плановима да се заједно, у коауторству, позабавимо двема озбиљним и примамљивим темама. Објављена литература и грађа прикупљена за потребе *Српској дијалектолошкој ајласа* указивале су на постојање метатонијског акута у средишњем делу косовско-ресавског дијалекта, пре свега у – шире узетом – копаоничком региону. У својој последњој синтетској студији *Српски дијалекти и њихова класификација (II)*

професор Ивић о нашој решености да на терену проверимо стечени утисак каже: „Колега Реметић и ја смо планирали велико заједничко путовање на терен како бисмо прикупили грађу за обимну монографију. Међутим, стално су искрсавале нове обавезе или разне препреке, тако да смо путовање одгађали, али од њега нисмо одустајали.“¹⁰ Постојање неоакута на падинама Копаоника професор Ивић је касније утврдио и озбиљни проблем српске дијалектологије решио на основу увида у траке које је у околини Брзећа и Бруса снимила студенткиња професора Драгољуба Петровића.¹¹ У наше неостварене планове спада и заједничко испитивање говора југоисточног дела Баната, подручја које припада смедеревско-вршачком дијалекту.

* * *

Огроман је Ивићев свесни улог у послове „од општег значаја“, како се штурим бирократским језиком именује ангажовање на уштрб личног комодитета и личне научне амбиције. Руководјење разгранатим пословима на преузетим озбиљним међународним обавезама, веома активног Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе и његових комисија подразумевало је дугогодишње континуирано ангажовање на вишедневним заседањима разних научних радних тела у земљи и иностранству. Неки од тих послова су, разуме се скромно, хонорисани према Одборовом одлуком утврђеној тарифи. Свој рад председник Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе, иначе дугогодишњи члан Управног одбора Фонда за научноистраживачки рад САНУ, у којем се залагао да пројекти којима је он руководио у оквиру Академијиних одбора добију што више средстава, обављао је без икакве накнаде. Ту драгоцену поуку нисам губио из вида у току својих двају мандата на челу Института за српски језик САНУ.

* * *

Господин у свим приликама, професор Ивић је свој век проживео с пуним имунитетом на сујету било које врсте, далеко од оних

¹⁰ Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација (II)*. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1999, књ. XLII, 321.

¹¹ Павле Ивић, *Неоакут на падинама Копаоника*. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1994, књ. XXXVII, 239–246.

ситних осетљивости које многима осенче лик. У краткој опроштајној речи од дугогодишњег пријатеља Добрица Ћосић није пропустио да укаже на можда и најлепшу страну Ивићеве појаве: „Сва јавна признања у земљи и свету, која су велика, заслужена су и он их је носио пословно и обично као шешир и торбу са књигама.“ Са његовом ширином у опхођењу са околином, са тим „обичним“, нормалним држањем у свим ситуацијама које изнедри животни тренутак, срео сам се на самом почетку рада у Међуакадемијском одбору за дијалектолошке атласе. Југословенска комисија за *Ойшійесловенски линівисџички айлас* озбиљно је заостајала у извршавању преузетих обавеза. Из пунктова Атласа са простора Србије и Црне Горе требало је хитно исписати потребне податке, а онда цео материјал српско-хрватског дијалекатског подручја објединити и средити за картографисање у другим словенским центрима. Велики заостатак се у кратком року могао надокнадити мојим слепоподневним, практично целодневним радом у просторији Одбора. Професор Ивић је још био у служби на београдском Филолошком факултету, па је касно увече после часова, пре одласка у Нови Сад, навраћао у нашу радну собу ради инструктивних консултација и увида у дотадашњи учинак свога младог сарадника. У касним вечерњим сатима ревносније се контролисао улазак у зграду Академије, на чијој је портирници тада радио нови, тек примљени портир. Још неупућеном у организациону структуру Академијиних одбора њему ништа није значила Професорова изјава да иде у радну просторију Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе. Недавно запосленом портиру, иначе студенту математике, ништа није доносио ни додатни податак да је реч о Павлу Ивићу, дописном члану САНУ. Млади службеник се осмехнуо и пропустио Професора тек када је чуо да је он пошао да посети Слободана Реметића. Ушавши у собу, Професор, смешећи се, рече: „Лепо је познавати Вас. Може човек тада ући и у зграду Српске академије наука.“ Ова наизглед ни по чему необична ситница дубоко ми се урезала у свест због сазнања да се слични „пропусти“ неких колега младог портира нису завршавали на нивоу безазлене, за препричавање згодне анегдоте.

Несвакидашња ширина професора Павла Ивића у опхођењу са околним светом посебно се огледала у одсуство било каквог трага онога код многих уобичајеног „патоса одстојања“ на релацији млађи – старији, учитељ – ученик, надређени – подређени. Великом, а Павле Ивић је био највећи у послу којим се бавио, очигледно није

потребна „заштита“ од околине. Од највећих се једино и може научити да није срамота нешто не знати. Никада, нигде и ни од кога, као од свога великога учитеља, нисам слушао одговоре типа „не знам“, „немам појма“, а никоме, као њему, није био толико сужен простор непознаницама. Својевремено сам о својем учитељу писао као о „научнику вечито младалачке, крајње конструктивне и функционалне радозналости“.¹² Свако обавештење о дотад нечему непознатом његовом лицу је намицало истинску, дечију озареност. То непознато није излазило из оквира ситније појединости, чињенице са терена који он није посећивао.

Академик Павле Ивић, први српски језикословац друге половине XX столећа, био је свестран учитељ и недомашени узор. Од њега се могло учити како да се истражују народни говори: од полака на терен до осмишљавања прикупљених чињеница, уз њега је много јасније зашто је важна информација да одређене особине на испитиваном терену нема. Од Павла Ивића се могло учити и научити држање пред млађима, пред својим исписницима, као и пред старијима, а поучна су и искуства из угоститељских објеката и његово опхођење са тамошњим радним персоналом.

* * *

Позвани су већ рекли и написали да Павле Ивић спада у најумније људе који је српски народ имао. Речено је и то колики је и ненадокнадив губитак његова ипак прерана смрт, да је његовим одласком настала празнина, да не кажем провалија, која се задуго неће попунити. Ивићева појава, рад и судбина, његов „завршни рачун“ бар у појединим сегментима тога кратког пута између рођења и упокојења, напосто нагон на нека размишљања. Док већина људи ради да би живела, Павле Ивић је, савршено је јасно, живео да би радио. Урадио је много, све завршено представља врхунско остварење, грађевине којима дуго, дуго неће бити потребно дограђивање. Ако збир појединаца чини заједницу, онда се по судбини тих јединки може и мора судити о карактеру скупине којој су они припадали. Веродостојнијих сведочанстава о једном времену, једној држави, њеним институцијама ваљда и нема. Павле Ивић је рођен „на правом месту“:

¹² Слободан Реметић, *Уз 56. књију Јужнословенској филолоја, посвећену усјомену на академика Павла Ивића*. – Јужнословенски филолог, Београд, 2000, 4.

у кући угледног интелектуалца, од којег је наследио узор завидне радиности, безрезервну преданост и оданост послу. Радио је од малих ногу, у раном детињству проговорио на светским језицима, у студентском задатку ударио темеље модерне националне језичке научне дисциплине, никада није у кући имао телевизор да му „не краде време“, док се уз вести на радију могло обедовати и кафа попрати. Хранили су се Ивићи у ресторанима да се не би дангубило у кухињским пословима, а одлазак до ресторана био је сврсисходна функционална шетња. Од оца Алексе син Павле и кћи Милева наследили су кућу у Београду. Од угледног историчара наслеђена је и веома богата библиотека, у којој је било старих књига, такозваних рара, непотребних научном опредељењу Алексиног даровитог и агилног сина, коме ће њихова тржишна вредност омогућавати неометану посвећеност одабраном позиву. Када се члан осам академија наука (Српске, Руске, Америчке, Аустријске, Норвешке, Словеначке, Македонске, Пољске), након што је раширио научне видике, помакао научне међаше и поставио нове белеге, пошто је обогатио светску језичку доктрину, иселио из овоземаљског света, своје потомству, својим наследницима, оставио је, истина пространији, стан без централног грејања на четвртном спрату, викендицу на падинама Фрушке горе, где се лепа кућа са пространијом окућницом покривеном виноградом и воћњаком данас може купити за десетак хиљада евра. Из овога угла свођење животног пута уистину депримира, завршни рачун је више него поразан, али тачан. Испоставља се да је до данас најдоученији српски језиколовац више од пола столећа радио „за храну“, како се у народу именује рад за кору хлеба. Све се то чинило у времену у којему су полуписмени и дословце неписмени стицали положај и иметак, у времену када су чобанчад са разних планина и из разних долина стизала до вила на Дедињу и околини. Професор Ивић је често говорио о „стицају околности“, а уз њега сам схватио да је било и таквих на које се није могло утицати, поготову се то није могло благовремено чинити. Па ко је створио те околности у којима смо се тако лако, зарад неких „виших“, чијих ли то – ако нису наши – интереса тако понашали? Једног Павла Ивића „стицај околности“ отерао је у пензију са његових педесетак година, Ивићев савременик, сарадник и пријатељ Митар Прешикан, врхунски посленик у више дисциплина (лексикографија, нормативистика, ономастика, дијалектологија, историја језика), а у неким несумњиво најбољи у своје времену и своје окружењу, није одр-

жао ниједно универзитетско предавање студентима основних студија. Радни век провео је у згради мање од сто метара удаљеној од катедре за српски језик. Само два пута је, ако се не варам, био члан за оцену и одбрану докторске дисертације. Да ли су се могле „стећи“ другачије околности и ко је крив што су генерације студената лишене речи бриљантних научника?

* * *

На комеморативном скупу посвећеном успомени на академика Павла Ивића, одржаном 1. децембра 1999. године у Српској академији наука и уметности, рекао сам да „завичај, родитељи и учитељи чине најсветије тројство чији смо вечити дужници, а многи због односа према овим светињама постају и – грешници“.¹³ Завичај, који ми је изгорео у недавном рату, пренео сам у снове и захваљујући губитку схватио колико је моје село било лепо. Родитељи су имали срећу да последње, четири године избегличког живота проведу „на свом грунту“, у кући свога сина у Малој Моштаници, у дому чија дрвенарија и даље чува мирис њиховог имања, а моје очевине из родних Ковачића код Кладња. Отац и мајка почивају на моштаничком гробљу. Потписник ових редова имао је целог живота велике учитеље. Двојица који су пресудно утицали на моје животно радно опредељење дошли су из Суботице. Никола Путић је у шестом разреду кладањске основној школи ђацима, између осталог, објашњавао три палатализације у српском језику. Четири ученика су код њега зарадили четворке (о петици тамо нико није ни размишљао), а ја сам, уз ту оцену, понео и снове да ћу једнога дана у школској учионици говорити о јотовању, палатализацији, апозицији... Стицај околности учинио је да четврт столећа будем најближи Ивићев сарадник. Опраштајући се од великог пријатеља, Добрица Ћосић је рекао да Павле Ивић „из живота није отишао као дужник: ни породици, ни својим ђацима, ни пријатељима, ни српској култури, ни своме народу; дао је много више но што су они њему дали“. Бриљантно, беспрекорно скицираном портрету изгубљеног пријатеља могло се још једино додати да су се о Павла Ивића неки и огрешили: и појединци, и институције, подједностављено гледано – друштво

¹³ Слободан Реметић, *Академик Павле Ивић (1. децембар 1924. – 19. септембар 1999)*. – Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1999, књ. XLII, 20.

у целини. Не знам колико сам и да ли сам уопште оправдао поверење и надања великога учитеља. Знам да је он дао више мени него ја њему, вероватно је струка више дала мени него ја струци. Ово кратко присећање и подсећање на великог учитеља приводим крају при пуној свести да сам му и ја остао дужник, али се усуђујем стати иза речи да, бар свесним гестом и делом, према њему досад нисам био – грешник.

Београд

Слободан Реметић

МИЛКА ИВИЋ

(Београд)

О НЕКИМ СРПСКИМ ИМЕНИЦАМА КОЈЕ СЕ УПОТРЕБЉАВАЈУ КАО СПЕЦИФИЧНИ КВАНТИФИКАТОРИ

Опсервације изложене у овом раду, а које се тичу досад у језичкој науци неразматране улоге одређених, партикуларизаторски употребљених именичких лексема у обезбеђивању могућности избројавања таквих прехранбених артикала као што су со и шећер, и тачности које се пију (вода, кафа, ракија и др.), најпотпуније потврђују собом валидност теоријских увида Предрага Пипера објављених у његовом раду Пипер 2002.

Кључне речи и појмови: степеновање, квантификовање бројем, кашика соли/шећера, кашичица соли/шећера, прегршт соли/шећера, зрнце соли, коцка шећера, кап воде, млека итд., чаша воде/бокал воде и сл., две кафе/три ракије и сл.

Своју студију Пипер 2002, препуну изузетно проициљивих запажања, Предраг Пипер је посветио осветљавању феномена степеновања, тј. нунумеричког квантификовања, описујући његову суштину следећим речима: „Степеновање као нунумеричко квантификовање (нпр. *мало учесника / много учесника, краћи реферат̄ / дужи реферат̄*) засновано је на поређењу и на примени механизма приближне и врло ограничене скаларности за разлику од квантификовања бројем, које се реализује поређењем величине целог скупа са јединицом тога скупа као параметром, из чега је изведена скаларност високе прецизности – градуелна квантификација“ (Пипер 2002, стр. 59). Две године после објављивања Пиперове студије о којој је реч публикован је рад Wiese 2004. Аутор тога рада, Heike Wiese, у њему разматра смисао употребе енглеских израза *many* и *much*. Оно што је Wiese имао поводом те употребе да каже, у најпотпунијој мери потврђује вредност Пиперових научних проициљивих запажања.

У своме раду насловљеном *Избројивост̄ оно̄ја ш̄ӣо именица означава као̄ ꙗрама̄ӣчки ꙗроблем* (в. Ивић 2008, стр. 18) напоменула сам следеће: „Избројивост одликује појаве које поимамо као отелотворене у виду појединачних, јасно уобличених ентитета.“ Међутим, та јасна уобличеност није својствена свим овоземаљским појавама; многе од њих ње су лишене (као, на пример, вода, вино, со или мед). Управо на таквима ће овом приликом бити усредсређена наша истраживачка пажња, и то са циљем да се осветле околности под којима је могуће остварити њихово квантификовање, како оног градуелног, тако и оног избројивог карактера. Под окриљем нашег најнепосреднијег истраживачког фокусирања наћи ће се два прехрамбена артикла која се додају другим јелима – а то су со и шећер, а од текућина које људи пију – вода и кафа.

На стр. 25. наведеног рада Ивић 2008, суочавамо се са применом термина *ꙗр̄ӣикуларизација* и термина *ꙗр̄ӣикулариза̄ӣор*.

Првим се указује на поступак издвајања појединачног ентитета из неке групе или градивне појавне датости, а другим на исказно средство којим се то постиже. Кад је о соли и шећеру реч, треба имати у виду да се њихово партикуларизовање не обавља доследно на идентичан начин. Ту, наиме, ствар овако стоји.

Има случајева кад је истим партикуларизатором исказани елемент применљив како на информацију „со“, тако и на информацију „шећер“. Тако се, на пример, може рећи не само *ꙗре̄ӣрӣш̄ӣ соли*, већ и *ꙗре̄ӣрӣш̄ӣ шећера*. У РМС, под одговарајућом лексичком одредницом, изнет је податак о томе да је речју *ꙗре̄ӣрӣш̄ӣ* имплицирана количина именоване материје која може да стане у заједно „састављене дланове са савијеним прстима у облику шупље полулопте“. Квалификовање које ту својим присуством обавља партикуларизатор *ꙗре̄ӣрӣш̄ӣ* семантизовано је у смислу оног степеновања о којем говори Предраг Пипер у свом поменутом раду. Намеће, наиме, спознају тога да су се именоване прехрамбене материје затекле, у датом случају, у количини не баш сасвим малој, али свакако пре изразито омањој, него големој.

Има предмета као што су, рецимо, *кашичица* или *кашика*, чији је обухватни аспект сагледив, тако да кад их испунимо шећером или сољу аутоматски добијамо одговарајући увид у остварену количинску заступљеност тих прехрамбених датости, а при том нам се неминовно отвара и могућност примене поступка избројивости – уп.,

с једне стране, *кашика/кашичице шећера, кашика/кашичице соли*, а с друге: *једна, две, кашике/кашичице шећера, једна, две, ѿри, чейири кашике/кашичице соли*.

У РСАНУ, под бројем 2. лексичке одреднице *зрно*, изнет је податак о томе да се *зрном* назива „мали, често сасвим ситан предмет, делић неке материје“; у тој околности лежи објашњење чињенице да је сасвим прихватљиво рећи *зрно ѿеска*. И кад се разговор о соли води, партикуларизаторска функција је такође додељива управо тој лексичкој јединици, уз напомену да се тада, по правилу, користи њен деминутивни исказни лик: *зрнце соли*.

Кад је о шећеру реч, будући да је њему, за разлику од соли, доступна и специфична, изразита врста, материјализованост, његово помињање се често удружује с поменом именице *коцка*, чијим се присуством шећер, у партикуларизаторском смислу, ближе одређује: *коцка шећера*.

Назив *коцка*, тачно је растумачио (под 2а) РСАНУ, способан је да исказе собом „комад нечега у облику коцке“, а наша је дужност, овом приликом, да нагласимо: и тиме тај „комад нечега“ учини подложним *избројавању* – уп. *један комад шећера, два комада шећера, ѿри комада шећера* итд.

Могућност *избројавања* се поставља као актуелни теоријски проблем и кад је течност у питању.

Српски језик располаже изразом *кай*, који служи томе да собом именује *најмању мојућу* количину било какве *ѿечне* материјалне датости. На њу, кад је исказујемо у *кайима*, можемо, без икаквих тешкоћа, применити поступак бројања – уп. *две или ѿри кайи воде, чейири до ѿей кайи млека* и сл.

Течност бива ближе одређена у квантификаторском смислу и по величини посуде у којој је садржана – уп. *чаша воде, бокал воде, лавор воде, буре воде* и сл.

Кад је у некој социјалној средини свима познато из каквих се посуда испијају како кафа, тако и разна друга безалкохолна и алкохолна пића, онда се њиховим именовањем уједно разоткрива и њихов квантификаторски статус, што онемогућује *избројавање* – уп. *Мира је наручила чейири кафе, а Жика једну ракију* и сл.

Остаје као научни задатак да се истражи у којим се све социјалним срединама широм света примењује описани исказни поступак.

Литература

- Wiese 2004: Heike Wiese, *Numbers, Languages and the Human Mind*, Cambridge 2004, Cambridge University Press.
- Ивић 2008: Milka Ivić, Izbrojivost onoga što imenica označava kao gramatički problem, *Lingvistički ogledi*, treće, dopunjeno izdanje, Biblioteka XX vek, Beograd 2008, 13–38.
- Пипер 2002: Предраг Пипер, Степеновање у граматици и речнику (у српском и другим словенским језицима), *Зборник Мајице српске за славистику*, 61, Нови Сад 2002, 59–78.
- РМС: *Речник српскога језика*, Нови Сад, Матица српска, 2008.
- РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, Београд, изд. САНУ.

Summary

Milka Ivić

ON SOME SERBIAN NOUNS WHICH ARE USED
AS SPECIFIC QUANTIFIERS

This article presents additional support to the theoretical views of Predrag Piper exposed in his work 2002 focussing some hitherto in the linguistic literature unconsidered ways in which noun items help implying quantification.

ПРЕДРАГ ПИПЕР
(Београд)

О СЕМАНТИЧКОЈ КАТЕГОРИЈИ СТЕПЕНА У СРПСКОЈ СЛОЖЕНОЈ РЕЧЕНИЦИ*

Иако је ономасиолошки приступ проучавању граматичких структура одавно део лингвистичке теорије са доста широким областима провере и примене, он је релативно мало заступљен у проучавањима сложене реченице у српском и другим словенским језицима. Овај рад има у основи такав приступ и циљ: да покаже постојање разноврсности сложених реченица обједињених заједничким категоријалним значењем степена, било као примарним, било као секундарним и пратећим уз неко друго категоријално значење. Начелно, то омогућава сагледавање складне повезаности наизглед диспаратних појава у граматичком систему, а када је реч о категорији степена, такав приступ омогућава увид у чињеницу да је дата семантичка категорија знатно присутнија у систему сложених реченица српског језика него када се посматра искључиво или претежно са становишта формалне класификације сложених реченица.

Кључне речи: српски језик, категорија степена, сложена реченица, градационе реченице, поредбене реченице

1. У проучавањима сложене реченице у српском језику једно од главних питања јесте питање класификације сложених реченица, односно њихове систематизације према критеријумима који би били најрелевантнији за природу система сложених реченица и који би истовремено били конзистентни. Решења која су у вези с тим била предлагана и примењивана заснивала су се мање или више на комбиновању формално-граматичких и семантичких критеријума, при чему су обично формални критеријуми примарни на опшტიјем плану (паратакса/хипотакса), а претежно семантички критеријуми

* У овом раду износе се резултати истраживања на пројекту 148002 *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

се (уз извесне разлике од аутора до аутора) примењују у ужим класификацијама, нпр. у подели адвербијалних зависносложених реченица.

Оптимално решење тог проблема није нађено ни за опис ни за објашњење система сложених реченица у другим словенским језицима. Иако је прилично уочљиво да се исто категоријално значење, нпр. временско, може исказати сасвим различитим врстама сложених реченица (уп. *Накашљао се и њочео да њовори* и *Пошиџо се накашљао, њочео је да њовори*), још није било покушаја да се шире испита начин заступљености појединих семантичких категорија у различитим врстама сложених реченица српског језика. Овај рад има у основи такав приступ и циљ: да покаже постојање разноврсности сложених реченица обједињених заједничким категоријалним значењем степена, било као примарним, било као секундарним и пратећим уз неко друго категоријално значење.

2. Садржај семантичке категорије степена овде се схвата, сагласно концепцији коју сам заступао у својим ранијим радовима о томе (најексплицитније у: Пипер 2002), као апстрактно локализовање извесног обележја неког ентитета на вертикално схваћеној скали могуће изражености тог обележја, на којој је референтна тачка било норма изражености тог обележја (нормативно степеновање), било његова израженост у неком другом појединачно или збирно узетом ентитету, или у истом ентитету, али у другим околностима (ситуативно степеновање).

Полазећи од тезе да заменичке речи, као речи с категоријалним значењима, представљају лексички систем који најближе одражава структуру система семантичких категорија језика у целини,¹ у раду о семантичком систему заменичких прилога и њиховим семантичким функцијама предложио сам, поред осталог, модел оног дела семантичког система заменичких речи који се односи на степеновање (Пипер 1983: 114–116). У основи тог модела, који је потврђен на примеру заменичких речи, јесте идеја да је најопштији критеријум у језичком степеновању разликовање појава које су исте од оних које нису исте, а да се појаве које се степенују као различите (тј. 'нису исте') могу уже степеновати према месту на апстрактној скали сте-

¹ Пипер 1983: 66, 95–96, 118, 122. У развијенијем облику и на материјалу руског језика систем заменичких речи као модел система смисаоних категорија предмет је рада: Шведова, Белоусова 1995.

пеновања (изнад / испод), и/или према степену удаљености једне појаве од друге (проксималност / дисталност). Степеновање засновано на универзалној квантификацији (потпуна разлика у степену), испољава се као супротност. Ти критеријуми важе за различите језичке појаве и подсистеме који више или мање непосредно исказују значење степена, укључујући подсистем сложених реченица, што је главни предмет овог рада. Пошто је, дакле, овде главни циљ да се утврди и покаже како су сложене реченице организоване ако се посматрају као семантички подсистем у оквиру семантичке категорије степена, која има и друге облике изражавања, пажња је усмерена пре свега на њихова главна значења (и основне облике њиховог изражавања), колико то допуштају оквири научног чланка.²

3. Исти степен испољавања неког обележја (одн. нулти степен разлике), сагласно реченом, не значи одсуство степеновања него одсуство разлике. У литератури о градацији примењује се концепција према којој се градација односи само на степеновање разлике (нпр. Катњић-Бакаршић 1996: 23; Ковачевић 1998: 42–58). Да би се избегли термилошки проблеми, чини се најпримеренијим употребљавати степеновање као шири појам, који обухвата и нулти степен и степеновање разлике, а градацију као ужи појам који се односи само на степеновање разлике. Та дистинкција примењује се даље у овом раду.

Свако поређење испољава се као степеновање исказано с мањим или већим степеном прецизности. Поређење према критеријуму идентитета допушта само две могућности – јесте исто, или није исто, нпр. *Милан је њен браћ* ('Милан и њен брат су иста особа') / *Милан није њен браћ* ('Милан и њен брат су различите особе', одн. 'Милан и њен брат нису иста особа'). Поређење квантитета и квалитета осим најопштијег степеновања ('јесте исто' / 'није исто') начелно допушта и уже степеновање у домену различитости ('више', 'мање', 'највише', 'најмање', 'слично', 'доста друкчије', 'супрот-

² Категорија степена и принцип градуелности у језику и лингвистици, иако нису од скора предмет лингвистичке пажње, последњих деценија су све чешће предмет истраживања, како теоријских, тако и типолошких, контрастивних или посвећених градуелности у једном језику. Овде нема места за њихов критички преглед, али је прилика за упућивање на оне шире профилисане радове на које се овај рад у већој мери наслања, као што су: Бондарко (ред.) 1996; Воротњиков 1999; Киклевич (ред.) 2001; Кречмер 2002; Пипер 2002; Пипер 2003; 2003а; Ивић (ред.) 2005; Ивић 2007; Радовановић 2007; 2008.

но'). У појединим језичким подсистемима могућности исказивања неких од тих значења нису једнако доступне. У систему сложених реченица српског језика најслабије су могућности исказивања значења 'доста друкчије'. Општа слика могућности степеновања сложеним реченицама у српском језику даје се у излагању које следи.

4. Сложене реченице са значењем истоветности, одн. са еквивалентним значењем у српском језику знатно се међусобно разликују и према ужим значењима и према облицима њиховог изражавања. Еквивалентност се овде схвата као саставни део степеновања, као нулти степен разлике у поређењу, тј. као одсуство разлике, али не и одсуство степеновања.

Значење 'исти степен' посебно је карактеристично за зависно-сложене квантификативно-еквативне реченице типа *Ради (толико) колико може, Једе (онолико) колико хоће* и сл., које значе да су интензитет или количина о којој реферише главна клауза једнаки интензитету или количини о којој реферише зависна клауза. Примарност категоријалног значења степена у таквим реченицама показује чињеница да оне могу бити реплике само у дијалошком јединству с питањем које почиње заменичком речју *Колико...?* Зависни део такве сложене реченице уводи се везничком речју *колико*, а када се истиче неререференцијална општа квантификација у значењу клаузе, таква клауза се уводи везничким изразом *колико тог*, нпр. *Нека једе колико тог може*. Корелатив *толико* или *онолико* у главном делу није обавезан ако се зависни део интегрише у реченични комплекс помоћу *колико*, док се корелатив у главном делу и *колико тог* у зависном делу реченице узајамно искључују. Корелатив у зависносложеним реченицама с количинском клаузом може бити атрибушки употребљен у саставу именичке синтагме, нпр. *Нека узме онолико новца колико јој треба*. Линеаризација сложене реченице с количинском клаузом допушта да се таква клауза налази иза или испред главног дела (уп. *Ради колико може* и *Колико може, толико ради*). У овом другом случају корелатив се ретко изоставља, нпр. *Колико може, ради*. Ако је и у главном и у зависном делу иста лексема у сложеном глаголском предикату с модалним глаголом у првом делу, тада се у зависном делу пунозначни глагол обично не понавља него се изоставља, нпр. *Ради колико може (га ради)*. Реченице с количинском клаузом у препозицији и корелативом у главном делу имају јаче изражен контраст између лексичког садржаја главног и зависног дела, а због тога и јачи експресивни

потенцијал, због чега је тај модел погоднији за употребу у паремијама и другим устаљеним изразима, обично са именским предикатом и с копулом у презенту, нпр. *Колико њара, толико музике; Колико жица, толико јединица* и сл.

5. Значење истоветности својствено је и зависносложеним квалификативно-еквативним реченицама, којима се реферише да нема разлике у начину остваривања односа означених главним и зависним делом реченице, нпр. *Урадили су то онако како сће им рекли* – ‘начин на који су то урадили и начин на који сте им рекли да ураде јесте исти начин’. У таквим реченицама значење степена је врло присутно, али је примарно значење начина. Примарност категоријалног значења начина у њима показује чињеница да такве реченице могу бити реплике само у дијалошком јединству с питањем које почиње упитним прилогом *Како...?* Зависни део реченице уводи се везничком речју *како*, а када се истиче неререференцијална општа квантификација у значењу клаузе, она се уводи везничким изразом *како тог*, нпр. *Урадиће како тог вам каже*. Корелатив *тако, онако* или (ређе, остензивно) *овако* није обавезан ако се зависни део интегрише у реченични комплекс помоћу *како*, док се корелатив у главном делу и *како тог* у зависном делу реченице узајамно искључују. Линеаризација сложене реченице с количинском клаузом допушта да се таква клауза налази иза или испред главног дела, уп. *Урадили су то тако тако сће им рекли* и *Како сће им рекли, тако су урадили*. У овом другом случају корелатив се по правилу не изоставља. Линеаризација унутар главног дела сложене реченице с начинском клаузом не захтева да корелатив буде у финалној позицији, нпр. *Тако су урадили како сће им рекли; Провели су се тако лепо како се само њожелети може*. Понављање истог пунозначног глагола у предикату главне и зависне реченице обично се избегава, што се решава изостављањем таквог глагола у предикату зависног дела реченице, нпр. *Урадили су то онако како сће им рекли (да ураде); Како сће им рекли (да ураде), тако су и урадили*. Реченице с начинском клаузом у препозицији имају јаче изражен контраст између лексичког садржаја главног и зависног дела, а због тога и јачи експресивни потенцијал, па је зато тај модел погодан за употребу у паремијама и устаљеним изразима, обично са именским предикатом и копулом у презенту, нпр. *Како дошли, тако њошли; Како су њочели, тако су и завршили; Како су радили, тако су им њаили* и сл.

6. Значење једнаког степена изражености неке особине у ситуацијама које означава главни и зависни део сложене реченице имају и зависносложене реченице са квалификативном клаузом коју уводи везничка реч *какав*, нпр. *Он је њакав какав је увек био*; *Сивари имају њакав изглед какав им даје наша душа* и сл. Такве реченице, које су с функционалног синтаксичког становишта релативне, посматране са семантичког становишта, припадају шире схваћеним квалификативно-еквативним реченицама. У њима се степен испољености онога о чему реферише главна реченица ближе одређује садржајем квалификативне клаузе. Примарност квалификативног значења у таквим реченицама показује чињеница да оне могу бити реплике само у дијалошком јединству с питањем које почиње заменицом *Какав (-а, -о)...*? Линеаризација сложених реченица са квалификативном клаузом је слободна, зависни део може се налазити испред главног, нпр. *Какав је увек био, њакав је и сада*. Корелатив је најчешће употребљен у атрибутској функцији у саставу именичке синтагме у главном делу зависне реченице, нпр. *Донео је њакав њоклон какав јој нико није донео*; *Такав сарадник јој је њомајао, какав се рејко среће*. Сложене реченице са квалификативном клаузом у препозицији такође често имају јаче изражен контраст између лексичког садржаја главног и зависног дела, а зато и јачи експресивни потенцијал, па је стога тај модел погодан за употребу у устаљеним изразима и паремијама, обично са именским предикатом и копулом у презенту, нпр. *Какав њочейак, њакав завршејак*; *Какав њоздрав, њакав ојњоздрав*; *Какво дрво, њакав клин, какав ојац, њакав син* и сл.

7. Истоветност, као сталност корелације у степену изражености обележја која припадају различитим ситуацијама, изражава се сложеним реченицама са пропорционално еквативним значењем, за чију је структуру карактеристична употреба везника *ијо* у корелацији са *јо* у главном делу, нпр. *Ијо више, јо боље*. Линеаризација таквих реченица је устаљена (зависни део претходи главном, у којем је обавезни корелатив *јо*), а компаратив се налази у предикату и главног и зависног дела. У предикатима таквих реченица обично су глаголи несвршеног вида (*Ијо је више радио, јо је више зарађивао*), или глаголи у хабитуалном потенцијалу (*Ијо би више зарадио, јо би више њојрошио*). Од избора лексичког садржаја зависи да ли таква сложена реченица значи корелацију сразмерности у степену изражености и стог обележја, и тада је и

у главном и зависном делу иста лексема, или су то лексеме сличног значења, уп. поређење према критеријуму количине – *Што више новца, то више резултата*, или интензитета – *Што јача храна, то јачи мишићи*, *Што јача храна, то чвршћи мишићи* и сл.; или значи корелацију сразмерности у степену изражености различитих обележја, нпр. количине и интензитета – *Што је више имао новца, то је више желео да га има*. Корелација може бити обрнута, што се исказује одговарајућим избором лексема, нпр. *Што је више имао новца, то је мање желео да ради*, а такве сложене реченице обједињују значење истоветности степена промене са значењем потпуне разлике у смеру промене, односно са значењем супротности према смеру промене (в. т. 15).

8. Начинска еквативност исказује се и другим врстама зависно-сложених реченица. У реченицама које су поредбене у ужем смислу (јер свако степеновање засновано је на експлицитном или имплицитном поређењу) поредбена клауза се односи на цео први део реченичног комплекса, а предикатски део клаузе обично се изоставља, нпр. *Говори ти хо као (што говори) њена сестра*. У случајевима када се истиче исти степен изражености неког процесуалног или непроцесуалног својства исказаног предикатом у обе пропозиције, користе се посебна средства. Једно од њих је речца *баи* у позицији непосредно испред везника *као*, нпр. *Говори ти хо баи као што говори њена сестра*; *Она је висока баи као њена сестра*, али то може бити и прилог *истио* у функцији корелатива у саставу главног дела реченичног комплекса, нпр. *Говори истио као њена сестра*. Када је употребљен корелатив *иако* (у изразу *иако као што*) уместо *истио* у тој позицији, предикат зависног дела реченичног комплекса се теже изоставља, нпр. *Говори иако као што говори њена сестра*. Прилог *једнако* у реченицама са значењем истоветности обично функционише као одредба придева у именском делу предиката (*Она је једнако усешна као њена сестра*).

Поредбене клаузе које се у структуру главне клаузе уводе везником *као* обично имају у предикату квалификативни презент, мада нису искључена ни друга глаголска времена (*Говорила је ти хо као што је говорила њена сестра*, *Ира одлично као што ћете ускоро и сви ви ираи*), а значење истоветности може бити благо појачано употребом везничког израза *као и*, у којем се *и* не мора увек налазити непосредно после везника *као*, нпр. *Говори ти хо као и њена сестра*, *Говори ти хо као што говори и њена сестра*.

Лексичка понављања у главном и зависном делу реченице с поредбеном клаузом једно су од средстава истицања значења стварне или хипотетичке истоветности, али нису обавезна, уп. *Говори сјоро као шјо и све друо ради; Говори шјихо као да се нечеја боји*. Лексичка неподударност предиката главног и зависног дела у таквим реченицама тражи интегрисање реалне поредбене клаузе у реченични комплекс помоћу везничког израза *као шјо*.

Линеаризација главног и зависног дела реченица с поредбеном клаузом у принципу је слободна, нпр. *Као њена сесјира, и Ана шјихо јовори; Као шјо све друо ради, сјоро и јовори*, тј. поредбена клауза може се наћи испред главног дела, у чијој је структури у том случају обавезни елеменат прикључно *и*.

Наведени примери илуструју реченице са значењем истоветности у којима се ситуација означена поредбеном клаузом схвата као реална. Уколико тај услов изостаје па се ситуација с којом се пореди ситуација означена главним делом реченичног комплекса схвата као хипотетична, фиктивна, односно иреална, то добија посебан израз у чињеници да се поредбена клауза тада интегрише у реченични комплекс помоћу израза *као да* или *као када*, нпр. *Говори као да се нечеја боји; Говори као када би морао нешјо нејријашно да каже*.

Истоветност, као нулти степен разлике између ситуација које се према неком критеријуму пореде, може бити исказана и реченичним структурама које су мање или више фразеологизоване, нпр. у устаљеним поређењима типа *Говорила је као да има врућ кромјир у усјима, Говори као да је навијен, Сјава као заклан, Једе као јроваљен* и сл.

9. Значење сразмерности интензитета карактеристично је и за сложене реченице типа *Радо је шјако да се разболео*, које обавештавају да је интензитет односа о којем реферише главни члан сложене реченице сразмеран интензитету односа о којем реферише начинска клауза. Да у њима претеже начинско значење, показује чињеница да се такве реченице могу појавити у дијалошком јединству само с таквом упитном реченицом која почиње заменичким прилогом *Како...?*

10. И асиндетске реченице могу бити облик исказивања значења истог степена, као пратећег значења уз неко друго значење, најчешће начинско или квалификативно, нпр. *Свирао је шјако лејо – јрави је вириуоз; Осјавила је шјакав ушјасак: јрава је умешница*. У таквим

асиндетским реченицама прву позицију обично има реченица с корелативом, а друга ближе одређује или допуњује садржај прве, ма да није искључена и постпозиција реченице с корелативом у свом саставу, нпр. *Права је умејница – иакав је уџисак остјавила*. Јача или слабија испољеност значења степена у таквим асиндетским реченицама умногоме зависи од њиховог лексичког састава.

11. Степеновањем реченицама са д и ф е р е н ц и ј а л н и м (нееквативним) значењем реферише се о различитој испољености неког својства у ситуацијама на које се делови такве сложене реченице односе. Семантички односи у подсистему градационих сложених реченица као сложених реченица са диференцијалним значењем најсажетије се могу представити на следећи начин: 1. општа диференцијалност: 1.1. адверсативност, 1.2. компаративност; 2. посебна диференцијалност: 2.1. према јачини разлике у степену (2.1.1. слаба неједнакост, 2.1.2. јака неједнакост, 2.1.3. супротност), 2.2. супститутивност, 2.3. антирестриktivност.

Реченице са значењем опште д и ф е р е н ц и ј а л н о с т и реферишу о различитом степену испољености неког обележја у ситуацијама означених деловима сложене реченице без одређенијег степеновања тог својства или без карактеристичног пратећег значења, нпр. *Говори друкчије нејо (шїїо їовори) њеїов браїї; Говори различїїо од оноїа шїїо їовори њеїов браїї*.

12. Реченице с највишим степеном граматикизованости значења опште разлике, без ужег степеновања, јесу а д в е р с а т и в н е реченице. Премда није уобичајено доводити у везу значења адверсативних реченица са значењем градационих и поредбених реченица, та веза постоји, а у њеној основи је категорија степена. Иако се адверсативне реченица називају и супротним реченицама, не би било упутно узимати термин као најпоузданији кључ за тумачење суштине адверсативних реченица, као што ни иначе термин често није поуздан ослонац за тумачење природе појединих језичких појава. Суштина адверсативних реченица је у исказивању разлике чије се постојање, према неком критеријуму, констатује за однос између двеју (или више) ситуација (нпр. *Кафа је врела, а чај је млак*), укључујући могућност да је реч о разликовању по супротности (нпр. *Кафа је врела, а вода је ледена*). Констатовање разлике јесте констатовање нееквивалентности (нпр. температурног својства, као у претходном примеру) или неидентичности (нпр. *Пејџар је наш колеџа, а Воја је*

наш комисија), и с обзиром на ту чињеницу свако исказивање разлике је и констатација да поређење показује како између појава које се пореде постоји извештан степен неподударности. Другим речима, једне сложене реченице саопштавају да према неком критеријуму нема разлике између ситуација на које се пропозитивни делови сложене реченице односе (нпр. *Помоіао им је као шїіо би йомоіао сваком груіом*), а друге сложене реченице служе истицању разлике између двеју (или више) ситуација. Адверсативне реченице исказују неједнакост у најопштијем смислу, тј. без ужег степеновања разлике која се констатује.

Опште значење адверсативних реченица може се изразити управо као 'за разлику од', нпр. *Кафа је врела, а чај је млак* 'кафа је врела за разлику од чаја, који је млак'. Уз опште значење 'за разлику од' могу ићи нека друга значења, било да је њихово исказивање граматикализовано, као што је граматикализовано наглашавање разлике употребом везника *али* (уп. *Кафа је врела, али чај је млак*), или је лексикализовано, као што је случај са исказивањем значења супротности као *максималне* разлике, односно као исказивање највишег степена разлике избором одговарајућих, антонимских лексема (нпр. *Кафа је врела, а вода је ледена*).

Круг пратећих значења која могу ићи уз опште значење неспецификованог степена разлике релативно је широк, а облици њиховог исказивања су граматички и/или лексички. Тако, адверсативне реченице којима се две пропозиције *P* доводе у везу према разлици која међу њима постоји, према моделу *P, а P*, често могу имати пратеће значење концесивности, нпр. *Дошли су нам јосїи, а њеја још нема* (уп. *Иако су нам дошли јосїи, њеја још нема*).

Адверсативне реченице оформљене према моделу *P, али P* обично истичу разлику о којој реферишу, све до исказивања изразитог контраста и супротности, што већ представља спецификовано исказивање разлике, нпр. *Сви су їо знали, али она је їо и рекла*, у чему такође може бити присутно и концесивно значење (уп. *Иако су сви їо знали, она је їо и рекла*), а концесивност адверсативних реченица према моделу *P, али P* може бити појачана употребом везника *али* у саставу израза *али иїак*, нпр. *Сви їо знају, али иїак она їо и каже*, чему су семантички блиске сложене реченице са истим субјектом у оба дела двочлане сложене реченице уобличене према моделу *P а иїак*, или *P йа иїак*, нпр. *Сви су знали, а иїак су ћуїали*, *Сви су знали, йа иїак су ћуїали* (уп. *Сви су знали, али су ћуїали* и *Сви су знали, али су иїак ћуїали*).

Контраст адверсативне разлике може, разуме се, бити појачан лексичким средствима, нпр. употребом општих квантификатора типа *сви* и *нико* у суседним деловима сложене реченице, уп. *Сви су њо знали, али нико њо није рекао.*

У средства истицања адверсативно-концесивне разлике спадају и модели *Јесће...*, *али...* као и *Узалуд...*, *кад(а)...* или, разговорно, *Багава...*, *кад(а)...*, нпр. *Јесће да су знали, али нису рекли; Узалуд су знали, кад нису рекли; Багава сће долазили, кад нисће ништа урадили* и сл.

У основи исто значење, али с јачим наглашавањем разлике међу ситуацијама које се пореде, имају синтаксичке структуре оформљене према моделу *P* међуштим *P*, нпр. *Сви су њо знали, међуштим она је њо и рекла*, или, с још јачим наглашавањем разлике, у облику парцелације сложене реченице: *Сви су њо знали. Међуштим, она је њо и рекла.*

Концесивност може од пратећег постати водеће значење као у концесивним реченицама типа *Иако су њо знали, они су ћушали, Мада су знали, они су ћушали; Премда су знали, они су ћутали*, или *Без обзира на њо шњо су њо знали, сви су ћушали* (што је обичније у административном и научном стилу), а када се разлика између две пропозиције у концесивном односу и с т и ч е (што је такође степеновање према интензитету) онда се то може учинити избором везника, уп. *Ујркос њоме шњо су њо знали, сви су ћушали.*

Адверсативно-концесивна разлика може бити исказана и у споју с кондиционалним значењем, нпр. *Ако су и знали, нису рекли*, или са истицањем разлике *Чак и ако су знали, нису рекли* и сл.

Потенцирање степена разлике између двеју (или више) пропозиција може бити исказано употребом интензификатора у првој предикативној јединици напоредно сложене реченице с везником *али*, и/или интензификатора *уојшће* у другој предикативној јединици такве реченице, нпр. *Веома се шрудио, али (уојшће) није мојао да се заусстави, Шрудио се, али уојшће није мојао да се заусстави.* У истој функцији могу бити употребљене концесивне зависно сложене реченице са иницијалним *ма колико* или *колико јод*, нпр. *Ма колико се шрудио, (уојшће) није мојао да се заусстави; Колико јод се шрудио, (уојшће) није мојао да се заусстави.* Када се у таквим реченицама изостави интензификатор, у први план долази концесивно значење, а опште значење разлике постаје ненаглашено, нпр. *Иако се шрудио, није мојао да се заусстави.*

Адверсативним реченицама у којима се поред општег значења разлике исказује неко пратеће значење припадају и реченице рестриктивно-ексцептивне семантике, у чијој је структури уз адверсативни везник рестриктивно-ексцептивни квантификатор *само*, нпр. *Сви су њо знали, а само је она њо и рекла*, или *Сви су њо знали, али само је она њо и рекла*, у којима се адверсативни везник може изоставити, нпр. *Сви су знали, само је она њо и рекла*. Рестриктивност уз ослабљену адверсативност присутна је и у сложеним реченицама повезаним изразом *и само*, нпр. *Више се нишња није видело, и само су још нејасно свећлуцале две-ћри звезде*. Посебан вид рестриктивно-ексцептивне семантике оличавају реченичне структуре према моделу *Није да..., нејо само...*, нпр. *Није да су били сиурни у добњак, нејо су се само надали*, којима се рестриктивност, или делимично негирање односи само на прву пропозицију у таквој сложеној реченици. Њима су семантички блиске градационе реченице с рестриктивним елементом типа *Не само да..., нејо/већ (и)...*, нпр. *Не само да њева, нејо и свира* (в. т. 20).

Асиндетски облик адверсативности представља још једну могућност исказивања опште разлике између двеју пропозиција, нпр. *Звали смо их – нису нам одговорили*.

13. Степеновање са значењем опште диференцијалности најизразитије репрезентатују компаративне градационе реченице, с клаузом која одређује придев или прилог у облику компаратива у структури главног дела сложене реченице, нпр. *Он је бољи нејо шњо су очекивали; Ради више нејо шњо ја њлаћају; Продаје скуље нејо шњо кујује* и сл.

Клаузе које се уводе везничким изразима *нејо да, неко када, нејо ако* означавају иреалне ситуације, уп. *Он њако ради боље нејо да ја конћролишеће; Он њако ради боље нејо када бисће ја конћролисали; Он њако ради боље нејо ако бисће ја конћролисали*. Потенцијална условност ситуација означених поредбеним клаузама са иницијалним *нејо када би* или *нејо ако би* истакнута је потенцијалом у предикату клаузе и везницима *када, одн. ако* (уп. *Када/ако бисће ја конћролисали, не би њако добро радио*).

У именском делу предиката поредбене клаузе придев у облику компаратива може бити атрибутски употребљен па се у таквим случајевима поредбена клауза односи на целу именичку синтагму, а не на сам придев (*Ради са више воље нејо шњо очекују*).

Уместо придева или прилога у компаративу у предикату главног дела таквих сложених реченица у истој конструктивној функцији може бити употребљена заменица *друкчији* или *друјачији*, одн. прилог *друкчије* или *друјачије*, нпр. *Изгледа друкчији/друкчије нећо шћо смо очекивали*.

Линеаризација таквих реченица је увек иста: главни део претходи зависном, а конструктивни елеменат у главном делу (компаратив, лексема *друкчији* или *друкчије*) обично је на његовом крају или у саставу последње именске групе.

Поредбене реченице, као реченице са значењем општег степена неједнаке изражености неког обележја о којем реферише главни и зависни део сложене реченице, могу бити мање или више устаљене. Честе су устаљене структуре према моделу *Боље... нећо...*, нпр. *Боље їроб нећо роб; Боље да їиїїам нећо да луїїам; Боље їиїїаїиїи нећо луїїаїиїи; Боље шћо си їиїїао нећо да си луїїао* и сл.), који може бити и паремиологизован, нпр. *Боље їрви на селу нећо друїи у їраду, Боље сїречииїи нећо лечииїи* и сл.

14. Степеновање са значењем посебне диференцијалности одлика је реченица у којима поред значења различитог степена испољавања истог својства израженог деловима такве сложене реченице постоје и нека стална ужа значења степена. Разлика која се степеновањем констатује може бити испољена као слаба, јака или најјача разлика међу ситуацијама и односима у њима који се пореде.

Еквативним реченицама (т. 4–10) и значењски и структурно најближе су градационе реченице са значењем сличности (слабо испољене неједнакости, приближне неистоветности, одн. ниског степена разлике), нпр. *Говори слично као (шћо їовори) њеїов браїї; Говори скоро исїїо (као шћо) їовори њеїов браїї. Говори на сличан начин као њеїов браїї* и сл. Структура таквих реченица је у скоро свему иста као структура еквативних реченица с везником *као*, али се у позицији корелатива у главном делу појављују лексема *слично* или *сличан*, или изрази *скоро исїїо*, *їоїїово исїїо*, нпр. *Говори на сличан начин као шћо їовори њеїов браїї* (уп. *Говори їако као шћо їовори њеїов браїї*), *Говори скоро исїїо као њеїов браїї*.

Изражавање диференцијалности облицима сложених реченица које не значе сличност међу ситуацијама које се пореде одликује се знатно већом разноврсношћу него када је реч о изражавању сличности.

15. Степеновање са значењем јаке неједнакости својствено је градационим реченицама јаке неједнакости са општим значењем 'још више' или 'још мање'. Такве реченице повезују везнички изрази *а камоли, а не*, или, ређе, *а некомоли*, нпр. *То је њешко и за њеја, а камоли//некомоли за њу*. Њихово значење се у литератури одређује као значење изузетне неједнакости (Стевановић 1989: 887–888), супротности (Катичић 1986: 170), привидног изражавања супротности (Катнић-Бакаршић 1996: 91), нереализоване супротности (Ковачевић 1998: 46), поред других мање или више сличних решења. Предложене интерпретације оличене у одговарајућим терминолошким решењима у основи су доста сличне. Стевановићево тумачење значења таквих реченица као значења изузетне неједнакости најтачније одражава природу њиховог садржаја. Чињеница да су примерима типа *То је њешко и за њеја, а камоли за њу* синонимични примери *То је мнојо њеже за њу нејо за њеја* показује да је ту реч о наглашеној разлици у степену, а не о потпуној разлици, тј. не о супротности.

Градационе реченице јаке неједнакости одликују се изразитом грамаатикализованошћу, оличеном у њиховој структури, чије је највидљивије формално обележје специјализовани везнички израз. Поред тога, такве реченице су затворене, двочлане структуре, инверзија делова није могућа, у првом делу истиче се јак или слаб степен испољености нечега, што је још више или још мање испољено у ситуацији о којој обавештава други део реченице. Истицање се и у првом делу реченице може појачати речцом *и*, одн. *ни*, и/или *чак* (чије значење 'супротно очекивању' уводи још једну компоненту степеновања у такве семантичке структуре) нпр. *То је њешко чак и за њеја, а камоли за њу; То није њешко чак ни за њеја, а камоли за њу*.

Да ли ће се другим делом градационе реченице са значењем јаке неједнакости изразити јачање или слабљење својства о којем реферише први део, зависи од тога да ли у првом делу постоји или не постоји негација. Ако негације нема, значење другог дела своди се на 'још више' (*То је њешко и за њеја, а камоли за њу*), а ако негација у првом делу постоји, значење другог дела своди се на 'још мање' (*То није њешко ни за њеја, а камоли за њу*). Други део градационе реченице са значењем јаке неједнакости може бити одредба било ког реченичног члана првог дела. У таквим реченицама њихов други део се по правилу појављује у елидираном облику (уп. *Он не њовори добро ни срјски, а камоли француски* и *Он не њовори добро ни срјски, а камоли да њовори добро француски*). Градационе реченице

са изразом *a ne* мање истичу разлику између ситуација означених првим и другим делом такве сложене реченице, нпр. *Он не љовори добро ни српски, а не француски* (тј. ... *a ne da љовори добро француски*).

16. Слична диференцијална значења 'још више' или 'још мање' карактеристична су и за донекле фразеологизоване реченице типа *(И) сребро је скуљо, (а) о злату да (и) не љоворимо, (Ни) сребро није јефитино, а о злату да (и) не љоворимо*. Иако има мишљења да такве реченице повезује „везнички комплекс у чијем је саставу везник *a* и дио реченице *da se (и) не љовори*“ (Катнић-Бакаршић 1996: 98), фактички ту је реч о напола фразеологизованим синтаксичким структурама у којима се јавља доста ограничени број глагола говорења (то су обично глаголи несвршеног вида *љоворити, иститицаити, наљашавати, љомињати, љричаити, коментарисати расљрегаити*), чије је изворно значење говорења у таквим реченицама заклоњено пре свега њиховом учешћем у градуелној квантификацији 'још више' / 'још мање'. Такве реченице се одликују експресивношћу, такође карактеристичном за фразеолошке структуре, коју подржава чињеница да су оне увек елиптичне природе (а и елипсу, по правилу, прати појачана експресивност), уп. *Сребро је скуљо, а о злату да и не љоворимо* према пуном облику те реченице *Сребро је скуљо, а боље да и не љоворимо о љоме колико је скуљо злато*. Могуће изостављање везника *a*, односно уобличавање таквих реченица као асиндетских, нпр. *И сребро је скуљо, о злату да и не љоворимо*, карактеристично за књижевноуметнички, публицистички и разговорни стил, додатно појачава њихову експресивност. Уобичајеним, мада не и обавезним, изостављањем облика *боље*, смањује се експлицитност степеновања, и она се у већој мери преноси на друге делове реченичне структуре и на њен лексички састав.

У реченицама типа *Сребро је скуљо, а о злату да и не љоворимо* истиче се јачи степен испољености онога о чему говори први део сложене реченице (нормативно степеновање), и, у поређењу с њим, још јачи степен испољености истог својства у ономе о чему говори други део реченице. Истицање се, и у првом и у другом делу, може појачати речцом *и*, одн. *ни*, а у првом делу и речцом *чак* (чије значење 'супротно очекивању' уводи још једну компоненту степеновања у такве семантичке структуре) нпр. *Чак је (и) сребро скуљо, а о злату да не љоворимо*. Реченице тога типа повезује везник *a*, који

може бити изостављен, чиме се њихова експресивност повећава. Линеаризација је чврста – само у другом делу такве сложене реченице у предикату се јавља један од неколико могућих глагола говорења, употребљен у првом лицу једнине или множине или безлично (... *а да се и не ѿовори о злайу*). Конструкција са глаголом говорења може бити на почетном, средишњем или завршном месту у другом делу такве сложене реченице, нпр. ... *а да се о злайу и не ѿовори*; ... *а о злайу да се и не ѿовори*.

Да ли ће се интерпретација степеновања израженог таквим сложеним реченицама сводити на 'још више' или 'још мање', зависи од одсуства или присуства негације у првом делу реченице. Уколико у првом делу сложене реченице нема негације, значење је 'још више', а уколико у првом делу постоји негација, значење је 'још мање', нпр. *Он одлично свира, а како ѿева да и не ѿговоримо*; *Он не уме да ѿева, а како свира да и не ѿговоримо*; *Малина је добро родила, а о шљиви да и не ѿговоримо*; *Малина је није родила, а о шљиви да и не ѿговоримо* и сл.

17. Структурно засебан тип компаративног степеновања са значењем јаке неједнакости оличавају градационе реченице са значењем додатног степеновања, нпр. *Не ѿреба да ѿражи, а још мање да захѿева*; *Он је свима ѿојајмљивао, а још више ѿоклањао*; *Тешко је чѿѿао, а још ѿеже ѿисао*, у којима се морфолошким обликом компаратива (обично у изразима *још више*, *још мање*, *још лакше*, *још ѿеже* и сл.) истиче јачи или слабији степен испољености истог или сличног односа у ситуацији на коју се односи други део такве сложене реченице.

18. Градационе реченице најјаче неједнакости према својим значењима и облицима обухватају суперлативне градационе реченице и градационе реченице са значењем супротности.

Суперлативне градационе реченице или имају у другом делу облик и значење суперлатива (нпр. *Помаѿали су им сви, а највише Пера*), или имају у другом делу неку реч или израз са суперлативним значењем без суперлативног облика, нпр. *Помаѿала је свима, а ѿособно ѿом дечаку* 'помагала је свима, а највише том дечаку'.

Градационим реченицама са значењем најјаче неједнакости припадају и градационе реченице супротности (потпуне неистоветности, одн. највишег степена разлике), нпр. *Говори су-*

йројно од оној шйно йовори њејов брайй, Говори сасвим друкчије од оној шйно йовори њејов брайй и сл., где у главном делу зависносложене реченице постоји корелатив са значењем супротности, нпр. *суйројно, сасвим друкчије, сасвим различийно*, за који се смисаоно везује клауза са значењем другог члана поређења по супротности, нпр. *Првоиййужени је изјавио нешйно са свим различийно од оноја шйно је рекао друјооиййужени*. Такве реченице се често елидирају, нпр. *Говори суйројно од своја брайя, Изјављује нешйно сасвим друкчије од друјооиййуженој* и сл.

Као што је било речено (т. 12), степеновање по супротности исказује се и контрастном употребом антонима у првом и другом делу адверсативних реченица, нпр. *У кући је йојло, а найољу је хладно; Олово је йешико, а алуминијум је лак; Они су йладни, а ви сйе сийи;* или у компаративним градационим реченицама типа *Боље йрви нејо йоследњи* и сл.

Категоријално значење супротности својствено је и реченицама које су по структури једнаке реченицама са пропорционално еквативним значењем (т. 7), али чија граматичка структура у комбинацији с њеним лексичким саставом исказује обратну пропорционалност, нпр. *Шйно је више имао новца, йно је мање желео да ради*. За њихову структуру је карактеристична употреба везника *шйно* у корелацији са *йно* у главном делу сложене реченице. Такве реченице, као и реченице са пропорционално еквативним значењем, имају устаљену линеаризацију (зависни део претходи главном, у којем је обавезни корелатив *йно*), а компаратив се налази у предикату и главног и зависног дела, док су у предикатима таквих реченица обично глаголи несвршеног вида (нпр. *Шйно је више чийао, йно је мање разумео*), или глаголи у хабитуалном потенцијалу (нпр. *Шйно би дуже сйавао, йно би се уморнији будио*).

19. Супститутивно диференцијално степеновање, као вид посебног диференцијалног степеновања са сталним пратећим значењем, својствено је реченицама типа *Он није йојлоко сйособан колико је вредан*, у чијем се првом делу констатује извесно својство, а у другом делу виши степен изражености неког другог својства обично истог субјекта, чиме се претходна квалификација замењује и допуњује. Оно што се износи првим делом представља се као мање ('не толико'), у поређењу са оним што се износи другим делом сложене реченице.

Супститутивне градационе реченице имају увек исту линеаризацију: зависни део налази се после главног. Обавезни елемент структуре првог дела је корелатив *иооико*, којем претходи негација. У таквим реченицама, двочлане структуре, субјекат је по правилу исти у оба дела мада граматички субјекат може бити изостављен односно анониман, нпр. *Није се иооико иооико радио кооико се иоворило о раду*. Сагласно правилима о линеаризацији негације у српском језику, негација се у таквим реченицама може употребити испред предиката, а не непосредно испред корелатива *иооико*, нпр. *Није дошао иооико ради музике кооико ради друштвова*, али је истицање степеновања јаче, ако се помоћу места негације рематизује корелатив, нпр. *Дошао је не иооико ради музике кооико ради друштвова*. Структурна обележја тог синтаксичког модела могу се комбиновати, у целини или делимично, са структурним обележјима значењски најближих синтаксичких модела (Катнић-Бакаршић 1996: 87), нпр. *Он иокушава не само и не иооико да иомоине кооико и да заради*, *Он иокушава не само и не иооико да иомоине већ и да заради*.

20. Антирестриктивне градационе реченице су други вид посебног диференцијалног степеновања, чије је карактеристично структурно обележје *не само ... неіо/већ (и)*, нпр. *Не само да зна неіо (и) уме*; *Не само да хоће већ (и) може*, и за које је својствено значење отклањања ограничења квалификације која се износи првим делом такве реченице помоћу проширивања и појачавања те квалификације оном која се износи другим делом сложене реченице. Ако се упореде реченице *И хоће и може*; *Поред иоіа шііо хоће, и може*; *Он хоће, а уз иоо и може* и *Не само да хоће неіо и може* види се да је поред несумњиве значењске блискости наведених реченица, специфичност последње у томе што се проширивање и појачавање квалификације изнете у првом делу реченице постиже у форми негирања да би квалификација *може* могла бити једина битна квалификација.³

Антирестриктивне градационе реченице могу имати или само једну негацију у првом делу, као у претходним примерима, или две негације, односно могу имати структурно обележје *не само да*

³ Подробан опис антирестриктивних градационих реченица, с термилошким решењима и објашњењима донекле друкчијим од овде изложених, дат је у раду: Худечек, Вукојевић 2006.

не/није ... , нећо //већ (ни)..., нпр. *Не само да се није ућлашио нећо се охрабрио; Не само да се није ућлашио нећо се није ни изненадио. Не само да не уме нећо ни неће.* У антирестриктивним градационим реченицама полазна тачка степеновања није извесна позитивна квалификација него њено одсуство, тј. у таквом степеновању полази се од „нуле“ да би се у другом делу реченице изнео виши степен квалификације. У зависности од лексичког састава антирестриктивних градационих реченица са две негације у првом делу, значење првог и другог дела може бити постављено контрастно (употребом у првом и другом делу антонима или речи чији је семантички однос близак антонимији), нпр. *Не само да вода није хладна нећо је врела*, чиме се степеновање појачава.

Антирестриктивна градација може бити организована и тако да се реченица завршава поништавањем рестрикције, нпр. *Он је (и) даровић, а не само вредан*, с могућим, али не и обавезним појачавањем градације речцама *и, ни* или *чак*, или неким другим средством за појачавање и истицање, нпр. *Он је, шћо је најважније, даровић, а не само вредан.*

Према томе, антирестриктивне градационе реченице могу бити: 1. реченице с почетном антирестрикцијом: 1.1. с позитивном квалификацијом у првом делу (*Он је не само вредан већ и даровић*); 1.2. с негативном квалификацијом у првом делу (*Он не да није даровић већ је несћособан*); 2. са завршном антирестрикцијом (*Он је и даровић, а не само вредан*).

21. Семантичке категорије немају само граматички центар него су полицентричне (Пипер 2000), а са граматичког становишта у средишту семантичке категорије степена налазе се они облици те категорије који су најјаче граматикализовани и којима је овде посвећена највећа пажња. Ипак, и периферија категорије степена је пуновредан објекат истраживања. Степеновање као пратеће категоријално значење у семантичким структурама сложених реченица може бити, у статусу секундарног значења, јаче или слабије испољено. Ево неколико случајева који то потврђују.

Саставне реченице немају значење степеновања као примарно значење, или га, још чешће, уопште немају. Ипак, саставне реченице су отворене структуре и могу бити уобличене као вишекратно сложене реченице, тако да су у њима честа набрајања. Набрајања су вид степеновања јер је проширивање броја предикација повезаних

истим субјектом, објектом или адвербијалом облик степенованог истицања његовог функционалног потенцијала, уп. *Он добро њева* према *Он добро њева, и свира, и режира, и љуми, и комјонује* итд. У набрајању као могућем облику сложене реченице, односно вишекратно сложене реченице, којим се исказује и степеновање, та његова секундарна функција може се нагласити било избором лексичког састава реченичне структуре, нпр. *Они и моле, и њраже, и захїевају* (узлазно степеновање), или нпр. *Нису више ни захїевали, ни њражили, ња ни молили* (силазно степеновање), било употребом метатекстуалних речи за истицање степеновања делова вишекратно сложене реченице, пасуса или већих текстуалних структура (Пипер 2001), нпр. *Они, њрво, моле да дођѡе; груѡ, ѡраже да им се обраѡије; ѡређе, захїевају се се исѡуне њихови захїеви*.

Значење степеновања појављује се и као пратеће уз нека друга категоријална значења. Тако, на пример, у систему значења и облика временских реченица посебан тип представљају реченице са значењем временске близине догађаја који је уследио (постериорна имедијатност, в. Антонић 2001), нпр. *Само шїо се ѡробудио, ѡелефон је зазвонио; Тек шїо је изашао, ѡала је киша; Чим смо кренули, ѡукла је ѡума* и сл., што је појавни облик степеновања према временском растојању (овде: темпорална проксималност).

И циљно значење може бити праћено степеновањем као секундарним значењем. Посебан тип циљних реченица јесу реченице са степенованим циљем. У зависним клаузама таквих реченица је везнички израз у чијем су саставу речце за појачавање циља (*само, уѡраво*) или ослабљивање циља (*ѡек*) који се износи циљном клаузом. Значење јаког циља у таквим клаузама може бити експетивни циљ, када се искључују сви други циљеви (нпр. *Дошла је само да вас види*. 'дошла је с јединим циљем да вас види, а не са било каквим другим циљем'), или алтернативни циљ, када се искључује неки други циљ (нпр. *Дошла је уѡраво да вас види* 'дошла је с циљем да вас види, а не с неким другим циљем'), а клаузама са значењем слабог циља означава се циљна ситуација минималне обавезности (*Дошла је ѡек да вас види* '...без посебно важног циља'). Везнички изрази с речцом *само* могу уводити клаузе са значењем како јаког циља (нпр. *Дошла је издалека само да вас види* = '... с јединим циљем да вас види') тако и слабог циља (нпр. *Свраїшила је само да вас види* = '... тек да вас види'), што зависи од контекста у којем су такви везнички изрази употребљени.

Предмет степеновања у сложеној реченици обично су односи који се исказују њеним деловима. Поред тога, и уз то, сложеним реченицама се изражава и експресивно степеновање, као емоционални однос говорног лица према сопственом исказу. На пример, из елиптичних последичних реченица настали су фразеологизми с другим лицем јединине у уопштеноличном значењу који изражавају јако осећање, типа *да умреш, да њолудиш, да њи њамеѡ сѡане, да не ѡверујеш, да не верујеш својим очима* и сл., нпр. *На изложбу је дошло ѡтолико ѡсетѡилаца да не ѡверујеш* (= '... да човек не би поверовао да ће толико посетилаца доћи'). У реченицама с таквим фразеологизмима обично је присутно и значење степена оцене онога о чему обавештава главни део сложене реченице.

Степеновање као пратеће категоријално значење у семантичким структурама сложених реченица има и више других облика, који се овог пута не могу поменути. Проблематика степеновања у структури српске сложене реченице, која је овде размотрена пре свега у главним линијама и пре свега са семантичке стране, остаје предметна област која завређује и исцрпно монографско истраживање и више појединачних ужих истраживања појединих проблема који су њоме обухваћени.

Литература

- Антонић 2001: Ivana Antonić, *Vremenska rečenica*. – Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001.
- Бондарко (ред.) 1996: *Теория функциональной грамматики: Качественность. Количественность*. Под ред. А. В. Бондарко. – Санкт-Петербург: Наука, 1996.
- Воротњиков 1999: Ю. Л. Воротников, *Степени качества в современном русском языке*. – Москва: Азбуковник, 1999, 281 стр.
- Ивић (ред.) 2005: *Синѡакса савременоѡ срѡскоѡ језика: ѡпростѡ реченица* / Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић; у редакцији академика Милке Ивић. – Нови Сад: Матица српска – Београд: Београдска књига, Институт за српски језик, 2005.
- Ивић 2007: Милка Ивић, О имплицативној / неимплицативној семантизованости придевских и прилошких израза при исказивању информације „више од“ // *Јужнословенски филолоѡ LXIII*, 2007, стр. 7–10.

- Катнић-Бакаршић 1996: Marina Katnić-Bakaršić. *Gradacija. (Od figure do jezičke kategorije)*. Sarajevo: Međunarodni centar za mir, 1996.
- Катичић 1986: Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrt za gramatiku*. – Zagreb, 1986.
- Киклевич (ред.) 2001: *Количественост и градуалност в естественном языке* / Herausgegeben von Alexander Kiklevič. – München: Verlag Otto Sagner, 2001.
- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*. – Београд: Рашка школа – Србиње: Просвјета, 1998.
- Кречмер 2002: Ана Кречмер, О категоријалном статусе градуалности // *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLV, 2002, 1–2, стр.29–39.
- Пипер 1988: Предраг Пипер, О редним прилозима у српскохрватском језику // *Folia Linguistica Polono-Jugoslavica* (Katowice), 1, 1988, str. 23–41.
- Пипер 2000: Предраг Пипер, О полицентричности семантичких категорија // *Јужнословенски филолог*. LVI/3–4, 2000, стр. 829–840.
- Пипер 2002: Предраг Пипер, Степеновање у граматици и речнику (у српском и у другим словенским језицима) // *Зборник Мајице српске за славистику* 61, 2002, стр. 59–78.
- Пипер 2003: Предраг Пипер, О ексцесивности у словенским језицима // *Зборник Мајице српске за славистику* 63, 2003, стр. 159–176.
- Пипер 2003а: Предраг Пипер, О принципу градуелности у савременој лексикографији // *Дескриптивна лексикологија стандардног језика и њене теоријске основе*. – Нови Сад: Матица српска, 2003, стр. 133–141.
- Радовановић 2007: Милорад Радовановић, О појму градуелности у језику и лингвистици // Милорад Радовановић, *Сјари и нови сјиси: Оједи о језику и уму*. – Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевна кућа Зорана Стојановића, 2007, стр. 176–199.
- Радовановић 2008: М. Радовановић, „Фази логика у лингвистици: Темелни појмовник и систематизација“, *Семантичка истраживања српског језика*, ур. Милорад Радовановић и Предраг Пипер, САНУ (Одељење језика и књижевности – Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, 2), Београд, 2008, стр. 11–44.
- Стевановић 1989: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик: Граматички системи и књижевнोजезичка норма. II. Синтакса*. – Београд: Научна књига, 1989.
- Худечек, Вукојевић 2006: Lana Hudeček, Luka Vukojević, *Ne samo... nego/već (i) ustrojstva* // *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32 (2006), 127–158.

Шведова, Белоусова 1995: Н. Ю. Шведова, А. С. Белоусова. *Система местоимений как исход смыслового строения языка и его смысловых категорий*. – Москва: Азбуковник, 1995.

Резюме

Предраг Пипер

О СЕМАНТИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ СТЕПЕНИ
В СЛОЖНОМ ПРЕДЛОЖЕНИИ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье выявляются связи между сложными предложениями в сербском языке, обладающими категориальным значением степени, раскрывается разнообразие семантических отношений между такими предложениями и разнообразие средств их выражения. Поскольку категориальное значение степени всегда сосуществует с другими значениями, в статье рассматриваются случаи выражения степени, как первичного значения, или как вторичного, сопутствующего значения. Предлагается классификация сложных предложений в сербском языке, выражающих степень, в основу которой заложено различие тождественности / нетождественности, сходства, различия и противоположности.

АЛЕКСАНДАР ЛОМА
(Београд)

КИЉАН „ПОБОДЕН КАМЕН“ – ДАЛМАТОРОМАНСКИ ОСТАТАК НА ТЛУ ЦРНЕ ГОРЕ?*

Разматра се реч *киљан* (зет.), *киљан* (ист.-херц.), ген. -ана, посведочена, на подручју дан. Ц. Горе, у више значења, од којих се „пободен камен као међник (оранице)“ може узети за примарно. Као крајњи извор претпоставља се лат. реч *colutna* „стуб“, у свом далматороманском гласовном лику.

Кључне речи: српски дијалекти, лексика, етимологија, Црна Гора, далматоромански, латински *colutna*.

Реч *киљан*, -ана посведочена је у РСА у четири значења, која се наводе следећим редом: 1) „камен пободен на месту где је неко погинуо или на нечијем гробу“; 2) „гранични камен, камен међаш“; 3) камен који представља мету, циљ у дечјој игри пловкања“; 4) „кречњачки камен, камен уопште“. Ово последње значење нашао сам само у том извору, а потврде су из Куча: Најбољи клак се рачуна од килјана (Дучић 1931, 63), Камен, којим се свод [на кречани] „закључа“ ... дугачак је као и сви остали каменови свода (који се зову „киљани“) (id. 62) и из Црногорског Приморја и Крајине: По шљемену су уграђени килјани, који понајвише служе за украс, и зову се „комини“ (Јовићевић 1922, 56). Остала три значења, која се своде на „пободен камен“, добро су посведочена и у другим изворима. Значење (2) „међник“ једино је које има РЈА (том IV, св. 13 из 1892) а извор је Вогишић 1874, 434, са примером: у *Crnoj Gori*, gdje је *zemlje malo*, неће ни да *ledine ostavljaju* ни да

* Овај чланак је резултат рада на пројекту 148004 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошкој речника српској језика*“ који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

izoru brazdu (*kao granicu*), nego pobiju male kamičke u pravoj liniji u daљini jedan od drugoga po jedan seжаћ, i to da se ne trati zemља koje je i tako malo. Te kamičke zovu Crnogorci 'kiљan'. U Brdima označava se granica kamenima samo poviшим nego што su u Crnoj Gori kiљani. РСА s.v. придодаје потврде из Мићуна М. Павићевића (Црна Гора), Тунгуза Невесињског alias Радована Перовића (Црна Гора или Херцеговина), Илије Мартиновића (околина Цетиња), Митра Пешикана (Трешњево у Цуцама). Од доцније објављених извора, Драго и Жељко Ћупићи имају *киљан*, -а „пободени камен који означава међу на имањима, медник, међаш; изоштрени већи камен који вири из земље“ из Загарача, Љубомир Ђоковић из никшићког краја: *киљан* „граничник, медник, међаш“, Рада Стијовић из Васојевића: *киљан*, -а 1. „камен међаш“: Ове су *киљане* поставили још наши ђедови, Милија Станић из Ускока: *киљан* m. (ген. мн. *киљанџа*) „међа, међаш“: Помљерио *киљан*. То е велики грѣг. За значење (1) „надгробни белег, споменик“ извори у РСА су ЕРДЕЉАНОВИЋ 1907, 44: И код Срба и код Арбанаса *киљан* означава камен постављен на место, где је неко од непријатеља погођен и пао ... *Киљаном* се још често зове и сваки надгробни мрамор на гробљу, М. Миљанов,¹ и Дучић 1931, 143, оба такође из Куча, Јовићевић 1923, 16, из Малесије, М. М. Павићевић, *Црногорци у њричама и анејдојама*, XXIII 129 и Јован Јовановић Змај у својој збирци речи, из Црне Горе. Од других извора, реч у том значењу бележе и ЕРДЕЉАНОВИЋ у свом опису Пипера (1911, 340; 397; 435; 463; 468), Драгољуб Петровић у Кучима: *киљан* „камен пободен на месту нечије погибије, мрамор“, напомињући да значење „међник“ ту није забележио (1988, 29), М. Станић у Ускоцима: „надгробни крст, камен“ (без примера), Ђоковић у околини Никшића: *киљан* „надгробни камен“. У значењу (3) „мета у игри пловкања“ РСА наводи као изворе збирке речи М. Станића из Ускока, Милутина Томића alias Никца од Ровина из Херцеговине и Црне Горе, Петрашина Никитовића из Комарнице под Дурмитором и Сима Шобајића из околине Никшића. Присуство тог значења у Ускоцима Станић потврђује и у свом речнику тамошњег говора: *киљан* „(у пловкању) камен пободен у земљу у који се гађа пловкама“, а посведочено је још у Васојевићима: *киљан* „камен или дрво који у игри пловкања служи као мета“ (Стијовић, са примером: Ја сам ти обалио *киљан* неколико пута) и у Прошћењу: *киљан* „пободен

¹ Реч је о краћем спису „Прва похара племена Куча (1774)“, по М. Миљанов, *Дјела*, Београд 1947, 127.

камен, служи чобанима као мета при пловкању“ (Вуличит̃, са примером: Да пободемо два киљана да се пловкамо).

Реч дакле показује знатну стабилност облика и значења. Варијанту *киљен*, *-ена* бележе Петар Скок у Црној Гори (СКОК II 80; не знам одакле му) и Станић у Ускоцима, где упућује на *киљан* у тамошњим горенаведеним значењима. Једино тамо наилазимо и на облик *киљаш*, *-аша* „мета при пловкању“: Ђво овѹдѹ побите киљаше; „брег, узвишење“, као микротопоним *Киљаш*, *-аша* т. „место у пољу (у Старцу)“. Овај последњи податак ставља нас пред недоумицу, на којој се семантици у конкретним случајевима заснива *Киљан* као топографски назив када је без допуне у једнини, уп. у Кучима у Мосору *Кил'ан* брег, заселак, шума у Брскуту-Зауглу, шума и пашњак у Горњој Кржањи, Мокрој, Бинци (ПЕТРОВИЋ 1988, 75), у Доњој Зети у Вуковцима *Кил'ан* комплекс обрадивог земљишта (СТАМАТОВИЋ 1994, 47), у Горњој Зети у Грбавцима *Киљан* узвишење (id. 110). Множина *Кил'ани*, *Кил'анѣ[н]* Бинца, Курлај – брекчић помеђу-катѹнѹ Цѹмѹвѣићѹн и Вујадѣновѣићѹн (ПЕТРОВИЋ 1988, 75) упућује пре на значење „међаши“ или „споменици“, уп. ЕРДЕЉАНОВИЋ 1926, 534 о локалитету *Сваѣовско ѣробље* у селу Језер у Ћеклићима: ту има десетак „мрамора“ или „киљана“ од сватова, који су се на том месту приликом сусрета поклали; то је успомена из врло давнашњег времена, јер нико не зна, какви су и од којих су родова ти свати били; уп. и id. 1911, 397). Ово последње значење је присутно у синтагмама типа у Кучима *Кил'ан Дрѣѣѹв* у Широкару Криводолском, *Кил'ан Сѣвѹв* у Мосору (ПЕТРОВИЋ 1988, 75; овај други бележи већ ЕРДЕЉАНОВИЋ 1907, 93), *Киљан барѣакѣара Ускоковића* (Марко Миљанов, I. с., в. нап. 1), у Пиперима *Киљан Русѣен-беѣа Цигибеѣовића*, камен на Медунцу на месту где је бег погинуо (ЕРДЕЉАНОВИЋ 1911, 299), *Никшин Киљан* (id. 468: место Никшин Киљан, на коме заиста има пободен киљан неког Никше, о коме Пипери ништа не знају), у Доњој Зети *Киљан Ѣѣишевића*, *Киљан Пѣѣића*, *Киљан Ћѣѣића* у Голубовцима (СТАМАТОВИЋ 1994, 57 д.).

Овде изнесени подаци свакако би се дали употпунити, али већ на основу њих јасно се оцртавају ареал речи и њен семантички распон:

Значење (1) „споменик“: уопште ЦГ, Ћеклићи, Кучи, Малесија, Пипери, Ускоци, Никшић;

Значење (2) „међник“: уопште ЦГ (и Херц.?), Цетиње, Цуце, Загарач, Никшић, Васојевићи, Ускоци;

Значење (3) „мета“ уопште ЦГ и Херц., Дурмитор, Никшић, Ускоци, Васојевићи, Потарје;

Значење (4) „кречњачки камен“ Кучи, Црногорско Приморје и Крајина;

Значење (5) „узвишење“ Ускоци.

Највише разних значења забележено је у Ускоцима (1, 2, 3, 5), затим у никшићком крају (1, 2, 3), по два још у Васојевићима (2, 3) и Кучима (1, 4). Није, разуме се, искључено да тамо где је реч забележена само у једним значењима не постоји и у другима; једини експлицитан је Петровић за Куче. Но ипак се могу извршити нека разграничења. Изолована значења (4) и (5) једина се не свде на општу семантику „пободен камен“;² (4) је, на основу примера, „узидан камен (одређене врсте или облика)“ а (5) се односи на земљишни облик; то би била једина употреба речи која се не односи на камен, поред алтернативног означавања речју *киљан* пободеног камена или дрвета као мете у Васојевићима.

Међу значењима сводљивим на „пободен камен“ (1) „(надгробни) споменик“ и (2) „међаш“ најраспрострањенија су и ареално се мање-више преклапају, с тим што је (2) одсутно на крајњем југу у Кучима, а (1) на крајњем истоку, у Васојевићима; на северу им ареал обухвата источнохерцеговачке Ускоке, али даље одатле, у области Дурмитора и Потарју, нису позната. За тај крајњи североисток ареала карактеристично је значење (3) „мета у пловкању“, које иде на југозапад до Никшића а на југоисток до Васојевића, чиме и оно прелази границу између источнохерцеговачког и зетско-сјеничког дијалекта. Свеједно, могли бисмо га, заједно са (4) и (5), означити као рубно. Средишња значења су (1) и (2), и поставља се питање које је од њих примарно. То што је (2) најраније забележено, не мора ништа значити, јер та прва потврда, Божишићева, је позна, тек из 1874, а нема сумње да је реч у свим посведоченим значењима знатно старија. О њеној старини сведоче њена распрострањеност, семантичка разгранатост и етимолошка непрозирност. Суд у RJA s.v. гласи: „Неpoznata postana“. МИХАЛЛОВИЋ 1970, 161 помишља да би можда „решење требало тражити преко основе *кељ-* која се доста често среће у нашем ономастичком систему?“. Претпостављам да

² Станић из Ускока има под 3. значење „пободен камен у земљу уопште“.

је најпре могао мислити на термин *кѣља* „заобљено мање брдо, брег, главица“ у области Рудника (западна Шумадија), што и ареално и семантички стоји доста далеко. Две године доцније изашао је, постумно, други том етимолошког речника Петра Скока, где се чита следећа одредница (Skok II 80):

kiljan m (Crna Gora) pored *kiljen*, gen. *-ana, -ena* »kamen ili kamički između dviju njiva u pravoj liniji kao granica, u duljini jedan od drugoga po jedan sežanj (za razliku od *mrglina* /v./ koji označuje neoran pojas između dvije njive kao granicu)«. Bit će u prasrodstvu preko ilirskoga sa fr. *caillou* < galski **caljoni, *caljavom*, stnord. *hallo* »Stein«, got. *hallus* »Klippe«, stnord. *hella* »flacher Stein, Schiefer« < ie. **k₂-la, -li-*, sanskr. *çilā* »Stein, Fliess«, arm. *sal*, gen. *sali* »Steinplatte, Ambos«, praslav. **skala*, ilir. **kiliāna* ili **kalianu*, prijeglas *a > i*, cf. arb. *kēlcēre* (Zatrebač), *kērcēle* (Ulcinj) »vapno« < lat. *calcaria*.

Извор је Скоку горенаведени цитат из Богишића у RJA, од литературе наводи само REW₃ 1519a и WALDE/POKORNY I 454. Скоков ad hoc претпостављени илирски предлогак лишен је сваке реалне основе. Од сродника праслов. **skala* „стена“ најближе стоји лит. *kūlis* „камен“, који Скок не наводи, но ту је посредни посебан, балтском својствен развој вокализма у нулској бази корена **k_l- > *kul-* са накнадним дужењем (FRAENKEL I 307; SMOCZYŃSKI 321), те би се евентуално могло помишљати на позајмљеницу из балтског или чак на прасродство: прасл. **kylb* = *kūlis*, + суф. *-ānъ* = лит. *-ōnas*, да нас узак ареал речи на крајњем југозападу словенског језичког простора уз потпуно одсуство паралела у другим словенским језицима одлучно не одвраћа од таквог искушења. Слабашну могућност домаће етимологије пре бисмо смели тражити у **kyl-* као превоју дужења од **kьl-* у прасл. **kьlbъ, *kьlукъ, *kьlbъкъ, *kьlbъсь*, све „клица, издањак; очњак“, у топографском значењу с.-х. *клик* „огољени камени ти врх; стена која се издиже изнад околног земљишта, хрид“ но тај превој једва да је посведочен, уп. од материјала у ЭССЯ једино чеш. дијал. *kylec* „очњак“ (13, 263), можда и *искѣъаѣи* „секирати“ у говору жумберачких католика (СКОК II 92 s.v. *klāti*). У том случају би ваљало поћи од значења „изоштрени већи камен који вири из земље“ Загарач (Ћупићи), можда и ускочког *кѣљаиш* „брег, узвишење“, али такво извођење не чини се убедљиво ни са фонетског, ни са семантичког, а ни са творбеног гледишта (суфикс **-janъ*?).

При немогућности убедљивог тумачења из словенских језичких средстава, ваља са Скоком потражити страни извор речи, али не

прибегавајући магловитим супстратним реконструкцијама попут његове „илирске“, него тражећи реалан предложак у језицима за које се зна да су током историје имали уплива на црногорске говоре. То су пре свега романски, албански и турски. Ова два последња могу се искључити, јер не пружају ништа слично. Додуше, из горе-наведених података излази да реч користе и католички Арбанаси у Кучима и Малесији, али код њих она ће бити или позајмљена из суседних српских говора, или из трећег заједничког извора, најпре романског. Но пре него што размотримо могућност романске етимологије речи, ваљало би извести закључак о њеној исходној семантици.

Од два „средишња“ значења, (2) „међаш“ чини се да је основно, а (1) „споменик“, заједно са свима осталим, из њега изведено. Изгубивши временом своју функцију граничника, пободен камен могао је бити накнадно реинтерпретиран као споменик (1): у најмању руку то ваља подозревати за поједине локалне легенде о скупинама киљана као обележју места масовне погибије. Тамо где је било много међника те врсте, они су као такви могли служити за мету у играма (3); техничко значење нарочито пободене мете реч је попримила у североисточним крајевима где су они ретки или их нема. Секундарно су пак ти слободно стојећи каменови свакако били коришћени за уградњу у кречане и друге грађевине (4). Значење „брег, узвишење“ (5) потврђено само код Станића вероватно је изведено из неког топонима (оронима) изворно мотивисаног пободеним каменом.

Начин обележавања међе поседа киљанима описан је у Богишића као својствен подручју са оскудицом обрадивог земљишта. Он је изворно стран Словенима, а уобичајен од давнина у Средоземљу. Прасловенска реч **medja* „оно што је посреди, између“ у примени на омеђење обрадиве земље конкретизује се у „жива ограда, врзина; шумица“ (њен балтски пандан, стпрус. *median*, лит. дијал. *mėždias* значи управо „шума“), „улица, сокак“, „бразда“; за значење „камена ограда, зид“, једине потврде су са подручја Црне Горе и Далмације (ЭССЯ 18, 45 д., уп. РСА s.v. *међа*). Са тим се слаже слика коју пружају старосрпске повеље. Једини мени познат пример омеђивања сеоског атара пободеним („укопаним“) камењем је из Зете, уп. Бањ. пов. 38–40 (1316. г.):

Мегѣ подлоуџию: шт цѣмъ ве. на оулазѣ камы оукопанъ, прѣмо томоу оу гомылоу, шт те оу доуџоу гомылоу, на кои се зове оубогаа дзача,

и ѡт дѣаче прѣво на камы оукопань, а ѡт камене прѣво на трѣи гомыле а на трѣтинеи камы оукопань, и ѡт тоуд на камы оукопань прѣмо горѣици, и ѡт того на камы прѣмо горѣнеи лок'вѣ, и ѡт того на камы како грѣде поутъ и ѡт светью (38) вѣрачюу прѣс поутъ, ниже оу камы оукопань, и ѡт того прѣошѣдше шоумоу и при коуштахъ свинарѣв'скиихъ оу камы оукопань, и ѡт того скрозѣ коуште свинарѣв'ске на камы оукопань при крѣош'цѣ, и ѡт того на трѣи плоче прѣво на мѣр'твицоу рѣкоу, оу мѣр'твѣчъ камы и ѡт того прѣво скрозѣ лоугъ, гдѣ мѣр'твица оупада оу блато при каменѣ. Я се мегѣ диноши: ѡт цѣм'вѣ выше трѣхъ грѣудъ оу вродѣ, и ѡт тоуд оу коутластии камы, ѡт того прѣво оу шблыи камы оукопань, и ѡт того прѣво оу трѣтинеи шблыи камы оукопань, ѡт того оу гомылоу ниже вѣр(39)зинеи гомыле.³

То је дакле подручје где данас срећемо *кильан*; тај термин се у старосрпским повељама не бележи (по RJA, посведочен је први пут тек код Богишића), но не значи да на том терену у том значењу није већ онда постојао; као правни документ, Светостефанска хрисовуља, настала далеко одатле, морала је, с обзиром на локални карактер термина, прибѣћи опису „ками укопани“, да би унапред биле отклоњене могуће недоумице.

Страна старим Словенима, пракса омеђивања њива камењем дубоко је укорењена у Средоземљу; код старих Грка посведочена је у најмању руку од хомерског доба. У двадесет првом певању „Илијаде“, где се описује борба између олимписких богова у пољу под Тројом, Атена дохвати камен (*λίθον*), „црн, оштар и велик, којѣ су некадашњи људи поставили да буде међа ораници (*οὐρον ἀρούρης*)“ и хитне га на Ареја.⁴ Солонова аграрна реформа 594. г. пре Хр. укључивала је уклањање таквих међних каменова (*ῥοί*), а аграрна реформа браће Граха у Риму у II в. пре Хр. постављање камених стубова (*cippi*) са натписима. Ради се, дакле, о специфичној црти средоземне цивилизације, коју Словени нису са собом донели, већ су је примили од затеченог становништва. Староседелачко земљорадничко становништво које су они у Приморју затекли било је

³ Шкриванић 1956, 197 примећује да се Подлужје изгледа налазило у доњем току Цијевне и Мораче, између Подгорице и Скадарског језера; назив „ками укопани“ означавао би вештачке међнике и указивао да је граница ишла равницом, где није било природних објеката (који би послужили за разграничење), те да се ради углавном о левој обали Мораче.

⁴ Стихови 403–406; уп. и распру око међа у поређењу XII 420 д. и в. RICHTER 1968, 13.

романско. Ти културноисторијски увиди већ нас сасвим ближе изгледној етимологији речи *киљан* > *киљан*.⁵

У вељотском (последњем изданку далматороманског који се говорио до поткрај XIX в. на Крку), латинска реч *colūmna* „стуб“ посведочена је у лику *kilauna* (REW § 2069). Скок II 128 s.v. *kolona* наводи далматороманске рефлексе исте речи са истим или сличним вокализмом првог слога: *киљовна* у Перасту, *киљовна* у Прчању, *келомна* / *келовна* у Дубровнику, објашњавајући га дисимилацијом *o – o > e*, *i – o* као у фр. *quenouille*.⁶ Ти облици су географски и фонетски блиски речи *киљан*, при чему се подудара и место нагласка. Формални проблем при извођењу *киљан* < *colūmna* представљају вокализам другог слога и промена рода. Најпре би се могло претпоставити **kil'á(у)n(ə)*, облик близак вељотском где је дошло до дифтонгизације у другом слогу, са потоњим губљењем другог дела дифтонга и ослабљењем или отпадањем завршног *-a* као знака женског рода. Додуше, преузеће романске речи није морало ићи тако праволинијски, чисто фонетским путем; у српском се она могла наслонити на неку другу реч слична значења, као што је ускачка варијанта *киљаш* настала наслањањем на *међаш*. Османски турцизам *нишан*, који показује сличан распон значења („мета; споменик; међник“), ипак тешко да долази у обзир из хронолошких разлога.

Уза све те формалне непознанице, извођење *киљан* од *colūmna* остаје вероватно, јер се деминутив те латинске речи, у облицима *colonella*, *colonellus*, у средњовековном латинитету Далмације употребљавао управо у значењу речи *киљан* које смо претпоставили као основно, да означи камене стубиће коришћене, уз хрпе камења (*acervi*), за омеђење обрадивих површина, уп. 1096 г.: *qui iam ceperant fines territorii sancti Chrisogoni laborare nec non cum decreto illorum nobilium et collaudacione eorum colonellas siue acervos, qui*

⁵ Не мора ништа значити, али вреди скренути пажњу на чињеницу да Скок I.c. противставља *киљан* речи *мрљин* „граница између двије њиве; појас који се не оре“, са варијантама *мерјин*, *мрјин* и сл., а да је Јовићевић у значењу уграђеног (укасног) камена поистовећује са *камин*, при чему су обе те речи латинског порекла, од *margo*, *-inis* односно *camīnus* (уп. Скок II 407 д. s.v. *mergin* и 133 s.v. *kòmtīn*). Треба рећи да је реч *комин* општесловенска, с тим што је на северу изводе из латинског преко немачког, а на југу директно из латинског – ствар коју би ваљало преиспитати – и да се значење које даје Јовићевић другде не среће.

⁶ Лат. реч значи „преслица, повесмо“ и изводи се преко *conicula* из лат. *colucula* (REW § 2061).

fuertant ab inuasoribus immurati vel destructi, ubi prius steterant, erexerunt, 1166 г.: *et conlaudatione eorum colonellos sive acervos, quae (!) fuerant ab inuasoribus mutata vel destructa, ubi prius steterant, erexerunt*.⁷ Исто специфично значење можемо са доста вероватноће претпоставити за далматоромански рефлекс лат. *colūmna* из којег изводимо реч *киљан*. Ово је, чини се, један од оних случајева у којима се метода „речи и ствари“ потврђује као поуздан пут ка решењу етимолошког проблема.

Лийџерайџура

- Бањ. Пов.: Светостефанска хрисовуља, изд. Љ. Ковачевић, *Сјоменик IV/1890*.
- Вуличић: М. Вујичић, *Рјечник јовора Проиђења (код Мојковца)*, (Посебна издања ЦАНУ књ. 29, Одјељење умјетности књ. 6), Подгорица 1995.
- Дучић 1931: Ст. Дучић, *Живој и обичаји љемепа Куча*, СЕЗБ XLVIII.
- Ђоковић: Љ. Ђоковић, *Говорни грајуљи никшићкој краја*, Београд 2005.
- Ердељановић 1907: Ј. Ердељановић, Кучи, племе у Црној Гори, СЕЗБ VIII, стр. 3–344.
- Ердељановић 1911: Ј. Ердељановић, Постанак племена Пипера – етнологска расправа, СЕЗБ XVII, 241–528.
- Ердељановић 1926: Ј. Ердељановић, *Сјара Црна Гора. Ејничка џрошлосиј и формирање црнојорских љемепа*, СЕЗБ XXXIX.
- ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков*, под ред. О. Н. Трубачева, Москва 1974–.
- Јовићевић 1922: А. Јовићевић, *Црнојорско Приморје и Крајина*, СЕЗБ XXIII.
- Јовићевић 1923: А. Јовићевић, *Малесија*, СЕЗБ XXVII.
- Михалловић 1970: В. Михајловић, Прилог речнику српскохрватских географских термина, *Прилози џроучавању језика* 6, 153–181.
- Петровић 1988: Драгољуб Петровић, Топонимија Куча, *Ономајолошки џрилози IX*, 1–163.

⁷ LEX. LAT. JUG. II s.v. *colonella*, уп. за само *colona* потврду из 1328: *a colona, que est inter comune Tragurii et civitatem Spaleti in flumine Salone*, где као да је реч о стубу на размеђу градских територија.

- СТАМАТОВИЋ 1994: Р. Стаматовић, *Ономастика Зејџе. Систем имена у Зејџи*, Београд / Голубовци.
- СТАНИЋ: М. Станић, *Ускочки речник 1–2*, Београд 1990–1991.
- СТИЈОВИЋ: Р. Стијовић, Из лексике Васојевића, СДЗб XXXVI, Београд 1990, стр. 121–380.
- ЋУПИЋИ: Д. Ћупић / Ж. Ћупић, *Речник јовора Зајарача*, СДЗб XLIV, Београд 1997.
- ШКРИВАНИЋ 1956: Г. Шкриванић, Властелинство Св. Стефана у Бањској, ИЧ 6, стр. 177–199.

* * *

- BOGIŠIĆ 1874: V. Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena I*, Zagreb.
- FRAENKEL: E. Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch I–II*, Göttingen 1962–1965.
- LEX. LAT. JUG.: *Lexicon Latinitatis medii aevi Jugoslaviae*, red. M. Kostrenčić, Fasc. II, Zagrabiae MCMLXXI.
- REW: W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 5 1972.
- RICHTER 1968: W. Richter, *Die Landwirtschaft im homerischen Zeitalter* (Archaeologia Homerica Bd. II, Kapitel H), Göttingen.
- SKOK: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb 1971–1974.
- SMOCZYŃSKI: W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno 2007.
- WALDE/POKORNY: A. Walde, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanschen Sprachen*, hrg. von J. Pokorny, I–III Berlin 1928–1932.

Summary

Aleksandar Loma

KILJAN ‘STONE STUCK INTO THE GROUND’ –
A DALMATO-ROMANCE RELIC IN MONTENEGRO?

The word *kiljān* / *kiljan*, *-a* (Variants: *kiljen*, *kiljaš*) is found in the most parts of Montenegro; its area ranges over the border between Zeta- and East-Herzegovina dialects of Serbian. Of its five meanings, three are to be considered peripheral (‘building block (of limestone)’ in SW, ‘target in a game’ in NW), or occasional (‘hill’). The core meaning of the word seem to be ‘a stone stuck into the ground’, to mark something, either a boundary between the fields or a place of somebody’s violent death (shifting to ‘gravestone’). Of these two usages, the former may claim the priority, ancient boundary stones being often reinterpreted, in local legends, as memorial ones. Indeed, marking the land parcels with stones was unfamiliar to the ancient Slavs (Common Slavic **medja* ‘land boundary’ is usually a hedge, a grove, a path or a furrow), but characteristic of Mediterranean countries with their scarcity of arable land; for the ancient Greeks, it is attested since the Homeric epoch, and was practiced by the Romans too, which suggests a possible Romance source of the word in question. Significantly enough, this practice is attested by the Old Serbian charters only for Zeta, a SW Montenegrin region where *kiljan* is the proper term for this kind of landmarks (in a charter from 1316, it is not explicitly mentioned, but described by *kamy ukopan* ‘stone dug into the ground’). The word *kiljan* has no convincing etymology so far: Illyrian one proposed by Petar Skok in his etymological dictionary is made up out of thin air, and a possible interpretation based on (Balto-)Slavic facts (Lith. *kūūlis* ‘stone’, Common Slavic **kyl-* as a variant of **kьl-* ‘eyetooth, tusk; crag’) highly improbable as well. However, the Old Dalmatian, a Romance language extinct since the end of 19th century, provides a plausible source with its continuation of the Latin word *columna* ‘column, pillar’, which is *kilauna*; and the SCr forms *kelomna* / *kelovna* in Ragusa (Dubrovnik), *kilovna* in the Bay of Cattaro (Kotor) in today’s Montenegro must go back to a similar Romance form. Although the details of vocalism are not clear, especially the development in the penultimate, the derivation *kiljan* < *columna* seems highly probable in view of the fact that in medieval Latin sources from Dalmatia the same thing – a boundary stone – is designated by *colonella*, a derivative from Lat. *columna*.

JARMILA PANEVOVÁ

(Praha)

HONORIFIKA V ČEŠTINĚ*

(České vykání – teorie a korpusová data)

V článku se argumentuje ve prospěch zařazení české zdvořilostní formy 2. osoby (tzv. „vykání“, honorativu) do slovesného paradigmatu jako systémového tvaru. Ve 2. os. zdvořilostního singuláru mají některé české analytické formy určitého slovesa „hybridní“ shodu (auxiliární sloveso je v plurálu, přičestí je v singuláru). Hybridní shoda se týká pouze singulárových forem (vykáme-li jedné osobě). Pro zdvořilostní formu vykání více osobám nemá čeština zvláštní formu. Klade se tedy teoretická otázka, zda jde u zdvořilostního plurálu o homonymii nebo o neutralizaci protikladu „důvěrný – zdvořilý“. Analýzou korpusových dotazů se zjišťuje, jaké jiné ukazatele (než je hybridní shoda) indikují užití zdvořilostní formy.

Klíčová slova: honorifika, čeština, vykání, homonymia, protiklad „důvěrný – zdvořilý“, korpusová data

Přestože je čeština vysoce flektivní jazyk, má zejména v konjugaci mnoho rysů izolačních (analytických). Skalička (1951, s. 92) to vysvětluje jako nutný důsledek flexe; flexe „má ráda“ jednu koncovku, slovesný tvar však nese příliš mnoho sémát (gramatických kategorií) na to, aby se vtěsaly do jedné koncovky. Gramatické kategorie (Skaličkova sémata) se proto u tvarů préterita, kondicionálu, pasiva (pokud opisné pasivum za morfologickou kategorii považujeme)¹ distribuují mezi sloveso pomocné (auxiliární) a sloveso významové. Některé složené tvary však vykazují určité anomálie; podíváme se zde na jednu z takových

* Vznik stati byl podpořen z prostředků projektu VZ MSM 000-21620838, GA ČR 405/08/0681 a GA UK 22908.

¹ K jinému pojetí pasiva a k argumentům, proč pasivum není čistě morfologická kategorie, viz např. Komárek (1978). Analytickou formu má i futurum imperfektivních sloves, tam však je nositelem všech sémát sloveso auxiliární.

kategorií, které se zatím dostalo poměrně málo pozornosti, a to jak z hlediska paradigmatického (z hlediska formální morfologie), tak z hlediska sémantického (funkční morfologie).

Slovanské jazyky sdílejí při oslovení 2. osoby minimální sémantickou opozici: rozlišují „zdvořilostní“ formu 2. osoby (vykání), které stojí proti 2. osobě „důvěrné“ (tykání), viz např. Běličová (1998, s. 73), Corbett (2000, s. 193n.).² V prvním případě lze mluvit o honorativu. Formálně se od sebe slovanské jazyka více nebo méně liší (o zvláštní situaci polštiny viz kromě citovaných prací také Rosen – Saloni (2006), Łaziński (2006); zajímavé je, že se v této oblasti liší do jisté míry i čeština a slovenština).

Pokud jde o popis rozdílů mezi formou 2. osoby důvěrné a zdvořilé, na zřetelnou mezeru v mluvnících češtiny poukázali Rosen a Saloni (2006). Autoři navíc navrhli způsob začlenění 2. osoby zdvořilostní (tzv. vykání) do popisu češtiny. I mluvnice normativní (ve své části morfologické) si zaslouží, aby do nich konjugační kategorie honorativu se svou hybridní shodou v některých analytických tvarech přísudkových byla výraznějším způsobem zahrnuta.

Hybridnost shody podmětu a přísudku se projevuje v tom, že u zdvořilostního tvaru, tj. vykáme-li dané osobě (což znamená, že podmět je významově singulárový), má v préteritu **pomocné sloveso** v přísudku tvar **plurálový**, zatímco **minulé přičestí** je v **singuláru**.³

Paradigmatiku ukážeme v **Tabulce 1** na tvarech slovesa *rozumět* v préteritu mužského rodu:

Tabulka 1⁴

2. os. sg. důvěr.	2. os. pl. důvěr.	2. os. sg. honor.	2. os. pl. honor.
(ty) jsi rozuměl	(vy) jste rozuměli	(vy) jste rozuměl	(vy) jste rozuměli/?

² O minimální distinkci mluvíme proto, že systém honorifikace není ve slovanských jazycích rozvinut do té míry jako např. v jazycích orientálních.

³ Analogicky to pak platí o distribuci čísla mezi auxiliární a významové sloveso v tvarech kondicionálu a analytického pasiva. Pokud je slovesný tvar ve 2. os. zdvořilostního singuláru rozvit (shodným) doplňkem, má doplněk tvar singulárový (*Přečtete si to sám!*).

⁴ Přítomnost „?“ v posledním sloupci vysvětlíme v závěru, je spojena s teoretickými úvahami postavení honorativu v konjugačním paradigmatu.

Absence tohoto paradigmatického jevu v mluvnicích jako tvaru systémového je stejnou mezerou jako ignorování paradigmatické povahy koncovky *-ýma/-íma* v 7. pádě pl. českých adjektiv. Ta se v mluvnicích nanejvýš obejde poznámkou, že tvary typu *velkýma/rybíma* se vyskytují ve spojení s jistými (duálovými) substantivy a opomíjí se tak jejich systémová paradigmatická povaha, srov. pouhé zmínky u Havránka – Jedličky, 1960, s. 167, Šmilauera, 1972, s. 179, Karlíka – Nekuly – Rusínové (red.), 1995, s. 283, Čechové a kol., 1996, s. 187), ačkoli na paradigmatickosti této adjektivní formy výslovně upozornil Sgall už v r. 1960 (Sgall, 1960).

Zařazení 2. osoby zdvořilostní má v mluvnicích podobně okrajový charakter (Havránek – Jedlička, 1960, s. 215: „Číslo množného se užívá v 2. osobě v oslovení i o osobě jediné – stejně jako zájmena druhé osoby čísla množného, vykáme-li někomu. V tvaru složeném je však přičestí i zde v jednotném čísle.“; u Šmilauera, 1972, s. 266, je poučení o vykání uvedeno až v oddíle o syntaxi: „...při vykání (2.pl. za 2. sg.) je v plurálu jen určité sloveso a zájmeno, nikoli ostatní slova...“; u Karlíka – Nekuly – Rusínové (red.), 1995, s. 313, se vykání hodnotí jako „posun v čísle osoby... Není však užíván důsledně ve všech formách slova.“; u Čechové a kol., 1996, s. 147n., je popis vykání zařazen také pouze do textu v oddílu „Mluvnické významy slov“.

Rosen a Saloni (op. c., s. 43) podle našeho názoru po právu uvádějí vykání jako součást slovesného paradigmatu. V jejich schématu na s. 43 se však jeví u vykání asymetrie mezi singulárem (*sg*) a plurálem (*pl*). Z jejich schématu plyne, že čeština vyjadřuje honorativ pouze v **sg jistých** slovesných tvarů (singuláru préterita a kondicionálu všech jmenných rodů, popř. u pasiva, viz však poznámku 1), nepřímou z něj plyne, že v prezentu splývá 2. osoba zdvořilostní plně s 2. osobou plurálovou.

Toto řešení má svou logiku: Při oslovení skupiny osob (skládající se z kolektivu minimálně dvou osob) lze jen těžko rozlišit, zda se jim vyká či tyká, popř. zda se některým tyká a jiným vyká.

Z prezentace jevu u Rosena – Salonihovi však neplyne, zda v plurálu jde u honorativu o homonymii tvarů co do kategorie zdvořilosti, nebo o neutralizaci protikladu „zdvořilý – důvěrný“. Důsledkem je právě zmíněná asymetrie v jimi předestřeném konjugačním paradigmatu *sg* a *pl* některých složených slovesných tvarů (préterita a kondicionálu). K tomu, co plyne z rozhodnutí, zda jde o homonymii nebo o neutralizaci významového protikladu „zdvořilý – důvěrný“ se vrátíme v závěru.⁵

⁵ K typům neutralizace viz Trnka (1974).

Podívejme se nyní na materiálovou stránku tohoto jevu.

Pro češtinu máme k dispozici bohatě lingvisticky anotovaný korpus (Pražský závislostní korpus – Prague Dependency Treebank, dále PDT, viz např. Hajičová et al., 1999). Vstupním textovým datům je manuálně přiřazena závislostní syntaktická struktura, kde každý uzel stromu je opatřen bohatou informací z povrchové (analytické) i hloubkové (tektogramatické) syntaxe včetně významů morfologických kategorií.

Při anotování Pražského závislostního korpusu se rozdíl mezi zdvořilostní formou (honorativem, vykáním) a formou důvěrnou (tykáním) pochopitelně neignoroval. V anotaci tektogramatické roviny („tectogrammatical tree-structure“, dále TGTS) je tento rozdíl zachycen pomocí speciálního „gramatému“ *politeness* zapsaného u zájmenného podmětu (jde-li o osobu, jíž se vyká). Hybridní shoda u odpovídajících tvarů predikátu je projevem shody se singulárovým podmětem, jemuž se vyká. Teprve morfologický modul musí „vygenerovat“ příslušné rozdělení sémat u hybridní shody tak, jak ji Rosen a Saloni (op. c.) předkládají (tj. jako plurál slovesa auxiliárního a rodový tvar singuláru přičestí slovesa významového).

Ve verzi PDT 2.0⁶ o rozsahu 49 431 vět (cca 0,8 milionu slovních tvarů) je obsaženo 80 871 sloves v určitém tvaru. Ve 2. osobě obou čísel jich je 1 088 (z toho v 2. osobě sg je pouze 146). Zdvořilostní použití 2. osoby bylo však třeba vyhledat v PDT prostřednictvím zájmena, protože u slovesa jsou osoba, číslo a jmenný rod projevem povrchové shody (viz i výše), a nejsou tedy na TGTS zvláštním symbolem zachycovány. Vyhledávali jsme hodnotu gramatému „*politeness* = *polite*“ a získali jsme **482** dokladů. Pro úplnost byl zadán ještě dotaz na kombinaci plurálu a zdvořilosti (*number* = *pl*, *politeness* = *polite*). Tomuto dotazu vyhovovalo **30** příkladů (z nalezených 482). V 6 šlo o chybu anotátora, který patrně zapomněl odstranit značku *pl* přenesenou automaticky z morfologie při strojovém předzpracování vět, v 92 se honorativ vztahoval jen k zájmenu (jako v (1), srov. též Rosen, Saloni, op. c., poznámka 8 na s. 38).

(1) Kdo to bude dělat *po vás*?

⁶ Viz: <http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0>

Některé z nalezených příkladů však znovu otevřely výše položenou otázku: Jde v plurálu o homonymii nebo o neutralizaci (vágnost) honorativu (srov. (2), (3), (4))?

Anotátoři zjevně nedostali v tomto ohledu jasný pokyn, přesto se snažíme odhalit, o co se opírali při výběru gramatému *polite*. V příkladu (2) by sice mohlo jít o interpretaci „*ty* (důvěrné) a *Tichonov nejste přátelé*“, ale v první části souvětí autor (mluvčí) oslovenému vyká. Také oslovení a pragmatické zřetele u (3) a (4) ukazují na zdvořilostní užití 2. osoby.

- (2) Nakonec jste u reprezentace zůstal a Tichonov, s nímž *nejste* zrovna přátelé, se stal předsedou trenérské rady.
- (3) A přitom *navštěvujete*, dámy a pánové, i tuto vznešenou univerzitu.
- (4) Vážení čtenáři, z vašich dopisů víme, že většinou kladně *hodnotíte* změny, které v Lidových novinách probíhají.

Z 482 případů s kombinací *2.os. sg. polite* jsme odfiltrovali 92, kde šlo o užití zájmena v jiné než podmětové funkci jako v (1) výše a také např. v (5) a (6):

- (5) *Váš partner vám může vyplatit podíl [...]*
- (6) *Kromě vás žádný ještě nestnul na vrcholu osmitisícovky.*

U ostatních jsme pak uvažovali, podle jakých příznaků anotátoři gramatém *polite* volili:

- (a) ve 108 příkladech byl signalizován (hybridním) slovesným tvarem (viz (7)),
- (b) ve 20 dokladech bylo možno honorativum identifikovat pomocí jmenné části přísudku (viz (8), (9),) nebo doplňku, včetně doplňku neshodného (viz (10), (11)),
- (c) v 8 příkladech bylo možno se opřít s poměrně velkou jistotou o oslovení (srov. (12), (13)⁷),
- (d) ve zbytku případů (cca 200) se museli anotátoři řídit znalostmi kontextu.

⁷ Jsme si vědomi existence vět jako *Maruško, jděte s Míšou do kina*, s interpretací, že mluvčí Maruše i Míšovi tyká a že jde tedy o jasnou 2. os. pl. V takových příkladech by anotátoři gramatém *polite* nevybrali.

- (7) Jak *byste hodnotil* současnou situaci?
 (8) Podle lékařů *jste* zcela *zdráv*.
 (9) Datum, odkdy *jste plátcem* DPH...
 (10) Kdybych vám to prozradil, tak nám tu *budete jako bejvalej živnostník* dělat ventilátor.
 (11) Vy *osobně* však *předpokládáte* rozpuštění federace.
 (12) *Pane kolego, věřte nevěřte*, počítač nelže.
 (13) *Pane doktore, provádíte* se zrakově postiženými skupinovou terapii.

Mezi formálně nerozpoznatelné případy typu (d) byly započítány i 4 doklady, v nichž blízký kontext anotátorům na honorativum více méně jasně ukázal (jako např. v (14) a (15)):

- (14) Řekl, navazuje na *mou* poslední větu ... vy *nemůžete* o organizaci našeho školství mluvit.
 (15) *Budete* jím vy, váš manžel, anebo váš pes.

Závěr: Požadavek, aby vykání (jako forma českého honorativu) bylo v popisu slovesné formální morfologie zařazeno jako součást paradigmatu složených tvarů slovesných, pokládáme za oprávněný, s tím, že rozlišujeme 2. osobu důvěrnou a 2. osobu zdvořilostní. Odpověď na otázku, zda mají být zdvořilostní formy uvedeny i u jejich tvarů plurálních, popř. všech nesložených tvarů (jako **homonymní** s 2. osobou důvěrnou, nehonorifikační), nebo zda má být konstatováno, že v některých tvarech je honorifikační význam u 2. osoby **neutralizován**, ponecháváme i nadále otevřenou, i když toto rozhodnutí má praktické důsledky pro podobu paradigmatu (viz Tabulku 2). V této tabulce její levá polovina odpovídá zachycení příslušných forem jako homonymních, pravá polovina popisuje tento rozdíl jako neutralizovaný.

Tabulka 2: Indikativ prézentu a préterita mužského rodu slovesa *číst*

	<i>A. Homonymie</i>		<i>B. Neutralizace</i>	
	<i>Prézens</i>	<i>Préteritum</i>	<i>Prézens</i>	<i>Préteritum</i>
1. os. sg.	čtu	četl jsem	čtu	četl jsem
2. os. sg. důvěř.	čteš	četl jsi	čteš	četl jsi

2. os. sg. honor.	čtete	četl jste	čtete	četl jste
3. os. sg.	čte	četl	čte	četl
1. os. pl.	čteme	četli jsme	čteme	četli jsme
2. os. pl. důvěr.	čtete	četli jste	čtete	četli jste
2. os. pl. honor.	čtete	četli jste	–	–
3. os. pl.	čtou	četli	čtou	četli

V části A Tabulky 2 je aplikováno chápání zdvořilostního plurálu jako homonymního tvaru, tj. tvary 2. os. pl. zdvořilostního znějí stejně jako tytéž kategorie plurálu důvěrného.

V části B Tabulky 2 nabízíme výklad, že v plurálu nejsou české zdvořilostní formy 2. osoby realizovány. Je tam neutralizace podobná neutralizaci stupňovaných forem u některých typů adjektiv, např. adjektivum *dřevěný* v primárním významu (**dřevěnější, *nejdřevěnější*) se neslučuje s gramatickým významem komparativu a superlativu (srov. Trnka, op.c.). Analogickou tabulku by bylo možno uvést i pro singulár kondicionálu, popř. pasiva (2. os. sg. zdvořilá *četl byste, jste tázán*, 2. os. sg. důvěrná *četl bys, jsi tázán*); u forem plurálových (*četli byste, jste tázáni*) pak vyvstane stejná teoretická otázka, jakou jsme zde nastolili. Definitivní odpověď na ni dále hledáme.

Literatura

- Běličová, H. (1998): Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských. Karolinum: Praha.
- Corbett, G. (2000): Number. Cambridge University Press: Cambridge.
- Čechová, M. a kol. (1996): Čeština – řeč a jazyk. ISV nakladatelství: Praha 1996.
- Havránek, B. – Jedlička, A. (1960): Česká mluvnice. SPN: Praha.
- Hajičová, E. – Panevová, J. – Sgall, P. (1999): Manuál pro tektogramatické značkování. Verze I. Technická zpráva ÚFAL TR-1999-07. MFF UK: Praha.
- Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z. (red.) (1995): Příruční mluvnice češtiny. Nakl. Lidové noviny: Praha.
- Komárek, M. (1978): Příspěvky k české morfologii. SPN: Praha.

- Łaziński, M. (2006): O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułarne i ich asymetria rodzajowo-płciowa. Wydawnictwo Naukowe PWN: Warszawa.
- Rosen, A. – Saloni, Z. (2006): Kategorie honorativu v českých konjugačních paradigmatech. Slovo a slovesnost 67, 36–45.
- Sgall, P. (1960): Soustava pádových koncovek v češtině. In: AUC – Philologica 2, Slavica Pragensia II. UK: Praha, 65–84.
- Skalička, V. (1951): Typ češtiny. Slovanské nakladatelství: Praha.
- Šmilauer, V. (1972): Nauka o českém jazyku. SPN: Praha.
- Trnka, B. (1974): A Few Remarks on Homonymy and Neutralization. Poetica I, Sanseido, Tokyo, Japan, 84–88.

Summary

Jarmila Panevová

ON HONORIFICATION IN CZECH (The Czech polite forms – theory and corpus data)

The author claims that the Czech polite forms (so-called „vykání“) for addressing the 2nd person should be understood as a legitimate part of the Czech conjugation paradigm. If we address a single person in a polite way, some Czech analytical verb forms exhibit „hybrid“ agreement (auxiliaries are in plural, while participle form is in singular). However, the paradigm for singular and plural polite forms (addressing a single person, or two or more persons, respectively) is not symmetrical. The question, whether 2nd person plural polite forms are ambiguous (between the polite meaning and 2nd plural non-polite), or whether the semantic distinction „polite – non-polite“ is neutralized in plural, is open for further discussion. Some corpus data illustrating the contexts for the 2nd person polite forms are analyzed here, too.

СРЕТО ТАНАСИЋ
(Београд)

ВРЕМЕНСКА ОДРЕДБА ЗАВИСНЕ ВРЕМЕНСКЕ РЕЧЕНИЦЕ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

У раду се разматра један тип зависне временске реченице у савременом српском језику. Ријеч је о таквим реченицама код којих се зависна временска клауза временски детерминише. Анализирају се средства којим се таква детерминација врши, релативна фреквенција и типови временских реченица с обзиром на везник којим се оне уводе у сложену.

Кључне ријечи и изрази: савремени српски језик, синтакса, временска реченица, временска детерминација.

Радња исказана предикатом у реченици може се временски детерминисати. У основи, постоје два начина за временску детерминацију, како је то слично и код других типова детерминације предикатом исказане радње / ситуације: прилошком одредбом са временским значењем или зависном реченицом (зависном временском клаузом). У овом другом случају временска детерминација захтијева формирање сложене зависне реченице, док се у првом случају временска детерминација врши у оквиру прости реченице. Начини временске детерминације једног и другог типа у српском језику у нашој стручној и научној литератури довољно су познати и описивани. Временска детерминација радње / ситуације зависном клаузом описана је детаљно на једном мјесту – у монографији Иване Антонић (Антонић 2001).

Мање је обрађана пажња на чињеницу да се и радња исказана предикатом зависне, временске, реченице (клаузе) у сложеној реченици може временски детерминисати, тј. да се у одређеним приликама

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 148002 *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који се реализује у Институту за српски језик САНУ и који у цјелини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

одговарајућим средствима указује на временски одсјек у коме се врши / изврши радња те временске клаузе, којом се идентификује вријеме вршења радње / ситуације исказане предикатом управне клаузе¹. Оваква могућност није непозната. Тако се у великој граматичи Михаила Стевановића међу примјерима временских реченица налазе и они који илуструју ту могућност: *Кад њослије дођоше многи узалудни походи преко сњезних планина, ... разочарење преврши сваку мјеру* (Стевановић 1991, 871: М. Лалић), *Откад су њосле кише почели леи дани, овај је од свих најлепши* (Стевановић 1991, 879: Разг.), па и: *Причају о ђаковању наизменице док једно вече не застуди* (Стевановић 1991, 876: прерађен примјер В. Петровића са стр. 875 увођењем временске одредбе у временску клаузу). Истина, говорећи о временској реченици М. Стевановић не коментарише овакву употребу временских одредаба у временској клаузи. У актуелној средњошколској граматичи (Станојчић–Поповић 2005) овакве примјере временске реченице нисам нашао.

На могућност овакве временске детерминације радње скренуо је пажњу и Радоје Симић у једном краћем раду, полазећи опет од Стевановићеве велике граматике. Наиме, он наводи један примјер који М. Стевановић узима за илустрацију односно-временских реченица међу односним реченицама: *То вече, кад седоше за вечеру, поређаше се људи* (Симић 1972, 79). Р. Симић се овдје бави питањем односа између зависне и управне клаузе и мјеста временске синтагме и показује да се трансформацијом ова синтагма може интегрисати било у управну било у зависну клаузу – нпр. у зависну: *Кад седоше њо вече за вечеру, поређаше се људи* (Симић 1972, 80). Он је истакао да временска синтагма „одређује тада радњу зависне реченице, а тек посредно и главне“.² На крају аутор констатује да овакви примјери нису ријетки и наводи прво случајеве какав је нашао код М. Стевановића, а потом и случајеве гдје је временска одредба у склопу временске клаузе и додаје да ова појава није везана само за сложене временске реченице, већ и за друге типове – чему би требало посветити пажњу. Он, дакле, у овим примјерима види илустрацију истог типа реченица са различитим „поретком реченица и њихових делова“.³

¹ Даље ћу у раду говорити поједностављено – радња исказана предикатом.

² Симић 1972, 80.

³ Симић 1972, 80.

Питањем које је дотакао Р. Симић бави се и Ивана Антонић у поменутој књизи о временској реченици у једном поглављу, опет поводом реченица које неки сматрају за зависне односне, а бавећи се проблемом кореференције у склопу временске реченице.⁴ Она се занима првенствено проблемом реченица које илуструју следећи примјери *То вече, кад* седоше за вечеру, поређаше се људи; Природа је била иста и *онда када* су је сликали класични писци (стр. 279), како би одредила границу између релативних и временских зависносложених реченица. То питање није тема овога рада па ћу га оставити по страни. Само ћу у виду кратке напомене рећи да она ту разликује два типа реченица: а) *А онда када* је напокон отворила кутију (...), она је мужу дуго захваљивала (стр. 289: Медаковић), б) Поздравимо се с њим КАСНИЈЕ, КАД остави ствари; ТО ВЕЧЕ, КАД седоше за вечеру, поређаше се људи (313). Овај други случај говори о могућности да се радња управне клаузе детерминише прилошком одредбом и временском клаузом. И. Антонић се, дајући преглед литературе о датом проблему, сложила са Р. Симићем да временске одредбе унутар временске клаузе одређују радњу исказану предикатом те клаузе (стр. 283). Само узгред коментарише један свој примјер гдје се у оквиру временске клаузе јавља синтагма са временским значењем: Нешто више љубавничке ватре било је само у нашем првом пољупцу кад сам, *йре краљевске йосеџе Брисџолу*, запросио Елизабетину руку (стр. 329: Селенић). Ту она каже да је „номинална форма интегрисана у темпоралну клаузу и функционише првенствено као темпорални детерминатор предикације темпоралне клаузе, а тек потом и реченичне предикације“.⁵

У наставку рада ја ћу се позабавити управо оним случајем који није био предмет посебне пажње – сложеном временском реченицом код које се унутар временске клаузе јавља временска детерминација радње именоване предикатом те (временске) клаузе. Циљ ми је да покажем којим се све језичким средствима временски детерминише радња временске клаузе, да укажем на релативну фреквенцију тих средстава и да покушам одредити како се детерминише радња временске клаузе овим средствима. Наравно, биће ријечи и о томе које се временске реченице са таквом детерминацијом најчешће јављају с обзиром на употријебљени временски везник.

⁴ Темпорална клауза и питање кореференције: проблем синтаксичке функције – Антонић 2001, 27–331.

⁵ Антонић 1996, 329.

Грађа којом располажем показује да се у функцији временске детерминације временске клаузе јављају прилози. Тако је у следећим примјерима.

[1]

1. И кад му се брат *йосле* опет вратио, Аранђел Исакович избегавао је да му оде ... (Црњански, 56).
2. Кад *најйосле* отвори исплакране очи, виде да је свануло ... (Црњански, 76).
3. Кад се *йосле* раскрилише врата и кад угледаше вече у врту, што је прилазило степеницама терасе, ... они се расхладише ветром (Црњански, 126).
4. Кад је *најйосле* остао сам у топлој соби, Давил је сео на тврду сећију, раскопчао кошуљу и дубоко удахнуо (Андрић, 36).
5. Кад разговор *најзад* пријеђе на устанак и скривено оружје, дјечачина се мало уозбиљи и снизи глас ... (Ђопић, 87).
6. Кад су *коначно* мотори поново зазврјали најављујући крај свему, Тодор с олакшањем уздахну и прислони се уза зид (Ђопић, 146).
7. Могли смо о томе само да сањамо, а кад су *најзад* почели и нас да сликају, тај обичај је већ давно био ишчезао (НИН 23. 4. 2009, 42).
8. А кад би *суиџра* официри кренули даље, наишли би у првој касаби на такав дочек да би се огорчени вратили у Травник (Андрић, 42).
9. Кад размишља *саг* о свему томе, далеко ми је лакше да нађем одговор на питање: како се десило ... (Ненадић, 29).
10. Кад сам *синоћ* изјурио напоље, дувао је ледени северац (Ненадић, 202).
11. Страже ноћу нису више биле онако строге, па и кад би *зором* понеки изостао, прошао би са неколико батина (Црњански, 108).
12. Кад је *кайџаг*, узнемирен, раширених ноздрва, помишљао и на то да ће та грешна страст бити загушена ..., он је ипак на дну свога бића осећао да тако неће бити (Црњански, 88).
13. Кад би му *йонекад* та мржња, било из ког узрока, мало ослабила и тако му дала предаха и могућности да се ма-

ло замисли ..., он је тражио своје истомишљенике ... (Ћопић 1, 65).

14. Док је Јања била с нама и док је *час* с једним *час* с другим замицала на скровита места, нико од нас није осећао љубомору (Ненадић, 36).
15. Чим би он *ујуџиру* дошао на службу, она би, као, случајно, прошла без перике ... (Црњански, 114).
16. Чим га је *недавно* видио у Лисичјаку и чуо ко је то, Радекић се сјетио онога веселог малишана путника и примио је Уроша, озбиљна и зрела човјека, исто онако повјерљиво као да су обојица још увијек она негдашња дјеца из дворишта основне школе... (Ћопић, 84).

Међу наведеним примјерима највише је оних гдје је временска клауза уведена везником *кад*, а пронашао сам и оне с везницима *док* и *чим*. Треба напоменути да се јављају временске реченице у којим се радња исказана у временској клаузи представља референцијално и оне са неререференцијално представљеном радњом.⁶ У неким случајевима неререференцијално представљање глаголске радње исказано је самим глаголским обликом потенцијала, како је у примјерима 8, 11, 15 и 16, а сама временска одредба је у том погледу неутрална – *суџира*, *зором*, *ујуџиро*, *недавно*. Други пут временска одредба има пресудну улогу у неререференцијалном представљању глаголске радње, како је у примјерима 12, 13 и 14 – *кайикад*, *йонекад*, *час ... час*. У примјеру девет глаголска радња се у погледу речене опозиције понаша у складу са оним што је утврђено за реченице с везником *кад* и предикатом у облику презенту у зависној и управној клаузи: по правилу ту се радња неререференцијално представља.⁷

Такође, честе су овакве реченице са предлошко-падежном конструкцијом у функцији временске одредбе радње исказане предикатом временске клаузе. Тако је у следећим примјерима.

[2]

1. Кад *сљедеће јесени*, као и обично, самарција Петрак стиже на нашу славу Михољдан, он и дјед просто се помамише око слијепог коња (Ћопић, 62).

⁶ О разликовању глаголске радње у погледу опозиције референцијалност / неререференцијалност говори се у раду Ивић 1983, те у Танасић 1996; 2005.

⁷ В. Танасић 1995, поглавље о презенту у временској реченици.

2. Међутим, кад је *12. јула 2007. године* млађи мушкарац с фантомком на глави сео за команде украденог багера и *ипред зору* почео да руши локал у главној градској улици, Ваљевци су буквално били запрепашћени (Пол. 8. 4. 2009, 15).
3. Тек када је *прошлој њеџка* такоређи догорело до ноката, *након брушлалној убисџва ...*, из Београда је у град на Колубари упућена јединица специјалаца ... (Пол. 8. 4. 2009, 15).
4. Кад их је по трећи пут остављао, *ипре две године* – и мање већ беше рођено – видео их је при растанку у кући једног Грка ... (Црњански 33).
5. Кад се заљуља зид *иза њој иривиђења*, она још виде неко златно класје и брда што се просуше кроз зид ... (Црњански, 83).
6. Тек кад и ветеране из турских ратова почеше сељаци доносити мртве пијане, и кад његове слуге Аркадија, *јегне ноћи* неста, те га нађоше тек *ипређи дан* обученог у безброј сукања, Исакович се опет предомисли (Црњански, 109).
7. Кад *јегне ноћи* Французи загатише рукавац и пустише таласе Рајне на опсадне јаркове ..., Исакович је у својој колиби мирно спавао (Црњански, 151).
8. Кад су га, *њо вече*, слуге повезле кући пијаног, што му се давно не беше десило, чуле су само толико да ће све своје имање завештати цркви... (Црњански, 202).
9. Па и кад би га, већ *у рану зору*, пробудила бајрамска свирка бубњева и зурла или дечја трка на спрату изнад њега, Давилу је требало времена да се растрезни и снађе (Андрић, 23).
10. И кад је, *око њоноћи*, нови секретар Цисалпинске Републике изишао из генераловог стана у улици Шантрен, осетио је одједном да му на очи навиру сузе ... (Андрић, 65).
11. Али сада, кад се *после њолико месеци ишчекивања* та претња заиста остварила, то га је забринуло мање него што се могло очекивати (Андрић, 92).
12. И кад се *једној дана* мало дуже загледао у тај погнути врат, девојка неочекивано подиже главу ... (Андрић, 194).

13. Кад би се, *после ових разговора* враћао кући, Давил је увек налазио да никад нико неће знати како скупо он плаћа своје мале успехе ... (Андрић, 202).
14. Али ви сте овде без школа. Без ичега, и кад *једној дана* цивилизација стигне до вас, ви нећете више моћи да је примите ... (Андрић, 318).
15. Кад год би за време *породичних криза или службених сукоба* код фон Митерера наступиле оне тренутне парилизе воље ..., Рота се налазио ту да га подржи ... (Андрић, 368).
16. Кад је *пре њеј година* овако исто јављено за Мехмед-пашин премештај, он је био узбуђен ... (Андрић, 401).
17. А сада, кад се, *после слома и пораз*а, спрема да све напусти и крене у неизвесност, јављају се у њему подстрек и воља ... (Андрић, 461).
18. Кад су, *после пресуде суда у процесу без доказа*, двојица радника погубљена, док је градом пролазила њихова погребна поворка, 250.000 људи постројило се дуж улица Чикага (НИН 30. 04. 2009, 13).
19. Видим њихов страх како расте из тренутка у тренутак, чак и кад им у *смртном часу* израз на лицу покаже нешто од оне детиње молећивости ... (Ненадић, 58).
20. Тек пошто су у *први мах* скоро сви полегали, под шаторима, по рупама, по слами, све их је више било који су подизали главе (Црњански, 24).
21. Након што је Благојевић *прошле недеље* ухапшен и *после три дана* *проведена у затвору* пуштен, Лиса Мадиген ... затражила је од Врховног суда државе Илиноис да гувернера прогласи неспособним за обављање гувернерске дужности (НИН 18. 12. 2008, 57).
22. Сат је био закључан у дједов сандук и на њега се брзо и заборавило, све док ја *једној дана* не доперјох из школе поносито се шепурећи ... (Ђопић, 33).

И међу овим примјерима најчешће су они са везником *кад*, а нашао се по један примјер с везницима *после*, *након што* и *док*. У функцији детерминације могу се јавити падежи у сва три вида: слободни, с предлозима и с обавезним детерминатором. У анализирању грађи нашао сам примјере за два последња случаја. Временске

одредбе се најчешће јављају за детерминацију са значењем симултаности, али се јављају и оне са значењем антериорности (4 и 16) и постериорности (5, 11, 13, 17, 18 и 21).

У функцији временске детерминације радње у предикату временске клаузе јављају се и глаголски прилози – прошли и садашњи. Тако је у следећим примјерима.

[3]

1. Чим је узјахао, *врайивши* своју ћерчицу, сав умор од последњих непроспаваних ноћи, од спремања и јахања, седе му као за врат, на коња (Црњански, 20).
2. Кад му овај међутим, *видевши* га оронулог и брижног, потавнелог, рече ..., Исакович га прекиде ... (Црњански, 143).
3. Није се будила ни када се пробуди сва кућа око ње, са својим лађарима, овчарима, и свињарима, шкрипом ћерма и риком око валова, као ни тада кад јој слушкиње завириваху кроз тихо одшкринута врата и, *видевши* је да спава, на прстима прилажаху њеном сандуку са новим хаљинама (Црњански, 178).
4. Верујте, кад гледам и слушаам овај свет, ја се све више уверавам колико грешимо ми кад, *освајајући* Европу, земљу за земљом, желимо да свуда унесемо своја схватања, своје строге и искључиво разумне начине живота и владања (Андрић, 79).

Овдје се, разумљиво, ради о детерминацији радње са значењем постериорности кад је у питању глаголски прилог прошли, односно истовремености кад се ради о глаголском прилогу садашњем.

Има случајева гдје је временска клауза вишеструко детерминисана. У анализираној грађи такву ситуацију илуструју следећи примјери.

[4]

1. ... власи му остајаху на прстима кад би *зором, њри умивању*, извлачио главу из ведра (Црњански, 143).
2. Кад је, *ипрећеи дана, најјосле* сакупљен довољан број коња, показало се да су многи сандуци сувише велики и да их ваља препакивати (Андрић, 336).

3. Кад је, *йоловином марѿа, најйосле* студен попустила и почео да копни лед ..., варош је остала, као после морије, глува и уплашена ... (Андрић, 401).
4. Кад је *најзад, йослије ѿри недјеље свакојаких йаѿињи и йонижења*, ипак жив и здрав избио у јаруге, Радекић се зачудио мирном и наоко неизмијењеном начину живота у овоме склонитом селу Подгорине ... (Ђопић 1, 53).
5. Када је *једној дана најзад* превршио меру, у редакцији „Борбе“, у којој је радио, одлучише да га пошаљу на лечење у један санаторијум у Швајцарској (НИН, 23. 4. 2009, 43).
6. Кад се *за ѿренуѿак, у сумрак*, помолила на врата чувши да се Доротеј вратио са пуном корпом трава, очи су јој биле црвене, од плача свакако (Ненадић, 89).

У првих пет примјера радња временске клаузе детерминисана је прилогом и падежном конструкцијом. У првом и четвртном примјеру на првом мјесту је прилог, а у другом, трећем и петом на првом мјесту је падежна конструкција.

У шестом примјеру је радња у предикату временске клаузе детерминисана двјема падежним конструкцијама и глаголским прилогом прошлим. Падежне конструкције имају значење квантификације и симултаности, а глаголски прилог прошли има значење постериорности. Могуће су различите комбинације у погледу детерминације са више временских одредби.

Посебно је занимљиво чињеница да се временска клауза може детерминисати другом временском клаузом. У прикупљеној грађи нашао сам два примера који илуструју такву могућност временске детерминације радње исказане предикатом зависне временске клаузе.

[5]

1. Тек *кад* једно вече, у Цветној недељи, наиђе *када се она куѿала*, у изби са великом земљаном пећи, у којој се иначе пекао хлеб, и помисли да уђе тамо, поче дрхтати ... (Црњански, 54).
2. То му је успело, без муке, баш онога дана, *кад се, ѿре но шѿо зора свану*, Вук Исакович беше намерио ... да узме препадом једну лакомислено чувану стражару (Црњански, 153).

У првом примјеру временска клауза која детерминише временску клаузу има значење симултаности, у другом има значење антериорности. И у овдје наведеном првом случају детерминација временске клаузе је комплексна: поред временске клаузе *када се она куйала, у изби са великом земљаном њећи* радњу надређене временске клаузу временски одређују још двије временске одредбе *једно вече* и у *Цвешној недељи*.

Све што је речено може се свести на следеће. У савременом српском језику и радња временске клаузе која служи за временску детерминацију радње исказане управном клаузом у сложеној реченици често се временски одређује. Анализирана грађа упућује на закључак да таква детерминација временске клаузе уопште није ријетка појава. Такође, може се закључити да су таквој детерминацији временске клаузе посебно склоне оне које се уводе везником *кад*, који је иначе и најфреквентнији везник временских реченица. У временској детерминацији радње темпоралне клаузе учествују сва она средства која служе и иначе за временску детерминације глаголом исказане радње – прилози и различити видови падежних конструкција, те глаголски прилози. У таквој функцији појављује се и временска клауза, тако да се њој као надређена јавља друга временска клауза. Ова последња могућност није честа појава у савременом српском језику, али је регуларна.

Извори

- Андрић – Иво Андрић, *Травничка хроника*, Нолит, Београд, 1981.
 Ненадић – Добрило Ненадић, *Дорошјеј*, Народна књига, Београд, 1981.
 Црњански – Милош Црњански, *Сеобе*, прва књига, Нолит, Београд 1973.
 Ћопић – Бранко Ћопић, *Башића сљезове боје*, Просвета, Београд, 1981.
 Ћопић 1 – Бранко Ћопић, *Пролом*, Просвета Београд, 1983.
 НИИ – *НИИ, Недељне информативне новине*, Београд.
 Пол. – *Полиџика*, дневни лист, Београд.

Литература

- Антонић 2001 – Ивана Антонић, *Временска реченица*, Сремски Карловци – Нови Сад.

- Ивић 1983 – Милка Ивић, *Начини на које словенски глагол овремењује њонављану радњу*, у: *Лингвистички ољеди*, Београд.
- Симић 1972 – Радоје Симић, *Један интересантан тип дејтерминације*, Зборник за језик и књижевност, Књ. I, Титоград, 72–81.
- Станојчић–Поповић 2005 – Живојин Станојчић и Љубомир Поповић, *Грамаџика српскога језика*, десето издање, Београд.
- Стевановић 1991 – Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II. Синтакса*, пето издање, Београд.
- Танасић 1996 – Срето Танасић, *Презент у савременом српском језику*, Библиотека Јужнословенског филолога, Н. с. Књ. 12, Београд.
- Танасић 2005 – Срето Танасић, *Синтакса глагола*, у: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић и Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: њроспа реченица*, Београд – Нови Сад.

Резюме

Срето Танасич

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРИДАТОЧНОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ ВРЕМЕНИ В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

В настоящей работе рассматривается один вид временной детерминации глагольного действия в сложноподчиненном временном предложении. В научной и грамматической литературе обычно говорят о временной детерминации действия, выраженного предикатом управляющей клаузы. Однако, и действие подчиненной временной клаузы часто детерминируется категорией времени. В данной работе, на материале современного сербского языка, анализируется именно это явление.

Автор показал, что существует несколько способов временной детерминации действия, выраженного предикатом зависимой временной клаузы. Анализ показал, что глагольное действие в зависимой временной клаузе можно с точки зрения времени детерминировать тем же способом, как и действие в управляющей клаузе: нааречным обстоятельством, какой-нибудь формой падежа или депричастием, а также временной клаузой, напр.: *Тек кад једно вече, у Цветној недељи, наиђе када се она куйала, у изби са великом земљаном њећи ...* и помисли да уђе тамо, поче дрхтати. Последний случай довольно редко встречается, но он совсем регулярен в современном сербском языке.

ДРАГО ЋУПИЋ
(Београд)

ГЕМИНАТЕ У ЊЕГОШЕВОМ ГОРСКОМ ВИЈЕНЦУ

У раду се наводе геминате у Његошевом *Горском вијенцу*. Наглашава се да су геминовани сугласници углавном резултат поштовања стиховног ритма у спјеву.

Кључне ријечи: Његош, *Горски вијенац*, геминате, удвајање сугласника.

Међу многим интересантним језичким појавама на које читалац наилази у Његошевом *Горском вијенцу* јесу и појаве геминације, тј. гемината или удвајања сугласника. Пјесник је овоме прибјегавао углавном из метричких разлога, да би одржао ритам, односно дужину стиха, а познато је да је *Горски вијенац* испјеван у десетерцу, са изузетком текста нарицаљке сестре Батрићеве и неколико стихова који припадају ликовима Турака.

Када је у питању овај Његошев спјев, ријеч је о геминацији која није честа; наилазимо на свега неколико гемината, што се види из следећих стихова:

(На трон сједиш неправо узети)¹
поносиш се *с ский̄ром* крвавијем (стих 58)...

(Али сјенку што му шће тровати)
те је у збјег *собом* унијеше (стих 61)
(међу горе за вјечну утјеху)...

¹ Стихови међу заградама цитирани су ради лакшег разумијевања садржаја стихова у којима су геминате, а геминоване конструкције смо означили курзивом да би се лакше уочиле геминате.

(отисни се тамо али тамо)
с сијевањем и великом јеком (стих 151)...

(Не плач', мајко, дилбер-Фатиму:
 удата је, не укопата);
 ружа *с сѣрука* није пала свог (стих 1857)...

обрана је *с живојом* скопчана (стих 2300)...

(По Црмници Турке исјекосмо)
 и град Бесац *с земљом* изравнисмо (стих 2721).

Међу ових шест примјера геминате се налазе у пет случајева, тј. у случајевима гдје су предлошке синтагме с предлогом *с* и струјним сугласником на почетку ријечи у синтагми. У примјеру у стиху 61 (*собом*) изостављен је сугласник *с*, гдје је ријеч о социјативној конструкцији (= са собом > с собом > собом). Исти је случај и са примјером на самом почетку спјева, испред првог стиха, у називу главног лика *Горској вијенца*: Владика Данило (сам *собом*), који „говори сам са собом“. Дакле, у оба случаја ради се о предлогу *с* испред инструментала повратне замјенице *себе*.

У стиху 2300 налазимо везу сугласника *с* и *ж* (*с живојом*), гдје је покретно *а* из предлога „испало“, опет из ритмичких разлога, тј. да би се одржао десетерац. Ту пјесник није могао да поступи као у стиху 61, иако је за то могао имати подстицаја из сусједних говора Цеклина (на територији Његошеве државе) и Зете (на турској територији).

Како рекосмо, највећи број гемината условљен је потребама стиха. Те потребе Његош је могао „задовољити“ у неким случајевима и на други начин, без геминовања. Тако је у стиху 58 синтагму „*с свейоја* олтара“ могао да замијени синтагмом „*са свейој* олтара“, али је пјеснику, изгледа, оно покретно *а* (светог-а) било потребно не из метричких разлога, већ да избјегне неодређеност. У стиху 151 умјесто синтагме „*с сијевањем*“ могао је да употрејеби синтагму „*са с'јевањем*“, што значи – са истим бројем слогова, и са истим значењем. У другим случајевима пјесник није могао да учини замјену, јер – да би то постигао, морао би тражити друге лексичке могућности, а да их је тражио, свакако би их и нашао.

У стиху 876: *Аллах*, море, мудра разговора! (што изговара Мустај кадија) два *л* у *Аллах* не припадају Његошевој геминацији, јер у српском језику геминација тога типа нема (изузев у случајевима суперлатива придјева који почињу сугласником *ј*, нпр. најјачи и сл.). Његош је цитирао турски изговор „њиховог“ бога, па је, нормално је, говорника имитирао.

Геминате о којима говоримо су сав „репертоар“ ове појаве у *Горском вијенцу*, док је негеминованих примјера у конструкцијама типа о којему говоримо у спјеву неупоредиво више (нпр. у стиху 2328 (а надежда веже душу с небом, стих 2327) // како луча *са сунцем* капљицу – ријеч је о нормалној вези предлога и именице, о чистом социјативу).

Напомињемо да ниједан случај геминације, односно њеног избјегавања у *Горском вијенцу*, није случајан, сви су намјерни и пјесник их је свјесно употрејебио. То се посебно види у случајевима у којима је другачијим предлошким конструкцијама било могуће избјећи геминацију.

Резюме

Драго Чупич

ГЕМИНАТЫ В „ГОРНОМ ВЕНЦЕ“ НЕГОША

Автор представляет „репертуар“ геминат, т.е. двойных согласных в „Горном венце“ Негоша и констатирует, что они немногочисленны. Геминаты послужили поэту как ритмическая „опора“ при создании стихов в данном поэтическом произведении.

АЛЕКСАНДР КИКЛЕВИЧ

(Olsztyn)

ПРОБЛЕМЫ ОПИСАНИЯ РУССКОГО СИНТАКСИСА В СЕМАНТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

В статье рассматриваются спорные проблемы семантического описания русского синтаксиса. Автор рассматривает моделирование семантической структуры предложения в перспективе онтологического детерминизма и языковой относительности, роль грамматических категорий в реализации синтаксической семантики. Особенное внимание в связи с этим уделяется проблеме разграничения обязательных или необязательных компонентов предложения, т. е. конститuentов и адьюнктов. Рассматривая явление синтаксической омонимии, автор придерживается точки зрения, что понимание омонимичных конструкций в речи опирается не только на грамматические модели предложения, но в большей степени – на лексико-семантический состав предложения. Семантическая структура предложения, в представлении автора, зависит от наивной картины мира.

Ключевые слова: семантический синтаксис, языковая относительность, ситуативная семантика, русское предложение, структурная схема предложения, наивная картина мира.

Введение

Основы функционального синтаксиса в русском языкознании заложил А. М. Пешковский (2001; первое издание – 1914). Ю. Д. Апресян подчеркивает, что Пешковский исходил из положения, согласно которому „синтаксические конструкции, как и прочие единицы языка, являются средством выражения значений“ (2001, XI). Во второй половине XX века значительный вклад в развитие функционального направления грамматических исследований внесли Т. П. Ломтев, В. Г. Гак, Г. А. Золотова, Ю. С. Степанов, Т. В. Булыгина, Н. Ю. Шведова, Е. В. Падучева и др.

В 70-е и 80-е годы XX в., после того как Ч. Филлмор ввел в понятие глубинно-семантического падежа (1981) и разработал концепцию семантического синтаксиса, теоретическую основу которого составляют постулаты экстенциональной логики, а прежде всего – восходящее к раннему Л. Витгенштейну положение об изоморфизме между структурой ситуации и содержательной структурой предложения, в русском языкознании широкое распространение получил ситуативный подход к изучению синтаксиса. Основы семантического исследования русского синтаксиса были заложены в монографиях Н. Д. Арутюновой (1976) и Ю. С. Степанова (1981), хотя основоположником данного направления считается Т. П. Ломтев. Несмотря на значительный, многолетний исследовательский опыт и ряд достижений в данной области лингвистики, среди которых в первую очередь следует упомянуть „Синтаксический словарь“ Г. А. Золотовой (1988), многие вопросы семантического представления синтаксических структур не потеряли своей актуальности и до сегодняшнего дня, более того – их значимость возрастает в контексте новых направлений, в первую очередь таких, как когнитивная лингвистика и лингвокультурология. Дискуссионным аспектам семантического синтаксиса и будет посвящена данная статья.

1. Онтологический детерминизм vs. языковая относительность

Семантический синтаксис иначе определяется как ситуативная семантика. Это обусловлено характером подхода к описанию предложения (высказывания), при котором исследователей интересует то, как в структуре предложения отражается описываемая референтная ситуация. Семантическая, другими словами – пропозициональная функция предложения состоит в указании на тип ситуации (ситуативный тип), к которому относится конкретное, описываемое положение дел. Так, пропозициональная функция высказывания

Иван отсутствовал из-за болезни

заключается в том, что оно соотносит обозначаемую ситуацию с ситуативным типом: субъект (*Иван*) – предикат состояния (*отсутствовал*) – причина (*из-за болезни*).

В соответствии со структурой ситуации, в которой выделяются субстанции (участники) и признаки (отношения, действия, свойства

участников) в структуре высказывания различаются аргументы (предметные имена, термы, актаны – в европейской традиции, тайгены – в японской традиции) и предикаты – в европейской традиции (ёгены – в японской традиции) (Богданов 1977; Мартынов 1977, 18; Ревзин 1978, 135 сл.). Семантическая функция словоформы (синтаксемы) в высказывании заключается в том, что она указывает на роль обозначаемого предмета в ситуации, описываемой высказыванием. В соответствии с терминологией Филлмора, семантическим функциям соответствуют глубинные (или глубинно-семантические) падежи.

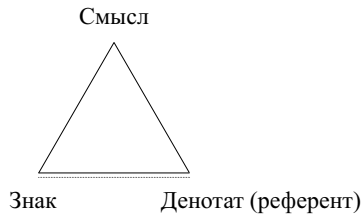
Одной из задач семантического синтаксиса стала классификация предикатов и аргументов с точки зрения их семантических функций (Богданов 1977; Золотова 1988; Левицкий 1988; Лещенко 1988; Никитин 1988; Селиверстова 1982; Daneš 1985; Gregorczykowa 1990; Panevová 1980 и др.). Так, Филлмор выделил шесть падежей: агентив, инструменталис, датив, фактив, локатив и обьектив (1981a, 405 сл.). Впоследствии к ним были добавлены реципиент, источник, результатив и контрагентив. В других работах приводятся самые различные по объему и содержанию списки семантических функций, в том числе и содержащие по несколько десятков семантических падежей.

На периферии многих исследований оказался, однако, вопрос о статусе пропозициональной семантики в структуре предложения как знака. Одним из первых эту проблему затронул Г. Фреге, который ввел понятия смысла и денотата (в оригинале *Sinn, Bedeutung*; в польской терминологии: *sens, nominat*). Под „смыслом“ (в современной терминологии – сигнификатом) знака выдающийся немецкий логик понимал интерпретацию обозначаемых объектов и положений вещей, а „денотатом“, в его трактовке, „является определенная вещь (в самом широком смысле слова)“ (1977, 183). Автономность данных двух аспектов содержания знаков подтверждается существованием категории знаков, обладающих смыслом, но не обладающих денотативным значением – речь идет о так называемых фантомах (термин Б. Ю. Нормана) типа *Пегас, Одиссей, наиболее удаленное от Земли небесное тело* (см. также: Слинин, Сергеев 1980, 159).

Соотношение между аспектами семантической структуры знака Фреге представлял следующим образом:

В идеале соответствие между знаками, смыслами и денотатами должно быть устроено таким образом, чтобы всякому знаку всегда соответствовал определенный смысл, а всякому смыслу, в свою очередь, соответствовал определенный денотат (*ibidem*, 184).

Как видим, с одной стороны, смысл как „внутренняя семантика“ знака противопоставляется денотативному значению как его „внешней семантике“; с другой стороны, в модели Фреге отсутствует непосредственная связь между знаком и денотатом – она опосредована смыслом, что позднее нашло отражение в известном семантическом треугольнике Ч. К. Огдена и А. А. Ричардса (Ogden/Richards 1969, 11 ссл.):

Английские исследователи подчеркивали:

Between the symbol and the referent there is no relevant relation other than the indirect one, which consists in its being used by someone to stand for a referent. Symbol and referent, that is so say, are not connected directly (and when, for grammatical reasons, we imply such a relation, it will merely be an imputed, as opposed to a real, relation) but only indirectly round the two sides of the triangle (*ibidem*, 12; разрядка моя. – А. К.).

Применительно к предложению смысл интерпретировался Фреге как выражаемое в нем логическое суждение. Он писал:

Если рассматривать только смысл предложения, то есть суждение, то незачем заниматься денотатами отдельных его частей; для смысла предложения важны только смыслы его частей, а не их денотаты; суждение не изменится от того, имеет ли слово *Одиссей* денотат или нет (*ibidem*, 190).

Что касается денотата предложения, то Фреге отождествлял его с понятием истинностного значения, т. е. значения правды/неправды:

Денотатом предложения является его истинностное значение [...] Всякое повествовательное предложение в зависимости от денотатов составляющих его слов может [...] рассматриваться как имя, денотатом которого (если он, конечно, существует) будет либо истина, либо ложь (*ibidem*).

Современная семантика трактует денотативное значение иначе – как указание на конкретный, „выделенный“ объект номинации (предмет или положение вещей). Если бы мы разделили точку зрения Фреге, тогда слово как номинативная единица лишилась бы денотативного значения, ведь слова сами по себе не передают значения правды/неправды, ср.:

Правда ли, что Одиссей высадился на берег Итаки в состоянии глубокого сна?

**Правда ли, что Одиссей?*

Что касается значений „истина“ и „ложь“, то в концепции функционального синтаксиса (она системно изложена в монографии: Kiklewicz 2004, 146 ссл.) они рассматриваются в рамках интерпретативной функции предложения, а именно – репрезентативной модальности.

В данной работе нас, однако, больше интересует другое: место пропозициональной семантики предложения в его содержательной структуре. Фреге не решил, а собственно – и не решал эту проблему: „суждение“ понималось им как атрибутивное суждение со структурой „субъект – предикат“. Последователи Фреге расширили его модель – именно с учетом пропозиционального содержания предложения. Так, немецкий лингвист М. Хартиг (Hartig 1978, 95) представляет семантическую структуру предложения следующим образом:

Как видим, пропозициональное значение предложения трактуется здесь как его сигнификация (или смысл – в терминологии Фреге), т. е. как „представление“ обозначаемого положения дел. Такую точку зрения в русистике высказывал Т. П. Ломтев (1976, 24). Отношения между сигнификацией, десигнацией и денотацией оказываются, однако, далеко не однозначными. Пропозициональная семантика – как она представляется в теории семантического синтаксиса – заключа-

ется в том, что предложение функционирует как сложный иконический знак, который в определенной степени ко п и р у е т отношения между участниками описываемого события (положения дел) (Арутюнова 1976, 27; Freundlich 1972, 2; Helbig 1992, 7; Mauro 1982, 65). Таким образом, с одной стороны, пропозициональный аспект высказывания рассматривается отдельно от референции, но с другой стороны, оказывается, что именно структура референтной ситуации определяет пропозициональное содержание предложения – неслучайно ведь данный аспект предложения определяют как с и т у а т и в н у ю семантику. Эта симметричность или, другими словами, изоморфичность сигнификации и референции – применительно к предложению – и дает некоторым исследователям основание для утверждения, что предложение как единица языка – в отличие от слова – не обладает сигнификативным значением (см. Уфимцева 1974, 27).

Не иначе как парадоксом можно назвать то, что доминирующей тенденцией в исследованиях по семантическому синтаксису является онтологический (или реистический) детерминизм. Косвенно он вытекает из программных положений данного научного направления. Так, по определению авторитетного немецкого специалиста Г. Хельбига (Helbig 1992, 22 сл.), в теории семантического синтаксиса все синтаксические единицы описываются с семантической точки зрения, а одной из предпосылок является несовпадение грамматической формы и семантической функции слова, ср.: *die Ausstellung des Grafikers* – выставка графика и *die Ausstellung der Grafiken* – выставка графики, где форма родительного падежа существительного имеет функции субъекта и объекта действия. Подобным же образом, как считал Т. П. Ломтев (1976, 216), различаются семантические функции предложно-падежных форм в русских предложениях:

В Кабуле Суриц пробыл недолго.

В Шанхае нас повели в большую типографию.

По мнению Ломтева, в первом предложении обстоятельство *в Кабуле* является облигаторным, конститутивным элементом, обусловленным семантикой глагольного предиката, тогда как во втором предложении предложно-именное сочетание *в Шанхае* – „свободный элемент“, на что указывает возможность трансформации:

Когда мы находились в Шанхае (когда мы посетили Шанхай), нас повели в типографию.

**Когда Суриц находился в Кабуле, он пробыл там недолго.*

В теории семантического синтаксиса предполагается, что одному и тому же глубинному падежу соответствуют различные традиционные члены предложения, а предложения с различной формально-грамматической структурой могут получить общее семантическое описание: по мнению Хельбига, высказывания *Er findet das Buch gut* – Он считает книгу хорошей и *Er findet, daß das Buch gut ist* – Он считает, что книга хорошая могут быть представлены в виде структуры, состоящей из предиката *FINDEN* и двух аргументов: предметного *ER* и ситуативного (*DAS BUCH GUT IST*). Из сказанного вытекает, что пропозициональная семантика предложения не зависит от „внутренней“ семантической категоризации языка – она, скорее, обусловлена онтологической ориентацией предложения как знака, т. е. репрезентации „внешних“ по отношению к языку положений дел.

Такую позицию занимает, например, известный русский исследователь Ю. А. Левицкий, который противопоставляет пропозицию как категорию „внешней“ семантики предложения атрибутивному суждению как категории „внутренней“ семантики, а также считает, что семантические функции конstituентов предложения (аргументов и предикатов) связывают его „с миром предметов и явлений“ (1988, 25).

Более адекватным по отношению к языковой реальности является концепция, в соответствии с которой в качестве референциального аспекта предложения рассматривается его соотносительность – в рамках определенной речевой ситуации – с конкретной обозначаемой ситуацией (см. Падучева 1985, 8). Что же касается сигнификативного аспекта предложения, то он включает несколько категорий представления референтной информации. Пропозициональная функция – только одна из таких категорий; другие (аспектуальная, темпоративная, модальная, атрибутивная, имплицативная и т. д.) подробно описаны в монографии: Kiklewicz 2004, 48 ссл.

Альтернативной по отношению к онтологическому детерминизму является точка зрения, согласно которой семантическая структура предложения не представляет собой копии референтной ситуации, а скорее – результат ее „о з ы к о в л е н и я“, если воспользоваться термином А. А. Камаловой (1998, 13). Речь идет о том, что языковая номинация положения дел осуществляется с учетом специфической субъективной категоризации, которая зависит от принадлежности

речевого субъекта к определенному культурному континууму или же обусловлена его индивидуальными параметрами (в связи с последним необходимо заметить, что уже Г. Фреге рассуждал о различиях между „смыслом“ и „представлением“ о денотате, см. 1977, 185 сл.).

Противники онтологического детерминизма подчеркивают, что семантические функции в падежной грамматике вводятся бессистемно, без опоры на четкие лингвистические критерии, а специфическая языковая семантика игнорируется (Золотова 1988, 11; Coseriu 1987, 180; Piernikarski 1990). В связи с этим С. Д. Кацнельсон писал:

Придавая ведущее значение семантике имен в плане определения их падежной роли, Филлмор упускает из виду зависимость не только данного „падежа“, но и предложения в целом от валентностной схемы глагольного значения (Кацнельсон 1988, 112).

С лингвистической точки зрения более приемлемым представляется подход, в соответствии с которым количество и качество семантических функций аргументов определяется не их непосредственным отношением к участникам обозначаемой ситуации, а их местом в „поле интенции“ предиката (см. Андерш 1987, 13). В зависимости от выбора предиката (если такой выбор возможен) одна и та же референтная ситуация может быть соотнесена с разными пропозициями, включающими разные типы аргументов (см. Киклевич 1989, 45), ср.:

Коллекционер купил у художника картину.

Художник продал коллекционеру картину.

Коллекционер завладел картиной художника.

Картина художника оказалась у коллекционера и т. д.

С точки зрения падежной грамматики в высказываниях

Дверь открыта ключом

Ключ открыл дверь

словоформы *ключом* и *ключ* выражают одну и ту же семантическую функцию – инструмента действия. Кацнельсон (op. cit.) критиковал такой подход, считая, что во втором высказывании к орудийному значению – под влиянием грамматического значения именительного падежа и соответствующей синтаксической позиции – добавляется агентивное: подразумевается, что ключ подошел к замку, оказался способным к употреблению в качестве орудия в описанной ситуации, т. е. ключ рассматривается как деталь, соответствующая целому.

Существование отдельного уровня языковой (т. е. обусловленной спецификой лексической и грамматической системы языка) концептуализации объектов и положений вещей рассматривает в качестве одного из фундаментальных положений функционально ориентированной теории языка финский русист А. Мустайоки (1997, 15). Предлагаемая им модель функционального синтаксиса опирается на систему отношений между языком и действительностью, в которой специально рассматривается „уровень языковой семантики“, т. е. селекции элементов референтной ситуации. Так, высказывание

Нина дала Ивану книгу

отражает только часть элементов ситуации, в которой происходит передача книги Ниной Ивану – не учтены такие параметры, как время, место, способ действия и др. (ср. также понятие масштаба концептуализации в: Киклевич 1999, 169; 2001, 170).

Хотя финский исследователь принимает точку зрения, согласно которой языковая семантика представляет собой результат специфической, субъективной концептуализации объективных положений дел, при анализе конкретного эмпирического материала он более склоняется к реистической установке, т. е. принимает точку зрения онтологического детерминизма. Это, например, касается интерпретации предложений, содержащих семантическую (денотативную) функцию инструмента действия. Вопрос о том, выделять или не выделять в данной пропозициональной структуре инструментальный актанта, Мустайоки решает с позиций здравого рассудка. В предложении

Нина рубит дрова новым топором

выделяется инструментальный актанта *новым топором*, поскольку, как пишет ученый,

в конкретных [...] ситуациях действительности Субъект-Агент всегда использует какой-либо инструмент [...] Инструмент не может быть устранен, поскольку он является неотъемлемой частью таких положений дел, в которых активный субъект вообще делает что-то. Например, когда мы говорим, что *Он ест борщ*, мы не имеем в виду, что он ест без ложки (2006, 48).

В современном семантическом синтаксисе, особенно в работах С. Кароляка (Karolak 1984; 2002) или Я. Паневовай (Panevová 1980;

1999; 2001; Panevová/Klimonow 1984), используются достаточно точные методы определения пропозиционального состава предложения. В работе: Kiklewicz 2007, 31 ссл., описаны четыре типа критериев разграничения аргументов как обязательных компонентов пропозиции и адъюнктов (в другой терминологии – сирконстантов) как необязательных компонентов: 1) формальный; 2) трансформационный; 3) диалогический (коммуникативный) и 4) семантический. В качестве аргументов рассматриваются такие распространители предиката, которые, с одной стороны, коннотируются (аккомодируются) предикатом, а с другой стороны, не входят в структуру его лексического значения. Например, предложения с глаголами движения – с объективной точки зрения – обозначают положения дел, в которых имеется отправная и конечная точка в пространстве, ср.:

Иван едет/выехал/поехал/приехал/вернулся и т. д. из Москвы в Петербург.

Это, однако, не значит, что в предложениях с глаголами движения, кроме субъекта-агенса, мы должны выделить еще два аргумента – адлативный и аблативный, потому что каждый глагол, в зависимости от своей лексической семантики и морфологической структуры, обладает разными коннотативными свойствами. Так, глагол *выехать* – благодаря семантике приставки – коннотирует только обязательный аблативный аргумент (указывающий на исходный пункт движения), а глаголы *поехать*, *приехать* – обязательный адлативный аргумент (указывающий на целевой пункт движения). Напротив, адлативный компонент в предложениях с глаголом *выехать* и аблативный компонент в предложениях с глаголом *поехать*, как пишут В. А. Плунгян и Е. В. Рахилина (1990, 207), до статуса аргумента „не дотягивают“. В случае глагола *ехать* (в значении ‘двигаться, перемещаться по суше или воде при помощи каких-либо средств передвижения’), скорее всего, ни одна из этих денотативных функций не является релевантной. Это же касается и функции инструмента, ведь, согласно логике Мустайоки, *ехать* можно на *чем-то* или *чем-то*. Это, однако, не доказательство того, что в семантической структуре рассматриваемых предложений содержится также четвертый аргумент – инструментальный, указывающий на средство передвижения, ведь данная семантика уже закодирована в лексическом значении глаголов – см. приведенное выше толкование лексемы *ехать*. С. Кароляк квалифицирует такие единицы как „встроенные аргументы“ (Karolak 2002, 103):

грызть (зубами), утюжить (утюгом), моргать (глазами), тупать (ногами), сосать (зубами), нюхать (носом) и др. Мустайоки, в принципе, также учитывает данное явление, используя другой термин – „инкорпорация“ (2006, 49), но не усматривает инкорпорации в предложениях, содержащих орудийные синтаксемы.

Ср. примеры расхождений между онтологической и пропозициональной интерпретацией референтной ситуации:

вернуться 'прийти, приехать назад, обратно'

Иван вернулся из Москвы.

Двухместный предикат: $P(x, y)$

С онтологической точки зрения: *Кто-то вернулся откуда-то куда-то.*

прожечь 'огнем жаром, чем-либо едким образовать, проделать дыру в чем-л.'

Иван прожег брюки.

Двухместный предикат: $P(x, y)$

С онтологической точки зрения: *Кто-то прожег что-то чем-то.*

ЗАМЕЧАНИЕ: Как видим, онтологическое основание подталкивало бы нас к необходимости выделения аргумента с семантической функцией инструмента, но эта функция закодирована в лексическом содержании предиката. В высказывании *Иван прожег дырку в брюках* мы имеем дело с тем же двухместным предикатом, появление же синтаксемы *дырку* можно объяснить явлением семантической дизъюнкции, т. е. „расщепления“ аргумента (см. Karolak 2002, 105).

(по)целовать 'прикасаются губами к кому-л., чему-л. в знак любви, дружбы, при встрече, прощании и т. п.'

Иван поцеловал Машу.

Двухместный предикат: $P(x, y)$

С онтологической точки зрения: *Кто-то поцеловал кого-то во что-то (в какую-то часть).*

ЗАМЕЧАНИЕ: Предложение с глаголом *целовать* может иметь несколько лексических распространителей, например: *Иван поцеловал Машу в шею холодными губами*. Синтаксема *холодными губами* может быть рассмотрена, с одной стороны, как форма „встроенного аргумента“, а с другой стороны, как элемент включенной пропозиции: 'Иван поцеловал Машу в шею, при этом его губы были холодными' (интерпретации второго типа рассматривает и Мустайоки, см. 2006, 49). Синтагматическая группа *Машу в шею* представляет собой результат семантического расщепления второго аргумента.

Следует признать, что проблема разграничения обязательных и факультативных элементов пропозиции настолько сложна, что в этой

сфере трудно требовать однозначных и категорических решений. В связи с этим заслуживает внимания мнение, высказанное Плуногьяном и Рахилиной:

[...] Можно указать имеющий достаточно строгие границы класс „собственно актантов“ – это синтаксически обязательные участники ситуации, т. е. те, обозначение которых обязательно в предложениях, содержащих соответствующую предикатную лексему. Однако то, что противопоставлено этому классу актантов *par excellence*, не может быть, с нашей точки зрения, объединено никаким общим признаком. Не существует такого теоретического понятия, с помощью которого можно было бы описать все „не-актанты“ [...] Дело, по-видимому, в том, что в класс не-актантов входят участники ситуации, связанные с семантикой предикатной лексики весьма различной степенью жесткости. Существуют участники ситуации [...] степень связи которых с предикатной лексемой может считаться минимальной, и в этом смысле они являются наиболее близкими к традиционному представлению о сирконстантах. Но между подобными участниками и собственно актантами располагается целый ряд промежуточных случаев [...] (1990, 208 сл.).

Подобную позицию, как кажется, занимает и Мустайоки. О предложениях типа

Нина рубит дрова

он пишет:

Когда мы предполагаем наличие невыраженного Инструмента [...] дело вкуса толковать такой случай как инкорпорацию (Инструмент „входит“ в предикат) или как эллипсис (Инструмент пропущен) (2006, 49; разрядка моя. – А. К.).

Что касается интерпретации данного конкретного выражения, то, как представляется, есть основания квалифицировать предикат *рубить* как двухместный (не трехместный). Хотя Плуногьян/Рахилина пишут: „Какая бы ситуация ни обозначалась словом *рубить*, в ней всегда будет присутствовать инструмент“ (1990, 207), – надо иметь в виду фразеологизованный характер словосочетания *рубить дрова*, т. е. тот факт, что в нашем языковом сознании, в словарной памяти – с учетом фоновых знаний о мире – данная ситуация автоматически ассоциируется с употреблением инструмента (топора или разновидности этого орудия). Таким образом, инструмент в сочетании *рубить дрова* имеет, скорее всего, инкорпорированный характер.

2. Структурная схема vs. лексическое наполнение

Семантический синтаксис, как уже указывалось, рассматривает формально-грамматическую и глубинно-семантическую структуры как автономные, поэтому одному поверхностному падежу может соответствовать несколько глубинных, что на русском материале исчерпывающим образом описано Г. А. Золотовой (1988; см. также: Пауль 1960, 344; Helbig 1992, 144 ссл. и др.). Указанная автономность грамматики и семантики является причиной синтаксической омонимии, ср.:

Из бывших вещей производились лишь папиросы „Герцеговина Флор“ (А. Битов).

- а) 'Производились лишь папиросы, другие бывшие вещи не производились';
- б) 'Бывшие вещи использовались как сырье для производства папирос'.

Посылает царь невесту Алёну доставать (Фольклор).

- а) 'Царь посылает невесту, чтобы она достала Алёну';
- б) 'Царь посылает некоторое лицо достать невесту по имени Алёна'.

О великий эмир, позволь сказать твоему слуге (Фольклор).

- а) 'Позволь мне обратиться к твоему слуге';
- б) 'Позволь сказать мне, твоему слуге'.

Ведь все эти фильмы помнят, и только улыбки вызывает такая „политика“ телевидения („Неделя“. 1985/31).

- а) 'Все зрители помнят эти фильмы';
- б) 'Зрители помнят все эти фильмы'.

Журналистов, ищущих героев нашего времени, направляют в первую очередь сюда („Комсомольская правда“. 11 X 1980).

- а) 'Журналисты ищут героев нашего времени';
- б) 'Журналисты – ищущие герои нашего времени'.

Грамматическая конструкция, как видим, сама по себе не запрещает двойного толкования высказывания, выбор же одной из возможных интерпретаций зависит, в первую очередь, от его лексического состава – лексического наполнения структурной схемы предложения, а также от контекста. Таким образом, пресловутое щербовское выражение „Лексика – дура, грамматика – молодец!“ оказывается в подобных случаях неуместным.

С одной стороны, „глубинные падежи“, как уже было показано, свободны от жестких грамматических ограничений, но с другой

стороны, между семантическими и грамматическими категориями имеются устойчивые корреляции, например, взаимосвязь между значением именительного падежа и функцией агенса – не случайно орудийные, локативные, медиативные и др. компоненты в форме именительного падежа могут приобретать оттенок агентивности (см. раздел 3).

Сила грамматики состоит как раз в том, что грамматические значения абстрактны и в рамках данной языковой общности обязательны, поэтому благодаря грамматической информации общий смысл высказывания будет восстановлен адресатом и в условиях, когда отдельные слова окажутся непонятными и какая-то часть лексической информации не будет декодирована. Ср. пример из разговорной речи:

– Скажите, у вас тут эксцессов не было?

– Да нет, пока не приезжали...

Лексическое значение существительного *эксцесс* адресату сообщения оказывается неизвестным, и все-таки благодаря грамматическому значению он понимает фразу, пусть и неточно, не в соответствии с замыслом говорящего, который вкладывает в существительное *эксцесс* фактуальную семантику ('Не имели ли у вас место эксцессы, т. е. факты нарушения общественного порядка'), тогда как слушающий интерпретирует существительное *эксцессы* как личное ('Лица, именуемые как *эксцессы*, у нас не появлялись').

Классическим примером осмысления высказывания благодаря грамматическим значениям входящих в его состав словоформ считается пресловутая щербовская *глокая куздра*, которая *штеко будланула бокра*. В 80-е годы XX века у *глокой куздры* появился конкурент – *путьки бятые*. Таково название впервые опубликованной в „Литературной газете“ юморески Людмилы Петрушевской:

Сяпала Калуша по напушке и увазила бутявку. И волит:

– *Калушата, калушатошки! Бутявка!*

Калушата присяпали и бутявку стрямкали.

И подудонились.

А Калушата волит:

– *Оее, оее! Бутявка-то некузявая!*

Калушата бутявку вычучили.

Бутявка вздрезбунулась, сопритюкнулась и усяпала с напушки.

А Калуша волит:

– *Бутявок не трямкают. Бутявки дюбые и зюмо-зюмо некузявые. От бутявок дудонятся.*

А бутявка волит за напушкой:

– Калушата подудонились! Калушата подудонились! Зюмо некузавые!

Пуськи бятые!

Текст Петрушевской стал просто нарасхват у авторов популярных книг о языке – Б. Ю. Нормана, И. А. Стернина, А. Е. Михневича и др. Норман, который посвятил *пуськам* целый раздел своей популярной книжки, пишет что в данном случае при понимании текста „основная тяжесть“ лежит на грамматических значениях и конструируемых благодаря им синтаксических шаблонах.

Именно их (грамматические значения и синтаксические модели. – А. К.) читатель и стремится в первую очередь опознать, с тем, чтобы расставить по местам участников ситуации. Что такое, в частности, *сяпала Калуша по напушке*? Ну, примерно то же самое, что *скакала лягушка по траве* или *шлепала галоша по дороге* и т. п. (1987, 91).

У такой интерпретации имеются, однако, и очевидные недостатки. Лежащая в основе высказывания

Сяпала Калуша по напушке

структурная схема $S [Nom] + Vf + Praep [no] + S [Dat]$ принципиально допускает несколько семантических интерпретаций, в которых предложно-падежная синтаксема выполняет разные семантические функции:

локатив (или транзитив, в терминологии Г. А. Золотовой): *Ступала Маша по дивану.*

объект физического действия: *Стучала Маша по барабану.*

объект психического состояния (с каузативной семантикой): *Скучала Маша по Ивану.*

каузатив: *Маша явилась по приказу.*

рубрикатив: *Маша работала по ссылке.*

темпоратив: *Маша гостила по неделе.*

инструмент: *Маша говорила по телефону.*

коррелятив: *Маша работала по графику.*

дистрибутив: *Маша платила по доллару.*

Норман (как и другие авторы) выбирает только одну, а именно – первую интерпретацию и как бы не замечает других. Автор интуитивно рассматривает словоформу *сяпала* как глагол передвижения, словоформу *Калуша* – как передвигающийся объект, а предложно-именное сочетание *по напушке* – как место передвижения. Это можно

объяснить тем, что исследователь – сам того не сознавая – оказывается подверженным влиянию фонетических и словообразовательных ассоциаций слов. Именно благодаря им и прогнозируются участники ситуации: *напушка* вызывает сходство с *опушкой* (‘край леса’), что и обуславливает интерпретацию словоформы *напушка* как названия места. Нельзя не усмотреть и других ассоциаций:

сяпала – топала, шлепала

бутявка – козявка

кузявая – козявка

волит – говорит и т. д.

В сущности, подобная ситуация наблюдается и с *глокой куздрой*. Казалось бы, общая синтаксическая интерпретация этого „высказывания“ не вызывает сомнений: (кто?) *куздра* (какая?) *глокая* (что сделала?) *будланула* (кого?) *бокра* (как?) *штеко*. Именно с такой интерпретацией пример Л. В. Щербы почти столетие путешествует по учебникам „Введения в языкознание“. Но Ю. Д. Апресян (1966, 146 сл.), который проанализировал не только словоизменительные, но и словообразовательные значения лексических элементов в составе щербовской фразы, обратил внимание на то, что суффикс в слове *будлануть* повторяется в русских глаголах *давануть, долбануть, звездануть, мазануть, рубануть, садануть, стегануть, толкануть, щипануть, хлестануть* и др. – „все они имеют однократное значение, выражают энергичное, насильственное воздействие на объект (нечто вроде ударить, но непременно ударить с силой и один раз)“. Определенные ассоциации вызывает и наречие с признаком интенсивности *штеко*, которое в сочетании с *будлануть* соответствует выражениям *крепко звездануть, ловко мазануть, шибко трепануть* и т. п. Именно с учетом лексических ассоциаций – а не грамматических значений! – мы получаем интерпретацию: ‘Куздра, некое живое существо, по всей вероятности самка, интенсивно произвела насильственное действие над другим существом’.

А. М. Кондратов, автор одной из лучших популярных книг о языке (1978), развивает мысль Апресяна. Он задается вопросом:

Интуитивно всем нам, носителям языка, благодаря грамматике и привычным смысловым связям, рисуется примерно одинаковая картина того, что произошло с *глокой куздрой* академика Щербы. Но обязательно ли именно такое толкование? (1978, 79).

Выясняется, как это мы уже наблюдали с *путьками бятыми*, – не обязательно. Так, *глокая* может быть, в принципе, осмыслено как прилагательное или как деепричастие. *Куздра* может быть не обязательно животным, но и человеком, входя в тот же ряд наименований, что и *мымра*, *карга*, *дура* и т. п. Слово *штеко* можно квалифицировать как наречие, а можно – и как неизменяемое существительное типа *кенгуру*, *колибри*, *динго* и т. п.

Кондратов провел специальный эксперимент: были подобраны восемь русских фраз, построенных по типу *Глокая куздра штеко будланула бокра и куздрячит бокренка*, в которых варьировались грамматические значения и синтаксические функции отдельных компонентов:

- (1) *Закусочная турка нагло обманула казака и дурачит казачонка.*
- (2) *Ушлая экономка только обманула повара и морочит поваренка.*
- (3) *Дикая собака динго трепанула волка и увечит волченка.*
- (4) *Описывая мальчика бегло черканула сестра и молчит сестренка.*
- (5) *Слушая брата сильно психанула сестра и молчит сестренка.*
- (6) *Выискивая зерна проворно гребанула ворона и кормит вороненка.*
- (7) *Завидевшая обидчика высоко маханула обезьяна и манит обезьяненка.*
- (8) *Наглая телка крепко долбанула пастуха и увечит пастушонка.*

Задание состояло в том, чтобы определить, какая из этих восьми фраз соответствует по смыслу щербовской. Проведенный Кондратовым эксперимент показал, что „глокая куздра“, действительно, допускает несколько грамматических и семантических толкований. Кроме этого экспериментатор элиминировал все корневые морфемы, оставив лишь окончания – в результате получилась девятая „фраза“:

- (9) *А-ая Б-а В-о Г-анула Д-а и Е-ит Д-енка.*

Испытуемые должны были интерпретировать „фразу“, а именно – найти ее соответствие среди восьми приведенных выше фраз. Эксперимент показал, что студенты, без труда разбирающие „глокую куздру“, в этом случае встречаются со значительными трудностями, хотя синтаксические условия – „синтаксический шаблон“, в понимании Нормана – остались прежними.

Причина, как считает Кондратов, состоит в том, как понимается занимающий центральное положение в синтаксической структуре высказывания глагол *будлануть*. Дело не только в том, что он ассоциируется с глаголами сильного, однократного, негативного во-

здействия типа *долбануть*, но также в том, что слушающий актуализирует фонетическую ассоциацию *будлануть* – *боднуть*:

Мы воспринимаем шербовское слово, имея уже подсознательную трактовку этого глагола как действия, осуществляемого живым существом по отношению к другому живому существу [...] И когда начинаем вроде бы сугубо академический, формальный грамматический анализ фразы, на самом деле уже имеем в голове ее смысловую трактовку. Мы дешифровали фразу, поняли ее, а потом уже разобрали по косточкам с помощью грамматики. Но ведь как раз эта самая грамматика показывает, что глокую куздру можно понимать совсем иначе. Значит, все дело не в грамматике, а в семантике. Не абстрактная геометрия грамматики, а конкретное значение, носителем которого является мозг человека, определяет трактовку придуманной глокой куздры! (1978, 81).

3. Ситуативная семантика vs. наивная картина мира

При интерпретации семантической (пропозициональной) структуры предложения важную роль играют фоновые знания носителей языка о мире – так называемая *апперцептивная база* речевой деятельности. Наши знания о тематической принадлежности слов (в основе которой лежит тематическая категоризация их референтов) во многом определяют формирование и обработку структуры предложения, в частности, семантические функции его конститuentов. Благодаря устойчивым тематическим ассоциациям слово даже в нетипичной синтаксической позиции может легко идентифицироваться с определенной семантической функцией, например, слова с локативной семантикой:

Африка жаркая.

В Африке жарко.

Как считает Г. Фрайдхоф, существительное *Африка*, независимо от падежной формы выступает в качестве локатива (Freidhof 1978, 158).

Другим примером могут быть слова с орудийной семантикой, которые выступают также в позиции агентивного компонента:

На селе, в далекой клуне

Цеп молотит и стучит (В. Хлебников).

Над полюсом взлетают самолеты,

а ножницы срезают виноград (Н. Ушаков).

В данном случае реализуется синтаксический механизм – транспозиция. А. Г. Максапетян (1990, 37), который пишет о регуляр-

ном характере данного явления, отмечает, что агентивная позиция обуславливает антропоморфизации именных групп с орудийной семантикой. Так, в первом из приведенных выше высказываний *цеп* – не просто инструмент действия, но и причина шума, во втором высказывании *ножницы* – не просто орудие в руках человека, но и предмет, обладающий определенными свойствами ('ножницы обладают свойством срезать виноград'), а также элемент причины определенного состояния ('ножницы позволяют человеку срезать виноград'). Неслучайно творительный падеж как регулярная форма выражения орудийности (Норман 1994, 163) довольно регулярно используется для выражения каузативной семантической функции:

Его ранило стрелой = 'Причиной его ранения была стрела, а именно – попадание стрелы'.

Дом разнесло снарядом = 'Причиной разрушения дома стал снаряд, а именно – попадание снаряда'.

Дерево сломало ветром = 'Дерево оказалось сломанным по причине ветра, а именно – потому, что на него воздействовал сильный ветер'.

Его ударило током = 'Причиной того, что он испытал удар, было воздействие тока'.

Второй аргумент в высказываниях модели $S_{Acc} + VF_{Impers} + S_{Instr}$ (с деструктивным лексическим значением предиката) должен выполнять семантическую функцию неодушевленного стихийного субъекта (*ветер, ток*) либо функцию непрямого, второго инструмента – между ним и субъектом имеется агрегат-посредник, ср.: *стрелок* – *лук* – *стрела*, *артиллерист* – *орудие* – *снаряд*. Если это правило нарушается, высказывание вступает в конфликт с нормой:

**Дерево сломало экскаватором.*

**Прохожего сбilo машиной.*

**Его ранило ножом.*

**Его ударило рукой.*

Словоформы *экскаватором, машиной, ножом, рукой* выполняют семантическую функцию прямого инструмента, посредник между субъектом и орудием здесь отсутствует.

Чтобы представить, как ведут себя орудийные компоненты в высказываниях с заполненной синтаксической позицией субъекта действия, рассмотрим высказывания:

X ранил его стрелой.

X сломал дерево экскаватором.

X сбил его машиной.
X раздавил его ногой.
 ? *X разрушил дом снарядом.*
 ? *X ранил его пулей.*

В этом случае актуализируется еще один признак – наличие в момент времени, предшествующий воздействию на объект, непосредственного воздействия субъекта на инструмент. Именно этот признак обуславливает корректность первых четырех высказываний и, скорее всего, некорректность пятого и шестого высказываний – последние приемлемы только при условии, что *X ранил его, удерживая в руках снаряд или пулю (или же воздействуя на снаряд или пулю другой частью своего тела)*, например:

X ранил его пулей, т. е. X бросил в него пулю и тем самым (таким образом) ранил его.

При отсутствии прямого физического воздействия агенса на инструмент второй аргумент при деструктивном предикате является, скорее всего, каузативным (*почему дом разрушен?*) или медиативным (*каким способом дом разрушен?*), а предметные имена (*снаряд, пуля*) выполняют объектную функцию, ср.:

X разрушил дом выстрелом снаряда, т. е. в результате того, что X выстрелил в дом снарядом.

X ранил его выстрелом пули, т. е. в результате того, что X выстрелил в него пулей.

Как я уже писал (Кіклевіч 1993, 33; Киклевич 1998, 75 сл.), категории прямого (неотчуждаемого) и непрямого (отчуждаемого) инструмента проявляются в некоторых выражениях с кванторными словами, в частности – в контексте глаголов со значением каузации малой и предельной степени изменения состояния объекта, например: *притушить – затушить, пригасить – загасить, приоткрыть – закрыть*. Эта оппозиция, скорее всего, является кванторной. В семантическом толковании упомянутых глаголов есть кванторные элементы, ср.:

Притушите фонарь = 'Сделайте так, чтобы часть пламени в фонаре не горела'.

Затушите фонарь = 'Сделайте так, чтобы все пламя в фонаре не горело'.

Поскольку кванторное значение инкорпорировано в содержание глагола, то, естественно, что поверхностно-синтаксическое дублирование кванторного слова не желательно:

**Затушите весь фонарь.*

Впрочем, это правило имеет и исключения. Ср. высказывания:

Затушите костер.

Затушите фонарь.

В первом выражении объект квантификации и объект каузации совпадают – это пламя костра, во втором – могут не совпадать, если субъект непосредственно воздействует не на пламя фонаря, а на имеющуюся на его корпусе специальную вращаемую головку. Далее, в первом выражении предполагается многократное воздействие на пламя костра, во втором – однократное воздействие на пламя фонаря. Наконец, в первом высказывании весь костер охвачен пламенем, а во втором – только часть фонаря – фитиль. Эти семантические факторы обуславливают возможность либо невозможность употребления кванторного слова в контексте предиката *затушить* и т. п., ср.:

Затушите весь костер.

**Затушите весь фонарь.*

**Затушите всю свечу.*

Если имеется в виду, что горит фонарь как целостный объект (например, кто-то поджег его, облив бензином), высказывание может быть корректным:

Затушите весь фонарь.

Аналогичные семантические характеристики имеют глаголы *приоткрыть*, *закрыть* и их адвербиальные соответствия *настежь* и *наглухо* (Кіклевіч 1993, 33):

Окно раскрыто настежь.

Окно закрыто наглухо.

Эти высказывания обозначают положения дел, которые являются результатом воздействия на окно, однако не прямо на раствор окна (который и является объектом квантификации), а на конструктивные элементы окна как агрегата (например, в результате воздействия на ручку и створки окна). Если говорящий произносит высказывания:

Вы закрыли все окно

Откройте все окно

они будут корректны только в том случае, когда объект каузации и объект квантификации различаются – объект каузации совпадает с инструментом, который не принадлежит окну как агрегату, ср.:

Она раздвинула шторы и открыла все окно.

Отодвиньтесь – своей головой вы закрыли все окно.

Как видим, на семантическую интерпретацию высказывания влияет не только его языковая структура, набор грамматических и лексических значений синтаксем, но также общие и частные когнитивные установки говорящего. Под термином *эпистемический возможный мир* я буду понимать интенциональное (ментальное или эмоциональное) состояние языкового субъекта, на фоне (или в рамках) которого осуществляется – в форме предложения – номинация положения дел. Другими словами, эпистемический возможный мир – это субъективная категоризация опытных данных (Киклевич 1992, 39 ссл.). Ср. высказывания:

– А ты не смотри, спи себе.

– Я бы не смотрел, – глаза смотрят (Ф. Сологуб).

Сны прижались к ставням и дверям (В. Луговской).

В первом случае отражается мир восприятия действительности, характерный для ребенка – здесь часть тела (глаза) персонифицируется, ср. интерпретацию: 'У меня такое ощущение, что глаза самостоятельно, независимо от меня, не подчиняясь мне, смотрят'. Во втором высказывании мы также имеем дело с воображением, в котором сон представляется как активный материальный предмет ('Я представляю себе, что сны, подобно живым людям, прижались к ставням и дверям'). В связи с этим уместно напомнить, что поэзии иногда вообще приписывается признак „детскости“ – так, в частности, исследователи характеризуют стиль Бориса Пастернака.

При анализе художественного (и не только художественного) текста роль метафоры часто преувеличивается. Так, Ю. М. Лотман писал о метафоризации любого компонента поэтического текста в синтагматических цепочках с нарушением нормативной лексической сочетаемости: „У Пастернака [...] или Вознесенского метафорой могут считаться практически любые два стоящих рядом слова“ (1970, 116). На самом же деле в подобных случаях мы нередко сталкиваемся не с метафорой, а с актуализацией эпистемического возможного мира, альтернативного по отношению к норме, т. е. сте-

реотипному представлению о мире. В высказывании из поэзии Уильяма Эмпсона

*Лишь кровь горячая рождает
В нас вечный дух для славных дел*

Д. Дэвидсон не усматривает метафоры слова *дух*, потому что, по его мнению, для автора стихов оно связано с мифопоэтической семантикой: *дух* – небольшая, но активная часть крови, нечто среднее между душой и телом (1990, 180).

Окказиональные эпистемические возможные миры воплощены, в частности, в семантических архаизмах, которые необходимо учитывать при семантическом анализе высказывания. Хрестоматийным примером является предложение:

Солнце всходит и заходит.

Выражения этого типа отражают то, что называют „наивной картиной мира“ (Ю. Д. Апресян): солнце в сообщении предстает как движущийся относительно земного наблюдателя объект, т. е. субъект перемещения.

Наивные, зачастую архаические, мифологические представления о мире широко отражены в синтаксических структурах:

*Сердце наполнилось радостью.
Сердце переполняла радость.
На улице стояла жара.
Дни шли за днями.
Всех охватила паника.
Река вышла из берегов.
Голоса тонули в шуме моторов.*

Так, первое из приведенных выше высказываний, с одной стороны, можно интерпретировать: 'Субъект состояния – *сердце*, перешел в состояние – *наполниться радостью*', т. е. в семантической структуре высказывания имеются два компонента: аргумент *сердце* (с функцией субъекта состояния) и предикат *наполниться радостью*. С другой стороны, нельзя не учитывать, что высказывание отражает мифологическое сознание, в котором *радость* обозначает некоторую субстанцию, наполняющую сердце, подобно тому, как сосуд наполняется жидкостью. При такой интерпретации семантическая

структура высказывания выглядела бы иначе: в ней следовало бы выделить предикат *наполнять* и два аргумента – *радость* и *сердце*.

Литература

- Андерш Й. Ф. (1987), *Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською*, Київ.
- Апресян Ю. Д. (1966), *Идеи и методы структурной лингвистики*, Москва.
- Апресян Ю. Д. (2001), „Русский синтаксис в научном освещении“ в контексте современной лингвистики, Пешковский, А. М., Русский синтаксис в научном освещении, Москва, III–XXXIII.
- Арутюнова Н. Д. (1976), *Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы*, Москва.
- Богданов В. В. (1977), *Семанτικο-синтаксическая организация предложения*, Ленинград.
- Дэвидсон Д. (1990), *Что означают метафоры*, Арутюнова Н. Д./Жури́нская М. А. (ред.), Теория метафоры, Москва, 173–193.
- Золотова Г. А. (1988), *Синтаксический словарь. Репертуар элементарных единиц русского синтаксиса*, Москва.
- Камалова А. А. (1998), *Семантические типы предикатов состояния в системном и функциональном аспектах*, Архангельск.
- Кацнельсон С. Д. (1988), *Заметки о надежной теории Ч. Филлмора*, „Вопросы языкознания“, 1, 110–117.
- Киклевич А. К. (1989), *Содержательные аспекты систематизации множественных актантов*, „Веснік Беларускага універсітэта“, IV/1, 44–49.
- Киклевич А. К. (1992), *Художественный текст и теория возможных миров*, Борухов Б. Л./Седов К. Ф. (ред.), *Художественный текст: онтология и интерпретация*, Саратов, 39–47.
- Киклевич А. К. (1998), *Язык и логика. Лингвистические проблемы квантификации*, München.
- Киклевич А. К. (1999), *Лекции по функциональной лингвистике*, Минск.
- Киклевич А. К. (2001), *Стереотипы телекоммуникации и художественная символика телефона*, „Wiener Slawistischer Almanach“, 48, 167–196.
- Кіклевіч А. К. (1993), *Аб некаторых сінтаксічных уласцівасцях квантарных лексем*, „Веснік Беларускага універсітэта“, IV/2, 30–34.
- Кондратов А. М. (1978), *Звуки и знаки*, Москва.

- Левицкий Ю. А. (1988), *Предложение и высказывание*, Пермь.
- Лещенко М. И. (1988), *Виртуальный и актуальный аспекты предложения*, Минск.
- Ломтев Т. П. (1976), *Общее и русское языкознание. Избранные работы*, Москва.
- Лотман Ю. М. (1970), *Структура художественного текста*, Москва.
- Максапетян А. Г. (1990), *Каузация. Лингвистические и экстралингвистические аспекты*, Ереван.
- Мартынов В. В. (1977), *Универсальный семантический код. Грамматика. Словарь. Тексты*, Минск.
- Мустайоки А. (1997), *Возможна ли грамматика на семантической основе?*, „Вопросы языкознания“, 3, 15–25.
- Мустайоки А. (2006), *Теория функционального синтаксиса. От семантических структур к языковым средствам*, Москва.
- Никитин М. В. (1988), *Основы лингвистической теории значения*, Москва.
- Норман Б. Ю. (1987), *Язык: знакомый незнакомец*, Минск.
- Норман Б. Ю. (1994), *Грамматика говорящего*, Санкт-Петербург.
- Падучева Е. В. (1985), *Высказывание и его соотнесенность с действительностью (Референциальные аспекты семантики местоимений)*, Москва.
- Пауль Г. (1960), *Принципы истории языка*, Москва.
- Пешковский А. М. (2001), *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва.
- Плунгян В. А./Рахилина Е. В. (1990), *Сирконстанты в толковании?*, Salon Z. (ред.), *Metody formalne w opisie języków słowiańskich*. Białystok, 201–210.
- Ревзин И. И. (1978), *Структура языка как моделирующей системы*, Москва.
- Селиверстова О. Н. (ред.) (1982), *Семантические типы предикатов*, Москва.
- Слинин Я. А./Сергеев, К. А. (1980), *Логическая семантика Г. Фреге*, Проблемы законов науки и логики научного знания, Ленинград, 157–172.
- Степанов Ю. С. (1981), *Имена. Предикаты. Предложения*, Москва.
- Уфимцева А. А. (1974), *Типы словесных знаков*, Москва.
- Филлмор Ч. (1981), *Дело о падеже*, [в:] Звегинцев В. А. (ред.), Новое в зарубежной лингвистике. Вып. X. Лингвистическая семантика, Москва, 369–495.

- Фреге Г. (1977), Смысл и денотат, „Семиотика и информатика“, VIII, 181–210; польский перевод: Frege G. (1967), *Sens i nominat*, Logika i język. *Studia z semiotyki logicznej*, Warszawa, 225–251.
- Coseriu E. (1987), *Formen und Funktionen. Studien zur Grammatik*, Tübingen.
- Daneš F. (1985), *Věta a text. Studie ze syntaxe spisovne češtiny*, Praha.
- Freidhof G. (1978), *Kasusgrammatik und lokaler Ausdruck im Russischen*, München.
- Freundlich R. (1972), *Einführung in die Semantik*, Darmstadt.
- Grzegorzczkowska R. (1990), *Wprowadzenie do semantyki językowej*, Warszawa.
- Hartig M. (1978), *Einführung in die Sprachtheorie. Das Verhältnis von Sprache und Denken*, Stuttgart etc.
- Helbig G. (1992), *Probleme der Valenz- und Kasustheorie*, Tübingen.
- Karolak S. (1984), *Składnia wyrażen predykatywnych*, Topolińska Z. (red.), Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia, Warszawa, 11–211.
- Karolak S. (2002), *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*, Warszawa.
- Kiklewicz A. (2004), *Podstawy składni funkcjonalnej*, Olsztyn.
- Kiklewicz A. (2007), *Tak zwane człony przyłączone a status referencyjny wypowiedzi*, „Poradnik Językowy“, 9, 29–45.
- Mauro T. de. (1982), *Einführung in die Semantik*, Tübingen.
- Ogden C. K./Richards I. A. (1969), *The Meaning of Meaning. A Study of The Influence of Language upon Thought and of The Science of Symbolism*, London.
- Panevová J. (1980), *Formy a funkce ve stavbě české věty*, Praha.
- Panevová J. (1999), *Valence a její universalni a specifické projevi*, Hladka Z./Karlik P. (ред.), *Čeština – uniwersalia a specyfika*, Brno, 29–37.
- Panevová J. (2001), *Valency Frames: extension and re-examination*, „Studia Slavica Oldenburgensia“, IX, 325–340.
- Panevová J./Klimonow W. (1984), *Заметки о валентности отглагольных существительных*, „The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics“, 41, 15–25.
- Piernikarski C. (1990), *Struktura syntaktycznych grup homogenicznych (w zestawieniu z niektórymi grupami heterogenicznymi)*, Wrocław etc.

Резиме

Александар Киклевич

ПРОБЛЕМИ ОПИСА РУСКЕ СИНТАКСЕ
СА СЕМАНТИЧКОГ АСПЕКТА

У раду се разматрају спорна питања семантичког описа руске синтаксе. Аутор промишља моделовање семантичке структуре реченице у равни онтолошког детерминизма и језичке релативности, те улогу граматичких категорија у реализацији синтаксичке семантике. У вези с тим, посебна пажња посвећује се проблему разграничења обавезних и необавезних компонената реченице, то јест конституената и помоћних делова. Разматрајући појаву синтаксичке хомонимије, аутор заступа гледиште да се разумевање хомонимских конструкција у језику ослања не само на граматичке моделе реченице, него – у још већој мери – на лексичко-семантички састав реченице. Семантичка структура реченице, према виђењу аутора, зависи од наивне слике света.

ЈОВАНКА РАДИЋ – СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ
(Београд)

СРПСКИ ЈЕЗИК У КОНТЕКСТУ НАЦИОНАЛНИХ ИДЕНТИТЕТА*

Поводом српске мањине у Мађарској

У првом делу рада представљена су досадашња дијалектолошка истраживања говора Срба и других њима језички блиских етничких скупина у Мађарској, уз осврт на питање етничког/националног назвања и самоназвања носилаца датих дијалекатских типова. Други део рада тиче се питања односа језичког и националног идентитета на простору некадашње Југославије. Реч је о сасвим особеном проблему језичког идентитета већег броја група које се користе књижевним „језицима“ изграђеним на истој лингвистичкој основи.

Кључне речи: српски језик, национални идентитет, језички идентитет, дијалекат, стандард, религија, интеграције, дезинтеграције.

I

1. Интересовање за српске говоре у Мађарској старо је колико и сама србистика. Првим сакупљачем дијалекатске грађе на овим просторима сматра се Вук Стефановић Караџић, који је у свој *Српски рјечник* укључио и речи сакупљене од барањских Срба са простора данашње Мађарске (исп. Степановић 1994: 8).

1.1. Године 1910. у Босанској вили је објављен текст Александра Белића под насловом *Неколике белешке са екскурзије њо околини Будима и Пешије*, где се износе основне информације о говору

* Овај текст је настао као резултат рада на пројекту *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (ЕДБ 148001), који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

места „у којима је српски живаљ још доста јак“ (Белић 2000: 187). Запажено је да у већини насеља преовладава „источни“ говор, са „многим цртама из јужног и западног“, а да житељи једног села (Чобанац) говоре косовско-ресавским дијалектом (Исто: 187–188).

1.2. Српским говорима у Мађарској знатно више пажње је посветио још један у свету познат и признат српски дијалектолог, Павле Ивић. Бављење овим говорима уследило је након теренских истраживања „српскохрватских“ говора у Мађарској (1960). На темељу тада прикупљеног дијалекатског материјала сачињен је *Prilog rekonstrukciji predmigracione dijalekatske slike srpskohrvatske jezičke oblasti* (Ивић 1962). У складу са нормама тадашње званичне србокроатистике, и са стањем на истраженом терену, П. Ивић са подједнаком пажњом приступа штокавским и чакавским говорима, и то као дијалектима истог, „српскохрватског језика“. ¹ Тек се спорадично, и узгред, помињу народна имена и верско опредељење појединих скупина: запажа се, на пример, да католички „Раџи“, „Бошњаци“ и „Шокци“ сами себе (само) тако називају (Исто: 122, 126), и при том се не трага за њиховим ширим, историјским националним идентитетом. И друге дијалектолошке студије настале у том периоду показују да је унутар граница СФРЈ национално одређење дијалекатских ентитета (посебно српских) било свесно, у време Ивићевих истраживања вероватно по нужди изостављано. На то указује чињеница да се управо тих година, али у издању Мађарске академије наука (*Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae XII*, Budapest 1966, 191–201), појављује Ивићев рад *O srpskom govoru u selu Lovri*. Током деведесетих година, тј. након распада СФРЈ, уследили су нови Ивићеве прилози о српским говорима у Мађарској.²

1.3. Истраживањем српских и хрватских дијалеката у Мађарској бавио се и Предраг Степановић, Србин из Мохача у Барањи (Мађарска), професор српске и хрватске књижевности на Филозофском факултету у Будимпешти. Његова докторска дисертација одбрањена

¹ Како ћемо видети, А. Белић је исти артибут, најпре *српски* – а потом *српскохрватски* и *српски или хрватски*, везивао за све дијалекте *Срба и Хрватиа* (в. 2.5.3).

² Исп. *Штокавски говори у Мађарској*, Задужбина, 27 (септембар 1994), Београд 1994, 12; *О српском говору у Бајанањи*, Јужнословенски филолог L, Београд 1994, 33–49; *О косовско-ресавском говору Чобанца близу Сенџандреје*, Сентандрејски зборник 3, Београд (САНУ) 1997, 225–237 (в. Милорадовић 2004).

је на мађарском језику у Будимпешти 1973. године (MAGYARORSZÁGI SZERBEK ÉS HORVÁTOK DIALEKTUSAI, објављена 1986. у преводу на енглески), а на српском је штампана тек 1994. године (*Говори Срба и Хрваџа у Мађарској (шиокавско наречје)*), Г. Милановац – Београд – Н. Сад). Ова монографија имплицитно показује да је српска заједница у Мађарској, упркос томе што је на официјелном плану све до 1990. године имала низ „српскохрватских“ (или „југословенских“) мањинских институција (књижевни језик, заједничке образовне установе, заједничка гласила, културно-уметничка друштва и сл.),³ у односу на не-Србе чувала врло јасан критеријум националног идентитета. За разлику од истраживача из Србије, који су били склони да се не уплићу у питања националног опредељења испитиваног становништва, П. Степановић говори свих неправославних штокавских скупина искључује из српског корпуса, тачније – укључује их у хрватске. Овде је посебно илустративан приступ етничкој групи зв. *Раџи*: „Пошто су католици, назив Раџ не би требало да нас заведе, није реч о Србима, већ о давно досељеној хрватској етничкој групи“ (Степановић 1994: 72). На истом се месту скреће пажња и на то да су „старији мађарски извори и Шокце и Буњевце често називали ’католичким Раџима’“ (Исто).⁴

1.3.1. Прикључивање ових етничких скупина Хрватима противно је чињеници да и Буњевци (делом и Шокци) из Србије праве јасну разлику између себе и Хрвата, са којима често живе у истим насељима. Томе се још више противе резултати истраживања спроведеног у Мађарској почетком последње деценије XX века међу Хрватима (Градишћанским, Подравским и Помурским), Бошњацима, Шокцима, Буњевцима и Раџима. Упркос томе што је хрватска националност „била задана“, само 24,07% испитаника је одговорило да себе назива Хрватима (вероватно, углавном, Градишћански, Подравски

³ Заједничка организација југословенске националне мањине у Мађарској, *Демокрајски савез Јужних Словена у Мађарској*, распала се 1990. године. Из ње су произашле три засебне мањинске организације: *Српски демокрајски савез*, *Словенско културно удружење* и *Савез Хрваџа у Мађарској* (Грбић 1994: 66–67). Током 1992. године „раздвојиле су се и хрватско-српске културне и образовне институције“ (Хрватски гласник, 28, 1992; према Грбић 1994: 106).

⁴ Познато је, међутим, да су угарски, а потом и аустријски извори, именован *Раџ* (мађ. *Rács*, нем. *Ratzen* – од Рашка, лат. *Rascia*, српска средњовековна држава) називали „све Србе, како у Србији, тако и у Босни, Славонији, и Војводини“ (*Нова енциклопедија: Раџи*). Исте податке доноси и Карацић 1849: 133.

и Помурски Хрвати),⁵ док чак 66,73%, изгледа већина штокаваца католика, своју етничку припадност изражава само именима *Рац*, *Бошњак*, *Буњевац* или *Шокац* (Грбић 1994: 78). О феномену „многострукога идентитета“ ових етничких скупина говори се на основу тога што је већина испитаних (91,58 %), поред податка о традиционалној самоидентификацији, уписала и упитником пројектовану („задану“) националност *Хрваи* (Исто: 73).

Ови подаци указују на то да штокавци католици у Мађарској имају битно друкчије критеријуме националног идентитета од већине штокаваца католика на просторима бивше Југославије, али и од штокаваца православаца у Мађарској. Изгледа да су на тамошње Србе одавно постала применљива запажања П. Ивића да њима основни критеријум националног идентитета не представља језик, већ вероисповест: „Није језик оно што чини да Срби и Хрвати буду два народа. Раздвојеност почива на вери и на оном што је из ње произашло: на друкчијој културној и историјској традицији, као и на друкчијој свести и традицији“ (у Степановић 1994: Поговор, 164; исп. и Карацић 1849: 130–135).

1.3.2. На овим критеријумима националног идентитета почива и друго, измењено издање Степановићеве књиге, коју је Самоуправа Срба у Будимпешти објавила под насловом *Говори Срба у Мађарској* (Будимпешта 2000).⁶ Ипак, у поглављу *Сеобе и дијалекти* доносе се и историјска сведочанства која показују извесно дистанцирање од појединих раније изнесених ставова везаних за историјско порекло дела „југословенских католика“, оних „које бисмо по данашњем схватању назвали Хрватима [наше ист.]“, а који себе називају Шокцима, Рацима, Бошњацима или Буњевцима (Исто: 15).⁷

⁵ Од школске 1989/1990. године Хрвати „у западним мађарским жупанијама“ у образовању користе свој стандардизовани градишћанскохрватски језик (Грбић 1994: 107).

⁶ У Јужнословенском филологу посвећеном проф. Павлу Ивићу налази се и текст Предрага Степановића: *Ијекавски елементи у екавским говорима Срба у Мађарској* (LVI /3–4, Београд 2000, 1103–1109).

⁷ О томе колико се наша (или било чија) спремност да све њих назовемо Хрватима разликује од њихове спремности да сами себе тако назову, довољно сведочи пример Сантова. Тамо се сви *Шокци* који су православље примили на самом крају XIX века називају само Србима (Степановић 2000: 75). На другој страни, лично су нам познати примери појединих Шокаца католика из истог места који себе доследно дистанцирају од Хрвата – називају се само Шокцима.

На некад другачије схватање националног идентитета Срба у Мађарског указује Д. Дујмов, српски писац из Мађарске. Наиме, садржај честитке објављене поводом католичког Божића (25. децембра 1902) у будимпештанским *Српским новостима* (на латиници и у ијекавици), односно сам њен почетак – „Онај дио нашег народа који *припада католичкој вјери, а назива се лијејим српским именом...*“, – наводи Д. Дујмова на закључак да је ово показатељ „схватања ширине српске нације, која не зависи од вероисповести већ од националне свести“. Истиче се да ово није јединствен пример, да и *Застава*, друго тамошње српско гласило, такође говори „о католичким Србима као делу српског народа“ (Дујмов 2007: 36–37).

1.3.3. То што се од свег „југословенског“ живља у Мађарској, Хрватима доследно називају сви чакавци и кајкавци (Градишћански, Подравски и Помурски Хрвати), Србима – сви штокавци православци, док штокавци католици и даље истрајавају у употреби својих засебних етничких назива, неодољиво подсећа на стање са ширим простора у XIX веку (в. Карацић 1949: 129–130). Показује се да у тамошњим условима живота мањинских заједница католичка вера није била довољно чврст ослонац и довољан разлог да се штокавци католици у Мађарској прикључе хрватском националном корпусу. Вероватно је да њима није довољно сугестивно била прослеђена мисао о *једном*, српско-хрватском (*српском или хрватском*) народу која би, као прелазна, послужила да се и они, попут штокавца католика у Хрватској (в. 2.5.2), „признају Хрватима“ (Ившић 1913: 130).⁸ Време ће показати хоће ли они бити спремни да хрватску националност, коју им „задају“ и Хрвати и Срби, прихвате без опробаних прелазних форми. Примери штокаваца католика у Мађарској јесу добар показатељ релативности, тј. друштвене условљености

⁸ Према нашим информацијама са терена, у појединим католичким црквама у Мађарској, у насељима где као мањинске групе живе Раци, Бошњаци, Буњевци и Шокци католици, тек је од почетка деведесетих година XX века (у време распада СФРЈ) сукцесивно увођен хрватски књижевни језик у верску службу. Томе су претходиле званичне одлуке новооснованог Савеза Хрвата у Мађарској: да се „у оним жупама у којима живе Хрвати“ проповеди служе на хрватском језику, да „хрватски бискупски духовници који не знају добро хрватски језик тај језик науче“, и сл. (Грбић 1994: 112). Напомиње се да „нека досадашња истраживања указују на то да религија, точније црква код Хрвата у Мађарској, има становиту улогу етничке ризнице у случају када се појављује као својеврсна манифестација националног духа“ (Исто: 110).

појединих чинилаца националног идентитета: у овом случају – религије, с једне, и дијалекатских блискости/удаљености, с друге стране. Чини се да та чињеница обавезује и српски национални корпус у Мађарској да и даље буде отворен према овим етничким скупинама и њиховој евентуалној тежњи да му се прикључе (в. фус. 14).

1.4. Истраживањем говора православних Срба у Мађарској у последње се време бави више истраживача, посебно Софија Милорадовић (рођ. Ракић), дугогодишњи секретар Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе при САНУ. На основу теренских истраживања у Батањи и Десци, она је објавила неколико радова, од којих су два, *Izveštaj o dijalektološkom istraživanju govora Batanje* (*Studia Slavica Hungaricae* 42, Budapest 1997, 89–98) и *O govoru Deske* (*Studia Slavica Hungaricae* 43, Budapest 1998, 23–38), прештампана у књизи *Етнoгpафија Срба у Мађарској 3*, за 2001. годину,⁹ а рад под насловом *Српска етнолингвистичка популација у Мађарској – нека заједница* објавила је у часопису *Теме* (в. Милорадовић 2004а). Као резултат теренских истраживања српских идиома у Мађарској настало је током протеклих неколико деценија више дијалектолошких радова.¹⁰ У последње три деценије XX века објављено је и неколико прилога са ономастичким подацима, сакупљаним углавном у српским селима која се налазе у будимпештанској околини.¹¹ О дијалектолошким и етнолингвистичким испитивањима Срба у Мађарској говорило је више стручњака на лингвистичкој

⁹ Овим је говорима посвећен и рад под насловом *Прилози дијалектолошким истраживањима Павла Ивића у српској дијалектору у Мађарској* (Милорадовић 2004), у коме се аутор бави неколиким синтаксичким питањима.

¹⁰ Испитивањем српских говора у Мађарској су се, поред осталих, бавили: Наталија Петровић (*Главније фонетске особине неких српских говора у Мађарској*, Прилози проучавању језика 15, Нови Сад 1979, 71–99), Јулијана Мијатовић (*Прилози познавању лексике српских говора у Мађарској*, Прилози проучавању језика 19, Нови Сад 1983, 149–177) и Мирослав Николић (*Неке особине српског говора у Чичу код Будимпеште*, Јужнословенски филолог XLIX, Београд 1993, 137–153).

¹¹ Наталија Петровић, *Микроетнонимна неких српских насеља у Мађарској*, Прилози проучавању језика 10, Нови Сад 1974, 143–147; Иста, *Патронимна неких српских насеља у Мађарској*, Прилози проучавању језика 12, Нови Сад 1976, 119–137; Димитрије Е. Стефановић, *Из микроетнонимне насеља са српским живљем у околини Будимпеште*, Јужнословенски филолог XLIX, Београд 1993, 175–186. У лексичкој збирци Јулијане Мијатовић налазе се пописани и микротопоними села Ловре.

трибини Института за српски језик САНУ, одржаној у новембру 2001. године.¹²

1.5. Сарадници Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе САНУ испитали су за потребе пројекта *Српскохрватски дијалектолошки атлас* (данас: *Српски дијалектолошки атлас*, заједнички пројекат Српске академије наука и уметности и Института за српски језик САНУ) говоре у девет пунктова у Мађарској. У периоду од 1985. до 1987. године Предраг Степановић је обрадио Мохач и Липову, а потом су обрађене Ловра, Медина и Тукуља. Године 1994, под покровитељством Славистичке катедре Универзитета Lorand Eötvös у Будимпешти, обрађени су и говори Помаза и Чобанца код Будимпеште (испитивач Марија Шпис-Тулум), као и говори Деске и Батање (испитивач Софија Милорадовић). Коначан одабир истражених пунктова тек следи, а највероватније је да ће се у *Српском дијалектолошком атласу* наћи сваки ваљано истражен пункт. Верује се да ће укључивање „прелазних“ случајева омогућити да наша истраживања дају одговор и на нека екстралингвистичка питања за којима трагају припадници малих, национално „неопредељених“ етничких скупина у Мађарској.¹³

1.6. Наведени подаци могу упућивати на закључак да српска држава показује прилично стабилну бригу о својим сународницима у Мађарској који, иако у све мањем броју, вековима чувају свој национални идентитет. Питање је, међутим, у којој мери оваква врста интересовања и бриге користи самој српској мањини у очувању њеног националног идентитета и у остваривању мањинских права у оквиру аутономије коју им „на пољу културе, образовања, инфор-

¹² *Српски језик у дијаспори*, 28. новембра 2001. године; в. Лингвистичке актуелности 10, <http://main.amu.edu.pl/~sipkadan/la.htm>.

¹³ Распадом државне и језичке заједнице Срба и Хрвата највише су погођене национално „неопредељене“ етничке скупине које су живеле изван територије бивше СФРЈ, а које данас, у XXI веку, бивају на различите начине подстицане да се, по југословенском моделу, односно по верском критеријуму, прикључе Хрватима. Истраживања показују да је међу њима највише оних који то тешко прихватају (в. Грбић 1994: 78). Међу Рацима данас живе и појединци који истрајно трагају за својим „генетским“, тј. историјским националним идентитетом, и себе сматрају Србима католицима. Познато је да се већи део етничке скупине Карашевака из Румуније (њих око 2.000), након дугогодишње пропаганде, а у време последњих ратова и глобалне сатанизације српског народа – прикључио хрватском националном корпусу (в. Бугарски 2005: 253).

мисања и употребе језика мањине“ гарантује њихова држава Мађарска (Ластих 2004: 823). Несумњиво је да они, као и сви њихови сународници, ма где живели, имају данас низ nelaгодности повезаних са „деобама“ доскора заједничког стандарда на „српскохрватском“ језичком простору. Недовољна упућеност у актуелну језичку политику у матици доприноси да се страхови од „грешке“ у говору појачавају, да се напоредо са старом запитаношћу „шта је правилно а шта није – која неретко кочи наше људе у дијаспори да слободније говоре свој српски језик“ (Папулин 2003: 233), појави и нова: *кажемо ли иако ми* (Срби), *или они* (Хрвати). На то да говор оних који имају слабији додир са људима (или књигама) из матице заиста прати оваква мисао, указује кратак дијалог са једном младом Српкињом из околине Будимпеште: њено сасвим практично објашњење да ће такси стати „на уљу, десно одавде“ било је пропраћено дилемом: „Кажемо ли ми *ујао* или *ћошак*?“

О томе шта се све сматра „њиховим“, Срби у Мађарској свакако имају прилике да „дознају“ од суседа Хрвата, али и у хрватским (доскора „српскохрватским“) школама у којима се неретко образују српска деца. (Хрватску основну школу похађају деца из малобројније српске заједнице у Сантову.)¹⁴ Све ово код појединих тамошњих Срба, како сами сведоче, ствара „осећај фрустрације и страха“,¹⁵ и показује да питање очувања језичког идентитета Срба у Мађарској бива додатно усложњено постојањем два мањинска стандарда на истој лингвистичкој основи.

Имајући на уму управо представљени однос језика и идентитета штокавских етничких група у суседној нам Мађарској, покушаћемо да сагледамо однос српског језика и националних идентитета у оквирима некадашње Југославије. Циљ нам је да издвојимо и на тај начин осветлимо поједине моменте који су пресудно утицали на поимање језичко-националног идентитета. Надамо се да би управо такав приступ могао показати да српска младеж у Мађарској може

¹⁴ На основу наших увида у ситуацију у Мађарској и Румунији, низ података сведочи о напорима хрватске државе да се школе на хрватском језику опскрбе неопходним језичким приручницима, посебно новим речницима, те да се полазници тих школа на све начине, укључујући и организоване боравке у Хрватској, упознају са хрватским књижевним новогвором.

¹⁵ Изјава једног од учесника у дискусији на Међународној конференцији *Положај мањинских језика у Мађарској*, Будимпешта, 18–20. септембар 2008.

слободно говорити својим српским језиком, без бојазни да ће у свом говору употребити неку „њихову“ реч, да им је непотребна брига о томе шта је у том језику „наше“, а шта „њихово“.

II

2. На просторима бивше Југославије сменила су се током XIX и XX века два сасвим супротна социолингвистичка и друштвенополитичка процеса: процес интеграција и дезинтеграција. И настанку и распаду Југославије претходило је декларативно и практично опредељење за књижевнојезичко јединство Срба и Хрвата (*Књижевни гоџовор*, Беч 1850), односно нејединство (*Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, Загреб 1967) та два најмногљуднија и најстарија словенска народа на западном делу Балкана.

2.1. Појава интеграционих идеја нарочито је стара на хрватској страни. Визијом једног (општесловенског) језика који се простире од Купе до Волге носио се још у првој половини XVII века хрватски свештеник Јурај Крижанић. Он је тада у свом „народу илирском“ разликовао три језика: „хрватски, српски и крањски“ (према Јагић 1917: 61). У граматичким списима Ј. Крижанића, у особинама *хрвајској* језика јасно се препознају чакавске (хрватске) језичке особине, док се у особинама *српској* недвосмислено препознају штокавске (српске) језичке особине (в. Пецо 1981: 154-165, Радић Ј. 2008: 26). За те национално-језичке идентитете (*хрвајски* = чакавско /и кајкавско/ наречје, *српски* = штокавско наречје) знала је и читава словенска филологија XIX века.¹⁶ Уосталом, и за *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, чија је прва књига објављена 1882. године, ексцерпирана је, не случајно, грађа из чакавских и штокавских, а

¹⁶ Почетком XIX века Ј. Копитар је читаву српску књижевност делио на „књижевност Словено-Срба католика“ и „књижевност грчких Словено-Срба, тј. православца“. Полазећи од Копитаревог модела, Шафарик је разликовао Хрвате од Срба источног и западног обреда, при чему целокупну њихову књижевност, полазећи од језичког критеријума, сматра једном, српском књижевношћу. Оваква парадигма несумњиво је имала снажан утицај и на опредељење Вука Караџића у вези са тим, пре свега када је реч о његовом ставу о Србима „сва три закона“ (православним, католицима и муслиманима), односно о уверењу да су сви штокавци – Срби (Караџић 1849).

не и из кајкавских извора.¹⁷ Схватања да је штокавица примарно српска а чакавица хрватска бележе се и у издањима ЈАЗУ све до последњих деценија XIX века: „По многим знаку неки, дашто, држе, да кад се амо доселише, Срби и Хрвати бијаху два одјелита народа, сваки са донекуд властитим језиком, обичајима и религијом. Срби, зар штокавци, може бити да поникоше од рода непомијешаних згољних Анта, док Хрвати, чакавци у почетку, како да бијаху полулешкога поријекла“ (Нодило 1885: 2). У тексту *Исјравци и дојуне*, објављеном 1890. године, стоји да последњу реченицу треба „читати: „Срби зар шћокавци, а Хрвајци чакавци“ (Исто: 645). Јасно је да се овом исправком аутор дистанцирао од своје раније мисли о српском пореклу штокавице и, вероватно под политичким притисцима, – приписао је „некима“.

2.2. Интеграционе идеје биле су посебно живе у првој половини XIX века, после првих успеха српских устаника у борби против вишевековне турске владавине. У време док су Срби, као и Хрвати, већином живели у различитим државама, Вук С. Караџић и хрватски Илирци дају нацрт за профилисање заједничког књижевног језика на основи српских новоштокавских говора, односно, на Вуковом родном „јужном нарјечју“. Декларисане идејне смернице доноси сам *Књижевни дојовор* (1850), где се потписници изјашњавају као „један народ“, те сматрају да „један народ једну књижевност треба да има“.

Опредељење за заједнички књижевни језик, односно неутрализација језичког критерија као најоучљивијег чиниоца посебних националних идентитета јесте први опипљив резултат ових интеграционих процеса. Процеси потирања удела језика у националном идентитету за извесно су време, бар из српског (или нехрватског) народног угла гледано, водили стварним националним интеграцијама.

2.2.1. Мотивацију за то заједништво Вук је, изгледа, налазио у уверавањима бројних штокаваца католика да су свесни свога срп-

¹⁷ Бавећи се критеријумима за укључивање појединих „кајкавских ријечи“, Даничић (1878: 7) у Огледу закључује да би „штета било за овај рјечник губити вријеме читајући цијелу литературу кајкавску“. То имплицитно показује да Даничићу иза назива „српски или хрватски“ (в. 2.5.2) стоје *срѣске* (*ишћокавске*) и (*ли*) *хрвајске* (*чакавске*) речи (в. 2.5.3), те да се њему не могу приписати каснији ставови према којима је и *срѣска* и *хрвајска* / *срѣска* или *хрвајска* само штокавица.

ског порекла и да су ради прихватити књижевнојезички модел за који се он тада залаже (в. Радић Ј. 1997).

У том су смислу илустративни ставови Игњата Брлића, Славонца католика: „истина, да сте Ви народу српском писали, а ја Славонцем пишем, али мислим да се ипак разумијемо, и да на сврхи о једној и истој ствари бавимо се, и један језик обрађујемо“ (писмо В. Карацићу 1825, према Стојановић 1924: 678); или, „Докле ћемо се ми од наше сопствености упорно одрицати? Зар ми немамо своју рођену [ћирилску] азбуку? [...] Због којих се узрока мања половина Илира католика уздржава да опет прими ћирилска слова, која је некада из нужде напустила? [...] Треба ли, драги моји земљаци једноверци, да исти језик пишемо двојакком азбуком? И зашто? – Да ваљда покажемо да су латинским словима писане књиге од католика, а ћирилским од православних?!“ (И. Брлић, *Грамајџика*, 1833, према Исто: 680–681).¹⁸

2.3. Хрватска страна је још од Љ. Гаја почела активно неговати став да се њихова стара култура, коју су „*hervatski Provincijalci*“ заборавили, најбоље сачувала „*kod Serbljah, od kojih mi jezik u svojoj mudrosti i svom bogatstvu, i običaje u svojoj izvornosti i čistoći učiti moramo*“, јер су их они „*na ma od starine sve sa č u v a l i* [наше ист.]“ (Гај 1846: 170). Потоње својатање културне баштине, посебно преименовање српске народне књижевности у „српскохрватску“, учинило је да се „заједничким“ прогласе и најстарији слојеви народног памћења сачувани у српској традицији. Када Натко Нодило каже да „наше бити ће оно, што је српско и хрватско“ (Нодило 1885: 2), он мисли да оно *што је српско биће (и) хрватско*, јер, како је и Љ. Гај запажао, „*mi [Хрвати] malo ali sasvim ništa glede samoga narodnog života dati nemožemo*“ (Гај 1846: 170). У томе смислу и Н. Нодило објашњава да то што се „Срби први редом помињу [у првобитном наслову *Релиџија Срба и Хрваџа*], то виси једино о главном нашем извору, о пјесмама и причама народним, које понајвише од Срба потеклоше“ (Нодило 1885: 2), чиме се, у суштини, преноси Гајев став да Срби нису сачували само српску, већ *српску и хрватску* традицију.

¹⁸ О негдашњем знању, па и осећању Славонца католика да су српског порекла, још уверљивије сведочи дистих којим М. А. Рељковић, пре свих договора о „једном народу“, подсећа своје Славонце на језик и писмо њихових предака: „Ваши стари јесу српски штили, српски штили и српски писали“ (према Ивић 1971: 154).

Нодило је истицао да за њега „Срби јесу што и Хрвати, а Хрвати што и Срби“, да је „синонимија једних са другима“ за њега потпуна. У складу са овим, он цитира и Вуков наслов, али га разумева на свој начин: „’Срби сви и свуда’, или ’Хрвати сви и свуда’, и једно и друго мени је по исти начин право“ (Исто).

У каснијим периодима, када је „деоба“ помешаног већ увелико била поодмакла, све су ређи бивали они који би, попут Н. Нодила, признавали да су штокавски говори и епска песма, макар и по пореклу – српски. На страни која се по данашњим схватањима сматра хрватском, вероватно се неће скоро поновити ставови слични онама које је М. Решетар, рођени Дубровчанин, изнео о свом дубровачком говору: „ко дијели српско од хрватскога мора признати да је Дубровник по језику био увијек српски“ (Решетар 1940: 404).

2.4. Све је ово доприносило да много пре стварања заједничке државе, већ од 50-их година XIX века, отпочне живот врло уједначеног књижевнојезичког модела код свих Срба (укључујући и оне који су живели изван граница Србије) и код већине Хрвата.¹⁹ До двадесетих година XX века на овим се просторима развила богата књижевност на језику вуковског типа, ијекавског и екавског изговора, без национално-језичких атрибута, односно са неутралисаним језичким атрибутом („хрватски или српски“ / „српскохрватски“ језик). О степену постигнутог књижевнојезичког јединства добро сведочи то што је, примера ради, роман *Селјачка буна* (1877) Аугуста Шеное, хрватског писца рођеног 1838. у кајкавском Загребу, био штиво које су све до 80-их година XX века без икаквих потешкоћа разумевали основци широм тадашњег српскохрватског језичког простора. Тај језички корпус је чинио темељ новом поимању назива *хрвајски или срјски / срјскохрвајски*: ранија логика по којој је дан народ (*Срби и Хрвајци*) почиње да гради „једну књижевност“, тј. одлучује се за прихватање једног, вуковског (српског) књижевног језика (*срјски или хрвајски / срјскохрвајски*), замењена је логиком

¹⁹ „Језик и говор Градишћанских Хрвата лингвисти не сматрају дијалектом, него засебним књижевним језиком“ (Грбић 1994: 97). Ови Хрвати и на плану именовања праве јасну разлику између себе (тј. изворних Хрвата) и оних других у Хрватској, које називају *Хрваћани* (Исто: 80). Средином XIX века истим, регионалним, а не националним именом песник Б. Радичевић позива „браћу *Хрваћане*“ (за њега, ‘Срби из Хрватске’) у *срјско* народно коло (Б. Радичевић, *Бачки расјанак*).

по којој два народа (*Срби и Хрвати*) равноправно баштине језик на којем се протеклих деценија развила „једна књижевност“. Због тога је у каснијим деобама скоро сва пажња хрватске језичке политике била усмерена управо на књижевни језик, док је краткога даха бивао сваки покушај да се докаже хрватско порекло његове дијалекатске основе – неизбежно се враћало на став да је основа њиховог стандарда, ипак, „заједничка“ (в. 2.6.1).

2.5. Крајем XIX и почетком XX века, из хрватског националног корпуса долазе и најоданији поборници вуковског књижевног језика у области граматике и лексикологије (Т. Маретић, И. Броз, Ф. Ивековић). Концепцију за *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU, капитално дело србокroatистике (данас би неки рекли „кroatистике“), осмислио је Србин Ђуро Даничић, најближи Вуков сарадник. Он је организовао прикупљање грађе и сам обрадио грађу за прву књигу Рјечника. Заједно са грађом из чакавских извора, у речнички корпус је укључена и читава тада доступна културна баштина Срба. Такво, фактичко „мешање“ културне баштине значило је потпуну неутрализацију културе као још једног битног чиниоца националног идентитета, јер, све што чини срж националног идентитета названо је „једним“ и заједничким („хрватским и(ли) српским“): и језик са својим дијалектима, и усмена књижевност, и писмо, и писана књижевност. Само три године после објављивања прве књиге *Рјечника* JAZU, Н. Нодило (1885: 44) истиче „да је у науци сад претешко у етничком погледу лучити што је хрватско, а што ли српско. Које су старине чисто хрватске, а које чисто српске“. Остала су, дакле, само два национална имена („Срби и(ли) Хрвати“) и две вере. Не треба занемарити ни то да су на почетку тих интеграционих процеса, у контексту присуства ислама као још увек живог извора опасности, српском народу морале изгледати небитне и разлике између две хришћанске цркве.²⁰

2.5.1. Међутим, на једној, (хрватско-)католичкој страни, упоредо са процесима неутрализације језика и културе као базичних чини-

²⁰ О доживљају тих верских разлика из српске визуре сведочи то што су многи православни Срби, стицајем животних околности, крштавали своју децу у католичким црквама, а тај чин нису аутоматски схватили као одустајање од вере предака, још мање од своје нације, нити су осећали потребу да се поново крсте у православној цркви. И данас има Срба који су несрећних четрдесетих рођени у Хрватској и који, иако крштени у католичкој цркви, себе сматрају православним Србима.

лаца националног идентитета, текао је процес снажења удела преосталих могућих критерија, пре свега вероисповести. Како је говорио В. Карацић, „мрзост због закона“ је све више расла и, супротно његовим првобитним очекивањима, десила се деоба „по закону или *вјери*“. Тога је Вук при самом крају свога живота (1861) постао и сам свестан, због чега помало резигнирано пише: „Ко је год закона Грчког или источнога онај се макар гдје становао неће одрећи *срѣско-ѿа* имена, а од онијех који су закона Римскога нека каже да је Хрват који год хоће“ (према Стојановић 1924: 691). Ранији Вукови списи (1836/1949) показују да он такву поделу, и такво одређење штокаваца католика, није могао ни замислити. Веровао је: „ако неће да су Срби, они [,Срби закона Римскога“] немају никаквога народнога имена“ (Карацић 1849: 132).

2.5.2. На тадашње наговештаје исхода већ раширене тезе да су *Срби и Хрватији један народ*, реаговао је и Ћ. Даничић, који, „не гледајући може ли та мисао бити истинита или не“, резонује логички: „тревало би по њој да Срби за себе говоре да су и Срби и Хрвати, а Хрвати опет за себе да су и Хрвати и Срби, па кад би се и једнима и другима досадило носити та два имена, онда би дошло да се изабере једно, а о томе које би више заслуживало да се изабере [...], мислим да Србин нема ни најмање узрока сумњати“. Он подвлачи да ће сваком који „зна и осјећа да је Србин [...] бити врло немиле [наше ист.]“ појаве да се на хрватској страни „она мисао стеже, те се хоће радо да се Срби називају ако не само Хрватима, а оно барем и Србима и Хрватима, а неће никако да се Хрвати називају и Хрватима и Србима“ (Даничић 1864: 306).²¹ Та су се хрватска хтења остварила, јер, „премда је у њих настала *она* мисао“ (Исто), она се „ондје гдје је настала“ (Исто) никада није логички разумела. Многи за које се на свим странама знало да су Срби (Љ. Гај их повезује са Србима и назива „*iliriska bratja u Hervatskoj i Slavonii*“), који су то и сами знали, или тек слутили, али су се, стицајем историјских околности, већином престали тако осећати, – убрзо су „стегли“ прослеђену мисао да су „и Срби и Хрвати“ – у то да су *Хрватији*. (Илустративан је у том смислу одговор једног старца из Будроваца у Посавини на питање шта је, тј. које је нације: „Кажу, да се зовемо Рвати“, Ившић 1913: 130.)

²¹ Исти се принцип касније поновио и у вези са прихватањем југословенства.

Интеграционо-дезинтеграциони процеси су обележили читав XIX век и прве деценије XX века, и довели до тога да вера као једина сачувана разлика постане основ нових народних груписања. То је за последицу имало да се и говори штокаваца католика назову „хрватским“, иако их до 60-их година XIX века нико тако није називао, нити их је могао назвати (в. Ивић 1971: 151–153).

2.5.3. Упркос свему овоме, идеју о једном, *српском или хрватском*, односно *српскохрватском* народном језику доследно је заступао Александар Белић, најутицајнији српски и југословенски дијалектолог прве половине XX века. У *Дијалектолошкој картици српског језика* (Белић 1905, у Белић 2000: 7–49), термин „српски дијалекти“ обухвата и српске и хрватске говоре (*шиокавски, кајкавски, чакавски*), што би могло показивати једновремену његову праксу да назив *Срби и Хрвати* (исп. назив „Срби-мухамеданци“, Исто: 9) сажима („стеже“) у *Срби*. Ипак, сви остали текстови показују да то није била његова уобичајена пракса. Пре него што је у својим радовима усталио термин *српскохрватски дијалекти*, код њега се бележе и термини *српски или хрватски дијалекти* (1908, Исто: 58–110), повремено и „чакавско-штокавски дијалекти“ (1910, Исто: 189), чак и *шиокавски и чакавски језик* (исп. „у заједници штокавскога и чакавскога језика“, 1907, Исто: 57). Иако се није изјашњавао о томе јесу ли за њега Срби и Хрвати један народ, Белић је трајно остао веран мисли да „српски и хрватски језик од увек је један“ (Исто: 61), и посебно је бринуо о томе да се дијалекат, или нешто у вези са дијалектом, не назове само српским. У том су смислу илустративне његове узгредне критичке опаске у вези са појединим терминима С. Ившића, као она у коментару Ившићеве тезе о посавском акуту као *п р а с р п с к о м* акценту: „прасрпског (или прахрватског), а ја бих рекао прасрпскохрватског акцента“ (Исто: 405).²²

²² У истом смеру иде и тумачење употребе термина *шиокавски* у старијим лингвистичким текстовима: „Јасно да је Шахматов сматрао као праштокавске (= прасрпскохрватске) чакавску систему од три акцента“ (Исто: 406). Ово, као и целина Белићевог рада, јасно показује да се он доследно дистанцирао од Вуковог схватања да су сви штокавци Срби (в. 2.1). Можда се као поткрепљење тог става може схватити и његово упорно инсистирање на томе „да су и к а в ц и увек к а т о л и ц и и м у с л и м а н и“ (1909, у Белић 2000: 129). Тиме се, можда, хтело доказати да део штокавице не само да није није *и српски*, него да уопште *није српски*. Каснија дијалектолошка истраживања су недвосмислено показала да међу штокавцима икавцима има и Срба. У већини других ствари, нпр. у правописним решењима, Белић је наступао као „радикални Вуковац“ (Ивић 1971: 202).

Ово показује да се међу Србима била дубоко укоренила склоност да се већи део онога што је *само српско*, или је *и српско*, доследно назива српскохрватским,²³ и то упоредо са јавном праксом да се с а м о хрватским назива *све хрвајско*, или *и хрвајско* и *скоро све српско* (в. 2.5.2). Ова се пракса наставила и после 70-их година, после *Хрвајске декларације* и постављеног питања „како ћемо, после онога што се догодило у Хрватској, називати свој језик у школама и у званичној употреби“ (Ивић 1971: 227). Остало се, ипак, по старом, и Срби су безмало све Југославије испратили са *српскохрвајским* језиком. Посебно остаје нејасно зашто ни до данас, када су се све дилеме распршиле и сви разлози за чување тога назива нестали, није свугде враћен назив *српски језик*.

2.6. Наизглед је парадоксално то што се одмах након стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевина Југославија) појављују прве дезинтеграционе идеје, и то управо на страни која је била идејни иницијатор језичких и народних интеграција (в. Даничић 1864: 306). Инсистирање на језичкој разлици као манифестној потврди хрватског националног ентитета, по верској основи знатно проширеног у другој половини XIX и првим деценијама XX века, нашло је додатне импулсе у политичкој затегнутости између ова два народа. Књижевнојезичке разлике су се вештачки повећавале у кризним политичким периодима и непосредно после њих, нпр. 30-их година XX века, а посебно у време успостављања фашистичке НДХ (1941–1945).²⁴

Ни поновно успостављање Југославије након Другог светског рата, социјалистичке федеративне државе засноване на неуверљивим темељима равноправности, те пароле „братства и јединства“,

²³ На то колико су просветне власти у српским срединама ревносно браниле тај назив указује податак да је средином 70-их година XX века просветна инспекција наложила наставнику да упише негативну оцену гимназијалки која је на корицама своје вежбанке написала *српски језик*, м. *српскохрвајски* (сведочење Биљане Стојановић, лекара родом из Рашке).

²⁴ О деловању хрватских лингвиста у том периоду в. Ивић 1971: 205–206. Можда је кризом националног идентитета дела тадашњих Хрвата могуће објаснити погроме којима је био изложен српски народ на просторима тада фашистичке Хрватске. На такву могућност указују налази антрополога, према којима „*dostkrat od asimiliranih nastanu militantni asimilanti, ki zbog svojih nepredjelanih kompleksov za čuda gorje nego svi drugi napadaju i proganjaju svoju narodnost*“ (Dietmar Lärchera – из предавања одржаног 1991. год. у Жељезном, према Грбић 1994: 37).

није могло решити питање опстанка заједничког књижевног језика. О томе јасно говори први став Закључака Новосадског договора (1954): „Народни језик Срба, Хрвата и Црногораца један је језик [наше ист.]“, чему се додаје да се на основи тог „једног“ народног језика, „око два главна средишта, Београда и Загреба“, развија књижевни језик – „јединствен, са два изговора, ијекавским и екавским“ (*Новосадски договор* 1954: 7). Овиме се по први пут званично имплицирао погрешан став да је ијекавица хрватско, а екавица српско обележје.

2.6.1. Са хрватске се стране 1967. године јавља отворена иницијатива за устоличењем засебног, хрватског књижевног језика, при чему се истовремено подвлачи да „хрватски и српски књижевни језик имају заједничку лингвистичку основу [наше ист.]“ (*Декларација* 1967: 164–165, исп. Ивић 1971: 212–216). Ослонац у изградњи „самобитности“ хрватског језичког стандарда, који се не одриче новоштокавице као „заједничке лингвистичке основе“,²⁵ претежно се налази у диференцијалној лексици (пре свега, у тзв. цивилизацијској лексици и научној терминологији, тј. у посебном односу према туђицама), творбеним особеностима и калкирању. Већ се у то време, у публикацији превасходно намењеној међународној јавности (ЕРЛН, Загреб 1969), и ијекавица представљала као обележје искључиво хрватског језика. Међу бројним манипулацијама којима су се користили приређивачи ЕРЛН (в. Радић Ј. 2008), уочљива је и брига да се уз атрибут *српски* не употреби нека ијекавска форма. Само се тиме може објаснити то што у одредницама *hrvatski* и *srpski*, за дату врсту речника непримерено обимним, нема помена Вуковог *Српској рјечника*. Таква пракса пренета је и у поједине светске лингвистичке центре (исп. Радић П. 2008: 373).

2.6.2. Тих су година политичке структуре у СФРЈ, које су формално инсистирале на атеизму, потпомогле да се из „српскохрватског“,

²⁵ Хрватска страна је непосредно после објаве Декларације била покушала промоцију становишта да хрватски књижевни језик има народну хрватску, а не „хрватско-српску“ или „заједничку“ лингвистичку основу (ЕРЛН: *hrvatski*). То се, поред осталог, доказивало тврдњом да су „штокавско нарјечје и ијекавски говор“ у Хрватској прихваћени „*joш* 1836.“ године, „давно прије прихваћања Вукове реформе у Срба (која је прихваћена истом послуже Вукове смрти, и тада још само дјеломице, 1868. г.)“ (Исто: 497). О различитим врстама манипулација које су коришћене у појединим одредницама *Енциклопедијској рјечника лингвистичких назива* в. Радић Ј. 2008.

тачније, српског националног корпуса, по религијском критеријуму издвоје *Муслимани* као нов национални идентитет (*Муслимани* 'нација, говорници српскохрватског језика исламске вероисповести' > *Бошњаци* 'преименован национални идентитет „Муслимана“ из БиХ, Црне Горе и Србије').²⁶ Раније су по регионалном критеријуму, опет из српског националног корпуса, издвојени Црногорци (*Црнојорци* 'Срби, Муслимани и Албанци из Црне Горе' > *Црнојорци* 'нов национални идентитет дела Срба из Црне Горе').

Дакле, за један и по век, од два стара јужнословенска народа који су накратко поверовали да су један народ („и Срби и Хрвати“), определили се за исти књижевни језик („хрватски или српски“ / „српскохрватски“ / „хрваткосрпски“) и помешали своје културне баштине, – на новим су основама настала најпре два, а потом још два национална идентитета, са укупно четири државе и четири званична језика, иста по суштини (са истом лингвистичком осномом), а различита по именима – *српски*, *хрватски*, *бошњачки* (*босански*) и *црнојорски*.

III

3.1. Данас се на свим тим странама, са изузетком српске, активно трага за моделима који би допринели да се на појавном плану, бар привидно, створе засебни књижевнојезички ентитети. На тим је пословима најдуже радила и понајдаље одмакла Хрватска, која се изгоном српског живља у операцијама „Бљесак“ и „Олуја“ ослободила нелагодности у вези са питањем статуса књижевног језика Срба у Хрватској. То је допринело појави ставова да је задатак књижевног језика у Хрватској „да учрпа међе, да успостави комуникацијске баријере“ (Шкарић 1994: 99–100). Ипак, неоспоран је утисак да ће и на тој страни још дуго трајати лингвистичка дихотомија, препознатљива у непрестаном међусобном сукобљавању два основна процеса – (1) нужном прихватању штокавице као још једног (накнадног) хрватског дијалекатског репрезентанта и (2) непрестаном изграђивању дистанце према овом идиому као изворно, ипак, нехрватском (в. Петровић 2007).

²⁶ Историјско памћење или пак породична предања учинили су да многи појединци, рођени у муслиманским породицама, сачувају српску националну самосвест. Такви су примери добро познати у редовима муслиманских интелектуалаца, међу књижевницима, режисерима итд.

Та се противречност препознаје у скорашњим изјавама хрватских лингвиста. На једној страни стоје ставови који уважавају истину и лингвистичку реалност: (1) „На стандардолшкој разини, хрватски, српски, босански, па и црногорски језик различити су варијетети, али истог језика. Дакле, на чисто лингвистичкој разини, односно на генетској разини, на типолошкој разини, ради се о једном језику и то треба јасно рећи“ (према *Сјиси* 2008: 178),²⁷ а насупрот њима налазе се они (2) према којима се „хрватски стандардни језик од српскога разликује својом цјелином (као сустав од сустава) на свим језичким разинама – фонолошкој, морфолошкој, творбеној, синтаксичкој и прозодијској. Укратко, ријеч је о двама неовисним и самосталним језичким изрицајима“ (према Исто).

3.2. Српска страна, у већини, не напушта своје већ укореењено становиште да језик поседује своје „природне“ развојне механизме и да је задатак лингвиста да региструју и описују, а не да прописују. То је одређење недавно поновљено у реакцији на поједина актуелна језичка питања поводом којих Одбор за стандардизацију српског језика закључује: „Задатак лингвиста није да измишљају нове речи према политичким поруџбинама него да речи описују и објашњавају, а када се лингвисти баве нормативним питањима, њихов задатак је да дају препоруку о нормативној прихватљивости речи које већ постоје, али које треба да буду оцењене са становишта актуелне књижевнојезичке норме“ (према *Сјиси* 2008: 100). Дакле, супротно ставовима већине хрватских лингвиста, већина српских лингвиста сматра да нормативни судови треба да следе, а не да претходе спонтаној говорној пракси.

3.3. Ипак, чини се да стварање и *намерно* удаљавање новопрокламованих стандарда од српског књижевног језика треба (или мора), бар унеколико, да утиче и на српску језичку политику, па и на језичку и културну политику српске мањине у суседним земљама, изван Р. Србије и Р. Српске. Србима данас не представља проблем

²⁷ Изгледа да су ове чињенице били и остали свесни сви хрватски лингвисти. Само се тако може разумети запажање аутора одреднице *hrvatski* (ЕРЛН), изречено, додуше, нехотице, у жару настојања да се илуструје богатство *хрватског* народног језика, с једне стране, и сиромаштво *српског* (и „црногорског“), са друге стране: „Док је [штокавско наречје] једно од три хрватска наречја, а истовремено једино којим говоре и пишу Срби и Црногорци, [оно] се, као једино, не може ни сматрати наречјем тих двају језика, већ језиком“ (в. Радић Ј. 2008: 29).

то што је у хрватски језик након његовог издвајања ушло на стотине новосмишљених речи. (Томе се довољно гласно противи велики део хрватске јавности.) Њих, међутим, морају занимати различити покушаји да се са стране, из анонимних или персонализованих центара моћи, врши стандардизација (и диференцијација) новоименованих наследника „српскохрватског“ језика, укључујући и српски.²⁸ Мора их занимати на који се начин, и на коме корпусу, утврђују разлике између српског, с једне, и хрватског или „босанског“, тј. бошњачког, са друге стране, којима се придружује и новопроглашени црногорски језик. Посебно их мора занимати на који се начин и по којим критеријумима дели доскора сједињена, „српска или хрватска“ културна баштина.²⁹

3.3.1. На проглашење „нових“ језика у новоствореним државама (потенцијалним тржиштима) нарочито је брзо реаговао индустријски маркетинг. У оквиру декларација на бројним индустријским производима, посебно место је добијала свака новопроглашена овдашња држава, са својим „новим“ језиком. И лаику ће бити лако да уочи да ти примери „језика“ на амбалажи индустријских производа, као својеврсни „шампонски“ идиоми, скоро по правилу врве од бројних недоследности, па и језичких манипулација. Основ манипулација најчешће чине варијације у реду речи у реченици, али и варијације у самој информацији, што у оба случаја даје привид различитог текста, тј. друкчијег језика (в. Радић П. 2008: 366–370). Вероватно ће генерације лингвиста имати прилику да тим примерима илуструју

²⁸ У раду научних скупова који су претходили проглашењу два нова званична језика („босански“ и „црногорски“) активно је учествовао норвешки академик Свен Менделсон. О отворености његове подршке преименовању званичног језика у Црној Гори сведочи порука српским лингвистима да је „црногорски језик“ – неминовност, „готова ствар“, и да „раде узалудан посао тиме што покушавају сачувати име српског језика у Црној Гори“ (Научни скуп *Језичка ситуација у Црној Гори – норма и стандардизација*, ЦАНУ, мај 2007; према Списи: 172, 173). Господин Менделсон, међутим, није дао никакве препоруке за актуелна питања заштите националног идентитета тамошњих Срба који чине готово трећину популације.

²⁹ Примера ради, у ЕРЛН, писаном највероватније са циљем да допре у међународне научне кругове (в. Радић Ј. 2008: 20–23), *Повеља Кулина бана* се представља као један „од најстаријих споменика хрватскога језика“, а брзописна ћирилица као „хрватска (босанска) ћирилица или ‘босанчица’, ‘рвацко писмо’“ (ЕРЛН: *hrvatski*, 498). О тадашњем „обичају“, или, прецизније, организованој кампањи да се брзописна ћирилица прогласи хрватским писмом (за домаће прилике „босанско-хрватска ћирилица“) в. Ивић 1971: 153–156.

могућност, или, пак, немогућност стварања различитих стандарда на истој лингвистичкој основи.

3.3.2. Реакција научне јавности у Србији (в. Радић П. 2008: 370–379) указује на то да доследност и научна објективност у „деоби“ ових језика нису постигнуте ни у страним стручним публикацијама. То се показало у недавно објављеном америчком уџбенику, аутора Ronelle Alexander и Ellen Elias Bursać: *Bosnian, Croatian, Serbian, a Textbook, With Exercises and Basic Grammar* (The University of Wisconsin Press, 2006). Занимљиво је да се у приступу овој материји аутори нису користили граматичком литературом коју познаје „BCS region“, што вероватно упућује на став о потреби вањског интервенисања и установљавања (утврђивања) јаснијих разликовних обележја међу „новим“ језичким идентитетима у овом региону.³⁰

3.3.3. Недавно је истекао рок за завршетак пројекта међународног ранга, под називом „Разлике између босанског, хрватског и српског“, којег је, као „неутрални актер“ (Сџиси 2008: 185), покренуо Институт за славистику Универзитета у Грацу. Остаје да се види шта ће та раздеоба показати, и колико ће се она уклопити у већ поменуते вањске утицаје.

3.4. Чини се, ипак, да сви досадашњи покушаји деоба српског језика показују да се на истој лингвистичкој основи, која никада није „заједничка“ (увек је нечија – „наша“ или „њихова“),³¹ не може

³⁰ Та јаснија обележја, судећи по смерницама које пружају декларације на индустријским производима или поменути уџбеник, утврђују да се Срби не служе својим језиком када питају *Јеси ли добро* (њихово је: *Да ли си добро*) или кад писмо заврше устаљеном формом *с њошћовањем* (њихово је: *са њошћовањем*), или да се у српском не каже *Можеш ли доћи*, него само *Можеш ли да дођеш*, да се код Срба не каже *рекла сам њи*, већ само *казала сам њи*, да не могу рећи *комад* већ само *џарче*, да не кажу *чуј*, већ *слушај*, да не кажу *млијеко*, већ само *млеко*, да се не поздрављају са *Зраво*, него са *Гао*. Могуће је да ће се проширити и погрешна схватања да српска реч није писана (и не пише се) латиницом, већ само ћирилицом; да је Никола Тесла (Србин из Хрватске) хрватски, а не српски научник; да је Петар Кочић (Србин из Босне) босански (/бошњачки), а не српски писац; да је Петар П. Његош (Србин из Црне Горе) црногорски, а не и српски писац; а, можда, и да је Вук Караџић (пореком везан за Црну Гору) такође црногорски (или хрватски), а не српски књижевник, и томе слично.

³¹ Вероватно је овакво увиђање мотивисало хрватску страну да у *Енциклопедијском рјечнику лингвистичких назива – на 8 језика* (објављен две године после *Декларације*) пласира међународној јавности ставове да „опћенародни хрватски књижевни језик“ има хрватску, а не „српску или хрватску“, тј. вуковску лингви-

плански (намерно) створити више посебних језичких ентитета. Изгледа да је поделити жив језик исто што и поделити жив организам. Језик може бити дељен само кад не живи, на папиру, док се у животу, у говору, језик увек користи свим својим елементима, свим својим „нервима“ и „мишићима“. Који ће „нерв“ у датој говорној ситуацији бити покренут, то зависи од потребе која се рационално не може објаснити, и не може се прописати. Историјски развитак језика нас учи да се нови језици из исте основе развијају врло споро, да њихова диференцијација не може почивати на свесном и намерном деловању корисника језика, јер говор највећим својим делом живи у зони неосвешћеног.

3.5. Могуће је да су управо оваква увиђања, поред примарних економских разлога, узрок појаве неочекиваних захтева од стране званичника ЕУ да се „становници западног дела Балкана договоре о језику који сви разумеју“ (према *Сџиси* 2008: 158). Ово је у Европском парламенту (реагујући на помен могућности да ће хрватски ускоро постати службени језик у ЕУ) изговорио посланик Чарлс Танок, и запитао: „Не мислите ваљда да нас оптерећујете и трошковима превођења на хрватски, црногорски, босански и српски?“ (Исто). На „балканске етнолингвистичке 'различитости' и њихов евентуални живот у ЕУ“ недавно се критички осврнуо и немачки лингвиста Волф Ошлиз. Повлачење хрватског потписа са *Новосадској договора* и усвајање *Декларације о хрвајском књижевном језику* он је маркирао као дан „када је 'почео идиотизам“ на Балкану (према *Исџо*).

Овакве реакције из глобалних центара моћи помало изненађују, будући да се зна да је управо из ових центара најдиректније подржавано и потпомагано издвајање не само нових званичних језика на јужнословенском делу Балкана, већ и свега осталог што је уз то ишло. Оне могу указивати на то да би процеси језичких дезинтеграција, пошто су испунили свој главни задатак, поново могли бити замењени неком врстом интеграција, посве другачијег карактера. У

стичку основу (в. фус. 26 и 28). Тамо се чак пренесе, и као нетачни посебно истичу (!) ставови да се „књижевни језик *ишћо* ја је у својим *сџисима* основао Вук *Стефановић Караџић* (1787–1864) *оснива на хрвајској варијанти сџсл. језика*, а даље се усавршио приближавањем к облицима обично употребљаваног језика“ (ЕРЛН: *hrvatskosrpski*). О тадашњим идејним конструкцијама према којима „хрватски језички стандард“ не потиче ни „од Илираца или хрватских вуковаца већ од славонских и далматинских писаца“ в. Ивић 1971: 151.

том се случају, међутим, отвара и питање на које у овом тренутку не можемо са сигурношћу одговорити: хоће ли Срби поново негде затурити своје историјско памћење?

Литература

- Белић 2000: Александар Белић, *О дијалектима*, Изабрана дела Александра Белића, том X, Београд.
- Бугарски 2005: Стеван Бугарски, *Националне мањине у Румунији*, Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи, Научни скупови СХ, САНУ, Београд, 235–264.
- Гај 1846: *Ћије је коло?*, *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*, 31 (уредник Љ. Гај, текст потписан са *Učeredništvo*), у: Петар Милосављевић, *Срби и њихов језик*, Требник, Београд 2002, 169–171.
- Грбић 1994: Jadranka Grbić, *Identitet, jezik i razvoj*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.
- Даничић 1864: Ђ. Даничић, *Književnik. Časopis za jezik i povijest hrvatsku i srbsku...* (приказ), Видов дан, бр. 127, у: Петар Милосављевић, *Срби и њихов језик*, Требник, Београд 2002, 405–406.
- Даничић 1878: Gj. Daničić, *Ogled*, у: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knj. XXIII, sv. 97, Zagreb, 5–9.
- Декларација 1967: *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, у: Slavko Vukomanović, *Jezik, društvo, nacija*, Jugoslovenska revija, Beograd 1987, 164–165.
- Дујмов 2007: Драгомир Дујмов, *Заборављени српски листови у Будимпешти*, Српска самоуправа у Будимпешти, Будимпешта.
- ЕРЛН: Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva – na 8 jezika (hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski)*, Matica hrvatska, Zagreb 1969.
- Ивић 1962: Pavle Ivić, *Prilog rekonstrukciji predmigracione dijalekatske slike srpskohrvatske jezičke oblasti*, Зборник за филологију и лингвистику IV–V, Нови Сад, 117–130.
- Ивић 1971: Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, Српска књижевна задруга, Београд 1986 (друго издање).
- Ивић 1913: Stjepan Ivšić, *Današnji posavski govor*, Rad JAZU, 196, Zagreb, 124–254.
- Јагић 1917: Vatroslav Jagić, *Život i rad Jurja Križanića, O tristogodišnjici njegova rođenja*, Djela JAZU, XXVIII, Zagreb.

- Степановић 1994: Предраг Степановић, *Говори Срба и Хрваџа у Мађарској. Шћокавско наречје*, Горњи Милановац – Београд – Нови Сад.
- Степановић 2000: Предраг Степановић, *Говори Срба у Мађарској*, Самоуправа Срба у Мађарској, Будимпешта.
- Стојановић 1924: Љуб. Стојановић, *Живој и рад Вука Сџеф. Караџића*, Београд – Земун.
- Шкарић 1994: I. Škarić, *Hrvatski jezik danas*, Jezik, 41/4, Zagreb, 97–103.

Zusammenfassung

Jovanka Radić und Sofija Miloradović

SERBISCHE SPRACHE IM KONTEXT NATIONALER IDENTITÄTEN

Zur serbischen Minderheit in Ungarn

Im ersten Teil der Arbeit werden bisherige dialektologische Untersuchungen der Sprache der Serben und anderer mit ihnen verwandter ethnischer Gruppen in Ungarn dargelegt, wobei zugleich auf die Frage der ethnischen/nationalen Namensgebung und Selbstbenennung von Trägern der angeführten dialektalen Typen eingegangen wird. Man kam zur Einsicht, dass die Serben in Ungarn, sowie alle deren Landsleute, unabhängig davon, wo sie wohnen, heutzutage vielerlei Unbehagen hegen, wenn es um „Teilungen“ des bisher gemeinsamen Standards im „serbokroatischen“ Sprachraum geht. Mit Rücksicht auf das so dargelegte Verhältnis zwischen der Sprache und Identität der štokavischen ethnischen Gruppen im Nachbarstaat Ungarn wird im zweiten Teil der Arbeit der Versuch unternommen, das Verhältnis zwischen der serbischen Sprache und den nationalen Identitäten auf dem Gebiet des ehemaligen Jugoslawien zu überblicken, zwecks Hervorhebung und Erklärung einzelner Momente, die das Verständnis der sprachlich-nationalen Identität entscheidend beeinflussten. Es handelt sich um ein besonderes Problem der sprachlichen Identität von mehreren Gruppierungen, die sich der Schrift“sprachen“ bedienen, denen dieselbe linguistische Basis zugrundeliegt.

Auf dem Gebiet des ehemaligen Jugoslawien sind im Laufe des 19. und 20. Jahrhunderts zwei völlig entgegengesetzte soziolinguistische und gesellschaftlich-politische Prozesse aufeinander gefolgt: jene der Integration und der Desintegration. Sowohl der Entstehung als auch dem Zerfall Jugoslawiens gingen jeweils eine deklarative und eine praktisch durchgeführte Entscheidung für die schriftsprachliche Einheit (Wiener Literarisches Abkommen, 1850), bzw. die Uneinheit (Deklaration über den Namen und die Stellung der

kroatischen Schriftsprache, Zagreb 1967) vorher. Die Entstehung integrativer Ideen blickt insbesondere auf der kroatischen Seite auf eine lange Vorgeschichte zurück. Diese Ideen waren besonders lebendig in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, nach den ersten Erfolgen der serbischen Aufständischen im Kampf gegen die mehrere Jahrhunderte andauernde türkische Herrschaft. Das Einsetzen für die gemeinsame Schriftsprache bzw. für die Neutralisierung der Sprache als eines der auffälligsten Faktoren gesonderter nationaler Identitäten war das erste sichtbare Ergebnis der Integrationsprozesse. Lange vor der Gründung des gemeinsamen Staates, d. h. schon in den fünfziger Jahren des 19. Jahrhunderts entstand ein sehr vereinheitlichtes schriftsprachliches Modell bei allen Serben (einschließlich derjenigen, die jenseits der Grenzen Serbiens lebten) und bei der Mehrheit der Kroaten. Gegen Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts kamen aus dem kroatischen ethnischen Korpus einige der treuesten Mitstreiter der von Vuk Karadžić eingeführten Schriftsprache im linguistischen Bereich (T. Maretić, I. Broz, F. Iveković). Bis zu den zwanziger Jahren des 20. Jahrhunderts entwickelte sich auf dem serbischen und kroatischen ethnischen Gebiet eine reiche Literatur in der Vuk'schen Sprache, in der ijekavischen und ekavischen Aussprache, ohne national-sprachliche Attribute, bzw. mit neutralisiertem sprachlichem Attribut („kroatische oder serbische“ / „serbokroatische“ Sprache). Die Idee über *e i n e e i n z i g e, serbische oder kroatische* bzw. *serbokroatische V o l s s p r a c h e* wurde konsequent von Aleksandar Belić, dem einflussreichsten serbischen und jugoslawischen Dialektologen des 20. Jahrhunderts vertreten.

Auf den ersten Blick scheint es paradoxal, dass sofort nach der Entstehung des Königreichs der Serben, Kroaten und Slowenen (Königreich Jugoslawien) die ersten desintegrativen Ideen entstanden, und zwar gerade auf der Seite, die sprachliche und ethnische Integrationen vorher initiiert hatte. Sprachlich-ethnische Unterschiede wurden in den Zeiten politischer Krisen und unmittelbar danach künstlich vertieft, insbesondere aber mit der Gründung der faschistischen NDH („Unabhängiger Staat Kroatien“), 1941-1945. Auf der kroatischen Seite entsteht 1967 eine offene Initiative zur Festlegung der gesonderten kroatischen Schriftsprache, wobei beim Aufbau des „selbständigen“ kroatischen Sprachstandards das Neuštokavische als „gemeinsame linguistische Grundlage“ nicht aufgegeben wurde.

Im Laufe von anderthalb Jahrhunderten entstanden auf neuen Grundlagen aus zwei alten südslawischen Völkern, die sich für die gemeinsame Schriftsprache einsetzen und das gemischte Kulturerbe teilen, zuerst zwei und später sogar vier Nationalidentitäten, mit vier Staaten und vier offiziellen Sprachen, mit derselben linguistischen Grundlage und unterschiedlichen Namen (*Serbisch, Kroatisch, Bosnisch/Bosniakisch, Montenegrinisch*). Heutzutage wird auf allen Seiten, von der serbischen abgesehen, aktiv nach Modellen

gesucht, die dazu beitragen könnten, dass auf der Erscheinungsebene getrennte sprachliche Entitäten entstehen. Im Gegensatz zu Einstellungen der meisten kroatischen Linguisten glaubt die Mehrheit der serbischen Linguisten, dass normative Werturteile der spontanen gesprochenen Sprache folgen und nicht vorhergehen sollten. Die Entstehung und das vorsätzliche gegenseitige Entfernen der neuproklamierten Standards müsste trotzdem mindestens teilweise die serbische Sprachpolitik beeinflussen, sowie die sprachliche und kulturelle Politik der serbischen Minderheiten in den Anrainerstaaten. Die serbische Seite müsste sich für unterschiedliche Versuche interessiert zeigen, von draußen, aus anonymen oder personalisierten Machtzentren, Standardisierungen (und Differenzierungen) neu ernannter Nachfolger der „serbokroatischen“ Sprache, einschließlich der serbischen Sprache durchzuführen. Auf Ausrufung der „neuen“ Sprachen in den neu entstandenen Staaten hat besonders schnell das industrielle Marketing reagiert; Konsequenz und wissenschaftliche Objektivität bei der „Aufteilung“ dieser Sprachen wurden jedoch nicht einmal in bestimmten Fachpublikationen beibehalten. Demnächst werden aber die ersten Ergebnisse eines gerade beendeten internationalen Projektes unter dem Titel „Unterschiede zwischen dem Bosnischen, Kroatischen und Serbischen“ erwartet, das vom Institut für Slawistik der Universität Graz durchgeführt wurde.

Es scheint jedoch, dass alle bisherigen Versuche der Aufteilung unserer Sprache zeigen, dass auf derselben linguistischen Grundlage keine planartig (vorsätzlich) abgesonderten sprachlichen Entitäten entstehen können. Die geschichtliche Entwicklung der Sprachen beweist, dass neue Sprachen aus derselben Grundlagen sich sehr langsam entwickeln, dass deren Differenzierung keine bewusste und vorsätzliche Tätigkeit von Sprachbenutzern zugrundeliegt, denn die Sprache lebt größtenteils im Bereich des Unbewussten. Da die Absonderung neuer offizieller Sprachen im südslawischen Teil des Balkan bekanntlich gerade aus bestimmten europäischen Zentren am unmittelbarsten unterstützt und gefördert wurde, kommen Aussagen mancher offiziellen Vertreter der EU einigermaßen überraschend vor, die den Gedanken nahe legen, die Prozesse sprachlicher Desintegrationen könnten, nachdem sie ihre Hauptaufgabe erfüllten, durch eine gewisse Integration ersetzt werden. Falls es wieder zu sprachlichen Integrationen kommt, werden sie (auch) diesmal von Seiten, aus globalen Machtzentren diktiert werden.

РАДИВОЈЕ МЛАДЕНОВИЋ
(Београд–Крагујевац)

ДЕКЛИНАЦИЈА ЗАМЕНИЦА Ж. Р. ЈД. У ГОВОРИМА ЈУГОЗАПАДНОГ ДЕЛА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ*

Овим прилогом разматрају се облици једнине женског рода заменичко-придевске деклинације у говорима југозападног дела Косова и Метохије. Посебна пажња посвећује се морфолошкој подударности / неподударности именица ж. р. јд. и конгруентних заменичких и придевских речи (дади ста́ре же́не : дади ста́рејзи же́не / дади ста́ри же́ни : дади ста́ројзи же́ни : дади ста́ројзи же́не; од ста́ре жене : од ста́рејзи же́не : од ста́рејзе же́не / от ста́ру же́ну).

У разматрању морфолошких односа у заменичко-придевској деклинацији посебна пажња посвећује се новом синкретизму Гјд./Дјд./Лјд. ж. р. са ширењем дативског облика с партикулом у Гјд. и Лјд., за тим новом синкретизму Дјд. и Ајд./ОПјд. са продором дативске форме у акузативну.

Кључне речи: југозападни део Косова и Метохије, заменичко-придевска деклинација, једнина женскога рода, морфолошки односи, флексија и анализација, нови падежни синкретизам.

0. Овим прилогом разматрају се облици једнине женског рода заменичко-придевске деклинације у говорима југозападног дела Косова и Метохије. Посебна пажња посвећује се морфолошкој подударности / неподударности именица ж. р. јд. и конгруентних заменичких и придевских речи (дади ста́ре же́не : дади ста́рејзи же́не / дади ста́ри же́ни : дади ста́ројзи же́ни : дади ста́ројзи же́не; од ста́ре жене : од ста́рејзи же́не : од ста́рејзе же́не / от ста́ру же́ну).

У разматрању морфолошких односа у заменичко-придевској деклинацији посебна пажња посвећује се новом синкретизму Гјд./Дјд.

* Рад *Деклинација заменица ж. р. јд. у говорима југозападног дела Косова и Метохије* урађен је у оквиру научног пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (број пројекта 148001), који финансира Министарство за науку и технолошки развој Владе Републике Србије.

/Лјд. ж. р. са ширењем дативског облика с партикулом у Гјд. и Лјд., затим новом синкретизму Дјд. и Ајд./ОПјд. са продором дативске форме у акузативну.

Разматрањем су обухваћене заменице, осим заменица 1. и 2. л. јд. – које су због специфичне парадигме остале изван овога прилога.¹

Због морфолошке специфичности у посебном одељку размотрени су облици заменице 3л. јд. ж. р.

1. Тежиште интересовања је на зависним падежима заменичко-придевске деklinације који су остали изван анализације, макар у једном делу своје употребе. Тако се разматрају генитив, датив, акузатив/општи падеж и локатив. Инструментал јединице именица а-деklинационог обрасца у свим говорима југозападног дела Косова и Метохије претрпео је потпуну анализацију. Судаћи по облицима Ијд. очуваном у примерима прилошког значења, у говорима проучаване зоне није дошло до уопштавања *-ем* у овом падежу, како се иначе среће у косовско-ресавским говорима. Тако је: *Војником кэд бiја, девóјком сэм пл'éла, снáшом кэт сэм бiла* (Младеновић 2004: 226). Пошто уз ове облике инструменталног порекла нису забележене придевске јединице, не може се знати претходни инструментални облик заменица и придева.

2. Дијалекатски ареал обухваћен овим истраживањем дијалекатски је разнородан, а чине га говори на југозападној периферији српскога језика. На југозападу Косова и Метохије завршавају се, заправо, два велика словенска балканска комплекса – српски и македонски, са прелазним говорима и преплитањем и преливањем изоглоса једног или другог комплекса. Као значајна дијалекатска особеност за разматрање дијалекатских прилика у говорима југозападног дела Косова и Метохије – како у говорима српског тако и говорима македонског комплекса – јавља се степен очуваности флексије односно продор анализма у поједине падежне облике. Од одређеног интереса за опис дијалекатских прилика у говорима који су предмет овога прилога представља чињеница да се неке маркантне структурне особине – овде мислимо на опстанак флексивног датива намене и посесије и неприсуство аналитичке дативске конструкције – јављају на већем ареалу српских говора југозападног дела Косова и Метохије и говора северозападног и западног дела Македоније.

¹ О облицима личних заменица у говорима југозападног дела Косова и Метохије в. у Младеновић 2008а.

Поред српско-македонских језичких контаката, у различитом обиму уочљивих у практично свим говорима који су предмет овог истраживања, на овом простору оствариван је и вишевековни словенско-несловенски контакт. Сама област нашла се у оквиру динамичних етнојезичких промена које захватају северношарпланински масив, али и околне територије – јужну Метохију, јужно Косово, Полог. Овакав контакт оставио је у словенским говорима различите резултате.

У оквиру територије која се проучава формирана су два дијалекатска комплекса са више говора. Један захвата говоре призренско-јужноморавског типа, други северношарпланинске говоре у Гори (ГГ) и Средској (СрГ), којима се прикључује и говор Прекокамаца (ПрекГ), који захвата три словенска муслиманска насеља у Подгори на ободу јужне Метохије.² Поменути три говора претрпела су интензивнији контакт са западномакедонским говорима у различитом обиму и са различитим резултатима (Младеновић 2004: 220; Младеновић 2005: 70–79).

Географска позиција дела говора призренско-јужноморавског типа, који су у непосредном суседству са севернометохијским косовско-ресавским говорима, утицала је на релативно добро чување флексије именских речи ж. р. у једнини. Ови говори захватају јужну Метохију: ђаковачки говор (ЂГ), подримски говор (ПодрГ), призренски градски говор (ПрГ), подгорски говор (ПодгГ). У јужном Косову формиран је говор призренско-јужноморавског типа (ЈКГ), у коме су резултати морфолошких процеса релативно блиски онима у јужној Метохији. У источном делу Шар-планине, у Сиринићу, створен је говор призренско-јужноморавског типа (СиГ), који – због свог лингвогеографског положаја – представља интересантну територију с обзиром на то да је остао релативно стабилан на изразитији продор из западномакедонског правца. Овај говор показује интересантне подударности са говором Скопске Црне горе.

Језичка ситуација описана је према стању до јуна 1999. године, када је већина Срба прогнана из јужне Метохије и јужног Косова. На Шар-планини опстало је десетак хиљада Срба у Сиринићу. У Средској је број Срба сведен на неколико десетина, док је муслиманско словенско становништво истог српског говора делом остало у овој жупи и после 1999. године. Из Горе је већи део Горана исељен.

² О овој специфичној етнојезичкој групи види у: Младеновић 2005: 70–79.

Прекокамско становништво једним делом и даље живи у својим селима прихватајући бошњачки етнички модалитет као механизам одбране од албанизације – инсистирајући на словенској суштини у муслиманском садржају.

ОБЛИЦИ

3. Заменичко-придевска деклинације женскога рода у говорима југозападног дела Косова и Метохије размотра се у три поглавља.

У овом поглављу описују се облици свих заменица, осим облика показних заменица и облика личне заменице *она*.

Показне заменице и лична заменица 3л. јд. ж. р. посматрају се издвојено због морфолошких специфичности.

Датив једнине

Беспредлошки датив у значењима намене и давања, користи, штете, припадности очуван је у свим говорима области (Младеновић 2004: 226–227; Реметић 1996: 541, 460–461; Младеновић 2001: 279–280, 297–298; 302–303; Павловић 1939: 161; Стевановић 1950: 106).

Нема напоредне употребе беспредлошког посесивног генитива и посесивног датива ни у једном говору проучаване зоне, већ је посесивни датив, који се јавља у синтагми, једини падежни облик за казивање припадности. Податак М. Стевановића (Стевановић 1950: 140) о напоредној употреби посесивног генитива и посесивног датива у говору Ђаковице нема потврда у мом материјалу, а стање у изражавању посесије у говору овога града не разликује се од онога и осталим говорима југозападног дела Косова и Метохије.

Од два наслеђена наставка именичких а- и ја-основа у говорима на југозападу Косова и Метохије уопштен је по један: највећи део говора зна за уопштен наставак *-e* (ЂГ, ПодрГ, ПрГ, ПодгГ, СиГ, ЈКГ, СрГ), а само се у ГГ и ПрекГ јавља наставак *-и* (Младеновић 2001: 298; Младеновић 2005: 75). Овакво уопштавање наставака у Дјд. именица а-деклинационог обрасца, подстакнуто дијалекатским приликама у српско-македонском пограничју, у непосредној је вези са судбином наставака у Дјд. заменичко-придевске деклинације.

4. У облицима Дјд. заменица говори проучаване зоне показују сличности (пре свега због високе стабилизације партикуле *-зи* као

обележја Дјд. заменичко-придевске парадигме), али и одређене разлике. Док је у говорима призренско-јужноморавског типа уопштавање форманта *-ejzi / -ej* у Дјд. довршено, у говорима северношарпланинског типа уочавају се различити процеси, са доминацијом наставка тврде промене *-ojzi / -oj*, али и јављањем наставка *-ejzi* у промени неких скупина заменица у СрГ. Груписање говора према типолошкој припадности (призренско-јужноморавски : северношарпланински) огледа се и у именичком наставку у Дјд. заменичко-придевске промене: у призренско-јужноморавским говорима јавља се наставак *-e* (да да́деш на́ше сна́ве), у северношарпланинским говорима (ГГ, ПрекГ) остварен је продор именичког наставка *-и* (да́ди на́ши сна́ви). СрГ је остао изван продора именичког наставка у Дјд. заменичко-придевске парадигме, вероватно због уопштања наставка *-e* у Дјд. именица а-деклинационог обрасца и доминације уопштавања наставка *-ojzi / -oj* у Дјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације.

Стабилисање дативског *-ejzi* довршено је у свим говорима призренско-јужноморавског типа, осим у ЖКГ – у коме стабилизација није доведена до краја, па се поред основног форманта *-ejzi* јављају и ређи примери са *-ojzi*.

Говори призренско-јужноморавског типа

5. У говорима призренско-јужноморавског типа у Дјд. заменичко-придевске деклинације стабилисана је партикула *-зи* као маркантно граматичко обележје овога падежа. Примери са Дјд. с именичким наставком *-e* знатно су ређи, посебно у Подрг, ПрГ и ЖКГ.

У Подрг и СиГ доминира Дјд. ж. р. типа *ва́шејзи*, а број примера Дјд. типа *ва́ше* нешто је већи у односу на остале говоре југозападног дела Косова и Метохије призренско-јужноморавског типа.

Само је у СиГ и Подрг, као модел најмање снаге, малим бројем примера потврђен и тип *ва́шеј*.

У ЋГ, напоредан са типовима *ва́шејзи* и *ва́ше*, присутан је облик *ва́шејзе*, морфологизован према дативском именичком наставку.

а) Дјд. ж. р. типа *ка́квејзи*

– *Вол'иквејзи* бестрамнице, *шол'иквејзи* неработнице нема́ло рабóта; *кол'иквејзи* ч'ёрке на́шејзи *у́јн'е*, *ва́квејзи* *јет'рве*, и ком-шинке *шáквејзи*, *ка́квејзи* младíце („невеста“), *ка́квејзи* правди́не

да се на́даш, *ника́квејзи* же́не, *сво́ејзи* ч'е́рке да одне́се, се́стре *сво́ејзи*, доне́се гу да́р *мо́ејзи* се́стре, *шво́ејзи* зэ́ве, да напра́и ч'е́ф *на́шејзи* свек'рве, *ва́шејзи* куч'ке, да́де па́ре *њеі́овејзи* газда́рице, бла́го си га *њеі́овејзи* же́не, *њо́јнејзи* ма́тере бра́т, напи́шу гу пи́смо *н'о́јнејзи* се́стре, *њи́нејзи* се́стре де́ца, гу упал'и́л'е куч'у *н'и́нејзи* сестри́ч'н'е, *њојзи́нејзи* кати́љке, *ко́јези* ПрГ.

– Ма́ти гу до́шла *мо́ези* куме, и *шво́ези* тре́ба, *н'о́јнејзи* зэ́ве, но́сив^ф *на́шејзи* мла́дице ЂГ.

– *Овол'и́квејзи* (сестри) гу пра́ла, да гу пома́га *вол'и́квејзи* дево́јке, *шол'и́квејзи* ч'о́ре, *кол'и́квејзи* о́пце, *ва́квејзи* куч'ке, па да́вај *ша́квејзи* лэжа́јке, *ка́квејзи* уч'ите́љке, *сво́ези* ма́тере уч'ини́ла, *мо́ези* се́стре де́ца, не́ма ни *шво́ези* ни́шта, *на́шејзи* се́стре, се́стре *на́шејзи* бра́ч'а, *њо́јнези* свек'рве де́вер ни́шта нема́ја по сво́е н'и́ве; *ч'и́ејзи* кра́ве, *ч'и́ејзи* уч'ите́љке, ва́ља *сва́кејзи* ч'е́рке исто да да́м, *сва́кези* му́ке крај і́ма, *сва́кези* по да́р ПодрГ.

– Ч'е́рке *во́љикве́јзи*, *шол'и́кве́јзи* грац'анке; *кол'и́кве́јзи* ч'е́рке, *кол'и́кве́јзи* кра́ве, *ва́квејзи* ч'е́рке, не́мало *ша́квејзи* да се на́ц'е ма́на, *ша́квејзи* наводац'и́ке, *какве́јзи* кра́ве, *никакве́јзи* же́не не́ сэм ре́кла, да испл'е́те ч'ара́пе *сво́ези* ч'е́рке, *на́шејзи* свек'рве о́тац, се́стре *на́шејзи*, *наше́јзи* ма́тере, *наше́јзи* свек'рве ги се спа́ло, *сва́кејзи* ма́тере *њо́јне* де́ца су нај до́бре ПодгГ.

– *Воли́кве́јзи* ће́рке не да́ва, *шол'и́кве́јзи* ква́чке ласи́ца ја́јце да у́зе, *коли́кве́јзи* ква́чке, *овакве́јзи* грађанке, *вакве́јзи* свек'рве, *ша́кве́јзи* Штрпч'анке, *какве́јзи* же́не, не́ се да́ва де́те *свекакве́јзи* же́не, *никакве́јзи* јетр'ве, ма́тере *сво́ејзи*, де́те *мо́ејзи* ће́рке, одне́си *мојези* ће́рке, *мо́ејзи* сна́е, се́стре *шво́ејзи* не́ма, ма́тере *шво́ејзи*, *наше́јзи* ма́тере, укра́ле *ваше́јзи* Штрпч'анке, *њеі́ове́јзи* же́не, *њине́јзи* свек'рве, *њојне́јзи* свек'рве, *шејзине́јзи* сна́е де́ца; *чи́ејзи* кра́ве се оноди́ло те́ле, *ко́ејзи* же́не да кажемо́, *сваке́јзи* ги ре́кла, *неко́ејзи* же́не де́ца ги до́шле, што ви́кала ни́коа *нико́ејзи* за ни́коу СиГ.

– *Оволи́квејзи* ко́зе, *шол'и́квејзи* во́јске што се кри́е; *коли́квејзи* о́пце, *коли́квејзи* кра́ве гу је те́ле, *коли́квејзи* ч'е́рке си да́ла да́р, *овакве́јзи* же́не, *ша́кве́јзи* же́не, *какве́јзи* же́не, не́мо да ка́жеш *некакве́јзи* же́не, Ца́ва гу ре́кла *сво́ези* јетр'ве, ко́мши́нке *на́шејзи*, *ва́шејзи* сна́е бра́т, Ца́ва гу ре́кла *сво́ејзи* јетр'ве, *мо́ејзи* ма́јке ма́јка, *ко́ези* же́не, *ко́ејзи* ч'е́рке му́ш^ж, мо́гла да испл'е́те *сва́кејзи*,

њеі́овојзи Мили́це, *њи́нојзи* меша́ље, *сва́којзи* ч'е́рке по куч'у, *неко́јзи* же́не до́ша гу бра́т, *неко́јзи* і́ма, *неко́јзи* не́ма; *нико́јзи* же́не бац'а́ва („бади́јава“) ЖКГ.

б) Дјд. ж. р. типа *ка́кве*

– *Моје* сестре гу било страмота, да гу даде дар *своје* куме ПрГ.

– Кажи гу *моје* жене, напраисмо муку *моје* зэве, н'ине сестре својштина, турав *наше* стоке ЂГ.

– Однеси гу и *моје* снаве, *моје* матере девер што гу бија ПодрГ.

– *Своје* сестрич'не нај добар дар дарувала, л'ивада што била *моје* братанице, *моје* свекрве гу крстија пёт децу, *које* жене гу се оженија син, *које* краве ги л'ипцало тел'е, *сваке* жене на н'иву воду принеси, *сваке* тётке требало шамија ПодгГ;

– Сестре *своје* да каже, па да однесе *своје* јетрве, сестре *своје* да је учини, давам *моје* ћерке, не *швоје*, *моје* свекрве сестра, дала сам *моје* стрине, сестра *моје* матере Десанке, *швоје* јетрве деца, донос косија *швоје* сестре, *наше* Севчанке ће каже, бачице *ваше* да однесе на бачењу, сестре *своје* да каже, да каже *њеіове* жене, *које* јетрве да помогнем, да спраиш *некоје* жене СиГ.

– Свекрва гу рекла *своје* снаје, да гу каже *своје* куме, *моје* јетрве брат ЈКГ.

в) Дјд. ж. р. типа *ка́квејзе*

Кажи гу *швојзе* жене, умреле гу *мојзе* сестре девери, донеси и *швојзе* јетрве, умреле *мојзе* мајке ЂГ.

г) Дјд. ж. р. типа *ка́квеј*

– А гу віка *тејзи*, *моје* сестрич'не, *које* да однесем сено, *које* свач'е брат ПодгГ.

Такве краве не ги ваља теле, па *какве* жене да однесе, *своје* ћерке не је дала да работа СиГ.

д) Дјд. ж. р. типа *мојзи*

Тип Дјд. *мојзи* потврђен је у свим говорима на југозападу Косова и Метохије.³ Јавља се од заменица које у Нјд. на крају имају формант /-оја/: *моја*, *швоја*, *своја*, *некоја*, *нікоја*, *свакоја*. Из облика Дјд. ових заменица најчешће испада слог испред партикуле *-зи*. Овако формиран облик, међутим, не утиче на крњење значења, пошто је носилац граматичког обележја партикула *-зи*.

Тип *мојзи* највеће је снаге у СрГ, у коме су другачији облици заменица Дјд. на *-оја* необични, најређи су у СиГ.

³ Уп. са оваквим облицима у Богдановић 1987: 187.

Судећи по пуним облицима Дјд. ж. р. заменица на *-оја*, овакви облици у северношарпланинским говорима настали су хаплогенијом: *мојојзи* > *мојзи*, у говорима призренско-јужноморавског типа асимилацијом и сажимањем у вокалској групи после испадања међувокалског /j/ (*мојејзи* > *моејзи* > *моојзи* > *мојзи*). Као подстицај за стварање оваквог морфолошког типа могао је бити и датив личне заменице *она* – *њојзи* (Стевановић 1950: 140).

Кажи гу *мојзи* *јјн’е*, *иџвојзи* којшике *муш^ж*, *де* да *жал’им* *својзи* ч’*ерке*, *свакојзи* ч’*е* помогне ПрГ.

– *Мојзи* сестре *деца*, *иџвојзи* по гол’*емејзи*, *својзи* свек’*рве* ЋГ.

– *Мојзи* *мáтер* *крафч’е* ги *украље*, *мојзи* *јетрве* *деца*, *ја* *иџвојзи* *мáтер* *ће* *кажем* *íme*, *иџвојзи* којшике *муж^м* ПодрГ.

– *Својзи* *краве* да *напраи*, *убише* *јетрве* *мојзи* *брáта* *роц’енога*, *иџвојзи* *жéне* *мáти*, *којзи* да *помогнем*, *којзи* да ги *уч’иним*, да *дадемо* *којзи*, *којзи* *си* *пратила*, ПодгГ.

– *Својзи* *мајке*, *како* *својзи* да не *даде*, *мојзи* *Драгице* *девер*, да гу *кажеш* *иџвојзи* *снаве*, *својзи* *мајке*, *којзи* ч’*ерке* да *дам*, *којзи* да се *каже* ЈКГ.

– У СиГ овакав морфолошки тип је редак. Само је у Сушићу, сиринићком насељу најближем Призренском Подгору, мањим бројем примера потврђен морфолошки тип *иџвојзи*:

Тéл’е што *било* *мојзи* *краве*, *браћа* *иџвојзи* *сестре* СиГ.

ђ) Дјд. ж. р. типа *мојзе*

Мојзе сестре *девер*, *деца* *иџвојзе* *стрине*, *којзе* да *однесе* ЋГ.

Говори северношарпланинског типа

6. Због укупне дијалекатске композиције СрГ, са микродиференцијацијом између виших насеља ближих ГГ, и нижих насеља уз Призренску Бистрицу, у којима је горанска миграциона струја била слабија па се у заменичко-придевској деклинацији уочавају и црте својствене говорима призренско-јужноморавског типа (Младеновић 2005: 66–69), у Дјд. ж. р. заменица у СрГ јављају се различити облици.

У Дјд. ж. р. у СрГ јављају се два односно три наставка, чија је употреба већим делом одређена географским положајем насеља. Тип *њојзинејзи* среће се факултативно у селима уз Бистрицу, тип

њојзинујзи у свим сретечким селима, датив *њојзиној* јавља се напредо са обликом с партикулом у вишим селима. У вишим селима, дакле, постоји корелација у Дјд. ж. р. између свих заменица уопштавањем форманта *-ојзи*, који се јавља и без партикуле, док такве корелације нема у говору насеља уз Бистрицу.

У свим пунктовима СрГ као посебан морфолошки тип, доминантан у СрГ, а потврђен и у другим говорима југозападног дела Косова и Метохије (в. т. 5 д), од заменица с финалном групом *-оја* јавља се тип *мојзи*. У грађи М. Павловића (Павловић 1939: 174; и остала грађа у монографији) не бележи се овај облик.

У мом материјалу нису потврђени облици типа /његовејзи/ нити /његовеј/, које М. Павловић (Павловић 1939: 176) наводи за СрГ.

7. Уопштавањем наставка тврде промене *-ојзи*, ПрекГ приближава се ГГ и делу СрГ. Типолошка паралела ПрекГ са ГГ огледа се у заједничком уопштавању наставка *-и* у Дјд. именица на *-а* и *-ојзи* у Дјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације. За разлику од ГГ, у коме је тип *сѣпарѣ*-мајки релативно чест, у ПрекГ овакав модел Дјд. ж. р. нема много потврда. Разлоге за слабу присутност треба тражити у морфолошкој ситуацији у СрГ, али и ПодгГ, са којим је ПрекГ – пре знатнијег усељавања становништва из Горе – чинио дијалекатску целину (Младеновић 2004: 214, 219–220; Младеновић 2005: 70–79).

Доминација облика типа *мојзи* у ПрекГ наслањање је на овакву ситуацију у СрГ, али и у ПодгГ.

У ГГ потврђена су два типа Дјд. Један са заменичко-придевским наставком тврде промене, који се јавља с партикулом или без ње: *-ојзи* / *-ојсу* / *-ој*, други са именичким наставком *-и*, који је уопштен у ГГ у Дјд. именица а-деклинационог обрасца (Младеновић 2001: 352, 365 итд.). Од заменица које у основи имају формант */-оја/* у ГГ се, такође, јављају облици типа *мојзи*.

8. а) Дјд. ж. р. типа *каквојзи*

– *Волиќвојзи* ћерке, сестре *ѿол'иќвојзи*, *онолиќвојзи* смо се начудиле; *колиќвојзи* кокошке, *колиќвојзи* краве ги даде сено, како да верујеш *оваќвојзи* учитељице, сестре *ѿаќвојзи*, *онаќвојзи* офце и јангаци са добри; *каќвојзи* убавојзи жене, *свекаќвојзи* работнице ће дадеш сољ и леба; *никаќвојзи* стреће не-сѣ-радуј, *нашојзи* сестре дѣвери, ништо не-ги-рече *нашојзи* Митре, ги врзав *вашојзи* кобиле, *њѣіовојзи* постаројзи снаве, зборел'е *њојнојзи* сестре, *њинојзи* бра-

танице, и-јен-дар њивнојзи сваће, а знаш *чи'ојзи* жéне са дéца, *њој-зинојзи* Мирке дéвер; *њинојзи* мáтере, *њинојзи* ћéрке дéца, *свакојзи* у кúћа да óћутиш, *свакојзи* постáројзи да гóвиш на нóге СрГ.

– Óфци *овол'икавојзи*, *иол'икавојзи*⁴ ч'ёрки; *кол'икавојзи*-зми-ји, óфци *кол'икавојзи*, зáшто *оваквојзи*, *иаквојзи*-жени; *каквојзи* жéни си дáф; *никаквојзи* крáви, *нашојзи* мáтери, *нашојзи* сéстри; *вашојзи* Нáзмији, кóбил'и *вашојзи*, *н'е'овојзи*-жени, крáви *не'овојзи*; *нојзинојзи* мáтери, дéца са *н'ојзинојзи* ч'ёрки; дóнеси м'лéко *н'инојзи* сéстри, *чи'ојзи* жéни, не-сé-знае ч'и'е се дéца *свеч'ијојзи* жéни, óнеси *ијазинојзи* ч'ёрки ПрекГ.

- *Тољикавојси* крáви, *онол'икавојси*, *вол'икавојси* вúчици, *кол'икавојзи* ћéрћи, *кол'икавојзи* крáви, *ваквојзи* дóвици не ћé-идеш, *ваквојзи*-жени, *иаквојзи* дéјки свé, *иаквојзи* држави – нé, *онаквојзи* глédаници; *каквојси* Врaништанки, *каквојси*-жени; *свeкаквојзи* жéни, *никаквојзи*, *свúојси* ћéрки, *чи'јојси* жéни, *нич'ијојси*, *кóјојси* да нóсим, *свакојси* да дáде, *свéкојси* жéни⁵, *свéкојси* сáка да дáде ГГ.

б) Дјд. ж. р. типа *каквој*

Вол'иквој да онéсете, мéчке *воликвој*, *н'ојзиној* мáтере свóјбина, *оваквој* гóлемој кóзе, нéмој *иакво'* жéне да óстајш; *каквој* стáрке; *никаквој* жéне нéмој да пóкажеш, сéстре *и'војо'* СрГ.

Ваквој млáјности, шо сi-рéкоў *свúој* жéни, *чи'јо'* жéни, и *свакој* снá'и ГГ.

в) Дјд. ж. р. типа *каквејзи*

Оваквејзи крáве нéма мáна, да ги се бáпнем *ваквејзи*⁶ жéне, не се вéрује *иаквејзи*-жене, *иаквејзи* ни óра нé-треба да дáдеш, *њóјнејзи* поголéмојзи ћéрке, *њојзинејзи* стрíне брáт, дéца *њојзинејзи* јéтрве, *онаквејзи* жéне ги бiле тáкве дéца, *свакó'ези* жéне да цéлива

⁴ Пошто су заменице за количину у ГГ и ПрекГ проширене придевским суфиксом *-авъ* (*иол'икав* – *иол'икавоiо*) оваквим облицима ова два говора део су ареала који чине македонски и бугарски говори (Видоески 1965: 165–166; Харалампиев 2001: 114–115).

⁵ У ГГ у Дјд. ж. р., и то само у једном насељу, поред обичнијег *свакојзи*, посведочено је и *свéкојси* (Младеновић 2001: 342).

⁶ М. Павловић код заменица за каквоу у СрГ уочава дистрибуцију дативских форманата која постоји у селима уз Бистрицу: *овакв-ејзи*, *иакв-ејзи*, *онакв-ејзи* : *какв-ојзи* (Павловић 1939: 176).

рука, *свакоџези* да ги каже, *свакуџези* војске треба да се даде л'еп, *којези*⁷ СрГ.

г) Дјд. ж. р. типа *мојзи*

– *Мојзи*-сестре, матери *мојзи*, *мојзи*-ћерке; *иџвојзи*-мајке, *иџвојзи* јетрве, *својзи*-жене, *својзи* мланесте, ни да каже *својзи*-сестре, *иџвојзи* девојке, *којзи*-жене ги отераа мужа, *којзи*-жене ги дођоа браћа, *којзи*-жене ги исеоа коцаћи, *којзи*-краве, *свакојзи* (: свакоја), јетрве по дар, *свакојзи* у кућа да оћутиш, *свакојзи* ч'ерке напрајле свадба, *свакојзи* постаројзи да говиш на ноге, ги се десио *некојзи*-жене (: некоја) из Богошовце, ги се изгубиле деца *некојзи*-жене СрГ.

– *Својзи*-сестри да кажеш за трава, *својзи*-ч'ерки, *мојзи*-жени брат, *мојзи* матери, *мојзи*-нани; *иџвојзи*-жени, *иџвојзи* постаројзи сестри; *својзи*-сестри да кажеш за трава, *својзи*-ч'ерки, *којзи*-жени дете, *којзи* да кажем, *свекојзи* (: свекоја) жени да даде, *свекојзи* крави, *никојзи*-жени старојзи, *никојзи* крави мл'еко не-ч'ини ПрекГ

– *Мојзи*-сестри, *својзи* жени, *којзи*-жени рече, *каквојси* старици, *свекаквојзи* војски шо про'иђала ГГ.

д) Дјд. ж. р. типа *какви*

Мој-жени, *иџвој* стари-мајки, *свој* гљеданици, *наши* старици шо је дома, *н'еју* матери, *н'ејзини* сестри, *какви*-дејки, *какви*-жени, *свекакви*-јетрви, *свуј*-мајки, *чиј*-жени; *куј*-дејки, *куј*-кучки, *некуј* жени от Приздрен, *некуј* крави, *чиј*-офци јагэнца, *иџакви* гљеданици за мужен'е ГГ.

Онеси и *мој*-крави, *кој*-жени дете ПрекГ.

ђ) О Дјд. заменице *она* в. т. 17.

е) О Дјд. показних заменица в. т. 25–27.

Генитив јединине

9. У Гјд. свих говора југозападног дела Косова и Метохије снажно продира аналитизам (Младеновић 2004: 226–227).

Аналитизам је довршен у СрГ.

⁷ Оваквих потврда нема у већем броју у мом материјалу. М. Павловић у опису сретечког говора, међутим, наводи тип *којези* као једини (Павловић 1939: 176).

С обзиром на укупну дијалекатску композицију и типолошку припадност ГГ периферним западномакедонским говорима, неочекивано је опстајање у овом говору Гјд. именица а-деклинационог обрасца аблативног значења и генитива са значењем боравка, мировања (*У Аџмане сом била*), затим генитива заклетве (*Жими гуше бабајкове*) (Младеновић 2001: 295–297). У ПрекГ изван анализације остао је само генитив заклетве (*Жими-гушице маџерине*) (Младеновић 2005: 74–75). Док је у говорима призренско-јужноморавског типа потврђено више морфолошких типова Гјд. заменичко-придевске деklinације, материјал из ГГ и ПрекГ показује да је у ова два говора у Гјд. заменичко-придевске деklinације уопштен наставак *-e*.

10. У говорима призренско-јужноморавског типа и даље се јавља флективни Гјд., посебно у неким значењима, али је аналитизам и у овим говорима знатно унапредовао.

У овим говорима – поред аналитичке форме са ОП – потврђено је више морфолошких типова Гјд. ж. р. заменичко-придевске деklinације:

а) Највећи број примера припада генитиву на *-e* (*наше, какве*).

б) Нова генитивна форма настала морфологизацијом генитива дативског порекла трансформацијом дативског у генитивни облик са финалним *-e* (*мојзе, својзе*) бележена је као стабилна форма у ПодрГ. Пошто се у ЂГ *мојзе* јавља и у Дјд., не може се говорити о стабилном генитивном облику.

в) Нова генитивна форма дативског порекла без морфологизације (*ишвојзи, вол'иквејзи*) присутна је у свим говорима, али са неједнаким бројем потврда. Највеће је снаге у ЈКГ, затим у ПрГ, ПодрГ, док је у ПодгГ забележено мало примера, а – судећи по материјалу којим располажем – у СиГ везана је само за Гјд. показних заменица.

11. На јављање новог синкретизма Гјд./Дјд. типа *овејзи* свакако је утицао падежни синкретизам именица ж. р. а-деклинационог обрасца. Не могу се, међутим, искључити ни други разлози.

Један од њих је присуство падежних синонима са значењем припадности. У свим говорима анализираних зоне основни падежни облик за казивање припадности је посесивни беспредлошки датив (брат *овејзи жене*), који је у потпуности преузео функцију беспредлошког посесивног генитива у именичкој синтагми. Изван синтагме јавља се посесивни придев (брат *мојзи јеијрве* : *јеијрвин* брат). У

синтагмама се поред датива, са значењем припадности јављају и ређе предлошко-падежне конструкције од + генитив: Брат *од овејзи жéне* / *од овеј жéне* / брат *од наше снаше* СиГ, дете *мојеџи ч'ёрке* : дете *од мојеџи ч'ёрке* : *од моје сесџре*; син *од мојеџа браџи* ПодрГ.

Могуће је да је ширењу облика *вејзи*, *нашејзи* у Гјд., дакле, допринела и оваква падежна синонимија са значењем припадности.

Пошто се нови синкретизам са продором Дјд. у Гјд. ж. р. јавља само у оним говорима у којима је у Дјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације уопштен формант *-ејзи* (наш-*ејзи*, стар-*ејзи*), поред других услова, на јављање Гјд./Дјд. типа *нашејзи* утицала је подударност елемента /-е-/ у оба облика.

О Гјд. ж. р. с партикулом *-зи* у призренско-тимочким говорима не може се ништа поуздано тврдити, пошто је у њима флексивни Гјд. углавном подлегао аналитизму. Говори призренско-јужноморавског типа југозападног дела Косова и Метохије, међутим, спадају у оне који су – поред доброг чувања Дјд. намене и посесије – очували и флексивни Гјд. и Лјд., уз напомену да у ове падеже и у овим говорима аналитизам снажно продире. Отуд је за опис судбине новог синкретизма Гјд./Дјд./Лјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације од значаја стање у оближњим говорима косовско-ресавског типа.

12. а) Гјд. ж. р. типа *ка́кве*

а₁. Куд *овол'икве* ц'ёркве, о(д) *џол'икве* страмо́те, от *кол'икве* јуни́це останáло то́ месо, испл'ела од *ва́кве* прец'е, од *ва́кве* ч'ёрке, да изóтка о(д) *џа́кве* вуне, от *ка́кве* ц'рл'иве јабу́ке да се наједем, от *ка́кве* грозни́це му се напрайло, прос *ка́кве* ре́ке про́ша, од *ника́кве* сна́ве ни свек'рва нéма поштува́јне, узéја от *сво́је* матéре, по *сво́је* во́ље да ч'и́ниш, не доби́ла ни от *сво́је* јет'рве, била кот *сво́је* ч'ёрке, искоч'ило од *мо́је* куч'е, од *мо́је* матéре рóд, нé ми останáло од *мо́је* татковíне, свéшто ти про́шло преко *џво́је* гла́ве, тражи́ја око́ло *џво́је* куч'е; во́ј ти је од *наше* Гíце, била код *наше* жéне, испод *ва́ше* водени́це, од *ва́ше* младе, узéја от *сво́је* матéре, од *њеџове* њíве, ўзи од *њеџове* жéне, од *веј* *н'еџове* стрíне, немáло кóрис од *њеџове* стране, одвёл'е гу од *н'о́јне* куч'е, свé то́ј од *н'о́јне* зéмн'е, ч'ени́ца од *њíне* њíве, што искоч'ило из *њíне* куч'е, напи́ја се од *н'íне* раки́је, од *њо́јзине* вуне, от *ко́је* ч'ёрке ти је унуч'е, от *ко́је* куч'е искоч' и а́јдук, от *сва́ке* ч'ёрке по дéте, от *сва́ке* ба́шч'е да ўзне ПрГ.

– Од *н'еџове* кúће, код *наше* ћéшме, од *наше* во́де, останáло од *наше* нóшн'е, јóпе до́ђи куд *н'о́јне* преда́внице ЂГ.

– Му се уч’ини бол’ес од *овол’икве* бриге, од *вол’икве* вуне, па се разбол’е о(д) *шол’икве* рабóте, от *кол’икве* траве сено, от *кол’икве* ч’енице ништа, не било од *вакве* воде, немáло од *вакве* прец’е, од *вакве* вуне пл’етáсмо, појас о(д) *шáкве* свил’е, од *никакве* стране несам имáа, кут *своје* њиве, сэдимо кот *своје* куч’е, кад гу донéа ву́к до *своје* куч’е, куд *моје* куч’е, куд *моје* ч’ерке, дéте од *моје* ч’ерке, сáмо ме однéси до *моје* куч’е; сáм прóшла поред^о *швóје* куч’е, кут *своје* њиве; од зéмн’е н’еїóве се јéло, куд *њóјне* крáве, от ч’и́је бáшч’е да се ўзе, от ч’и́је куч’е била снáша; от *које* жéне му је дéте; имáл’е смо л’уті́ке от *свáке* бáшч’е, дóша дáр от *свáке* јетáрве, от *свáке* стране мýка ме снáшла ПодргГ.

– Разбол’éа се од *вол’икве* рабóте, од *овол’икве* фамил’ије само óн нéје дóбар, куд *вол’икве* куч’е, пл’éла сáм о(д) *шол’икве* прец’е, искоч’ило о(д) *шóл’икве* рабóте, от *кол’икве* зéмн’е ч’ерпич’, прец’а от *кол’икве* вуне, от *какве* вуне пл’етеш, от *какве* зéмн’е се праи ч’ерпич’; не искáч’а од *моје* куч’е, до *моје* н’иве; од *наше* матéре, ўнук ми дóша од *наше* војске, бiја бóш од *наше* маáл’е, куд *наше* стрiне, од *ваше* стране не ни погинáја, от *своје* куч’е узéла, бéгај из *моје* н’иве, о(д) *швóје* воденице iма, од н’и́не богубрáде, се кри́је кут *њóјзине* куч’е, от *које* вуне се прéде, от *које* прец’е да пл’етем, вода от *које* ч’éшме, ис *које* куч’е искоч’и́ја, свé ти се ч’и́ни от *свáке* куч’е, ўзнеш по мáло от *свáке* вуни́це, Л’епосáва изнéла ми ранiло прé *никóје* годiне, од *никóје* зéмн’е не мóже црепýл’а, од *некóје* дóбре крáве и тéл’е је дóбро ПодргГ.

– Од *воли́кве* мýке, ку(д) *шолíкве* воде, од *оноли́кве* воде не мóгло, от *коли́кве* раки́је се напiја, нé се купýје сирéње од *вакве* жéне, од *вакве* пiте не бóли стóмак; от *какве* вуне да ткáје, ис *какве* фамили́је си узéла снáшу; от *свека́ве* мађушни́це; кут кýће *моје*, дéте из *моје* фамили́је, од њиве *швóе*, нóси ис *швóје* ливáде, из *наше* фамили́је, отéра ме из *наше* кýће, нека однéсе из *наше* бачéње, из *наше* мавáле; пáде куд *ваше* кýће, ни от *своје* јетáрве, кут *своје* ћерке; од *њеїóве* кýће *до моје*, кут бачéјње *њеїóве*, од *њеїóве* ливáде, од *њiне* кýће узéле снáу, од *њóјне* рабóте, узiте из *њóјне* кýће, ис *шејзине* кýће, от *чи́је* рýке погину́ја, ис *чи́је* кýће узéле девојку, от *које* ћерке iмам пóмоћ, от *које* *моје* ћерке да ўзеш, от *које* прéђје плéтеш, трава ис *које* ливáде, ис *које* кýће искочiла тáква, позáди *које* плéўње бiле óўце, от *свáке* врсте по јéно, свáки пýца от *свáке* стране, узéла тóј од *некóје* жéне, до *некóје* девојке СиГ.

– Од *оволикве* фамилије не остаја нико, од *оволикве* вуне да се испреде, от *коликве* ч'енице, о(д) *ѿаквѣ* жѣне; от *каквѣ* вуне ткѣаш, от *каквѣ* мѹке побѣже, од *никаквѣ* стране нѣма помѹч', и мѣсо *ог свѹѣ* свиње, бе(з) *свѹѣ* мајке, се сакрија до *свѹѣ* куч'е, да добиѣм от *свѹѣ* државѣ, код *моѣ* мајке, од *моѣ* куч'е; прѹч'а о(д) *ѿвѹѣ* врбе смо сѣкле, испѣкла се пита о(т) *ѿвѹѣ* паравице, од *њѣѹѣ* грамаде да ѹзем, пч'еница од *н'ѿѹѣ* њѣве, од *њѣне* фамилије, куд *њѣне* цркве, од *њѣне* куч'е, од *њѹјне* јетрве ѹтац, од *наше* шѹме узимале, узѣла сам од *наше* вуне за фанѣлу („цемпер“), бе(з) *свѹѣ* мајке, вода од *вашѣ* ч'ѣшме, от *коѣ* жѣне, дѣте от *коѣ* јетрве, ис *коѣ* њѣве ѹзе, от *коѣ* кудѣље, от *сваке* вѹч'ке по нѣшто, от *сваке* куч'е гѹсти, до *сваке* жѣне по дѣте, од *нѣке* зѣмн'е мѹже, од *нѣке* не мѹже да се напраи, од *нѣке* куч'е дѹбра девојка ЖКГ.

а₂. Побегна от *свѹѣ* ћѣрке, сом дѹшла от *свѹѣ* ћѣрке, ћѣ зѣмеш от *мѹѣ* Нијазѣнице, ѣди зѣми от *нѣјзине* Зѣјнепе, от *каквѣ* дѣјке побегна; спѣла у *наше* Атмане, дѹјдо во *наше* ѹјне, јѣл'е во *н'ѣѹѣ* сѣстре, пѹљај во *вашѣ* Имѣтице, во *наше* Мамѹдије бѣа ѣскери ГГ.

б) Гјд. ж. р. типа *каквѣјзи*

– Од *вол'ѣквѣјзи*, *до вол'ѣквѣјзи* њѣве; о(д) *ѿољѣквѣјзи* фамилије, од *њѹјзинејзи* бѹзе, от *ч'ѣјзи* си узѣла, от *ч'ѣјзи* ѹфце, от *којѣзи* снаве му дѹшло тѹј, дѣр бија о(д) *ѿѣјзи* *н'ѣѹѣјзи* ч'ѣрке ПрГ.

– Кот *каквѣјзи* жѣне, от *каквѣјзи* вуне БГ.

– Од *вол'ѣквѣјзи* кише скапа свѣ, о(д) *ѿол'ѣквѣјзи* мѹке, ку(д) *ѿол'ѣквѣјзи* ч'енице, от *кол'ѣквѣјзи* козе мл'ѣко, от *свѹѣјзи* сѣстре видѣла, од *њѹјнејзи* водѣнице ѣскоч'и; от *свѹѣјзи* сѣстре видѣла, куд *н'ѹјнејзи* братѣнице, от *ч'ѣјзи* јетрве останѣло ПодрГ.

– Од *вол'ѣквѣјзи* вуне, од *вол'ѣквѣјзи* прѣц'е ч'ѣ бѣнев ч'арѣпе ПодгГ.

– О(д) *ѿаквѣјзи* жѣне, от *каквѣјзи* нерабѹтнице ѣскоч'и ч'ѹвѣк, да зѹвеш од *моѣјзи* снаѣ ѹца, од *моѣјзи* ч'ѣрке сѣн, донѣле коломбѹч' од *вашѣјзи* н'ѣве ЖКГ.

в) Гјд. ж. р. типа *мојзи*

– Бѣгаја од *мојзи* матѣре, да ѣмаш до *ѿвѹјзи* куч'е ПрГ.

– Не смѣ да каже од *мојзи* мајке, да ѣма от *свѹјзи* фамили'ѣ БГ.

– У ПодгГ Гјд. замѣничко-придевске деклинације остаѹ је највѣћим делом изван продора дативског облика типа *ѿвѹјзи*. Ретки примери бѣлежени су у рубним насељима са ПодрГ:

– Душа ч'е ми искóч'и до *швóјзи* воденице ПодгГ.

г) Гјд. ж. р. типа *ка́квејзе*

– Од *вол'иквѣјзе* сѝл'е, свѣ се рáстури од *вол'иквѣјзе* фамил'ије, о(д) *шол'иквѣјзе* вúне се пл'élo, напија се о(д) *шол'иквѣјзе* вóл'е; ку(д) *шáквејзе* мач'ије, от *ка́квејзе* крáве ти бíло мл'éко, от *ка́квејзе* кáце úзе, от *свóјзе* свекáрве да с'крíе ПодрГ.

– От *ка́квејзе* сл'и́ве ракија, до *кол'иквѣјзе* тráве ЂГ.

д) Гјд. ж. р. типа *мóјзе*

Смо дóшл'е на гóсти куд *мóјзе* сéстре, узéле тóј од *мóјзе* јетáрве, вíде га ку(д) *швóјзе* н'и́ве ПодрГ.

– Úзесмо од *мóјзе* матéре, íспл'ето од *мóјзе* прéђе, дóшла до *свóјзе* зéмн'е ЂГ.

ђ) О Гјд. личне заменице *она* в. т. 16.

е) О Гјд. показних заменица в. т. 28.

Локатив једнине

13. У говорима призренско-метохијске котлине, пре свега у ПодрГ, ПрГ и ПодгГ, затим у ЈКГ, у нешто слабијем опсегу У СиГ, опстао је локатив једнине именица у неким предлошко-падежним конструкцијама, у другима је доживео потпуну аналитизацију (Младеновић 2004: 226, Реметић 1996: 451, 461).

а) Лјд. ж. р. типа *шáкве*:

– Скíта се по *мóје* кúч'е, раст'рвíја слáму по *мóје* н'и́ве, пэс ми спáја при *мóје* старéе ч'ёрке; прáло се по *вáкве* вóде, по *вáкве* вруч'и́не нé се рабóта, мéч'а по *шáкве* н'и́ве, према *шáкве* матéре; по *ка́кве* вејави́це смо дóшл'е; према *ка́кве* тенц'ере, тáкво и једéјне; крíја се по *свóје* кúч'е, кúч'у тражи́ла према *свóје* кúч'е, ударíја по *свóје* нóге, íма по *швóјје* фамил'ије, ако мóже по *наше* вóље, свѣ се видéла бол'ештíна по *н'óјне* дéсне рúке ПрГ.

– По *наше* зéмл'е íма сиротíн'а, да не познá по *наше* нóшње, по *н'и́не* шкóл'е тэр'и́ју дéца, кóј би јéа по *шáкве* већере, газí'а по *онáкве* зéмл'е, према *мóје* кúће твóја нéе, по *коли'икве* вóде ЂГ.

– Свѣ ме удáра по *шáкве* мóдре рúке, по *ка́кве* шúме се крíје, не вáл'а да не бíне по *свóје* вóл'е, удри́ја ме по *мóје* рúке, јá сам

наградија по *моје* воље, према *наше* снаге ч'е рабóтамо, према *наше* во́л'е ч'е пијемо, по *чије* њиве да се сéје, да напра́им по *сва́ке* воље, па ме у́дри по *сва́ке* ру́ке три́ пúт ПодрГ.

– Према *ша́кве* свáдбе била и мо́ја, по *ка́кве* зíme смо работáл'е, по *ка́кве* шúме се кри́л'е, ништа нема́ја по *сво́је* н'иве, према *наше* кúч'е би́ја по́ток, према *не́јзи́не* л'епóте, му́ж^ш не гу́је; живéло се у *наше* заедни́це, се в'р́тела самови́ла по *ва́ше* водени́це, немáло др́во по *н'ине* кúч'е ПодгГ.

– Да се кри́је по *сво́је* кúће, нај дóбро је да се скítaш по *сво́је* зéмље, по *чије* зéвње било, по *чије* ру́ке се ша́ра СиГ.

– Иша по *шо́ли́кве* лапáвице, према *ша́кве* мла́де и зéт би́ја, према *ша́кве* дево́јке би́а и така́в беч'áр, ништа да ви́дим по *ша́кве* тамни́не, по *ова́кве* тепси́е и ма́сло да има, по *каквé* рабóте се мéша ЈКГ.

б) Лјд. ж. р. типа *ша́квејзи*

У Лјд. заменичко-придевске деклинације, ако у овај падеж није продрла аналитичка конструкција, у свим говорима призренско-јужно-моравског типа доминирају облици без партикуле. У ЋГ, ПодрГ и ПрГ (Реметић 1996: 494), затим у ЈКГ, број потврда са Лјд. типа *ва́квејзи* већи је него у ПодгГ и СиГ. За ова два говора је такође карактеристично да је аналитизам продро у знатнијем обиму у Лјд., тако да је број потврда са очуваном флексијом мањи од оног који се констатује у низијским јужнометохијским говорима (Младеновић 2004: 227).

– Према *вол'и́квејзи* мýке, по *вол'и́квејзи* аберц'и́ке; иша по *шо́л'и́квејзи* лапáвице; према *кол'и́квејзи* мéч'ке си се уплаши́ја, била дóбра према *ша́квејзи* јетóрве, живéла сам по *мо́ејзи* во́л'е; лáко је сто́ по *шо́во́ејзи* гузи́це, дим гу би́ја по *њóјнејзи* кúч'е, по *сво́ејзи* кúч'е ПрГ.

– Ће се кри́је по *сво́јзи* кúће, по *ка́квејзи* зíme било, према *ва́квејзи* мла́дице ЋГ.

– По *кол'и́квејзи* во́де ишла, према *ва́квејзи* дево́јке и така́в му́ш^ж, не се плаши́ла према *ша́квејзи* жéне; према *ка́квејзи* жéне, по *сво́ејзи* кúч'е, према *чи́јејзи* ч'érке било оста́ено ПодрГ.

– По *нашејзи* снаше – ба́п у пл'éч'и ПодгГ.

– По *чи́јејзи* нóге се исипáла во́да, по *каквéјзи* ливáде да пáсем СиГ.

– По *нашејзи* кúч'е скита́ше, по *коли́квејзи* ч'ени́це, донéсосмо ви према *ва́шејзи* воље ЈКГ.

в) Лјд. ж. р. типа *шаквејзе*:

– Па *удри* по *мојзе* главе, *ће* рабóтам што *óћу* по *својзе* кúће, по *оваквејзе* зиме, према *шаквејзе* мúке, по *шаквејзе* кúше да *йдеш*, према *којзе* *ћерке* била лóша ЂГ.

г) О Лјд. личне заменице *она* в. т. 21.

д) О Лјд. ж. р. показних заменица в. т. 29.

Акuzатив / општи падеж једнине

14. У свим говорима анализиране зоне ОПјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације, осим у ПрекГ, остао је стабилан на продор дативске форме.

Док је у ПрекГ продор остварен у свим заменицама, у друга два говора југозападног дела Косова и Метохије у којима је дативска пуна форма заменице *она* проширена у ОП – ПодрГ и ЖКГ (в. т. 18–20) – није дошло до ширења новог облика дативског порекла у заменичко-придевску деклинацију осталих заменица.

а) Говори призренско-јужноморавског типа:

– У *њину* тестíју, ул'эгни у *њину* слáму, за *њину* ч'ерку, за *шéјзину* мúку, у ч'íју кúч'у, прет ч'íју свáдбу, у ч'íју тепсију ПрГ.

– И *моју* мáму, свí се *ћудив* сáс тý^ј *моју* нóшн'у, на *швóју* бáшч'у; *ја* у *нашу* нóшн'у, да прóсимо *вáшу* ч'ерку ПодрГ.

– Ч'е ул'éне у н'еíову кúч'у, с *њојзину* сéстру, у *своу* н'íву ка у н'íну, у н'íну н'íву ПодгГ.

– За *њóјну* мáтер, улéни у *њóјну* ливáду, у *шéјзину* н'íву, у сóбу н'íну, пред *њину* водéницу, *ничíу* кúћу СиГ.

– Пред *нашу* свáдбу, *вáшу* сéстру, през *вáшу* *њíву*, у *своу* држáву, кад изáц'е у *своју* бáјч'у, на(д) *шéјзину* кúч'у летéло, у *онéјзину* кúч'у ЖКГ.

б) Говори северношарпланинског типа:

б₁. – Пред *њина* кúћа јено-кúче, пóсле у *њина* плáњина, за *њина* *ћерка*, спáв у *своá*-кúћа, да пóкоси у *своа*-л'íвада, свáки у *своá*-кúћа, цéв-ноћ брáв у *своá*-њива,

сом вíдела *њину* *ћерку*, *њíвну* снáу укрáдоа СрГ.

– Во *муá*-кúћа, за н'éíуа жéна, пред *нéјзина* водéница, од н'íхна л'íвада ГГ.

б₂. – Сом бѣф на *овол'икавојзу* кáрпу, да пóкосим *шол'икавојзу* л'иваду, со *кол'икавојзу* вѣлу мѣтав^ф сѣно, *кол'икавојзу* крáву сте имал'е, со *оваквојзу* жéну, на *шáквојзу* кúч'у, *каквојзу* жéну си úзеф, *никаквојзу* брѣгу нѣмала у жѣвот, *својзу*-сестру га вѣкна, и со *својзу* (сестру) се свáди, úдри га *мојзу* крáву, од *мојзу* сл'иву, бѣф у *швóјзу* (кућу), со *швóјзу* жéну, шó-питаеш за *нашојзу* брѣгу, мл'ѣко од *вáшојзу* кóзу, у *н'еѣвојзу* сѣстру, не гá-виц'им *н'еѣвојзу* сѣстру, у *н'ојзѣнојзу* л'иваду, со *н'инојзу* крáву, ч'ијојзу кúч'у, *свеч'ијојзу* л'иваду нѣкој нѣ-коси, *свеч'ијојзу* жéну нѣкој га нѣч'е у кúч'а, да га нáјде *свѣкојзу* жéну, вѣкни *нѣкојзу* шо знáје да рáбота, ч'е дóјде со *нѣкојзу* шо бѣла ПрекГ.

в) А/ОПјд. ж. р. показних заменица в. т. 30.

г) О А/ОПјд. личне заменице *она* в. т. 18–20.

ЛИЧНА ЗАМЕНИЦА *ОНА*

15. Односи у парадигми личне заменице *она* разматрају се издвојено, иако се она највећим делом уклапа у заменичко-придевску деклинацију. Разлози за посебно разматрање су у чињеници да је уз ову заменицу развијен систем енклитика, да је она остала изван уопштавања формата *-ејзи* у говорима призренско-јужноморавског типа обухваћених овим истраживањем, да је – затим – заменица остала изван продора именичког наставка *-е* у Гјд./Дјд./Лјд. и синкретизма који почива на оваквом једначењу, што се она употребљава по правилу као именичка јединица без конгруентних речи.

Синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. заменице *она* остварен у косовско-ресавским говорима уопштавањем форми на *-ој / -ојзи / -ојзе* или *-е* (Букумирић 2003: 229, 245, 345; Пецо–Милановић 1968: 338; Симић 1972: 345, 346) потврђен је у говорима призренско-јужноморавског типа југозападног дела Косова и Метохије. Овај синкретизам, међутим, у говорима анализираних области смањеног је обима, пошто је у Гјд. и Лјд. заменице *она* аналитизам продро у знатној мери.

Генитив

16. Флексивни генитив једине личне заменице *она* опстао је у смањеном обиму у говорима призренско-јужноморавског типа, из говора северношарпланинског типа у потпуности је потиснут ОПјд.

а) Упркос релативној отпорности Гјд. именица а-деклинационог обрасца на продор ОПјд. у говорима призренско-јужноморавског типа југозападног дела Косова и Метохије (Реметић 1996: 461, Младеновић 2002: 293–319), у овим говорима флексивни Гјд. заменице *она* доживео је знатну аналитизацију продором ОП (*од н'у* немам унука, *без њу* не бива ПодрГ), или се уместо форме *ње* јављају нови облици ширењем новог синкретизма Гјд./Дјд./Лјд. јд.

б) У ПодрГ у Гјд. потврђено је *њојзе*. Сам облик настао је после продора дативске форме у генитивну, па генитивном морфологизацијом оваквог облика. За овај говор је, дакле, карактеристично да се нови синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. заменице *она*, настао продором дативског *њојзи* у Гјд. и Лјд., избегава уношењем генитивног наставка *-е* у партикулу:

Ћдем *код* *њојзе*, *од н'ојзе* *узи*, *код* *њојзе* *има* *свѐ*, *куд* *њојзе* *ми* *било*, *од н'ојзе* *немам* *унуце*, *до* *њојзе* *сѐм* *била* *ја* ПодрГ. Више о овоме в. Младеновић 2004: 232.

Продор дативног облика-основе у генитив заменице *она* подстакнут је синкретизмом Гјд. и Дјд. именица деклинационог обрасца (от *сѐстре* : *дава* *сѐстре*).

Продор дативске основе у генитивну и морфологизација уношењем генитивног обележја *-е* јавља се у суседном севернометохијском говору (Букумирић 2003: 223), па се ПодрГ овом особином заправо наслања на овај косовско-ресавски говор, тим више што су примери типа *куд* *њојзе* бележени претежно у подримским селима ближим севернометохијском делу. У Малој Круши, насељу окренутом према Призрену, поред потврђеног односа Г – *њојзе* : Д – *њојзи*, забележена су и два примера са *њојзи* у Гјд. ове заменице: Нема *кѐрис* *од н'ојзи*, *куд* *нојзи* би не преч'екѐл'е за славу.

Избегавања хомонимије Гјд./Дјд./Лјд. нема у осталим говорима анализиране зоне. На специфични статус Гјд. (= Дјд.) заменице *она* и у другим говорима сведоче различити облици, па и они типа *њојзе*, којима се потврђује интегрисање у морфолошки систем нетипичног облика Гјд. ж.р. с финалним *-и*.⁸

⁸ У севернометохијским говорима у Г продира дативска форма: *од* *њој*, *код* *њојзи*, али и морфологизовани генитивни облик – дођу *код* *њојзе* (Букумирић 2003: 223). Слична је ситуација и у другим деловима косовско-ресавског дијалекта: упореди *код* *њој*, *код* *њојзи*, *без* *њојзе* у левачком говору (Симић 1972: 346).

в) У ЂГ је практично довршена аналитизација Гјд. личне заменице *она*. У мом материјалу из овога говора нашле су се, међутим, и потврде Гјд.

Облик Гјд. *њóзе* у ЂГ није истога типа као у ПодрГ, пошто се у овом говору јавља синкретична форма Гјд./Дјд./Лјд. *њóзе*, свакако подупрта синкретизмом именица с наставком *-е* (в. т. 5):

Код н'óзе смо се крил'е от Шиптаре, *од н'óзе* немам унуку.

У ЂГ, затим, постоји и Гјд. односно синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. заменице *она* са преузимањем дативског облика *њóзи* без генитивне морфологизације:

Дóшла *код њóзи*, да има дéцу *од н'óзи*, да те ћува БóкГ *од њóзи* ЂГ.

г) У ПодгГ и СиГ није потврђено ширење дативског облика заменице *она* у генитив, а практично нема ширења дативског облика у генитив ни код осталих заменица (в.т. 10 в, 28). У генитив заменице *она* у ова два говора продрле су аналитичке конструкције са општим падежом *њу*. Ретки примери са очуваним генитивом *ње* бележени су пре свега од генитива аблативног значења:

Мáло и *од њé*, не искáч'а рéч' *од н'é*, *куд њé* да идеш ПодгГ;

од њé отишла у сýд, отишла *из њé*, *из њé* да побéгне *куд нáс*, *из њé* да искóчи, била *куд њé* СиГ.

д) У ПрГ аналитизам је практично истиснуо Гјд. заменице *она* (Реметић 1996: 461, Младеновић 2002: 293–319). У мом материјалу из овога говора нашла се само једна потврда са ширењем Дјд. у Гјд. личне заменице, иако су од других заменица у овом говору – уз именице ж. р. са очуваном флексијом бележени примери са продором дативске форме у генитив (в. т. 11 б, 28 а). О малој снази иновације ширења Дјд. у Гјд. заменица у ПрГ сведочи и релативно мали број потврда типа „од *мóзи* матéре“ у овом говору у односу на тип „од *мóје* матéре“ (в. т. 11 а).

Од н'óзи видéла сáмо мýку ПрГ.

ђ) Иако и у ЈКГ у Гјд. заменице снажно продире аналитизам, забележени су релативно бројни примери са продором дативског облика у Гјд., тако да је иновација *њóзи* у Гјд. највеће снаге у овом говору у односу на остале говоре на југозападу Косова и Метохије.

Код њóзи сам се леч'ила, *од њóзи* није мóгло, да побéгне у шýму *од њóзи*, *ио њóзи* ишла вóда, *код њóзи* има богáство, *до њóзи* да дóц'е, *од њóзи* ништа, дéте гу бíло *од њóзи*.

Број примера са продором дативске форме у Гјд. заменице *она* сведочи о томе да је иновација највеће снаге на периферији говора анализираних зоне – у ПодрГ и ЈКГ, који су географски окренути косовско-ресавским говорима.

Д а т и в

17. У говорима проучаване зоне, без обзира на њихову типолошку или генетску сродност, доминирају облици клитике датива с иновацијом /*њој-*/, осим у ПГ, у коме је очувана старина /*њеј-*/, па тако у овом говору опстаје старија корелација *њејзи* : *њему*. У Небрегошту, насељу у Сретечкој жупи према коме се кретала снажнија локална миграциона струја из Горе, у Дјд. зам. *она* присутан је и облик *њејзи*.

У говорима југозападног дела Косова и Метохије постоји неподударност судбине наставака Дјд. придевских заменица и Дјд. личне заменице *она*: у говорима у којима је у Дјд. ж. р. придевских заменица уопштен формант *-ејзи*, у Дјд. заменице *она* уопштена је иновација *њ+ојзи*; у говорима у којима се у Дјд. придевских заменица уопштава формант тврде промене, у Дјд. заменице *она* присутан је наставак *-ејзи*.

Редак облик *њејзи* у ПодрГ (Младеновић 2004: 232), с обзиром на то да овај говор својом укупном композицијом, посебно у северном делу, показује својства говора прелазног типа – призренско-јужноморавског према косовско-ресавском, највероватније је унет миграцијама из полошког правца и подржан обликом Дјд. м. и с. р. – *њему*, затим уопштавањем наставака *-ејзи* у Дјд. осталих заменица.

а) Говори призренско-јужноморавског типа:

а₁. - Брат *ју* је *њојзи*, нема *њојзи*, да *ју* купим *њојзи* ПрГ.

– Дадо *ју* н'ојзи, *њојзи* *ју* је срамота, и снаа *њојзи* ч'е *ју* даде, и *њојзи* ицџпана глава; н'ејзи ч'е *ју* се акнем, н'ејзи немало ПодрГ.

– Испоје *ју* се *њојзи*, *њојзи* ч'е украднем, *њојзи* брат што *ју* бија, да *ти* даде *њојзи*, она н'ојзи дар ПодгГ.

– Снаша-Грџде, *њојзи* сам је дала, *њојзи* *ти* кажи, *њојзи* је дади отавак, *њојзи* прво сџк унуче *ју* је СиГ.

– Одне́ла *īu* *но́јзи*, нема́ло *н'о́јзи* да се да́де да је́, ка́зујем *īu* *њо́јзи*, *њо́јзи* да *īu* се уч'и́ни ЖКГ.

а₂. – Донé'а гу *н'о́јзе*, а́лал гу ве́ра *н'о́јзе*; *њо́јзи* гу се но́сило, ће гу одне́сем *н'о́јзи* ЂГ.

б) Говори северношарпланинског типа

б₁. – *Њо́јзи* има, бла́го *њо́јзи*, за́што па *њо́јзи*, *њо́јзи* ће *īu* се учини бо́лес, *īu* се спи́је *н'о́јзи*, и *н'о́јзи* *īu* искóчило то́л'ико СрГ.

У вишим селима СрГ потврђени су у ретки факултативни облици: *н'éјзи* и да́доа, *н'éјзи* и рéч'и.

– *Н'о́јзи* *īu* до́јде, *но́јзи* за ве́ч'ера, *но́јзи* ги би́л'е, *но́јзи* *gi* је де́те ПрекГ.

б₂. – *Н'éјзи* но́сил'е за па́ре, *њéјси* да збо́риш, исто *īu* тра́жиф и *н'éјси*, *не́јзи* и рука прéсекоф, *њéјзи* *īu* му́жа утéпал'е ГГ.

Призренско-јужноморавска форма *њо́јзи*, бележена је спорадично у нижим горанским селима према Опољу, која су се пре албанизације Опоља наслањала на говор ове жупе, који је, највероватније делом припадао призренско-јужноморавском типу (Младеновић 2001: 338–339): *Но́јзи* *īu* измрел'е де́ца.

Општи падеж

18. а) У А/ОП заменице *она* у ПодрГ и ЖКГ потврђена су два односно три облика: основни облик, који представља континуитет старијег стања – *њу́*, и иновација – ОП који се наслања на датив – *њо́јзу*, *њо́јзи*, *њо́(ј)*. Овакав синкретизам Д – А/ОП⁹ у облицима заменице *она* потврђен је већим бројем примера у ЖКГ, нешто мањим у ПодрГ, и то у његовом севернијем делу. Потпуне подударности између ПодрГ и ЖКГ говора, међутим, нема. У ПодрГ остварена је морфологизација Гјд. (*њо́јзе*) и ОПјд. (*њо́јзу*), са чувањем Дјд. (*њо́јзи*), док се у ЖКГ у ОПјд. јављају облици *њо́ј*, *њо́јзу*, са доминацијом синкретизма Дјд. и ОПјд./Ајд. оствареног кроз уопштавање дативног облика.

Стање у ЖКГ, у коме се у предлошко-падежним конструкцијама са *њо́јзи* срећу предлози уз које се иначе јављају и ретки флексив-

⁹ Нови синкретизам пуних форми са продором датива у акузатив потврђен је и на другим тачкама призренско-јужноморавских говора (Јуришић 2005: 307).

ни облици заменице *она* – *ње*, затим ОП *њу*, сведочи о томе да у оваквим конструкцијама са *њóзи* остварен нови синкретизам Дјд. и Гјд. (*код њóзи* сам се леч'ила, *од њóзи* није мóгло, да побéгне у шóму *од њóзи*), како је и у говорима косовско-ресавског типа (Букумирић 2003: 223, 230; Пецо-Милановић 1968: 338). У прилог оваквог мишљења сведоче и примери из ЖКГ у којима је остварен синкретизам Дјд. и Лјд. (Ни се видéло *ѿо њóзи*, па *удри ѿо н'óзи*).

Несумњиви примери са ОПјд.=Дјд. у ЖКГ јављају се у потврдама са заменицом без партикуле *њó(ј)*, што упућује на то да се у овом говору догађа нешто слично ономе у говору Алексиначког Поморавља (Богдановић 1987: 165, 167), са избегавањем синкретизма Дјд. и Ајд./ОПјд., и то везивањем *њóзи* за Дјд./Гјд/Лјд., а *њó* (< њóј) за Ајд./ОПјд. У делу примера из ЖКГ нова синкретична форма Гјд./Дјд./Лјд. *њóзи* морфологизована је уношењем наставка -у у ОПјд., па се *њóзу* јавља и у аналитичким предлошко-падежним конструкцијама генитивног и локативног значења. Стање са продором Дјд. у Гјд. придевских заменица које су уз именицу ж. р. у Гјд. (от *каквéјзи* нерабóтнице *ískоч'и ч'овéк*) (в. т. 12 б), говори да се *њóзи* у ЖКГ јавља као део новог синкретизма Гјд./Дјд./Лјд., а не Дјд. и ОПјд.

б) Судбина назалног вокала задњег реда и дијалекатски системи који су ушли у формирање северношарпланинских говора утицали су на настанак различитих облика ОП личне заменице *она*.

б₁. У облицима ОП заменице *она* у СрГ срећу се трагови контакта различитих система који су учествовали у формирању овога говора: *њу*, *њу ѿу* : *ња*, *ња ја* : *њау*, *њау ѿу* (Младеновић 2005: 68, Младеновић 2008 а: 337)

– *Оз њá* ће жњеје, *за њá* да збóри, *њá ја* удриле, *за њá* ће дóнесет, *прóшов^ф ѿрекај њá*,

нема за њу, *њу* ће *ја* виђет, *принéсоше до њу*, *зáшто за њу*,
ѿред њáу *искóчило*, *óтиде ос њáу*, *бíло ѿред њáу*, *удри ѿу њáу*
СрГ.

б₂. У ГГ клитика ОП заменице *она* има један облик – *ња* (Младеновић 2001: 338):

Со њá се ожéњило, *ја тóјека ѿри њá*, *сл'ени со њá*, *њá ѿа зáклаф*, *ја за њá*, да *ја онéсеме њá*, *за њá* *íзгоре*, *ѿред њá* да сéдиш. За ГГ в. и примере у Младеновић 2001: 338.

19. Настанак иновиције *њóјзу* у ПрекГ, ПодрГ и ЖКГ иницирао је и подржао синкретизам дативске и акузативне енклитике *īу* у удвојеним формама (Д: *њóјзи гу дади* : А/ОП: *њу гу вџди*).¹⁰ Продором двосложног дативског облика *њóјзи* у А/ОП у систем облика улази ојачана двосложна форма, која се контрастира са једносложном акузативном енклитиком. Подстицај за регуларизацију у односу слоговних структура клитика и енклитика заменице *óна* продором дативског *њóјзи* у поље употребе генитивног *њé* подстакнуто је синкретизмом именица а-деклинационог обрасца у овим говорима.

Објашњењу о морфолошкој регуларизацији клитике према енклитици (*њóјзи īу > њóјзу īу*) не потврђује актуелна дијалекатска структура ПрекГ, пошто се у овом говору у енклитици јавља западномакедонска акузативна енклитика *īа*. Пошто укупна дијалекатска композиција ПрекГ упућује на то да је то био говор чији је супстрат призренско-јужноморавског типа, преслојен релативно новим знатнијим усељавањем из горанског правца (Младеновић 2005: 71), може се закључити да је у ПрекГ у време настанка облика *њóјзу* постојао синкретизам дативске и акузативне енклитике јужнометохијског типа (*њóјзи īу : њу īу > њóјзи īу : њóјзу īу > њóјзу īа*), а да је полошка акузативна енклитика *īа* накнадно унета из горанског правца.

Садашњи однос *њóјзу īа* у ПрекГ сведочи о призренско-јужноморавском пореклу облика. Сама структура удвојеног облика упућује на некорелативност у овом говору:

- а) У *њóј-*зу је остварена иновација призренско-јужноморавског типа (у ГГ и западномакедонским говорима опстаје наслеђено *њeј-*),
- б) судбина назалног вокала у клитици је српска (*њóјз-у*).

20. Док је у ПрекГ остварен продор у личној заменици *óна* пренет и на остале заменице, у ПодрГ и ЖКГ није дошло до ширења новог облика дативског порекла у заменичко-придевску деклинацију (в. т. 14).

Нови синкретизам са продором дативске клитике заменице *óна* у акузативну форму није чест у ближим и даљим говорима око говора југозападног дела Косова и Метохије. Чини се да таквог продора нема у косовско-ресавским говорима, а да се среће спорадично у неким говорима призренско-тимочког типа (Богдановић 1987: 165,

¹⁰ Уп. са објашењем Б. Видоеског (Видеоски 1965: 166) ретког облика *њóјзу* у југозападном делу кумановског говора, који се тумачи мешањем дативског облика *њóјзе* и акузативне енклитике *īу*.

167 – у ОПјд., поред *њу*, *њума*, бележи и *њо* < *њој*; Јуришић 2005: 305, 307, наводи ОП за Пчињу *њóзе*, *њóзи*, *њóм(а)*), затим и граничним македонским говорима (Видоески 1965: 166, 167, југозападна села кумановског говора знају за *њóјзе љу*, *њóјзу љу*; у Скопском Блату и Овчеполу *њóјзе ву*, *на њóјзе љу*).

а) *Сас њу*, *нема ништа на њу*, највише *од њу*, *вода тече од њу*, *за њу нема*, *њу љу узимају*, *њу питају*, *њу љу донеси'у*, *вода теч'е од н'у*;

сви гледале *на њó*, *ипред њó* да падне, *ипреко њó* тамо ми слао, *све смо се криле од њóјзу*, *сас њóјзу* смо отишле, *све љо њóјзу* да бије, *њиве што биле од њóјзу* ЖКГ.

б) *Несмо смеље ништа без њу*, *њу прво* да питаш, *у њу има све береч'ет*, и *њу љу* је име *Митра*, *посл'е њу* и *ва' друга*, *ч'ерка била код њу*, *ч'ека ипред њóјзу*, *од њóјзу узеја*, *сас њóјзу* да идемо, *пл'еле смо сас њóјзу*, *за њóјзу зборесмо*, *на њóјзу* немало *теше*, *зад њóјзу* се крило, *љозади њóјзу* има *виница*, *мец'а* ни била *мец'у њóјзу* и *нас ПодрГ*.

в) *Нóјзу ља* *виде*, *со н'óјзу* *биф*, *зад н'óјзу* *камен'*, *н'óјзу ља* *отерал'е*, *у н'óјзу* *гл'едај*, *њóјзу* *га уграбил'е* *ПрекГ*.

Локатив

21. Лична заменица 3. лица јд. ж. р. подложнија је аналитизацији у Гјд. и Лјд. од именица. Разлог таквој склоности може се наћи у присутности дативске и акузативне енклитике, са њиховим синкретизмом у говорима призренско-јужноморавског типа. Флексија личне заменице, даље, ослабљена је и тиме што се она не јавља у синтагми са придевском флексивном конгруентном јединицом која би подржала флексију заменице.

Број примера са очуваним локативним обликом заменице *она* релативно је мали, а примери су потврђени највећим делом у ПодрГ. Сам облик Лјд. подржан је синкретизмом са Дјд., о чему говори партикула *-зи*.

– И *брáт* и *óтац*, *кó(ј)* је *љо н'óјзи*, *ч'е гу удáри* по *пл'еч'и*; *иша љо њóјзи* да не се *загуби*, *нема ни куч'е* ни *мáч'е љо н'óјзи* ПодрГ.

– *Ишл'е* смо *љо н'óјзи* до *ц'ркве*, *ударíја* *свéкар љо њóјзи* ПрГ.

– *Бија љо њóјзи* у *ред'* ПодгГ.

– Родила сам се *ѿо н'ојзи*, ни се видело *ѿо њојзи*, па *ѿдри ѿо н'ојзи* ЖКГ.

– У ЂГ јављају се напоредо *н'ојзи* и *н'ојзе*:
Свѣ се познава *ѿо н'ојзе*, *ѿрема нојзи* и *ја ЂГ*.

ПОКАЗНЕ ЗАМЕНИЦЕ

22. Склоност показних заменица ка продужавању облика партикулама добро је очувана у свим говорима југозападног дела Косова и Метохије.¹¹

Табела облика показних заменица једнине дата је у т. 42.

23. Показне заменице ни у једном говору анализирани области, осим условно у ЖКГ, нису у потпуности интегрисане у заменичко-придевску парадигму. Неуклапање се огледа у различитим системима показних заменица у којима се моција рода губи у оба броја (Младеновић 2008: 334–335); системима у којима се чува моција рода у једнини, али је нема у множини; системима у којима је моција рода очувана у оба броја (Младеновић 2008: 335–339). Неуклапање се огледа, затим, у обавезности партикуле *-j* (< -и) у Нјд. сва три рода (*овáј човек*, *овáј жéна*, *овóј дéте*; *оваја жена* итд.) и Нмн. (*овéј*, *овија*, затим у обавезности партикуле *-j* у Гјд. ж. р. (од *овéј жéне*) и ОПјд. ж. р. (*овуј жéну*), али и настанком низа нових односа основе и наставака – пре свега у говорима северношарпланинског типа.

Једини говор у коме су показне заменице већим делом интегрисане у парадигму осталих заменичких и придевских речи је ЖКГ, у коме је успостављена морфолошка регуларност развијањем односа према типу завршетка у Нјд. (*ѿáј дóн*, *лúпају онá' дéф*, *овá жéна*, *овó мóје дéте*). У овом говору се, ипак, срећу и слаби трагови са очуваном партикулом и изван м. р. (*онó' јéло*). У ЖКГ и Гјд. ж. р. обично је без *-j*: О(д) *ѿé* јетрве ништа, напија се од *овé* раки'е љúте,

¹¹ У говорима области нема подударности у појављивању појединих партикула. Говори призренско-јужноморавског типа имају партикулу *-j* у Гјд., Дјд. (и у сложеној партикули *-јзи*), у ОПјд., у Нмн. (*овéј* љúди, затим у сложеној партикули *-ија* – *овија*). Ситуација у говорима северношарпланинског типа нешто је другачија, са знатном присутношћу сложене партикуле *-ја* (Младеновић 2008: 333–338).

у Дјд. свих заменичких и придевских речи се јавља формант *-ејзи* (в.т. 5 а), у ОПјд. стабилни су: *го ову́*, на *и́у* вери́гу.

Структурна присутност елемента /-ј-/ у облицима јд. ж. р., којом су показне заменице супротстављене осталим заменицама и придевима, говори да је елемент /-ј-/ различитог порекла у облицима јд. ж. р. показних заменица и јд. ж. р. осталих заменица и придева.¹²

24. Партикула *-зи*, која се од најстаријих времена углавном употребљавала уз демонстративне заменице *сь*, *иѿъ*, *овъ*, *онъ* (Белић 1969: 130), у говорима проучаване зоне опстала је примарно уз Дјд. заменичко-придевске деклинације, али и у облицима множине показних заменица у јужнометохијском делу *ови́за*, *и́и́за*, *они́за* (Младеновић 2008: 336).

Употреба партикуле *-зи* уз Дјд. ж. р. заменичких и придевских речи опште је обележје у свим говорима проучаване области, а део је ширег ареала у коме се ова партикула јавља.

Партикула *-зи* додаје се облицима Дјд. ж. р. (/Гјд./Лјд.) показних заменица и у другим говорима, у којима иначе изван Дјд. ж. р. (/Гјд./Лјд.) клитике личне заменице ове партикуле нема. У мрковићком говору *-зи* се често додаје Дјд. показних заменица и служи за истицање (Вујовић 1969: 245–246). Могуће је да је чешћа употреба партикуле *-зи* уз Дјд. ж. р. (/Дјд./Лјд.) показних заменица у говорима југозападног дела Косова и Метохије траг такве употребе. На снагу употребе партикуле *-зи* уз Дјд. показних заменица упућује и низ присвојних демонстративних заменица изведених из Дјд. с париколом (*о́војзин* / *ове́јзин*, *и́ојзин*/*и́ејзин*, *о́нојзин* / *оне́јзин*), потврђеним и на ширем простору, пре свега говорима призренско-тимочког и косовско-ресавског типа.

У севернометохијским говорима партикула *-зи* јавља се у Дјд. (/Гјд./Лјд.) личне заменице *она* (Букумирић 2001: 223), у Дјд. (/Гјд./Лјд.) показних заменица (Букумирић 201: 223), али не и у Дјд. осталих заменица (Букумирић 2001: 245). Судећи по материјалу М. Букумирића, у севернометохијским говорима код осталих заменица, и када се јаве нови синкретични облици у Гјд./Дјд./Лјд. дативског порекла, они су без партикуле (Букумирић 2001: 229). Иновација употребе партикуле *-зи*, дакле, у говорима југозападног дела Косова

¹² О пореклу елемента /-ј-/ у заменичко-придевској промени јд. ж. р. в. т. 39 а.

и Метохије знатније је снаге од оне која се констатује у околним говорима, укључујући и оне у непосредном суседству.

Датив једнине

25. Док је у облицима показних заменица у говорима призренско-јужноморавског типа југозападног дела Косова и Метохије остварена висока уједначеност, морфолошки односи у систему показних заменица у говорима северношарпланинског типа показују знатну разноликост. У ГГ очувани су старији облици с наставцима *-ој, -ојзу/-ојсу*. СрГ и ПрекГ, међутим, преобликовали су наслеђени морфолошки систем ових заменица развијајући нов однос основе и наставка типа *и́аја : и́ајези / и́ејзи*. Нови морфолошки тип регуларизација је нетипичног односа основе показне заменице са једнофонемском основом (т-а-ја : т-ој-зи) у морфолошки тип који је преузет из присвојних заменица, са посредовањем финалног елемента *-ја* у обема скупинама заменица (*моја : таја – мој-е-зи : тај-е-зи*).

а) Дјд. ж. р. типа *и́ојзи*

– *Овојзи*-жени прђдади по́скупо, *ђвојзи* појђфтино, *ђвојзи* сђстри, *ђвојзи* гл'ђданици, *овојси*-војски, *овојси*-сестри, *војси* ваке, л'ђбот го нђсил'е *и́ојзи*-војски, *и́ојси*-жени, *и́ојзи*-дејки, *онојси*-кучки зђл'е, *онојзи*-сестри, вђл'и *онојзи*-жени, ђе зђбри *онојзи*-жени ГГ.

– *ђвојзи* нђмало, *и́ојзи* дђвојке СрГ.

б) Дјд. ж. р. типа *и́ђј*

– *ђвој*¹³ жђни, *и́ђј* жђни ГГ.

– *ђвој* жђне дђца, да и рђч'е *и́ђј* жђне СрГ.

в) Дјд. ж. р. типа *и́ејзи*

– *Вђјзи* жђне гу ђме Бђшка, *и́ејзи* зђве гу дђшл'е брђч'а, нђмој *и́ејзи* мац'ушнице, *оњејзи* млац'ејзи ПрГ.

– Нђмој да гу кђжеш *и́ејзи* сђстре, *оњејзи*¹⁴ нђшејзи кђме ЂГ.

¹³ Пример је из народне песме.

¹⁴ М. Стевановић за ЂГ наводи два облика Дјд. заменице ж. р. *о́ај – оњејзи* и *онојзи* (Стевановић 1950 : 140). У мом материјалу као дијалекатски аутохтон потврђен је само облик *оњејзи*.

– *Овѣјзи* гу јавија, *вѣјзи* гу лупна шамар, *иѣјзи* Оч'анке, зашто да зидаш и *иѣјзи*, *иѣјзи* мајке Бог да гу држи дýшу ПодрГ.

– Па је другак *овѣјзи*, *иѣјзи* постарејзи ч'ерке, све однел'е *онѣјзи* лазарке ПодгГ.

– *Овѣјзи* ћерке дѣте, свекрва *иѣјзи* Вóјке, вржемо и *иѣјзи* што нóси, дошло дѣте *иѣјзи* жéне, *онѣјзи* нашѣјзи краве, *онѣјзи* Штрпчанке СиГ.

– Сйн *овѣјзи* старѣјзи, лóму погач'у *иѣјзи* девóјке на гла́ву, мóра да пла́ти *иѣјзи* вештице, *онѣјзи* да се рóди'у све жéнске дѣца ЖКГ.

г) Дјд. ж. р. типа *иѣј*

– *Тѣј* жéне дѣца гу умира́в ПрГ.

– Дѣца *иѣј*¹⁵ жéне ЂГ.

– *Овѣј* уч'итѣлке да гу однесе, *иѣј* жéне гу се разбол'е мýш^ж ПодрГ.

– Испл'ела сэм *вѣј* постаре ч'ерке пуловѣр, однеси гу *иѣј* друге жéне, *иѣј* постаре јет'рве дѣца ги умира́л'е ПодгГ.

– Изонóди ги *овѣј* нашѣјзи сна́ве, да ймоў дѣца *иѣј* Севчанке СиГ.

– Донéле гу фли́е *овѣ* нáше ч'ерке ЖКГ.

26. У морфолошком систему заменичко-придевске промене средњег говора показне заменице имају специфичну позицију.

а) Основни облик Дјд. показних заменица због *-ј* на крају основе у СрГ под утицајем је меке заменичке промене, иако је у друге заменице меке заменичке промене у СрГ остварен продор тврде промене (*чијојзи*, а вероватно и *мојзи* < мојојзи). Основни модел зависних падежа показних заменица у једнини свих родова у СрГ има елемент */-e-/* на почетку наставка: *о́вѣѣа*, *и́ѣѣа* *о́вѣму*; *о́вѣзи*, *и́ѣзи*, *о́нѣзи*. Уопштавање вокала */-e-/* у наставку показних заменица, које се и иначе издвајају из заменичко-придевске парадигме и у другим говорима, може бити подупрто стањем у оближњим западномакедонским говорима у којима је у зависним падежима јединине м. р. и ж. р. у већем делу остварена корелација *овѣго*, *овѣму* : *овѣјзи* (Видоески 1965: 150). Такве корелације нема у СрГ у другим скупинама заменица (*на́шега*, *на́шему* : *на́шојзи*), а нема је ни у говорима призренско-јужноморавског типа југозападног дела Косова и Метохије (*о́вога*, *о́вóму* : *о́вѣјзи*).

¹⁵ У једнинским облицима показних заменица у ЂГ јавља се скоро доследно партикула *-ј*.

б) У опису говора Сретечке жупе М. Павловић (Павловић 1939: 174–175) не наводи Дјд. типа *оваџези*.

Поред типа *оваџези*, у СрГ потврђени су и облици који се срећу у околним говорима: призренско-јужноморавско *овејзи*, *иџези*, *онејзи*, затим облици према ГГ *о̀војзи*, *ѝо̀јзи*, *о̀нојзи*; *о̀вој*, *ѝо̀ј*, *о̀ној*.

в) *Оваџези* државе ги је брига, *оваџези* жéне кућа, брат *оваџези*, *оваџези* Вéселке дéца, да дадем *оваџези* ка *иџези* (ћерке), *иџези* мéчке, тéвчиња *иџези* жéне, *онаџези* што ги се слóшило, ги снéмале („убити, учинити да неко није жив“) дéца *онаџези* жéне;

ћерке *овејзи*, *овејзи* Душанке дéца, *иџези* што мóгла, кáко *онејзи* кэд нéма *иџези* (в. и Павловић 1939: 174);

о̀војзи нéмало, *ѝо̀јзи* дéвојке;

о̀вој жéне дéца, да и рéч'е *ѝо̀ј* жéне.

У вишим селима СрГ присутан је и облик Дјд. ж. р. *иџези*: *Тајзи*-сестре, *иџези* не остáнало. Нису потврђени облици овога типа од других показних заменица.

27. У ПрекГ у Дјд. ж. р. показних заменица развијен је морфолошки тип који се наслања на сретечки однос основе облика зависних падежа показних заменица према Нјд., али са утицајем горанског модела који елиминисае елемент /-e-/ из облика (*овај*+ези > *овајзи* : *овојзи* у ГГ). Елиминисање првог вокала наставка могуће је пошто је носилац граматичког значења заменичко-придевске деклинације партикула *-зи*, која се у северношарпланинским говорима јавља само у Дјд. ж. р. заменичко-придевске парадигме.

Овајзи (: *оваја*) постáројзи, *овајзи* мóјзи сéстри, *иџези* жéни, *иџези* твóјзи, и *иџези* ги рéч'и, *иџези* нáшојзи жéни ПрекГ.

Генитив једнине

28. У свим говорима призренско-јужноморавског типа – ако у Гјд. ж. р. показних заменица није продро ОП, генитив има наставак *-еј*, са партикулом *-ј* (< и), осим у ЖКГ, у коме се партикула најчешће не јавља.

Нови синкретизам Гјд./Дјд. са продором дативске форме са партикулом *-зи* у генитив, потврђен је у свим говорима. О склоности показних заменица ка партикулама говори и то што Гјд. ж. р. показних заменица типа *иџези* није необичан ни у говорима у којима су

потврде Гјд. ж. р. осталих придевских заменица са синкретизмом Гјд./Дјд. типа *својзи* ретке или их нема (ПодгГ, СиГ).

Само се у ПодрГ и ЋГ јављају нови генитивни облици с наставком *-ејзе*.

С обзиром на то да се елемент */-ej/* јавља и у типу *иџ* и у типу *иџзи*, морфолошки знак за разликовање Гјд. и Дјд. је присуство / одсуство партикуле *-зи*. Ова разлика најчешће опстаје, пошто је основни облик Гјд. показних заменица без партикуле, основни облик Дјд. показних заменица облик с партикулом.

Релативно чешћа употреба форме показних заменица типа *иџзи* / *иџзе* у Гјд. ж. р. од оне У Гјд. ж. р. осталих заменица у призренско-јужноморавским говорима југозападног дела Косова и Метохије, може упућивати на то – с обзиром на својство показних заменица ка партикулама – да је продору облика типа *иџзи* / *иџзе* у Гјд. ж. р. погодовао Гјд. с наставком *-ej*, који се уклапа у структуру датива показних заменица (*овеј* : *овеј-зи*).

а) Гјд. ж. р. типа *иџ*:

– Жéна ми ¹е од *вџ* кúч'е, добíсмо од *вџ* вóјске, ч'екал'е не ко(д) *иџ* шúме, до *иџ* слáве ПрГ.

– Од *овеј* Ђакóв^фке, да ўзне од *вџ* л'утике, ку(д) *иџ* ђамије ЋГ.

– Мáло код *овеј* снáве, мáло смо имáл'е стрá от *вџ* кúч'ке, о(д) *иџ* фџрбе, о(д) *иџ* крáве нíшта, од *вџ* уч'ител'ке наúч'исмо, и да понéсем вóду *вџ* стáре жéне, мáло о(д) *иџ* раки¹е се напíла, јén шо бíја о(д) *иџ* фамíл'и¹е ПодрГ.

Три забележена примера са беспредлошким генитивом временског значења у ПодрГ, с обзиром на усамљеност, вероватно су унети из књижевног језика: И *овеј* годíне му река Драгíша, нéма да се íде *вџ* годíне, сн'эг^к напá *иџ* годíне двá мџтра ПодрГ.

У овом значењу је, иначе, у свим говорима југозападног дела Косова и Метохије у употреби беспредлошки ОП временског значења.

– Јédан од *вџ* згрáде, до *вџ* недџл'е нé се рабóта, от *вџ* л'утике нéма áввар, прџде о(д) *иџ* вúне, од *вџ* зџмн'е нéма ч'еница, испл'џла фанџлу о(д) *иџ* прџц'е, искоч'исмо о(д) *иџ* заеднице, узџсмо снáшу о(д) *онџ* дóбре кúч'е ПодгГ.

– Од *овеј* жéне дџте, остáло од *овеј* жéне, íмам дџте од *овеј* жéне, до *овеј* годíне рабóтáла, нéмам сџно од *овеј* ливáде; да гу доведе до *иџ* бачџн'е СиГ.

б) Гјд. ж. р. типа *īé*:

– Унук ми је од *ové* ч'ерке, о(д) *īé* јетрве ништа, напија се од *ové* ракије љуте, од *ové* куч'е до тебе, имаш ли унуке од *онé* ч'ерке ЖК.

в) Гјд. ж. р. типа *īéјзи*:

– *Ог оvéјзи* ч'е доби'еш, да попијем кафу код *véјзи* жéне, о(д) *īéјзи* јетрве има три дéцу, донéсите *до оvéјзи*, нéма áбер од *онéјзи* којшике ПрГ¹⁶.

– Од *véјзи* л'ивáде, рáзбол'е се од *оvéјзи* ракије ЂГ.

– И о(д) *īéјзи* вóде мéљew три воденице, кэт сэм била код *оvéјзи* унукé, óна ми била код *véјзи* жéне, узóв од *véјзи* жéне и дадóв *īéјзи* ПодрГ.

– Од *véјзи* јетрве, до *véјзи* сељáнке сéде, трéч'и пút ку(д) *īéјзи*, да ме úзоў о(д) *īéјзи* стрíне ПодгГ.

– Од *оvéјзи* жéне, од *оvéјзи* сéстре, дóша од *оvéјзи* жéне брát, од *оvéјзи* снáше брát, узéла сам од *véјзи* да плéтем; штó, бéдо, *ог оvéјзи* СиГ.

– *Ког оvéјзи*, ку(д) *īéјзи* да ч'утиш, од *оvéјзи* жéне узíма млéко, од *онéјзи* н'íве, према *оvéјзи* девојке нéма беч'ар ЖК.

г) Гјд. ж. р. типа *īéјзе*:

– Од *оvéјзе* н'íве отидó у дрúгу, од *véјзе* старéје сéстре, ко(д) *īéјзе* цáркве у Óч'у Гол'éму, зáшто ку(д) *īéјзе* винице ПодрГ.

– Мóгу да плátим од *véјзе* пéнзије, од *оvéјзе* пекарé ЂГ.

Локатив једнине

29. Ако у Лјд. није продро ОП, јавља се више морфолошких типова, у којима се уочава синкретизам са Дјд.

а) Лјд. ж. р. типа *īéј*:

– Па ме úдри по *véј* рúке, па да се тúцам по *īéј* држáве, ч'е ме се уч'íни према *īéј* вóл'е ПрГ.

– Немáло тóј по *īéј* држáве ЂГ.

– Према *оvéј* крáве, íде нéшто по *īéј* кáце, да ме удáри по *véј* рúке, свé ме измáстила по *véј* рúке, по *véј* нóге да ми исíпе вријáну

¹⁶ За ПрГ в. и примере у Реметић 1996: 494.

вóду, по *īéj* Приштíне не вúкл'е, рабóтала према *īéj* сна́ге, ч'е́ка не при *īéj* кúч'е ПодрГ.

– Према *véj* гла́ве и ка́па, по *véj* л'ива́де не́ма ПодгГ.

– По *ové* Србíје íма лопóви ЖКГ.

б) Лјд. ж. р. типа *īéjзи*:

– Ч'е се омóкри по *véjзи* кíше; према *īéjзи* ладнóч'е, вóј не́је ни́што, ме носíл'е по *īéjзи* н'íве ПрГ.

– Íма по *véjзи* ба́шч'е дајкíне, према *īéjзи* зíме, по *īéjзи* ре́ке ловíја рíбе, не́мáло ја́рабíце по *īéjзи* л'ива́де ПодрГ.

– По *véjзи* гла́ве да се лúпа, према *īéjзи* дево́јке и бéч'ар трéба да бíне, íди тра́жи по *īéjзи* н'íве ПодгГ.

– Према *īéjзи* мúке, по *онéjзи* бачéн'е СиГ.

– Ни према *ovéjзи* Дáнке, по *īéjзи* држáве имáло рáтове, имáло куко́љ по *īéjзи* ч'ени́це ЖКГ.

в) Лјд. ж. р. типа *īéjзи*:

Према *īéjзе* вóјске, н'íна ни́шта ЋГ.

Акузатив / општи падеж једнине

30. У говорима југозападног дела Косова и Метохије у судбини Ајд./ОПјд. ж. р. показних заменица постоји јасна подела између говора призренско-јужноморавског и северношарпланинског типа.¹⁷

а) У свим призренско-јужноморавским говорима очуван је старији морфолошки тип, са јављањем партикуле: *овúј*, *īуúј*, *онуúј*. Изузетак је ЖКГ, у коме се партикула среће ретко. Ретки примери без партикуле *-ј* бележени су у ПодрГ и ПодгГ.

Нови синкретизам са ширењем дативске форме показних заменица у акузативну – присутан у делу говора у ОП заменице *она* (в. т. 18–20) – није потврђен.

– Искоч'ило му на *вúј* рúку, у *вúј* вóду, сáс *овúј* нóгу, свé на *īуúј* кúч'у, свé се óсуши *вúј* годíну, за *īуúј* постáру јетáрву ПрГ.

– Ка сéг *вúј* са́лу, ако ф́ће *овúј* тóрбу, *вúј* годíну ч'е до́ц'ем, у *īуúј* кн'íгу, донéсемо *ону*-зéмн'у ПодрГ.

– Над *вúј* ма́раму цéдиш, прбáш *вúј* погáч'у, на *īуúј* здрављíцу, истерáмо *īуúј* гламњíцу, и по́сл'ен *ону* пшени́цу ПодгГ.

¹⁷ Више о Дјд. ж. р. показних заменица в. у Младеновић 2008: 339.

– Од *овуј* годину, с *овуј* покривачу, *овуј* гу ружим, у *вуј* жућу, процеди *иуј* воду, у *онуј* цркву СиГ.

– У *ову* другу куч'у, од *ову* ч'ерку, за *ову*, до *ову*, на *иу* веригу, *узу* *иу* јабуку, имаше *ону* машину ЈКГ.

б) У говорима северношарпланинског типа у ОПјд. ж. р. јављају се различити облици.

б₁. У СрГ је формирано више облика ОПјд. ж. р.: ос *ијаа* жена, да виђим *ијау* краву. Разлика у облицима настала је као резултат општег колебања у ОПјд. ж. р. именских речи у СрГ, насталог морфолошким ширењем наставака са западномакедонском рефлексацијом назалног вокала задњег реда (виђим *ста́ра* жена), али и чувањем органског рефлекса српскога типа у овом говору (ви́кни ма́јку, мо́у по́стару *ће́рку*). Облици ОПјд. *оваа* / *овау*, *ијаа* / *ијау*, *онаа* / *онау* настали су различитим морфолошким обележавањем основе ж. р. *ија-*.

Пред *оваа*-црква, у *оваа* расолница, у *ијаа* дупка, по́ток до *ијаа* ливада, зад *ијаа* кошара, сом ви́деф *ијаа*-жена, оз *онаа* јетрва, оз *овау* снау, за *овау* о́фцу, зад *овау* (жену), оз *онау* да идеш СрГ.

б₂. Због западномакедонске рефлексације назалног вокала у ГГ изједначени су ОПјд. ж. р. и Нјд. ж. р. (Младеновић 2001: 115–116).

б₃. У ПрекГ ОПјд. ж. р. показних заменица у свему је уклопљен у заменичко-придевску деклинацију, са продором дативске форме и морфологизацијом уношењем обележја ОПјд. ж. р.:

О(д) *овајзу*, ви́деф *вајзу* жéну, со *ијајзу* жéну сом зéла, за *ијајзу*-жéну, пред *овајзу* жéну, ви́деф *ијајзу* ПрекГ.

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

31. Степен очуваности флексије у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије различит је у зависности од припадности говора призренско-јужноморавском или северношарпланинском типу, затим од граматичког броја. Флексија је боље очувана у говорима призренско-јужноморавског типа. У једнини је број облика већи него у множини.

Флексија је најбоље очувана у једнини а-деклинационог обраца именица.

У говорима југозападнoг дела Косова и Метохије у заменичко-придевској деклинацији ж. р. јд. уочавају се две тенденције, иначе

присутне у косовско-ресавским и призренско-јужноморавским говорима:

а) Тенденција у којој се морфолошка средства из именица шире у заменичко-придевску деклинацију (пре свега ширењем дативског наставка *-е*: *одне́си на́ше сéстре*);

б) тенденција стварања новог синкретизма Гјд./Дјд./Лјд. ж. р., са уопштавањем именичког *-е* или уопштавањем заменичко-придевског дативског наставка *-ејзи* (без или са морфолошким адаптацијама).

У говорима призренско-јужноморавског типа на југозападу Косова и Метохије старији однос у флексији Гјд. (од *на́ше сéстре*), Дјд. (*на́шејзи сéстре де́ца*) и Лјд. (по *на́ше кúч'е*), иако нападнут новим синкретизмом дативског порекла (од *на́шејзи сéстре – на́шејзи сéстре де́ца – по на́шејзи кúч'е*), и даље представља основно обележје заменичко-придевске деклинације.

Ширење новог синкретичног облика заменичко-придевског дативског порекла у Гјд./Дјд./Лјд. у заменичко-придевској деклинацији у призренско-јужноморавским говорима југозападног дела Косова и Метохије веће је снаге од онога које се констатује у било ком другом српском говору. О снази иновације у говорима посматране зоне сведочи и то што је иновација синкретизма типа *њóјзи* захватила не само заменицу *óна* већ и остале заменице, које у другим говорима – који иначе знају за нови синкретизам заменице *óна* – остају изван таквог синкретизма.

32. Судаћећи по облицима новог синкретизма у јд. ж. р. заменичко-придевске деклинације југозападног дела Косова и Метохије, у коме доминирају облици дативског порекла (*њóјзи, на́шејзи, њóјзи́нејзи*), овај падеж има најачу позицију у морфолошком систему у овом делу деклинације заменичких и придевских речи. Разлоге за овакво ширење дативског облика треба тражити у морфолошкој стабилности флексивног датива на ширем српско-македонском ареалу чији су део говори анализирани зоне, али и истовременог ширења аналитизма у Гјд. и Лјд., чиме је позиција ових падежа ослабљена.

33. Ако у Гјд. није продро ОПјд., поред доминантног облика на *-е* (да *úзне од ње́јóве же́не*), јављају се облици дативског порекла као део новог синкретизма Гјд./Дјд./Лјд.

34. У А/ОПјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације стабилан је наслеђени наставак -у (њ^у, м^оју, њ^ојну, нек^оју). И овај падеж, међутим, претрпео је измене у правцу ширења дативског облика, са претежном тенденцијом избегавања новог синкретизма Дјд. и А/ОПјд. морфологизацијом дативског облика морфолошком ознаком за А/ОПјд. (њ^ојзу, м^ојзу). Продор дативског облика у А/ОПјд. мањег је обима, пошто захвата само заменицу *она*, осим у ПрекГ, у коме нови морфологизовани облик ОПјд. дативског порекла заменичко-придевске деклинације захвата све заменице. Иновација ширења дативског облика у А/ОПјд. личне заменице *она* у говорима призренско-јужноморавског типа, подстакнута синкретизмом дативско/акузативне енклитике заменице *она* – *ју*, има паралелу са појавом оваквог новог синкретизма у говорима косовско-ресавског и мањим делом призренско-тимочког типа.

35. Ијд. је у свим говорима анализираних зоне замењен аналитичким конструкцијама. Судаћи по окамењеним облицима прилошког типа у Ијд., потврђеним само у говорима призренско-јужноморавског типа, у овом падежу уопштен је наставак -ом: *војником* к^от с^ам б^ија; *девојком* с^ам пл' ^ела, и *девојком* и с^нашом; *зграв^ицом* се в^ика на св^адбу (Младеновић 2004: 226).

На прилошки карактер употребе облика Ијд. у оваквим примерима упућује немогућност употребе придевске речи уз ове именице.

36. Док је синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. именица а-деклинационог обрасца у говорима призренско-јужноморавског типа доследан – са уопштеним наставком -е (*ж^ене, с^ес^тре, ^азде, ^иаше*), уколико у Гјд. или Лјд. не продире аналитизам, у заменичко-придевској деклинацији среће се више наставака ових падежа (*моје / мојзи / мојзе / мојеј*). У оваквом новом синкретизму заменичко-придевске деклинације преузима се структурни модел именичког синкретизма, и то употребом заменичког облика који конгруира са једним од синкретичних падежа. Нови синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације сведочи о томе да је наслеђена дистрибуција падежних граматичких морфема заменичких и придевских речи делимично промењена, али не у потпуности преобликована. Наиме, у говорима југозападног дела Косова и Метохије нити је ширење дативског облика (*нашејзи, с^ти^арејзи*) у Гјд. и Лјд. изразито истисло основне облике ових падежа (од *наше*, до *с^ти^аре*; *ио наше, ^ирема с^ти^аре*), нити је синкретизам Гјд./Лјд. (*наше, с^ти^аре*) знатније ушао у дативски облик. О стабилности морфолошког обележавања Гјд. ж.

р. придевско-заменичке деклинације, на пример, говори поновна морфологизација и елиминација синкретизма насталог ширењем дативског у генитивни облик у ПодрГ: *од њóјзи > од њóјзе* (: *од њé*) Оваква морфологизација, међутим, није захватила све говоре, пошто у граматичким системима говора анализираних зоне делују дивергентне законитости, настале у резултату контакта различитих дијалекатских система.

37. После уопштавања наставка меке промене у Гјд. именица а-деклинационог обрасца у говорима у којима је опстао флексивни Гјд. им. на -а (*од Милице, од жéне*) подржан је већ постојећи синкретизам Дјд. и Лјд. им. а-, ја-основе уопштавањем наставка тврдих основа у свим говорима призренско-јужноморавског типа проучаване зоне. Овакво успостављени нови синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. именица с наставком -е подстакао је и нови синкретизам у заменичко-придевској деклинацији јд. ж. р., који се по неким својствима приближава ситуацији у косовско-ресавским говорима.

У ГГ, у коме се у неким предлошко-падежним конструкцијама одржао Гјд. именица а-деклинационог обрасца, у заменичко-придевској деклинацији потврђен је само облик на -е. Пошто је у овом говору у Дјд. а-именичке деклинације уопштен наставак -и (*сéсѝри, óфци*), а Лјд. потпуно замењен ОПјд., није било услова за стварање новог синкретизма.

Судећи према малобројним примерима очуваног Гјд. именица а-деклинационог обрасца и Гјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације у генитиву заклетве, и у ПрекГ у Гјд. уопштен је наставак -е (Жими *гúшице маѝéрине*).

38. Уопштавање елемента /-е-/ у наставку Дјд. заменичко-придевске деклинације остварено је у свим говорима призренско-јужноморавског типа југозападнoг дела Косова и Метохије (*нашејзи, кáквејзи, сѝáрејзи*). Овај елемент стабилизovan је у Гјд./Дјд./Лјд. ж. р., независно од тога да ли се синкретизам заснива на уопштавању наставка -е или наставка -ејзи.

Уопштавање /-е-/ у наставку Дмн. -ема (*нашема* људима, *нашема* женама, *нашема* говедима, *нашема* децама, *нашема* браћима) у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије део је ширег уопштавања /-е-/ у заменичко-придевској парадигми оба броја.¹⁸

¹⁸ Уп. са сличним стањем у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима (Павловић 1970: 86; Букумирић 2003: 246; Јовић 1968: 125).

Оваквог уопштавања, додуше недоследног пошто је ситуација у појединачним говорима проучаване зоне различита, у оквиру општег смањења броја облика у множини, општемножинска *-e* форма јавља се и у Нмн.: *наше мџи, наше жџе, наше сџла, наше дџца*.

Одговор на питање о пореклу, разлозима и механизмима уопштавања елемента */-e-/* у наставцима заменичко-придевске деклинације на већем простору косовско-ресавских, призренско-тимочких али и дела македонских говора, није ни мало једноставан. У процесу елиминације двојности наставака тврђих и меких промена, затим преобликовања у парадигми одређенога вида, замађљени су и полазни систем и дистрибуција наставака. Накнадни процеси анализације додатно су трансформисали наслеђени систем, тако да су могућа различита решења, тим више што је наслеђени систем палаталних сугласника редукован очвршћавањем дела јединица. Отуд се може пре говорити о општој сродности у резултатима у оквиру појединих иновација него о идентичној еволуцији у оквиру ширег ареала.¹⁹

39. Корелација наставака Дјд. ж. р. именица а-деклинације и заменица / придева ж. р., са ширењем именичког наставка у заменичко-придевску деклинацију, остварује се и у говорима југозападног дела Косова и Метохије.

а) У говорима призренско-јужноморавског типа, у којима је у Дјд. именица уопштено *-e*, у Дјд. заменичко-придевске промене јавља се именички наставак *-e* (д^ади наше стр^ине) или се елемент */-e-/* налази у наставку *-ejzi*, тако да не треба искључити допринос именичког наставка *-e* у Дјд. у уопштавању заменичко-придевског *-ejzi*. У облицима типа *нашеejzi* наставак упућује на дативско/локативски наставак меке заменичке промене, са чувањем наставка *-ej* (< *-ei*, **tojei*), проширен на све заменице. Уопштено *-ejzi*, такође, може бити траг ширења тврде промене старог одређеног вида придева Дјд./Лјд. ж.р. (**nověi*) (Белић 1969: 146). Није искључено, дакле, да се у уопштеном наставку *-ejzi* налазе заправо трагови обе промене.

На овакву могућост, а не на додавање партикуле *-zi* на дативски заменичко-придевски облик настао наслањањем на именички наставак *-e*, упућује чињеница да се елемент */-j-/* у наставку јавља само у Дјд. (са каснијим ширењем дативског облика новим синкретизмом

¹⁹ О различитим објашњењима појединих иновација у поменутом ареалу види у: Ивић 1994: 223–224; Пецо–Милановић 1968: 338; Марковић 2000: 154.

у Гјд. и Лјд.), док га нема у Гјд., Лјд., Ајд./ОПјд. Овакав распоред елемента /-j-/ у једнинској деклинацији свих заменица, осим у показницама у којима се уопштава партикула у свим облицима једнинске деклинације, упућује на различито порекло /-j-/ у парадигми показних заменица и осталих заменица и придева.

б) У ГГ и ПрекГ, у којима у Дјд. именица уопштено *-и*, у Дјд. заменичко-придевске деклинације јавља се *-ојзи*.

Морфемска подударност дативског именичког и дативског заменичко-придевског наставка остварује се и када се у Дјд. заменичко-придевске деклинације јавља именички наставак: *Дава моје ћерке* : *Дава моји ћерки*.

в) Корелација дативског наставка јд. ж. р. именица и дативског наставка јд. ж. р. заменица и придева остварује се највећим делом на ширем српско-македонском ареалу око говора југозападног дела Косова и Метохије. Ближи и даљи говори призренско-тимочког типа у којима је датив остао изван аналитизације знају за однос *-е* : *-е* (Павловић 1970: 81, 84; Богдановић 1987: 167, 181; Тома 1998: 304; Јуришић 2005: 305; Марковић 2000: 154), затим говори косовско-ресавског типа (Букумирић 2003: 245, Симић 1972: 345, Јовић 1968: 124, Радић 1990: 28), говори западне и северозападне Македоније (Видоески 1965: 144, 150–151, 166, 167, 176).

У говорима наведеног ареала доследност корелације највећа је у северним, северозападним и западним македонским говорима, затим у призренско-тимочким говорима, док се у косовско-ресавским некада јављају напоре облици типа *овејзи* / *овојзи* (уп. Јовић 1968: 124).

Интересантна је корелација именичког наставка и заменичко-придевског наставка Дјд. ж. р. у македонским говорима у којима аналитизам није захватио датив. За говоре југозападног дела Косова и Метохије од значаја је да се датив среће у северном, западном и северозападном делу Македоније (Видоески 1968: 175–179), оном делу који је територијално уз српске говоре југозападног дела Косова и Метохије. У овом српско-македонском ареалу, у Дјд. именица а-деклинационог обрасца уопштена су два наставка: *-е* и *-и*. Наставак *-е* среће се у македонским говорима уз српске говоре проучаване зоне, али и јужније према Охридском и Преспанском језеру (Видоески 1965: 176). У полошким говорима у дативу уопштен је наставак *-и*, који се завршава у два говора југозападног дела Косова и Метохије – ГГ и ПрекГ. У облицима Дјд. ж. р. заменичко-придевске

деклинације у македонским говорима уочава се висока доследност односа овејзи жене и овојзи жени (Видоески 1965: 144, 145, 150–151, 166; види и карту 21). Док је у западномакедонским говорима у већем делу остварена корелација овего, овему : овејзи (Видоески 1965: 150), такве корелације нема у српским говорима призренско-јужноморавског типа на југозападу Косова и Метохије (овога, овому : овејзи).

г) У свим говорима југозападног дела Косова и Метохије, без обзира на типолошку припадност, осим у Гјд./Дјд./Лјд јд. ж.р. заменичко-придевске деклинације, у једнини је очувана стабилност у судбини вокала наставка у зависности од природе претходног сугласника. У говорима који су предмет овог истраживања у једнини м. р. остаје стабилна дистрибуција *-oīa/-eīa*, *-ому /-ему*, тако да нема иновација косовско-ресавског типа *овем* *ђаку*, у *онем* *рату* (Пецо-Милановић 1968: 336, 337).

40. Партикула *-зи* јавља се у Дјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације, независно од тога да ли се уопштава наставак *-ејзи* или наставак *-ојзи*. Док се у Дјд. ж. р. јавља и ређи наставак *-е*, у Дјд. заменице *она* стабилизovan је искључиво облик с партикулом *-зи*, без обзира на то да ли је очуна старина *њeјзи* или је остварена иновација *њoјзи*. На овај начин партикула *-зи*, као део наставка *-ејзи*, *-ојзи* постаје маркантно обележје Дјд. заменичко-придевске деклинације. Стабилност партикуле *-зи* у наставку *-ејзи / -ојзи* у говорима анализиране зоне и отпорност на дативску морфологизацију продором *-е* у партикулу, део је ареала који чине северозападни и западни македонски говори у којима партикула *-зи* (*овејзи / овојзи*) најчешће остаје²⁰ (Видоески 1965: 150–151) изван продора дативског именичког *-е*.

Продор облика типа *њoјзе*, *овејзе* у Дјд. потврђен је само у ЋГ, и то као факултативна форма. Нема је ни у јужнокосовском говору, иако се овакав облик бележи у јањевском говору (Павловић 1970: 81, 84), који се територијално али и типолошки не удаљава много од говора јужнога Косова.

Облици Дјд. с наставком *-ези / -езе*, поред *-ејзи / -ејзе*, потврђени на различитим тачкама призренско-тимочких (Јуришић 2005:

²⁰ Има, међутим, и у овим говорима спорадичног продора *-е* (Видоески 1965: 150–151).

305, 307), косовско-ресавских (Јовић 1968: 124) и западних и северних македонских говора (Видоески 1965: 135, 144), нису својство ни једног говора анализираних зоне. Слаби трагови додавања партикуле *-зи* на облик Гјд./Дјд./Лјд., када настаје нови наставак *-ези*, потврђени су само у ПодрГ, и то само од заменице *сва́ка* (*сва́кези*). И у овом говору у овој заменици доминирају потврде типа *сва́кејзи*.

Осим у ЂГ, у коме се у Дјд. ж. р. поред *њо́јзи* јавља и облик *њо́јзе*, у осталим говорима анализираних зоне потврђено је само *њо́јзи* / *ње́јзи*.

Само порекло облика *њо́јзе*, присутног у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима²¹, али и у граничним говорима Македоније (Видоески 1965: 136, 167), резултат је превирања у Дјд. ж. р. придевских речи, па је отуд у неким говорима присутно двојство облика с партикулом (*њо́јзи* : *њо́јзе*), али истовремено и облика са партикулом и без ње. За оближње македонске говоре који чувају флективни датив једнине, а са којима су говори проучаване области на југозападу Косова и Метохије били у одређеним контактима, карактеристично је јављање Дјд. ж. р. придевских и заменичких речи по правилу с партикулом *-зи/-зе*. Одсуство Дјд. ж. р. са заменичко-придевским наставком без партикуле, односно њихово ретко појављивање које доводи у питање њихову стабилност у морфолошком систему, део је ареала који чине говори југозападног дела Косова и Метохије, затим северни, северозападни и западни македонски говори. Северна ивица ареала у коме се Дјд. ж. р. по правилу јавља са партикулом (*на́шејзи* / *на́шојзи*, *си́а́рејзи* / *си́а́ројзи*) је ЂГ, пошто се већ у непосредном суседству у северној Метохији у Гјд./Дјд./Лјд. ж. р. јављају облици *њо́јзи*, *њо́јзе*, *њози* (Букумирић 2003: 345) од личне заменице *она*, док су Гјд./Дјд./Лјд. осталих заменица и придева чешћи с наставком *-е*, рећи с наставком *-ој* (Букумирић 2003: 245).

²¹ Белић 1905: 282, Павловић 1970: 81, Богдановић 1987: 167, Жугић 2005: XXI, Тома 1998: 304, Јуришић 2005: 305, 307; Букумирић 2003: 223, 245, Симић 1972: 345.

ТАБЕЛЕ ЗАМЕНИЧКО-ПРИДЕВСКЕ ДЕКЛИНАЦИЈЕ ЈД. Ж. Р.

41. Табела облика заменичко-придевске деклинације јд. ж. р.

а) Призренско-јужноморавски говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> <i>в́аше</i> (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> <i>в́ашејзи</i> (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> <i>в́аше</i> (сви говори)	<i>в́ашу</i> (сви говори)
<i>в́ашејзи</i> (сви говори, осим СиГ)	<i>в́аше</i> (сви говори)	<i>в́ашејзи</i> (сви говори, ретко у ПодгГ и СиГ)	
<i>в́ашејзе</i> (ПодрГ, ЂГ)	<i>в́ашеј</i> (ПодгГ, СиГ)	<i>в́ашејзе</i> (ЂГ)	
<i>м́ојзи</i> (сви говори)	<i>в́ашејзе</i> (ЂГ)	<i>м́ојзи</i> (сви говори, ретко у ПодгГ)	
<i>м́ојзе</i> (ПодрГ, ЂГ)	<i>м́ојзи</i> (сви говори)	<i>м́ојзе</i> (ЂГ)	
= ОП	<i>м́ојзе</i> (ЂГ)	= ОП	

б) Северношарпланински говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
<i>в́аше</i> (ГГ)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> <i>в́ашојзи</i> (сви говори)	= ОП	<i>в́аша</i> (ГГ)
= ОП	<i>в́ашој</i> (ГГ, СрГ)		<i>в́аша</i> / <i>в́ашу</i> (СрГ)
	<i>в́ашу</i> (ГГ, ПрекГ)		<i>в́ашојзу</i> (ПрекГ)
	<i>в́ашејзи</i> (СрГ)		
	<i>м́ојзи</i> (сви говори)		

42. Табела облика јд. показних заменица

а) Призренско-јужноморавски говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> (о)вѣј, шѣј, онѣј (сви говори)	(о)вѣј, шѣј, онѣј (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> (о)вѣј, шѣј, онѣј (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> (о)вѣј, шѣј, онѣј (сви говори)
(о)вѣјзи, шѣјзи, онѣјзи (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> (о)вѣјзи, шѣјзи, онѣјзи (сви говори)	(о)вѣјзи, шѣјзи, онѣјзи (сви говори)	ову, шѣју, онѣју /овѣју, шѣју, онѣју (ЈКГ)
(о)вѣјзе, шѣјзе, онѣјзе (Подрг, ЂГ)	(о)вѣјзе, шѣјзе, онѣјзе (ЂГ)	(о)вѣјзе, шѣјзе, онѣјзе (ЂГ)	
(о)вѣј, шѣј, онѣј / (о)вѣј, шѣј, онѣј (ЈКГ)			
= ОП		= ОП	

б) Северношарпланински говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
= ОП (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀војзи, ш̀ојзи, о̀нојзи (ГГ)	= ОП (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀ваја, ш̀аја, о̀наја (ГГ)
	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀ва̀ези, ш̀а̀ези, о̀на̀ези (СрГ)		<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀ваа, ш̀аа, о̀наа / о̀вау, ш̀ау, о̀нау (СрГ)
	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀вајзи, ш̀ајзи (ПрекГ)		<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀вајзу, ш̀ајзу (ПрекГ)
	о̀вој, ш̀ој, о̀ној (ГГ, СрГ)		
	о̀вејзи, ш̀ејзи, о̀нејзи (СрГ)		
	о̀војзи, ш̀ојзи, о̀нојзи (СрГ)		
	ш̀ајзи (СрГ)		

43. Табела облика личне заменице *она*

а) Призренско-јужноморавски говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
њé (сви говори)	њóјзи (сви говори)	њóјзи (сви говори, осим у СиГ)	њý (сви говори)
њóјзе (ПодрГ, ЂГ)	њóјзе (ЂГ)	њóјзе (ЂГ)	њóјзу (ПодрГ, ЈКГ)
њóјзи (ЈКГ, ПодрГ, ЂГ)	њéјзи (ретко у ПодрГ)		њó(ј) (ЈКГ)
= ОП		= ОП	

б) Северношарпланински говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
= ОП	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> њéјзи (ГГ)	= ОП	њá (ГГ)
	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> њóјзи (СрГ, ПрекГ)		њá / њý / њáу (СрГ)
	њóјзи (ГГ)		њóјзу (ПрекГ)
	њéјзи (СрГ)		

Литература

Белић 1905: Белић, Александар (1905). *Дијалектѝ и источне и јужне Србије*. Изабрана дела Александра Белића. Девети том. Београд 1990: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Белић 1969: Белић, Александар (1969). *Историја српскохрватског језика. Књ. II св. I: Речи са деклинацијом*. Београд: Научна књига.
- Богдановић 1987: Богдановић, Недељко (1987). *Говор Алексиначког Поморавља*. Српски дијалектолошки зборник XXXIII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Букумирић 2003: Букумирић, Милета (2003). *Говори северне Метихије*, Српски дијалектолошки зборник L. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Видоески 1965: Видоески, Божидар (1965). *Формије на земенкије (историја и географија)*. У: Божидар Видоески, Дијалектите на македонскиот јазик. Том 3. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 127–174, 52 карте.
- Видоески 1968: Видоески, Божидар (1968). *Дативна форма кај именкије*. У: Божидар Видоески, Дијалектите на македонскиот јазик. Том 3. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 157–179.
- Жугић 2005: Жугић, Радмила (2005). *Речник јовора јабланичког краја*, Српски дијалектолошки зборник LII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.
- Ивић 1994: Ивић, Павле (1994). *Српскохрватски дијалекти. Њихова структура и развој*. Целокупна дела, III. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Јовић 1968: Јовић, Душан (1968). *Тршенички јовор*. Српски дијалектолошки зборник XVII. Београд: Институт за српскохрватски језик.
- Јуришић 2005: Јуришић, Марина (2005). *Систем личних заменица у јужном јојасу јузноморавских јовора*. Нови Сад: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLVIII/1–2, 299–318.
- Марковић 2000: Марковић, Јордана (2000). *Говор Зайлања*, Српски дијалектолошки зборник XLVII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.
- Младеновић 2001: Младеновић, Радивоје (2001). *Говор шарљанинске жупе Гора*. Српски дијалектолошки зборник XLVIII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Младеновић 2004: Младеновић, Радивоје (2004). *Дијалекатска диференцијација српских јовора на југозападу Косова и Метихије*, Зборник радова са научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића“, Суботица – Нови Сад – Београд: Градска библиотека Суботица – Српска академија наука и уметности – Филозофски факултет у Новом Саду – Народна библиотека Србије – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, 209–249.

- Младеновић 2005: Младенович, Радивое (2005). *Говори трех мусульманских этнокультурных групп на юго-западе Косово и Метохии*. У: Языки и диалекты малых этнических групп на Балканах. Санкт-Петербург – Мюнхен: Институт лингвистических исследований РАН, Vebliion Verlag, 52–82.
- Младеновић 2008: Младеновић, Радивоје (2008). *Показне заменице на јуџозайагу Косова и Мејџохије*. У: Зборник Института за српски језик САНУ I – посвећено др Драгу Ћупићу поводом 75-годишњице живота. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, 329–342.
- Младеновић 2008а: Младеновић, Радивоје (2008). *Заменичке енклиџике у срџско-македонском џојраничју*, У: Српски језик у (кон)тексту. Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 26. и 27. октобра 2007. године. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Крагујевац, Скупштина Града Крагујевца, 327–343.
- Павловић 1939: Павловић, Миливој (1939). *Говор Срејџечке жуџе*. Српски дијалектолошки зборник VIII. Београд: Српска Краљевска академија.
- Павловић 1970: Павловић, Миливој (1970). *Говор Јањева*, Нови Сад: Матица српска.
- Пецо–Милановић 1968: Пецо, Асим и Милановић, Бранислав (1968). *Ресавски џовор*. Српски дијалектолошки зборник XVII. Београд: Институт за српскохрватски језик.
- Радић 1990: Радић, Првослав (1990). *Црџице о џовору села Мрче у Куришумлијском крају*. Српски дијалектолошки зборник XXXIV, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 5–74.
- Реметић 1996: Реметић, Слободан (1996). *Срџски џризренски џовор I*. Српски дијалектолошки зборник XLVII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Симић 1972: Симић, Радоје (1972). *Левачки џовор*. Српски дијалектолошки зборник XIX. Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ.
- Стевановић 1950: Стевановић, Михаило (1950). *Ђаковачки џовор*, Српски дијалектолошки зборник XI. Београд: Српска академија наука – Институт за српски језик.
- Тома 1998: Тома, Пол-Луј (1998). *Говори Ниша и околних села*, Српски дијалектолошки зборник XLV, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.
- Харалампиев 2001: Харалампиев, Иван (2001). *Историческа граматика на бџлгарския език*. Велико Търново: Фабер.

Résumé

Radivoje Mladenović

DECLINAISON DES PRONOMS FEMININS AU SINGULIER DANS
LES PARLERS DU SUD-OUEST DU KOSOVO ET DE LA METOCHIE

Dans la présente étude nous analysons les formes de la déclinaison des pronoms féminins au singulier dans les parlers du Sud-Ouest du Kosovo et de la Métochie.

Dans les limites de la zone étudiée, on distingue deux corpus dialectiques:

a) Celui de Prizren - Sud de la Morava, qui présente dans la déclinaison des pronoms féminins au singulier certaines formes nouvelles caractéristiques des parlers du type Kosovo – Resava;

b) celui du Nord de la montagne Šara, dans lequel n'apparaissent pas ces nouvelles formes.

Nous étudions s'il existe ou non analogie morphologique entre les formes des substantifs féminins au singulier et celles des pronoms et adjectifs s'accordant avec eux (dadi stare žene : dadi starejzi žene / dadi starj ženi : dadi starojzi ženi : dadi starojzi žene; ot stare žene : ot starejzi žene : ot starejze žene / ot staru ženu).

En analysant les relations morphologiques dans la déclinaison des pronoms nous avons accordé une attention particulière au nouveau phénomène d'assimilation des formes du génitif fém.sing./datif fém.sing./locatif fém.sing., la forme du datif à particule s'étendant au génitif sing. et au locatif sing., ainsi qu'au phénomène d'assimilation du datif sing. et accusatif sing./ cas régime avec la forme du datif qui s'étend à l'accusatif.

ЖАРКО БОШЊАКОВИЋ (Нови Сад)

ДРАГАНА РАДОВАНОВИЋ (Београд)

СТЕПЕН ИСПИТАНОСТИ ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКОГ ДИЈАЛЕКТА *

У раду се указује на недовољну испитаност народних говора јужно од реке Саве, као и на обим и методе досадашњих проучавања говора шумадијско-војвођанског (Ш-В) дијалекта. Такође, аутори се залажу за што скорије испитивање неистражених области у духу и традицији српске дијалектологије, али и уз примену метода социјалне дијалектологије како би се добила реална слика стања данашњих народних говора који су изложени утицају школе, медија и градских идиома. Картографски су приказане области у којима су завршена испитивања, али су исто тако истакнуте и географске и административне целине са инвентаром села, тј. пунктова које треба истражити.

Кључне речи: српски језик, дијалектологија, шумадијско-војвођански дијалекат, методе испитивања, картографисање.

Увод

1.1. Двадесети век, златни период српске дијалектологије, обележио је знатан број еминентних дијалектолога и мноштво њихових монографских описа, као и посебних прилога из различитих дијалекатских домена. Систематски прегледи досадашњих проучавања српских говора дати су у дијалектологијама Павла Ивића (1956/2001 и 1958/1994), А. Пеца (1978) и М. Окуке (2008), као и у синтетичким студијама (Ивић 1984, 1988; Богдановић 2003). Из наведеног пописа се види да је дат преглед проучености црногорских народних говора, косовско-метохијских говора и говора југоисточне

* Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српској језичкој простору*, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Владе Републике Србије.

Србије, док би овај наш прилог био први такве врсте за говоре шумадијско-војвођанског типа. Павле Ивић, на основу радова насталих након објављивања његових дијалектологија, предлаже нову класификацију српских дијалеката у троделној студији (Ивић 1998, 2000, 2001a) и отвара мноштво питања о настанку српских дијалеката и правцима појединих изоглоса. У књизи *Српски језик на крају века*, Драго Ћупић (1996) даје преглед стања српске дијалектологије до тог периода. У прегледном тексту *Српска дијалектологија на иочейку XXI века*, М. Драгичевић и С. Реметић указују на планове и задатке у бележењу, ексцерпцији, дескрипцији, анализи и публиковању монографских описа народних српских говора, ономастичке и дијалекатске грађе. Неки од оптимистички замишљених планова конкретно за овај дијалекат нису ни након осам година реализовани, што треба да нас озбиљно забрине, нарочито када знамо да су након полетне епохе ученика Јована Цвијића, антропогеографска истраживања данас скоро прекинута или вођена модерним трендовима. Скица дијалектолошке карте северне Србије, коју је предложио Радоје Симић (1980) била би знатно прецизнија да је то подручје комплетно дијалекатски обрађено. Овом приликом нећемо наводити комплетну библиографију радова за ове области, будући да су оне релативно добро заступљене у наведеним прегледним радовима.

Знатан део људских ресурса ангажован је на изради националног (*Српски дијалектологишки атлас* – СДА) и међународних лингвистичких атласа (*Общеславянский лингвистический атлас* – ОЛА, *Общекарпатский диалектологический атлас* – ОКДА, *Atlas Linguarum Europae* – АЛЕ).

1.2. И поред великих залагања и постигнутих резултата (нарочито у испитивању говора на подручју Црне Горе, па и југоисточне Србије), ипак су остале неиспитане бројне области српског језичког простора, на шта је указано у новијим прегледним радовима П. Ивића (1998: 122, 130) и М. Драгичевића и С. Реметића (2001: 149–151).

Сматрали смо да би било подстицајно прегледно приказати степен проучености војвођанских говора и делимичну проученост говора у простору јужно од Саве, источно од Дрине и североисточно од Колубаре, при чему треба прецизирати границу према смедеревско-вршачком (С-В), косовско-ресавском (К-Р), и према херцеговачко-крајишком (Х-К), као и ареале судбине фонеме јат, икавизама и неких акценатских типова.

1.3. На овај избор је утицала чињеница да је Ш-В дијалекат, који лежи у основици књижевног језика, релативно, нарочито у јужном делу, остао скоро неиспитан. Мислимо да је неколико разлога утицало на овакво стање. Већина наших дијалектолога била је са подручја зетско-сјеничког (З-С) и источнохерцеговачког дијалекта (ИХ), при чему су по мишљењу А. Белића лингвисти са овог другог подручја имали предност у односу на све друге, будући да је њихов говор био близак говору творца стандардног језика. Стога су они у жељи да истакну разлике и сличности са Вуковим говором описивали своје матерње идиоме. Истини за вољу, многи од њих су описом свог родног говора, што није изискивало већи труд у откривању његове структуре, ушли у науку, а потом се окренули другим доменима изучавања језика. Будући да су народни говори поређени са стандардом, у избору предмета истраживања предност је увек давана идиомима који су егзотичнији и удаљенији од норме. Након ратних збивања на подручју бивше Југославије, национална и дијалекатска структура у Хрватској, Босни и Косову и Метохији драстично се променила, те је стога сада још значајније што су наши дијалектолози своју пажњу усмерили баш на ове територије. Такође, многи пасивни крајеви Црне Горе, југоисточне Србије и других крајева одавно су захваћени економским миграцијама у правцу село-град, те би нам ти говори данас били непознати да их дијалектолози нису благовремено описали.

Нажалост, деценијама је неподударност мишљења изазивала озбиљне сукобе и антагонизме међу нашим дијалектолозима, што је утицало на то да су многи дијалектолошки послови на националном нивоу до данас остали незавршени. Можда ће нас језички инжењеринг у новонасталим државама (Хрватска, Босна) подстаћи на уједињавање свих потенцијала и израду капиталних и националних језичких дела. Сматрамо да би најбољи познаваоци појединих дијалеката и говора требало да буду аутори нове дијалектологије, дијалекатског речника и дијалекатске синтаксе српског језика.

1.4. Чињеница да српска дијалектологија нема картографски приказ (не)испитаних дијалеката, подстакла нас је да то овом приликом учинимо. Корисна искуства у изради ове карте могли смо наћи и у *Карти антропогеографских испитивања у ФНРЈ*, при чему смо запазили да су све географске и етнографске целине у овој области испитане, истина у различитим периодима (1902–1913;

1921–1941, од 1948), што је могло да буде добро полазиште за дијалектолошка испитивања. Надамо се да ће овај метод олакшати будућа дијалектолошка истраживања, јер ће испитивачима бити јасно оцртане области, као и приказан потпуни инвентар потенцијалних пунктова. Међутим, проблем поређења дијалектолошког материјала методски можда није коректан, будући да је сувише велика временска разлика између забележене грађе. Тако је нпр. информатор из Поцерине рођен средином XIX века, а најстарији данашњи испитаници су рођени управо у време објављивања Московљевићеве студије (Московљевић 1929). Због овога, а и чињенице да број испитаних у односу на укупан број пунктова за поједине области чини тек десети део, што је у великој диспропорцији са четрдесетак истражених места у новијим монографијама, потребно је иновирати податке са наведених терена и ускладити критеријуме приликом одређивања броја пунктова и информатора.

1.5. Циљ овога рада је да подстакне будућа истраживања док се још могу наћи релативно аутентични носиоци изворних дијалекатских идиома. Међутим, верујемо да би у данашње време, када су сви говорници преко школе и средстава јавних информисања снажно изложени утицају стандардног језика, требало укључити и методе социјалне дијалектологије. Наиме, уз реконструкцију дијалекта који је у изумирању требало би дати синхрони пресек условљен старосном и образовном структуром информатора, што је у складу са нашим убеђењем да дијалекатско није само оно што се разликује од стандарда и Вукове и Даничићеве акценатске норме, већ су то сва језичка средства која употребљавају типични говорни представници у једном дијалекту, а разликују се у односу на неки други дијалекат. У тим будућим испитивањима свакако би требало утврдити који су стандардни елементи накнадно продрли у ове говоре, а шта је оно што би евентуално могло бити прихваћено и кориговано у књижевном језику (Богдановић 2007: 50).

1.6. Увидом у антропогеографске студије и административне карте уочили смо несагласје међу њима, те би испитивачи народних говора требало да одреде прецизне границе дијалеката и њихов однос према тим поделама. Такође, различити испитивачи давали су различиту етнографску припадност појединим селима, као нпр. Риста Т. Николић (1903), који већину космајских и нека села из Шумадијске Колубаре и Смедеревског Подунавља сврстава у околину

Београда. Међутим, већи проблем представља чињеница да неке од регија у северној Србији (Мачва, Поцерина, Посавотамнава, Посавина) нису антропогеографски испитане, што додатно компликује оцртавање граница и утврђивање порекла становништва.

2.0. За све три области Војводине које леже на подручју шумадијско-војвођанског дијалекта постоје монографски описи. Када се погледа најновија релативно веома исцрпна библиографија радова (122) о шумадијско-војвођанском дијалекту наведена у књизи *Српски дијалекти* Милоша Окуке (2008: 162–166), можемо приметити да већина од њих доноси лексичку и ономастичку грађу, док је само једна трећина посвећена описима појединих говора. Исто тако изостављен је изван број релевантних радова, као на пример П. Ивић (1991), П. Степановић (1994), Ивић (1966), Ракић (1997, 1998) Јерковић (1992), Радовановић (2007а), а неки су објављени након настанка књиге Бошњаковић и Вареника (2008, 2008а). Истина, ти радови су настали у различитим периодима, али се разликују по обиму захваћене територије и језичких проблема. За војвођанске говоре знатно интересовање показали су у својим студијама и дијалектолошким картама А. Белић (1905: 32–40; 1908: 72–73, 86–94, 106–124; 1929: 1073), Московљевић (1938: 1044–1074).

2.1.1. Најпре је Берислав Николић описао говор Срема (1964). Своја испитивања започео је 1950, а завршио 1952. године у двадесет и четири села административне територије Срема (в. карту). И сам је свестан чињенице да је за одређивање појединих изоглоса сремског говора било потребно испитивати стање у сваком селу посебно, што он није учинио. Говор је испитао на свим језичким нивоима, утврђене су изоглосе, а посебан акценат ставио је на порекло сремског говора односно Ш-В дијалекта.

У каснијем периоду, за потребе Српског дијалектолошког атласа попуњени су упитници који обухватају питања на свим језичким нивоима и углавном снимљене по две касете говора репрезентативних информатора у следећим пунктовима у Срему: Купиново (285¹), Добановци (286), Буђановци (287), Белегиш (288), Стари Сланкамен (289), Крушедол (290), Јазак (291), Чалма (292), Моровић (293), Привина Глава (294), Нештин (295), Буковац (296). Говор села Јаска испитан је и за потребе Општесловенског лингвистичког атласа.

¹ Број у загради представља ознаку села у коначној мрежи пунктова *Српској дијалектолошкој атласу*.

Испитујући овај говор, П. Ивић (1991) је уочио две акцентолошке новости у њему. Наиме, примећено је да најстарија и средња генерација чувају дугосилазни акценат у финалном затвореном (*бунâр*) и медијалном слогу (*гевѡјка*), нагомилавање дужина уклања се скраћивањем акцентованог квантитета *ѡриѡлика* > *ѡриѡлика*. Нова истраживања показале да то није особина везана само за Јазак и средишњи Срем. На синтаксичком плану уочена је редупликација директног и индиректног објекта, али и субјекта (Бошњакковић 2000).

2.1.2. С обзиром на то да су ова испитивања вршена пре више од пола века требало би данас утврдити које су промене настале у говорима различитих генерација и да ли би се могле повући неке нове изоглосе. Требало би проверити да ли је унапредовало губљење послеакценатских дужина на целој територији или само источно од вертикалне границе у правцу Сремска Митровица – Дунав, да ли је наставак *-гу* у трећем лицу множине презенте у повлачењу, као и одсуство прегласа у инструменталу једнине именица мушког и средњег рода. Иако се Б. Николић залагао за прецизно утврђивање појединих изоглоса, евидентно је да су му неке и промакле, као на пример фонетски лик глагола *видеѡи* у инфинитиву и футуру, који у југоисточном Срему на линији Батајница – Шимановци – Огар – Купиново гласи *видуѡи* и *видуѡеш* (наша грађа).

2.1.3. Говори Срема заслужују посебну пажњу и с обзиром на чињеницу да је то једно од изразито миграционих подручја на које се народ стално досељавао, а нарочито после великих политичких потреса. Тако се после Другог светског рата у Срем доселио знатан број Срба из Босне и Херцеговине и Хрватске, нарочито у насеља из којих су се иселиле Швабе (Нова Пазова, Инђија, Бешка и др.). Након Другог светског рата у Срему је евидентна и економска миграција из Поцерине, западне Србије и сл. После рата у Хрватској (1991–1995) иселио се мањи број Хрвата, а пристигао је знатан број Срба из Хрватске.

2.1.4. Методама социјалне дијалектологије требало би утврдити у којим доменима је дошло до промене донесених дијалеката и нивелисања говора. Наиме, требало би видети да ли су најпре напуштене маркиране лексеме, (и)јекавски изговор јата, употреба инфинитива, нарочито код прогнаних лица из Хрватске.

2.1.5. Српски говори Ш-В типа у хрватском делу Срема већ су раније описани (Секереш 1963, 1964), али би требало видети шта се за педесетак година, а нарочито након сецесије Хрватске, десило са

њима на социolingвистичком плану. Наиме, да ли имају компетенцију разликовања и употребе српског језика у његовој стандардној и дијалекатској варијанти од новоустоличеног хрватског стандарда.

2.2.1. Након Срема описан је говор Бачке у студији Ивана Поповића (1968). С обзиром на некомпактност српских екавских говора, мрежа пунктова је релативно густа (в. карту). Специфичност овог рада је у методолошком поступку који се састојао у детаљном опису гласовних, обличких и синтаксичких особина једног од типичних представника бачких говора и његовом поређењу са осталим екавским говорима у Бачкој, Банату, Срему и Славонији, као и са буњевачким и шокачким говорима. Значај његовог рада је и у чињеници што је допустио „да упитник извире из самог живог језичког материјала“ (Поповић 1968: 4). Иван Поповић је утврдио заједничке особине бачких говора, али и њихову диференцијацију на сомборску и шајкашку зону, при чему је истакао „да нијансирање бачких говора иде увек постепено, да су прелази обично благи, да један говор увек једним делом својих црта стоји у вези са једним суседним говором, а другим делом са другим“ (Поповић 1968: 6).

Након његових истраживања за потребе Српског дијалектолошког атласа у двадесетак пунктова испуњени су упитници и начињени аудио записи: Вилово (316), Бегеч (317), Бођани (318), Деспотово (319), Госпођинци (320), Надаљ (321), Стапар (322), Сивац (323), Бајша (324), Мол (325), Ранчево (326), Риђица (327), Александрово (328), Мартонош (329), Чонопља (330), Гаково (330), Ђурђин (331), Биково (332). У мрежу пунктова за ОЛА из Бачке је укључен Сивац.

2.2.2. На северу Бачке претежно српско насеље са староседелачким становништвом је суботичко предграђе Александрово. У осталим селима екавци су били у мањини у односу на Буњевце и Мађаре. У бачком Подунављу налазе се шокачка икавска села. У централном делу јужне Бачке поред српских насеља налазе се и словачка, а до краја Другог светског рата ту су живеле и Швабе. У јужној Бачкој међу српским насељима налазе се у мањем броју и русинска и мађарска. На територији Бачке живе колонисти из Далмације и Лике, досељени после Првог и Другог светског рата, као и они из Босне који су дошли после Другог светског рата из Босне, јужне Србије и Црне Горе. Територију Бачке, нарочито после рата у Босни и Хрватској од 1991. до 1995. године, као и трагичних догађаја на Косову и Метохији, заплуснуо је велики талас прогнаних и расељених лица.

2.2.3. С обзиром на чињеницу да је структура староседелачког становништва знатно измењена, као и на то да је Иван Поповић говори аутохтоних Бачвана испитивао давне 1948. године, ово подручје свакако заслужује свеобухватна социолингвистичка и дијалектолошка испитивања. Исто тако у односу на говоре Баната евидентно је да је у Поповићевој студији већина језичких појава посведочена знатно мањим бројем примера. Наиме, требало би испитати еволуцију у говору староседелаца који су услед повољне инфраструктуре, развијене мреже образовних институција, економског и културног статуса били знатно изложени утицају стандардног, али и других дијалеката и језика који се говоре на овом подручју.

2.2.4. Говор досељеника до данас је остао без озбиљнијих социолингвистичких и контактолошких истраживања. Истина, у оквиру пројекта *Говор Нової Сага*, аутори овог текста анализирали су и језик избеглица у овом граду (Бошњаковић и Радовановић 2009). Међутим, и говори знатног броја села² у којима досељеници чине једино или већинско становништво измешано са Србима староседеоцима или са некима од мањинских заједница (са Мађарима, Словацима и Русинима) заслужују првенствено социолингвистичка испитивања. Наиме, требало би утврдити колики је степен очуваности донесеног дијалекта, инвентар језичких црта насталих интерференцијом (екавско-ијекавски, икавско-ијекавски; српско-словачки, српско-русински; синтетичка-аналитичка деклинација; једноакценатски-четвороакценатски систем и сл.) у различитим типовима мешовитих средина, у компактним досељеничким срединама, у говору различитих генерација досељеника у којима они чине компактне заједнице. И тамо где су изложени интерференцији са староседеоцима и другим мањинским заједницама. Такође би требало видети који идиом користе у контакту са носиоцима другачијих говора и језика, тј. да ли се служе стандардом, интердијалектом или дијалектом.

2.3.1. Иако је П. Ивић грађу за говоре Баната скупио крајем четрдесетих и почетком педесетих година, опсежна монографија изашла

² Алекса Шантић, Апатин, Бајмок, Бајша, Бачки Грачац, Бачко Добро Поље, Бачки Јарак, Бачки Соколац, Будисава, Велебит, Ветерник, Гајдобра, Гаково, Змајево, Зобнагица, Каравуково, Карађорђево, Каћ, Кљајићево, Колут, Крушчић, Куцура, Липар, Ловћенац, Маглић, Мала Босна, Мали Београд, Милешево, Младеново, Нова Црвенка, Нови Жедник, Ново Орахово, Његушево, Озаци, Радичевић, Риђица, Савино Село, Сириг, Станишић, Степановићево, Стеријино, Темерин, Трешњевац, Челарево, Чонопља.

је у два тома 1994. и 1997. године. У њој је дат преглед досадашње литературе о српским говорима у нашем и румунском Банату, као и анализа изузетно богате грађе на свим језичким нивоима. У завршним разматрањима наведено је 460 заједничких особина, утврђен је однос према суседним говорима, као и унутрашња диференцијација која има 105 дискриминанти. Такође су истакнуте и везе појединих делова подручја банатских говора са другим областима, затим страни утицаји на банатске говоре, структуралне карактеристике банатских говора и банатског лингвистичког пејзажа и на крају су дате чињенице у вези са најтежим питањима како су настали, када и где српски банатски и уопште војвођански говори. Сам говор је поред обиља примера за сваку појаву документован и континуираним дијалекатским текстовима. Вредност књиге је и у лингвистичким картама, али и у скицама у којима се приказује распоред српских насеља у Банату почетком двадесетог века, граница између Кикиндског дистрикта и Војне границе, што је било релевантно за издвајање кикиндске и тамишке говорне зоне. Некомпактност српских насеља објашњена је и постојањем мочвара и пешчаних брегова у XVIII веку.

2.3.2. Значај ове студије је и у чињеници да је за све језичке појаве дато у том тренутку најоптималније тумачење засновано на познавању богате литературе и суседних језика. И поред свих ових чињеница након описивања неиспитаних говора шумадијског поддијалекта требало би се вратити и говорима Баната, будући да је у њима описан језик информатора рођених у последњим деценијама XIX века. Истина, у анализу је укључен и материјал снимљен 1980. године у пунктовима које П. Ивић није раније посетио, али и у онима у којима је обавио истраживање, што је утицало на прецизније одређивање неких изоглоса, али и констатацију да су се углавном потврдили Ивићеви налази из 1950. године. Сами аутори су наговестили потребу социолингвистичког аспекта истраживања ових говора, при чему би нарочито требало обратити пажњу на чињеницу да су банатска села у великој мери у социјалном па и у језичком погледу знатно урбанизована и да је евидентан утицај стандардног језика, истина са регионалном бојом, као и то да није дошло до формирања градских дијалеката „као што су они у Дубровнику или Загребу, па и у Врању или Пироту који утичу на боље чување сеоских говора у околини“. Указано је и на опадање броја Срба који су били двојезични или вишејезични, што је последња прилика за испитивање

међујезичке интерференције (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994: 41). Поједина села у српском делу Баната, као што су Радојево, Алибунар, Банатско Ново Село, као и сва српска села у румунском делу Баната изложена су снажном утицају румунског језика те би у њима, а и у осталим селима, требало утврдити степен и језичке нивое у којима је евидентан процес балканизације.

Новију слику банатских говора можемо наћи у упитницима и на аудио записима из пунктова укључених у СДА: Сефкерин (297), Иланца (298), Добрица (299), Фаркаждин (300), Ботош (301), Неузина (302), Бока (303), Арадац (304), Житиште (305), Меленци (306), Српски Итебеј (307), Ново Милошево (308), Српска Црња (309), Радојево (310), Кикинда (311), Мокрин (312), Санад (313), Банатско Аранђелово (314), Ђала (315); али и ОЛА: Башаид.

2.3.3. На румунској страни Баната недостају комплетни описи српских говора који ће са нестанком најстаријих информатора највероватније бити заувек изгубљени. Нарочито у средишњем и јужном делу тог Баната треба утврдити границу између Ш-В и С-В, односно К-Р говора (в. карту). Ови послови ће се убрзати захваљујући чињеници да је у Матици српској заснован пројекат *Проучавање говора румунског дела Баната*. У новије време објављени су детаљнији описи фонетских и морфосинтаксичких карактеристика говора појединих села (Бошњаковић и Вареника 2008, Вареника и Бошњаковић 2008а), а за потребе СДА испитан је говор Соке код Чакова (339), Дињаша код Темишвара (340), Шенђурца (Светог Ђорђа) јужно од Темишвара (341), Малог Бечкерека (342), Варјаша северно од Темишвара (343) и Наћфале јужно од Арада (344).

2.3.4. У новије време наши лингвисти (Ракић 1997, 1998) дужну пажњу посветили су и новом погледу на српске говоре у Мађарској, који имају исту судбину мађинских језика у дијаспори. Говори Срба у околини Будимпеште нарочито су интересантни због промене дијалекатског кода и преласка са ијекавице на екавицу Ш-В типа, али и због интерференције са мађарским језиком, која је евидентна у свим српским срединама, а нарочито у местима где се број говорника српског језика драстично смањио.

За потребе СДА у Мађарској су испитани српски говори у следећим местима: Мохач (334), Ловра код Будимпеште (335), Помаз код Сентандреје (336), Деска код Сегедина (337) и Батања (338).

2.3.5. У круг необрађених социолингвистичких тема спада и испитивање говора колониста из Босне и Херцеговине, али и јужне

Србије и Македоније у појединим банатским, углавном некадашњим швапским селима.³

3.0. Испитаност говора шумадијско-војвођанског дијалекта јужно од Саве, као што смо рекли, знатно заостаје у односу на северно подручје. Наиме, П. Ивић (1998: 129–130) је ову територију поделио на говоре србијанске Посавине од Дрине до Колубаре, затим на говоре са незамењеним јатом у северозападној Србији, углавном у сливу Колубаре, и на руднички поддијалекат, који се уклатио између смедеревско-вршачког, косовско-ресавског и херцеговачко-крајишког дијалекта на правцу доњи ток Колубаре – Суворор. И сам аутор указује на потребу утврђивања северног ареала незамењеног јата, чиме би се одвојили посавски говори од оних са јатом, а ови последњи од рудничких.

3.1. У северозападној Србији монографски је описан мачвански (Николић 1966), колубарски (Николић 1969), тршићки⁴ говор (Николић 1968), део Шумадијске Колубаре и Јасенице (Реметић 1985), али и поједини језички аспекти, као нпр. акценатски систем у говору Поцерине (Московљевић 1928), икавизми и судбина јата (Московљевић 1963–64, Реметић 1980, 1981), морфолошке, акценатске и вокалске особине Ваљевске Колубаре (Радовановић 2006, 2007, 2007а). За *Српски дијалектолошки атлас* одређена је релативно густа мрежа пунктова на србијанском терену (в. карту). Све ово ствара привид о потпуном познавању говора ове области. Чињеница је да се у принципу знају основне карактеристике, али не и детаљи и изоглосе појединих језичких црта, као и интерпретација неких појава. У тим првим радовима који су објављени пре неколико деценија указано је на проблеме који још, по неким ауторима, ни данас нису у потпуности решени, што повећава потребу за што скорим испитивањима и експерименталним (фонолабораторијским) проверавањима. Покушај оцртавања диференцијације северносрбијанских говора који налазимо у раду Р. Симића (1980) био би

³ Банатска Дубица, Банатска Топола, Банатски Двор, Банатски Деспотовац, Банатски Карловац, Банатски Соколац, Банатско Аранђелово, Банатско Велико Село, Банатско Карађорђево, Војвода Степа, Житиште, Клек, Книћанин, Крајишник, Ливаде, Наково, Нова Црња, Нови Кнежевац, Нови Козарци, Подлокањ, Руско Село, Сечањ, Стари Лец, Сутјеска; Глогоњ, Јабука, Качарево и др.

⁴ С обзиром на замену јата овај говор припада Х-К дијалекту, али се у осталим структуралним особинама знатно приближио Ш-В.

знатно прецизнији и не би изазвао толике полемике (в. Петровић 1982) да су монографски описани и експериментално проверени сви говори ове зоне.

3.2. Међу првим радовима посвећеним говорима Посавине налази се студија Б. Николића посвећена говору Мачве. Овај говор је испитиван током 1955. и 1956. године у пет насеља (од укупно 29), равномерно распоређених у испитиваној територији. Истина, аутор тврди да је у испитиваним пунктовима ступао у контакт са становништвом из околних села, те да се на тај начин упознао са мачванским говором у целини (Николић 1966: 189). Нажалост, аутор не прецизира да ли су то биле жене доведене из периферијских села или су то били случајни пролазници, због чега би се у првом случају подаци за ова испитивања могли узети са резервом. Поступак би се могао још разумети да су у питању информатори из суседних села, под условом да нису потомци различитих миграционих струја, што у Мачви није случај. Сам овај начин упознавања са целином мачванских говора може да буде један од разлога за њихово поновно испитивање на основу грађе забележене у сваком пункту од информатора који су ту рођени и нису мењали место боравка. Други разлог за ново испитивање ових говора могао би се наћи у напоменама аутора о уоченим тенденцијама у мачванском говору, те би тако требало испитати у ком степену изостаје преношење на проклитику, тј. колико „наново почиње да се јавља индивидуални акценат речи“ (Николић 1966: 190). Такође би требало проверити да ли су још у неким Даничићевим категоријама изгубљене неакцентоване дужине и колико је уопште актуелно њихово чување. На морфолошком плану вероватно је дошло до потпуног губљења архаичних падежних облика у множини, који су се тада спорадично јављали. Требало би проверити да ли су у говору млађих уочене изоглосе и уопште дијалекатске црте присутне у говору млађих генерација.

Новије податке о развоју овог говора можемо наћи у упитницима за СДА попуњеним у Мачванском Причиновићу (283) и у Црној Бари (284).

3.3. Говор Поцерине⁵ и поред студије посвећене акценту појединих врста речи и кратких напомена у уводном делу (Московљевић

⁵ Бела Река, Бојић, Б. Букор, Варна, Волујац, Горња Врањска, Грушић, Двориште, Десић, Добрић, Заблађе, Јелав, Криваја, Лешница, Мала Врањска, Маови, Метковић, Метлић, Накучани, Ново Село, Петковица, Поцерски Причиновић, Радовашница, Румска, Синошевић, Стража, Цуљковић, Чокешина.

1928) ипак до данас није добио монографски опис. Требало би испитати његов однос према суседним говорима, посебно ако узмемо у обзир паушалну оцену аутора да „поцерски говор ... говори се не само у поцерском срезу, него и у већем делу посаботамнавског, па и у Мачви. Он држи средину између ваљевског и сремског говора“ (Московљевић 1928: III). Уопштавање налазимо и у самом његовом раду, који је углавном заснован на подацима из Варне, Московљевићевог родног места. Систематизовања и уопштавања у свакој науци долазе као резултат обимних испитивања и богатог емпиријског материјала.

Са поцерског терена податке за новија испитивања можемо наћи у испуњеним упитницима за СДА из Чокешине (281) и Варне (284).

3.4. Из Јадра имамо монографију посвећену тршићком говору, чија су се испитивања обављала 1957. и 1963, а резултати објављени 1968. године (Николић 1968). Б. Николић најпре даје релације према Вуковом језику, затим према говору Тршића с краја XIX века, према Пиви и Дробњаку, као и релације према суседним говорима: Мачви, Ваљевској Колубари, ужичком крају и источној Босни. Свакако би данас било интересантно истраживање проширити на цео Јадар⁶ и утврдити тенденције и правце језичких промена и њихов однос према наведеним говорима. Такође би требало видети данашњи однос екавице и ијекавице на овом терену будући да су говорници стално изложени утицају екавице посредством школе и средстава јавног информисања. Наведени пункт у СДА прикључен је Х-К дијалекту. Међутим, с обзиром на чињеницу да тршићки говор представља слободну мешавину екавизама и ијекавизама (Николић 1968), а у појединим категоријама у вези са јатом слаже се са Ш-В дијалектом (шумадијско-војвођанским икавизмима), као и да је окружен осталим говорима Ш-В дијалекта, њега би ипак требало испитивати у овом комплексу. Додатни разлог лежи и у чињеници да се тршићки говор у погледу неакцентованог квантитета слаже са Ш-В говорима (Николић 1970: 103).

⁶ Брадић, Брњаци, Велико Село, Воћњак, Горња Бадања, Горња Сипуља, Горње Недељице, Горњи Добрић, Грнчари, Доња Бадања, Доња Сипуља, Доње Недељице, Доњи Добрић, Драгинац, Зајача, Јадранска Лешница, Јаребице, Јошева, Југовићи, Каменица, Козјак, Клупци, Коренита, Липница, Лозница, Милина, Пасковац, Помојача, Руњани, Симино Брдо, Слагина, Ступница, Текериш, Трбосиље, Трбушница, Тршић, Филипковићи, Цикоте, Шор, Шурице.

3.5. Говори јатовске зоне били су одавно предмет интересовања лингвиста, али и антропогеографа. Прве напомене о највећем делу говора ове територије налазимо најпре код Милићевића (1876), затим код лингвиста Х. Хирта (1903), М. Московљевића (1963–64), али у новије време и код Б. Николића (1969), С. Реметића (1981, 1986) и Д. Радовановић (2006, 2007, 2007а). Посебна заслуга припада С. Реметићу, који је уочио фонолошку индивидуалност јата и његов ареал. Захваљујући овом открићу, он је решио и енигму икаваца у Азбуковици.

3.5.1. Рађевина захвата невелику територију⁷ укљештену између екавско-ијекавских, ијекавских, екавско-икавских говора и јатовских говора. Део ове територије Херман Хирт је обухватио својим истраживањем говора Подриња још 1898. године, а резултате је објавио 1903. године. Подстакнут Хиртовим истраживањима, а и својим личним запажањима током Првог светског рата, М. Московљевић је у три наврата (1930, 1932 и 1933) испитивао говоре србијанског и босанског Подриња: Богоштица, Врбић, Комирић, Кржава, (Мали Зворник), Томањ, Шљивова. Са циљем да утврди ареал незамењеног јата и судбину икавизама, С. Реметић (1981) је у Рађевини посетио Комирић, Ликодру, Бањевац и Шљивову. Затим је за потребе СДА прикупљен материјал у пунктовима: Липеновић (253), Бела Црква (254). У овом последњем селу описане су фонетске особине (М. Петровић 2005).

Данас би свакако требало испитати и остале пунктове ове територије и данашњи статус икавизама, њихову еволуцију и ареал јата.

3.5.2. И део Ваљевске Подгорине⁸ био је предмет истраживања лингвиста Х. Хирта и М. Московљевића у склопу испитивања говора србијанског Подриња, при чему су дате фонетске и морфолошке особине. У циљу утврђивања ареала јата, С. Реметић (1981) доноси богату грађу из следећих села: Осладић, Горња Каменица, Осечина, Остружањ, Гуњаци, Драгодол. Са овог терена најпре је за потребе

⁷ Бањевац, Бастав, Бела Црква, Белотић, Богоштица, Брезовица, Брштица, Врбић, Дворска, Завлака, Комирић, Коњуша, Костајник, Красава, Кржава, Крупањ, Ликодра, Мојковић, Равнаја, Ставе, Толисавац, Томањ, Цветуља, Церова, Шљивова.

⁸ Брезовица, Врагочаница, Вујиновача, Драгијевица, Лелић, Лесковица, Лопатањ, Осечина, Остружањ, Поћута, Рајковић, Ребељ, Совач, Станина Река, Суводањ, Тубравић.

ОЛА попуњен упитник у Осладићу, а потом за потребе СДА сакупљена је грађа у пунктовима Осладић (255) и Сушица (257).

Коауторка овог рада на основу грађе из четрдесетак пунктова⁹ у духу српске традиционалне дијалектологије монографски описује говор Ваљевске Подгорине.

3.5.3. Берислав Николић је давне 1959. године на свим језичким нивоима описао говор Ваљевске Колубаре. И овде, као и у раније споменутим радовима имамо реконструкцију или уопштавање говора дела једне веће регије на основу података из само три села: Бранковине, Диваца и Петнице. Међутим, посебан значај овог рада је у чињеници да је аутор у овим селима „у говору старијих жена које су се мало кретале из села“ на месту старог јата забележио глас „између *e* и *u*“ (Николић 1969: 8). Овај податак покренуо је дискусију о томе да ли је тај глас посебна фонема или један од рефлекса јата, као и то да ли је он ишчезао из говора, будући да се чувао у ограниченом кругу типичних информатора. У истраживањима након двадесетак година у Бранковини и Словцу С. Реметић бележи обиље примера са незамењеним јатом (1981: 30–32). Затим је Д. Радвановић (2006, 2007а) на левој обали Колубаре, описујући морфолошке, а потом и вокалске карактеристике ове области, такође потврдила постојање ове фонеме у следећим у селима: Бабина Лука, Близоње, Бранковина, Горња Грабовица, Дивци, Дупљај, Кланица, Лозница, Лукавац, Попучке, Словац. Међутим, у планинском делу на десној страни Колубаре налази се већи број пунктова¹⁰ у којима би требало утврдити судбину јата, одредити границу према ијекавским говорима, као и однос говора према суседној Тамнави, Шумадијској Колубари, Подгорини, Качеру, Такову и Ужичкој Црној Гори.

⁹ У њих су укључена и следећа азбуковичка села: Гуњаци, Пецка, Царина. Њима би требало свакако прикључити и друга јатовска села: Горња Љубовића, Горња Оровица, Доња Оровица, Постење (?), Рујевац (?), Соколац (?).

¹⁰ Бабајић, Батровац, Ба(х), Бачевци, Белић, Белошевац, Берковац, Бошњакловић, Бранковић, Брежђе, Бујачић, Буковац, Велишевац, Веселиновац, Вировац, Врачевић, Вртиглав, Голубац, Горњи Мушић, Горњи Лајковац, Гуњица, Дегурић, Дивчибаре, Доњи Мушић, Драчић, Дучић, Ђурђевац, Жабари, Зарубе, Јајичић, Кадина Лука, Клашнић, Клинци, Кључ, Команице, Крчмар, Латковић, Маљевић, Маркова Црква, Мионица, Мратишић, Наномир, Осеченица, Палезница, Пауне, Паштрић, Пепељевац, Планиница, Попадић, Придворица, Пријездић, Прњавор, Равње, Радовић, Рајковић, Робаје, Санковић, Славковица, Стрмово, Табановић, Тодорни До, Толић, Цветановац, Шушовка.

На основу истраживања С. Марковића јужно од линије Крчмар, Брежђе налазе се ијекавски говори.¹¹

У оквиру испитивања за потребе СДА попуњени су упитници у следећим селима Ваљевске Колубаре: Брежђе (258), Словац (259), Боговађа (260), Бранковина (261).

3.5.4. Од Шумадијске Колубаре обрађен је само њен југоисточни део и на том делу утврђена граница према С-В дијалекту (Реметић 1985). Међутим, ту би границу требало одредити и у северном делу, према Космају и према Смедеревском Подунављу. Дакле, требало би утврдити однос говора Шумадијске Колубаре према говорима београдске околине, при чему треба прецизирати која села дијалекатски припадају наведеним зонама, будући да су нека од њих сврстана у околину Београда (Барајево, Баћевац, Дражевац), а друга у Посавотамнаву (Мислођин).¹² Такође је потребно утврдити дијалекатску границу и однос говора према Обреновачкој Посавини, Тамнави, Ваљевској Колубари, Качеру и Јасеници, али и дијалекатску границу и однос говора између београдске околине и Смедеревског Подунавља. Нарочито је потребно утврдити ареал јата на западу од испитане области и новог кановачког акцента (*йѳѳок* : *йѳѳока*) и друге изоглосе (в. Реметић 1985). На подручју Шумадијске Колубаре остало је неиспитано тридесетак села.¹³ Следећи пунктови обрађени су у оквиру СДА: Дражевац (267), Мислођин (268), Рожанци (269), Трбушница (270).

¹¹ Овакав закључак сугеришу и истраживања др Славољуба Марковића, који нам је љубазно уступио свој магистарски рад *Граница између екавских и ијекавских изговора у Србији на дијахронијском и синхронијском ѿлану*, на чему му овом приликом срдечно захваљујемо. Однос ијекавских говора према јужним шумадијским говорима може се сагледати и из његове докторске дисертације *Говор Ужичке Црне Горе*, која је у рукопису.

¹² Терминологија коју употребљавају дијалектолози не поклапа се увек са оном коју исписују картографи на географским картама. Тако је С. Реметић (1981: 69) *Мислођин* припојио посавотамнавским говорима, иако је на карти та област западно од Обреновца названа Посавином, а знатно западније се налази Посавотамнава. Истина, јужни део Посавотамнаве и саме Тамнаве условно би се могао назвати Тамнавом, а северно од тога па до реке Саве Посавотамнавом.

¹³ Баљевац, Барич, Барзиловица, Бождаревац, Брајковац, Бурово, Велики Борац, Велики Црљени, Вранић, Врбовно, Вреоци, Гунцати, Дрен, Жупањац, Јасенак, Конатице, Лесковац, Лукавица, Мељак, Петка, Пољане, Соколово, Степојевац, Стубица, Ћелије, Чибутковица, Шиљановац, Шопић, Шушњар.

Овај терен био је предмет истраживања и у оквиру антропогеографских студија (Риста Т. Николић 1903).

3.5.5. На територији Тамнаве Б. Николић је узео говор Чучуга углавном као контролни пункт при описивању колубарског говора. За СДА попуњени су упитници у двама пунктовима: Врело (264), Радљево (265). Овај веома простран терен¹⁴ требало би поделити у две целине: на Тамнаву¹⁵ и Посавину¹⁶ (обреновачка) и дати монографске описе,¹⁷ са посебним освртом на судбину јата. Такође је неопходно утврдити однос према суседним говорима, а нарочито посавотамнавском, како би се утврдило да ли је то компактна дијалекатска територија.

3.5.6. Посавотамнава¹⁸ је још једна од територија коју би требало такође монографски испитати методама традиционалне, али и социјалне дијалектологије. На овој територији за потребе СДА обрађени су пунктови Бељин (266), Зукве (263), Доње Црниљево (262).

3.6. По П. Ивићу, говори рудничког поддијалекта обухватају област Шумадијске Колубаре, околину Аранђеловца, Качер, руднички крај, горњу Лепеницу, Гружу, део околине Горњег Милановца, при чему би требало одредити тачну границу према херцеговачко-

¹⁴ Иако се на потесу од Поцерине до Шумадијске Колубаре јужно простире Тамнава, а северно Посавина, подела која је у раду предложена условљена је потребама теренских истраживања, али и решењима на географским картама.

¹⁵ Бајевац, Бањани, Брезовица, Бргуле, Врело, Врховине, Вукона, Гвозденовић, Гола Глава, Гуњевац, Докмир, Звиздар, Јабучје, Каленић, Калиновац, Кожуар, Кршна Глава, Лајковац, Лисопоље, Лончаник, Мали Борак, Милорци, Мургаш, Непричава, Новаци, Паљуви, Памбуковица, Радљево, Радуша, Рубрибреза, Руклада, Скобаљ, Слатина, Совљак, Степање, Стубленица, Таково, Тврдојевац, Трлић, Трњаци, Тулари, Уб, Црвена Јабука, Чучуге, Шарбане.

¹⁶ Бело Поље, Бргулице, Бровић, Велико Поље, Вукићевица, Грабовац, Дрен, Забрежје, Звечка, Лошева, Љубинић, Кртинска, Мислођин, Орашац, Пироман, Ратари, Рвати, Скела, Стублине, Трстеница, Уровци, Ушће.

¹⁷ Нажалост, судбина прерађеног рукописа пок. Јордана Моловића посвећеног говору Тамнаве и даље је непозната.

¹⁸ Баталаге, Белотић, Бељин, Боговађа, Брдарица, Бресница, Власеница, Вукошић, Вучевица, Галовић, Голочево, Дебри, Доње Црниљево, Драгиње, Драгојевац, Дружетић, Жабар, Зукве, Каменица, Козарица, Корман, Коцељева, Крнић, Крнуле, Јазовик, Јаловик, Јеленча, Кујавица, Лојанице, Љутице, Мали Бошњак, Матијевац, Месарци, Меховине, Миокус, Мишар, Мрђеновац, Ново Село, Орашац, Орид, Пејиновић, Предворица, Прово, Радојевић, Риђаке, Свилеува, Скупљен, Суво Село, Суботица, Трбушац, Ћуковине, Церовац.

-крајишком дијалекту. Маркантна црта ових говора је изговор краткосилазног и ређе кановачког у примерима типа *жѣна*, *йѣшок*, односно *жѣна*, *йѣшок*. Говори Шумадијске Колубаре источно од Лазаревца, с обзиром на чињеницу да чувају незамењено јат, могу се двојако класификовати, што ће нова истраживања овог рудничког поддијалекта утврдити. Напомене о говору рудничког краја с краја XIX века дао је Милићевић (1876: 355), што је дивна прилика за праћење његове еволуције. Такође би требало утврдити и ареал новоученог јављања неоакута у Качеру.

3.6.1. Качер је област у планинском делу Шумадије која се простире од северних и западних обронака Рудника до Љига и планине Проструге. За дијалектолога је веома битно да је у оквиру антропогеографских проучавања ове области, која су урађена почетком XX века (Ракић Мил. Т. 1905) испитано порекло становништва и побројана насеља.¹⁹

Подстакнут монографским описом говора централне Шумадије, Д. Петровић даје сумарне белешке о качерском говору издвајајући на појединим нивоима оне од крупнијег структуралног значаја (1999: 383–394). Испитивања су вршена од 1984. углавном у Белановици и околним селима (Драгољ, Живковци, Калањевци, Козељ, Трудељ и Шуци), али аутор доноси спорадичне записе из удаљенијих села (Бранчићи, Заграђе, Липље, Угриновци). Овај рад је добар путоказ за монографски опис и утврђивање ареала назначених у Реметићевој монографији о говорима централне Шумадије. На овој територији експерименталним методама потврђено је постојање неоакута (Петровић и Гудурић 2008).

За потребе СДА и на овом терену испитан је говор у двама пунктовима: Давидовици (277) и Козељу (278).

3.6.2. Изузев попуњеног упитника за потребе СДА у Невадама (276) из Такова нема других језичких описа. Стога је потребно што пре сачинити монографски опис релативно невеликог подручја.²⁰

¹⁹ Бањани, Бољковци, Босута, Бранчићи, Војковци, Гукоши, Гуришевици, Дићи, Драгољ, Живковци, Заграђе, Ивановци, Јарменовци, Калањевци, Козељ, Крива Река, Лалинци, Липље, Манојловци, Моравци, Мутањ, Пољанице, Рељинци, Рудник, Трудељ, Угриновци, Церова, Шилопај, Штавица, Шуци.

²⁰ Бершићи, Брајићи, Брезана, Брусница, Велеријеч/Велереч Вранчани, Горњи Бањани, Горњи Бранетићи, Горњи Милановац, Грабовица, Доњи Бранетићи, Дренова, Јабланица, Калиманићи, Клатичево, Коштунићи, Леушићи, Лозањ, Лочевци,

3.6.3. Игрутин Стевовић (1969) у монографској студији о говору Груже даје његове основне карактеристике са посебним освртом на акценат поједних врста речи, али и његов однос према суседним јекавским говорима на западу, левачком говору на истоку и шумадијском на северу. Међутим, за жаљење је што је о говору ове стране територије углавном закључивано на основу говора села Борач у којем је И. Стевовић рођен. И сам аутор на оцртаној територији указује на старију акцентуацију на северу и југу. Све су ово озбиљни разлози због којих би требало територију Груже²¹ поново испитати методама традиционалне и социјалне дијалектологије, како би се утврдио однос новоштокавских и староштокавских говора, будући да јужнија и источнија села припадају К-Р дијалекту. Додатни разлог за испитивање лежи у чињеници да није јасна судбина послеакценатског квантитета (Ивић 1994: 93). За потребе СДА испитана су следећа села: Борач (274), Витановац (271), Љуљаци (275), Пајсијевићи (272).

3.6.4. Међутим, територија²² између Драгачева и Груже, чијом средином протиче Западна Морава на потезу од Чачка до Краљева, до сада је остала неиспитана, осим села Бреснице (273) за потребе

Луњевица, Леваја, Љутовница, Мајдан, Накучани, Неваде, Озрен, Полом, Прањани, Ручићи, Сврачковци, Семедраж, Синошевићи, Срезојевци, Таково, Теоцин, Шарани.

²¹ Баре, Бајчетина, Балосаве, Бело Поље, Бечевица, Борач, Брестовац, Брњица, Бумбареве Брдо, Витановац, Витковац, Врбета, Вучковица, Гледић, Годачица, Горња Врбава, Горња Црнућа, Грабовац, Гривац, Губеревац, Гунцати, Доња Врбава, Доња Црнућа, Драгушица, Дрлупа, Дубрава, Жуне, Забојница, Закута, Каменица, Кикојевац, Кнежевац, Кнић, Коњуша, Кусовац, Лесковац, Лешево, Липница, Липовац, Љубић, Љуљаци, Милавчиће, Милаковац, Опланићи, Пајсијевић, Петропоље, Печеног, Претоке, Прњавор, Раваница, Радмиловић, Рашковић, Сибница, Сирча, Стубал, Сумуровац, Топоница, Трговиште, Честин, Чукојевац.

²² Десна страна Западне Мораве: Атеница, Балуга Трнауска, Бањица, Бапско Поље, Бара, Брезовица, Буковица, Виљуша, Врдила, Горичани, Грдица, Дедевци, Драни, Дркалићи, Жаочани, Заблаће, Јарчујак, Жежевица, Јездина, Качуљице, Конарево, Кукић, Кулиновци, Лазац, Липница, Лозница, Мрсач, Мршињци, Мусина Река, Паковраће, Парменан, Пекчаница, Петница, Премећа, Придворица, Рајац, Риђаге, Рођевићи, Самаила, Слатина, Трнава, Чибуковац; Лева страна Западне Мораве: Балуга, Бечањ, Брђани, Бресница, Видова, Вранићи, Вујетинци, Горња Горевница, Горња Трпача, Доња Оревица, Доња Трпача, Катрга, Коњевићи, Лађевци, Љубић, Милићевци, Милочај, Миоковци, Мојсиње, Мрчајевци, Обрва, Остра, Поповићи, Прељина, Пријевор, Прислоница, Ракова, Соколићи, Станчићи, Тавник, Трбушани, Цветке.

СДА и Паковраће (68) за ОЛА. На њој би вероватно западно од Велике Мораве требало да буде граница јекавских говора.

3.6.5. Антропогеографске податке о Лепеници налазимо код Т. Радивојевића (1910: 51–52, 226). М. Вукићевић (1995) поделио је у својој монографији говор Крагујевачке Лепенице на источни, козовско-ресавски и западни шумадијски говор. Говор ове зоне засведочен је и у неколико дијалекатских текстова које је забележио В. Станишић (1998).

3.6.6. Антропогеографи су поделили ову пространу област на Горњу²³ и Доњу²⁴ Јасеницу (Дробњаковић 1925: 250–251, 266–267). Нека од ових села у Горњој Јасеници (Буковик, Врбица, Копљаре, Марковац, Мисача, Орашац, Стојник) обрађена су у оквиру монографског описа говора централне Шумадије, при чему су издвојена као посебна јасеничка зона (Реметић 1985). У Доњој Јасеници испитано је нешто више села (Азања, Влашки До, Глибовац, Голобок, Јагњило, Кусадак, Рабровац, Рајковац, Селевац, Трнава) у оквиру монографског описа говора источне Шумадије (Бошњаковић 2008) и утврђено да припадају говорима С-В типа.

У јасеничкој области требало би утврдити однос акцената типа *жѐна/идѝок* према *жѐна/ибѝок* и *идѝок* : *идѝока*, као и однос пренесених и непренесених акцената који би требало да су чешћи у источном делу ове територије. Свакако ова област заслужује комплетан монографски опис. За СДА попуњен је упитник у Мисачи (280), а на подручју С-В: Жабаре (219), Глибовац (220), Међулужје (221).

3.7. Биограчићка и остала села налазе се у широј околини Београда оивиченој Савом и Дунавом,²⁵ чија јужна граница није јасно

²³ Аранђеловац, Бања, Белосавци, Блазнава, Божурња, Брезовац, Буковик, Винча, Влакча, Врбица, Вукасовци, Гараши, Горња Шаторња, Доња Трешњевица, Доња Шаторња, Јаловик, Колетина, Копљаре, Котража, Крћевац, Липовац, Љубичевац, Марковац, Маслошево, Мисача, Овсиште, Орашац, Пласковац, Стојник, Страгари, Топола, Горња Трешњевица.

²⁴ Азања, Баничина, Башин, Велика Плана, Вишевац, Влашки До, Глибовац, Голобок, Горович, Жабари, Загорица, Јеленац, Јагњило, Јунковац, Клока, Крушево, Кусадак, Мала Плана, Маскар, Мраморац, Наталинци, Павловац, Придворица, Раброва, Рајковац, Ратари, Сараново, Светлић, Селевац, Сепци, Смедеревска Паланка, Стојачак, Трнава, Церовац, Шуме.

²⁵ Арнајево, Баљевац, Бањица, Барајево, Барич, Бегалџица, Бели поток, Болеч, Велика Моштаница, Винча, Велики Мокри Луг, Велико Село, Вишњица, Врчин, Гроцка, Дражевац, Жарково, Железник, Заклопача, Зуце, Јајинце, Калуђерица, Кнежевац, Конатице, Кумодраж, Лештане, Мала Моштаница, Мали Мокри Луг,

дефинисана. Истина, П. Ивић у раду који је написан 1947, а објављен 1978. године означио је биограчићка села (Жарково, Железник, Остружница, Кнежевац, Ресник, Рушањ), затим села са призренско-тимочким говором (Вишњица, Мали Мокри Луг, Велики Мокри Луг, Бањица, Јајинце, Раковица) и она која су ближа шумадијском и ваљевско-мачванском говору, тј. села на десној страни реке Колубаре (Велика Моштаница, Мислоћин, Дражевац, Баљевац, Конатице). Након толико времена требало би утврдити које су промене настале у овим говорима будући да су нека од наведених села сада приградска насеља са веома измешаном структуром становништва. Овде би социолингвистичка испитивања имала захвално тло.

Закључак

4.0. На основу свега реченог јасно је да су пред српским дијалектолозима важни и хитни задаци у попуњавању белина на дијалекатској карти Ш-В дијалекта, али и нова социолингвистичка испитивања давно описаних говора. Међу првим областима које би требало испитати су: Јадар, Рађевина, Ваљевска Подгорина, планински део Ваљевске Колубаре, део Шумадијске Колубаре, Посавина, Тамнава и Посавотамнава, како би се утврдио ареал јата и у јужнијим пределима прецизирала и евентуално кориговала раније назначена граница са ијекавским говорима. Исто би требало учинити и у западном делу рудничког поддијалекта, а у источном разграничити кановачке од осталих говора шумадијског типа.

Сматрамо да би на будућим дијалекатским картама требало да буду детаљније приказане етнографске и дијалекатске области, са испитаним пунктовима и сноповима најзначајнијих изоглоса.

И на крају, можемо констатовати да за српску дијалектологију не би било добро да се интересовања будућих истраживања у потпуности удаље од те традиције, пошто би се тиме отежало компарирање ранијих и нових података.

Верујемо и надамо се да ће ова карта олакшати доношење одлуке о дијалекатском испитивању релативно блиских и приступачних територија, чиме би се комплетирао слика о нашим дијалектима. Такође, сматрамо да ће наведене дијалекатске границе у појединим областима доживети корекцију.

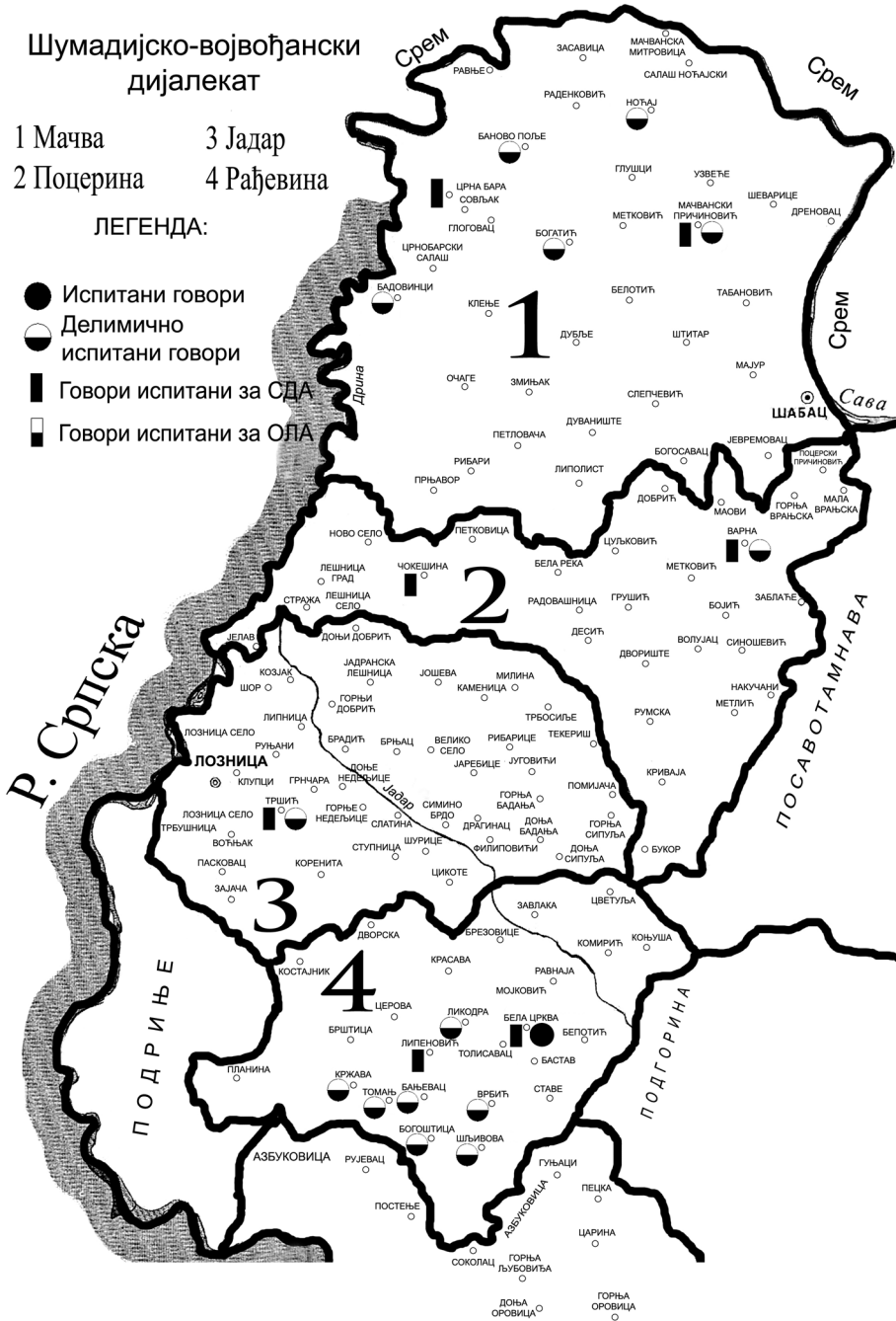
Миријево, Мислоћин, Остружница, Пиносава, Раковица, Ресник, Рипањ, Ритопек, Рушањ, Сланци, Сремчица, Умка.

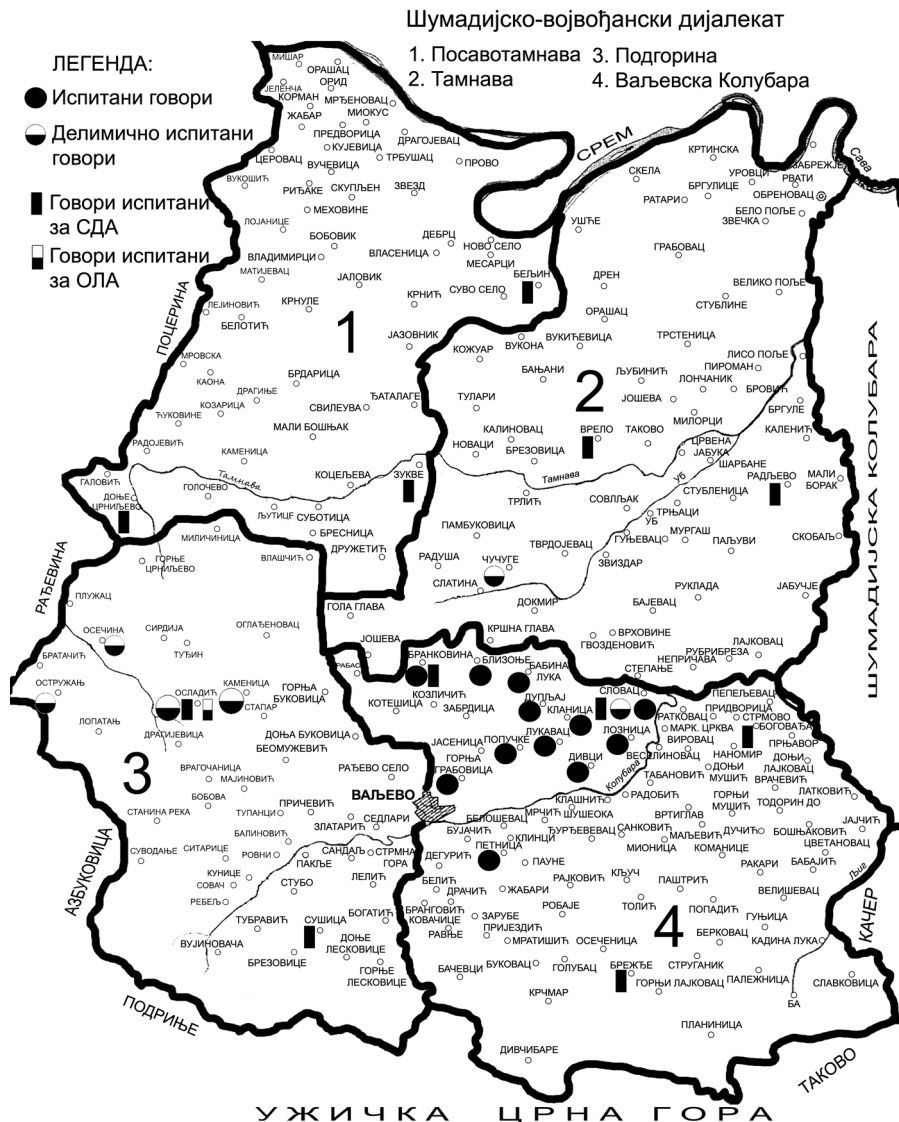
Шумадијско-војвођански дијалекат

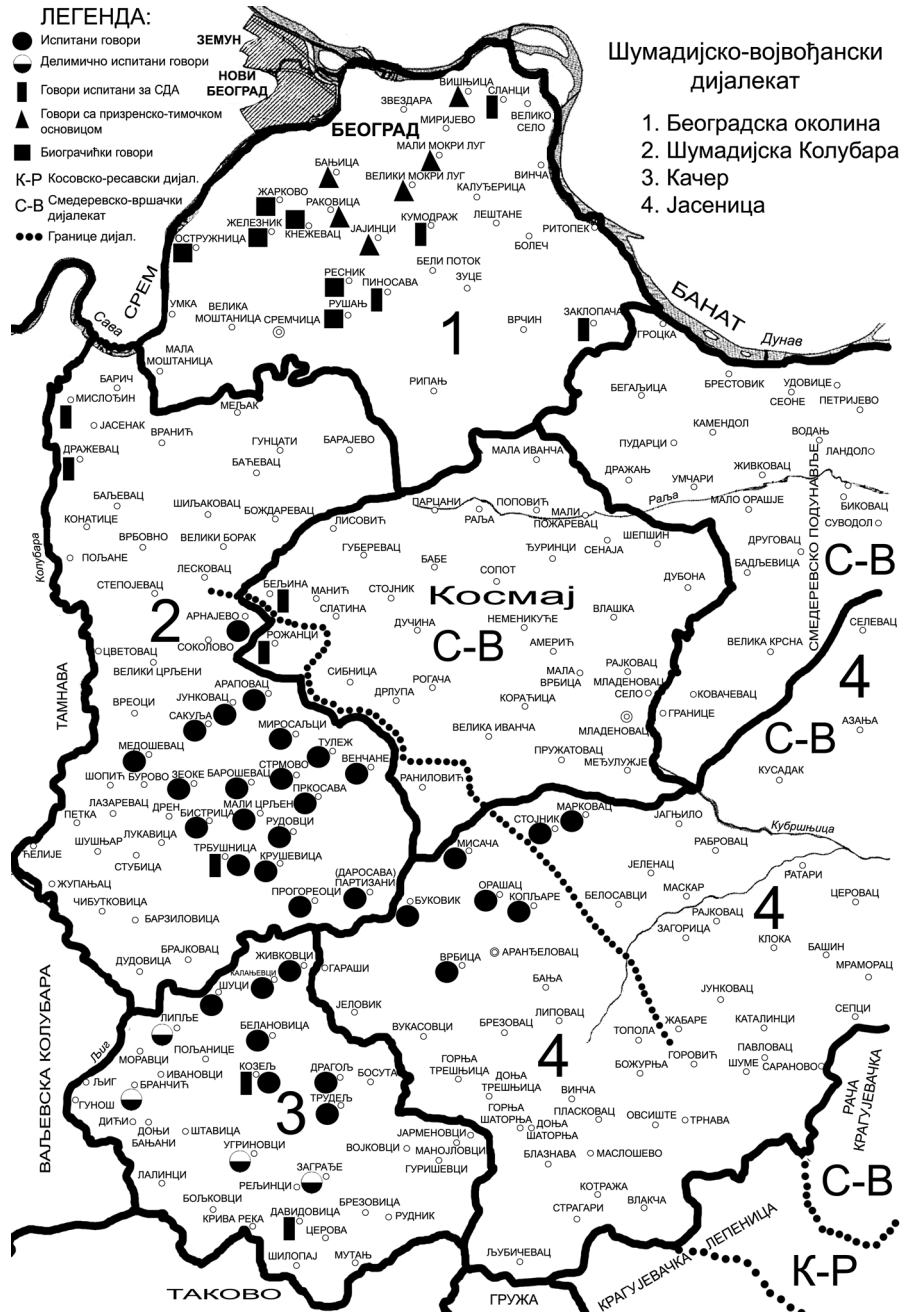
- 1 Мачва 3 Јадар
2 Поцерина 4 Рађевина

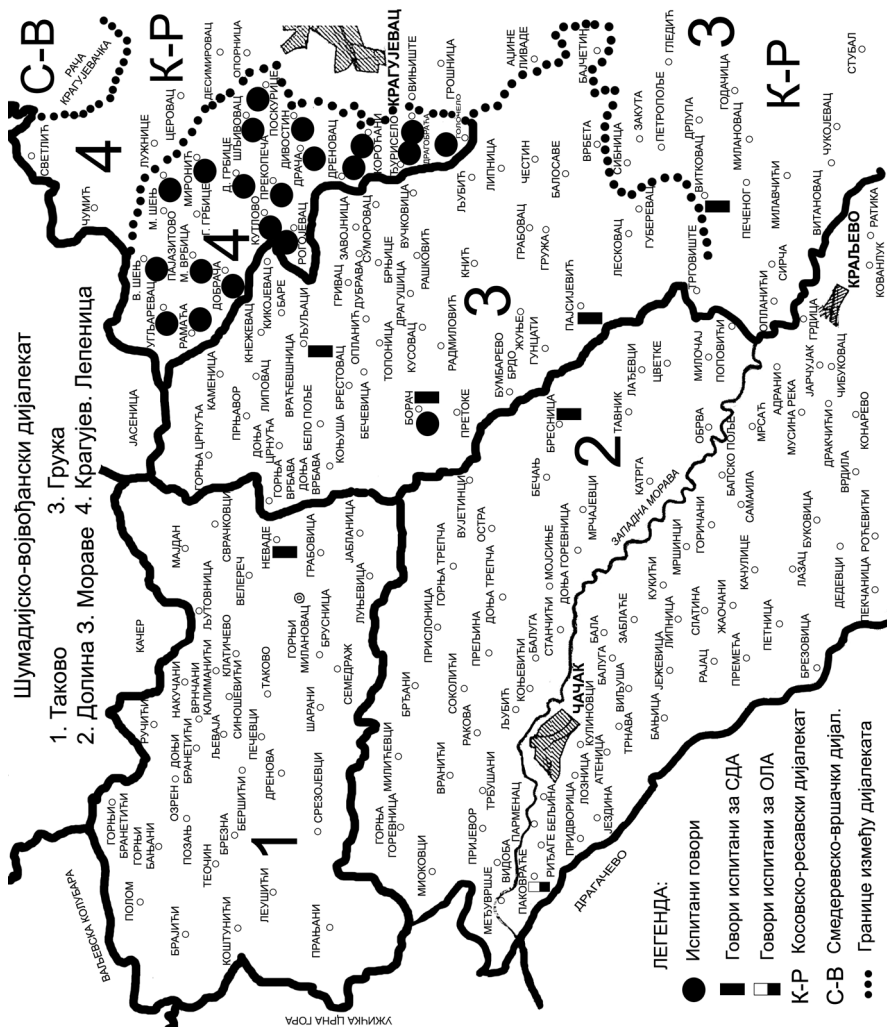
ЛЕГЕНДА:

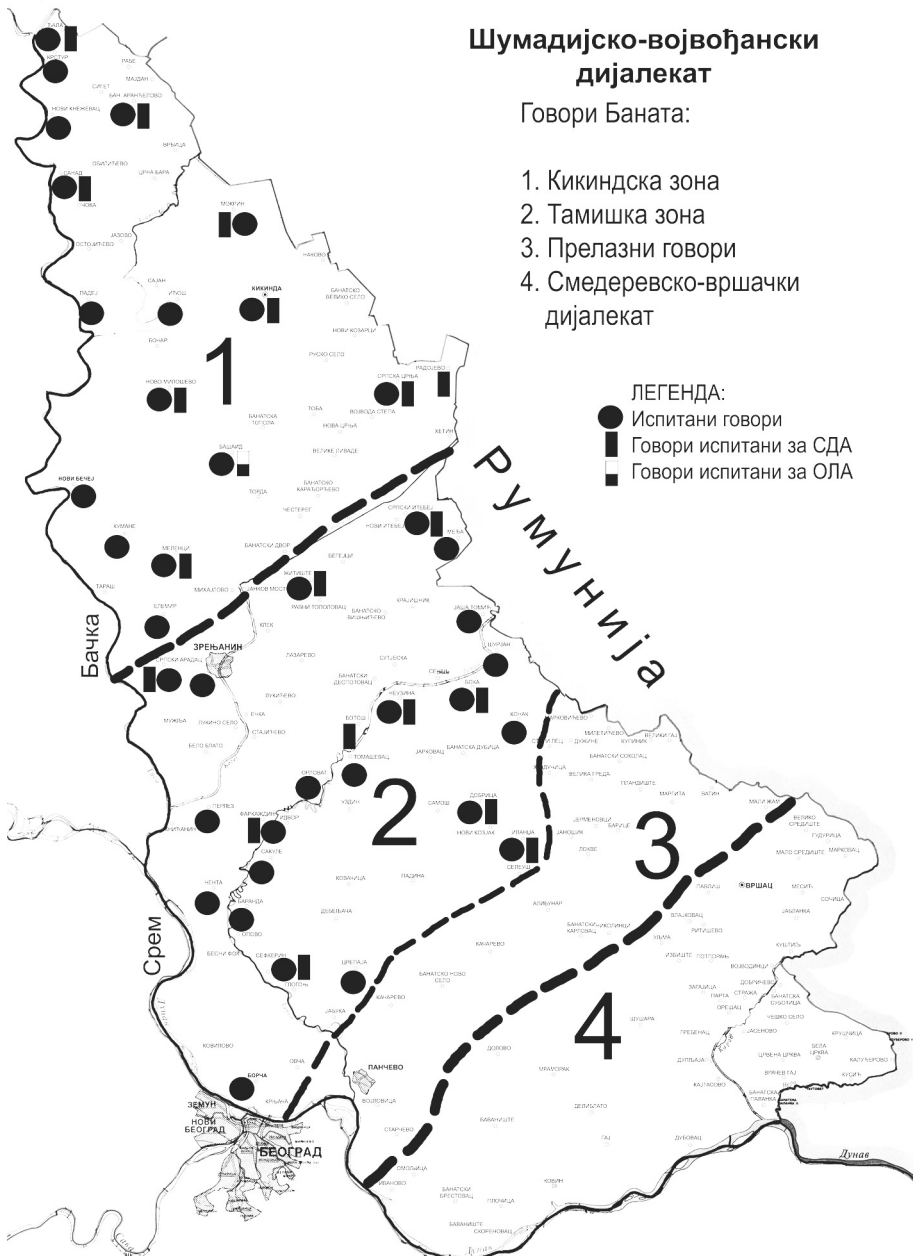
- Испитани говори
- ◐ Делимично испитани говори
- Говори испитани за СДА
- Говори испитани за ОЈА

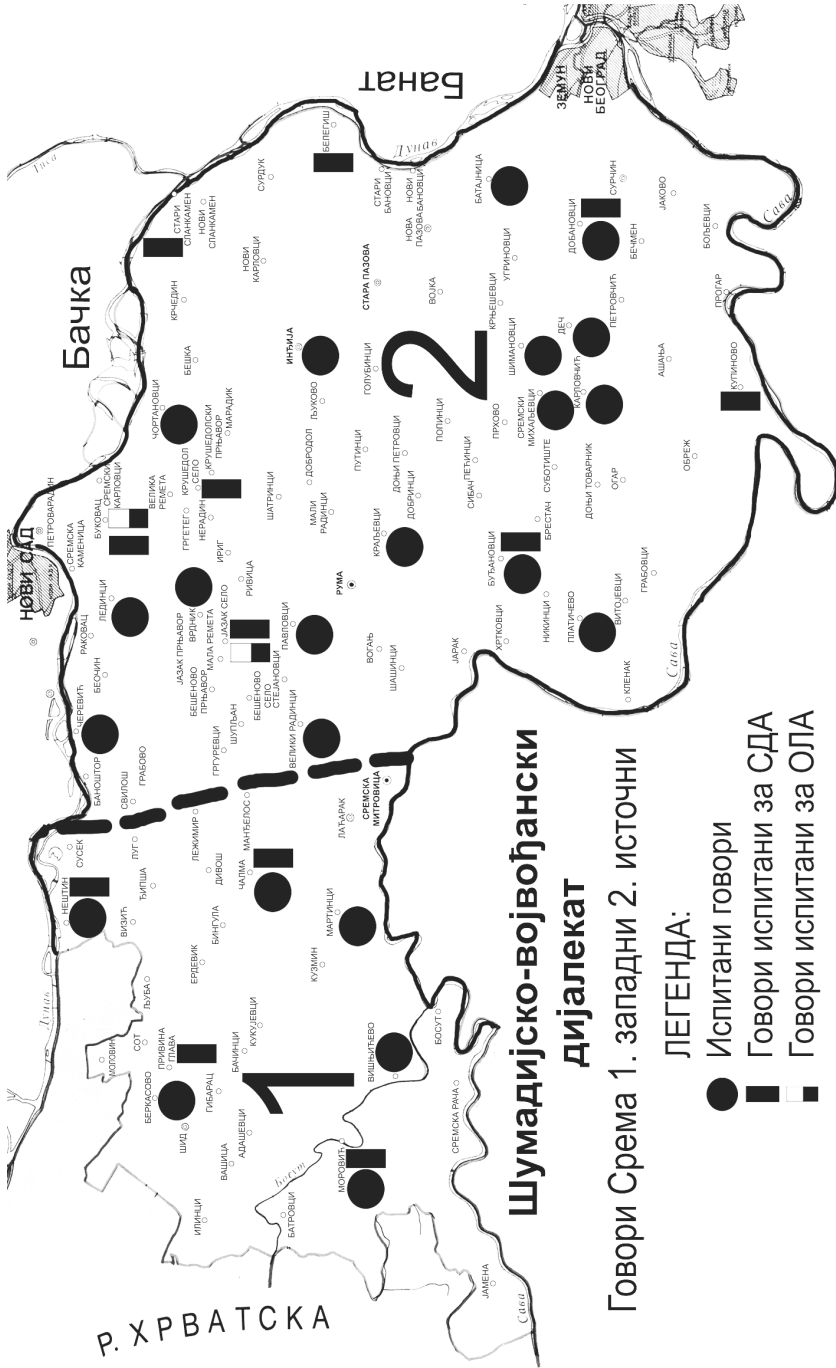

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

ALE	Atlas Linguarum Europae
АНУБиХ	Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине
ГЗСВС	Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановић
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду
ЖДПИ	Живот и дело академика Павла Ивића
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику
ЗБМСС	Зборник Матице српске за Славистику
ЗМС	Зборник Матице српске
З-С	Зетско-сјенички дијалекат
ИХ	Источнохерцеговачки дијалекат
ЈФ	Јужнословенски филолог
ОКДА	Обшекарпатский диалектологический атлас
ОЛА	Общеславянский лингвистический атлас
ППЈ	Прилози проучавању језика
САНУ	Српска академија наука и уметности
С-В	Смедеревско-вршачки дијалекат
СДА	Српски дијалектолошки атлас
СДЗБ	Српски дијалектолошки зборник
СЕЗБ	Српски етнографски зборник
СКА	Српска краљевска академија
ЦАНУ	Црногорска академија наука и умјетности
ФНРЈ	Федеративна Народна Републик Југославија
Х-К	Херцеговачко-крајишки дијалекат
Ш-В	Шумадијско-војвођански дијалекат

Литература о Ш-В дијалекту

- Бошњаковић 1985: Бошњаковић, Жарко, *Дијалекатски текстови из Срема и Баната*, ППЈ, 21, 153–164.
- Бошњаковић 2000: Бошњаковић, Жарко, *О йонављању реченичних конструкцијенаја*, ЗБМСФЛ, XLIII, 65–72 (углавном на грађи из Срема).
- Бошњаковић и Вареника 2008: Бошњаковић, Жарко, Вареника, Светлана, *Најомене о морфосинтаксичким особинама српској говора села Рудне у Румунији*, Српски језик, XIII/1–2, 261–279.
- Бошњаковић и Вареника 2008а: Бошњаковић, Жарко, Вареника, Светлана, *Прозодијске особине говора села Рудне (Румунија)*, ЗБМСС, 74, 219–231.

- Бошњаковић и Радовановић 2009: Бошњаковић, Жарко, Радовановић, Драгана, *Фонетске варијације у њовору избеглица у Новом Саду*, у: Говор Новог Сада, св. 1: Фонетске особине. Едиција: Лингвистичке свеске VIII, Нови Сад, 310–338.
- Вујичић 1973: Вујичић, Стојан, Д., *Почеци њроучавања њовора Срба у Мађарској*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 3, Београд, 119–129.
- Вукићевић 1995: Вукићевић, Милосав, *Говор Крајујевачке Лејенице*, Приштина.
- Годић 1975: Годић, Светлана, *Акцентај именица у Ковиљу (Шајкашка)*, ППЈ, 11, 139–162.
- Драгин 2000: Драгин, Гордана, *Линвојеоѡрафски ѡрејлед ѡслеакцентајских дужина у Војводини*, ЈФ, LVI, 357–378.
- Драгин 2006: Драгин, Гордана, *Балканизми у банајским ѡворима шумадијско-војвођанско дијалекта на ѡериијорији СЦГ и Румуније*, Проблеми словенске филологије, Тимишоара, 49–58.
- Ивић 1949–50: Ивић, Павле, *О ѡворима Банаја*, ЈФ, XVIII, 141–156.
- Ивић 1956а: Ивић, Павле, *Једна доскора неѡзнаја ѡруја шѡокавских ѡвора: ѡвори са незамењеним јаѡом*, ГФФНС, I, 146–160.
- Ивић 1959: Ивић, Павле, *Извешај о дијалектѡлошкој екскурзији ѡо ужој Србији окѡбра 1959*, ГФФНС, IV, 397–400.
- Ивић 1966: Ивић, Павле, *О срѡском ѡвору у селу Ловри*, Studia Slavica, Tomus XII, Budapest, 191–201.
- Ивић 1978: Ивић, Павле, *Белешке о биоѡрачѡком ѡвору*, СДЗб, XXIV, 125–176.
- Ивић 1990: Ивић, Павле, *Балканизми у насјајању у срѡским ѡворима Банаја*, у: О језику некадашњем и садашњем, Бигз–Јединство, Београд–Приштина, 189–198.
- Ивић 1991: Ивић, Павле, *Две акцентѡлошке новостѡи из Срема*, у: Из срѡскохрвајске дијалектѡлозије. Изабрани ојледи III, Ниш, 275–292.
- Ивић, Бошњаковић и Драгин 1994: Ивић, Павле, Бошњаковић, Жарко, Драгин, Гордана, *Банајски ѡвори шумадијско-војвођанској дијалекта*, Прва књија: Увод и Фонетизам, СДЗб, XL, 419.
- Ивић 1994а: Ивић, Павле, *О срѡском ѡвору у Бајањи*, ЈФ, L, 33–49.
- Ивић 1994б: Ивић, Павле, *Шѡокавски ѡвори у Мађарској*, Задужбина 27, 12.
- Ивић, Бошњаковић и Драгин 1997: Ивић, Павле, Бошњаковић, Жарко, Драгин, Гордана, *Банајски ѡвори шумадијско-војвођанској дијалекта*, Друја књија: Морфѡлија, Синѡакса, Закључци, Текстѡви, СДЗб, XLIII, 585.

- Јерковић 1992: Јерковић, Јован, *Српски јовор Бечеја*, ЗбМСФЛ, XXXV/2, 89–98.
- Јерковић 2004: Јерковић, Јован, *Прилој реконструкцији српских народних јовора у Будиму и Пешићи јочетиком XIX века*, ЖДПИ, Зборник радова са Трећег међународног научног скупа Живот и дело академика Павла Ивића, Суботица – Нови Сад – Београд, 669–679.
- Марковић 1936: Марковић, Светозар, *Српски језик у румунском делу Баната*, Живот, Темишвар, децембар, 1–3.
- Милетић 1940: Милетић, Бранко *Белешке о банатском јовору*, ГЗСВС, Београд, VII, 17–36.
- Московљевић 1921: Московљевић, Милош, *Неколико речи о београдском јовору*, Белићев зборник, Београд, 132–139.
- Московљевић 1928: Московљевић, Милош, *Акцентнајски систем јоцерској јовора*, VIII + 110.
- Московљевић 1929: Московљевић, Милош, *Данашња јраница између екавској и јекавској изјовора у Србији*, Прилози за књижевност, историју и фолклор, IX, Београд, 109–122.
- Московљевић 1937: Московљевић, Милош, *Извештај* [о путовању ради проучавања икавских трагова у северној Србији и Срему], ГЗСВС, IV, Београд, 25–29.
- Московљевић 1937а: Московљевић, Милош, *Извештај* [о путовању ради проучавања икавских трагова у Србији и Срему], ГЗСВС, VI, Београд, 40–41.
- Московљевић 1941: Московљевић, Милош, *Извештај о испитивању јовора средњеј и јужној Баната*, ГЗСВС за 1940, Београд, 57–60.
- Московљевић 1963–1964: Московљевић, Милош, *Икавски јовор у СР Србији*, ЈФ, XXVI/1–2, 471–509.
- Недељков 1984: Недељков, Љиљана, *Прозодијске особине јовора села Каћа*, СДЗБ, XXX, 267–356.
- Недељков 1989: Nedeljkov, Ljiljana, *Intonacione razlike između Srpskih akcentata Đure Daničića i bačkog ekavskog govora*, u: Zbornik radova: Sarajevo, od 17. do 19. novembra 1987. godine / Deseta konferencija Međunarodne komisije za fonetiku i fonologiju slovenskih jezika (ur. Asim Peco), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 67–71.
- Николић 1958: Николић, Берислав, *Данашњи шршићки јовор*, ЈФ, XXIII, 263–274.
- Николић 1963: Николић, Берислав, *Глајолски акцентнај у мачванском јовору*, ЗбМСФЛ, VI, 129–137.

- Николић 1964: Николић, Берислав, *Сремски ѿвор*, СДЗб, XIV, 201–412 (с картом).
- Николић 1966: Николић, Берислав, *Мачвански ѿвор*, СДЗб, XVI, 179–313 (с картом).
- Николић 1966а: Николић, Берислав, *Главније акценайске особине у ѿвору Ваљевске Колубаре*, ЗбМСФЛ, IX, 77–95.
- Николић 1969: Николић, Берислав, *Колубарски ѿвор*, СДЗб, XVIII, 1–71.
- Николић 1970: Николић, Берислав, *Основи млађе новошћокавске акценѿуације*, Библиотека Јужнословенског филолога, НС, књ. 1, Београд, 122.
- М. Николић 1993: Николић, Мирослав, *Неке особине српској ѿвора у Чиѿу код Будимѿешће*, ЈФ, XLIX, 137–153.
- Петровић 1982: Петровић, Драгољуб, *О ѿроблему јайѿовских ѿвора у северној Србији*, ЗбМСФЛ, XXV/2, 113–128.
- Петровић 1999: Петровић, Драгољуб, *Најомене о ѿвору Качера*, ЗбМСФЛ, XLII, 383–398.
- Петровић и Гудурић 2008: Петровић, Драгољуб и Гудурић, Снежана, *Неоакуѿи на северном ѿдножју Рудника*, Зборник института за српски језик САНУ I, Београд, 419–428.
- М. Петровић 2005: Петровић, Мирјана, *Основне фонейске особине ѿвора рађевској села Бела Црква*, ППЈ, 36, 267–292.
- Н. Петровић 1979: Петровић, Наталија, *Главније фонейске особине неких српских ѿвора у Мађарској*, ППЈ, 15, 71–99.
- Поповић 1950: Поповић, Иван, Ивић, Павле, *О ѿворима Срема*, Гласник САНУ II, Београд, 133–134.
- Поповић 1952: Поповић, Иван, *О најновијим исѿиѿивањима војвођанској дијалекѿа*, ЗМС, Серија друштвених наука 3, Нови Сад, 103–107.
- Поповић 1952а: Поповић, Иван, *Треће лице множине ѿрезениа у војвођанским ѿворима*, ЗМС, Серија друштвених наука 4, Нови Сад, 114–128.
- Поповић 1956: Popović, Ivan, *Stand und Aufgaben der Erforschung der Vojvodina-Mundarten, Die Welt der Slaven I*, 148–158.
- Поповић 1968: Поповић, Иван, *Говор Госѿођинаца у свејлосѿи бачких ѿвора као целине*, Посебна издања САНУ, CDXXXV, Одељење литературе и језика, САНУ, књ. 21, Београд, 248.
- Радан 2005: Радан, др Миља, *Значај Досѿејевој књижевној дела за ѿрочавање банајских Срба*, Romanoslavica, XL, Bukaresti, 103–108.
- Радовановић 2006: Радовановић, Драгана, *Морфолошке особеносѿи ѿвора средње Колубаре*, СДЗб, LIII, 189–374.

- Радовановић 2006а: Радовановић, Драгана, *Насијавак -и у јенишвиу мно-
жине именица у Ш-В дијалектѹ*, ЗбМСФЛ, XLIX/2, 289–304.
- Радовановић 2007: Радовановић, Драгана, *Преношење акцената на ѿ-
клийику у ѿвору Ваљевске Колубаре*, Шездесет година Института за
српски језик САНУ, Зборник радова II, Београд, 147–168.
- Радовановић 2007а: Радовановић, Драгана, *Вокалски сисѹем ѿвора Срег-
ње Колубаре*, ЗбМСФЛ, L, 732–745.
- Ракић 1997: Rakić, Sofija *Izveštaj o dijalektološkom istraživanju govora Ba-
tanje*, Studia Slavica Hungaricae, 42, Budapest, 89–98.
- Ракић 1998: Rakić, Sofija, *O govoru Deske*, Studia Slavica Hungaricae, 43,
Budapest, 23–38.
- Реметић 1980: Реметић, Слободан, *Пишање икавизама шумадијско-војво-
ђанској дијалектѹ у свјетлу ѿѿврге фонолошкој јаша у неким срби-
јанским ѿворима*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 10, Бео-
град, 103–108.
- Реметић 1981: Реметић, Слободан, *О незамењеном јашу и икавизмама у
ѿворима северозападне Србије*, СДЗб, XXVII, 105 (са картом).
- Реметић 1984–1985: Реметић, Слободан, *Генишви множине именица у ѿ-
ворима централне Шумадије*, ЗбМСФЛ, XXVII–XXVIII, 655–663.
- Реметић 1985: Реметић, Слободан, *Говори централне Шумадије*, СДЗб,
XXXI, 555.
- Секереш 1963: Секереш, Стјепан *Говор осјечких Срба*, ЗбМСФЛ, VI, 139–
148.
- Секереш 1964: Секереш, Стјепан, *Говор даљских Срба*, ЗбМСФЛ, VII,
141–152.
- Секулић 1981: Секулић, Невенка, *Збирка дијалектѿолошких ѿексѿова из
Војводине*, СДЗб, XXVII, 107–306.
- Сикимић 1994: Сикимић, Биљана, *Проучавање језика Срба у Румунији*,
Темишварски зборник 1, Нови Сад, 229–232.
- Симић 1973: Симић, Радоје, *Пишање ѿорекла и еволуције дијалекаѹа се-
верне Србије у свјетлу особина левачкој ѿвора*, Прилози за књижев-
ност и језик, историју и фолклор, 39/1–2, 73–87.
- Симић 1980: Симић, Радоје, *Скица за дијалектѿолошку картѹ северне Ср-
бије*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 31, Београд, 93–136.
- Станишић 1998: Станишић, Вања, *Неколико дијалекаѹских ѿексѿова из
Крајѿјевачке Лейенице*, Српски језик, Београд, III/1–2, 535–549.
- Стевовић 1969: Стевовић, Игрутин, *Шумадијски ѿвор у Грузи с освр-
ѿом на акценѿе*, СДЗб, XVIII, 401–435.

- Степановић 1994: Степановић, Предраг, *Говори Срба и Хрватиа у Мађарској. Шиокавско наречје*, 165.
- Степановић 2000: Степановић, Предраг, *Говори Срба у Мађарској*, Самоуправа Срба у Мађарској, Будимпешта.
- Степановић 2000а: Степановић, Предраг, *Ијекавски елементи у екавским њворима Срба у Мађарској*, ЈФ, LVI/3–4, 1103–1109.
- Степановић 2003: Степановић, Предраг, *О њворима Срба у Мађарској*, Друштвене науке о Србима у Мађарској, Будимпешта, 223–232.
- Хирт 1903: Hirt, H., *Der ikavische Dialekt im Königreich Serbien*, Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-hist. Classe CXLVI, Abh., 1–56.
- Шпис 1991: Шпис, Марија, *Фонолошки опис њвора Параиа*, СДЗБ, XXXVII, 589–620.

Остала литератѹра

- Белић 1905: Белић, Александар, И., *Диалектологическая карта сербско-го языка*, Санктпетербургъ, 1–59 (с картом).
- Белић 1908: Белић, Александар, *О српским или хрватским дијалектима*, Глас СКА, LXXVIII, Београд, 60–164.
- Белић 1929: Белић Александар, *Шиокавски дијалекти*, у: Проф. Ст. Станојевић, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, књ. IV, Београд, 1064–1077.
- Богдановић 2007: Богдановић, Недељко, *Досадашња ѡроучавања ѡвора јѹоистѹочне Србије*, Годишњак за српски језик и књижевност, XIV/7, Ниш, 95–102.
- Богдановић 2008: Богдановић, Недељко, *Српски дијалекти и књижевно-језичка норма*, у: Српски језик и друштвена кретања, књ. I, Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу од 31. 11. до 1. 11. 2006. године, Крагујевац, 47–50.
- Бошњакковић 2008: Бошњакковић, Жарко, *Фонетске особине ѡвора истѹочне Шумадије*, СДЗБ, LV, 321.
- Брозовић и Ивић 1988: Brozović, Dalibor, Ivić, Pavle, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Izvadak iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije, Zagreb, V+XI +1–119.
- Драгић 1921: Драгић, Михаило, *Гружа*, СЕЗБ, XXI, Населја 10, 149–382.
- Дробњаковић 1923: Дробњаковић, Боривоје М., *Јасеница. Анѹроѹоѹео-ѹрафска исѹиѹивања*, СЕЗБ, XXV, 191–376, 397–435.

- Дробњаковић 1925: Дробњаковић, Боривоје М., *Смедеревско Подунавље и Јасеница. Антропoгeографска испитивања*, СЕЗб, XXXIV, 197–383 (са картом).
- Ердeљановић 1951: Ердeљановић, Јован, *Етнoлошка гpађа о Шумадинцима*, СЕЗб, LXIV, VII + 1 + 203, Четврто одељење расправе и гpађа 2 (О говору, стр. 99–100).
- Ивић 1956: Павле, Ивић, *Дијалектoлoгија српскохрватског језика. Увод и шoкoвскo наречје*, Нови Сад, 216 (са картом).
- Ивић 1958: Ivić, Pavle, *Die serbokroatischen Dialekte. Ihre Struktur und Entwicklung, Erster Band, Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe*, Mouton & Co., 1958, 'S-Gravenhage, The Netherlands, 325.
- Ивић 1984: Ивић, Павле, *Осврћ на линвистичке методе досадашњих иpочавања црногорских народних гoвoрa*, у: Црногорски говори. Резултати досадашњих испитивања и даљи рад на њиховом иpочавању, ЦАНУ, Научни скупови, књ. 12. Одјељење умјетности, књ. 3, Титоград, 31–7.
- Ивић 1988: Ивић, Павле, *Дијалектoлошка испитивања српских гoвoрa Косова и Метoхије*, Зборник округлог стола о научном истраживању Косова. Научни скупови Српске академије наука и уметности, књ. XLII, Београд, 115–119.
- Ивић 1994: Ивић, Павле, *Српскохрватски дијалекти, Њихова сипруктура и развој. Прва књига: Ошћна разматрања и шoкoвскo наречје*. Целокупна дела Павла Ивића III. Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 319 (са картом).
- Ивић 1998: Ивић, Павле, *Српски дијалекти и њихова класификација*, ЗбМСФЛ, XLI/2, 113–132.
- Ивић 2000: Ивић, Павле, *Српски дијалекти и њихова класификација II*, ЗбМСФЛ, XLII, 303–354.
- Ивић 2001: Ивић, Павле, *Дијалектoлoгија српскохрватског језика*, Нови Сад, 313 (са картом).
- Ивић 2001a: Ивић, Павле, *Српски дијалекти и њихова класификација III*, ЗбМСФЛ, XLIV/1–2, 175–209.
- Илић 1903: Радомир, Илић, *О љубићским селима*, СЕЗб, V, Насеља, 2, 5–88.
- Милићевић 1876: Милићевић, Милан М., *Кнежевина Србија*, Београд, I–XXIV + 643.
- Милојевић 1913: Милојевић, Боривоје, *Рађевина и Јагар. Антропoгeографска испитивања*, СЕЗб, XX, Насеља 9, 635–815.
- Московљевић 1938: Московљевић, Милош, *Дијалектoлошка карта Војводине*, Гласник Југословенског професорског друштва, XVIII, 1044–1074.

- Николић, Р. 1903: Николић, Риста Т., *Околина Београда*, СЕЗб V, Насеља 2, 901–1104.
- Николић 1968: Николић, Берислав, *Тршићки јовор*, СДЗб, XVII, 371–472.
- Окука 2008: Окука, Милош, *Srpski dijalekti*, Prosvjeta, Zagreb, 320.
- Павловић 1907: Павловић, Љубомир, *Колубара и Подјорина. Антиројојеографска промајрања*, СЕЗб, VIII; Насеља српских земаља 4, 345–1085.
- Павловић 1912: Павловић, Љубомир, *Антиројојеографија Ваљевске Тамнаве*, СЕЗб, XVIII, Насеља, 8, 381–707.
- Петровић 1949: Петар, Петровић Ж., *Шумагиска Колубара*, СЕЗб, LIX, 1–275 + табеле I–XVIII + карта.
- Пецо 1978: Пецо, Асим, *Прејлед српскохрватских дијалеката*, Београд, 202.
- Радивојевић 1910: Радивојевић, Т., *Лејеница. Антиројојеографска истраживања*, СЕЗб, XV, 1–384.
- Радивојевић 1930: Радивојевић, Т., *Насеља у Лејеници*, СЕЗб, XLVII *Насеља и порекло становништва* 27.
- Ракић 1905: Ракић, Милоје Т., *Качер: Антиројојеографска истраживања*, СЕЗб, VI, Насеља српских земаља, 3, 734–864.
- Реметић и Драгичевић 2001: Реметић, Слободан, Драгичевић, Милан, *Српска дијалектологија на почетку XXI века*, Зборник радова са научног скупа: Филозофско-филолошке науке на почетку 21. вијека, Научни скупови, књ. 2, Бања Лука, 143–158.
- Сикимић и Бјелетић 1994: Сикимић, Биљана, Бјелетић, Марта, *Библиографија радова о језику Срба у Румунији*, Темишварски зборник 1, Нови Сад, 233–237.
- Тешић 1978: Тешић, Милосав, *Фонетске особине јовора азбуковачког села Узовнице*, ЈФ, XXXIV, 169–191.
- Ћупић 1996: Ћупић, Драго, *Дијалекти*, у: Српски језик на крају века, Београд, 159–170.
- Филиповић 1960: Филиповић, Миленко, *Таково*, СЕЗб, LXXV, Насеља 37, 1–317.
- ФО: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Posebna izdanja ANUBiH, LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, Sarajevo, 828 + карта.

Резюме

Жарко Бошнякович и Драгана Радованович

СТЕПЕНЬ ИССЛЕДОВАННОСТИ
ШУМАДИЙСКО-ВОЕВОДИНСКОГО ДИАЛЕКТА

Авторы в настоящей работе указывают на недостаточную исследованность народных говоров шумадийско-воеводинского диалекта методами традиционной и урбанистской диалектологии.

В работе картографически представлены области, в которых исследования закончены (они предназначены для нужд монографических описаний, Сербского диалектологического атласа и Общеславянского лингвистического атласа). Одновременно выдвинуты географические и административные пункты с инвентарем деревень, которые должны быть подвергнуты исследованию. Карты показали, что воеводинской поддиалект исследован полностью, при наличии густой сети пунктов. Исходя из того, что говоры Бачки и Срема исследовались лет пятьдесят тому назад, а материал банатских говоров зарегистрирован примерно в то же самое время, а опубликован только в последние годы XX века, следовало бы установить направления в развитии данных говоров, а также наступившие изменения. Однако, этнографические и языковые пункты на территории шумадийско-воеводинского диалекта не исследованы в подходящей степени. До сих пор исследованы говоры части Мачвы, Шумадийской Колубары, Крагуевацкой Лепеницы и Грузи. Спорадическая исследованность налицо в Качере, Валевацкой Колубаре, Поцерине и в окрестностях Белграда. Неисследованными остались говоры Ядара, Раджевины, Валевацкой Подгорини, Посавотамнавы, Тамнавы, Таково, а также часть говоров между Драгачевом и Грузей.

СЛОБОДАН ПАВЛОВИЋ

(Нови Сад)

ПОЗИЦИОНИРАЊЕ ЗАВИСНИХ РЕЧЕНИЦА У СТАРОСРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

У овом раду разматра се позиционирање зависних реченица у светлу синтаксичке стратегије организовања сложене реченице у старосрпском језику од краја XII до средине XV века, када је овај језички идиом био везан за реторичку сферу јавног језичког комуницирања, која се испољавала кроз пословноправну писменост. Локализација зависне реченице у препозицији, постпозицији или интрапозицији у односу на управну реченицу била је у начелу условљена генезом, семантиком, синтаксичком типологијом и комуникативним (дискурсивним) значајем једне зависне реченичне структуре. Укрштањем, с једне стране, позиционих и, с друге стране, синтаксичко-семантичких параметара омогућава сагледавање правца развоја, али и степена развијености сложених реченичних структура.

Кључне речи: локализација, препонованост, постпонованост, интрапонованост, иконичност, зависна реченица, историјска синтакса, старосрпски језик.

§ 1. Реченица као линеарна структура. Ако се оставе по страни различити теоријско-методолошки приступи, те могући нивои посматрања, оно што би вероватно остало као најмање дискутабилна одредница у једном, готово утопијском покушају комплексног дефинисања реченице била би бар тврдња да се ради о линеарној структури, која има свој почетак, ток и крај (уп., на пример, Luraghi 1990: 78–79; Dirven и Verspoor 1998: 86–91). Та би се констатација,

* Овај рад настао је у оквиру пројекта *Историја српског језика*, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

за потребе овог рада, могла аргументовати чињеницом да је реченица – без обзира на то да ли се она посматрала из прагматичке перспективе као комуникативни сегмент дискурса или пак из граматичке перспективе као низ субреченичних синтаксичких елемената – продукт људског ума који је свој концепт овог феномена мање-више јасно изразио одговарајућом визуелном интерпретацијом још пре пет и по меленијума. Наиме, независно од тога да ли се радило о пиктографском, идеографском, клинастом, логографском или фонолошком систему писања, без обзира на то да ли се писало хоризонтално (с лева на десно, с десна на лево, односно бустрофедонски у оба смера) или вертикално (од горе према доле, односно обрнуто) човек је свој говор, па у том смислу и реченицу, универзално представљао као линеаризовану структуру чији се сегменти сукцесивно нижу утврђеним смером од почетка ка крају.

Реченицу – била она дискурсна целина или пак сегмент дискурса – митско мишљење сагледавало је, дакле, као слику пута, тока, односно правца чији се саставни сегменти локализују један према другом у низу као репоновани, постпоновани или интрапоновани. Зависна реченица као субординирана реченична структура са одговарајућом синтаксичком функцијом (субјекатском, објекатском, предикативном, детерминативном) не може у том смислу, разуме се, бити изузетак. Она се може наћи испред, иза или – што је најнеобичајније – унутар управне реченице као својеврсног линеарног оријентира. Будући да се ради о линијском концепту локализације (класична просторна тродимензионалност, која подразумева шест оријентационих тачака, овде је искључена), устројство реченичног комплекса, у том смислу, неодолјиво подсећа на организацију временске локализације као редуковане слике простора. Временска локализација може бити инклузивна или ексклузивна, при чему се ексклузивност испољава као антериорност и постериорност (са свим ретко као интериорност),¹ чиме се и исцрпљују могућности једног линеарног концепта (уп. Piper 2001: 124–125; Павловић 2008: 138). Зависна реченица може се, додуше, наћи лево или десно од управне реченице, али у једном линеаризованом низу то опет не значи ништа друго до репонованост, односно постпонованост у односу на управну предикацију.

¹ Уп., на пример, инклузивно *Видећемо се на Божић* и интериорно *Видећемо се између Божића и Нове године*.

Будући да би низање реченичних сегмената у линеарном ланцу морало бити детерминисано одговарајућим психолошким постулатима, ишчитавање распореда реченичних сегмената могло би у начелу пружити, с једне стране, увид у синтаксичко-семантичку структуру реченице у конкретном периоду њеног развоја и, с друге стране, макар обресе когнитивних механизма који су на овај или онај начин инволвиран у устројство те језичке јединице. Овом приликом разматра се позиционирање, односно локализовање зависних реченица у односу на управну реченицу у оквиру старосрпског реченичног комплекса неговоног у пословноправној писмености од XII до XV века као најрепрезентативнијем узорку старосрпског језика.²

§ 2. Допунска реченица. Старосрпска допунска реченица увек је постпонована у односу на управну реченицу, односно њену предикацију без обзира на то да ли се радило о асертивном, волунтативном или дубитативном семантичком типу (уп. Běličová и Sedláček 1990: 65), те независно од тога којим је везником субординирана реченична структура била уведена:

(асертивне допунске реченице) и то добрѣ| вѣнте да сьмь приходилъ прѣ|дѣ вашъ градъ (жупан Санко до 1369, № 160.12), вѣ добрѣ знате како давате · црѣквѣ еросалм|с|кон на годнице · по пѣ|т| сьтѣ перьперь (Лаз. 1388, № 205.2), да знате власте|л| ере како кѣпн и дрѣжа мнхочѣ растн|к| моє црѣне (Мркша Жарковић 1398, № 210.2), а сьдн ето чѣкмо кѣр г|с|пткво вѣ сь братѣ|м| ксте ѣ расхѣмѣрн (Дубр. 1402, № 325.5), смѣрно захвалюкмо вашон любѣвѣ и захвалнсмо . што га сте дослен ѣ себе почтено прѣ|дрѣжалн (епископ босански 1404, № 335.6), чѣхъ гдн псоваше юран раднѣ (Дубр. 1442, № 628.21);

² Истраживачки корпус чине фотографски снимци 680 старосрпских повеља и писама одабраних према територијалном, хронолошком и жанровском критеријуму. У складу с филолошким захтевима истраживања старог текста уз сваки пример, дат у овом раду, наводи се (1) ознака канцеларије (*Балиш*. Балшићи, *Бранк*. Бранковићи, *Драї*. Драгаши, *Дубр*. Дубровник, *Кос*. Косаче, *Кошр*. Котроманићи, *Лаз*. Лазаревићи, *Нем*. Немањићи, *Павл*. Павловићи, *Санк*. Санковићи) или адресанта, (2) година настанка акта, (3) број акта, према регистру у књизи С. Павловића (2009: 341–388) *Старосрпска зависна реченица од XII до XV века*, те (4) ознака реда у којем пример почиње и то, сем ретких изузетака, према фотографском снимку акта. Број примера овде је рационално сведен на меру која омогућује илустрацију теоријских разматрања, при чему детаљан увид у грађу пружа управо поменути студија (Павловић 2009).

(волунтативне допунске реченице) моле краљевство дн и просе да тѣзи ѣ томъ мѣстѣ ... не постави краљевство дн сланице (Котр. 1382, № 190.11), молимо те ... како да наше тръгѡ|в|це цѣрнници не ѣслаѣю (Дубр. 1395, № 234.19);

(дубитативне допунске реченице) да ѣкажоу коудѣ је мега ко|с|рнке|м| . коудѣ лї хилан'дар|с|ко (Нем. 1327, № 69.7), да нз'нандоу|т| по свѣдоу'бѣ чна је плѣшь (Хтетовски практик око 1346, № 94.73), хотѣ вѣсакондъ пѣтемъ и начинно|м| нзънаки је лн тон истина (Дубр. 1401, № 307.10).

Гледано из функционално-синтаксичке перспективе, ради се о очекиваној позицији будући да допунска реченица у старосрпском језику по правилу иступа као објекатски аргумент, односно комплемент надређене предикације, који се адекватно томе и позиционира иза свог управног члана. Овакво локализовање допунске реченице може се схватити и као пресликавање реда елементарних синтаксичких јединица из прости реченице на реченични комплекс, будући да је старосрпској простој реченици, као и словенској реченици уопште, својствено постпоновање објекатског аргумента предикату, тј. SVO-модел (*субјекат* – *ипредикат* – *објекат*) распоређивања реченичних конституената.³

³ Читав би се проблем могао посматрати у контексту развоја категорије транзитивности у словенским језицима, односно у вези с кретањем језика од модела активне типологије, у којем је фокус пажње на односу међу активним и инактивним актантама реченице, према моделу оријентисаном на субјекатско-објекатске релације (Грамакрелидзе и Иванов 1984: 312; уп. и Крыско 1997: 19–28; Грковић-Мејдор 2007: 77–97). Наиме, за праиндоевропску реченицу као елементарни израз језика активне типологије био је својствен низ *A(актив)* – *In(инактив)* – *V(лајол)*, што би се у савременим језицима с развијеном транзитивношћу преводило инверзивно схваћеним низом (S)OV (*субјекат* – *објекат* – *ипредикат*) – уп., на пример, однос ведског *ṛiāt sapāti* и руског превода *правду я удерживаю* (Грамакрелидзе и Иванов 1984: 321). У суштини ради се о развоју реченичне структуре од (S)OV-модела, који је још В. Леман (1974: 30–44) – уочивши га у ведском и хетитском – препознао као праиндоевропски, до (S)VO-модела чије се поступно стабилизовање на индоевропском језичком простору може пратити још од времена класичног грчког и латинског језика (Lehman 1974: 238). У словенским језицима на стари ред реченичних конституената упућивале би, на пример, прасловенске сложенице типа **čarodějъ*, **čelopekъ*, **čestovoјъ*, **dervoděla*, *dervosěkъ* (ЭССЯ, 4). Нови поредак елементарних реченичних конституената дефинисан моделом (S)VO својствен старосрпском, као и савременим словенским језицима, стабилизује се поступно још од времена словенског језичког заједништва, о чему сведоче, на пример, стари словенски антропоними типа **Budimirъ*, **Budislavъ*, **Budivoјъ* (ЭССЯ, 3), **Voldimirъ* (ЭССЯ, 4: 174) и сл.

Уколико се допунска реченица посматра као реченички исказани објекат, што она у старосрпском језику по правилу и јесте, њено постопоновање у односу на управу предикацију може бити и последица иконичног транспоновања мање или више перцептивно докучивих релација на структурирање овог типа реченичног комплекса. Познато је, наиме, да се објекатска функција акузатива као типичне форме директног објекта у словенским језицима, па у вези с тим и у старосрпском развија из најшире схваћеног адвербијалног значења овог падежа (уп. Крыско 1997: 28–46; Грковић-Мејџор 2007: 78–80), што би у суштини могло значити из његове протолокационе (и то првенствено протоадлативне, те евентуално протоперлативне) семантике (уп. Красухин 2005: 85–89; Павловић 2008: 283–285). Концептуализација објекта, те у вези с тим и објекатске ситуације, као циља ради кога субјекат предузима одговарајућу акцију, па је у вези с тим према том циљу и усмерава, те је на њему ефективно и локализује,⁴ сасвим је очигледна у примерима формалног подударња глаголског комплемента и одговарајућег адлативног просторног детерминатора, што у старосрпском језику није реткост.⁵ Ово формално-синтаксичко преклапање може бити третирано, с једне стране, као знак поступне стабилизације транзитивности на бази протолокационе адлативности и, с друге стране, као сигнал протоадлативног карактера објекатског аргумента, што проистиче једно из другог. Ако је објекат примарно третиран као циљ управне радње, а велика је вероватноћа да јесте, језичка ознака тог циља (у овом случају допунска реченица) распоређује се – по принципу очигледности – иза ознаке објекатски усмерене акције (у овом случају управне предикације).

⁴ То се свесно или несвесно неретко и истиче при дефинисању објекта као (од предиката) зависне компоненте “на каторую направлен или которой так или иначе касается предикативный признак“ (Бондарко 1992: 41).

⁵ Илустративно је, чини се, у том смислу упоредити старосрпске реченичне структуре *гѣда оу цоре* (Нем. 1306, № 53.18), *не глѣд|ае к боу нн к правдн* (Кос. 1451, № 656.6), *из далека на нь љегати* (XVII век, Змајевић, 258), у којима се уз глагол перцепције реализују типичне адлативне падежне конструкције (кь + *dat*, оу + *acc*, на + *acc*) као идентификатори глаголског комплемента, са сложеним реченицама у којима се уз исти глагол реализује допунска клауза *гѣдантѣ, кь|д| ко|н| онь оувѣдоу|т| оу трою* (XV век, Ringheim 267^r), *љегати ѿе образе у ѿо ѿрво бријеме ѿје ѿамаше* (XVI век, Držić 305), *Гледам али је ѿуска, али шѿо груѿо* (XVI век, Držić 323). Усмереност глагола *љегати* недвосмислено је подвучена, на пример, Држићевом конструкцијом *Имамо неке оце који нас ѿазе куд ѿлегамо* (327).

§ 3. Односна реченица. Позиционирање старосрпске односне реченице изразито је хетерогено будући да је условљено статусом антецедента, пореклом релативизатора, те функцијом ове клаузе у реченичном комплексу.

3.1. *Препонована слободна односна реченица.* Слободна односна реченица, тј. односна реченица с нултим антецедентом препонована је у чак три четвртине случајева, од чега се у скоро свакој другој потврди јавља релативизатор *кѣ*, у свакој десетој релативизатор *кон*, (односно иже везан за српскословенске сегменте текста), док је релативизатор *џо* регистрован у приближно 40% потврда. Овако позиционирана односна реченица према управној предикацији може иступати као субјекат или као објекат, и то с мање-више уједначеном фреквенцијом:

(препонована слободна односна реченица у субјекатској функцији) *џо кѣ ѿ оноу страанѡу дѣла този жоупьско* (Нем. 1234–1243, № 16.13), *кто оуловн оу томъ ловнцн рнбе нан звѣре да дактъ црѣн четврѣто* (Нем. 1300, № 45.308), *иже погоубитъ дшбѡу свою мене ради и еу|г|елниа моєго спѣстѣ ю* (Нем. 1317–1318, № 57.3), *а кон соу бес конен да шроутъ днѣ исенне . и днѣ пролѣтне* (Нем. после 1355, № 131.133);

(препонована слободна односна реченица у објекатској функцији) *џо можете чинити чините* (Нем. 1238–1240, № 11.11), *кога покрадѡ ѡ селѡ да ндѣ околнна плаакн* (Лаз. 1405, № 370.23), *кон се соу шобратнн въ вѣрѡ латиньскѡ . и да ндѣ дадѡ заповѣдѣ дхѡвнѡ* (Душанов законик 1425–1450, № 121Б.209v).

Могућност везивања поменутих релативизатора за једну или другу функцију изразито је, међутим, неуједначена. Њихова би се учесталост у препонованој, слободној односној реченица са субјекатском функцијом могла свести на нумерички однос 7 : 2 : 1, и то тако да наспрам приближно седам реченица уведених релативизатором *кѣ*, стоје скоро две с релативизатором *кон* (односно српскословенски обележеним иже), те једна с релативизатором *џо*. Уколико се пак радило о препонованој, слободној односној реченици с објекатском функцијом, фреквенција поменутих релативизатора значајно се мења, тако да би се њихов однос нумерички могао представити као релација 19 : 8 : 1, где се наспрам приближно деветнаест примера с релативизатором *џо*, јавља око осам примера с релативизатором *кѣ*, те један с релативизатором *кон*. Оваква неуједначе-

ност, без обзира на то колико она била релативна,⁶ показује значај инхерентне лексичке семантике конкретне заменице у својству релативизатора. Семантичка опозиција [живо +] ~ [живо –], на основу које су сучељене именске заменице *кѣ* и *џо*, има одговарајуће реперкусије у синтакси односне реченице тиме што одуговљено *кѣ* преферира позицију релативизатора у субјекатским реченицама, а неодуговљено *џо* у објекатским.⁷

Субјекатско-објекатска, односно „активно-инактивна“ спецификованост ових релативизатора још више долази до изражаја ако се има у виду чињеница да релативизатор *џо* – и када се јави у препонованим односним реченицама са субјекатском функцијом – по правилу уводи хипотактичку структуру која иступа као пацијенс према управној предикацији: *џо се зчинило прѣе или послѣ да се при* (Бан Нинослав 1235 или касније, № 10.14), *џо кѣ|с| приложи|л| да кѣ|с| неѡѣ-мљкѣ* (Нем. 1336, № 81.28). Аналогно томе, и релативизатор *кѣ* – када се јави у препонованим односним реченицама с објекатском функцијом – по правилу уводи субординирану реченичну структуру којом се идентификује индиректни објекат, тј. адресат, односно аргумент с редукованом (али не с нултом) активношћу: *кога ви · ѡнь досла · да томъзи даѣте* (Лаз. 1388, № 205.6).

Оно што се из оваквих закључака намеће као проблем јесте висока фреквенција односних реченица с објекатском функцијом у препозицији. Наиме, нешто више од половине препонованих, слободних односних реченица има објекатску функцију, при чему је више од две трећине уведено релативизатором *џо* с инхерентним

⁶ Фонолошким упрошћавањима (асимилацијом и контраховањем типа **ko-je-ga > koega > kooga > kōga*) и(ли) аналошким уједначавањима коси падежи придевске заменице *кѣ* у сингуларској парадигми (мушког, односно средњег рода) могли су се граfiјски поклопити с одговарајућим облицима именске заменице *кѣ*. Старосрпски облици типа *kōia* (< **kojegō*) и *koīa* (< **kogo*) предствљају се граfiјским низом *кога*, што онемогућава прецизну идентификацију релативизатора, те самим тим и статистику донекле релативизује. Односи између ова два релативизатора морају се, практично, сагледавати посредно преко односа диференцијалних номинативних форми у својству релативизатора у слободним, препонованим односним реченицама.

⁷ Употреба придевске заменице *кѣ* (< **kъjъ*), односно српскословенски обележеног анафорског *нѣ* (< **jъžē*) у препонованим, слободним односним реченицама је симболична, што је последица њиховог придевског карактера, те преферирања атрибутске функције.

представити нумеричком релацијом 6 : 3 : 1, што практично значи да се наспрам приближно шест реченица с релативизатором *џо*, јављају три реченице с релативизатором *кџо*, те једна с релативизатором *кџн* (односно српскословенски маркираним *нџе*). Овако позиционирана слободна односна реченица има објекатску функцију у четири петине случајева, док је субјекатска функција потврђена тек у сваком петом примеру:

(постпонована слободна односна реченица у објекатској функцији)
 подаде ми . џо ми сѣ нѣ властелѣ ѡбетовалн (Нем. 1252, № 21.13), а
 нгоумнѣ да с нимѣ посла кога нгоумнѣ хокиє (Нем. око 1348, №
 103.161), и ето послаю конимѣ сѣ дльжнн (Дубр. 1402, № 325.13);

(постпонована слободна односна реченица у субјекатској функцији)
 да нимѣ плати цр|с|в ми снѣ дннаре за . Г · годица · да нимѣ да кто бѣде
 црнникѣ ѣ стѣомѣ сръги (Нем. 1349, № 108.14), да к|с| тврѣдо н
 неразорнмо . џо к|с| записалѣ г|д|нѣ црѣ домѣ прѣстѣнѣ бѣѣ хнлан'дар'скннѣ
 (патријарх Сава 1360–1361, № 144.17).

Доминантност објекатског статуса постпоноване односне реченице с нултим антецедентом у складу је са синтаксичком стратегијом позиционирања објекта – као зависног реченичног конституента – иза управне предикације. Синтаксички потенцијал регистрованих релативизатора дефинисан је, при том, мање-више њиховом инхерентном лексичком семантиком. Наиме, у постпонованим, слободним односним реченицама с објекатском функцијом преовлађује релативизатор *џо* с инхерентним семантичким обележјем [живо –], тако да се наспрам седам реченица уведених овом именском заменицом, јављају приближно две с релативизатором *кџо*, те једна с релативизатором *кџн* (односно српскословенски маркираним *нџе*). С друге стране, у постпонованим, слободним односним реченицама са субјекатском функцијом доминира релативизатор *кџо* с инхерентним семантичким обележјем [живо +], па се однос између именског *кџо* и *џо* своди на пропорцију 7 : 2, али сада у корист релативизатора *кџо* као маркера одуховљености.¹⁰

3.3. *Односне реченице с формалним антицедентом* стоје на прелазу између слободних односних реченица и односних реченица с именичким антецедентом. Формални антецедент – представљен

¹⁰ Придевски релативизатори *кџн*, односно *нџе* у овом контексту нису конкурентни.

придевским или именичким заменицама – упућује на односну реченицу те својим морфолошким обликом идентификује синтаксичку функцију синтагме коју чини с том реченицом.¹¹ Док формални антецедент катафорски упућује на релативизатор, релативизатор према њему иступа анафорски, те је стога овај тип односних реченица – независно од типа релативизатора – увек постпонован према свом управном члану, тј. формалном антецеденту: *и хошѣ да въсѣ се що зде писано ѣ кекн да бѣде твѣрьдо* (бан Нинослав 1240, № 13.24), *клех нн|м| се ѣ стѣн вѣн ... на моке|х| стѣо власна н ннн|х| кон почнваю ѣ нн|х| црѣкви* (Балш. 1373, № 167.3), *да кестъ вѣдомо вѣомъ н светнмъ мнханломъ архангеломъ н всмн кон сѣ г|д|нѣ бѣѣ ѣгодни* (Санк. 1391, № 218.1), *да не пристанемо никомѣре тко би ми хотѣлъ зло ѣчинити* (Црн. пре 1396, № 240.6), *и всакъ тко насъ сѣшша да нхъ саблѣда н собарѣе вода всакоѣ злобе* (Павл. 1421, № 535.9), *да ми речени господниъ краљ тодмашъ нмамо ѣзнмати ѣ тнхъ стацѣннхъ тон що намъ бѣде потрѣбно* (Котр. 1449, № 650.15), *да бѣдемо єдинн сѣпротнвъ херцегѣ стнпанѣ вѣкнѣѣ н ~номъ свакомъ тко би бнво неговъ* (Иваниш Влатковић 1452, № 659.10).

3.4. *Односна реченица с именичким антицедентом* доминантно је постпонована према свом управном члану. Фреквенцијски однос постпонованих и препонованих реченица овог типа може се свести на пропорцију 7 : 3, при чему она варира у зависности од врсте релативизатора:

(препонована адноминално детерминативна односна реченица) *и кто лѣзе оу тѣзи забѣлъ . нли срѣбннъ нли вла|х| нли бѣгарннъ да плати р̄ пе|р|пе|р|* (Нем. 1300, № 45.329), *ѣ коон є вѣрѣ виль . с нмн нашъ стрнцъ г|д|нѣ банъ стѣпанъ ѡнензи вѣре потвѣрднсмо* (Котр. 1367, № 155.3), *що сѣ нмали зако|н|є . ѣ прѣве г|с|п|д|є срѣп|с|кє . н црѣ стѣфана . тѣзи законє да нмаю ѣ г|с|птв ми* (Лаз. 1387, № 195.8);

¹¹ Будући да се у литератури обично не прави разлика између формалног антецедента и кореферента, С. Кордић подвлачи да „док је формални антецедент дио синтагме (антецедент + релативна реченица) и најављује да ће одредба унутар синтагме тек услиједити ... корелатив више није дио синтагме, него анфорички упућује на њу“. Различитост ових двеју категорија најпотпуније потврђује феномен апсолутног релативизатора – индеклинабилно *што* „не може увести релативну реченицу уколико се испред ње не налази формални антецедент“ кога кореферент не може надокнадити: *Онај што сам га поздравио улази на испит*; *што сам га поздравио улази на испит; *што сам га поздравио тај улази на испит (1995: 201–202).

(постпонована адноминално детерминативна односна реченица) н мрѣсть кон ꙗ на быстрици да ксть црѣьны (Нем. 1234–1243, № 16.24), влахъ кѣто кобиле пасе да не оузиди бѣлѣга ѿ кобилъ . нь да се храни мѣсечинномъ (Нем. 1330–1331, № 72.317), а сребро цю є было приложило госпо|д|ство мн стѣлоу выше реченномоу монастыроу · да ѿпеть стон на нме госпо|д|ства мн (Бранк. 1429–1439, № 616.43).

Адноминално детерминативне односне реченице уведене релативизаторима кон и цю преферирају постпонованост према антецеденту, док су оне уведене релативизатором кѣто и у примерима с експлицираним именичким антецедентом доминантно препоноване.¹² Примарно именичке заменице цю и кѣто, којима је уведено нешто више од трећине адноминално детерминативних односних реченица,¹³ иступају као антиподи – фреквенцијски однос између постпонованих и препонованих реченичних структура с релативизатором цю (уз експлицирани именички антецедент) сводљив је на пропорцију 2 : 1 у корист постпозиције, док се тај однос код реченица с релативизатором кѣто може изразити пропорцијом 1 : 2 у корист препозиције.¹⁴

¹² Изношење фреквенцијског односа између релативизатора **k*- и **i*-типа не чини се методолошки сврсисходним будући да развијене аренге старосрпских даровница изразито подижу учесталост релативизатора **i*-типа. У вези с тим статистичко сучељавање ова два синтаксичка средства значило би практично поређење два језичка идиома, чиме се добијају сасвим некорисни подаци. Независно од дискурсног сегмента у којем се јавља, релативизатор нѣ, ѿѣ, ѿѣ преферира постпозицију према детерминисаном именичком члану, тако да се фреквенцијски однос између препонованих и постпонованих адноминално детерминативних реченица уведених анафорским нѣ своди на пропорцију 1 : 3.

¹³ Фреквенцијски однос био би приближно 4 : 3 у корист реченица с релативизатором цю, при чему разлика настаје као последица ширења тзв. апсолутног, инконгруентног и индеклинабилног, релативног цю. Феномен апсолутног релативизатора као општеиндоевропска појава (Gallis 1956: 6–8; Грицкат 1975: 68; Kurzová 1981: 79–91) представља израз развојних тенденција у синтакси индоевропских језика у којима реченичне структуре, па и односна реченица као једна од њих показују све чвршћу формализованост. Контактним постпоновањем односне реченице – а у старосрпској пословноправној писмености она је најфреквентнија – значај конгруенцијске природе релативизатора опада, те се у овој функцији може појавити инконгруентна форма какав је апсолутни релативизатор који, губећи поступно статус реченичног члана (постајући индеклинабилан), функционише везнички (Дмитриев 1972: 291).

¹⁴ Већина овако уведених препонованих, адноминално детерминативних односних реченица структурно је, међутим, ближа оним супстантивног него оним

Фреквенцијски однос између постпонованих и препонованих атрибутских реченица с релативизатором *кон*, потврђеним у скоро две трећине реченица овог типа, може се представити пропорцијом 4 : 1 у корист постпозиције.

Из презентованих статистичких података сасвим је јасно да старосрпска адноминално детерминативна односна реченица доминантно испољава модерну синтаксичку структуру, својствену већини савремених индоевропских језика (S)VO-типа.¹⁵ На основу више различитих структурних типова могао би се, међутим, реконструисати евентуални развојни пут ове хипотактичке структуре. Одвајање јукстапонираних препонованих питања уведених именичким заменицама *кѣто*, односно *џо* од препонованих јукстапонираних структура уведених придевском заменицом *кон* могло је у начелу означити синтаксичко диференцирање опште неодређености (*кѣто*, *џо*) и непознате одређености *кон* (**кѣџѣ* ← упитно *кѣ* + анафорско *џѣ*), те сигнализирати стабилизацију два основна типа релативних реченичних структура.¹⁶ Експликација антецедента унутар препоноване односне реченице и(ли) унутар постпоноване управне реченице недвосмислено открива конституисање адноминално детерминативне, тј. атрибутске односне реченице: *оу кон нхъ кѣ работѣ ѡставилъ тоу да работаю* (Нем. 1313–1318, № 56.50б), *ѡ кооин є вѣрѣ билъ · с ниди нашъ стрѣцъ г|д|нѣ банъ стѣпанъ ѡнензи вѣре потврѣднсмо* (Котр. 1367, № 155.3). Постпоновање односне реченице с поновљеним антецедентом из главне реченице представљало би први корак у процесу стабилизације реченичног распореда својственог модерним језицима, у којима односна реченица следи управној реченици непосредно се

адјективног типа, будући да је именички антецедент врло често неинтегрисан и интерпониран између односне и управне реченице: *и кѣто снѣ приломи . нли га самъ . нли мон снѣ . нли мон знѣкъ . нли мон кѣметн . нли нни кѣто годѣ мон . да бѣ га сепнѣ* (Нем. 1240, № 13.26).

¹⁵ Х. Курзова (1981: 17) издваја следећих пет параметара идеалног модела односне реченице: „1. das explizite Vorkommen des Bezugsnomens (Antezedens) im Hauptsatz; 2. die Nachstellung des Relativsatzes; 3. die Kontaktstellung des Antezedens und des Relativpronomens; 4. das Antezedens und das Relativpronomen weisen eine ihrer syntaktischen Position im betreffenden Satz entsprechende Form auf; 5. der Relativsatz ist ein verbaler Satz mit Verbum finitum (die Kopula eingeschlossen).“

¹⁶ Уп. однос старосрпске односне реченице *кѣто снѣ прѣскочи да є клетъ* (Бан Нинслав 1235. или касније, № 10.21) а *кон ти гредѡ · на трѣгъ кралевства ми нѣдман за не печан* (Нем. 1282–1285, № 40.7), са савременим српским питањима *Ко је гошао?* (*Неко*), *Који је гошао?* (*Неко од њих већ ѿменујих*).

наслањајући на антецедент: да љз'на како намь пр|ѣ|да смилъ вашь чел-
ни|к| ... едань пѣхарѣць златъ и єднѣ ладницѣ златѣ · кон пѣхарѣць и ладница
тежи деветъ лнтъ|р| и три љнгнѣ (Дубр. 1396, № 242.5). Одсуство поно-
вљеног антецедента у постпонованој односној реченици предста-
вља типичну форму савремене релативне хопотактичке структуре
да н|х| блю|д|ѣ и подлагаць ни|х| и ни|х| вл|д|д|ннѣ и ни|х| тръгов'це кон хо|д|е
по момь владанню (Балш. 1373, № 167.6).

Кретање односне реченице од препозиције ка контактної пост-
позицији у начелу има формалносинтаксичке разлоге. Адноминална
одредбена структура (без обзира на то да ли се радило о (ин)конгру-
ентном атрибуту, апозицији или реченици чији релативизатор иступа
као конгруентна спона) стоји уз детерминисану именицу у главној
реченици јер је тако, напросто, најлакше остварити конгруентно
слагање у говорном ланцу. Уколико односна реченица претходи ан-
тецеденту, релативизатор је реченичним конституентима односне
реченице дистанциран од детерминисане именице из главне речени-
це.¹⁷ То се превазилазило инкорпорирањем антецедента у односну
реченицу, што је једна од развојних фаза овог типа хипотактичке
структуре.¹⁸

¹⁷ Условљеност позиције хипотактичке структуре местом хипотактичког
маркера (релативизатора, односно субординатора) повезана је са (S)VO-моделом
распоређивања елементарних реченичних конституената, што Х. Дисел (2001:
446) уочава у вези с дистрибуцијом адвербијалних реченица: “in languages in
which adverbial clauses include a final subordinator, as in most OV languages, adver-
bial clauses tend to precede the main clause/predicate, whereas in languages in which
adverbial clauses are marked by initial subordinators, adverbial clauses commonly oc-
cur in both initial and final position as in all VO languages”.

¹⁸ Развој односних реченица у индоевропским језицима крупан је научни
проблем, те би покушај његовог сагледавања на бази једне релативно младе пи-
смености био у научном смислу крајње наиван. Овде је само сумарно сагледана
могућа перспектива кретања овог реченичног типа у старосрпском језику без
претензија да се уђе у развојну логику тог феномена, о коме, уосталом, ни рено-
мирани индоевропеисти немају усаглашен став. Тако на пример, Ј. Корш и Ј. Ва-
кернагел у тумачењу овог проблема иду од апозитивне конструкције, третирају-
ћи стабилизацију односних реченица као сегмент универзалне тенденције осло-
жавања простих реченичних структура, што је у начелу и полазиште К. Г. Кра-
сухина (2005: 169–200). С друге стране, В. Леман (1974) развој односних рече-
ница посматра у контексту типолошки условљених кретања од (S)OV ка (S)VO-мо-
делу распоређивања реченичних конституената, подвлачећи: “The central problems
relating to the relative-clause construction in PIE have to do with a shift an OV to a VO

§ 4. Адвербијалне реченице. Позиционирање старосрпских адвербијалних реченица – упркос њиховој идентичној, прилошкој синтаксичкој функцији – изразито је хетерогено, што је последица пре свега различите семантичке спецификованости овог типа хипотактичких структура.

4.1. *Просјорна реченица* се у старосрпској писмености јавља сасвим ретко, што онемогућава извођење аргументоване научне интерпретације њене позиције према управној предикацији. У начелу, овај тип зависне реченице позиционо је немаркиран, мада је постпонованост нешто чешћа од препонованости,¹⁹ што може бити израз синтаксичке стратегије по којој се одредбени реченични конституенти као комуникативно испустиве категорије позиционирају иза управне предикације:

(локативна просторна реченица) да г|д|е прода · тѣ н царинѣ да плати (Нем. 1302, № 48.20), да зидѣю · гдѣ сѣ прѣво зидовалин (Дубр. 1399, № 295.4);

(аблативна просторна реченица) сокал'ници да доносе оу годици товарѣ жита н товарѣ вина · ѿкоу|д| нидѣ рѣ|ч| нгоу|дѣнь (Нем. 1313–1318, № 56.54а), ѿ|д|кѣда внимо на|д|алин добротѣ н всакон помокн ѿтѣдан нидѣмо · ненавнсть · н напастѣ (Милохна Радивчић 1426, № 578.10);

(перлативна просторна реченица) кѣдѣ бѣдѣ наши трѣго|в|ци · молнимо бѣднѣ г|с|птѣвѣ ви пр|ѣ|порѣчени (Дубр. 1396, № 247.15), да пондѣ пѣтѣмѣ · достоннѣмѣ · кѣдѣ нидѣ понти (Дубр. 1413, № 460.19);

structure. While it was OV, PIE had preposed relative clauses without a marker. When it changed to the VO type, relative constructions came to be postposed and marked with a relative particle or pronoun“ (1974: 68). В. Леман, заправо, полази од Гринберговог (1963: 73–113) покушаја утврђивања типолошких принципа у устројству индоевропске реченице и реда речи у њој. Једна од Гринбергових универзалија – за коју К. Г. Красухин (2005: 163) каже да у најбољем случају може бити само фреквенталија – јесте и условљеност позиционирања детерминатора у односу на детерминисани члан позицијом објекта према предикацији. Наиме, (S)VO-модел распоређивања елементарних реченичних конституената подразумева препонованост конгруентног детерминатора детерминату, док је у (S)OV-типу језика овај однос обрнут.

¹⁹ Фреквенцијски однос постпонованих и препонованих просторних реченица у сфери локативности је 1 : 2, а у сфери перлативности 1 : 4 у корист постпозиције. У сфери аблативности број препонованих и постпонованих просторних реченица је уједначен, док су у сфери адлативности регистровани само примери постпонованих просторних реченица.

(адлативна просторна реченица) продасте едње зла море а дрѣге камо вн хтѣни (кнез Черномир 1252–1254, № 24.9).

4.2. *Временска реченица*. Мада се за старосрпску временску реченицу не може рећи да је позиционо маркирана – уколико се по страни оставе реченични комплекси којима се реферише о симултаним корелативним догађајима – евидентна је иконична условљеност дистрибуције управне и зависне (временске) реченице хронолошким следом секвентивних ситуација које су тим реченицама исказане (уп. Diessel 2008: 457–482).

Антиериорна временска локализација управне ситуације преферира постпоновање временске реченице, што је у сфери чисте локализације потврђено у свим примерима, а у сфери терминативне, односно адлативне квантификације (уп. Piper 2001: 128–129; Antonić 2001: 156) у више од четири петине примера:²⁰

(временска реченица у сфери anteriornosti) да нма намъ дати знаніе на два м|с|ца прѣво |т|ога када н|х| бѣде хо|т|ети љзети (Дубр. 1419, № 512.82), воєвода сандаль свω|мъ| с конскω|мъ| балшинω|мъ| плѣнова конавлн людн павловнкѣ · н своє а пр|ѣ| нере сѣ конавлн наше биле (Дубр. 1423, № 568.4);

(терминативна временска реченица) да вн смъ · прнѣтель н моѣ дѣтъ · докѣ мн стѣ правн (Нем. око 1215, № 4.5), сѣно да косн дорн га н нестане (Нем. 1234–1243, № 16.31), доколѣ правдоу нмоутъ нмѣтн кр|а|въ|с|твоу мн : коупьци нхъ да си ходе по землн кра|а|вства мн (Нем. 1282, № 39.4), да ꙗ кол|н| кѣньсѣль н неговє сѣдне ω|н|[]азн сvezати · н дрѣжати дог|д|є плати ѣ що ꙗ сосѣге|н|ъ (Лаз. 1387, № 195.34), славни стѣпочивъши г|д|нъ кнезъ роднтель · вашъ дорѣ ѣ жнвотн билъ нмалъ ꙗ с намн велнкѣ н нескровнѣ любавъ н прнѣтельство (Дубр. 1402, № 323.6), догдє ꙗ живъ гω|д|нъ деспо|т| гю|р|гъ да ꙗ ωнъ волнѣ љзети внше реченѣ похранѣ (Бранк. 1441, № 622.75).

Овакво позиционирање временске реченице двоструко је мотивисано и то, с једне стране, иконичношћу која подразумева да језички

²⁰ Фреквенцијски однос између постпонованих, препонованих и интрапонованих терминативних реченица може се свести на нумеричку релацију 39 : 7 : 1, што би практично значило да се наспрам тридесет и девет постпонованих терминативних реченица јавља тек по седам препонованих и по једна интрапонована. Гравитирање терминативних реченица ка постпозицији може бити својствено и језицима које карактерише препоновање временских адвербијала (уп. Luraghi 1990: 79).

израз хронолошки млађе ситуације следи језичкој ознаци хронолошки старије ситуације и, с дуге стране, синтаксичком стратегијом да се детерминативни реченични конституенти (макар били они и хипотактички формализовани), као комуникативно испустиви, позиционирају иза управне предикације. Индикативна је при том и развојна тенденција јачања овакве позиционiranости. Наиме, више од половине препонованих терминативних реченица уведених, на пример, најпродуктивнијим терминативним везником доколѣ регистрована је у актима насталим до краја XIII века, а ова грађа не чини ни десети део истраживаног корпуса.²¹

Постпериорна временска локализација управне ситуације преферира препоновање временске реченице, што је у сфери чисте локализације потврђено у више од три четвртине примерима,²² а у сфери ингресивне, односно аблативне квантификације (уп. Piper 2001: 128–129; Antonić 2001: 149) тек у нешто више од половине примера:²³

(временска реченица у сфери постериорности) кон вѣдѣ пришлн ѡ стонѣ · потолѣ къдн га ꙗ дало цр|с|в мн дѣбровѣтномѣ г|с|нѣ црѣ сѣбпочнѣши ро|д|нтель цр|с|в мн · тежи лю|д|н цр|с|в мн · дѣбровѣтанѣ да ѡ|д|женѣтъ (Нем. 1349, № 106.66; слично и у Нем. 1357, № 135.31), къ|д|а се

²¹ Нешто већа фреквенција препонованих терминативних реченица с везником доколѣ (којим је уведено три четвртине свих терминативних реченица) у актима насталим до краја XIII века указује на то да је стабилизација ових хипотактичких форми у постпозицији текла поступно као последица конфронтације, с једне стране, семантике терминативне реченице, односно одговарајуће синтаксичке стратегије и, с друге стране, порекла реченица уведених везницима примарно упитне **k*-основе. Наиме, и временске реченице овог типа, по свој прилици, настају преосмишљавањем јукстапонираних питања, која су везивањем за наредну реченичну структуру губила првобитну упитну функцију стичући нови синтаксички статус и значење условљено синтаксичко-семантичким контекстом. Управо стога терминативност исказана реченицом с везником доколѣ понекад интерферира с погодбеним значењем: ѣкорѣ да вн смѣ · принатель н моѣ дѣтъ · докѣ мн стѣ правн (Нем. око 1215, № 4.5).

²² Фреквенцијски однос између препонованих, постпонованих и интрапонованих временских реченица у сфери темпоралне постериорности може се свести на нумеричку релацију 33 : 9 : 1, што значи да се наспрам приближно тридесет и три препоноване временске реченице овог типа јавља девет постпонованих и једна интрапонована.

²³ Овај тип временских реченица у старосрпској писмености сасвим је редак, те се статистички подаци морају узимати с озбиљном резервом.

прѣстави г|с|пога кѹ|р|а еѹ|г|нїа · да н онази шестѣ адрѣфать стоѣ за нїе-
 ннє дьщєрї (игуман Никодим 1395–1396, № 241.42), комы се скѣпе
 хѡкїемо за този видѣть те|р| вашон мл|с|тн ѡ|д|писать (Дубр. 1399, №
 292.8), ѡбетѡвасмо мн кнезь властеле н вса ѡпкнна [] дѣбровннка
 пр|ѣ|лнтн када н|х| намѣ дадѣ (Дубр. 1419, № 512.74), чнмь бн бнѡ
 конь насѣ · да не бѣде ѣслова|н|ѣ ѡ|д|ѣ ннкогарь нзнтн нз' вѣре кою вѣрѣе
 (Дубр. 1455, № 669.18), нѡще мѣ ѡбѣтѡвасмо н ѡбѣтѣемо да мѣ да-
 мѡ кѣѣх подобнѣ за нїега н нїеговѣхъ кѣѣана н слѣга чнм' бн прѣстаѡ
 мегю намн (Дубр. 1455, № 669.13);

(ингресивна временска реченица) а мн да се · вѣготовнмо · нанкєте · за
 дѣвѣ · неделе · ѡ|д|кова мн · чѣемо · с ѣсомь нашомь · сломь (Дубр.
 1253, № 23.18), како се свршнло бѣше врѣме ѣстрою петѣ годншъ како
 стѣ былн ѣговорнлн съ кралєв'ствомь мн · да ѡ|д| селѣ н напрѣдѣ кра-
 лєв'ства мн чннн мл|с|тѣ властеломь дѣбровьтскнмь (Нем. 1277–1281,
 № 37.2), тазн црїна не ѣзнмана ѡ|д| века ѡ|д|коле свѣтъ сталѣ (Нем.
 1345, № 92.7), ѡ|д|ьколн є свѣтъ посталѣ нѣ се толнко слѣчнло нн чѣло
 нн видѣло (Дубр. 1421, № 530.35).

Тенденција препонованња временских реченица којима се иден-
 тификује леви временски оријентир локализовања управне ситуа-
 ције двојако је мотивисана. Наиме, иконични модел линеаризације
 реченичног комплекса подразумева да језички израз хронолошки
 старије ситуације (овде представљене временском реченицом) прет-
 ходи језичкој ознаци хронолошки млађе ситуације (овде предста-
 вљене управном реченицом). С друге стране, будући да је већина
 временских реченица овог типа уведена везницима примарно упит-
 не **k*-основе, њихова препонованост може бити и траг старих јук-
 стапонираних питања, која су везивањем за наредну реченичну
 структуру губила првобитну упитну функцију прилагођавајући свој
 нови синтаксички статус одговарајућем синтаксичко-семантичком
 контекстом.²⁴

²⁴ Најочигледнији траг старе јукстапонираности представља употреба екс-
 пресивних партикула (> везника) а, алн, н на почетку постпонованих управних
 реченица: кѣдн ю ѡбрѣте кра|л|в|с|тво мн н оузеѣх ю оу црїноу · н нзнска|х| ю єре не бн ннчнн
 бащннн (Нем. око 1300, № 46.23), кѣдн ѡнн селане бѣхѣ ѡншлн нашѡ|м| р|ѣ|чню на нашѣ
 посалѣ а ѡнѣ настѣпн те|р| заѣ ѣчннн (Дубр. 1413, № 459.14), н кѣда се провѣднсмѡ презѣ
 ноѣ алн ка|в|дѣ прорєзанѣ н дѣкати ѣкраденн (Дубр. 1457, № 672.18). Позивајући се на
 Ф. Травничека, Ј. Бауер у вези са сличном појавом у старочешком и староруском
 недвосмислено подвлачи да се ту ради о остатку “staršího stavu, kdy souvěti byla

Инклузивна временска локализација управне ситуације такође преферира препоноване временске реченице, што је у сфери чисте локализације потврђено у више од две трећине примерима,²⁵ у сфери лонгитудиналне, односно перлативне квантификације (уп. Piper 2001: 130–132; Antonić 2001: 148) у нешто више од половине примера,²⁶ док је у сфери фреквентивне квантификације (уп. Antonić 2001: 184) чак четири петине временских реченица препоновано:²⁷

(временска реченица у сфери симултаности) и књи се оуџма десетъкъ ѡ|д|ѣ оуан . да се оу ѡбъль тте и прѣсѣдъ и рон (Нем. 1234–1243, № 16.35), скал'никъ къда съ нгоуменоѡ нли с калогіероѡ каѡо гр|д|е на црѣв'ны посылъ . да се црѣв'ныѡ хрании (Нем. 1313–1318, № 56.476), да ꙗ|с| г|с|ноу стѣлоу кнезоу лазароу помень на всако годнище егда приходи|т| днѣ оуѣкновеніа его (игуман Никодим 1395–1396, № 241.88), а зпн-са се снѣ мл|с|тъ къда бисѡ ѡ дѣровници (Санк. 1399, № 291.25), коѡъ бѣде . ѡ црѣградѣ неговѡа мл|с|тъ да чини понскати за твоѣ нетѣ (Дубр. 1403, № 331.10);

(временска реченица у сфери лонгитудиналности) цо ꙗ|с| стоѡль ѡ кѡки цр|с|в мн ѡ все|м| обр|ѣ|те се цр|с|в мн правѣ (Нем. 1355, № 130.5),

součadná a slova *a, i...* měla v nich ústrojně úkon spojek“ (1960: 345). Будући да се ради о реликту “z doby, kdy tato slova ještě neměla plně rozvinutou spojkovou funkci, kdy se ještě neoprostila od zbytků lexikálního významu... lze předpokládat, že to byly partikule s funkcí odkazovací, citovou, příslovečnou nebo i jinou“ (1960: 347). адвербијалност новонасталих зависних реченица контекстуално је спецификована, те стога временско значење неретко интерферира са значењем узрока или погодбе. Уп. временско-узрочно и књи плѣннише тоур'ци анатолиу . тѣди и прѣдоше слобод'ни люднѣ нз' гръкъ на цр'ковноу землю (Нем. 1352–1353, № 117.65); или временско-погодбено скал'никъ къда съ нгоуменоѡ нли с калогіероѡ каѡо гр|д|е на црѣв'ны посылъ . да се црѣв'ныѡ хрании . а кѡди самѣ гр|д|е своѣ браш'но да носни (Нем. 1313–1318, № 56.476). Погодбено значење, при том, потпуно преовладава уколико је зависна предикација граматикализована потенцијалом: кѡди бн такози бнѡ ѿ. днѣ не бн догли трыѡ|в|ци ѡ нѣдноѡ . мѣстѣ стоѡтъ (Дубр. 1397, № 253.24).

²⁵ Фреквенцијски однос између препонованих и постпонованих временских реченица у сфери темпоралне симултаности сводљив је на пропорцију 2 : 1. Број интрапонованих временских реченица занемарљиво је мали и износи свега 0,6%.

²⁶ Учесталост препонованих, постпонованих и интрапонованих временских реченица у сфери лонгитудиналности може се изразити нумеричком релацијом 9 : 5 : 2, што значи да се наспрам приближно девет препонованих реченица јавља пет постпонованих и две интрапоноване.

²⁷ Интрапоноване временске реченице у сфери фреквентивности нису регистроване.

колнко бѣдѣ господарь ѿвонзи землн примор'ском кога је около дѣбровни-
 к|а да ми даю вл|с|теле дѣбров'чкн дохо|д|ькь (Балш. 1373, № 167.10),
 да ти стон колнко ти любко (Дубр. 1404, № 341.7), влахѣша . н ан-
 дрѣшко що гвдѣ сѣ пр|ѣ|сталин ѣ землн г|с|птѣа ми . намѣ сѣ послѣжнлн
 право н вѣрно н добре (Лаз. 1425, № 577.5), да нхѣ нмамо прѣмн|т| н
 саблюс|т|н за колнко бѣде више речење пос|т|аве поставила госпога тодора
 (Дубр. 1442, № 633.38), за колнко би прѣстале мегю нами да га по-
 маагмаѿ спен'зомь (Дубр. 1455, № 669.16);

(временска реченица у сфери фреквентивности) кѣде гвде би хотель
 г|д|нѣ вл'кь да је колннѣ ѣзети више ре|т|нно сребро (Дубр. 1395, №
 231.13), въз|д|а . кѣдн припошлѣте хвокѣ ви би|т| ѿпракѣнѣ (Дубр.
 1406, № 393.10), да је колна ре|т|на г|с|пта каѣна ... ѣзети въз|д|а ка-
 де он бѣде ѣгодно (Дубр. 1423, № 563.5), колнко крат ли би кадн рать
 пр|ѣ|стала да нмаю давати н плакати (Павл. 1427, № 584.28), н да
 је колннѣ г|д|нѣ коевода радосавѣ ... ѣзнмати нли нмѣ все нли кон дѣль .
 н ѿпетѣ сталаати ѣ нашѣ колннѣ колнко кратѣ бѣде нмѣ на волю (Дубр.
 1427, № 586.18);

Доминантна препонованост временских реченица и у случајевима хронолошког преклапања корелативних ситуација може бити одјек првобитног слагања независних реченичних структура. Наиме, и ове реченице – будући већином уведене везницима примарно упитне **k*-основе – по свој прилици, настају преосмишљавањем јукстапонираних питања, која су везивањем за наредну (поспоновану) реченичну структуру губила првобитну упитну функцију стичући статус временске прилошке одредбе (Вауер 1960: 239-240).²⁸

4.3. *Поредбена реченица* у старосрпској писмености доминантно је постпонована у односу на управну реченицу. Фреквенцијски однос постпонованих, препонованих и интрапонованих поредбених реченица у сфери еквативности могао би се свести на нумеричку релацију 8 : 2 : 1, што практично значи да се наспрам осам постпонованих реченица јављају четири препоноване и једна интрапонована:

²⁸ Очигледан траг некадашње јукстапонираности независних реченичних структура представљају експресивне партикуле *а*, *н* које се јављају на почетку постпоноване управне реченице: кѣгн походн нконод' кра|д|ю . нли на котороу годѣ раб-тоу . а ѿнн с нидѣ на конѣхѣ . а да нидѣ се конн не оузнмають . нн под' товарь да се не подѣлагають (Нем. после 1355, № 131.131), кѣда се поменѣю всн православнѣи хр|с|тианѣ . н тѣда н прианвѣкь да се дава (игуман Никодим 1395–1396, № 241.14).

(еквативноквалификативна поредбена реченица) да ходѣ власн свободо-но : ихъ добнткъ : тако како соу ѝ бана коунна ходнан (бан Нинослав 1232-1235, № 7.3), а жрьносѣкъ како ѣ былъ при владиславѣ такози да боудѣ и в'сег|д|а (Нем. 1313-1318, № 56.40б), какѡ намъ гп|с|тво вн зпнше и свѣтѣѣ такѡн кѣмо мн наше тръгѡ|в|цѣ свѣтовать (Дубр. 1398, № 272.15);

(еквативноквантификативна поредбена реченица) колнко трѣбова ч|с|тнн старць курь ѳеодѡль дахъ моу (Нем. 1317–1318, № 57.60), молнмо г|с|птѡ вн толнко шнн · колнко дрѣзи кон догу · н всѣдѣ кѣдѣ бѣ-дѣ нашн тръгѡ|в|цн · молнмо бѣднте г|с|птѡвѣ вн пр|ѣ|порѣчени (Дубр. 1396, № 247.14), г|с|птѡ тн всакон|м| поттенинн|м| потнтамо н любнмо с колнка смо ѡкоснн (Дубр. 1397, № 248.15).

Градациона поредбена реченица у старосрпској пословноправној писмености везана је за компаратив као прилошку одредбу управне предикације, те је немогућност препонованја овог типа хипотактичких структура синтаксички условљена: а то г|с|птѡ |т|н зна боле не|р| всн кметнѣ (Дубр. 1397, № 248.6), краљевство тн · боле вѣ не|р| ннтко ннн (Дубр. 1398, № 268.4), обѣтѣ намъ бнтн до вѣка срѣанн н многолюбннн прѣ|т|ѣкн н ѡще боле нере пр|ѣ|внн наше тръгоце саблюдатн н нн|х| нданн по свон нн|х| дрѣжавн (Дубр. 1405, № 361.14).

Постпоновање поредбених реченица у складу је, с једне стране, са синтаксичком стратегијом да се одредбени реченични конституенти као комуникативно испустиве компоненте исказа позиционирају иза управне предикације и, с друге стране, са прагматичком, односно дискурсном концепцијом да се образложења, мотиви, па у крајњој инстанци и узроци реченог презентују непосредно иза одређене тврдње или става као његова потпора. Поредбеним се реченицама у старосрпском језику по правилу образлаже поступак исказан управном реченицом, а образложења као компоненте убеђивачке стратегије говорника по логици ствари следе тврдњама: да вн-сте ѝ тѣмъ не зѣледовали : како н мы не зѣледѡмо васъ кѣда гредете на нашъ градъ [*← будући да ни ми не зледујемо вас*] (Ђура Качић 1243–1276, № 32.6). Оваква дистрибуција – регистрована иначе и у староруској писмености – могла је, по мишљењу В. Н. Борковског (1958: 149), имати подршку у старим безвезничким реченичним склоповима у којима је образложење следило реферисању о одређеном поступку.

4.4. *Узрочна реченица* у старосрпској пословноправној писмености недвосмислено преферира постпозицију према управној ре-

ченици, тако да се наспрам једанаест постпонованих узрочних реченица јављају по две препоноване:²⁹

(постпонована узрочна реченица) да немоте н|х|ъ мѣчн|т| је ре ви нѣ право ѿ коле с нами люб|в|ъ нмате каконо ми ваше дльгове ннедне не потварамо (Бранк. 1388, № 203.4), затѡ смѣрно захвалюемо вашон любвѣ ... што га сте дослен ѡ себе поттено пр|ѣ|дръжалин (епископ босански 1404, № 335.6), да тан запнсь · кон нмате раздрете · зашо веке ѡ потрне нне (Котр. 1443, № 639.15), вѣсе да плати · ере н|х| нѣсѡ оу село пѣстни (Душанов законик 1425–1450, № 121Б.236v);

(препонована узрочна реченица) како нзѡведесм|о| н ѡбнагосм|о| ерь прьво ннесѡ бнле царьна на мнста више писана хотесм|о| н заповедесмо да не вѡде царьне ннедне прье стономь на маслини н сланом|м|ъ (Котр. 1397, № 250.19), поколѣ смо раздѣлани по наши|х| законє|х| не моремо ѡсновать ѡни|х| кондъ је дано (Дубр. 1399, № 295.9), заш|о| се тан сѡдъ не сврьши ѡблега радое с мо|м|кѡ|м| повеже (Дубр. 1457, № 672.30).

Гледано из перспективе савременог поимања узрочно-последичних релација и њиховог хронолошког следа, доминантна постпонованост старосрпске узрочне реченице у односу на управну предикацију (као последицу) била би типичан пример кршења иконичности у линеарном структурирању реченичног комплекса са адвербијалном реченицом. Пошто би, по логици ствари, узрок морао претходити последици, постпоновање узрочне реченице у односу на последицу (макар она била устројена као управна реченица) указује да иконичност није релевантна детерминанта у хипотактичком устројавању узрока (уп. Diessel 2008: 461). При структурирању старосрпских реченичних комплекса с узрочно-последичним релацијама проминентнијим се показују дискурсни и(ли) синтаксички параметри. Наиме, узрочним реченицама у старосрпској пословноправној писмености по правилу се образлажу поступци, ставови, односно судови устројени као примарни искази. Синтаксичка структура која

²⁹ Интрапоноване узрочне реченице у старосрпској пословноправној писмености изразито су ретке (јављају се у свега 0,52% случајева), а будући да су уведене искључиво примарно анафорским иако, могу се сматрати српскословенским импортом, који није имао подршку живог српског говора – уп. тѣм же и азъ въ х|с|а бѣ блѣговѣрни господинъ · какоже обрѣтохъ је вѣше н прѣж|д|е даль ѡнверъ деспотъ цркъь више писаниѡ хиландарѡ ... принесо|х| въ даръ тѣѣ снє моє приношеннє · прѣтнстѡн вл|д|чн (Драг 1381, № 188.81).

цептивно докучиве релације између циљно усмерене радње и њеног циља. У реченичном комплексу с намерном реченицом управном предикацијом представљена је, дакле, радња која се остварује с намером досезања циља формулисанога зависном реченицом, што практично значи да је реализација управне радње циљно усмерена без обзира на то да ли се радило о акцији усмереног кретања или не. Уколико је у позицији управне предикације неки од директивних глагола, циљна усмереност једне ситуације према другој постаје сасвим очигледна, па у вези с тим и иконичност у дистрибуцији управне и зависне реченице: *принесоше к намъ записанїа госпо|д|ства мн ... да н|м| онози госо|д|ство мн, и снѡве госпо|д|ства мн, грѣхърь, и стѣпанъ, и лазаръ потврѣднмо* (Бранк. 1445, № 647.5).³¹

4.6. *Појодбена реченица* у старосрпском језику маркирана је као препонована хипотактичка структура. Све регистроване иреалне погодбе су препоноване, док је чак 97,5% евентуалнореалних погодби позиционирано испред управне реченице:

(евентуалнореална погодба) *да ви га дамъ ако ви нмѣ що пакостити нз мое земле* (Нем, око 1215, № 4.7), *аке ли приде такъ члѡвкъ кому нѣ искана правина да му се не ѡзме ни тънкъ коньць* (кнез Андреј 1214–1235, № 6.12), *ѣда кто бѣ не боѣ се . и прѣвѡнде законъ и наше повелѣннѣ ... да разоритъ его бѣ . и прѣ|с|тата его мѣти* (Нем. 1317–1318, № 57.91), *испакостн ли нмѣ к'то що . нли ѡ трѣгъ нли ѡ жѡпѣ . да нмѣ*

³¹ По синтаксичком устројству, овај тип зависних реченица у уској је вези с волунтативним реченичним допунама, што је логична последица њихове семантичке сродности (Bauer 1960: 298). Наиме, и једним и другим реченичним структурама формулише се пропозитивни садржај жеље који у реченичном комплексу с намерном реченицом иступа као жељени исход, али и стимулатор управне радње, док у сложеној реченици с волунтативном реченицом има статус простог предметног садржаја волунтативног глагола: *записа . да к|с| тврѣдо и непоколѣбнмо* (патријарх Сава 1360–1361, № 144.15) ~ *хошѡ да вьсѣ се що зде писано ѡ векн да бѣде тврѣдо . ѡ|д|ѣ мѣѣ самога* (бан Нинослав, 1240, № 13.24). Синтаксичко-семантичка сродност ових двеју хипотактичких структура јасно се огледа и у њиховом позиционирању – волунтативне реченице као и остали типови допунских реченица доследно су постпоноване, што је код намерних реченица потврђено у више од 90% случајева. Ово, разуме се, није никаква специфичност старосрпског језика. Још је Ј. Гринберг (1963: 84) недвосмислено подвукао: “in expressions of volition and purpose a subordinate verbal form always follows the main verb as the normal order except in those languages in wich the nominal object always precedes the verb“. Евидентно је, дакле, да се ради о типолошкој појави која је и иконички мотивисана, што Диселова (2001: 444–445) истраживања начелно и потврђују.

сплати в'се жѣпа (Нем. 1326, № 63.4), ако вѣдѣ и виногра|д|ѣ по нем на-
садили прѣз' мегю в'се да ми пократе (Нем. 1349, № 106.70), къди би
такози било .а. днѣ не би доган трѣго|в|ци ѣ нѣдноме . мѣстѣ стоиатъ
(Дубр. 1397, № 253.24), комъ би се твоа работа на насъ ѣслонила . ми
внсмо ѣтнин|а| колнко за нашѣ дѣшѣ (Дубр. 1397, № 254.16), що не
примѣкнело на славѣ и на тѣ|с|тъ . кралиѣвѣства босаньскога не мислимо
ѣмьк|н|ѣтъ (Дубр. 1402, № 319.16), да не можемо ни хоѣмо посеѣи на
ниѣ дръжавѣ ни на ниѣ лѣди ни наа ниѣ ниланне ни наа ниѣ трѣгов-
це що нмѣ не приповѣмо прѣво тога на .с. мнсеца (Павл. 1454, №
666.30);

(иреална погодба) да би ми давали :ѣ: перѣперѣ на годице ѣдва би ми
плаћали (жупан Санко до 1369, № 160.14), ако би тѣзи воєвода билъ
знамо . ѣрѣ тон безаконнѣ не би ѣтнинено ѣрѣ мѣ нѣсмо тѣмѣ заслѣжнани
(Дубр. 1399, № 288.13), ѡпкнна наша . дннаре не нма ни |с| нмала
никѣде ѡвнчан занмлати . а къде внсмо нмалн не внсмо се щедли (Ду-
бр. 1409, № 411.6).

Будући да се погодбеним реченицама идентификује неопходан
услов чија реализација активира ситуацију денотирану управном
реченицом, доминантна препонованост овог типа хипотактичке
структуре у односу на управну предикацију била би, по свој прилици,
иконични одраз стварности у којој услов претходи последици.
Мада препонованост детерминативних реченица (било адвербијалног
било адноминалног типа) може бити и одјек старих јукстапонира-
них релација између препонованих питања и реакција на та питања
као претходнице реченичног комплекса са субординираном клау-
зом (уп. Bauer 1960: 191; Буюклиев 1977: 109; Kurzová 1981: 24–
26), ова детерминанта код позиционирања старосрпске погодбене
реченице не може имати већи значај будући да је нешто мање од
7% ових хипотактичких структура уведено везницима **k*-типа, од-
носно упитном речцом лн (уп. Павловић 2009: 302). Осим тога, ва-
ља имати у виду и типолошки усмерена синтаксичка истраживања
чији резултати недвосмислено указују на чињеницу да је препоно-
ваност погодбене реченице изразито фреквентан феномен својствен и
(S)OV и (S)VO-типу језика (уп. Greenberg 1963: 83–84, 111; Diessel
2001).

4.7. Старосрпска *дойусна реченица* доминантно је препонована
у односу на управну предикацију. Фреквенцијски однос постпоно-
ваних и препонованих реченица овог типа може се свести на про-

порцију 2 : 1, што значи да се наспрам приближно две препоноване допусне реченице јавља по једна постпонована:

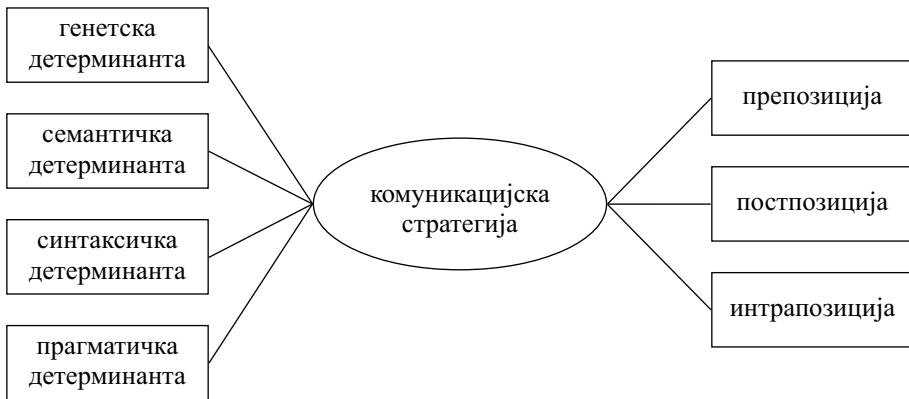
(препонована допусна реченица) акє н ство|рн| чѣго · стїни коєн за дшбѣ свою · не хоке моу быти тврѣдо содѣ нныхъ · нже боу|д| по немь вл|д|кы (Нем. око 1200, № 3.73), ако бань н негови синове н негове снєме мѣшкон главе н не бѣдѣ господа холскон землн лн шопкнна дѣброватка даємо сонзи добнтакъ на ѣнзи дань светаго власни (Котр. 1333, № 76.30);

(постпонована допусна реченица) ѡ тон нме · некиєшь повратн|т| шо не ѡзель воєво|д|а петарь тѣмь нашѣмь трѣго|в|цємь кѣда бн видѣль да некиє векиє .Г. антѣ|р| црїна новобр|д|ьска на годнщє врѣ|д|на бн|т| (Дубр. 1417, № 495.15), молнмо те не вѣрѣн ако ти тко нно говорн (Дубр. 1418, № 505.42).

Допусном реченицом ситуација означена управном предикацијом доведи се у релацију са неком другом ситуацијом чије (не)реализовање, упркос очекивању, није у стању да узрокује (не)реализовање детерминисане, управне ситуације. На тај начин фокусира се неадекватан узрок (Милошевић 1985: 34) чија је очекивана последица под уобичајеним околностима у контрадикцији са ситуацијом идентификованом управном предикацијом. Недостатни или допусни узрок (за разлику од фактивног узрока и евентуалног узрока, односно услова) није у стању да предодређује и усмерава реализацију управне радње као последице, али језичким експлицирањем овог типа узрока наговештен је реални или фактивни узрок као његова супротност. Истицање недостатног узрока има, уз то, прагматички значај „јер је комуникативна вриједност последице много већа када је она дата у присуству опонентног/спречавајућег него када би била дата у суодносу са дјелујућим узроком“ (Ковачевић 1992: 74). Прагматички гледано, допусна реченица – мада формализована реченичним структурама својственим у начелу и погодбеном семантичком пољу – не идентификује достатни услов већ подиже комуникативну вредност последице, чиме би могла бити и мотивисана постпонованост готово сваке треће допусне реченице у старосрпском језику.

§ 5. Закључна разматрања. Позиционирање старосрпске зависне реченице према управној реченици, односно према одговарајућем управном конституенту начелно може бити детерминисано 1) генетски, тј. пореклом хипотактичке структуре укључујући и ин-

херентну лексичку семантику везника, 2) семантички, тј. значењем хипотактичке структуре као језичког еквивалента конкретне ситуације која има одговарајуће место у стварности, 3) синтаксички, односно синтаксичком функцијом коју хипотактичка структура има у реченичном комплексу и 4) прагматички, тј. дискурсним статусом хипотактичке структуре у контексту адресантске интенције и одговарајуће конвенције. Ови се параметри међусобно сучељавају и(ли) допуњују формирајући одговарајућу комуникативну стратегију која резултира конкретним позиционирањем хипотактичке структуре у препозицији, постпозицији или интрапозицији, што би се схематски могло представити на следећи начин:³²

Генетска детерминаната у дистрибуцији старих хипотактичких структура унутар реченичног комплекса долази до изражаја првенствено у случајевима када би позиционираност зависне реченице – будући тешко објашњива актуелним семантичким, синтаксичким или прагматичким разлозима – могла представљати мање или више јасан одјек прастарих синтаксичких релација. Тако на пример, када је старосрпски реченични комплекс у питању, препонованост временске реченице с везником **k*-типа у сфери симултаности може

³² Понуђена схема само је покушај систематизовања параметара којима су образлагане одговарајуће позиције старосрпских зависних реченица у овом раду, што не значи да не постоје и другачији аспекти посматрања овог комплексног феномена. Тако на пример, Х. Дисел (2008: 471), чијим је концептом дати схематски приказ и инспириран, нуди донекле другачију систематизацију.

бити реминисценција старих јукстапонираних веза између препонованог питања и реакције на то питање као претходнице реченичног комплекса са субординираном реченицом – уп. кџди плѣнише тоуѣрци анатолиу · тѣдн и прѣндоше слободни люднѣ изъ грѣкъ на цр'ковноу землю [← *Када ѿленише Турци Анаѿолију? (Тага) Тага и ѿриѿоше слободни људи...*] (Нем. 1352-1353, № 117.65) (уп. Bauer 1960: 239-240).³³ Слично би се препонованост односне реченице с везником цо у објекатској функцији могла тумачити као траг древног (S)OV-модела распоређивања елементарних реченичних конституената – уп. цо бн хотѣль къ вамѣ говорити не могѣ тога вѣсѣга исписати (кнез Чрномир 1252–1254, № 24.20).

Семантичка дејтерминанѿа у позиционирању зависних реченица манифестује се пре свега у примерима иконичног транспонованог перцептивно и(ли) когнитивно докучивих односа међу реалијама на дистрибутивну структуру реченичног комплекса (уп. Günter и Dirven 2007: 53). Тако на пример, намерна реченица следи управној пошто циљ следи циљно усмереној радњи; погодбена реченица претходи управној зато што услов претходи последици; временска реченица у сфери антерорне временске локализације следи управној реченици као и што временска реченица у сфери постериорне временске локализације претходи управној реченици јер хронолошки старија ситуација претходи хронолошки млађој и сл.

Синтаксичка дејтерминанѿа усклађује позицију реченичног конституента с његовом синтаксичком функцијом, што је мање или више типолошки дефинисано. Тако на пример, у језицима (S)VO-модела низања елементарних реченичних конституената, постпонавање објекта у односу на предикат подразумева и постпонавање односне реченице у односу на именички антецедент, али и релативно флексибилну дистрибуцију адвербијалних реченица које – уколико им дистрибуција није иконички маркирана – теже постпозицији као комуникативно испустиви одредбени конституенти. С друге стране, језици (S)OV-типа подразумевају препонованост објекта предикату, али и препонованост одредбених конституената према свом управном члану. Синтаксичка детерминанѿа открива у суштини степен синтаксичке изграђености једног језика, његову позиционираност

³³ Ваља имати у виду да би сукцесивно немаркиране временске реченице у језицима (S)VO-типа морале преферирати постпозицију (уп. Diessel 2008: 466), што у старосрпском језику није случај.

између иконичности и симболичности, те његов типолошки профил. Старосрпски језик, у том смислу, доминантно испољава одлике језика с „десном реченичном прогресијом“, односно језика (S)VO-типа.

Прајмајичка дејтерминанција прилагођава распоред реченичних конституената нејезичком контексту, пре свега адресантској интенцији и комуникативним конвенцијама. Овај параметар долази до изражаја у случајевима када су две функционално и семантички сродне хипотактичке структуре различито позициониране. Тако је, на пример, старосрпска узрочна реченица доминантно постпонована, док је погодбена реченица доминантно препонована, мада се ради о адвербијалним клаузама којима се идентификује фактивни, односно евентуални узрок, дакле нешто што би, по логици ствари, морало претходити последици. У том смислу, дистрибуција погодбене реченице била би иконички условљена, а дистрибуција узрочне реченице неиконички, тј. синтаксички. Будући, међутим, да се узрочним реченицама у старосрпској пословноправној писмености по правилу образлажу поступци, ставови, односно судови устројени као примарни искази, ова се хипотактичка структура као својеврсна потпора (којом адресант предупредује евентуално неразумеваше своје изјаве) и прагматички преусмерава на постпозицију.

Цитирана лијерајура

- Бондарко, Александр Васильевич (1992), Субјектно-предикатно-објектне ситуације, *Теорија функционалне грамматице: Субјектност. Објектност. Комуникативна перспектива высказывания. Определенность/неопределенность*, Санкт Петербург: Наука.
- Борковский, Виктор Иванович (1958), *Синтаксис древнерусских грамот. Сложное предложение*, Москва: Издательство академии наук СССР.
- Буюклиев, Иван (1977), Развој на односителните изреченија с въвеждаши врзки от *k^w – основа и съдбата на нје в славјанските езици, *Закономерности на развитието на славјанските езици*, Софија: Българска академия на науките, 83–120.
- Гамкрелидзе, Тамаз Валеријанович; Иванов Вячеслав Всеволодович (1984), *Индоевропейски јазик и Индоевропейци. Реконструкција и историко-типологички анализ праязыка и протокултури. I*, Тбилиси: Издательство Тбилисского университета.

- Грицкат, Ирена (1975), *Сјудује из исјорије срјскохрвајској језика*, Београд: Народна библиотека СР Србије.
- Грковић-Мејдор, Јасмина (2007), *Сјиси из исјоријске линјисјике*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књијарница Зорана Стојановића.
- Дмитриев, Пётр Андреевич (1972), К вопросу о вариативности присубстантивно-относительных придаточных в сербохорватском языке, *Исследования по сербохорватскому языку*, Москва: Академия наук СССР, 276–323.
- ЭССЯ, *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд* [Под редакцией О. Н. Трубачева], Москва: Академия наук СССР, Институт русского языка.
- Змајевић, Андрија (1996), *Љејојис црковни. Том I* [Приредио Мато Пијурица], Цетиње: Обод.
- Красухин, Константин Геннадьевич (2005), *Очерки по реконструкции индоевропейского синтаксиса*. Москва: Наука.
- Крыско, В. Б. (1997), *Исторический синтаксис русского языка. Объект и переходность*, Москва: Индрик.
- Милошевић, Ксенија (1985), Синтаксички поступци за исказивање концесивних релација у сложеној реченици у српскохрватском језику и семантичка структура која се при том остварује, *Научни сасјанак славјисја у Вукове дане*, 15/1: 33–44.
- Павловић, Слободан (2006), *Дејтерминајивни јадеји у сјаросрјској јословнојравној јисменосји*, Нови Сад: Матица српска.
- Павловић, Слободан (2008), Правци транспоновања протолокационих семантичких параметара у старосрпским детерминативним системима, *Јужнословенски филолој*, LXIV, 283–295.
- Павловић, Слободан (2009), *Сјаросрјска зависна реченица ог XII го XV века*, Нови Сад – Сремски Карловци: Издавачка књијарница Зорана Стојановића.

- Antonić, Ivana (2001), *Vremenska rečenica*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Bauer, Jaroslav (1960), *Vývoj českého souvětí*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Běličová, Helena; Sedláček, Jan (1990a), *Slovanské souvětí*, Praha: Československá akademie věd.

- Diessel, Holger (2001), The ordering distribution of main and adverbial clauses: a typological study, *Language*, 77/2, 433–455.
- Diessel, Holger (2005), Competing motivations for the ordering of main and adverbial clauses, *Linguistics*, 43/3, 449–470.
- Diessel, Holger (2008) Iconicity of sequence: A corpus-based analysis of the positioning of temporal adverbial clauses in English, *Cognitive Linguistics*, 19/3, 457–482.
- Dirven, René; Verspoor, Marjolijn H. (1998), *Cognitive Exploration of Language and Linguistics (Cognitive Linguistics in Practice 1)*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Držić, Marin (1987), *Djela* [Приредило Франо Чале], Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost.
- Gallis, Arne (1956), *The syntax of relative clauses in Serbo-Croatian. Viewed on a historical basis*. Oslo: Det Norske Videnskaps-akademi.
- Greenberg, Joseph (1963), Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements, *Universals of Language*, Cambridge (MA): MIT Press, 73–113.
- Günter, Radden; Dirven, René (2007), *Cognitive English Grammar (Cognitive Linguistics in Practice 2)*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Kasirer, Ernest (1985), *Filozofija simboličkih oblika. I–III (Jezik. Mitsko mišljenje. Fenomenologija saznanja)*, Novi Sad: Književna zajednica Novog Sad.
- Kopečný, František; Šaur, Vladimír; Polák, Václav (1980), *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena. Svezek 2. Spojky, částice, zájmena a zájmenná adverbia*, Praha: Československá akademie věd.
- Kordić, Snježana (1995), *Relativna rečenica*, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Kovačević, Miloš (1992), *Kroz sintagme i rečenice*, Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Kurzová, Helena (1981), *Der relativsatz in den indoeuropäischen Sprachen*, Hamburg: Buske.
- Lehmann, Winfred (1974), *Proto-Indo-European Syntax*, Austin and London: University of Texas press.
- Luraghi, Silvia (1990), *Old Hittite Sentence Structure*, London: Routledge.
- Piper, Predrag (2001), *Jezik i prostor*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Ringheim, Allan (1951) *Eine altserbische Trojasage. Text mit linguistischer und literarhistorischer Charakteristik*, Prague-Upsal: Publications de L'Institut Slave D'Upsal IV.

Резюме

Слободан Павлович

ПОЗИЦИЈА ПРИДАТОЧНОГ ПРЕДЛОЖЕЊА
У СТАРОСЕРБСКОМ ЈАЗЫКЕ

У настојашој раду рассматриваеа се позиција придаточног предложениа у свете синтаксическој стратегије оформлениа сложног предложениа у старосербском јазыке от конца XII-го до половины XV-го века. Старосербскоо придаточное предложение могло быа у препозицији, у постпозицији или (редко) у интерпозицији, что было обусловлено не только генезисом, семантикој (иконичношћу), функцијој и прагматическим статусом гипотаксическој структури, но и синтаксическој типологијој, т. е. типологијој порадка слов. Старосербский јазык принаадежит к типу SVO (подлежашее – сказуемое – прямое дополнение). Порадок слов у предложенији прогрессивный: синтаксически зависимые члены обычно следуют за главным, что могло влиять и на формирование сложного предложения.

МАРТА БЈЕЛЕТИЋ
(Београд)

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ПРИДЕВА ТИПА *БОГОВЕТАН**

У раду се анализирају придеви на *-овейан*: *боіовейан*, *граіовейан*, *дуіовейан*, *исііовейан*, *једновейан*, *самовейан*, *сваковейан* и *циіловейан*, који се обично употребљавају у синтагмама појачајног карактера. Полази се од *боіовейан*, као од модела са којег се суфикс *-овейан* пренео на остале придеве. Предлаже се неколико могућих етимолошких решења овог придева уз покушај дефинисања његове првобитне семантике.

Кључне речи: придев, творба, семантика, етимологија, синхрони ниво, дијахрони ниво.

0. Предмет овог рада су придеви који се, синхроно посматрано, завршавају на *-овейан*, *-овейна*, *-овейно*. У литератури се углавном помињу облици *боіовейан*, *дуіовейан*, *исііовейан* и *циіловейан* (уп. нпр. Даничић 1876: 187; Maretić 1899: 357; Белић 2000: 165; Стевановић 1964: 567–568; Babić 1986: 445; Клајн 2003: 268)¹. Ти придеви се обично употребљавају у придевским синтагмама појачајног карактера типа: *цео боідовейни дџан*, *дуідовейни дџан* (уп. Стевановић 1964: 568)², па се сврставају у групу „појачајних“ придева³.

* Овај чланак је резултат рада на пројекту 148004 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошкој речника српској језика*“ који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ Белић и Стевановић I. сс. не помињу придев *циіловейан*, док Клајн I. с. набројаним облицима додаје и придев *граіовейан*, уз оправдану напомену да „овамо вероватно не спада *разіовейан* (*-вијейан*), у коме је структура потпуно непровидна“.

² „Ове синтагме дају појачавање придевског значења: *дуіі дуідовейни*, *сваіки боідовейни дџан*, *исііи исіідовейни* и сл.; *ијун ијунцији*, *здрџв здрџвцији* и сл. И само

Цѣв боговѣтнѣ дан нѣси кѣћи Вршац, Сомбор, Јасеново (РСГВ), *боіовейџани*: Работѣмо цѣл боговѣтнѣ дѣн Каменица код Ниша (Јовановић В.), *бѣіовейџнѣ, -а, -б* „који траје врло дуго“: Бѣнцѣ је нѣшто у сну свѣ бѣговѣтнѣ нѣн Поткозарје (Далмација), *боіовейџани* „трајни, читав (о дану)“ Никшић (Ђоковић), *бѣіовейџнѣ* „који траје сав дан, сву недељу итд.“: Вѣс бѣговијетнѣ дѣн смо га чѣкали – Бѣговијетнѣ лѣто не одмѣрѣсмо Загарач (Ђупићи), *боіовейџнѣ, -а, -б* уз речи *вас, сваки, цио* за појачавање значења: Вѣс боговѣјетнѣ дѣн сам преспѣваѣо Васојевићи (Стијовић), чак. *боіовейџани*: Мѣчи се по цѣли боговѣтнѣ дѣн Брусје (ЃДЛ).

1.3. Овамо спадају и облици *боіѣвейџно adv.* „свакодневно; по цео дан; стално“: Боговетно кнезу напомиње | Из далека Милоша хвалећи Јевто Поповић 1829 (РСА) и *боіѣвейџник m.* „раднѣ дан“: Кмет није на миру ни дању ни ноћу, ни боговетником, ни свечаником Комарчић 1889 (РСА)⁴.

1.4. У истом значењу користе се и придеви: *боіѣвѣиѣ, -а, -о* (само одр.) „боговетан“: Тако је у зиме сваки боговити дан Варош у Славонији, И сву ми се је боговиту ноћу превртала Бранково Коло 1901, Цијели је боговити данак код мора Јеретов-Каталинић, Не клопоћем ни васцијели боговити дан ка клепетало на орању? Пеција (РСА), Сваки боговити дан Ријека, Није шала цијели боговити дан превраћати црну земљу Славонија (РЈА); *бѣжѣи, -а, -ѣ* „уз дан и јуѣро, кад стоји с речју *сваки*, утврђујући да је заиста сваки“: Сваки божји дан М. Павлиновић, Свако божје јутро Љубиша (РЈА), Трчи по васцели божији дан Конст. Ђорђевић (РСА)⁵.

1.5. У РЈА s. v. се, уз упућивање на *боіовѣиѣ*, појашњава да је придев *боіѣвейџнѣ* постао од придева *боіовѣ*⁶. Скок тумачи облик *боіовѣиѣ* као изведеницу на *-овѣиѣ* од *боі* и пореди га са *боіѣвейџани* у изразу *сваки боіовейџани дан*, констатујући при том да је промена *и > е* нејасна (Skok 1: 180 s. v. *bògat*).

⁴ Комарчићев *боіовейџник*, као једина потврда, могао би бити и ауторова креација према иначе добро потврђеном *свѣчанѣк m.* „свечани дан, празник“: Готово сваког свечаника не раде бојећи се, да им не нахуди светац Милићевић (Вук; РЈА).

⁵ У РСА s. v. се придев *бѣж(и)ѣи* описује и као средство за појачавање значења именице, у значењима: „велики, веома велики“: Летос сам, знате, излазио у версију па страота божија Глишић, „прави, правцати“: Зар би ово теле божје икад књигу научило? Матавуљ, „прост, једноставан“: Наш пук узимље за истину и простоту Бога. Одатле се тумачи дубровачка ријеч ... имао је „штап божји“ – бива прости Зоре.

⁶ Придев је још прасловенски, в. ЭССЯ 2: 160 s. v. **bogovъ(jь)*.

2. Придев **драговетан** представља готово потпуну паралелу придеву *боіовейѿан*.

2.1. У RJA s. v. *grāiovēīan* наглашава се да се овај придев „умеће међу ријечи *вас дан* и *сву ноћ* ради веће силе, као што се говори *вас граіи дан* и *сву граіу ноћ*“. Прва потврда придева забележена је у Стулићевом речнику⁷: *grāiovēīan* „*continuus, assiduus, integer*“: *вас граіовейѿни дан* „*tota die*“, *сву граіовейѿну ноћ* „*tota nocte*“ (RJA l. c.).

2.2. У одређеном виду уп. *grāidvėīnī*, *-ā*, *-ō* „целцат, читав (о временским појмовима)“: Гдје су села повиша, ту се по сву драговетну ноћ чује пушка и пјевање Јовићевић, Каже се: божји (сваки боговетни) дан, вас драговетни⁸ дан, дуги дуговетни дан Кушар (РСА), *grāiovījėīnī*, *-ā*, *-ō* „*id.*“: По цијели драговјетни дан не улазе у кћу Васојевићи (СТИЈОВИЋ).

2.3. Као и у случају *боіовейѿан* : *божји*, тако се и овде у истом значењу употребљава основни придев, уп. *grāi* (само одр., најчешће као појачање уз *сав* или *цео*) „целцат, читав (о временским појмовима)“: Није трену сву драгу ноћ Милићевић, Све драго лето лила је киша Мита Ракић, А шта си радио цио драги дан? Ђалски, По целу драгу ноћ свирка и песма Сремац, Драги дан сам био с њим ЦГ (РСА), Сву драгу ноћ што су препојали – Драго лето ја сам се мучила окд њега – Драго лето такд седї Косово (Елезовић I), уп. и изразе *вас граіи дан*⁹ Далм. и Херц., *сав граіи дан* (РСА s. v. *gān*¹). У RJA s. v. *grāi* даје се слично тумачење: „заједно с *вас* стоји уз имена *дан* и *ноћ* (најчешће адвербијално у асс.) јаче истичући дуљину времена; биће узето значење од пређашњега [„*sarus*“], али иронички, јер се обично о радњи која преко онога времена траје, говори као о чему што је неугодно“.

2.3.1. Ово значење придева *grāi* забележено је још у 16. веку: По мору гледаје вас драг дан¹⁰ (SP 4: 120 s. v. **dorgъ*). Исти спојеви јављају се и у словеначком: *vso drago noč*, *vsak dragi dan* Pleteršnik (l. c.).

2.4. У RJA l. c. се само констатује да је *grāiovēīan* „начињено од *grāi* као што је *боіовейѿни* од *боі*“, док Скок напомиње једино то да на Косову од *grāi* постоје придевске изведенице на *-аїи*, *-ациїи*, *-овейѿан*, *-ски*, које све служе за појачање заменице за тоталитет *вас*,

⁷ Занимљиво је да Вук не доноси овај придев.

⁸ Одатле облик *vāzgrāiovēīni* „васцео“ Херц. и Далм. (РСА).

⁹ Одатле облик *vāzgrāii* „васцео“ Херц. и Далм., *vāzgrāiskī* Косово (РСА).

¹⁰ Пример је из дела Ђора Држића (RJA).

цео: *граіаііи*¹¹, *граіаціиі*¹², *граідвейіан*¹³ (и ту упућује на *боіовейіан*), *грашки*¹⁴, као и да се сам придев *граіи* употребљава у тој функцији (Skok 1: 428 s. v. *drâg*).

3. Придев **дуговетан** делимично се разликује од претходна два тиме што се, осим у синтаagmaма типа *вас, цео (дан)*, користи и за појачавање основног придева *гуі*.

3.1. Он је потврђен само у одређеном виду, уп. *гуідвейіні*, *-ā*, *-ō* уз речи: *гуі, сав* и сл. за појачање њиховог значења: Дуги дуговетни дан (Вук; РСА), Каже се: божји (сваки боговетни) дан, вас драговетни дан, дуги дуговетни дан Кушар (РСА), *гуідвейі* / *гуідвейіні* / *гуідвљейі*, *-ā*, *-ō* „врло дуг“: Ваc дуговети дан не одваја се кап од земље – Радио сам дуги дуговетни дан – Косили смо цијело дуговето љето Ускоци (Станић). У RJA s. v. *гуідвейіні* даје се слично тумачење: „додаје се уз *гуіи (дан)* ради веће силе; испореди *боіовейіни*“.¹⁵

3.2. У истом значењу употребљава се и придев *гуідвйиі*, *-ā*, *-ō* „дуговетни“: Морао [је] један цијели дуговити, летњи рамазански дан ударати капом о тле БиХ, Дуговити дан што ће да преспава Косово (Елезовић I; РСА). Скок тумачи облик *гуідвйиі* „који дуго траје“ као придев на *-овиі* од *гуі* (Skok 1: 452 s. v. *düg*¹⁶), напомињући да се у функцији појачавања додаје и суфикс *-аціиі*: *гуіаціиі* (~ и *дан*) Космет¹⁷, уп. *граіаціиі* (в. § 2.4.).

3.3. Иако се придев *гуі* не употребљава самостално као *граі* (в. § 2.3.), он се појављује у сложеници *ваздуіи*, *-ā*, *-ō* (ради појачавања

¹¹ У примеру: Ваздрагати дан није бйјо код куће Косово (Елезовић I). Уп. и потврду из ЦГ *граіаіи*, *-a*, *-o*: Сву драгату ноћ сам сједио (РСА).

¹² У примерима: Цдо дан драгацити што смо преседели – Драгацито лето тај син ништа није рабџао Косово (Елезовић I).

¹³ Код Елезовића нема овог облика, већ он s. v. *грашки* упућује на потврду из RJA.

¹⁴ „Иде уз неке именице као *дан, ноћ, лейто, зима* да појача време и дужину трајања онога што означавају те именице: Свѹ драшку зиму несмо појали – Свѹ драшку ноћ што се није смйрйјо“ Косово (Елезовић I).

¹⁵ Облик *гуідвјейіан, -ііна, -ііно* у значењу „дуговечан“: Све ти твоје дуговјетно било НП (Вук; РСА) вероватно је настао према *гуіовјечан* (тако већ Broz 1891: 126), уп. и *гуідвейіні* у значењу „дуготрајан“: Дуговетна болест извесна је погибель Стерија (РСА).

¹⁶ Придев је још прасловенски, в. SP 3: 263–264 s. v. **dl'govitъ*.

¹⁷ У примеру: Дуги дугацити дан (Елезовић I). Облик *гуіаціиі* помиње се и у SP 3: 257–258 s. v. **dl'gokъ*.

4.4. Занимљиво је да се у РЈА наводи само облик *истї̀довейіан* (не и *истї̀овјейіан*), уз следеће објашњење: „Као да је аугментатив од *истї̀и*; нејасан је наставак *вейі* (могло би се помислити да постаје од *истї̀ов* и да је наставак *ейі*; али испореди *циі̀ловейіан*). – У наше вријеме, а између рјечника у Вукову ... с примјером: Исти истоветни отац ... Њеки су писци схватили да је *e* постало од *ě* по источном говору, те мјесто *e* пишу *je* и *ije* (ваља да према *разї̀овјейіан*).“

4.5. Слично тумачење нуди и Скок: „Према *каков*, *ї̀аков* створен је с помоћу суфикса *-ов* стари придјев *истї̀ов* 'исти, прави, истинит' који се налази у стцслав. и код нас у текстовима писаним црквеним језиком.²⁰ У народном говору и у књижевности ишчезао је,²¹ али је остао у сложеници *истї̀овейі* поред *истї̀ов(ј)ейіан* 'баш исти' са додатком *-вейі-ан* од *разї̀овјейіан*, *циі̀ловейіан*, *боіовейіан*“ (Skok 1: 732–733 s. v. *istī*).

5. Придев **једноветан** употребљава се искључиво самостално и не користи се у функцији појачавања.

5.1. Потврде овог придева доноси само Речник САНУ: *једнòвейіан*, *-ї̀на*, *-ї̀но* (ијек. и *једнòвјейіан*) „једноличан, монотон“: Тако га избави досадног му и једноветног брођења превод приповедака за децу Цветковић Косаре, „прост, једноставан“: Вриеди правило, да су у истом царству [биљном и животињском] облици једновјетни дуговјечнији него комплицирани Виенац 1875 (РСА), уп. и *једнòвейі*, *-а*, *-о* (ијек. и *једнòвјейі*) „једноличан, монотон“: Додија ми живот једновет, редован Змај (РСА).

5.2. У значењу „једноличан, монотон“ употребљава се и придев *једнòвї̀ї*, *-а*, *-о*: Његов посјет бивао [је] за њу ... нека промјена у оном једновитом животу Е. Мулабдић 1898 (РСА), али су његова примарна значења: „целовит, јединствен“: Душа [је] наша једновито биће Виенац 1871, „који се састоји из једног дела, елемента и сл., једноставан, прост“: Воду су држали све до конца 18. стољећа за једновито тиело Виенац 1871, „једнострук“: Множни број ... одговара и каже, колико путиј је што узето; средњему сполу броја (на -о) дOMETне се творка вит, струк, губ ... једновит, двовит, тровит Винко Пацел 1865 (РСА). Од њега су изведе-

или врло сличан; сасвим, потпуно исти; подударан, јединствен“ Доситеј, Бузолић (РСА).

²⁰ Уп. ESJS 254 s. v. *istъ*.

²¹ Уп. ипак *ї̀стї̀овї̀*, *-ā*, *-ō* заст. „исти, истоветан“: Што су год од истовога и свакога наума и памети могли, јесу доиста и урадили преко сваке мјере и разлога Сарајлија (РСА).

7.3. Скок тумачи придев *циіловейіни* на следећи начин: „Гледе *-вейіни* упореди: *цио боідовейіни дан*. Тај наставак имамо још и у придјеву *исііовейіни* (в.). Марин Држић употребљава облик са суфиксом *-овиі* (в.): *циіловиі*, образован према *цјеловиі* (в. *цио*). Према томе може се узети да је *-вейіни* настао из сложеног суфикса *-овиі* + *-ьні* с дисимилацијом *и – и > е – и* (уп. у романским језицима лат. *vīcīnus* > рум. *vesin* итд.)“ (Skok 1: 262 s. v. *cīglī*).

8. Скок овде по први пут покушава да објасни суфикс *-овейіан*,²⁵ али у суштини само понавља и незнатно допуњава тумачење које се још почетком прошлог века појавило на страницама *Насіавноі вјесника*: „Из Акад. Рјечника дознајемо, да има *боі-*, *циіл-*, *дуі-овиі*, – *исііовиі* нема –; значење ових ријечи на *-овиі* једнако је значењу Вукових ријечи на *-овейіан*. Очито је, да се на *-овиі* додало *-ан*: *боі-*, *циіл-*, *дуі-*, *исіі-овиіан*; тако колико год нам је *-овейіан* нејасно и непоуздано, толико нам је *-ов-иі-ан* разумљиво етимологијски у својим појединим дијелима“ (Dr. M. S. 1909: 37). Аутор заправо сматра да је Вук, као први који је придеве *боіовейіан*, *циіловейіан*, *дуіовейіан* и *исііовейіан* „с онаким дочетком наштампао“, у ствари те придеве „погрешно обрнуо“ на екавски говор. Његово тумачење цитира и Вабіс 1966: 244, док се Клајн не упушта у анализу, констатујући само да је *-овейіан* „суфикс нејасног порекла“ (Клајн 2003: 268).

8.1. Предложено тумачење могло би да стоји када би постојале одговарајуће паралеле. Dr. M. S. 1909: 36, додуше, признаје да у RJA нема ниједног примера поменутих речи на *-овиіан* и стога упућује на придеве *цјеловиіан*, *даровиіан*, *кишовиіан*. Ако је он у праву сматрајући да су примарни облици наших придева били **боіовиіан*, **циіловиіан*, **дуіовиіан* и **исііовиіан*, те да је касније *и* схваћено као икавски рефлекс *ѣ*, зашто онда немамо и облике **цјеловейіан*, **даровейіан*, **кишовейіан*?²⁶ Скок пак претпостављену дисимилацију поткрепљује романским паралелама које нису релевантне за наш језик.

8.2. У погледу фонетског лика суфикса такође се практично све до данас понавља становиште изнето у *Виенци* крајем 19. века:

²⁵ Из досадашњег излагања се види да то није учинио поводом претходних придева, а у одредници *-ev/-ov* чак констатује: „Нејасна је композиција *-овейіан* (нема примјера за *-евейіан*)“ (Skok 1: 497).

²⁶ Вишка потврда *боіовиіан* (в. § 1.1.) пре је обрнути пример, у коме се *и* јавља управо зато што су облици на *-ов(ј)ейіан* схваћени као рефлeksi *ѣ* (в. § 8.2.).

„Што ми обично говоримо *истїовјейни* (па и *боїовјейни*), требало би по Даничићеву тумачењу (Основе, на стр. 187.)²⁷ управо да се говори како је записано у Вукову Рјечнику, т. ј. ’исти *истїдвейни* отац’ (и *истїдвейнџстї*) као и ’сваки *боїовейни* дан’, ’цигли *циїловейни*’, ’дуги *дуїовейни* дан’ ... А *боїовјейан* бит ће начинили наши књижевници према *боїовиї* (које се говори у Славонији и у хрватском Приморју) ... држећи да је *e* у *боїовейни* само по источном говору; тако ће бити постало и *истїовјейни* и *истїовјейностї*“ (Broz 1891: 126). Овоме се приклања и Будмани у RJA (в. § 4.4.)²⁸, а у новије време Бабић (уп. Babić 1966: 224; id. 1986: 445).

8.3. Иако не треба сумњати у језичко осећање Вука и Даничића, обиље ијекавских потврда, а пре свега непрозирност суфикса *-ов(ј)ейан*, проблематизују горњу констатацију²⁹. Ситуацију додатно компликује и чињеница да разматрани придеви представљају врло разнородну групу, будући да су образовани од именица (*боїовейан*), заменица (*истїовейан*, *циїловейан*, *сваковейан*), придева (*драїовейан*, *дуїовейан*, *самовейан*) и бројева (*једновейан*).

9. Управо стога учинило нам се да би ови придеви, које спаја само заједничка функција, могли бити образовани **по моделу**. Пошто је придев *боїовейан* најраспрострањенији, сматрамо да је управо он послужио као модел са којег се суфикс *-овейан* пренео и на остале придеве.

9.1. Придев *боїовейан* је у погледу своје творбене структуре усамљен на словенском терену, али у погледу употребе има потпуну паралелу у слч. дијал. придеву *bohovitý / bohovaty (bohuvati)* који такође служи за појачавање исказа и јавља се у сличним спојевима типа *celý/každý bohovitý deň/mesiac*: Každí bohovití d’eň l’en to robí – Celí bohovit’í mesec kisel chlípal – Každí bohovit’í d’eň hriéchi dome robí – Celí bohuvati den zme rostlkalí hrudi, čo tade chodzili z vozi (SSN).³⁰

9.2. Која је етимологија придева *боїовейан*? Постојање синонимних облика *бдїодан*, *-а*, *-о*: Звиждао [је] сав богодани дан Јеретов-

²⁷ „**va** и **ta**, пред којима састављенијем задње самогласно основи до које долази гласи *o*, а од њих првоне самогласно бива *c*: *боїовейни*, *дуїовейни*, *истїовейни* (испор. **истовъ**), *циїловейни*; један од тих адјектива налази се у пјесми и с продуљеним *с* у *ѣ*: *дуїовјейан*“ (Даничић 1876: 187).

²⁸ За старију литературу в. Dr. M. S. 1909: 36.

²⁹ Сличан проблем јавља се и у етимологисању глагола *занов(ц)ейайи*, в. Бјелетић 2009.

³⁰ Семантички овамо не спада укр. *боговитий* „божанствен“ (Желеховский).

Каталинић (РСА) и *боіòрāднї*, *-ā*, *-ō*: Пластила сам цїѡ богòрāднї дāн Ускоци (Станић) дало нам је идеју да и облик *боіовеіѡан* протума-чимо као сложеницу. Указала су се три формално могућа решења.

10. Облик *боіовеіѡан* могао је настати хаплогогичом од непо-тврђеног, али извесног ***bogo-govětънъ* (као *blago-dětънъ*), за први део и значење уп. струс. придев *богоговѡинъ* „богољубив, који ду-боко поштује Бога“ (СДЈ), за други део уп. срп. придев *іòвиѡан*, *-їна*, *-їно* „поводљив, попустљив“³¹ Левач (РЈА; РСА), који Skok 1: 597 изводи од глагола *іòвјеѡи*³².

10.1. Псл. глагол **gověti* у значењу „угађати; трудити се (око не-кога, нечега) с великим поштовањем; годити, пријати“ првобитно је припадао општој лексици, а његов прелазак у религијску термино-логију био је везан за настанак словенске писмености и формира-ње словенских религијских термина (тако Воруџ 2007: 204). Писци првих словенских текстова користили су га у значењу „поштовати Бога, бити богобојажљив, живети богобојажљиво“, али то значење, карактеристично за старословенски и касније његове редакције, ни-је било својствено народном језику, а ако се негде и јавља, као нпр. рус. *благоговѣть* „дубоко поштовати кога“, несумњиво је преузето из црквене лексике (I. с.).

11. Облик *боіовеіѡан* могао би се свести и на сложеницу ***bo-go-větънъ*, чију скоро потпуну континуанту представља хапаксни придев *боіувјеіѡан* „богу намећен“: Најплеменитија је она забава богу-вјетна, у којој се затјечу и уста љуцка и љуцка памет А. Калић, 18. век (РЈА)³³. У РЈА s. v. упућује се на *увјеіѡан* „погодбен, уговорен; са-везан, обвезан; з а в ј е т а н“. Потоње значење, реализовано у приме-ру: Милостиви јесмо увјетни и послушни богу Ћ. Стули (I. с.), могло би се односити на претпостављену сложеницу ***bogo-větънъ*, али уп. и струс. придев *богоговѡиин* „orator divinus“ (Срезневский). Потпуно исти формални лик имају и облици стсрп. *bogosъvětънъ* „који је по Божјем савету“ (Zett 1970: 163), цсл. хрватске редакције *БОГООВѢТЪНЪ* „побожан“: *im že i mi vskr'som' bogoobêtnom' [i] misliju vêruemo* (РСЈНД),

³¹ За значење уп. стсл. *БЛАГООВѢТЪНЪ* „placabilis, помирљив“ (Miklosich).

³² О псл. глаголу **gověti* в. ЭССЯ 7: 72–73; SP 8: 154–155, уп. и id. 154 s. v. **govějънъ*.

³³ За паралелизам елемената *bogo-* и *bogu-* уп. стсрп. *bogoljubivъ* : *boguljubivъ*, *bogoljubъznъ* : *boguljubъznъ* (Zett 1970: 157, 164).

само што су код њих употребљени префигирани облици глагола **větiti*³⁴.

12. Коначно, ако пођемо од општеприхваћеног става да је примарни лик суфикса био *-овеѡан*, тј. да у њему није било јата, онда би се облик *боѡовеѡан* могао свести на сложеницу ***bogo-(j)ętьnъ*, за значење и творбу уп. придеве стрп. *bogoprijetьnъ* „који је примио Бога“ (Zett 1970: 161), стл. *богопѡиѡтънъ* „*deo placens; deum exsциpiens*“ (Miklosich), код којих је употребљен префигирани облик глагола **јęти*³⁵.

12.1. Глагол **јęти* улази у састав сложеница углавном у свом префигираном облику **prijęти*, што је свакако у вези са називом св. Симеона *богопѡиѡмъць*, *богопѡиѡмъць* (Miklosich)³⁶, уп. и стрп. придев *bogoprijetьnъ* „који се удостојио да прими Бога“ (Zett 1970: 160), али и стблр. *богообнятъй* „који припада богу“ (ГСБМ), образован помоћу глагола *јęти* са другим префиксом. У народном језику устаљена је синтагма *ѡримийи за боѡа* „кад тко учини што за што га тко у невољи замоли назвавши га по богу братом или женско сестром, а прима се за бога да се учини“: Она брати младе носиоце: богом браћо, млади носиоци, спустите га на земљицу чарну да га јадна ја мртва целивам ... То су они за бога примили НП Вук (RJA s. v. *bog*).³⁷

12.2. Глагол **јęти* присутан је у устаљеним изразима типа **rokoјęти* и **vęroјęти* (в. SP 6: 99), чије нам изведенице у великој мери објашњавају фонетски развој придева *боѡовеѡан*.

12.3. Тако, нпр., Вајан сматра да је стл. **rokoјęть* поред **rokovęть*, с.-х. *рѡковѡѡи*, слн. *rokovęt* итд. настало губљењем интервокалског *j*, и да се, вероватно, *v* појавило на месту хијата (Vaillant IV 689)³⁸. Махек изводи чеш. *rukovęť* и *rukoјęť* од **roko-ęть* < *j-ęти*,

³⁴ У московском прасловенском речнику до сада су реконструисане следеће изведенице овог глагола: **jъzvętiti*, **jъzvęть* (ЭССЯ 9: 94), **navętiti*, **navęть* I, **navęтьje*, **navęтьникъ*, **navęтьнъ(jъ)* (id. 23: 229–231), **obvętiti (se)*, **obvęt(j)anъje*, **obvęt(j)ati (se)* (id. 31: 30–33), **obvęть/*obvęть/*obvęta*, **obvęтьnica/*obvęтьникъ* (34–37) итд.

³⁵ Уп. ESJS 291–292; ЭССЯ 6: 71 s. v. **ęти*, **јътѡ*; SP 6: 99–102 s. v. **ęти* (**јęти*).

³⁶ Калк према гр. θεοδѡχος (ESJS 291–292 s. v. **јęти*).

³⁷ Уп. и рус. дијал. синтагму у којој се јавља исти глагол: *бога иметь* „бити честит, поштен“: Не имеешь ты бога – Поимел бы ты бога (ЯОС s. v. *бог*).

³⁸ У интервокалском положају *j* је слабо и подложно губљењу које води даљим контракцијама. Та чињеница се запажа већ у старословенском у „тешким“ наставцима имперфекта и промени одређеног придевског вида, где *-аѡахъ* обично прелази у *-аахъ*, одатле *-ахъ*, генитив *-ајего* у *-ааго*, одатле *-аго* и др. (в. Vaillant I 44).

сматрајући да се хијат попуњава са *v* или *j* у зависности од вокала који следи односно претходи (Machek 523 s. v. *ruka*). За остала тумачења в. ESJS 781 s. v. **rǫkovęть*; уп. и Skok 1: 779 s. v. *jėti*.

12.4. Од стсл. израза **вѣрж љти** „примити веру“ образован је рус. придев *вероятный*, по моделу сложеница са *-o-* (тако Фасмер 1: 299). Скок на исти начин тумачи с.-х. придев *вјѣројаѡиан* = *вјеровѡиан*, сматрајући да је потоњи облик настао према глаголу *вјеровѡи* (Skok 1. с.). Скок је свакако у праву, али можда бисмо могли претпоставити прелазни облик **веровейіан* (као *боіовейіан*), чије је друго *e*, под утицајем глагола, прешло у *a*. Синтагма **vęřǫ jęti* спада у сферу религијске лексике, у којој бисмо, с обзиром на горенаведене облике (в. § 12. и 12.1.), могли очекивати и spoj ***boga jęti*, који је могао дати супонирани придев ***bogo-(j)ęтьнъ* > ***bogo-ęтьнъ* > ***bogo-v-ęтьнъ* > *боіовейіан*.

12.5. Када је о творби реч, треба напоменути да се један део придева на *-тънъ* анализира као **-тъ-нъ*, тј. изводе се од глаголске именице на *-ti-* > *-тъ* (*блаіодејіан* од **bolgo-dę-tъ* „чињење добра“), а други део као *-тънъ*, тј. изводе се од пасивног партиципа на *-to-* > *-тъ*. Тако за *blagoprijęтьнъ* εὐάρεστος Brodowska-Honowska 1960: 111 полази од прилога *blago* и партиципа *prijęть*, док Vaillant IV 453–454 за стсл. *prijęтьнъ* „прихватљив“, *obъjęтьнъ* „који обухвата“, *vęřǫjęтьнъ*, цсл. *rojęтьнъ* „схватљив“ истиче да се ту не ради о „партиципима нужности“ који би одговарали литавским на *-tinas*, него о изведеницама у вези са глаголским именицама (у овом случају *-jętiје*). Дакле, у разматраном случају могло би се поћи или од **bogo-jęть*, или од **bogo-jęть* односно **bogo-jęтьје*.

12.6. У прилог овом тумачењу могли би говорити и горепоменути слч. придеви (в. § 9.1.). У картотеци SSN-а постоји дванаест потврда облика *bohovitý* и само две потврде облика *bohovatý* (поред примера наведеног у речнику, у картотеци постоји само још једна потврда, такође из околине Трнавe). Из те перспективе чини се да је облик *bohovatý* секундаран, настао као резултат контаминације *bohovitý* и облика са суфиксом *-atý* (уп. варијанте типа *zrnitý* : *zrnatý*, *vrchovitý* : *vrchovatý* и др.). Међутим, не може се искључити ни могућност да је вокал *a* у *bohovatý* рефлекс назала **ę*, будући да дијалекти у околини Трнавe имају **ę* > *a* (*maso*, *devat* и др.). У том светлу занимљив је и облик *bohuvatí* (SSN 1. с., без стандардизације), који би се могао свести на **bogu-ęть(jъ)* „узет од Бога“. Ипак,

иницијално *bohu-* је могло настати и под утицајем дијал. глагола *bohuvat, bohujem* (у књижевном језику *bohovat', bohujem* „псовати: „*boha!*“ – тако и у SSN 1: 139).³⁹

13. Овде се нужно поставља и питање семантике, јер данас реч *боіовейіан* заправо и нема одређено значење. Неки га, додуше, дефинишу као „сав, сваки, цео“, но *боіовейіан* у ствари само појачава значења тих речи (в. § 1.1. и 1.2.). Првобитно значење вероватно се затрло због непрозирне структуре придева, али на основу предложених тумачења могли бисмо га реконструисати као: *„богоугодан“ или *„Богу намењен“ или *„од Бога узет“. Зашто се онда реч са таквом семантиком нашла у синтаagmaма *сваки боіовейіни дан, целу боіовейіну ноћ* и сл.?

13.1. Већ смо поменули да се у истој функцији употребљава и придев *божји*: *сваки божји дан, свако божје јуіиро* (в. § 1.4.), уп. и изразе (*іо*) *васцели божји дан, (іо) цели (цео), чииіав божји дан* „од јутра до мрака, преко целог дана“ (РСА s. v. *gān'*). Иста је ситуација и у осталим словенским језицима, која показује да појачавајуће синтагме са придевом *божји* представљају општесловенску појаву, уп. мак. *цел божји ден* (PMJ s. v. *цел*), слн. *ves božji dan, vso božjo noč*, на vsem božjem svetu nimam nikogar, da bi mi pomagal (Pleteršnik s. v. *bóžji*), стчеш. *Celý božj den se wādil – Každau božj noc pláče – Celý božj rok – Pod šjrym božjm nebem* (Jungmann s. v. *božj*), чеш. нар. *boží* са појачавајућим значењем: *Ne přelozil od božího rana do božího večera ani křížem stěblo – Jedli, pili a tancovali celý boží den – No řek' to – boží pravda, mé ženě do oči* (PSJČ), слч. дијал. *celý/každý boží deň* (SSN s. v. *bohovitý*), луж. *kóždy zbóžny dzeńk, cyły zbóžny dzeń* (Pfuhl s. v. *dzeń*), пољ. *cały boży rok, cała boża noc* (SJP s. v. *boży*), пољ. *co boży dzień* „свакодневно“ (SJP s. v. *dzień*), каш. *Całi Boží zéń on přelátat* (Sychta s. v. *zéń*), рус. разг. заст. *каждый божий день* „свакодневно“ (ТСРЯ s. v. *божий*), блр. *кожны божы дзень* „id.“ (ТСБМ s. v. *дзень*).

13.2. Наведени словенски материјал даје основу за реконструкцију псл. споја **božьь dьнь*, у чијој би основи била представа да дани припадају богу, да долазе од бога. Та представа изражена је у разним словенским изразима и изрекама, уп. нпр. с.-х. *сваки у боіа дан*: Сваки у Бога дан ова старица шћаше полако доћи ... код Срдића (РСА s. v. *bōī*), рус. *что у Бога дня (гней)* „свакодневно“; *у Бога гней мно-*

³⁹ Податке из картотеке SSN-а добили смо љубазношћу др Лубора Кралика, сарадника Института за лингвистику „Људовит Штур“ Словачке академије наука, коме се овом приликом захваљујемо и на коментарисању словачких облика.

го; *даст Бог день, даст Бог и пицу* (Даль s. v. *день*), слч. дијал. *џио Виоһ дһа да* „сваки дан“ (SSN s. v. *deñ*).

13.3. Израз **božьjь dьнь* не може се посматрати изоловано од друге две – у литератури већ реконструисане – псл. синтагме: **bělьjь dьнь* и **bělьjь bogь* (уп. SP 1: 238–239 s. vv. **bělь* и **bělь bogь*; id. 5: 221–224 s. v. **dьнь*). Њихову паралелну употребу у истим обртима типа *не видейіи белоіа гана = не видейіи белоіа боіа*⁴⁰ Лома објашњава тиме што је иранизам **bogь* „deus“ заменио реч **dьнь* у њеном некадашњем теонимском значењу (Loma 1993: 202). Псл. **dьнь* је, наиме, изведено од пие. корена **dei-*, **di-*, исто као и пие. назив за обоготворено светло, дневно небо, одражен у стинд. *Dyaus*, гр. *Ζεύς*, лат. *Jupiter, Jovis* итд. (ор. cit; в. и SP 5: 224 s. v. **dьнь*; ЭССЯ 5: 213–214 s. v. **dьнь*), што значи да је у праиндоевропском иста реч могла значити и „обоготворено Небо, бог неба“ и „дан“. У прасловенском је, очито под иранским утицајем, дошло до замене пие. **deiyos* „бог“ са **bhaghos* „давалац“ (уп. SP 1: 296 s. v. **bogь* 1; ЭССЯ 2: 161–163 s. v. **bogь*; ESJS 70–71 s. v. *bogь*). Ако је Лома у праву, онда се псл. спој **božьjь dьнь* показује као етимолошки плеоназам, настао након замене старе индоевропске речи за небеског бога, на основу чега би се могло претпоставити да је у најранијој словенској религији, као праиндоевропско наслеђе, такође постојала еквиваленција „(врховни, небески) бог“ = „дан“, која је нашла свој посредан одраз управо у поменутом изразу.

13.4. С.-х. *боіовейіан* и слч. *bohovitý / bohovatý* могли би се окарактерисати као још једна од словачко-јужнословенских изолекси, тј. заједничких лексичких иновација из времена пред коначни распад словенског језичког и културног јединства⁴¹. Иновација би се састојала у замени првог члана псл. синтагме **božьjь dьнь*. Како је у питању присвојни придев од **bogь*, у значењу „који припада богу“, и овде би требало претпоставити слично значење, а од свих горенаведених хипотеза у њега се најбоље уклапа **bogo/bogu-jeťь* (-ьпъ) „од бога узет“.

14. Вероватно се облик *боіовейіан*, док је његов смисао још увек био разумљив, употребљавао у истим синтагмама и са истом функцијом као придев *божји*. Када је његово значење избледело, нејасан

⁴⁰ Уп. и буг. *да видя бял ден, да видя и аз бяла бога* „да видим срећу, радост“ (SP 1. с.).

⁴¹ Детаљније о томе в. нпр. Ивић 1991: 194–197; Stieber 1989: 12–13.

део *-овеџан* почео се доживљавати као формант за појачавање значења, осамосталио се и почео додавати другим речима као суфикс. Отуда и његова примена у придевима *грајовеџан*, *дујовеџан*, *истјовеџан*, *самовеџан*, *сваковеџан* и *цијловеџан*, где алтернира са другим појачајним суфиксима (в. нап. 3), уп. нпр. *грајаџи*, *грајаџиј*, *граџи* (в. § 2.4.), *дујаџиј* (в. § 3.2.), *истјаџи* (Клајн 2003: 278), *самџај* (ор. cit. 312), *самџиј* (ор. cit. 313). У случају придева *једновеџан* суфикс *-овеџан* лишен је чак и тог значења и сведен на ниво неутралног творбеног елемента.

Литература

- Белић 2000 – А. Белић: *Савремени српскохрватски књижевни језик. Други део: Наука о грађењу речи. У: Изабрана дела Александра Белића*, 14 том, Београд.
- Бјелетић 2009 – М. Бјелетић: Још једном о с.-х. *занов(и)еџајџи* (проблеми етимолошке праксе), *Studia etymologica Brunensia* 6, Praha, 27–36.
- Бојанић/Тривунац – М. Бојанић, Р. Тривунац: *Рјечник дубровачког јовора*, СДЗБ 49/2002.
- Вујичић – М. Вујичић: *Рјечник јовора Проиђења (код Мојковца)*, Подгорица 1995.
- Вук – В. Стефановић Карацић: *Српски рјечник*, Београд 1898³.
- Гаговић – С. Гаговић: Из лексике Пиве (село Безује), СДЗБ 51/2004, 1–313.
- ГСБМ – *Гістарычны слоўнік беларускай мовы*, Мінск 1982–.
- Далмација – С. Далмација: *Рјечник јовора Појкозарја*, Бања Лука 2004.
- Даль – В. Даль: *Толковый словарь живого великорусского языка I–IV*, Москва 1981–1982⁸.
- Даничић 1876 – Ђ. Даничић: *Основе српскога или хрватскога језика*, Београд.
- Ђоковић – Љ. Ђоковић: *Говорни грајуљи никшићког краја*, Београд 2005.
- Елезовић I–II – Г. Елезовић: *Речник косовско-међохиског дијалекта* (I = СДЗБ 4/1932, II = СДЗБ 6/1935).
- ЕРСЈ – *Етимолошки речник српског језика*, Београд 2003–.
- ЭССЯ – *Этимологический словарь славянских языков*, под ред. О. Н. Трубачева, Москва 1974–.
- Желеховский – Е. Желеховский: *Малоруско-німецкий словарь I–II*, Львів 1886.

- Ивић 1991 – П. Ивић: *О словенским језицима и дијалектима. Изабрани оілеги I*, Ниш.
- Јовановић В. – В. Јовановић: Речник села Каменице код Ниша, СДЗБ 51/2004, 313–688.
- Клајн 2003 – И. Клајн: *Творба речи у савременом српском језику 2*, Београд.
- Онишкевич – М. Й. Онишкевич: *Словник бойківських говірок I–II*, Київ 1984.
- Петровић Д. – Д. Петровић: *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад / Загреб 1978. (речник 142–162).
- Реметић – С. Реметић: *Из лексике источнобосанских Ера* (збирка речи у рукопису).
- РМЈ – *Речник на македонској јазик со српскохрватски јолкувања*, Скопје 1986.
- РСА – *Речник српскохрватској књижевної и народної језика САНУ*, Београд 1959–.
- РСГВ – *Речник српских јовора Војводине*, Нови Сад 2000–.
- СДЗБ – *Српски дијалектолошки зборник*, Београд.
- СДЯ – *Словарь древнерусского языка*, Москва 1988–.
- Срезневский – И. И. Срезневский: *Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам I–III*, Санкт-Петербург 1893–1912.
- Станић – М. Станић: *Ускочки речник 1–2*, Београд 1990–1991.
- Стевановић 1964 – М. Стевановић: *Савремени српскохрватски језик I* (Увод, фонетика, морфологија), Београд.
- СТИЈОВИЋ – Р. СТИЈОВИЋ: Из лексике Васојевића, СДЗБ 36/1990, 121–380.
- ТСБМ – *Глумачальны слоўнік беларускай мовы 1–5*, Мінск 1977–1984.
- ТСРЯ – *Толковый словарь русского языка I–IV*, под ред. Д. Н. Ушакова, Москва 1935–1940.
- Ћупићи – Д. Ћупић, Ж. Ћупић: *Речник јовора Зајарача*, СДЗБ 44/1997.
- Фасмер – М. Фасмер: *Этимологический словарь русского языка I–IV* (перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева), Москва 1986–1987².
- ЈОС – *Ярославский областной словарь 1–8*, Ярославль 1981–1989.
- Babić 1966 – S. Babić: Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku, *Rad JAZU* 344, Odjel za filologiju, knjiga XIV, Zagreb.

- Babić 1986 – S. Babić: *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb.
- Boryś 2007 – W. Boryś: Semantyka prasłowiańskiego *govęti, *Etymologie słowiańskie i polskie*, Warszawa, 200–205.
- Brodowska-Honowska 1960 – M. Brodowska-Honowska: *Słowotwórstwo przymiotnika w języku staro-cerkiewno-słowiańskim*, Kraków.
- Broz 1891 – I. Broz: Filologičke sitnice, *Vienac zabavi i pouci* XXIII/8, Zagreb, 126–127.
- ČDL – M. Hraste, P. Šimunović, R. Olesch: *Čakavish-deutsches Lexikon I*, Köln / Wien 1979.
- Dr. M. S. 1909 – Dr. M. S.: *Bog-, cigl-, dug-, ist-, -ovetan, -ovjetan, ili -ovitan?*, *Nastavni vjesnik* XVII, Zagreb, 36–37.
- ESJS – *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, Praha 1989–.
- Jungmann – J. Jungmann: *Slovník česko-německý I–V*, Praha 1989–1990².
- Lipljin – T. Lipljin: *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*, Varaždin 2002.
- Loma 1993 – A. Loma: Podunavska prapostojbina Slovena: legenda ili istorijska realnost?, *Јужнословенски филолоџ* 49, Београд, 187–220.
- Machek – V. Machek: *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968².
- Malbaša – Z. Malbaša: Iz leksike sela Donjih Ramića kod Ključa u Bosanskoj Krajini, *Прилози истраживању језика* 12, Нови Сад 1976, 95–117.
- Maretić 1899 – T. Maretić: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb.
- Miklosich – F. Miklosich: *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae 1862–1865.
- Pfuhl – Chr. Tr. Pfuhl: *Lausitzisch Wendisches Wörterbuch*, Bautzen 1886.
- Pleteršnik – M. Pleteršnik: *Slovensko-nemški slovar I–II*, Ljubljana 1894–1895.
- PSJČ – *Průruční slovník jazyka českého I–VI*, Praha 1947–1960.
- RCJHD – *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, Zagreb 1991–.
- RJA – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU I–XXIII*, Zagreb 1880–1976.
- Roki – A. Roki-Fortunato: *Libar viškiga jazika*, Toronto 1997.
- SJP – J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki: *Słownik języka polskiego I–VIII*, Warszawa 1900–1953.
- SJS – *Slovník jazyka staroslověnského 1–52*, Praha 1958–1997.
- Skok – P. Skok: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb 1971–1974.
- SP – *Slovník prasłowiański*, pod red. F. Sławskiego, Wrocław etc. 1974–.

- SSN – *Slovník slovenských nářečí*, Bratislava 1994–.
- Stieber 1989 – Z. Stieber: *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, Warszawa.
- Sychta – B. Sychta: *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej I–VII*, Wrocław 1967–1976.
- Vaillant – A. Vaillant: *Grammaire comparée des langues slaves I–IV*, Lyon / Paris 1950–1974.
- Zett 1970 – R. Zett: *Beiträge zur der Nominalkomposita im Serbokroatischen. Die altserbische Periode*, Köln / Wien.

Summary

Marta Bjeletić

TOWARDS A STUDY OF ADJECTIVES *BOGOVETAN* AND THE LIKE

The paper offers an analysis of Serbian adjectives *bogovetan*, *dragovetan*, *dugovetan*, *istovetan*, *jednovetan*, *samovetan*, *svakovetan* and *ciglovetan* which, from a synchronic point of view, have an ending in *-ovetan*. Such adjectives often come in syntagmata where they function as intensifiers. It is presumed that it was the adjective *bogovetan* that originally served as a model from which the suffix *-ovetan* was generalized. Three possible etymological explanations of this adjective are offered: **bogo-govětъnъ*, **bogo-větъnъ* and **bogo-(j)ętъnъ*. In the realm of semantics, structures like S.-Cr. *ceo bogovetni dan*, Slk. *celý/každý bohovitý/bohovatý deň* are related to general Slavic syntagmata of the type *ceo božji dan*, on the basis of which a PSl. combination **božьjъ dьnъ* is reconstructed. And finally, S.-Cr. *bogovetan* and Slk. *bohovitý/bohovatý* are defined as a Slovakian-Southslavic isolex(eme).

СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ
(Београд)

ОД ИМЕНИЦЕ (X)ATAP „ВОЉА, НАКЛОНОСТ, МИЛОСТ“
ДО ПРИДЕВА БЕЗАЈТРЕН „НЕОБАЗРИВ“*

У раду се даје анализа различитих облика и значења забележених код лексичке породице турцизма (x)aiuar „воља, наклоност, милост“. Посебно се тумаче изрази у којима се ова реч јавља и наводе паралеле из других балканских језика и могући турски фразеолошки предлошци. Предлаже се етимолошко тумачење придева *безајтрен* „необазрив“.

Кључне речи: српски језик, турцизми, етимологија, дијалекатска лексика, полукалкови.

0. Именица *xaiuar* т., у основном значењу „воља, наклоност, љубав, милост“, са изведеницама, различитим фонетским и акценатским варијантама и у бројним синтагматским и фразеолошким склоповима, веома је добро потврђена широм српско-хрватског језичког простора. Циљ овог рада је да најпре да преглед облика и значења лексичке породице ове речи у српско-хрватском језику и да установи у којим се устаљеним изразима она користи. Затим да, поређењем са материјалом из турског и других балканских језика, утврди која су значења и у којим спојевима позајмљена из турског језика, а која су се развила самостално, секундарном семантичком адаптацијом у српском језику. На послетку, имајући у виду творбено-семантичке механизме ове лексичке породице и дијалекатске особености присутне у црногорским говорима, у раду се предлаже етимолошко тумачење наизглед усамљеног придева *безајтрен* „који не говори ни по чијој вољи, отворен, необазрив“ забележеног у Пиви.

* Овај текст је резултат рада на пројекту 148004: „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошкој речника српској језика*“, који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

1.1. Најстарија потврда ове речи регистрована је у 18. веку и то у облику *xáũur* т. „корист“: Који приварит неће ни за каков хатур ни за плаћу (RJA); такође Црна горо хатур ми је на те, јер мој драги сад замаче за те БиХ (Škaljić)¹. Са очуваним *x*- посведочене су и следеће варијанте: *xáũar* „воља, обзир, милост, корист, жеља“ (RJA; Škaljić) „памет, сећање“: Колико ми је у хатару (хатру), то је било прошле године Босна (Škaljić), *xáũer* „љубав, воља, милост“ НП, НПосл Вук (RJA; Škaljić), *xáũor* „id.“ (RJA), „памет, сећање“: Стално си ми на хатору (на хатру) Босна (Škaljić).

1.1.2. Изведенице од горенаведених именица су: *xáũarov*, *xáũerov* само у народним пословицама: Хатарова кућа у потоку, једва јој се слеме види (Вук), *xáũoran* адј. „који жели само своју корист, који ради само на своју корист“: Има једну ћуд и вољу сву нељубезљиву илити хаторну ... Вас колики свет јест интересат илити хаторан (RJA)², *xáũarљив* „лако увредљив, осетљив“ (Škaljić); *xáũariũũ* impf. „замерати некоме за нешто“ (Škaljić), *xáũerisaũũ* „радити по хатеру“ Србија (RJA)³; *xáũarũija* т. „човек који ради по хатеру“ НПосл Вук (RJA), *xáũerũija*, *xáũorũija*, *xáũurũija* „id.“ (Škaljić).

1.2.1. Са уметнутим *-j-* забележене су следеће потврде: *xájũar* „љубав, воља, наклоност“ НП ЦГ Вук (RJA), НП Хрватска (Škaljić), *xájũer* „id.“ НП ЦГ (Вук), *xájũor* ЦГ (RJA).

2.1. Најбројније су потврде у којима је дошло до уобичајене фонетске промене губљења почетног *x*:- *áũar* т. „љубав, наклоност, обзир, воља“ НП Вук, НП Босна, Србија (РСА), *áũar*, *áũar* „воља, осећање, љубав, протекција“: Не могу да му искочим из атара. Остало ми је атар. Атар да ви не остане. Њему за атар сам ви то учинијо. Не по правде, но за атар. Ти да ми имаш атар, не би тако учинијо, но си човек без атара. За Божи атар.⁴; „саучешће, пажња“: Бога ми одамно несу били, кад је умро покојни бала, долазили су на атар (т. ј. да изјаве саучешће) Косово (Елезовић I); *áũer* „љубав, наклоност, обзир, воља“ Ј. Веселиновић, М. Глишић (РСА), Љештанско (Тешић); *áũor* „id.“: Максим Анђи атор

¹ У Шкаљићевом речнику је за овај пример дато значење „жао (ми је)“.

² RJA напомиње да је у оваквом, негативно конотираном значењу, придев *xáũoran* забележен само код једног писца.

³ Почетно *x*- у овој одредници није сасвим поуздано јер сви примери у RJA имају облик *áũerisaũũ*.

⁴ Уп. и одговарајућу албанску конструкцију *Pasha hatrin e Zotit* „тако ми Божјег хатара“ Скадар (Dizdari 369).

пријатељ Загарач (Ћупићи), *áĵīor* „љубав, наклоност, обзир, воља“, „корист, рачун“: Жену се момци ... 'дикод по срцу ... а највише по ајтору, интересу Пољица (РСА).

2.2.2. Изведенице: *áĵīاران*, *-āрна*, *-āрно* „који неће другоме да се замери; склон да другоме учини услугу, предусретљив“ Ускоци (Станић), *áĵīеран*, *-рна*, *-рно* „спреман да чини услуге“: Он је доиста ајтеран: просто се радује ако може да коме изиђе у сусрет Црна Гора (РСА), *áĵīарљив* „id.“: Дужност је свакој кући давати „наруче“, јер која кућа у томе отскочи зове се „ајтарљива кућа“ Кучи (РСА); *áĵīèрисāи* *īprf.* „ићи по нечијој вољи“: Сви ајтеришу старцу Вујадину, ко да иг је нечим омађијо Пива (Гаговић), „чинити некоме за љубав“ Црна Гора (РСА), *áĵīарџија*, *áĵīерџија* т. „особа која радо чини добротворства, услуге и сл.“: Марко е био велики ајтерџија и вазда е више волио да учини ајтар сиромуау но газди Васојевићи (СТИЈОВИЋ), *áĵīèрџија* „који поступа према личним симпатијама“ Црна Гора (РСА).

3.1. Само једном је посведочена варијанта са протетским *j-*: *ĵā-īor* т. „љубав, наклоност, обзир, воља“: Сна заови ни јатора нема НП Вук (РСА). Протетско *j-* испред *a-* ретко се среће код турцизама⁵, иако је ова фонетска промена присутна код речи словенског порекла у ранијој фази развоја (типа *јабука*, *јајода*, *јајње* и сл.). С обзиром на то да је овај облик потврђен само једном у народној песми, могуће је и да је записивач само чуо *j* у изговору због избегавања хијата у склопу *ни аīора*.

3.2. Није јасно да ли су са овим турцизмом у вези следеће речи: *ĵāīòрнији* адј. „јачи, чвршћи (за дјецу, и за остале младе животиње)“ (Вук), *ĵāīòран*, *-рна*, *-рно* „физички јак, способан; окретан, живахан, брз; жустар, крепак“: Јаторни волови преживају украј падине Шапчанин, Србија, Хрватска, Црна Гора (РСА), „снажан, окретан, живахан“: Дјеца су нам све јаторнија Поткозарје (Далмација), *ĵāīòран*, *-рна*, *-рно* (обично у компаративу) „јак, снажан, способан“ Горње Цапарде (Ђукановић), *ĵāīор*, *-а*, *-о*, *ĵāīòран*, *-рна*, *-рно* „одрастао, развијен, матор, зрео (о детету или младој особи); живахан, крепак, снажан; простран (о кући); сав, потпун“ Ускоци (Станић)⁶, *ĵāīòр-*

⁵ Забележено је спорадично и у слабо потврђеним примерима: *јаваз* „глас“, поред чешћег *аваз*, *ĵāīгџи се* „чистити лице од длака уз помоћ агде“, поред *аīгџи се* (РСА). Уп. и Stachowski 1973: 169 где се за протетско *j-* у српско-хрватским турцизмима каже да се јавља само испред *e-*.

⁶ Уп. и *ĵāīара* f. „оронула, слаба кућа, страћара“ Ускоци (Станић).

нѿсѿ f. „физичка способност, снага, крепкост“ (РСА)⁷. Skok 1: 762 под одредницом *јаѿѿоран* тумачи овај придев као изведеницу на -ѿн од заменице *јетерѿ* „који год“, са прелазом *је-* > *ја-* и компаративним суфиксом -ѿер, -ѿор као у речи *шесѿеро* поред *шесѿоро*. Иако је поређење са придевом *јак* задовољавајуће, пре свега са семантичке стране, извођење придева од заменице *јетерѿ* није довољно убедљиво. Формално извођење ових придева од именице *јаѿѿор* мање је спорно, али проблем представљају нејасна семантичка веза и непоузданост саме хапаксне потврде. Можда би се ова значења могла посматрати као последица укрштања са придевом *јак*, за шта уп. *јакѿоран*, -рна, -рно „јак, млад, кочоперан“ Дворска (РСА), мада недостаје макар једна потврда придева *јаѿѿоран* у значењу „добар, срдчан, предусретљив и сл.“.

4.1. Порекло именице (x)аѿѿар „воља, љубав, наклоност и сл.“ од тур. *hatır* „id.“ дају сви релевантни приручници: Skok 1: 661; Škaljić 319–320, Knežević 146. Турска реч је од ар. *ḥātīr* (Räsänen 157).

4.2.1. Са фонетске тачке гледишта занимљиво је, као што и Skok l.c. напомиње, да „у хрв.-срп. рефлексима за тур. *ı* упада у очи множина употребљених самогласа *a/e/o/y*, дакле свих осим *и*“. Дијалекатске речи које Скок није имао на располагању показују и рефлекс тур. *ı* као *ь*, али ни у том новом материјалу ни на једном месту није потврђена адаптација тур. *ı* као *и*. То представља особеност лексичке породице овог турцизма, будући да је уобичајени рефлекс тур. *ı* у српско-хрватском језику управо вокал *и*, уп. Stachowski 1973: 39⁸.

4.2.2. Такође је специфичност ових речи и уметнуто -*j*- у бројним потврдама из Црне Горе, неколико из Хрватске и код Вука. Skok 1: 661 тумачи то као последицу замене *ā* из арапског, које је и у турском наглашено, али нема квантитет адекватан арапском.

4.3. Турска реч *hatır* позајмљена је и у друге балканске језике: мак. *аѿѿер* „воља, љубав“ (Јашар-Настева 106), буг. *хатѿрѿ*, *хатѿргжѿја*, *хатѿргжѿјика* (Младенов), рум. *hatîr*, *hatîrgiu* „заш-

⁷ Са придевом *јаѿѿоран* свакако су у етимолошкој вези имена домаћих животиње: *јаѿѿоња* / *јаѿѿоња* т. име вољу Брувно, Ускоци (РСА), *јаѿѿѿрка* f. име крави Лика (РСА), *јаѿѿоша* / *јаѿѿоша* f. име овци, кози или свињи која води стадо, крдо; име крмачи, кози Хрватска (РСА), *јаѿѿуља* f. име крави Лика, Ускоци (РСА).

⁸ Детаљније о рефлексу турског полугласа у турцизмима из призренско-тимочких говора в. Petrović 2000.

титник, помагач“ (Tiktin 2: 285–286), арум. *hătîre* f. „пажња, љубазност, услуга“, *hătîrġi* „предусретљив, пажљив“ (Paparagi 1: 552), алб. *hatër, hatér hatërli-je, hatërxhi*, поред *hatërrlleshë, hatërxheshë* (Dizdari 368–369), *hatëronj* „повлађивати“, *hatrueshëm* „наклоњен“ (Boretzky 1976: 61), нгр. *хатіри, хатіркός* „предусретљив, услужан“ (Хориков/Малев).

5.1. Још је Скок приметно да се именица *хайџар* и њене фонетске варијанте јављају само у одређеним синтагматским везама, навевши две: *џо хайџеру* и *хайџур ми је на џе* (Skok 1: 661). Презентирани лексички материјал не само да потврђује Скокову напомену, него и повећава инвентар устаљених израза у којима се ова реч користи. Поједини изрази могу се протумачити као полукалкови са турског језика, а за неке од њих су посведочене и адекватне паралеле у другим балканским језицима⁹.

5.2. Српски лексикографски извори бележе следећу фразу: *изићи (коме) из аџара* „не учинити (коме) по вољи, замерити се“ Србија (РСА), *изићи (коме) из хайџара* Кнез Милош га постави саветником, чега се Милутин прими преко воље, само да не изиђе кнезу из хатара Србија (РЈА); *изићи (коме) из ајџара* „огрешити се о љубав према коме, замерити се“: Тешко би било да му изиђем из ајтара Ускоци (Станић), *ајџџер* у примеру Ижљегла си му из ајтера и то ти је Загарач (Ђупићи), *аџар, аџар* у примеру: Не могу да му искочим изатара Косово (Елезовић I). Она је полукалк од тур. *birinin hatırından çıkmamak* „избегавати да се драгој особи одбије жеља, повреде осећања“ (BTS). Дослован превод турског израза био би „не изаћи из нечијег хатара“, тако да израз у позитиву има значење као у српском „не учинити некоме по вољи, повредити некоме осећања, замерити се“.

5.3. Са глаголима *биџи* и *осџаџи* посведочени су изрази: *биџи (осџаџи) аџер* „бити (некоме) криво, жао, расрдити се“: То је мајци врло атер било, | Удри ћерку по белу образу НП Србија, Немој да ти остане атер Косово (РСА), *аџор биџи (осџаџи)* „бити (некоме) криво, жао“: То Јовану врло атор било, | Па ево га љуби у одају: | ... Је л’ истина што ми на те кажу? НП Босна (РСА), *аџор* „замерка, увреда“ у примеру: Осто ми је вел’ки атор на њега Поткозарје (Далмација). У македонском и бугарском језику одговарајући изрази долазе у склопу са

⁹ За фразеолошке балканизме, настале калкирањем или полукалкирањем в. Paparagi 1908, Јашар-Настева 124–174, Petkova-Schick 1992, Петровић 1999, Петровић 2001.

глаголом *осџанува*, односно *останж*: мак. *осџанува аџер* „вређати, замерати“: Честити царе, му рекол првио еким, аџр да не ти остани, ти тоа што бараш, ни било досега, ни па ... (Јашар-Настева 159), буг. *останж ми хатџрџ* „бити некоме криво због нечега“ (Геров). Они су полукалкови од тур. *hatiri kalmak* „id.“ (*kalmak* „остати“).

5.4.1. У Елезовићевом речнику за реч *аџар*, *аџџер* поред значења „воља, осећање, љубав, протекција“ наводи се и значење „саучешће, пажња“ са примером: Бога ми одамно несу били, кад је умро покојни бала, долазили су на атар (т. ј. да изјаве саучешће) Косово (Елезовић I). У Загарачу је такође реч *аџџер* потврђена у значењу „саучешће“: Оћемо ли одит на ајтер у Бандиће, умро ни је пријатељ Загарач (Ћупићи). Из примера је очигледно да сама реч *аџар* / *аџџар* нема значење „саучешће“, већ да изрази *долазити на аџар* са Косова и *огити на аџџер* из Загарача значе „изјавити саучешће“. У албанском је посведочен израз *me shkue në hatër* (дословно *ићи у хаџар*) „изјавити саучешће“ (Dizdari 369)¹⁰. У турском језику постоји израз *hatirına gelmek* (дословно *гоћи у хаџар*), али само у значењу „сетити се, пасти на памет“, а не и „изјавити саучешће“. Међутим, пошто тур. *hatir* значи и „успомена, сећање“ може се претпоставити да се значење „изјавити саучешће“ развило преко *ићи, гоћи на ѿомен; ѿомен* „успомена; сећање на преминуле“. Подударна употреба турцизма *хаџар* са глаголима кретања у специфичном значењу може указивати на евентуално заједничко турско порекло фразе, али и на интерференцију српско-црногорских и албанских говора у релативно блиском ареалу.

5.4.2. У значењу „изјавити саучешће“ реч *аџџер* забележена је и са глаголом *иџиџаџи*, у изразу *иџиџаџи (коме) аџџер* у Кучима: Дошао је род погибаочев ... Њих је убилац далеко срео и питао им, по обичају ајтер и одвео их кући Црна Гора (РСА). У турском језику постоји формално адекватан израз *hatir sormak* (дословно *иџиџаџи хаџар*), често и у склопу са *hal hatir sormak* (*hal* „стање“) „распитивати се за нечије здравље“. Пошто се значење турске фразе не подудара се са српским, није извесно да се ради о полукалку из турског, а како је у овој синтагми реч потврђена само у једном извору вероватније је да је помак ка „изјавити саучешће“ последица локалног семантичког развоја.

¹⁰ У значењу „изјавити саучешће“ реч је забележена у часопису *Hylli i Dritës* који излази у Скадру, док Диздари напомиње да није имао прилике да га чује на северу Албаније (Dizdari l.c.).

5.5. Само Шкаљић у свом речнику даје израз *хайар искварији* „замерити се, нажао учинити“ без примера. Са глаголима који значе „(по)кварити“ одговарајуће фразе забележене су у македонском, бугарском и румунском језику: мак. *расијува айер* „замерити се“: ... арно ама царот неќел да му го расипат атарот на пашата, што го истерал него... (Јашар-Настева 159), буг. *развалюмь, разсынвамь, разтурюмь, трошьж, строшювамь, крьшьж нъкому хатџра* „не радити некоме по вољи, не слушати“ (Геров), рум. *a strica hatîrul cuiva* (дословно *кварији хайар*) „увредити, повредити (некога)“ (Tiktin 2: 268). Ови се изрази могу сматрати полукалковима од од тур. *hatırını yıkmak* „увредити некога“ (*yıkamak* „расути, уништити“)¹¹. У македонском постоји и израз *крши айер (некому)* „замерити се (некоме), увредити (некога)“: Та каурите, вашиот атер не го кршат. Врато му кршам, атаро не му кршам, што је од тур. *hatırını kırmak* „id.“ (*kırmak* „ломити“) (Јашар-Настева l.c.).

5.6. РСА бележи као посебне изразе и у *ајџер (исџине, љравице)* „у прилог, у корист истине“: Сматрали смо за дужност нашу, да овај наш поглед ... саопштимо, у ајтер истине и у ајтер правице Бранково коло, у *ајџар исџине* „у прилог истине“: Да видимо шта се може рећи у атар или против претпоставке Србија (РСА). Исти синтагматски склоп посведочен је и у албанском *për hatër të së vërtetës...* (досл. у *хайар исџине*) „зарад истине, у прилог истине“ (Dizdari 368). Ови примери пре се могу посматрати у контексту значења синтагме у *ајџар*, за *ајџар* „зарад, у прилог“, „у корист“, као у примерима из Елезовићевог речника: Њему за атар сам ви то учинијо. Не по правде, но за атар (Елезовић I), него као полукалкови с турског. Српском у *ајџер / ајџар*, за *ајџар* и албанском *për hatër* одговарају турске конструкције са дативом *hatırına* (дословно *џвоме хайару*) или *hatırın için* (дословно за *џвој хайар*). Уп. и *ајџр* „љубав, поштовање“ у примеру: Не ми се работи, ама на тебе за аџр ћу ти уработим Лесковац (Митровић), као и буг. за *хатџрџ, по хатџрџ* „из поштовања (према некоме); да би се угодило некоме“ (Геров).

6.1. Анализа употребе турцизма (*х*)*ајџар* у одређеним синтагматским везама показује да се ради правилног дефинисања значења позајмљеница, па и њихове етимологије, оне морају посматрати у

¹¹ Јашар-Настева l.c. наводи као турски предложак израз *hatırını bozmak* „id.“ (*bozmak* „кварити, расипати, растурати“), али он није потврђен у нама доступним лексикографским изворима.

особа, којој је стало до части и поштења“: То су људи све саме рзлѣ Ускоци (Станић)¹⁵, *безисаван*, *-вна*, *-вно* „који је дрзак, самовољан, свашточина, који прелази мјере и границе“: Сви сте ви безисавни од *исѧф* т. „претерано, прекомерно трошење, прелажење мере у поступцима“: Он ни у чему нема исафа, безисаван човјек Прошћење (Вујичић)¹⁶, *бѣзауран* „бескористан“ од *аир* т. „корист“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ)¹⁷, *безаберан*, *-рна*, *-рно* „безбрижан“ Црна Гора (РСА) од *(х)абер* т. „вест“¹⁸.

Литература

- Боричић – В. Боричић Тиврански, *Рјечник васојевићког јовора*, Београд 2002.
- Вујичић – М. Вујичић, *Рјечник јовора Прошћења (код Мојковца)*, Подгорица 1995 (Посебна издања ЦАНУ, књ. 29, Одјелјење умјетности књ. 6).
- Вук – В. Стефановић Карацић, *Српски рјечник*, Београд 1898³.
- Гаговић – С. Гаговић, Из лексике Пиве (село Безује), *Српски дијалектолошки зборник* 51, Београд 2004, 1–312.
- Геров – Н. Геров, *Речник на българския език I–V; Дополнение*, Пловдив 1895–1908, репринт София 1975–1978.
- Далмација – С. Далмација, *Рјечник јовора Појкозарја*, Бања Лука 2004.
- Динић – Ј. Динић, *Тимочки дијалектски речник*, Београд 2008.
- Ђоковић – Љ. Ђоковић, *Говорни граиуљи никшићког краја*, Београд 2005.
- Ђукановић – П. Ђукановић, Говор села Горње Цапарде, *Српски дијалектолошки зборник* 29, Београд 1983, 191–294 (речник 271–285).
- Елезовић – Г. Елезовић, Речник косовско-метохиског дијалекта I, *Српски дијалектолошки зборник* 4, Београд 1932; II, *Српски дијалектолошки зборник* 6, Београд 1935.
- Живковић – Н. Живковић, *Речник иројског јовора*, Пирот 1987.

¹⁵ Од *рз*, *хрз*, *хѣрз* „поштење, част, образ“ од тур. *ırz* < ар. (*irđ*) (Škaljić 537).

¹⁶ Значење речи *исаф* вероватно је непрецизно дефинисано и треба да гласи „праведност, милост, сажалење, обзир“ од тур. *insaf* „id.“, уп. Škaljić 347 s.v. *insāf*. РСА бележи, поред *исаф*, само облик *исѧв* „саосећање, самилост, сажалење“ Велики Шилеоговац, Параћин и погрешно га тумачи од тур. *his* „осећање“.

¹⁷ Од тур. *hayır* „id.“ < ар. *ḥayr* (Škaljić 297).

¹⁸ Од тур. *haber* < ар. *ḥabār* (Škaljić 294).

- Жугић – Р. Жугић, Речник говора јабланичког краја, *Српски дијалектолошки зборник* 52, Београд 2005.
- Златановић – М. Златановић, *Речник јовора јужне Србије*, Врање 1998.
- Јашар-Настева – О. Јашар-Настева, *Турскије лескички елементи во македонскиој јазик*, Скопје 2001.
- Младенов – С. Младенов, *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*, София 1941.
- Митровић – Б. Митровић, *Речник лесковачкој јовора*, Лесковац 1984.
- Петровић 1999 – С. Петровић, Ни абера нема, *Наш језик* 33/1–2, Београд, 90–98.
- Петровић 2001 – С. Петровић, *Ојворено и зајворено* као ознаке за светлу и тамну нијансу боја, *Кодови словенских култура* 6, *Боје*, Београд, 32–41.
- Петровић 2007 – С. Петровић, Из црногорске дијалекатске лексике, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* L, Нови Сад, 669–676.
- РСА – *Речник српскохрватској књижевној и народној језика САНУ*, Београд 1959–.
- Станић – М. Станић, *Ускочки речник* 1–2, Београд 1990–1991.
- СТИЈОВИЋ – Р. СТИЈОВИЋ, Из лексике Васојевића, *Српски дијалектолошки зборник* 36, Београд 1990, 121–380.
- Тешић – М. Тешић, *Говор Љештанског*, *Српски дијалектолошки зборник* 22, Београд 1977, 159–328 (речник 259–297).
- Ћуপিћи – Д. Ћупић, Ж. Ћупић, *Речник говора Загарача*, *Српски дијалектолошки зборник* 44, Београд 1997.
- Хориков/Малев – И. П. Хориков, М. Г. Малев, *Новогреческо – рускиј словарь*, Москва 1980.
- Чемерикић – Д. Чемерикић, збирка речи из Призрена (грађа РСА).

* * *

- Boretzky 1976 –N. Boretzky, *Der Türkische Einfluss auf das Albanische, Teil II, Wörterbuch der albanischen Turzismen*, Wiesbaden.
- BTS – *Büyük Türkçe Sözlük*, електронска верзија: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- Cioranescu – A. Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano*, Tenerife 1966.
- Dizdari – *Fjalor i Orientalizmave në Gjuhën Shqipe*, Tiranë 2005.
- Papahagi – T. Papahagi, *Diçionarul dialectului aromân, general si etimologic I–II*, Bucureşti 1963.

- Papahagi 1908 – P. Papahagi, Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanischen, Neugriechischen und Bulgarischen, *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig* 14, Leipzig, 113–170.
- Petkova-Schick 1992 – I. Petkova-Schick, Osmanisch-türkische Reflexionen im Balkanslawischen unter besonderer Berücksichtigung der Phraseologie und Lexikologie, *Linguistique balkanique* 35/1–2, Sofia, 59–66.
- Petrović 2000 – S. Petrović, Some problems of Balkan Turcisms, *Balkanlinguistik Synchronie und Diachronie*, Thessaloniki, 175–187.
- RJA – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–XXIII, Zagreb 1880–1976.
- Skok – P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV, Zagreb 1971–1974.
- Stachowski 1973 – S. Stachowski, *Fonetyka zapożyczeń osmańsko-tureckich w języku serbsko-chorwackim*, Wrocław.
- Škaljić – A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1979⁴.
- Tiktin – H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* I–III, 2. überarbeitete und ergänzte Auflage von P. Miron, Wiesbaden 1986–1989.

Summary

Snežana Petrović

FROM THE NOUN (*H*)*ATAR* “WILL, FAVOUR, MERCY” TO THE ADJECTIVE *BEZAJTREN* “CARELESS”

The paper analyzes different forms and meanings of the Turkish loan-word (*h*)*atar* „will, favour, mercy“ and its lexical family. It also emphasizes the use of the words analyzed in specific phraseological structures and the meanings derived from respective contexts. These are accompanied by parallels from other Balkan languages as well as their Turkish prototypes – whenever they are attested. The paper also offers an etymological explanation of the dialectal adjective *bezajtren* „careless“.

МАРИЈА ИЛИЋ
(Београд)

ДИНАМИКА ЈЕЗИЧКЕ И СОЦИЈАЛНЕ ПРОМЕНЕ:
О МАЊИНСКИМ ЈЕЗИЦИМА У МАЂАРСКОЈ
С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА СРПСКИ ЈЕЗИК*

Представља се кратки социолингвистички опис српског као мањинског језика у Мађарској, и то пре свега однос двојезичности, одржања/замене језика и језичке идеологије говорника. Ради увида у друштвени контекст даје се преглед социолингвистичких проучавања мањинских језика који имају развијени контакт са српским, и то: немачког, румунског, бугарског, хрватског. На крају, дат је кратак преглед досадашњих истраживања српског језика у Мађарској и описана је савремена социолингвистичка ситуација српског као мањинског језика.

Кључне речи: мањински језик, замена језика, идентитет, језичка идеологија, двојезичност, Мађарска, српски, немачки, румунски, бугарски, хрватски.

1. „Замена језика“ и језичка идеологија говорника

Замена језика се дефинише као процес у коме хабитуална употреба једног језика бива замењена хабитуалном употребом другог језика, при чему неколико наредних генерација наставља да користи оба језика (Weinreich 1953). Многа истраживања европских етничких и језичких заједница указују на замену језика у оним заједницама за које је била карактеристична вишевековна двојезичност или вишејезичност.¹ Захваљујући научним истраживањима као и

* Рад је настао у оквиру пројекта Балканолошког института САНУ „Етничка и социјална стратификација Балкана“ (бр. 148011), који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ Таква истраживања могу се наћи у: Gal 1979 за мађарски у источној Аустрији, Tsitsipis 1998 за албански (arvanítika) у јужној Грчкој, Voss 2004 за сло-

политичкој агенди Европске уније, овај проблем се нашао у жижи друштвене и политичке јавности, а посебна политичко-правна заштита мањинских језика је обезбеђена оснивањем Европског бироа за мање коришћене језике 1982. године (уп. European Bureau for Lesser-Used Languages) и усвајањем Европске повеље мањинских и регионалних језика 1992. (уп. European Charter for Regional or Minority Languages). Социолингвисти су се такође zaloжили за креирање политике ревитализације угрожених језика, која је у неким срединама дала успешне резултате (уп. Fishman 2001).

У социолингвистичкој литератури се као узроци за замену језика често наводе следећи макросоциолошки фактори: национална (већинска) хегемонија, индустријализација, урбанизација, укидање међуетничких баријера и увећање комуникације, губитак националне самосвести и осећаја лојалности према матичној групи, појава мас-медија итд. Међутим, утврђено је да то нису једини а често ни најважнији узроци, јер различите језичке заједнице развијају особене праксе употребе језика у сличном друштвеном контексту. Стога су се лингвисти окренули истраживању једне области важне за разумевање употребе језика, наиме – односу говорника према свом језику, идентитету и друштвеним променама који их води томе да одрже или напусте свој матерњи језик. Бројна социолингвистичка истраживања су показала да управо ставови и однос говорника према језику у свим својим контроверзним односима и значењима конституишу једно важно поље дијалога на коме се преламају и боре за превласт текуће идеологије друштва и заједнице која у том друштву живи (Hill 1985, Woolard 1985, Gal 1987, 1995). Мишљење стручњака који се баве језичком политиком и планирањем је да прво треба оцртати сложену језичку ситуацију, а затим идентификовати релевантна веровања о потенцијалним вредностима језичких варијетета, како симболичким тако и прагматичним (Spolsky 2004). Тек са овим подацима могу се предузимати одређене мере у језичкој употреби и планирању и, наравно, истражити да ли предузете мере имају било каквог ефекта на ставове о језику и језичку праксу.

венске дијалекте у северној Грчкој, Petrović 2009 за српски у Белој Крајини у Словенији, Wasserscheidt 2007 за мађарски у јужном Банату у Србији, и др.

2. Правни оквир и социолингвистичка истраживања језика мањина у Мађарској

Иако су у Уставу Мађарске из 1949. садржани важни мањинско-политички принципи, они се нису консеквентно примењивали током комунизма (Ластих 2003). Такође, низ друштвених промена – нагла индустријализација, строга политичка контрола мањинских организација, колективизација земље и реформа мањинских школа у двојезичке из раних 60-их – негативно су се одразили на виталност мањинских језика. Појачани интерес за мањине и њихов положај у Мађарској може се пратити већ од 70-их, и јавља се упоредо са интересовањем мађарске политичке и научне елите за положај мађарске мањине у околним земљама (Gal 1995, Grbić 1994). Први значајан корак ка утврђивању колективних права мањина у Мађарској након пада комунизма био је амандман на Устав из 1989. и Члан 68 који је додат овом документу у 1990, а којим се у пет параграфа утврђује следеће: (§1) статус мањина као државотворних чинилаца, (§2) гарантовање њихових колективних права, међу којима су право на колективно учешће у јавном животу, неговање сопствене културе, употребу матерњег језика, образовање на матерњем језику, употребу имена на свом језику, (§3) политичко заступништво, (§4) оснивање локалних и земаљских самоуправа, (§5) услов по коме је за прихватање закона о правима националних и етничких мањина потребна двотрећинска већина присутних посланика у парламенту (в. *Magyar Közlöny* 78, 1990). Даље, права мањина су регулисана Законом LXXVII о правима националних и етничких мањина из 1993. (в. *Magyar Közlöny* 100, 1993), који представља допуну и разраду наведеног уставног Члана 68 и и којим се регулишу индивидуална и колективна права мањина у Мађарској.² Према овом закону статус „аутохтоних“ мађарских мањина добило је 13 етничких и националних заједница, а то су оне мањине које се налазе на простору данашње Мађарске бар један век, и које као такве добијају посебна колективна права, и то: Бугари, Роми, Грци, Хрвати, Пољаци, Немци,

² Преводи Закона на светске језике, као и на српски и на језике мањина могу се наћи на страницама владиног Уреда за националне и етничке мањине, <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1314>. Мађарска термилошка дистинкција између „етничких“ и „националних“ мањина заснива се на томе да ли одређена мањина има „матичну земљу“ (националне мањине) или је нема, као нпр. Роми (етничка мањина).

Јермени, Румуни, Русини, Срби, Словаци, Словенци и Украјинци. Припадници мањина имају право да отпочну процедуру легалног признања уколико се бар 1.000 особа изјасни да припада мањини која није наведена у Закону. Такву иницијативу имала је, на пример, заједница Буњеваца у Мађарској, али је мађарски парламент након консултација с мађарским научним институцијама одбио захтев 2006. године, с образложењем да они не представљају посебну националну заједницу (Dobos 2007: 467).

Закон из 1993. прилагођен је специфичном положају мањина у Мађарској, које одликује мала бројност и велика распршеност. Уједно, Закон представља легалну основу на којој функционише систем мањинских локалних и земаљских самоуправа, које обезбеђују наведеним мањинама у неком степену нетериторијалну културну аутономију (Варади 2003, Ластих 2004, Bartha, Borbély 2006, Dobos 2007).

Мађарска је, такође, била једна од првих земаља потписница Европске повеље за мањинске језике, а одредбе закона је усвојио мађарски парламент 1995. Повеља подржава право на образовање на мањинском језику почев од предшколског па све до средњошколског образовања, уколико постоји довољан број заинтересованих ученика. Мађарска је преузела обавезу заштите за шест мањинских језика – немачки, словачки, румунски, хрватски, српски, словеначки, док ромски није укључен. Изостављање ромског језика из овог система подршке и заштите предмет је контроверзних расправа до данашњих дана у Мађарској (Bartha, Borbély 2006).

И поред напредне правне заштите, језичку ситуацију у савременој Мађарској одликује драстично смањење броја говорника мањинских језика и одмакли процес замене језика. Мађарска и друге нове земље чланице из Источне и Централне Европе показују специфичности у односу на Западну Европу: нпр. велика географска распршеност мањинских група, много већи проценат ромске популације; иако подржане бројним законима, двојезични статус и етно-лингвистичке и културне разлике мањинских заједница се често негирају у пракси и многим професионалним и јавним доменима. Учено је такође да су у свим источноевропским земљама истраживања научника имала изразито мали утицај у формирању и спровођењу државне политике у вези са мањинама (Euromosaic II, Bartha, Borbély 2006).

3. Језици мањина у Мађарској и језичка идеологија: сличности и разлике

Последњи државни попис у Мађарској из 2001. применио је нове методе по којима су на питања која се тичу етничког и националног идентитета била дозвољена по три одговора, али је остављена и могућност да се на та питања не одговори. У та питања спадају пре свега (1) националност, (2) културне и традицијске везе с неком националношћу, (3) матерњи језик, (4) језик који се користи у породици и међу пријатељима. Укупно 314.060 испитаника се изјаснило да припада некој од признатих мањина, а свега 135.788 је назначило неки од признатих мањинских језика као свој матерњи, што је 1,37% укупног становништва. Такође, 166.366 испитаника се изјаснило да користи неки од мањинских језика у породици и/или међу пријатељима. Ови подаци сврставају Мађарску у категорију етнички и језички хомогених држава.³ Треба истаћи да је чак 541.000 испитаника искористило своје законско право да не одговори на питање о матерњем језику, што чини 5,31% становништва (уп. Nepszámlálás 2001, Vékás 2005). Ако се упореде резултати пописа од 1960. до 2001, може се приметити тренд пораста мањинске етничке самоидентификације, а пад броја говорника и редукција употребе мањинских језика.⁴

Прво национално социолингвистичко истраживање лингвистичких мањина које имају не-мађарско етно-лингвистичко порекло спроведено је између 2001. и 2004, и укључило је румунску, словачку, српску, немачку, и бејашку⁵ заједницу, као и заједницу глу-

³ Од Првог светског рата па до данашњих дана проценат мањинског становништва у Мађарској није прелазио 10% укупног становништва, чиме се Мађарска сврстава у етнички хомогене земље (Dobos 2007).

⁴ Уколико изузмемо попис из 1941. јер је обухватио територију са анексираним територијама, и попис из 1949. јер је примећен наглашен тренд „неизјашњавања“ етничких мањина као последица траума из Другог светског рата, први колико-толико релевантан извор података јесте попис из 1960, у коме се 175.006 испитаника изјаснило да има мањински матерњи језик, а 123.769 да им је етничка припадност мањинска.

⁵ Етноним *Бејаш* се односи на румунофону етничку групу која живи расејана најмање два века на данашњој територији Мађарске, Румуније, Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине, Бугарске, Македоније. По многим културним одликама сматра се блиском ромском етницитету, иако њени припадници не говоре ромски и сами себе називају различитим именима: *Бањаши*, *Ругари*, *Румуни*, *Корипари*,

вих (Bartha, Borbély 2006). Истраживање је показало да већина испитаника и даље сматра мањински језик матерњим (преко 80%), а одступања су забележена у словачкој и немачкој заједници. Према истраживању, порекло и припадност заједници имају далеко важнију улогу од мањинског језика у конструкцији етничког идентитета код ромске, немачке и српске заједнице, док је језик важнији од порекла за румунске и словачке испитанике. У истраживању ставова о употребној вредности језика утврђено је да једино припадници немачке заједнице виде свој језик као кориснији од мађарског (скоро 50%), док припадници осталих група у великом проценту (преко 70%) сматрају да је корисно или знање мађарског или знање оба језика (мађарског и мањинског) (Bartha, Borbély 2006).

Социолингвистичка истраживања немачког, румунског, бугарског и хрватског мањинског језика посебно су занимљива зато што припадници српске говорне заједнице у многим насељима већ вековима живе са овим мањинским заједницама, и што су се временом између њих развиле (и очувале) бројне културне и језичке сличности и разлике. Како се специфичност српске мањинске групе може разумети само у поређењу са заједницама које се налазе у истом или сличном друштвено-политичком контексту, у даљем току рада дат је преглед неких истраживања ових мањинских језика.

3.1. Немачки мањински језик: замена језика и паневропска перспектива

Говорници немачког језика су се у највећем броју населили у првој половини XVIII века, у области Паноније, Баната, Бачке, које су биле депопулисане након Отоманских ратова, а сви Немци су без обзира на порекло звани Швабе. Највећа концентрација немачких говорника данас се налази у јужном делу Мађарске и у Будимпешти. На последњем попису из 2001. у Мађарској, 33.774 испитаника је одредило немачки као свој матерњи, а скоро двоструко више – њих 62.105 – изразило је своју припадност немачкој етничкој групи; укупно 120.344 испитаника исказало је своју припадност немачкој заједници према бар једном од четири критеријума етничког идентитета (Tóth, Vékás 2005). Ипак, стручњаци процењују да је број

румунски/влашки Циџани, Бејаши, Бајеши. У Мађарској је устаљен термин *Бејаши* (уп. Сикимић 2005, 2006).

припадника немачке заједнице далеко већи и да се креће између 200.000 и 220.000, што је после ромске најбројнија мађарска мањина (Maier 2005 цит. Dobos 2007). По религијском одређењу немачки говорници су углавном католици, а мањи део чине лутерани. У многим насељима у Пештанској жупанији и у Барањи, немачка и српска заједница су вековима живеле једна поред друге, тако да су остварени бројни међукултурни и међујезички контакти.

Неколико историјских етапа и догађаја су утицали значајно на заједницу немачких говорника и на њихову језичку идеологију: просперитет и економски напредак мађарских Немаца у XIX и првој половини XX века, протеривање више од половине немачких говорника након Другог светског рата, и однос економија Мађарске и Западне Немачке након пада комунизма (Gal 1995, Пић 2008). У социолингвистичким истраживањима је примећено да је код немачких говорника дошло до раздвајања немачког као симбола локалног идентитета од немачког као симбола транснационалне вредности, као и да стандардни немачки, који се учи у школи, има изразити престиж међу локалним говорницима у односу на локалне немачке говоре (Erb & Knipf 1999, Gal 1993, 1995). Истраживања језичке идеологије немачких говорника у месту Бој (мађ. Bóly) у Барањи, мешовитом немачко-мађарском месту које је до Другог светског рата било искључиво насељено немачким говорницима, показала су да је у локалној заједници и у групној и вангрупној комуникацији мађарски језик апсолутно доминантан (Gal 1993, 1995). Амерички антрополог Сузан Гал бележи да најстарија популација најбоље чува локални немачки говор, али и сећање на период после Другог светског рата када је владало широко антинемачко расположење, и када су се становници плашили да немачки говоре на јавном месту. С друге стране, људи рођени након 1940. радије говоре мађарски јер њиме боље владају, док на немачком не могу довољно добро да се изразе јер им често, како сами наводе, недостаје речник. Ипак, да је немачки престао бити код групе солидарности, најбоље се види у језичком избору билингвалних говорника старих између 30 и 40 година, који радије говоре мађарски и у породичном дому, док употребу немачког свесно редукују на комуникацију са старијом родбином и немачким монолингвалима који долазе у посету или их сусрећу на путовањима (Gal 1993, 1995).

У местима са немачком мањином забележено је изузетно повећање програма на немачком у редовним образовним установама.

Наоко контрадикторна пракса замене матерњег језика и појачаног интересовања за учење матерњег језика као страног, има своје порекло у језичкој идеологији. Због добре економске позиције држава у којима је немачки званични језик и паневропске перспективе немачког језика, припадници немачке језичке заједнице данас дају предност немачком у односу на мађарски на глобалном, транснационалном плану и виде га као симбол супериорније форме друштва. Ревалоризација немачког и мађарског језика немачких говорника представља и скривену критику мађарског државног социјализма (Gal 1993, 1995). С једне стране, многи који не потичу из немачке мањине уче у оквиру мањинских програма немачки, док, с друге стране, многи потомци немачких староседелача не користе више свој језик. То значи да постоји тренд ревалоризације немачког језика и пораст симпатизера немачке етничке групе и немачког језика и међу другим етничким групама у Мађарској.

3.2. Румунски мањински језик: замена језика и језичка лојалност

Припадници румунске мањине доселили су се углавном у првој половини XVIII века, након протеривања Турака из Мађарске, и то је тада била економска миграција. Данас они живе у више од 20 насеља дуж румунско-мађарске границе, а у два места чине локалну већину – Мекхереку (мађ. *Mékherék*) (90%) и у Кетеђхази (мађ. *Kétegyháza*) (65%). По религијском одређењу, ова мањинска заједница се дели на грко-православне, грко-католичке и баптистичке заједнице. На попису 2001, 7.995 испитаника се изјаснило да припада румунској етничкој групи, а 8.482 да им је румунски матерњи језик; укупан број испитаника који је назначио везу са румунском заједницом јесте 14.781 (Tóth, Vékás 2005). Међутим, румунске мањинске организације и мађарски научници процењују да је број припадника румунске заједнице између 20.000 и 25.000 (Borbély 1997, Mayer 2005 цит. Dobos 2007). Будући да није било конфесионалне баријере, већ почетком XX века долази до склапања мешовитих бракова између мађарских Срба и Румуна, посебно у местима где живе заједно, нпр. Батања (мађ. *Battonya*), Чанад (мађ. *Magyarcsanak*). Румунска језичка ситуација показује бројне сличности са српском: географска одвојеност заједнице од матичне земље

и недостатак контаката, географска распршеност насеља, миграције из села у град, мали број припадника заједнице, пракса да деца из етнички мешовитих бракова уче само мађарски језик и др.

Према мађарским социолингвистима, међу мађарским Румунима врло је изражена језичка лојалност у конструкцији етничког идентитета. То значи да би хипотетички Румун који изгуби језик вероватно био „изгубљен“ за заједницу, јер језик представља његову најјачу спону са заједницом (Bartha, Borbély 2006). На основу низа социолингвистичких истраживања у месту Кетеђхаза, где су румунски говорници у већини а по религијској припадности православни, констатован је одмакли процес замене језика (Bartha, Borbély 1995, Borbély 1995/1996, 1997, 2000, 2007). Румунски језик се користи унутар породице, између пријатеља и суседа, током религијске службе у цркви, у сусретима са румунским рођацима и на часовима румунског. У овим доменима постоје оштре генерацијске разлике у избору језика: само најстарија генерација користи румунски у кући више него мађарски, већ средња и млађа генерација говоре мађарски у кући три, односно четири пута више него румунски. Такође, за све генерације, а посебно за млађе, особена је говорна пракса алтернације кодова и говорних стилова румунског и мађарског, и то преукључивања (енг. *code switching*) и мешања кодова (енг. *code mixing*). Језичка политика православне цркве да у служби користи румунски језик утицала је позитивно на виталност мањинског језика. Упоредна анализа државних пописа из два румунска места у периоду од тридесет година, показала је да је проценат очувања језика био двоструко већи у селу где је црквени језик био румунски у односу на село у коме живе румунски грко-католици, где је црквени језик мађарски (Borbély 2000: 34). Међутим, црква више не може бити главни ослонац језичке политике, јер је значај који црква има у румунској заједници, и то нарочито међу млађима, опао.

Румунски стандардни језик, пре свега посредством румунских медија, утицао је у великој мери на локални говор и то највише на језик средње генерације. Према анкети, говорници старије генерације описују свој језик као „мешовити варијетет између румунског и мађарског“ (79%), док га припадници млађе генерације виде првенствено као „говор који се много разликује од стандардног румунског, и према томе је мање правилан“ (68%). У средњој генерацији пола испитаника се определило за прву односно за другу опцију

(Borbély 1995/1996). Пуристичка идеологија мањинских школа у настави румунског језика, која не уважава специфичности говорног дијалекта који се развија у интензивном језичком контакту са мађарским, доводи до тога да говорници, нарочито млађи, негативно вреднују свој матерњи идиом и тиме се смањују шансе за његово очување (Borbély 2000).

3.3. Бугарски мањински језик: замена језика и „атомизирана“ мањина

Мада је досељавања било и раније, главни део садашње бугарске мањине чини економска миграција с краја XIX и почетка XX века, тзв. бугарски баштовани (Ганева-Райчева 2004, Сотиров 2000). Бугари живе у преко 170 насеља у Мађарској и спадају међу „најраспршеније“ мањине, што је последица индивидуалног карактера њихове новије миграције. Према попису из 2001, 1.358 испитаника је нагласило своју везу са бугарском нацијом, а 1.299 означило је бугарски као матерњи; укупно је 2.316 испитаника истакло је везу са бугарском групом. Мађарски научници и бугарске мањинске организације процењују њихов укупан број на 5.000 (Dobos 2007, Сотиров 2000). По религијској припадности су православни. Језичка блискост и иста конфесија утицали су на спајање српске и бугарске етничке групе у словенску дијаспору и енклаву у мађарском окружењу: најчешће је долазило до асимилације Бугара у српску заједницу, што потврђују бројна истраживања (Бата – Миков 1994; Ловра – Прелић 1995; Чип – Сикимић 2007, Илић 2008; Помаз – Рашкова 1994). Овај правац асимилације се може тумачити већом бројношћу и дужим историјским континуитетом српске заједнице у набројаним местима, као и „атомизираношћу“ бугарске миграције.

Пре Другог светског рата бугарски је био доминантан ако не и једини језик у породици, на послу, у пријатељском кругу, а након тога процес замене језика се убрзава, на шта утиче и нестајање бугарских професионалних задруга баштована (Сотиров 2000, Ганева-Райчева 2004). Према социолингвисти Сотирову, могу се уочити типолошко-генерацијске разлике у степену конзервације бугарског идиома односно утицаја мађарског, које зависе од типа и времена миграције; међутим, присутне су и индивидуалне разлике, тј. чиниоци биографије говорника, професије, итд. На однос билингвал-

них говорника према бугарском односно мађарском утиче и друштвено-економски статус; тако један информатор из Халастелека (мађ. Halásztelek) изјављује да Бугари међу собом причају бугарски ако су богати, а ако су сиромашни, онда мађарски (Сотиров 2000: 40). Употреба бугарског/мађарског често служи као критеријум за однос према симболичким вредностима бугарског и мађарског друштва онако како их говорници доживљавају.⁶

Истраживања бугарске заједнице у Мађарској показују да језик јесте важан али не и неопходан маркер у етничкој самоидентификацији. Према доменима употребе језика, једино је у цркви бугарски доминантан; у породици, пријатељском кругу, мањинским организацијама и у образовању користе се оба језика, али је доминантан мађарски; у осталим доменима као што су трговина, посао, администрација скоро једини језик комуникације је мађарски (Сотиров 2000). Испитаници истичу да има тема о којима се „лакше“ говори на мађарском односно бугарском: најчешће се за теме из традиције и аграра користи бугарски, а за теме из савременог живота мађарски (Сотиров 2000, Ганева-Райчева 2004). Најчешће, пак, у међусобној комуникацији билингвалних говорника долази до преукључивања кодова, наизглед, без јасне логике. Иако сви начелно имају позитиван став према двојезичности, у мешовитим породицама се углавном прелази на мађарски, јер је то говорницима лакше и економичније.

Како истиче Сотиров (2000: 61), употреба бугарског у Мађарској може имати и неке додатне социјалне функције: индивидуације у мађарском друштву (привлачења пажње, што је посебно присутно код младих), тајног језика (примери да говоре мађарски Бугарској, а бугарски у Мађарској, итд.), стилског маркирања (употреба бугарског/мађарског као индекса емотивног или идеолошког става: љутње, дистанцирања, наглашавања ауторитета); такође, добро владање бугарским може бити извор личног поноса.

⁶ Сличан пример примећен је и у румунској заједници, у случају две најбоље пријатељице – Марије и Флоре. Прва је припадала сиромашној, а друга богатој румунској породици, што је касније утицало на то да румунски језик и румунство везују за различита симболичка значења, тј. за назадност/напредак, низак/висок друштвени статус, итд. Тако је Марија свела румунски на комуникацију са мештанима, док је децу уписала у мађарску школу и у кући прешла на мађарски; Флора је пак децу уписала у румунску школу и претплатила се на румунске медије (Borbely 2000: 46).

3.4. Хрватски мањински језик: замена језика и разноликост језичких идеологија

Хрвати се насељавају на територији данашње Мађарске већ од XV века, бежећи од турских освајања. Таква миграција је, као и код већине других мањинских група у Мађарској, резултирала архипелашком лоцираношћу њихових насеља. Етнички и језички, хрватска популација у Мађарској је врло шаролика. Регионално и етнички, хрватски етнологзи разликују Градишћанске, Помурске, Подравске и Барањске Хрвате. Такође, као етно-регионалне заједнице наводе се Буњевци, Шокци, Бошњаци, Далматинци, Раци, који се третирају и као посебне етничке заједнице без изражене националне самоидентификације (Šarošac 1977), и као део хрватског националног корпуса (Grbić 1994). По религијској припадности све наведене етничке заједнице су католичке, а језички гледано присутна су сва три наречја: штокавски, кајкавски, чакавски. На попису из 2001. 14.326 испитаника је одредило хрватски као свој матерњи језик, 15.597 припадност хрватској нацији; 25.730 исказало је своју везу са хрватском нацијом према бар једном од понуђених критеријума идентитета. Број припадника хрватске мањине се процењује пак као знатно већи, тј. на око 80.000–90.000 (Dobos 2007). Разноликост етничких и језичких група огледа се у различитим самоидентификацијама и језичким идеологијама. С једне стране, Градишћански Хрвати већ од XVI века развијају књижевни језик на дијалекатској основи, и имају врло развијен и осећај националне хрватске припадности и локално-етничког идентитета (Jembrich 1997, Nyomárkay 1996). С друге стране, низ етничких група проблематизују своју припадност некој нацији и истичу пре свега свој етнички идентитет, нпр. Раци, Бошњаци, Буњевци (Прелић 2008а, Szilágyi 2006, 2008).⁷ У неким местима хрватске етничке заједнице живе поред српских заједница или у њиховој близини (нпр. Сантово, Бата, Печуј), а због блискости језика и култура већ од почетка XX века долази до склапања међуетничких бракова.

Социолингвистичко истраживање хрватског језика у Мађарској је спровео Институт за миграције и народности Свеучилишта у За-

⁷ Ове групе тако показују неке карактеристике заједница које су у савременој теорији оквалификоване као „нације без домовине“ (енг. „national homeless“ цит. Voss 2004).

гребу 1990, као део пројекта проучавања културне димензије етничког идентитета Хрвата у Мађарској. Истраживање је обухватило 520 испитаника у више жупанија и више десетина насеља (Grbić 1994). Већина испитаника се определила за попуњавање упитника на мађарском а не на хрватском, што је једна од потврда доминације мађарског у области писмености. Према истраживању, испитаници се идентификују са мађарском државом, национално углавном са хрватском нацијом, а врло су изражене и локално-етничке самоидентификације. Такође, наглашен је емотивни однос према дијалекту, као и тежња за еманципацијом дијалеката од стандардног језика. Већина испитаника је матерњи језик научила у родитељском дому, и проговорила њиме у раном детињству. У раном детињству је усвојен и мађарски и још тада се јавља асиметрична двојезичност у корист мађарског. Своје активно и пасивно знање хрватског већина испитаника оцењује као „средње“, знање мађарског као „добро“. Такође, и у случају хрватских заједница утврђена је генерацијска разлика: млађи боље говоре мађарски од хрватског јер су га усвојили у најранијем детињству, старији боље знају матерњи (Grbić 1994).

Мађарски се неколико пута више користи у укупној комуникацији. Преостале сфере употребе мањинског језика су круг породице и неформална комуникација међу пријатељима, међутим у тим доменима доминира наизменична употреба оба језика, тј. преукључивање кодова. Такође, истиче се амбивалентна улога мањинских школа, које у овако сложеним ситуацијама замене језика могу бити контрапродуктивне уколико су пуристички настројене у корист стандардног хрватског језика. У случају да је особа заменила мањински језик језиком већине, оно што ће је повезати са мањинским језиком биће управо став према редукованом или изгубљеном језичком идиому. Стога у језичкој идеологији хрватских говорника све више преовладава манифестативна функција језика (тј. позитивне и емотивне оцене хрватског језика), а опада комуникативна (тј. језик се све мање користи) (Grbić 1994).

На основу овог кратког прегледа истраживања мањинских језика види се да су процеси симболичког кодирања и употребе језика променљиви и зависни како од друштвено-политичких процеса, тако и од културних специфичности језичких заједница. Тако је, на пример, константован пораст „вредности“ немачког језика на тзв. лингви-

стичком тржишту, али опадање функција и вредности свих мањинских језика, па и немачког, у интрагрупној комуникацији. Поред тренда опадања броја говорника и употребне вредности мањинског језика у свести говорника, српску заједницу карактеришу и неке специфичности у концепцији етничког и језичког идентитета.

4. Српска језичка заједница: језичка истраживања и дијалектолошка парадигма

Присуство Срба на данашњој територији Мађарске бележи се још у првој половини XV века (Тирковић 1982). Од тада су миграције Срба на територију Угарске и потом Хабзбуршке монархије биле сталне и директно изазване турским освајањима српских и угарских територија. Број припадника српске заједнице на територији Угарске, односно Хабзбуршке и Аустро-Угарске, монархије је стално варирао као и историјске територије тих држава, али може се рећи да је број говорника староседелачких заједница у константном паду током читавог XX века, и да се тај тренд наставља и у XXI веку. Према последњем попису из 2001, 3.388 испитаника је одредило српски као матерњи језик, њих 3.816 српску националност, а укупно је 7.350 испитаника је истакло везу са српском етничком заједницом (Vékás 2005). Мањинске и мађарске институције процењују број Срба у Мађарској између 5.000 и 7.000 (Dobos 2007). Већина припадника српске заједнице је православна, али један значајан број неправославних испитаника је на попису из 2001. истакао своју везу са српском заједницом (Nepszámlálás 2001, Ластих 2004). Поред тога, српска заједница је раштркана по малим језичким енклавама, у преко 20 насеља; највећи број Срба живи у Будимпешти и њеној околини, затим у Поморишју и у Барањи, и у насељима Медина (жупанија Толна) и Сантово (мађарски део Бачке). У свим насељима Срби се вековима налазе у мултиетничком окружењу, па су тако развијени бројни међујезички и међукултурни контакти, а у новије време све је више и међуетничких бракова.

Језичка истраживања Срба у Мађарској повезана су са најзначајнијим именима српске лингвистике и дијалектологије. Језичку грађу из мађарског дела Барање за Вуков *Српски рјечник* сакупио је Адам Драгосављевић. Прву дијалектолошку скицу српских говора у околини Будимпеште дао је Александар Белић (Белић 1910). Дија-

лекатско истраживање говора јужних Словена у Мађарској обавио је 1960. године Павле Ивић и саопштио резултате у низу радова који су махом засновани на овом истраживању (Ivić 1961/1962, 1966, Ивић 1971, 1985 [1956], 1991, 1994, 1997). Према нашим најзначајнијим дијалектолозима, испитивање језика дијаспоре треба да „утврди крај одакле су се његови представници доселили“ (Белић 1910) и „da približi nauci jedan od osnovnih izvora obaveštenja o predmigracionoj slici srpskohrvatskih dijalekata“ (Ivić 1961/1962). Управо су се у том правцу развијала потоња дијалектолошка истраживања, а свим радовима је било заједничко то да се баве говорима руралних средина. Најобухватнији дијалекатски опис свих штокавских говора у Мађарској дао је Предраг Степановић (Степановић 1994, 2000). Према области истраживања радови се могу груписати у класичне дијалектолошке описе (радови Павла Ивића, поред наведених још и Степановић 2000а, 2000б, Петровић 1974, Николић 1993, Rakić 1997, 1998), дијалекатску лексикографију (Мијатовић 1983), дијалекатску ономастику (Петровић 1974а, 1976, Стефановић 1993, 2003), прегледне радове (Милорадовић 2004, 2005). Дијалектолошким истраживањима је утврђено да су у говорима Срба у Мађарској заступљена сва три наречја – екавско, ијекавско и икавско – који су оличени у шумадијско-војвођанском, косовско-ресавском, источно-херцеговачком и славонском дијалекту. У дијалектолошким радовима издваја се закључак да су српски (и хрватски) говори већине насеља мешавине више дијалеката и наречја, што указује да су те заједнице формиране од различитих говорних и миграционих група. Интерес за што „чистију“ дијалекатску слику говора навео је српске дијалектологе да из „својих записа одбацују оно што не спада у изворни месни говор“, па је тако изостављено проучавање утицаја стандарда на руралне говоре (Ивић 1997). Исто тако, изостављени су говори градских средина, Будима, Пеште, Сентандреје, што Предраг Степановић образлаже напоменом да „тамошњи 'варошки' говор захтева другачије испитивање“ (Степановић 1994: 130). У дијалектолошким радовима се могу наћи вредна запажања о међујезичком контакту. Међутим, док је међудијалекатском контакту и мешавинама штокавских говора и наречја поклоњена значајна пажња, међујезички контакт српског са језицима окружења је остао на маргинама интересовања.

Иако су већ Александар Белић (1910) и Павле Ивић (1985 [1956]) нагласили да народни шумадијско-војвођански говори у Ма-

ђарској имају свој писани израз у језику Гаврила Стефановића Венцловића, проповеднику и писцу из XVIII века, однос књижевних језика и народних говора није добио ширу научну пажњу. Ипак, у проучавању језика Срба у Мађарској јавља се изразита потреба за урбаном дијалектологијом (Јерковић 1996). Подаци о стандардном језику и говорима градских средина могу се наћи у радовима посвећеним говору Срба у Мохачу (Степановић 1994, Stepanović 1997), административном језику Сентандрејаца друге половине XVIII века (Стефановић 2000), књижевном језику Јакова Игњатовића и Јована Стерије Поповића, који могу послужити као илустрација говора Сентандреје односно Пеште и Вршца (Јерковић 2000, 2007), публицистичком језику *Српских народних новина* и проблемима међујезичке интерференције (Burzan 1994, 1996, Бурзан 1996, 2003). Ове студије могу послужити у проучавању историје српског књижевног језика и међујезичког контакта. У наведеним радовима је закључено да се у лексици градских говора и писаног језика Срба у Мађарској, како у прошлости (Стефановић 2000) тако и у садашњости (Бурзан 2003), могу наћи бројни калкови по узору на контактне језике, првенствено мађарски, затим бројне лексеме које се у савременом српском говору осећају као архаизми, и такође неологизми, који денотирају друштвене појаве које су особене за ову мањинску заједницу.

4.1. Српски језик у Мађарској: употреба и замена језика

У односу на српски језик у Србији, који је званични и службени језик државе, српски у Мађарској има позицију језика дијаспоре (Radovanović 2004). У Мађарској он има статус мањинског језика, где се већ вековима одржава и развија у алоглотском окружењу, у процесу интензивног међујезичког контакта, пре свега са мађарским, румунским, немачким, бугарским и хрватским језиком. Поред тога, српски језик одликује тренд смањења говорника и дестабилизовања традиционалистичке релације „нација–језик“, те стварања нових концепција националног и језичког идентитета. Српски мањински језик је институционално подржан у мањинским школама, Српској православној цркви, мањинским медијима. У школама се предаје као основни наставни језик (Будимпешта, Ловра, Деска), у оквиру двојезичне наставе (Батања), и у оквиру допунске наставе у

неколико других места. Најважнији медији су недељник *Српске народне новине*, недељна полчасовна емисија Мађарске телевизије на српском језику *Српски екран*, свакодневни радио програм из Печуја у трајању од 120 минута. Српски говорници прате преко сателитског програма и медије из Србије, али често истичу језичку баријеру, жалећи се да се говори сувише „брзо“ и „неразумљиво“, што указује на њихову ненавикнутост на савремени стандардни језик и новије промене у њему.

Како не постоји ниједна систематична социолингвистичка студија српског језика у Мађарској, социолингвистичка ситуација се, пре свега, може описати на основу антрополошких истраживања која су укључила и ставове говорника о језику, опис употребе језика и језичка права (Прелић 1995, 2001, 2008), питања из пописа која се тичу језика и идентитета (Nepszámlálás 2001), компаративних истраживања мађарских социолингвиста (Bartha, Borbély 2006), етнолингвистичких и социолингвистичких радова (Јерковић 1996, Сикимић 2003, Пић 2008а) и директних увида са терена. За српске језичке заједнице у Мађарској карактеристична је вишевековна, мање или више развијена двојезичност и још чешће вишејезичност. Готово сви припадници старије популације имају пасивно или активно знање бар двају језика, а врло често и више – у зависности од тога с којим језицима и заједницама су били у свакодневном контакту (Прелић 2001, 2008, Сикимић 2003). Вишејезичност припадници српске заједнице оцењују врло позитивно, чак као неопходан услов за опстанак мањине (Прелић 1995, 2001, 2008). Период након Другог светског рата обележен је процесом убрзане замене језика, што је особено и за остале мањинске језике у Мађарској, када након реформи школе и аграра мађарски постаје језик школства и радног места. У вези са заменом језика могу се приметити изражене генерацијске разлике, које се крећу од асиметричне двојезичности у корист српског (рођени пре Другог светског рата), ка асиметричној двојезичности у корист мађарског (средња и део млађе генерације), и ка мађарском монолингвизму (део млађе генерације). Најбројнији су они говорници који су у детињству савладали локални српски идиом напоредо са мађарским, а стандардни српски и мађарски у школи. У њиховом говору је изражен утицај доминантног мађарског језика (Јерковић 1996).

Припадници српске језичке заједнице позитивно оцењују језичка права да користе свој матерњи језик у администрацији, али их

углавном не користе, осим права да упишу име детета на језику и писмом матерњег језика. Према исказима говорника, постоје домени у којима је употреба српског од изузетне симболичке важности за ову језичку заједницу, а то су: властито име, језик у цркви и за српске празнике (посебно за столом кад се слави крсна слава), епитафи на надгробним споменицима, званични мањински скупови (Прелић 2001, 2008). Српски је преференцијални језик породичних и свих мањинских окупљања. Тако је оснивачка скупштина Самоуправе Срба у Мађарској одржана 1995. на српском језику.

У комуникацији билингвала уобичајена је пракса преукључивања српског и мађарског, што може зависити од говорне ситуације и теме разговора. Особе старије и средње генерације српски радије користе за теме из традицијске културе, пољопривреде, а мађарски за теме из области технике, администрације, савремене културе и савременог живота (Прелић 2001, 2008). То значи да се у идеолошко-културолошком смислу српски матерњи углавном асоцира са руралном традицијом, а мађарски са урбаном културом и државом, што је типично у ситуацијама замене језика у другој половини прошлог и почетком овог века (Gal 1979, Huffines 1980, Petrović 2009). Варирање у избору језика повезано је и са личностима и језичким компетенцијама саговорника. Присуство мађарског, односно српског монолингвала недвосмислено ће одредити употребу једног од двају језика. Такође, у интрагрупној комуникацији среће се и мешање српског и мађарског, и то посебно код полукомпетентних говорника, а може бити и део посебне интрагрупне шаливе комуникације. Према исказима информатора, говорници често и не примете када пређу у току разговора на један, односно други језик. На основу теренских запажања старији људи у афекту и јаким емотивним ситуацијама по правилу прелазе на српски, а млађи говорници – на мађарски (Прелић 1995).

У дискурсу српских говорника мешовити бракови се често повезују са „губљењем језика“, „губљењем обичаја“; а такве усмене наративе одликује идеолошки маркирана дихотомија временско-прилошких деикси „некад/сад“ (Пић 2008а). Такође, постоје мишљења да деца из мешовитих бракова теже усвајају српски (Прелић 1995). Теренска истраживања, међутим, показују да су деца из мешовитих породица двојезична, а ступањ двојезичности зависи појединачно од ангажовања родитеља. Истраживања су показала да

мали проценат садашњих мађарских супружника научи српски језик, што лоше утиче на виталност мањинског језика (Прелић 1995, 2001, 2008). Прелазак на језик већине у мешовитим браковима традиционално двојезичних (или вишејезичних) средина јесте новија појава, која је уочена и у другим мањинским заједницама Европе, и најчешће се датира у време после Другог светског рата. Како наводи амерички антрополог Сузан Гал, замена језика, у овом случају, може се повезати са опадањем престижа мањинског језика и у мањинској заједници и у друштву уопште (Gal 1979). Српска заједница у новије време бележи највећи проценат мешовитих бракова међу мањинским заједницама, и то највише бракова са Мађарима. Стога ће одржање српског бити директно повезано са способношћу говорника и заједнице да развију стратегије очувања и усвајања језика у мешовитим породицама (Пић 2008а).

4.2. Српски мањински језик: ставови о језику и језичка идеологија

Према Попису из 2001, припадници српске језичке заједнице одликују се врло малом разликом у броју испитаника који су своју националну припадност одредили као српску (3.816) а српски као матерњи језик (3.388). Поређења ради, у немачкој заједници је двоструко већи број испитаника опредељених за немачку националност од оних који су истакли немачки као матерњи (Nepszámlálás 2001). Међутим, истраживања антрополога и социолингвиста показују да однос „језик – етнички идентитет“ није увек узајаман и једнозначан, и да су концепти језичког и етничког идентитета унутар српске заједнице разноврсни. Тако се у испитивању субјективних критеријума за припадност групи као најзначајнија издвојила крсна слава, а затим следе језик, вероисповест и друга обичајна традиција.⁸ Према истраживању мађарских социолингвиста из 2003, припадници српске заједнице у конструкцији етничког идентитета истичу у највећем броју порекло – 73.2%, а у мањем броју матерњи

⁸ На питање „Да ли је неко Србин ако каже за себе да је Србин а не слави славу / не говори језик / није православац, не уважава српске обичаје, не иде у цркву?“ – скоро двоструко више испитаника је одговорило да неко није Србин ако не слави славу (36%) од оних који су одговорили да није Србин ако није православац (22%), односно не зна језик (21%) (Прелић 2008).

језик – 26.9%.⁹ По истицању порекла у односу на матерњи језик, слични су са немачком и ромском заједницом, а различити од румунске и словачке (Bartha, Borbély 2006: 358).¹⁰

Већина говорника српског, према сопственој процени, боље влада мађарским у писаној и усменој комуникацији. Сви припадници српске мањине сматрају да је изузетно знање мађарског неопходно, али имају подељене ставове о томе који је ниво знања језика потребан говорнику српског језика у Мађарској – од једноставне, свакодневне комуникације на српском (тзв. „кухињски језик“) до равноправне двојезичности српског и мађарског. Према оцени говорника, употребна вредност српског језика на локалном и глобалном плану је врло мала, и ту се даје предност мађарском (Bartha, Borbély 2006: 359). Ставови о српском говорном варијетету су такође подељени: у старијој генерацији се могу чути ставови о лепоти и чистоти матерњег језика, док говорници средње и млађе генерације оцењују свој говорни варијетет као „мешани, неправилни језик“ (Прелић 1995, 2001). У оценама које укључују емотиван однос и естетско вредновање, говорници показују да српски језик „више воле“ и да је он за њих „лепши“ од мађарског (Прелић 2001, 2008).

5. Закључак: могућности језичког планирања

Иако резултати истраживања сугеришу да језик није ни најважнији ни неопходни маркер у етничкој идентификацији код Срба у Мађарској, социолингвисти указују и на виталност српске заједнице. Наиме, уколико се везе са заједницом не прекидају ни онда када се изгуби језик, постоји јаче упориште за деловање политике ревитализације језика (Bartha, Borbély 2006). У језичком планирању би се свакако требало ослонити на развијене мањинске институције и припаднике мањине, као и на језичка истраживања и институције – како српске тако и мађарске државе. Проблем за образовање на

⁹ Испитаницима је постављено питање: „Шта је то што вас чини да се осећате Србином / Српкињом?“, и требало је да одаберу само један од понуђених одговора: (1) моји родитељи; (2) то је мој матерњи језик; (3) то је због језика који говорим; (4) припадам тој заједници (Bartha, Borbély 2006: 348).

¹⁰ Истраживање је обухватило српску језичку заједницу у Помазу (70 испитаника, оба пола, и све узрасне и образовне групе). Податке је сакупио наставник у основној школи у Помазу, г. Милош Симић.

српском језику у Мађарској представља мали број ученика и њихова расејаност, што смањује могућност да се добију средства од државе. Исто тако, уочава се недостатак посебних програма у Србији за децу из мањинских средина. Такође, потребно је разбити стереотипе о мањинским културама као претежно рурално-фолклорним, и развијати образовне и културне садржаје из области савременог говора и друштва (Прелић 2006). На виталност мањинског језика изразито лоше утиче било која врста језичког пуризма, тако да би у настави требало развијати осећај вредновања локалног идиома, и разумевање за специфичности говора и језичке интерференције код двојезичних особа.

Проучавање језика дијаспоре, односно мањине, свакако доприноси разумевању статуса и „вредности“ српског као језика „између великих и малих“ у савременој паневропској и глобалној перспективи (Пипер 2003). На основу прокламованих задатака српске социолингвистике (Radovanović 1996, Радовановић 2004), јасно је да недостају квантитативне студије употребе српског језика у Мађарској које би обухватиле различите узрасне и образовне групе. Сажети опис социолингвистичке ситуације српског језика указује да би оваква истраживања имала вишеструки значај – како у стварању реалне основе за језичко планирање, тако и у разумевању међујезичких контаката и етничке и језичке идентификације.

Литература

- Bartha, Cs., Borbély, A. 1995. The influence of age and gender on code switching among Romanians in Hungary. U: Gorter, D. (ur.) *Summer School Code-switching and Language Contact*. Ljouwert/Leuwarden, 284–230.
2006. Dimensions of Linguistic Otherness: Prospects of Minority Language Maintenance in Hungary. *Language Policy* 5. Springer Netherlands, 335–363.
- Borbély, A. 1995/1996. Attitudes as a factor of language choice: a sociolinguistic investigation in a bilingual community of Romanian-Hungarians. *Acta Linguistica Hungarica* 43/3–4. Budapest, 311–321.
1997. Hungarian-Romanian. U: Goebel, H., Nelde, P., Starý Z. & Wölck, W. (ur.) *Kontaktlinguistik / Contact Linguistics / Linguistique de contact* 2. Berlin, New York, 1749–1753.
2000. *The Process and the Factors of Language Shift and Maintenance: Sociolinguistic Research in the Romanian Minority Community in Hun-*

- gary. Open Society Support Foundation. <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001138/01/146.pdf>
2007. Nyelvi attitűdök a magyarországi Román és Szerb közösségben. U: Zelliger, E. (ur.) *Nyelv, területiség, társadalom*. (A 14. Élőnyelvi konferencia (9–11. X 2006). Budapest, 89–94.
- Burzan, M. 1994. Problemi standardnog srpskog jezika u dijaspori. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XXXVII. Novi Sad, 105–108.
1996. Frazeologija u jeziku Srba u Mađarskoj. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XXXIX/1. Novi Sad, 157–162.
- Dobos, B. 2007. The Development and Functioning of Cultural Autonomy in Hungary. *Ethnopolitics* 6/3. Routledge, 451–469.
- Erb, M. & Knipf, E. 1999. Új lehetőségek és kihívások – új kommunikációs stratégiák? A magyarországi németek körében végzett nyelvismereti felmérés tanulságai. *Kisebbségkutatás – Szemle a hazai és külföldi irodalomból* 2. Budapest. [http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_1999_02/cikk.php?id=58]
- Euromosaic II. Vergleichende Zusammenfassung. http://ec.europa.eu/education/policies/lang/languages/langmin/euromosaic/synthesis_de.pdf.
- European Charter for Regional or Minority Languages. <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=148&CL=ENG>
- Fishman, J. (ur.) 2001. *Can Threatened Languages Be Saved? : Reversing Language Shift, Revisited : a 21st Century Perspective*. Multilingual Matters.
- Gal, S. 1979. *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. New York, San Francisco, London.
1987. Codeswitching and consciousness at the European periphery. *American Ethnologist* 14. American Anthropological Association, 637–653.
1993. Diversity and contestation in linguistic ideologies: German-speakers in Hungary. *Language in Society* 22. Cambridge University Press, 337–359.
1995. Cultural basis of language use among German-speakers in Hungary. *International Journal of the Sociology of Language* 111. Mouton de Gruyter, 93–102.
- Grbić, J. 1994. *Identitet, jezik i razvoj. Istraživanje o povezanosti etniciteta i jezika na primjeru hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj*. Zagreb.
- Hill, J. 1985. The Grammar of Consciousness and the Consciousness of Grammar. *American Ethnologist* 12/4. American Anthropological Association, 725–737.
- Huffines, M. L. 1980. Pennsylvania German: Maintenance and Shift. *International Journal of the Sociology of Language* 25. Mouton de Gruyter, 43–57.

- Ilić, M. 2008. Oral History: From Autobiographical to “Collective“ Narrative – Serb Oral Discourse on the Expulsion of Germans from Hungary. U: Dahmen, W., Himstedt-Vaid, P., Ressel, G. (ur.) *Grenzüberschreitungen. Traditionen und Identitäten in Südosteuropa*. Festschrift für Gabriella Schubert. Wiesbaden, 189–203.
- 2008a. Coping with Socially Sensitive Topics: Discourse on Interethnic Marriages among the Elder Serbs in Hungary. *Proceedings of the International Conference on Minority Languages XI* (Pécs, Hungary 5–6. VII 2007) /u štampi/
- Ivić, P. 1961/1962. Prilog rekonstrukciji predmigracione dijalekatske slike srpskohrvatske jezičke oblasti. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* IV–V. Novi Sad, 117–130.
1966. O srpskom govoru u selu Lovri. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 12. Budapest, 191–201.
- Jembrich, A. 1997. *Na izvori gradišćanskohrvatskoga jezika i književnosti/Aus dem Werdegang der Sprache und Literatur der Burgenlandkroaten*. Borta. *Magyar Közlöny*. <http://www.magyarokozlony.hu/nkonline/index.php>.
- Mayer, E. (ur.) 2005. *Kisebbségek Magyarországon 2004–2005*. Budapest.
- Nepszámlálás 2001. Központi Statisztikai Hivatal. <http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/kotetek.html>.
- Nyomárkay, I. 1996. *Sprachhistorisches Wörterbuch des Burgenlandkroatischen*. Budapest.
- Petrović, T. 2009. *Srbi u Beloj Krajini: Jezička ideologija u procesu zamene jezika*. Beograd. [izdanje na slovenačkom: 2006. *Ne tu, ne tam: Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*. Ljubljana.]
- Radovanović, M. 2004. *Planiranje jezika i drugi spisi*. Novi Sad.
- Rakić, S. 1997. Izveštaj o dijalektološkom istraživanju govora Batanje. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 42. Budapest, 89–98.
1998. O govoru Deske. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 43. Budapest, 23–38.
- Szilágyi, J. 2006. *A tököli rácok története és népszokásai*. Tököl.
2008. *Tököli rác történetek*. Tököl.
- Spolsky, B. 2004. *Language Policy*. Cambridge University Press.
- Stepanović, P. 1997. Promene u govoru mohačkih Srba. *Hungaro-Slavica*. Budapest. 296–298.
- Šarošac, Đ. 1977. Južni Slaveni u Mađarskoj. *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj*. Budimpešta, 7–33.

- Tóth, A., Vékás, J. 2005. Identität und Migration. Ergebnisse aus der ungarischen Volkszählung
2001. *Jahrbuch für deutsche und osteuropäische Volkskunde*. Marburg, 193–213.
- Tsitsipis, L. 1998. *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift: Arvanítika (Albanian) and Greek in Contact*. Oxford University Press.
- Vékás, J. 2005. Spectra: National and Ethnic Minorities of Hungary as Reflected by the Census. U: Tóth, Á. (ur.) *National and Ethnic Minorities in Hungary, 1920–2001*. Columbia University Press, 1–161.
- Voss, C. 2004. Language Use and Language Attitudes of a Phantom Minority. U: Sikimić, B. (ur.) *Skrivene manjine na Balkanu*. Beograd, 51–65.
- Wasserscheidt, P. 2007. Mehrsprachigkeit und Sprachwandel bei Ungarisch-sprechen im serbischen Banat. [<http://amor.rz.hu-berlin.de/~wassersp/index.html>]
- Weinreich, U. 1953. *Languages in Contact*. Columbia University Press.
- Woolard, K. 1985. Language variation and cultural hegemony. *American Ethnologist* 12 (4). American Anthropological Association, 379–394.
- Белић, А. 1910. Неколике белешке са екскурзије по околини Будима и Пеште. *Босанска вила XXV/3–6*. Сарајево, 68–69.
- Бурзан, М. 1996. Српски језик у дијаспори. *Научни сасиџанак славистиа у Вукове дане 25/2*. Београд, Нови Сад, 339–345.
2003. О лексици Срба у Мађарској. *Српски језик 8/1–2*, год. VIII. Београд, 645–654.
- Варади, Т. 2003. Колективна права мањина у Мађарској. У: Чобелић, Н., Мацура, М., Башић Г., Ластич, П. (ур.) *Друшћивене науке о Србима у Мађарској* (Зборник радова са округлог стола одржаног 6–8. децембра 1998). Будимпешта, 183–190.
- Ганева-Райчева, В. 2004. *Българите в Унгарија – проблеми на културната идентичност*. Софија.
- Ивић, П. 1971. *Српски народ и њејов језик*. Београд.
1985 [1956] *Дијалектјолоија српскохрвајској језика. Увод у шиокавско наречје*. Нови Сад, 68–88.
1991. Миграције и дијалекти Срба јекаваца. *Из српскохрвајске дијалектјолоије*. Ниш, 257–273.
1994. О српском говору у Батањи. *Јужнословенски филолој L*. Београд, 33–49.
1997. О косовско-ресавском говору Чобанца близу Сентандреје. *Сентјандрејски зборник 3*. Београд, 225–237.

- Илич, М. 2008. Когда они становятся мы а когда они? Устный дискурс сербов из Венгрии. *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury* 20. (Zbornik radova sa konferencije "Swój - obcy (inny) w językach i kulturach słowiańskich. Problem tożsamości grupowej w Europie" u Lublinie, oktobar 2006). Lublin, 349–306.
- Јерковић, Ј. 1996. Данашњи оквири истраживања говора Срба у Мађарској. *Годишњак Филозофској факултету у Новом Саду* XXIV. Нови Сад, 5–9.
2000. Језик Јакова Игњатовића и данашњи говори Срба у околини Будимпеште. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLIII. Нови Сад, 273–278.
2007. Напомене о „мађаризмима“ у Стеријиним „Родолупцима“. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 52/1–2. Budapest, 165–171.
- Ластић, А. 2003. Политичко-правни положај мањина (првенствено српске мањине) од 1945. до 1990. У: Чобелић, Н., Мацура, М., Башић Г., Ластић П. (ур.) *Друшћивене науке о Србима у Мађарској*. (Зборник радова са округлог стола одржаног 6–8. децембра 1998). Будимпешта, 201–204.
- Ластић, П. 2004. О положају Срба у Мађарској. *Теме. Часопис за друшћивене науке* 2. Ниш, 805–830.
- Мијатовић, Ј. 1983. Прилог познавању лексице српских говора у Мађарској. *Прилози проучавању језика* 19. Нови Сад, 149–177.
- Миков, Л. 1994. Българин от Сазхаломбата. *Блџарски фолклор*, кн. 1, "Фолклорът на българите в чужбина". София, 90–95.
- Милорадовић, С. 2004. Српска етнолингвистичка популација у Мађарској: нека запажања. *Теме. Часопис за друшћивене науке* 2. Ниш, 859–864.
2005. Дијалектолошка и етнолингвистичка истраживања српске мањине. У: Становчић, В. (ур.) *Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи*. (Зборник радова са научног скупа одржаног 26–29. новембра 2003. године.) Београд, 299–314.
- Николић, М. 1993. Неке особине говора у Чипу код Будимпеште. *Јужно-словенски филолој* XLIX. Београд, 137–153.
- Петровић, Н. 1974. Микротопонимија неких српских насеља у Мађарској. *Прилози проучавању језика* 10. Нови Сад, 143–147.
1976. Патронимија неких српских насеља у Мађарској. *Прилози проучавању језика* 12. Нови Сад, 119–137.
1979. Главније фонетске особине неких српских говора у Мађарској. *Прилози проучавању језика* 15. Нови Сад, 71–99.
- Пипер, П. 2003. *Српски између великих и малих језика*. Београд.

- Прелић, М. 1995. *Срби у селу Ловри у Мађарској током XX века*. Будимпешта, 1995.
2001. Матерњи језик код Срба у Мађарској као симбол етничког идентитета. *Етнографија Срба у Мађарској* 3. Будимпешта, 98–107.
2006. Идентитет и култура националне мањине и народна традиција: неке дилеме на примеру Срба у Мађарској. *Етнографија Срба у Мађарској* 5. Будимпешта, 63–76.
2008. „(Н)и овде (н)и имамо“ : *концептуализација и симболизација етничког идентитета Срба у Мађарској на крају XX века*. Београд.
- 2008а. Бачки Буњевци: проблем идентитета у историјској и савременој перспективи. У: Становичић, В. (ур.) *Положај националних мањина у Србији*. (Зборник радова са научног скупа одржаног 24–26. новембра. 2005). Београд, 597–605.
- Радовановић, М. (ур.) 1996. *Српски језик на крају века*. Београд.
- Рашкова, Н. 1994. „Пръснати сме българите – едни наляво, други надясно...“. *Български фолклор*, кн. 1. „Фолклорът на българите в чужбина“. София, 96–101.
- Сикимић, Б. 2003. Срби на Чепелској ади, етнолингвистички поглед. *Етнографија Срба у Мађарској* 4. Будимпешта, 34–48.
2005. Бањаша на Балкану. У: Сикимић, Б. (ур.) *Бањаша на Балкану : етнички идентитет и етничке заједнице*. Београд, 7–12.
2006. Две мањине: Срби и Роми/Бејаша у мађарској Барањи. *Етнографија Срба у Мађарској* 5. Будимпешта, 101–112.
2007. Бугари као скривена мањина. У: Асенова, П. et al. (ур.) *Българските острови на Балканите*. София, 11–23.
- Сотиров, П. 2000. *Език и живот : Социолингвистическо описание на Българите в Унгарија*. Будапешта.
- Степановић, П. 1994. *Говори Срба и Хрватца у Мађарској : Штокавско наречје*. Горњи Милановац.
2000. *Говори Срба у Мађарској*. Будимпешта.
- 2000а. О говору Буњеваца у селу Чавољу у Мађарској. *Зборник Машице српске за филологију и лингвистику* XLIII. Нови Сад, 559–563.
- 2000б. Ијекавски елементи у екавским говорима Срба у Мађарској. *Јужнословенски филолог* LVI/3–4. Београд, 1103–1109.
- Стефановић, Д. 1993. Из микропонимије насеља са српским живљем у околини Будимпеште. *Јужнословенски филолог* XLIX. Београд, 175–186.
2000. О административном језику Сентандрејаца у другој половини XVIII века. *Јужнословенски филолог* LVI/3–4. Београд, 1111–1120.

2003. Из микротопониције Чипа. *Етнoгpафија Срба у Мађарској* 4. Будимпешта, 79–84.

Тирковић, С. 1982. Кретања према северу. У: Богдановић, Д. (ур.) *Истoрија српског народа II*. „Доба борби за очување и обнову државе (1371–1537)“. Београд, 314–329.

Summary

Marija Ilić

DYNAMICS OF LINGUISTIC AND SOCIAL CHANGE: MINORITY LANGUAGES IN HUNGARY AND THE SOCIOLINGUISTIC SITUATION OF SERBIAN

Over the past decades, minority languages and processes of language shift/maintenance have become an important scholarly concern. This paper aims to describe in brief the sociolinguistic situation of the Serbian minority language in Hungary with special attention paid to the relation between language ideology and processes of language shift/maintenance. The first section of this paper presents the current socio-political framework for protection of minority languages in Hungary. The second paper's section provides an overview of the main sociolinguistic surveys of the minority languages in Hungary that have had many centuries of contact with Serbian, i.e. German, Romanian, Bulgarian, and Croatian. Finally, the paper provides a quick recapitulation of the Serbian language research in Hungary, and depicts the current sociolinguistic situation of Serbian.

ИВАНА ЛАЗИЋ-КОЊИК

(Београд)

О ФУНКЦИОНАЛНО-СЕМАНТИЧКОЈ КАТЕГОРИЈИ ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се, у складу са функционално-семантичким приступом изучавању основних мисаоних и језичких категорија, пажња посвећује функционално-семантичкој категорији егзистенције у српском језику. Уз сажет осврт на досадашња изучавања ове категорије у другим језицима, разматрају се основна питања у вези са обимом, садржајем и границама категорије егзистенције у српском језику, утврђује структура (организованост категорије као функционално-семантичког поља), те основна средства њеног језичког изражавања.

Кључне речи: појмовна категорија, семантичка категорија, функционално-семантичка категорија, функционално-семантичко поље, егзистенцијално значење, егзистенцијалне реченице, егзистенцијални глаголи.

Категорија егзистенције (постојања, бивствовања) једна је од основних филозофских, појмовних и семантичких категорија која – може се рећи – одувек привлачи пажњу и филозофа и лингвиста. Мисао о постојању нечега најопштија је и најелементарнија мисао у човековом мисаоном апарату (Пешковскиј 1934: 157). Филозофско и онтолошко промишљање идеје постојања, те спознаја и одређење схватања постојања уопште, централни су мисаони проблеми од Аристотелове „Метафизике“ до филозофије новијег времена (Хајдегера, Сартра, Јесперсена), која уз феномен егзистенције у центар пажње ставља и проблем постојања човека као јединке, приближавајући на тај начин филозофску парадигму проблема лингвистичкој, нарочито оној антрополошког усмерења.

Категорија егзистенције је универзална семантичка категорија великог обима и не баш јасно дефинисаних граница. Она обухвата различите видове постојања: од чињеничног постојања неког објекта у реалном свету, које има временски и просторни карактер, преко

постојања уопште, до филозофског, идеалног, апстрактног постојања, независног и од просторних и од временских ограничења, затим, постојање човека, тј. живот и живљење са свим фазама (рођење, постојање-живљење, смрт), па присуствовање и не-присуствовање (одсуствовање), те коначно непостојање као опречну, не мање важну категорију, која је тесно повезана са категоријом постојања (или се постојање и непостојање могу посматрати као чланови једне категорије са супротним предзнаком). Појединачни аспекти ове категорије, облици или начини постојања, разрађивани су знатно више у филозофској литератури него у лингвистичкој, у којој је проблем разматран углавном начелно, а у србистичкој лингвистичкој литератури тек по изузетку. Нису јасно нити у довољној мери изучени обим, садржај и границе саме категорије, њена структура, семантичке поткласе и др.; нису утврђена нити систематски описана средства језичког изражавања егзистенцијалног значења на различитим нивоима (нарочито то није урађено за српски језик); нису решена, или су и даље отворена многа теоријско-методолошка питања у вези са проучавањем ове функционално-семантичке категорије и њених различитих аспеката.¹

Настанак лингвистичког појма категорије (семантичка категорија, функционално-семантичка категорија) у великој мери је у вези са филозофским промишљањима истоименог појма од Аристотела на овамо, а нарочито са теоријом појмовних категорија О. Јесперсена, који је у науку и увео овај термин.² Јесперсенову концепцију појмовних категорија надоградио је руски научник А. В. Бондарко са својим сарадницима, развијајући на тај начин властиту теорију – теорију функционално-семантичких поља (уп. Бондарко 1987, 1990,

¹ Што се тиче самог назива категорије, уобичајено је да је термин за само значење уједно назив целе семантичке категорије, нпр. простор, време, количина, узрок, постојање итд., а подједнако се употребљавају и називи латинског порекла: спацијалност, темпоралност, квантификација, каузалност, егзистенција итд. (о овоме говори Пипер 2000: 831).

² У разради концепције појмовних категорија значајну улогу су имали радови О. Јесперсена и И. И. Мешчаџинова, у којима се дати термин не тумачи сасвим истозначно. Наиме, Јесперсон под појмовном категоријом подразумева логичку категорију, а за Мешчаџинова појмовна категорија је семантичка категорија (в. Есперсен, О. (1958), *Философия грамматики*, Москва; Мещанинов, И. И. (1945), *Понятийные категории в языке*, *Труды Военного института иностр. языков*, № 1, с. 5–17). А. В. Бондарко, на пример, не супротставља појмовну категорију семантичкој сматрајући да су оне само различити аспекти исте појаве.

1991, 1991a, 1992, 1996). Према схватању А. В. Бондарка, појмовне категорије су у корелацији са језичким семантичким функцијама и своју конкретну језичку реализацију налазе управо у одговарајућим језичким семантичким функцијама. Отуда се појмовне категорије могу сматрати семантичким категоријама, а семантичке категорије темељ су функционално-семантичких поља. Значајан допринос истраживањима функционално-семантичког усмерења у словенском језичком свету, поред Бондарка и његових сарадника, дали су и бугарски и пољски аутори (уп. *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. I–VI, 1986, 1987, 1989, 1991, 1993; Koseska-Toszewa & Gargov 1990; Gugulanova & Szymański & Barakova 1993).³ У српској лингвистици, међутим, како напомиње Д. Војводић, функционални приступ није имао значајнијег одјека.⁴

Иако су многе семантичке категорије универзалне, нпр. време, простор, постојање, припадање (посесивност), узрок, количина и др., језичка средства њиховог изражавања нису универзална, већ се од језика до језика разликују. Док се у једном језику употребљавају једна средства за изражавање неке категорије, у неком другом језику, обично генетски удаљеном, користе се другачија језичка средства за изражавање исте те категорије, уп. Бондарко: „Functional grammar does not constitute a comprehensive universal method of description applicable to all languages. Although the various principles of functional grammatical description reveal certain general trends, the concrete applications of these description must proceed in each case from the type end system of a particular language“.⁵ Зато је неопходно проуча-

³ За детаљнији увид в. Кордић 1999.

⁴ В. Војводић, Д., *Функционално-семантичко поље функцијалности у савременом руском пољском и српском језику*, необјављена докторска дисертација, одбрањена 2007. год. на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, стр. 14. Војводић је у наведеном раду истакао и то да су у српској лингвистици само поједини лингвисти у својим истраживањима примењивали или да и даље примењују функционални метод (в. стр. 14), а да су у томе најдаље отишли П. Пипер, Б. Тошовић и М. Ковачевић, сваки на себи својствен начин (П. Пипер у радовима о теоријско-методолошким аспектима ове теорије, у радовима у којима комбинује функционални са конфронтативним приступом, као и у радовима у којима развија теорију семантичких локализација (в. нпр. Пипер 1977, 1983, 1986, 1988, 1992, 1994, 1997, 2000), Б. Тошовић разрађујући категоријалну (корелациону) граматику (в. нпр. Тошовић 1995, 1998, 2006), а М. Ковачевић у својој монографији о узрочном семантичком пољу која се појавила 1988. године).

⁵ Бондарко 1991a, наведено према Кордић 1999.

вати начине и средства језичког изражавања појединачних семантичких категорија у сваком језику посебно.

У лингвистици се категорија егзистенције разматра као базична семантичка категорија која представља језички израз истоимене појмовне категорије и обједињује различите варијанте значења постојања (бивствовања, присуствовања), и као функционално-семантичко поље (ФСП) сложене хијерархијски организоване структуре. У основи сваког ФСП налази се одређена семантичка категорија, а ФСП представља системски организован скуп језичких средстава једног језика, различитих језичких нивоа, којима се дата семантичка категорија изражава.

Изучавање једног ФСП подразумева с једне стране, утврђивање семантичке категорије која лежи у основи датог ФСП и с друге стране, издвајање свих оних семантичких карактеристика које се односе на реализацију дате категорије, а посебно семантичке доминанте ФСП као основне и најважније карактеристике. При том се као обавезна јавља анализа средстава изражавања датих семантичких карактеристика. Како је схватање поља повезано са представом о неком пространству,⁶ неколико је основних корака у изучавању-анализирању сваког ФСП: утврђивање структуре ФСП, његових конститутивних елемената с обзиром на заједничку семантичку инваријантну карактеристику (семантичку доминанту), одређивање централних и периферних чланова поља (центра и периферије), њиховог међусобног односа и веза, пресек са другим ФСП.

У досадашњим лингвистичким истраживањима ФСП егзистенције, на материјалу различитих језика, описивана је структура поља и анализирана су језичка средства изражавања егзистенцијалног значења. Тако су, на пример, на материјалу француског (Реферовскаја 1996), немачког (Киклич 2001) и руског језика (Бондарко 1996, Дејева 2003), размотрене структурне карактеристике ФСП постојања, док су егзистенцијалне реченице и егзистенцијални глаголи, нарочито егзистенцијално *бијти*, проучени на материјалу енглеског (Селиверстова 1977, Кузнецов 1977), руског (Арутюнова 1976; Арутюнова, Ширијев 1983; Шведова 1989; Воейкова 1996; Шатуновский 1996, Дејева 2003), романских језика (Лухт 1977), те староирског (Королев 1977), синхала (Гутиерез-Моралес 2006) и других. У српском језику, међутим, готово да нема радова посвећених овом проблему,

⁶ О томе говори Бондарко (1987: 11).

а нарочито нема монографских радова у којима би се свестрано описала семантичка категорија егзистенције, нпр. са функционално-семантичког аспекта. Углавном се разматрају значења и употреба глагола *биџи* и у вези са тим проучава његово егзистенцијално значење као једно од могућих (уп. Кордић 2002, Ковачевић 2005), слично и за глагол *имайи* (уп. Грицкат 1961, Арсенијевић 1993, Корин 1997, Кордић 2002), затим, има неколико радова о неким питањима у вези са егзистенцијалним реченицама (Ивић 1982, Фелешко 1995, Стојановић 1996, Корин 1997), док је глаголима са егзистенцијалним значењем (према нашем увиду у литературу) посвећен само један рад мањег обима који не залази дубље у анализу, већ се претежно пописују главнији глаголи из ове семантичке групе (в. Шпис 1987).

Категорија егзистенције је сложена семантичка категорија вишеслојне структуре. Обухвата варијантна значења постојања, бивствовања, присуствовања, те различите видове, начине и фазе постојања, што се неминовно одражава на бројност и разноврсност језичких средстава којима се сва та значења изражавају. У основи функционално-семантичког поља егзистенције је (функционално-) семантичка категорија постојања као његова семантичка доминанта, која обједињује основно значење 'бити, постојати' и варијантна значења, нпр. 'живети', 'присуствовати', 'налазити се', фазна значења почетка, постанка, трајања, континуитета, завршетка, нестанка и др.

Највећи број ФСП је организован путем центра и периферије. Центар ФСП чине она језичка средства која су специјализована за изражавање дате семантичке категорије. Периферију чине сва остала језичка средства којима се може пренети информација датог семантичког типа.

Анализирајући ФСП егзистенције у руском језику, А. В. Бондарко је утврдио да оно по својим карактеристикама припада ФСП с предикативним једром (уп. Бондарко 1987: 31)⁷ и одредио га као полицентрично, тј. бицентрично. Бицентрична структура поља детерминисана је односом предикативне семантике према синтаксичкој структури реченице. С једне стране, егзистенцијално значење

⁷ Предикативност као карактеристика ФСП егзистенције присутна је и онда када однос „субјекат – предикат“ није експлицитно изражен (нпр. у номинативним реченицама типа: *Тишина*; *Ноћ* и сл.) (Бондарко 1996: Предисловие).

остварује се у реченици са „егзистенцијалним предикатом“, тј. употребом егзистенцијалног глагола у функцији предиката, на пример: *Био једном један цар*. С друге стране, егзистенцијално значење се може остварити у тзв. номинативним реченицама, на пример: *Ноћ; Тишина; Зима* и сл. Сходно томе ће, према мишљењу Бондарка, ФСП егзистенције у руском језику имати два центра: а) синтаксичке конструкције с егзистенцијалним предикатима, и б) номинативне конструкције. Први тип егзистенцијалних реченица представљају тзв. дискретну егзистенцијалност, што значи да се егзистенцијално значење јавља као самостално у семантичкој структури реченице, изражено нарочитим тзв. егзистенцијалним предикатом. Други тип – номинативне конструкције – представљају тзв. недискретну егзистенцијалност („недискретная бытийность“), што значи да „признак существования выступает в единстве с его носителем: семантические элементы бытующей субстанции и бытия (существования, наличия) находят синкретичное выражение в односоставных номинативных предложениях“ (Бондарко 1996: 52).

Управо ова разлика између глаголских и номинативних егзистенцијалних реченица, заснована на особини дискретности, дала је повода да се у даљим истраживањима структуре ФСП егзистенције обрати пажња на централност ових реченица, тј. њихову специјализованост за изражавање егзистенцијалног значења. Уочено је да „система бытийных ситуаций, выявляемых в номинативных высказываниях, представляет собой неполное соответствие системе бытийных ситуаций в глагольных высказываниях“ (Воейкова 1996: 60), а у истраживањима Е. А. Реферовскаје (Реферовская 1996) је номинативним реченицама додељено крајње периферно место, јер егзистенцијалну ситуацију означавају имплицитно (97–98).⁸ Н. В. Дејева (Деева 2003)⁹ је такође мишљења да номинативне реченице припадају периферији: „поскольку бытийная ситуация, представленная в номинативных предложениях, квалифицируется как непосредственно воспринимаемая, то, следовательно, эти два центра можно определить как неравноценные и, возможно, с нашей точки зрения, номинативные высказывания следовало бы отнести к области дальней периферии“.

⁷ Е. А. Реферовскаја је анализирила ФСП егзистенције у француском језику.

⁸ Н. В. Дејева се бавила испитивањем ФСП егзистенције у руском језику.

Бондарко, дакле, сматра да номинативне егзистенцијалне реченице експлицитно изражавају егзистенцију: „Бытийность в конструкциях типа *Зима; Воскресенье; Ночь; Прохлада; Тишина; Тоска; Шум* и т. п. является, как мы сейчас думаем, недискретной, но эксплицитной. Эксплицитность бытийного содержания связана с тем, что в данном случае налицо специальная односоставная конструкция, служащая для выражения бытийности“ (1996: 52–53), и сматра их централним средствима изражавања егзистенцијалности у руском језику. Супротно њему Е. А. Реферовскаја сматра да је реч о имплицитном изражавању егзистенцијалног значења, а номинативне реченице распоређује на крајњу периферију ФСП егзистенције у француском језику. Н. В. Дејева, слично Реферовској, сматра да номинативне исказе треба уврстити у даљу периферију. Ситуација у српском језику упућује на то да номинативне конструкције не треба сврставати у централна средства изражавања егзистенцијалног значења, бар не у српском језику, с обзиром на то да оне ипак нису типичне за изражавање егзистенцијалне ситуације и да су најчешће експресивно обојене и стилски маркиране (као књиж. или песн.), нпр. *Пролеће. Река. Месец. Бор.* / Давао концерт жабљи хор (Антић). С друге стране, не бисмо их уврстили ни у даљу (нити крајњу) периферију, јер, како примећује Бондарко, таквим исказима је изражавање егзистенцијалне ситуације (егзистенцијалног значења) основни циљ, основна функција, без обзира на то што најчешће садрже допунске конотације. Чини нам се да би номинативне реченице у структури ФСП егзистенције у српском језику требало да заузму онај део периферије који је ближи центру, тзв. ближу периферију.⁹ Егзистенцијална реченица типа *Ноћ* или *Тишина* заправо је специјална редукована реченица са основним егзистенцијалним глаголом *бијти*: *Ноћ је; Тишина је.*

У српском језику центар ФСП егзистенције чинила би лексичка и синтаксичка језичка средства (практично се може говорити о лексичком центру и синтаксичком центру; о полицентричности семантичких категорија в. Пипер 2000). Лексички центар конституишу егзистенцијални глаголи, тј. глаголи који за основну сему имају сему постојања; такви су, на пример, следећи глаголи: *бијти, бивајти, њосијојати, ејзисџирајти, живејти, ѝрисусџивовајти*, а ужи центар

⁹ О градуелности односа између центра и периферије в. Пипер 2000.

глаголи *биѝи*, *ѝосѝојаѝи* и *живеѝи*. Може се рећи да је глагол *биѝи* универзално средство изражавања егзистенцијалне ситуације, не само у српском, већ и у многим другим европским језицима, којим се означава постојање целокупне категорије постојања живе и неживе природе. Централна синтаксичка средства представљају реченице које у својству предиката имају ове глаголе у основном значењу. Даље се, по периферији, распоређују друга средства за изражавање егзистенцијалног значења – ближе лексичком центру су глаголи *имаѝи* и *налазиѝи се*, не у свом основном значењу присвојности и просторне локализованости, већ са егзистенцијалним значењем, а синтаксичком, реченице које у својству предиката имају ове глаголе и номинативне реченице, а затим следе различити пунозначни глаголи који могу иступати у својству егзистенцијалних глагола, означавајући уједно и егзистенцију и начин или фазу егзистенције: *ѝојаѝи се*, *искрснуѝи*, *живоѝариѝи*, *зађи*, *ѝуѝоваѝи* (*Каг човек једном осѝари*, *ѝреба да ѝуѝује*), *дисаѝи* (*У двору љуѝком имам свеѝа досѝ’*, *од рода само ниѝко већ не дише* [Речник МС]), *расѝи* (*Пред кућом је расла бреза*), *блеснуѝи* (*Није ѝако лако одредиѝи онај часак када је у нама ѝрава љубав блеснула* [Речник МС]) и др. и реченице са овим глаголима. Најудаљенији од центра су они глаголи који заправо и немају егзистенцијално значење, већ значење егзистенције добијају једино у реченици која има егзистенцијалну интерпретацију, нпр. глагол *белеѝи се* у реченици *На небу се белео облак*. По правилу се у реченицама таква значења и не региструју. Има такође и веома много примера егзистенцијалних реченица у којима се глагол испушта, нпр. *Пропитивао се за њ у вароши, на сточној пијаци, на црквеном сабору, али од ѝобраѝима ни ѝраѝа ни ѝласа* (Б. Ћопић, *АЛС*, 18).¹¹ За разлику од неких других језика у којима постоје тзв. специјалне егзистенцијалне граматичке формуле, нпр. у енглеском *There is*, у француском *il y a*, или у немачком дијалекатско *es hat*, у српском језику таквих формула нема.

Како је раније поменуто, у постојећој србистичкој литератури релативно мало је писано о егзистенцијалним реченицама, још мање о егзистенцијалним глаголима, премда је систем егзистенцијалних реченица у српском (српскохрватском) језику, како запажа А. Корин (Corin: 54), крајње компликован и сложен, нарочито је сложен

¹¹ Наведено према Корин 1997: 57 (*АЛС* = Поповић, В. (уредио). 1985. *Анѝолоѝија леве сѝране. Приче и ѝричања*. Београд).

О егзистенцијалном *налазиј̄ти се* и реченицама са овим глаголима ставови су подељени. С. Кордић (2002: 154) наводи да једни аутори убрајају овај глагол у парафразе егзистенцијално употребљеног *имај̄ти* (позива се на радове Buchholz 1989: 331 и Косеска-Тошева 1990: 196), или да таква парафраза и није потребна да би се могло говорити о егзистенцијалној компоненти у глаголу *налазиј̄ти се* (Мразек 1990: 59),¹⁵ док га други сматрају глаголом који нема уграђену егзистенцијалну компоненту значења (Ivić 1982: 8–9). М. Ковачевић такође сматра да глагол *налазиј̄ти се* може добити егзистенцијалну интерпретацију, нарочито у одређеним случајевима у персоналним егзистенцијалним реченицама када интерферира са егзистенцијалним *биј̄ти* (Ковачевић 2005: 217–218). Речничка грађа за српски језик потврђује да се у семантичкој структури овог глагола може реализовати егзистенцијална компонента (уп. дефиниције и примере за овај глагол у *Речнику САНУ* и *Речнику МС*), која је готово неизоставно удружена са локативним значењем 'постојати, егзистирати на неком месџу' (у речнику је то показано у дефиницији стављањем допуне *іге* у заграду).

Што се више удаљавамо од центра ФСП егзистенције, то се егзистенцијално значење све више удружује и преплиће са значењима других семантичких категорија, а језичке јединице којима се оно изражава показују све већи степен вишезначности и вишефункционалности. Граница између периферије овог и неких других ФСП није оштра нити јасно дефинисана, а његови периферни чланови по правилу улазе у састав неког другог или других ФСП. Тако, на пример, глагол *ој̄иуј̄товати* који је примарно глагол кретања, са својом секундарном семантичком реализацијом 'умрети', насталом метафоричким трансформацијама из примарне семантичке реализације, улази у састав периферије ФСП егзистенције.

У литератури је више пута истицано да је основно значење егзистенцијалних исказа (реченица) указивање на постојање у свету уопште или указивање на постојање или присуствовање објекта (предмета) о коме се говори у одређеном тренутку времена, на од-

¹⁵ Buchholz, O. (1989), Zu Konstruktionen mit unpersönlich gebrauchtem 'haben' in den Balkansprachen, U: *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 42/3, 329–338. Косеска-Тошева, В. (1990), О значени предикации болгарског *има*, У: *Съпоставително езикознание* 15/4–5, 195–198. Мразек, Р. (1990), *Сравнительный синтаксис славянских литературных языков*, Брно.

ређеном месту. Простор или област постојања се схвата веома широко и по димензијама: од васионе, света у целини, до микросвета човека или једног његовог дела, и по врсти: то може бити реалан, материјални простор, физички простор објективног света, или идеалан, нереалан простор: простор радње, догађања, ситуације, класе ентитета или појава, мноштва, маште, снови, фантазије, мита, бајке и др.¹⁶ Само постојање може бити схваћено као реално, тј. оно које одговара стварном поретку ствари и као идеално, тј. мисаоно, које није у сагласности са стварношћу (нпр. *У шуми живе једнорози*; уп. и Реферовскаја 1996: 80). Обим појма „предмет постојања“ такође је веома широк. Предмет постојања може бити и конкретан предмет или лице, и апстрактан појам који се односи на разне категорије: појаве, осећања, представе, догађаје и сл.

Уместо закључка. У овом раду тек је скициран проблем ФСП егзистенције у српском језику. Основни циљ био је да се укаже на потребу и значај изучавања семантичке категорије егзистенције у српском језику, будући да овом проблему у досадашњим истраживањима у српском језику није посвећена потребна пажња, – премда семантичка категорија егзистенције и начини и средства њеног језичког изражавања припадају групи фундаменталних, универзалних, свеобухватних и стога увек актуелних језичких и шире, когнитивних и антрополошких проблема. У начелу смо размотрили основна питања у вези са обимом, садржајем и границама категорије егзистенције у српском језику, испитали организацију и структуру ФСП егзистенције, показали да се може говорити о лексичком и синтаксичком центру и утврдили основна средства њеног језичког изражавања. Циљ нам је био и да подстакнемо даља истраживања семантичке категорије егзистенције, нарочито језичких средстава којима се дата категорија изражава, – да се детаљно проуче егзистенцијални глаголи, њихова категоријално-лексичка и лексичко-семантичка својства, те да се детаљно опишу синтакса и семантика егзистенцијалних реченица у српском језику. Било би добро да се испита и домен, као и функционално-стилска условљеност употребе егзистенцијалних реченица, с обзиром на то да су неки типови егзистенцијалних реченица посебно фреквентно заступљени у одређеним врстама текстова који садрже нпр. описе, набрајања, размишљања,

¹⁶ О разним видовима простора који могу бити заступљени у егзистенцијалној конструкцији в. Селиверстова 1977.

тврђења и сл., или су део појединих формалних домена језичке употребе као што је нпр. језик науке, нарочито језик математике, о чему сведоче примери попут: *Postoji više pristupa teoriji distribucija* или *Postoje okoline V i W tačke x, tako da je W kompaktan podskup od ...*¹⁷ и сл.

Литература

- Антић: Антић, М., Концерт, у: *Насмејани свејџ*, Нови Сад: Дневник, 1984, 22.
- Арсенијевић 1993: Arsenijević, N., О posesivnim i egzistencijalnim rečenicama sa glagolom *imati* i njihovim mađarskim ekvivalentima, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 36/2, 61–69.
- Арутюнова 1976: Арутюнова Н. Д., *Предложение и его смысл*, Москва: Наука.
- Арутюнова, Ширяев 1983: Арутюнова, Н. Д., Ширяев, Е. Н., *Русское предложение. Бытийный тип*. Москва: Русский язык.
- Бондарко 1987: *Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис*, Отв. ред. А. В. Бондарко, Ленинград: Наука.
- Бондарко 1990: *Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность*, Отв. ред. А. В. Бондарко, Ленинград: Наука.
- Бондарко 1991: Бондарко, А. В., *Functional grammar. A field approach*, Ed. F. A. Luelsdorff. Translated by I. S. Chulaki, Amsterdam – Philadelphia: J. Benjamins Publishing company.
- Бондарко 1991а: *Теория функциональной грамматики: Персональность. Залоговость*, Отв. ред. А. В. Бондарко, СПб.: Наука.
- Бондарко 1992: *Теория функциональной грамматики: Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность / неопределенность*, Отв. ред. А. В. Бондарко, СПб.: Наука.
- Бондарко 1996: *Теория функциональной грамматики: Локативность. Бытийность. Посесивность. Обусловленность*, Отв. ред. А. В. Бондарко, СПб.: Наука.
- Воейкова 1996: Воейкова, М. Д., Бытийные ситуации, У: *Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посесивность. Обусловленность*, Отв. ред. Бондарко, А. В., С-Пб.: Наука, 53–80.

¹⁵ Примери су узети из књиге Пилиповић, С., Станковић, Б. (2000), *Просјора дисјрибуција*, Нови Сад: САНУ Огранак у Новом Саду; први пример је из *Предјовора*, други са стр. 59.

- Грицкат 1961: Grickat, I., Razvoj značenja glagola imati, *Radovi XVIII*, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 6, Poseban otisak, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Gugulanova & Szymański & Barakova 1993: Gugulanova, I., Szymański, M., Barakova, P., *Bálgarsko-polska sápostavitelna gramatika*, t. IV, *Semantičnata kategorija komunikant*, Sofija.
- Гутиерез-Моралес 2006: Gutierrez Morales, S., Morphosyntactic expressions of possession and existence in Sinhala, *Santa Barbara Papers in Linguistics* 17, 20–28.
- Дејева 2003: Деева, Н. В. *Функционално-семантички аспект глаголов бытия*, Необјављена докторска дисертација, Кемерово.
- Ивић 1981: Ивић, М., Српскохрватски глаголски облици за исказивање појава које постоје у садашњости, *Јужнословенски филолоџ XXXVII*, 13–24.
- Ивић 1982: Ивић, М., О словенским егзистенцијално-локационим реченицама, У: *Studia gramatyczne* 5, 7–10.
- Ивић 1995: Ивић, М., *Линџивисџички оџлеџи*, Београд: Словограф.
- Категориџ бытия и обладания в языке*, Отв. ред. В. Н. Јарцева, Москва: Наука, 1977.
- Киклич 2001: Киклич, Е. В., *Категориџ бытия: Представление бытия человека в современном немецком языке*, Автореф. канд. филол. наук, Иркутск, 18.
- Ковачевић 1988: Ковачевић, М., *Uzročno semantičko polje*, Sarajevo: Svjetlost (= Lingvistika – poetika).
- Ковачевић 2005: Ковачевић, М., Пунозначна и копулативна употреба глагола *биџи*, *Срџски језик X/1–2*, 211–233.
- Кордић 2002: Kordić, S., Glagoli imati i biti, У: *Riječi na granici punoznačnosti*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada, 143–174.
- Корин 1997: Corin, A., О синтакси егзистенцијалног *habere* (*има*) у српском језику, *Научни сасџанак слависџа у Вукове гане* 26/2, 45–60.
- Королев 1977: Королев, А. А., Глагол существования и связка в древнеирландском языке, У: *Катџегориџ бытия и обладания в языке*, Ред. В. Н. Јарцева, Москва: Наука, 101–125.
- Koseska-Toszewa & Gargov 1990: Koseska-Toszewa, Gargov, *Bálgarsko-polska sápostavitelna gramatika*, t. II, *Semantičnata kategorija opređenost/neopređenost*, Sofija.
- Кузнецов 1977: Кузнецов, А. М., Глагол to be и его лексико-семантические эквиваленты в современном английском языке, У: *Категориџ бытия и обладания в языке*, Ред. В. Н. Јарцева, Москва: Наука, 68–100.

- Лухт 1977: Лухт, Л. И., Категории бытия и обладания (французско-румынские параллели), У: *Категории бытия и обладания в языке*, Ред. В. Н. Яарцева, Москва: Наука, 125–143.
- Пешковскиј 1934: Пешковский, А. М., *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва.
- Пипер 1977: Пипер, П., Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српско-хрватском књижевном језику, *Прилози иџроучавању језика* 13–14 (1977–78), 1–51.
- Пипер 1983: Piper, P., *Zamenički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*, Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti.
- Пипер 1986: Пипер, П., А. В. Бондарко, Функциональная грамматика, *Зборник Маџице срџске за славистику* 31, 177–180.
- Пипер 1988: Пипер, П., *Заменички иџилози у срџскохрватџском, руском и џольском језику: (семантичка сџудџија)*, Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 8, Београд: Институт за српскохрватски језик.
- Пипер 1992: Пипер, П., Alexander V. Bondarko, *Functional Grammar: A Field Approach*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Company, 1991, *Јужнословенски филолоџ XLVIII*, 163–169.
- Пипер 1994: Пипер, П., Категоријална ситуација временной локализације и семантика темпоральных прилагателњных в русском и сербском језицима, *Зборник Маџице срџске за славистику* 43 (1993= 1994), 97–103.
- Пипер 1997: Piper, P., *Jezik i prostor*, Biblioteka XX vek, 91, Beograd: Љigoja štampa.
- Пипер 2000: Пипер, П., О полицентричности семантичких категорија, *Јужнословенски филолоџ LVI*, 829–840.
- Реферовскаја 1996: Реферовская, Е. А., Бытийность во французском језику, У: *Теорија функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Поссесивность. Обусловленность*, Отв. ред. Бондарко, А. В., С-Пб.: Наука, 80–98.
- Речник МС: *Речник срџскохрватџскоџ књижевноџ језика I* (1967), Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.
- Речник САНУ: *Речник срџскохрватџскоџ књижевноџ и народноџ језика I* (1959), Београд: САНУ.
- Селиверстова 1977: Селиверстова, О. Н., Семантическиј анализ екзистенцијалњных и поссесивњных конструкций в английском језику, У: *Категории бытия и обладания в языке*, Ред. В. Н. Яарцева, Москва: Наука, 5–67.

- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. I, *Temporalność* (1986), Wrocław.
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. II, *Określoność / nieokreśloność* (1987), Wrocław.
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. III, *Ilość. Gradacja. Osoba* (1989), Wrocław.
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. IV, *Modalność a inne kategorie językowe* (1991), Warszawa.
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. V–VI, *Konfrontacja językowa. Słowotworstwo. Wybrane kategorie semantyczne* (1993), Warszawa.
- Тошовић 1995: Тошовић, В., *Stilistika glagola*, Wuppertal: Lindenblatt.
- Тошовић 1998: Тошовић, Б., *Глагольный категориал*, Opole – Graz: Uniwersytet Opolski – Universität Graz.
- Тошовић 2006: Тошовић, Б., *Экспрессивный синтаксис глагола русского и сербского/хорватского языков*, Москва: Языки славянской культуры.
- Фелешко 1995: Фелешко, К., *Значење и синтакса српскохрватској њени-иива*, Нови Сад – Београд: Матица српака – Орфелин – Вукова задужбина.
- Шатуновский 1996: Шатуновский, И. Б., *Семантика предложения и нереперентные слова*, Москва: Школа „Языки русской культуры“.
- Шведова 1989: Шведова, Н. Ю., Русские бытийные глаголы и их субъекты, У: *Слово и грамматические законы языка: Глагол*, Ред. Н. Ю. Шведова и В. В. Лонатин, Москва: Наука, 5–171.
- Шпис 1987: Шпис, М., О српскохрватским глаголима са егзистенцијалним значењима, *Прилози проучавању језика* 23, 95–104.

Резюме

Ивана Лазич-Коник

О ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ ЭКЗИСТЕНЦИИ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

В настоящей работе рассматриваются основные вопросы, связанные с функционально-семантической категорией экзистенции в сербском языке. Категория экзистенции является универсальной семантической категорией большого объема, с недостаточно ясно определенными границами. Она охватывает различные виды и фазы существования. Будучи организованной как функционально-семантическое поле, она обладает сложной,

иерархически устроеној структуром. Центар ФСП егзистенције у српском језику састављају лексичке и синтаксичке језичке средства: лексички центар конституирају егзистенцијални глаголи (напр. *бӣти*, *бива̄ти*, *јос̄тӣојатӣ*, *е̄гзист̄ира̄тӣ*, *живе̄ти*, *ј̄рисус̄јивова̄ти*), синтаксички – предложенија, имајуће у квалитету предиката ови егзистенцијални глаголи у свом основном значењу. У периферији поља односе се остали средства за изражавање егзистенцијалног значења: ближе к центру расположени глаголи *има̄ти* и *налазӣти се*, а такође предложенија, имајуће у свом саставу дани глаголи у квалитету предиката; ту имајуће и номинативна предложенија, а затим следе различита потпунозначна глагола, која могуће выступати у квалитету егзистенцијалних глагола, означавајући истовремено и егзистенцију и начин или фазу егзистенције.

ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ
(Београд)

ГРЕЦИЗМИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

(осврт на досадашња и поглед на будућа истраживања)

Након осврта на историјат досадашњих проучавања грецизама, можда понајбоље испитане врсте позајмљеница у српском језику, даје се преглед њихових постојећих подела. Затим се као нови, чвршћи основ њихове класификације предлажу хронолошки, географски и генетски критеријум (сваки са одговарајућим поткатегијама), чије се често преплитање илуструје са неколико парова речи које се разликују по облику (понекад и значењу) и непосредном пореклу, иако се сведе на исти грчки предлогач. На крају се даје поглед на будуће задатке проучавања грецизама у српском језику.

Кључне речи: српски језик, лексикологија, позајмљеница, грецизам, класификација.

1.0. Преглед који следи настао је у функцији рада на *Етимолошком речнику српског језика* (ЕРСЈ), који се у великој мери састоји од решавања алоглотских етимологија. Још откако је овај пројекат пре четврт века заснован, заслугом и залагањем академика Павла Ивића,¹ тематици обраде страних речи посвећивана је знатна пажња, како теоријска (в. ОС: XVI; ПЕТРОВИЋ 1997; ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ/ПЕТРОВИЋ 2004), тако и практична (више стотина позајмљеница етимолошки су обрађене у корпусу од преко две хиљаде одредница у оквиру ОС и у прве три свеске ЕРСЈ, а међу њима се налазе на десетине сасвим нових етимолошких тумачења и много више ревидираних решења, затим проблематизованих или прецизираних старих

* Овај чланак је резултат рада на пројекту бр. 148004 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*“ који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ В. БЕЛЕТИЋ 2007, нарочито о П. Ивићу БЕЛЕТИЋ/ЛОМА 2004, ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ / БЕЛЕТИЋ 2009.

итд.), али коначне слике о структури свих корпуса стране лексике још увек нема. Док се не дефинише и не проучи читав лексички корпус српског језика, неће бити коначне класификације оног, односно оних његових делова које чини алоглотска лексика, ма ког порекла. Међутим, и догле мора постојати оперативна подела заснована на постојећем корпусу садржаном у лексикографским тезаурусима, књижевног језика и дијалеката, као и на достигнућима новијих студија које у разматрање уводе нове факторе.²

1.1. Једна од специфичности етимологисања позајмљеница у српском (и хрватском) језику састоји се у томе што су пре појаве његовог првог етимолошког речника (в. СКОК) већ постојале монографије о његовим тј. њиховим најважнијим позајмљеницама, грецизмима, германизмима, турцизмима (в. VASMER, STRIEDTER-TEMPS; ŠKALIĆ), а тек су истраживачи ипак незнатнијих по значају и бројности позајмљеница – као што су румунизми, хунгаризми, албанизми (в. GĂMULESCU, HADROVICS, Станишић) – имали на располагању и драгоцене садржај Скоковог речника (објављеног 1971–1974).³ Стицајем околности, читав низ тематских монографија започет је управо студијом Макса Фасмера о грецизмима која, првенствено захваљујући изврности свог аутора, и данас може да послужи за узор – наравно, не као готов образац за проучавање и описивање позајмљеница у неком језику (чак ни грецизама уопште), већ као добро полазиште, основни модел који треба прилагодити конкретној врсти позајмљеница а затим и новим знањима о њима, новој грађи и поступку који обрада поједине врсте позајмљеница изискује, независно од општих законитости којима алоглотска лексика подлеже у свим језицима.

1.2. У овом раду под грецизмима се подразумевају искључиво лексички грецизми.⁴ При том се као стране речи грчког порекла у

² За најраније грецизме, на пример, то је скитско посредство у процесу њиховог преузимања у (пра)словенски, в. § 3.1.1. и нап. 28.

³ Исту привилегију реферисања на Скоков речник имале су и неке друге, специфично профилисане студије о позајмљеницама настале у оквиру пројекта ЕРСЈ под руководством проф. Павла Ивића (в. Влалић-Поповић 1986, Сикимић 1990, Петровић 1993).

⁴ Општа лингвистичка дефиниција грецизма знатно је шира, тако да обухвата и све остале језичке одлике (фонетске, морфолошке, синтактичке, прозодијске) који настају под утицајем грчког језика, као и било коју језичку одлику која је својствена грчком језику.

обзир узимају само позајмљенице (тек спорадично се у функцији поређења помињу и неке туђице),⁵ али не и семантичке позајмљенице и преведенице.⁶ С обзиром на прегледни карактер овог рада, не разматрају се конкретна, појединачна етимолошка решења⁷ већ се сагледава само опис целокупног корпуса грчких позајмљеница у српском језику и то у смислу његове боље, прегледније, систематичније презентације, а у духу традиционалног поимања садржаја термина грецизам⁸ (в. нап. 4 и 5).

⁵ Овде смо усвојили класификацију алоглотске лексике на 4 врсте коју је, управо на примеру речи грчког порекла, у нашу средину увела проф. Љиљана Црепајац, полазећи од немачких термина *Lehnwort*, *Fremdwort*, *Lehnprägung*, *Lehnübersetzung* којима се прецизира уопштеност галицизма *calque* (в. *calque* тј. *calque linguistique*). Позајмљенице су „(стране) речи које припадају старијем слоју и које су већ претрпеле одређене адаптације, фонетске и морфолошке, у језику који их је преузео“, док су туђице „познијег датума ... као *mots savants* најчешће задржале генуини фонетски и морфолошки лик“ (СРЕПАЈАС 1978:75). Међу овим двома категоријама страних речи није увек могуће успоставити јасну линију разграничења, али то је мање битан фактор разликовања него оно што ове две класе речи, које у сваком случају имају страни лик, раздваја од других двеју класа (в. следећу напомену) које пак по правилу имају лик домаћих речи, али страни садржај тј. семантику.

⁶ Семантичке позајмљенице су речи које „поред основног значења у једном језику добијају ново, најчешће врло специфично значење према значењу у другом језику, задржавајући при том, у највећем броју случајева, и своје основно значење (нпр. *држави* према гр. *κράτειν* 'владати', *држава* према гр. *κράτος*; *руковаши* 'управљати' (поред 'ручити се; верити се; употребљавати') према гр. *χειρίζειν* 'управљати' итд.“ (СРЕПАЈАС 1978:75–76). Преведеница је новообразована реч каква дотада уопште није постојала у једном језику, начињена према моделу из другог језика, нпр. *наставник* према гр. *ἐπιστάτης* 'учитељ, тј. онај који стоји над неким' (в. СРЕПАЈАС 1978:77 нн.), такође *азбука* према гр. *ἀλφάβητον* (уместо прва два слова грчке, стоје прва два слова словенске азбуке), *св. Пејка* према *Παράσκειή* (в. VASMER 10) итд.

⁷ Њих је у незанемарљивом броју било у последњих пар деценија, в. она наведена у нап. 13 итд., од новијих Поломац 2007, а нарочито Лома 2000, Лома 2002, Лома 2004, где се помак чини на најдубљој хронолошкој равни и тиче се свих словенских језика (в. нап. 28).

⁸ Оно што би се могло окарактерисати као методолошки камен спотицања који се крије у самом називу врсте позајмљеница, грецизама или било којих других, у српском или ма ком језику, у овом прегледу нећемо ни покушавати да уклонимо, већ на њега само указујемо: наиме, у збирним студијама уобичајено је – и из практичних разлога очито сасвим оправдано – да се говори о грецизмима као позајмљеницама из грчког језика у целини, без хронолошке стратификације самог

1.3. У проучавању грецизама у српском језику неминовно се намећу два поређења: с једне стране са грецизмима у осталим балканским језицима (македонском, бугарском, турском, румунском, албанском – в. ТАХОВСКИ, АРГИРОВСКИ; ФИЛИПОВА-БАЙРОВА, ДЗИДЗИЛИС 1990; TZITZILIS 1987; MINĂESCU; UNLISCH, TZITZILIS 1997), чиме се овде нећемо бавити јер је то задатак за балканологију,⁹ а са друге стране, поређење грецизама са другим позајмљеницама (турцизмима, романизмима, германизмима, хунгаризмима, албанизмима, као и релативно новијим галицизмима, англицизмима и русизмима) у српском језику. Међутим, такво упоређивање такође излази из оквира овог рада, не само са методолошких разлога (компаративна анализа толико широког захвата тема је сама за себе), већ и услед техничке неостваривости тог задатка због неравномерне обрађености сваког од тих корпуса позајмљеница понаособ. Ово само спомињемо да бисмо предочили да постоје и те две равни, у низу других (в. преглед постојеће класификације у § 2.2.2. и предлог у § 3.1, 3.2, 3.3) у којима треба посматрати грецизме у српском језику.

1.4. Не на последњем месту треба истаћи и то да се грецизми у српском језику у односу на остале позајмљенице издвајају не само по великој разноврсности времена и путева њиховог продирања, већ и по постојању два нивоа продирања утицаја, ученом и народном. Ово последње двојство потенцирано је и грчком диглосијом која је била веома изражена још од раног средњег века и витална све

језика даваоца, а независно и од евентуалног уважавања историјске периодизације језика примаоца (в. нап. 11). Тако појам грецизам покрива више од 20 векова развоја грчког језика, германизам нешто мањи временски распон и читав дијалекатон сродних али ипак различитих германских језика и њихових дијалеката (од оба готска до модерног немачког и његовог аустријско-баварског дијалекта), романизам такође миленијум и по трајања наследника вулгарног латинитета на источном Јадрану и читавом Балкану итд. Дистинкције ове врсте обавезно се чине у појединачним етимологисањима конкретних речи, али у збирним студијама препознавање таквих разлика изостало је пошто се показало као непрактично, ма колико такав поступак био методолошки неоправдан.

⁹ Колико нам је познато, идеја о пројекту интегралног инвентарисања грецизама на Балкану који је крајем прошлог века планиран при Балканској комисији Аустријске академије наука, није реализована. Недостатак таквог свеобухватног прегледа само делимично надокнађује МДАБЈ, у лексичким томовима који садрже и неке грецизме, али то је тек назнака актуелне агенде.

до пред крај 20. века (в. БРАУНИНГ 128–134 н.н.), што додатно компликује прецизирање свих елемената у процесу позајмљивања.¹⁰

2.0. Циљ овога рада је тројак: да се начини преглед претходних проучавања грецизама, укључујући њихове класификације, понуди предлог једне нове класификације и предочи поглед на даља истраживања. То конкретно значи да се да осврт на историјат досадашњих проучавања грецизама у српском језику (са пописом и описом постојеће литературе, в. § 2.1), да се предоче основни методолошки параметри на основу којих се врши квалификација и стратификација грецизама (в. § 2.2.1), да се у основним цртама поброје општи критеријуми класификације и да се дефинише како се они – с обзиром на специфичност његове структуре – односе на корпус грецизама у српском језику (в. § 2.2.2), као и да се укаже на проблем квантификовања тј. недефинисаности (и неухватљивости) њиховог броја (в. § 2.2.3); затим да се, по што јасније дефинисаним критеријима, предложи нова класификација (в. § 3.1. – 3.3), којом би се начинио корак даље од Фасмерове поделе на три пута позајмљивања грецизама (в. § 2.2.2); да се на крају назначе задаци за будућа истраживања, пошто се предоче типови проблема који се у овом тренутку могу предвидети (в. § 4.0. н.н.).

2.1. У осврту на историјат задржаћемо се само на делима неколико аутора који су се екстензивније бавили грецизмима у српском језику.

2.1.1. Ако оставимо по страни Фасмерове грчко-словенске студије у којима он не разматра специфично тему српских грецизама, темеље ових проучавања чини његова монографија *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen* (VASMER). Поред исцрпног увода, она садржи близу 1.000 речи смештених у око 800 одредница насловљених најчешће према старосрпском¹¹ облику, кад год он постоји, а иначе по савременим речима.

¹⁰ На немогућност да се установи да ли је нпр. срп. *икона* пореклом од ученог гр. *εἰκόνα* Acc. sg. или од народског *εἰκόνα* Nom. sg., односно да ли је срп. *асѿиѿъ* / *асѿиѿа* од ученог гр. *ἀσπίδα* Acc. sg. или од народског *ἀσπίδα* Nom. sg. итд., указивао је још VASMER 34.

¹¹ Овде свесно на један непрецизан начин користимо термин *старосрпски*, и то не идући за Фасмером (нем. *Altserbisch*), већ намерно не улазимо у разграничавање диглосије која је у 12–14/15. веку постојала између језика старосрпске књижевности, који се у науци дефинише као славеносрпски, и народног језика

2.1.2. Релативну малобројност народне и дијалекатске лексике у Фасмеровом делу значајно је у својим студијама надокнадио Иван Поповић, који се позабавио управо допунама Фасмеровог инвентара одредница и додатним материјалом за постојеће на основу у међувремену публикованих дијалекатских извора и драгоценом ексцерпцијом грађе за РСАНУ. Он доноси близу 200 речи обрађених у око 160 одредница (Поповић 1953–1955).

2.1.3. Хронолошки следи, мада по обиму захвата заправо предњачи, Петар Скок који је својим етимолошким речником обухватио и протумачио близу хиљаду речи у нешто мање одредница у чијој изради је само делимично узето у обзир Фасмерово дело (в. Скок).¹²

2.1.4. Недавно је окончан још један специфичан етимолошки речник, речник јадранских етимологија који, у оквиру свог задатог профила допуњавања Скоковог речника, доноси и неке новине (претежно допуњавањем грађе и прецизирањем тумачења) у проучавању грецизама (в. VINJA).

који се легитимно сматра претходником савременог српског језика и означава термином старосрпски. На овакво решење одлучили смо се зато што је за проучавање грецизама (као и друге алоглотске лексике), тај аспект језичке историје секундаран у односу на потребу да се првенствено назначи старина позајмљивања и опозиција „старо : ново“.

¹² Разматрањем „профила“ речи из овог Фасмеровог дела које су изостављене из ERHSJ (ову скраћеницу користимо само овде, да бисмо подвукли разлику између ERHSJ и Скоковог ауторства, из разлога схватљивих из даљег садржаја ове напомене) нисмо успели да утврдимо никакву законитост при одабиру. Првобитне претпоставке да су неке речи изостављане по историјском (нпр. старосрпске за разлику од савремених), семантичком (нпр. само оне које се тичу православне цркве), географском, граматичком или неком другом критеријуму, при детаљнијој анализи отпадале су тиме што су се на обе стране, и међу унетим и међу изостављеним речима, појављивали примери који су их побијали. Тако нам је једино преостало да закључимо да је уместо принципа по среди био случај. Рекли бисмо да је Скок, будући да је имао ово дело у рукама тек током последњих година свог живота и рада, користио *Die ... Lehnwörter* само у одредницама које је тада обрађивао, а редактори приликом ревизије раније обрађених чланака нису обрађали пажњу на ову студију. Тако сад можемо констатовати две врсте пропуста у ERHSJ у односу на Фасмерово дело: а) неке речи су обрађене, али без навођења Фасмеровог материјала и мишљења, што је често било на уштрб квалитета тј. целовитости слике о тим речима коју доноси одговарајућа одредница; б) један број грчких позајмљеница сасвим је изостао са страница ERHSJ због тога што Фасмерово дело није систематски ексцерпирано (Влашић-Поповић 1986: 14–15).

2.1.5. Овде се нећемо задржавати на насловима у којима поједини грецизми нису заиста етимологисани већ само идентификовани као такви у оквиру инвентарисања појединих генетски шароликих стручних терминологија (нпр. правничке, метричке, медицинске, црквено-религиозне итд., в. МАЖУРАНИЋ, ВЛАЈИНАЦ, КАТИЋ, ШЕТКА) пошто та лексика спада претежно у класу старијих позајмљеница или чак туђица којима се баве речници страних речи. Исти степен етимологисања показује и један општи историјски речник у коме се за поједине речи само помиње грчки предлогачак, не увек најпрецизнији (МИХАЛЛОВИЋ). Чак ни у оном делу у коме се нарочито баве лексичком проблематиком, нас овде не занимају ни опште балканолошке студије, почев од оне њиховог родоначелника Кристијана Санфелда (в. SANDFELD 16–45) па до (код нас) најновије синтезе кавку нуди нпр. ПОПОВ 1984.

2.1.6. И најзад, може се поменути и један необјављени магистарски рад којим је пре више од две деценије направљен пресек тадашњег стања етимолошке обрађености грецизама у српско-хрватском језику. Пописани су сви они које доноси СКОК а затим су, диференцијално у односу на Скока, ексерпцирани сви горепоменути извори (осим тада непостојећег VINJA) па је тако сачињен глосар од тристотинак одредница у којима су нотирани и коментарисани сви грецизми који су на било који начин спорни (в. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 1986).¹³

2.2. Иако методологија приказивања појединачних корпуса позајмљеница у српском језику још увек није разрађена (њено дефинисање требало би да буде један од задатака србистике у будућности), основна квалификација, класификација и квантификација корпуса грецизама у српском језику ипак се може дати с обзиром на критерије засноване на онима које је успоставио Фасмер, као и на оне који проистичу из саме грађе.

2.2.1. У принципу к в а л и ф и к а ц и ј а сваке класе позајмљеница започиње верификацијом њиховог идентитета (која претходи стратификацији, в. КЛЕПИКОВА 2007: 190). У случају грецизама, мора се

¹³ У међувремену се ауторка још у неколико наврата бавила овом темом и појединачно (в. ВЛАЈИЋ-РОРОВИЋ 1990; ОС: 4–5, 30–31, 66–67, 69, 84–84) и уопштено (в. ВЛАЈИЋ-РОРОВИЋ 1996), даље отворивши и питање идентификације псеудогрецизмама (в. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 1995, ВЛАЈИЋ-РОРОВИЋ 2001; такође ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 2000: 212 н.н.).

узимати у обзир и њихова особеност која лежи у бројности периода и различитости путева продирања, што се идентификује на основу првих писмених потврда, а у њиховом одсуству реконструише на основу ареала, фонетике, морфологије и семантике.

2.2.1.1. Дакле, иако п о с в е д о ч е н о с т (првих) писмених потврда представља идеалан фактор у просуђивању старости позајмљеница, он често није на располагању јер због недостатности писаних извора није увек могуће поуздано идентификовати најранији помен неке речи.¹⁴

2.2.1.2. Осим тога а р е а л, уколико је познат, представља сасвим поуздан фактор у доношењу суда – било да се успоставља на основу ретких историјских потврда које се могу географски убицирати, било на основу садашњег стања, у чије тумачење се укључују факта из области дијалектологије и историје језика.

2.2.1.3. Најширу примену има ф о н е т и к а, тј. анализа фонетског лика одређене речи (уз праћење хронологије фонетских промена у самом грчком или ком другом језику непосредног преузимања, као и у српском језику), која остаје релативно најпоузданији показатељ хронолошке стратификације.¹⁵

2.2.1.4. С друге стране, м о р ф о л о г и ј а представља мање поуздан индикатор непосредног порекла позајмљенице – мада у прин-

¹⁴ Уколико се у ексерпцији суочимо са негативним налазом, тај податак треба узимати са резервом јер се не можемо уздати у ограничени садржај малобројних речника, Даничићевог *Рјечника књижевних сџарина српских* и RJAZU. Ако је налаз позитиван, сходно старости прве потврде могу се искључити неки предлошци – нпр. турцизама нема пре 15. века (в. VASMER 11, 2. пасус).

¹⁵ Тако нпр. треба имати у виду да у старијим позајмљеницама даје ненаглашено гр. α > стерп. -о- (нпр. *παλλάξ* > *йой*, *καταπάνος* > *копйойань*, в. VASMER 18, 122), или гр. ο / ω > стерп. -у- (*δρόμος* > *грум*, *ποτήρι* > *йуйир*, в. VASMER 18), затим да је бетацизам поуздан сигнал романског посредовања облика – нпр. *basīax* 'носач итд.' уместо очекиваног **vasīax* (како би у директном преузимању гласно стерп. рефлекс гр. *βαστάσος* / *βαστάζος*) говори за непосредно позајмљивање из срлат. *bastasius* или итал. *bastagio* (в. VASMER 49; EPCJ 2: 229), док је пак итацизам сигнал средњовековног преузимања директно из грчког, а не од латинизованог облика посредованог неким модерним страним језиком (стерп. **ДИДИМА** 'круна' (1357) < гр. *διάδημα* : савр. *gijagema* < лат. *diadema* итд.). У случају неких позајмљеница, релевантна могу бити и факта из грчке дијалектологије: нпр. пошто у северним грчким говорима још од 10. века предакцентаско -о- даје -оу-, за срп. придев *ровий* / *рофий* треба претпоставити учено а не народско порекло (в. ОС 67).

ципу вреди правило да речи које су широко продрле у народ одликује већи степен морфолошке адаптираности.¹⁶

2.2.1.5. И најзад, с е м а н т и к а представља битан чинилац реконструкције тј. потенцијални показатељ непосредног предлошка позајмљивања. Неподударности у значењу две лексеме, било да се пореде различити домаћи облици, било један домаћи и један грчки (када је могуће пратити еволуцију семантике у самом грчком) могу указивати на непосредни извор тј. на путеве позајмљивања.¹⁷

¹⁶ Такве су нпр. именице *ливада*, *хиљада* (засноване на грчком акузативу, као универзалном косом падежу чији је облик стандардни предлошак за позајмљивање), наспрам случајева ученог преузимања грчког номинативног облика, нпр. **крамби**, **финикс**, **дискос** (од истог предлошка као за ову последњу реч, гр. δίσκος, потиче и савремена туђица *диск*, а вероватно и још прасловенски грецизам *гаска*, в. § 3.1.1). За случајеве када није могуће тачно дефинисати предлошак, в. нап. 10). На други начин је недистинктиван у српском, као језику примаоцу, постао нпр. глаголски завршетак *-исаји* (*ијуманисаји*, *мирисаји*, *јајисаји*, *ћергисаји*) који је накнадно толико распрострањен (између осталог и због великог присуства у турцизмима типа *бејенисаји*, *кафенисаји*, *сикјерисаји* итд.), тако да више није ексклузивно грчки формант (код гр. деноминалних глагола на -ίζω, у првом лицу аориста -ισα, в. Скок 1:729; такође Браунинг 53–54), већ може доћи на практично било који глагол, домаћег или страног порекла, обично деноминалан (*бјенисаји*, *саборисаји*, *врајолисаји*; *малћерисаји*, *југерисаји*), али и примаран (*јенерисаји*, *констјруисаји*, *јолерисаји*). То конкретно значи да се на основу формалне разлике у суфиксу о обличком пару *ћергисаји* 'трошити, тражити' : *ћергаји* 'исто' (од гр. деноминалног дублета κερδίζω / κερδαίνω < κέρδος, в. Скок 1:354) не може донети никакав значајнији суд, осим да је први облик (судећи по посведочености у народној поезији и дијалекатским речницима) застарео и дијалекатски, док је други просто савремен и књижевни.

¹⁷ Нпр. у случају пара речи које се несумњиво свде на исти гр. предлошак, стрп. **диџак** 'писар' (од 1189, уп. и **арџидиџак** 'supremus notarius' од 1409) : савр. књиж. и дијал. *ђак* 'ученик' може се сматрати да је прва директна позајмљеница (< гр. δίακος), а да нам је друга дошла романским посредством, преко срлат. *diacus* 'ђак' – што се закључује не само на основу хронологије двају облика и њиховог првобитно различитог ареала (Vasmer 131; Скок 3: 670–671 s.v. *žakan*) већ првенствено због семантичке разлике међу њима. Ова разлика не односи се на најстарији помен облика *ђак*: **Бранош д'ђак** (1461, MS 488, в. RjazU), који показује старо значење 'писар'. На сличан начин се *сигро* 'котва' квалификује као грецизам романског порекла (вероватно далмато-романског, в. Скок 3: 229) не само због посведочености тек од средине 15. века (која не искључује и знатно ранији настанак) и због јадранског ареала (што Vasmer 131 све има у виду, али држи да романско посредство, иако могуће, у овом случају није доказиво), већ нарочито због семантике: то не може бити непосредан грецизам (нити турцизам) пошто нема новогрчко (и турско) значење 'пегла', нити друга нгр. значења међу којима не фигурира 'котва'.

2.2.2. Критеријуми по којима се врши к л а с и ф и к а ц и ј а или стратификација могу бити различити. Досад једину поделу грецизама у српском језику дао је Макс Фасмер. Пратећи путеве позајмљивања (нем. *Entlehnungswege*) он разликује три посредства (османско-турско, латинско-романско и бугарско – овим редом, очито према бројчаној заступљености, в. VASMER 10–13)¹⁸ а истовремено према тематици формира чак 33 лексичке скупине (*ibid.* 14–17). Фасмерова прва подела, иако несавршена¹⁹ (што ћемо показати у предлогу нове класификације, в. § 3.1. – § 3.4) сасвим је легитимна и инспиративна за даљу разраду и надоградњу, док друга то није пошто се своди на пуко инвентарисање, без суштинске (лингвистичке) анализе, релевантно само у свом културноисторијском аспекту.

2.2.2.1. Независно од Фасмерове тројне поделе према путевима позајмљивања, у принципу се (фактички на нивоу синхроне анализе) грецизми диференцирају по неколико основа, и то тако што се међу њима могу разликовати више група које се налазе у односу парних опозиција, нпр. „савремени грецизми према старосрпским“, затим „књижевни грецизми према некњижевним“, евентуално „општи грецизми према специјализованима“ итд. Уосталом, и Фасмерове три групе нису друго до разрада другог члана у потенцијалној опозицији „директни грецизми према индиректним“.

¹⁸ Ту је неспорна и непроблематична само прва група, у којој се поред низа конкретних примера указује на то да се ове речи препознају по фонетским променама које су доживеле и на чињеницу да је један од главних проблема у истраживању такве лексике утврђивање да ли је пут позајмљивања текао директно преко турског или посредно преко арапског или персијског језика (*ibid.* 10). У другој групи која се карактерише по преузимању из западних, првенствено романских језика, проблем не представља њен двочлани назив (у уводу је речено да се то односи на све романске језике, на првом месту италијански и далматски, *ibid.* 10), колико чињеница да она обухвата два битно различите класе речи: изворно грчке које су преузете романским посредством и изворно латинске речи које су преузете грчким посредством (*ibid.* 12), што је методолошки неоправдан поступак. И најзад, трећа група која се заснива на фонетским одликама које се препознају у ортографским бугаризмима који су толико малобројни, питање је да ли завређује да се издвоји као посебна, нарочито у поређењу са друге две. О овој последњој в. § 3.2.1. и нап. 34.

¹⁹ Осим ограничења већ поменутих у претходним напоменама, ту је и Фасмерово уверење које није издржало проверу времена, односно доцнијих истраживања, да су грецизми у српском језику првенствено ученог и црквеног порекла (в. Предговор, VASMER V).

2.2.2.2. У опозицији „савремени грецизми према старосрпски-ма“ не ради се о поређењу или супротстављању два посебна корпуса који се налазе на две хронолошке равни, већ се на једну страну смешта већинска група свих до данас очуваних грецизама у српском језику (укључујући и оне посведочене још у старосрпском), а на другу они грецизми (релативно бројни) који су регистровани у старосрпском али нису одржали континуитет до данас.²⁰ Додатно разрађена, ова подела лежи у основи критеријума који смо назвали хронолошки (в. § 3.1. нн.).

2.2.2.3. У опозицији „књижевни грецизми према некњижевни-ма“ ради се о подели на два неједнака корпуса, где се на једној страни налази већина регистрованих грецизама који су ушли у књижевни језик (ученим путем или преко традиционалне употребе у народном језику),²¹ а на другој они грецизми који су регистровани искључиво у појединим народним говорима.²² Ова скупина би тек могла – и морала – да нарасте и буде главни извор увећавања броја правих грецизама (позајмљеница а не туђица, в. § 2.2.3.) уколико се приступи помној ексцерпцији нових дијалекатских извора из југоисточне Србије, али и дијалекатских речника из других крајева – што је задатак за будућност, в. § 4.0. нн.). Треба нагласити да се ова подела не поклапа са деобом на учене и народске позајмљенице, нити на класе учених и обичних речи.

²⁰ Неки од њих нестали су сасвим (нпр. *афендронь*, *крамбы* в. VASMER 40, 84), док се други нису одржали у свом старосрпском облику, али јесу у неком другом, или алтернативном народском (нпр. *стерп. лимень* према савр. *лиман* в. VASMER 89–90; Скок 2: 303), или су се накнадно појавили као новији интернационализми (*стерп. дискось* према савр. *диск*, в. VASMER 53, Скок 1: 408 и нап. 50) итд. Због тешкоћа у успостављању демаркације између старосрпских и савремених потврда у бројним случајевима где постоје прелазни облици, нисмо се бавили инвентарисањем свих потврда садржаних у Фасмеровим одредницама, али можемо се уздати у податак који доноси Поповић 1953: 200–201, да од око 800 одредница, чак њих 550 спадају у старосрпски фонд.

²¹ У оквиру ове класе даље се може замислити диференцијација према с т и л с кој анализи која указује на појачано присуство грецизама с једне стране у делима завичајних писаца (који користе дијалектизме тј. регионализме) – дакле позајмљеница, а са друге стране у високом стилу текстова филозофске провенијенције – где по правилу доминирају туђице, старије или новије.

²² Таквих је код Фасмера мало (нпр. *калимера* са Косова, према Елезовићу), док у ову класу спада већина Поповићевих одредница.

2.2.2.4. Овде се у разматрање укључује и фактор ареалне дистрибуције, која код позајмљеница у принципу показује диференцијацију по областима пре него по дијалектима једног језика. Тако се, ван књижевног језика, већина грецизама налази на терену јужне и југоисточне Србије, делимично у Црној Гори и на Приморју.

2.2.2.5. У опозицији „општи грецизми према специјализованима“ опет се срећемо са два неједнака корпуса где би на једној страни били практично све досад поменуте класе заједно, а на другој збир неколико многочланих класа, састављених претежно од туђица, које припадају терминологијама појединих струка и наука (првенствено природних, али и друштвених) које обилују грецизмима свих врста, од изворних античких до најновијих кованица.

2.2.2.6. У опозицији „директни грецизми према индиректнима“ разликују се – ако изузмемо специјалне термилошке системе, в. § 2.2.2.5. – два приближно једнака корпуса, речи позајмљене непосредно из грчког језика (што се могло догодити у било којој епоси, на нивоу народног или књижевног језика), и оне позајмљене посредством неког другог језика, суседног или не (што се такође могло догодити било кад, усменим или писменим посредством, и на било ком делу српске језичке територије). Даље разрађена, ова опозиција лежи у основи критеријума који смо назвали географски (в. § 3.2. нн.).

2.2.2.7. У опозицији „примарни грецизми према секундарнима“ разликују се два изразито неједнака корпуса: огромно мноштво речи које, независно од времена, пута или начина позајмљивања, изворно јесу грчке речи (без обзира на то из ког периода грчког језика потичу) и знатно мањи скуп речи које су у српски језик позајмљене непосредно из грчког, али су заправо крајњим пореклом из неког другог језика. Даље разрађена, ова опозиција лежи у основи критеријума који смо назвали генетски (в. § 3.3. нн.).

2.2.2.8. И најзад, без превише смисла, али ипак статистички оправдана, била би и опозиција „источни грецизми према западнима“, где би се на једној страни нашле изворно грчке речи и оне посредоване турским језиком, насупротив романским грецизмима и интернационализмима. За далеко смисленију примену географског принципа в. § 3.2.

2.2.3. Иако к в а н т и ф и к а ц и ј а грецизама у српском језику засад измиче коначном опису, извесно је да они нису нарочито бројни (у савременом српском, укључујући стандардни књижевни језик и

дијалекте – према различитим рачунањима, њихов број се креће у распону од 900 до 1.200).²³ Са друге стране, евентуалним ширењем захвата са позајмљеница на све туђице, што би значило укључивање не само комплетних терминологија различитих савремених наука већ и комплетан инвентар специфичне области црквено-религијске терминологије која врви од грецизама који нису сви ушли у књижевни језик,²⁴ тај број – колики год он био по досадашњим проценама – знатно би се увећао, можда чак вишеструко.

3.0. Насупрот горепобројаним поделама које се заправо свODE на статистичку идентификацију могућих пресека укупног корпуса грецизама у српском језику, а независно и од Фасмерове тројне поделе према путевима позајмљивања (в. § 2.2.2.) која је легитимна али ипак некомплетна,²⁵ постоји потреба да се цео тај сложени збир подвргне анализи која би довела до једне прецизније и јасније класификације према критеријима који би по некој суштини верније одражавали стварне линије разграничења међу појединим групама грецизама. По нама, то би били хронолошки, географски и генетски критеријум – који се обично укрштају и преплићу у једној истој речи.

²³ Ова амплитуда се поклапа са разликом између Фасмеровог и Скоковог захвата, тј. резултат зависи од методолошког приступа аутора, односно од тога које се све групе грецизама (од оних овде побројаних или поменутих) убрајају у корпус грецизама у српском језику. Нереално мали, али сасвим легитиман јесте и број од свега 200 грецизама добијен по екстремно строгом критеријуму елиминације свих ненародских и свих индиректно посредованих речи (Поповић 1953: 200–201). О чврстини методолошке концепције у сортирању грецизама заправо се не може говорити – нпр. чак ни Фасмер се није упуштао у разликовање романских грецизама према томе да ли су у питању изворно грчке речи позајмљене романским посредством (у нашој класификацији то је група описана у § 3.2.2.2.), или пак изворно романске речи посредоване грчким језиком (у нашој класификацији то је група описана у § 3.3.2.), в. VASMER 11–12. Дакле, максималан број би се добио као збир свих србијанских али и далматинских грецизама (о њиховом присуству у једном само локално релевантном терминолошком систему, као што је нпр. за Приморје ихтионимија, в. VINJA 1986/2: 495–496, 501 (тј. његов регистар са преко 130 ново- и средњегрчких ихтионима).

²⁴ За српски језик одговарајући интегрални речник није састављен, али о размерама присуства грчких речи у овом домену, по јасној аналогији, говори ШЕТКА са више од 400 (тј. 418) речи.

²⁵ Веома битног питања времена позајмљивања, на пример, Фасмер се дотиче само узгред, у појединим конкретним одредницама – као што то чине и остали аутори.

3.1. **Хронолошки** критеријум стратификације односи се на (реално посведочено или реконструисано) време продирања грчке речи у српски језик. Тако се разликују барем четири нивоа старине грецизама. Из ванлингвистичких (односно социоллингвистичких) разлога, примери који се помињу набрајају се по семантичким доменима (али ширим од груписања које доноси Фасмер, в. § 2.2.2.). Изузетак од оваквог класирања чини само ограничена група старовековних грецизама код којих се, пак, упућује на литературу о њима²⁶ – и то не из техничког разлога малобројности ових речи, већ првенствено због специфичне проблематичности сваке од њих. Међутим, у даљем набрајању упућивање на литературу ће изостати, осим по изузетку, јер су каснији грецизми обично неспорни: сви који се помињу регистровани су као такви у Скоковом речнику, а већина њих (осим неколицине нововековних) и у Фасмеровој монографији. Ограниченом цитирању враћамо се још у § 3.4.

3.1.1. **Старовековни**, општесловенски (али не обавезно и прасловенски – в. следећу нап.) грецизми, обухватају неколико речи које су се још од претписменог доба до данас очувале у књижевном језику: *колиба* (VASMER 79; СКОК 2: 124 s.v. *koleba*; ЭССЯ 10: 162–164; ОС 45–46), *кораб(ља)* (VASMER 79; СКОК 2: 152; ЭССЯ 11: 45–49, тамо и исцрпна дискусија), *курва* (ЛОМА 2004), а индиректно и *гаска* (СКОК 1: 408; ЭССЯ 5: 183–184; SP 5: 167–170) и *црква* (СКОК 1: 275; ЭССЯ 3: 198–199)²⁷ германским посредством, као и

²⁶ Извори се цитирају према хронолошком следу, који је по правилу контрахијерархијском, тако да се управо за ове речи најрелевантнији, прасловенски, речници наводе на крају.

²⁷ Принципијелно, због хронологије саме реалије, ова именица спада овамо, иако се у литератури то не помиње експлицитно (имплицитно тако ЭССЯ I.c. где се изводи **cьrky*, *-ъve* f. од герм. **kirikō* < гр. *κυριακός*, *κυριακόν* 'господњи (св. храм, кућа)'; изричито је против, мада са недовољно јаком аргументацијом, СКОК I.c. кад слов. реч изводи од гот. **kyrikō* < гр. *пучки* *κυρικόν* < *κυριακόν* 'кућа господња', уз коментар да је то „sveslavenska riječ, ali nije praslavenska, jer kao što kršćanstvo ne ide u praslavensko doba, tako ni slavenska crkvena terminologija“. Овде се проблем заправо своди на питање периодизације прасловенског и померање његове горње границе (тј. времена распада) ка крају I. миленијума н.е., по неким и касније (в. БИРНБАУМ 17–20), али никако пре 6. в. н.е. (id 20) – за новији преглед ставова најугледнијих аутора в. БИРНБАУМ 1998: 22. Уосталом, читава дискусија се лако да избећи ако се претпостави да су Словени могли имати назив за хришћански храм и пре него што су и сами постали хришћани. Будући ослоњена на старију литературу, ФИЛИПОВА-БАЙРОВА уопште не доноси ову реч.

кош (ЛОМА 2000: 348), *лук* (ibid. 347), *шалої* (ibid. 348; ЛОМА 2002: 53–55), *халуїа* (ЛОМА 2000) скитским посредством.²⁸

3.1.2. Средњовековни (византијски) грецизми релативно су најбројнија и за даљи развој српског лексичког фонда најзначајнија и најпродуктивнија група. Осим старосрпских,²⁹ међу њих спада и низ савремених књижевних (често и застарелих) речи из домена религије (*алилуја*, *амин*, *анђео*, *ананџема*, *ђаво*) и цркве (*ђакон*, *јої*, *јоїадија*, *јоїријарх*, *сјаврофор*; *лиїија*, *лиїурџија* – укључујући и конкретне предмете као *амвон*, *аїсида*, *ђаконикон*, *еїиїрахилъ*, *икона*, *кандило*, *риїида*, *шамјан*), државне и административно-правне терминологије (*диадима*, *десјої*, *кир*, *номик*, *їр(и)ђија*, *синор*; *вула*, *хрисовуља*), војничке терминологије (*домесїиик*, *їемон*, *сїрашїлаї*, *їирї*, *кефалија*), али и из сфере свакодневног живота, и то по семантичким областима једнаким онима у наредној групи нововековних грецизама: *асїра*, *динар*, *камаїи*, *комад*, *хиљада*, *їанађур*; *ливада*, (*в*)*ласїар*, *їалија* / *їолија*, *лимень*, *сигро*; *лиїсайи*, *мирисайи*, *їизма*; *їир(а)їеза*,³⁰ *кољиво*, *ровиї*; *дигаскал*, *їедеїсайи*, *харїиїа*; *окшайод* / *окїоїод*, *асїида*, *дафина*, *кромиг*, *масїиџа*, *їрас*, *цвекла* итд.

3.1.3. Нововековни грецизми су савремене књижевне и дијалекатске речи (често су то балкански грецизми, заједнички свим или бар већини балканских језика), међу којима преовлађује профана лексика из области трговине (*јефїиїно*, *канїар*, *ђергисайи* / *ђергосайи*), пољопривреде – нарочито виноградарства (*ђерам*, *їарасина*, *їасїаљ*; *вунија*, *јаїурџа*), поморства (*каїарка*, *лиман*, *їлима*), свакодневног живота (*арайиос* / *райиосиљайи се*, *заувар*, *исїолакаїи*,

У сваком случају, трасирање порекла именице *црква* далеко је мање проблематично него, нпр. именице *гаска* (в. Скок, ЭССЯ, SP I.сс.).

²⁸ Извођење ових последњих од гр. *κόφινος*, *δαύκος*, *λάταξ*, *φάλαγξ* постало је могуће тек са новијим сазнањима о карактеристичним фонетским цртама скитских дијалеката (*d > l*, *f > x* итд.).

²⁹ За ограниченост овдашње употребе појма „старосрпски грецизам“ в. § 2.2.2.2. Међу њих 550 (за ту Поповићеву рачуницу, в. нап. 20) који се нису одржали до данас има речи из свих семантичких група, нпр: **агрипнија**, **алазоник**, **алектор**, **анагност**, **андага**, **апомиризма**, **азимство**, в. VASMER 41, 42, 44, 45, 48.

³⁰ Овај стерп. облик (посведочен још 1293), само делимично ће, у дијалектима, очувати изворни фонетски лик (< гр. *τρέλεζα*), а иначе ће еволуирати у нови, контраховани *їрїеза* (VASMER 143), док нпр. стерп. **лимень** (< сгр. *λιμένας*) неће имати континуитет, све док се накнадно, тек у 18. веку, не појави турцизам (< нгр. *λιμάνι*) *лиман* (VASMER 89–90).

калимера, маніуї, малаксаїи), кулинарства (*авіуїтар, ђаконија, мирођија, ииша, скара, иишањ, ириџа*), школства (*гаскал, скамија*), затим (морски и копнени) зооними (*јасіої, киї, камила, маїар, иарий*), фитоними (*каравиле / каранфил, сїанаћ*), узвици (*ела, море / мори*) итд.³¹

3.1.4. Модерни грецизми су учене речи тј. интернационализми заједнички већини европских језика, како општи (*лоїка, иарадиџа, иарадокс, симбол, сфера, иом, феномен, хаос*) тако и из терминологија појединих наука, природно-математичких (*аиом, дијализа, кибернеїка, морфолоија, иаралакса, иолимер, ириіономейрија, фотосинџа*) али и друштвених (*дијалекаї, дијалекїка, идиом, ирозодија*). Овде спадају и модерне кованице на бази грчког језика: *аеродром, баромейтар*,³² *биоској, космонауї, иелефон, иермофор*.

3.2. **Географски** критеријум односи се на стратификацију грецизама према непосредном извору преузимања, што се одређује

³¹ За још група, којих заједно са овде наведенима има чак 33, некад веома уситњене и малочлане (нпр. 3 назива за тканине одвојена су од 7 назива одеће и накита – мада је најобимнија група црквене терминологије изнијансирана у 8 подгрупа) в. VASMER 14–17. Занимљиво је да од овде побројаних грецизама Фасмер нема *ђерам, јаїурида, маніуї, иарасина, вунија* а Скок само последња два, које пак доноси и тумачи Поповић 1953: 218, 226.

³² Овде не улазимо у детаље о пореклу тј. настанку ових речи, нити у оне који се тичу језика у коме је реч првобитно скована, пре него што је интернационализована, нити оне који се тичу језика из кога је реч непосредно позајмљена у српски – само напомињемо да у српској лексикографији, у зависности од врсте речника, ове речи немају уједначен третман. Нпр. *аеродром* се у речнику-тезаурусу какав је РСАНУ изводи од франц. *aerodrome* и нем. *Aerodrom* што је прецизније трасирање порекла речи него тумачење, иначе уврежено у речницима страних речи, које се састоји само од упућивања на њене саставнице *аеро-* и *-дром* (тако Клајн/Шипка). У принципу, решење са двојним извором, коме је прибегнуто у РСАНУ, сасвим је легитимно јер је често заиста немогуће утврдити које је позајмљивање старије. Мада је, рецимо за *баромейтар*, коме се у РСАНУ наводи француски предлогач, с обзиром на старину његове прве потврде (од 1783. године), вероватније да је у праву Михалловић 1: 57 када га изводи од нем. *Barometer*. У сваком случају, навођењу конкретног страног језика кад год је то могуће – а није увек – треба давати предност, мада је то заправо само први стадијум иза кога треба да уследи анализа на грчке саставнице каква се обично даје у речницима страних речи. Зато се ипак мора разумети и њихова пракса скраћивања тумачења упућивањем директно на грчки јер је то практичан начин у условима када се маса речи грчког порекла објективно не може трасирати кроз друге (историјске) лексикографске изворе.

комбиновањем лингвистичких (фонетских, морфолошких, семантичких) и историјских чињеница. Према овом критеријуму, суштински се разликују директни грецизми (преузети непосредно из грчког) од индиректних (посредованих било којим путем). За чисто формалну поделу на источне и западне грецизме в. § 2.2.2.8.

3.2.1. Директни грецизми, који пак могу бити примарни и секундарни, у генетском смислу (в. § 3.3.) обухватају већину оних поменутих у § 3.1.1, 3.1.2, 3.1.3, као и § 3.3.1 и 3.3.2. Ова група је за сада јединствена мада би се, хронолошком стратификацијом унутар ње саме, могло доћи до корпуса грецизама преузетих у директном грчко-словенском контакту на Балкану³³ (чиме се, дакле, искључују старовековни грецизми који су позајмљени ван овог терена, в. § 3.1.1.), којом би се они даље раслојили према припадности старословенском или старосрпском језику – у мери у којој је то могуће, а ослањајући се, на ауторитет новијих палеославистичких знања (нпр. ESJS). В. и следећу напомену.

3.2.2. Индиректни грецизми су они позајмљени посредством неког другог, по правилу несловенског језика. Управо по овом основу класификовао је грецизме и Фасмер, мада се његове три групе не подударају у потпуности са овде предложенима.³⁴

3.2.2.1. Турски грецизми су изворно грчке речи непосредно позајмљене из турског језика – сви су они по хронологији нововековни, а већина их је ушла и у књижевни језик, нпр. *авлија*, *бибер*, *димлије*, *ефендија*, *ћубре*, *калем*, *калуј*, *каранфил*, *кесџен*, *кревеј*, *леђен*, *менџеле*, *мермер*, *мислођин*, *мушмула*, *сомун*, *сунђер*, *џрџан*, *ћуџрија* итд. Припадност овој класи често се може потврдити и кроз писане изворе, мада битан фактор њиховог препознавања представља фонетика, ређе морфологија, уз обично неизмењену семантику (в. ŠKALIC, SKOK s.vv.).

³³ Овде одређење „директан“ треба схватити условно, будући да се историјска територија српског језика (и његових дијалеката) још од досељавања налазила северно од Јиречекове линије, на латинском делу Балкана, па „директан“ контакт не подразумева суживот, билингвизам и сл., већ само одсуство инојезичног посредника, а позајмљивање се остварује путем писмености и разних аспеката цивилизацијског престижа грчког језика.

³⁴ Овде не разматрамо ни назив ни садржај Фасмерове групе насловљене као „Бугарско посредство“, али реално је замислити да се у некој будућој подробној анализи из тренутно позамашног корпуса искључиво старосрпских грецизма издвоје поједини који би се прецизније могли сврстати у старословенске (в. претходни параграф, такође нап. 18).

3.2.2.2. Романски грецизми су изворно грчке речи посредоване путем неког од наследника латинског језика на Јадрану (укључујући ту све, од вулгарног латинитета преко далматороманског до италијанског и његових дијалеката). По хронологији то су претежно средњовековни, ређе нововековни грецизми, махом провинцијализми (нпр. *аниж*, *анкора*, *бајан*, *џирила/џириља*, *џијал*)³⁵ али и књижевне речи као *амбис*,³⁶ *босиљак*,³⁷ *сигро*,³⁸ *комосџре*³⁹ итд.

3.2.2.2.1. Међу романским грецизмима формално би се могли издвојити и они преузети из а р у м у н с к о г језика, али увођење те категорије (осим што се из јадранске прелази у зону балканског латинитета), суочава се са барем два специфична проблема социолингвистичке природе.⁴⁰ Са поузданошћу би се међу њих могли убројати ономатизовано *ћир* (књиж. и *кир*,⁴¹ у склопу *Ћир-Тоша*, *Кир-Јања* и сл.), и његов апелативни деминутив *ћирица* 'шегрт', можда глагол *исџолакаџи* 'наздрављати'.

³⁵ За детаље о њима в. СКОК 1: 40 s.v. *anason*; СКОК 1: 45; VJNJA 1: 33; СКОК 3: 501; СКОК 1: 268.

³⁶ Након прве идентификације *a(m)бис* 'провалија' < итал. *abisso* < гр. ἄβυσσος (VASMER 42), уп. „Облици без -м- (у западним крајевима) свакако из италијанског, они са -м- (Црна Гора, Херцеговина, Ужице, Копачник, ји. Србија) далм.-романским посредством“ (EPCJ 1: 147), чиме се прецизира коментар у СКОК 1: 3.

³⁷ В. *босиљак* 'osimum basilicum' < (в)лат. *basilicum* < гр. βασιλικόν. Посебан низ варијетета чине дијалектисми *васлеђен*, *велсајен*, *веслијен*, *феслијен*, *меслиђен*, *мислођин*, сви преко тур. *fesliĝen*, *fesliĝen* < нгр. βασιλικός (VASMER 147; СКОК 1: 116 s.v. *basilek*).

³⁸ Више о овоме в. нап. 17.

³⁹ Ова реч у значењу 'вериге' (< далм.-ром. *camastro* < влат. *cremaster* < гр. κρεμαστήρ, в. VASMER 81; СКОК 2: 25), у књижевни језик је ушла преко писаца из Херцеговине и Далмације.

⁴⁰ С једне стране, ови грецизми чине недовољно дистинктивну (и досад слабо истраживану!) групу која се, због искључиво урбаног профила његових говорника, идентификује само помоћу социолингвистичке анализе. С друге стране, иако је њихов језик у основи романски, он је у толикој мери хеленизован да су његови говорници су практично хеленофони, тако да се цинцарски грецизми могу сматрати и директнима.

⁴¹ Ову савремену реч свакако треба разликовати од њеног старосрпског пандана, *кыр* 'господар' (такође *кыра* 'господарица') који је и у првом елементу сложенице *кыриопасџа* 'Ускрс кад падне на благовести' (о њима в. VASMER 87; СКОК 2: 83).

3.2.2.3. Германски грецизми – изворно грчке речи посредоване неким германским (нпр. готским) језиком: *црква*, *гаска* (в. § 3.1.1, тамо и нап. 27).

3.2.2.4. Интернационални грецизми су они посредовани путем неког савременог (најчешће несуседног) европског језика, где спадају сви наведени у § 3.1.4. и поједини из § 3.1.2.

3.3. Генетски критеријум односи се на разликовање примарних од секундарних позајмљеница из грчког језика, односно изворно грчких речи од оних које су у грчком језику туђице тј. стране речи пореклом најчешће из хебрејског и латинског језика (или неког од његових наследника).

3.3.1. Међу изворно грчке речи спада већина њих поменутих у § 3.1.1., 3.1.2., 3.1.3., као и у § 3.2.1.

3.3.2.1. Хебраизми посредовани грчким језиком претежно су библијска имена и појмови, нпр. *Голгоџа*, *Илија*, *Исус*, *Јерихон*, *Јов*; *алилуја*, *амин* укључујући и називе конкретних реалија као *балсам*, *исој*.⁴²

3.3.2.2. Латинизми / романизми посредовани грчким језиком су нпр. *арула*, *асџра*, *вула*, *келија*, *келарь*, *клицура*, *кумерькь*,⁴³ махом средњовековне старине.

3.3.2.2.1. У оквиру групе романизама посебно би се могли третирати и талијанизми. Међутим, према резултатима досадашњих истраживања, њихов број је ипак ограничен – осим ноторних *амбис*, *чемџрес*, в. и дијал. *басџун* 'штап (за поштапање)⁴⁴ – мада би

⁴² В. Скок 1: 27, 34-35, 102, 731 – за *балсам* в. и нап. 46.

⁴³ Конкретно, стсрп. *арџла* < сргр. *џроула* < лат. *arula* dem. < лат. *ara* 'олтар' (VASMER 47; Скок 1: 64; ЕРСЈ 1: 218); стсрп. *аспра* (1423) < гр. *ἄσπρον* 'новац' < лат. *asp(er)um* 'оштар' (Ἀνδριώτης 40), наслоњено на гр. *ἄσπρον* 'бео' – иста реч и посредством тур. *aspra* 'пара' (VASMER 48; Скок 1: 66-67; ЕРСЈ 1: 228); стсрп. *вџла* 'печат' (1348) < сргр./ нгр. *βοῦλλα* < лат. *bullā* (VASMER 148; Скок 1: 185-186); стсрп. *келниа* (1293-1302) < сргр. *κελλίον* (> нгр. *κελλι*) < лат. *cella* (VASMER 50; Скок 1: 255 s.v. *cela*); стсрп. *келарь* 'манастирски подрумар' < сргр. *κελλάριος* < лат. *cellarius* (VASMER 77; Скок 1: 255 s.v. *kiljer*); (ст.)срп. *клицџра* 'кланац; тврђава' (1186-1196) < (ср.)гр. *κλεισοῦρα* < лат. *clausura* (са грчким паретимолошким наслањањем на *κλείω*, в. VASMER 79; Скок 2: 100-101; такође Ἀνδριώτης 161; Браунинг 56); стсрп. *кџмерькь* 'данак, парина' (12. в.) < сргр. *κουμέρκιον* < лат. *commercium* (VASMER 86, 55) – већ од краја 15. в. и *дџумрџкь* < тур. *gümruk* (VASMER 55; Скок 2: 223).

⁴⁴ Облик се изводи од нгр. *πλαστούνι* < итал. дијал. (венец.) *bastun* (ЕРСЈ 2: 230). Иста реч и директно из венецијанског *bastun* > *басџун* 'палица, мотка; дрво на прови брода' (ibid. 285-286).

се убудуће могао увећати помним проучавањима историјских извора са обе стране и разрадом фонетских критерија дистинкције.

3.4. Разлике у времену и путевима позајмљивања грецизама довеле су до тога да постоје *п а р о в и р е ч и* (понекад и тријаде) које се не подударaju по облику (фонетски, ређе и морфолошки), понекад ни по значењу, иако се у крајњој линији обе тј. све оне своде на један исти грчки предлогак.

3.4.1. Тако се првенствено по фонетском лику разликују нпр. стерп. **диадима** : *gijagema* (од гр. διάδημα),⁴⁵ стерп. **варсамо** : *балсам* (од гр. βάλσαμον),⁴⁶ стерп. **кипарисъ** : *че(м)ѵрес* (од гр. κυπάρισσος),⁴⁷ стерп. **китара** : *ѵиѵара, ѵиѵира* итд. (од гр. κithάρα),⁴⁸ стерп. **октапод** : *ахѵѵаѵог* : *окѵѵоѵог* од гр. ὀκτώπους⁴⁹ итд.

3.4.2. Мање или више изражену морфолошку разлику показују парови (или чак низови) као нпр. стерп. **дискосъ** : *гиск* (од гр. δίσκος),⁵⁰

⁴⁵ Конкретно, гр. διάδημα директно је дало стерп. **диадима** (1357) 'круна', а индиректно савремено *gijagema* < лат. *diadema* (VASMER 52; SKOK 1: 401). Овде итацизам првог облика говори за непосредан грчки утицај, док вокализам -e- у другом облику указује на учену трансмисију грчког слова η [ē].

⁴⁶ Конкретно, сргр. βάρσαμον (< стгр. βάλσαμον, са метатезом ликвида) директно је дало стерп. **варсамо** (са уредно испољеним витацизмом), а индиректно савр. *балсам* преко итал. *balsamo* < лат. *balsamum* < стгр. βάλσαμον (VASMER 11, 147; SKOK 1: 102), као и најновије *балзам* преко нем. *Balsam* (на ово посредовање указује звучност спиранта, в. EPCJ 2:131). В. и ТАБЕЛУ.

⁴⁷ Конкретно, гр. κυπάρισσος директно је дало стерп. **кипарисъ** (13. в.), а индиректно књиж. *чемѵрес*, дијал. *чейрес* < итал. *cipresso* (VASMER 12,78; SKOK 1: 56 s.v. *arcipres*).

⁴⁸ Конкретно, гр. κithάρα (и само неизвесног порекла, вероватно семитског) директно је дало стерп. **китара**, а индиректно савр. књиж./дијал. *ѵиѵара, ѵиѵира, ѵеѵира, чеѵира* < итал. *citara* (VASMER 78 – нема итал. облик!; SKOK 1: 269–270). Истог је крајњег порекла и савр. *ѵиѵара* вероватно преко шп. *guitarra* или фр. *guitare*.

⁴⁹ Конкретно, сргр. ὀκταπόδι (< стгр. ὀκτώπους) директно је дало стерп. **октаподъ**, као што је нгр. ἄχταπόδι директно дало савр. дијал. *а(х)ѵѵаѵог*, док се једино учена и књижевна реч *окѵѵоѵог* изводи од стгр. ὀκτώπους (ген. ὀκτοπόδος) али индиректно, преко лат. *octopus* (VASMER 41, 103; SKOK 3: 8–9). В. и ТАБЕЛУ.

⁵⁰ Конкретно, (ср)гр. δίσκος директно је дало стерп. **дискосъ** 'здела, чинија', а индиректно савр. *гиск(еѵѵа)* 'уређај за меморисање података' < енгл. *disc* < лат. *discus* < гр. δίσκος (VASMER 53; SKOK 1: 408); од истог гр. предлошка, такође индиректно, посредством прагерм. *disku-* (в. ствнем. *tisc*, нем. *Tisch* 'сто') и псл. **dъska* 'дрвени тањир; сто' > савр. *гаска* (SKOK l.c.; SP 5: 167–170 са исцрпном дискусијом), в. § 3.1.1. и ТАБЕЛУ.

авлија : *аула* (од гр. αὐλή),⁵¹ *стерп. поп* : *īaiā* : *īaiāz* (од гр. παπῆς),⁵² *стерп. адаманџ* : *дијаманџ* : *елмаз* / *алмаз* (од гр. ἀδάμας)⁵³ итд.

3.4.3. Семантичке неподударности могу се јавити и међу речима једнаког облика (као у случају *стерп. кѳрсор* : *курсор*⁵⁴ који се разликују само по графици), али обично се срећу код речи које се већ формално разликују, као што су нпр. (ст)срп. *харџија* : *карџа*,⁵⁵ затим дијалектизми *скара* : *шкар* : *шквер* (од гр. ἐσχάριον)⁵⁶ или сложени сплет фитонима *стерп. калопер* 'menta Graeca vel Romana': дијал. *каравиле* 'dianthus semperflorens': књиж. *каранфил* 'id.' (од гр. καρύφυλλον).⁵⁷

⁵¹ Конкретно, гр. αὐλή индиректно је дало *авлија* 'двориште' (< тур. *avli*), а преко латинског или немачког и интернационализам *аула* 'сала' (VASMER 48; SKOK 1: 78; EPCJ 1: 54).

⁵² Конкретно, гр. παπῆς 'отац' директно је дало (ст)срп. *поп* 'свештеник', а индиректно, преко влат. *pape(s)*, лат. *papa* (в. и итал. *papa*, нем. *Papst*) *īaiā* 'поглавар католичке цркве' – у оба случаја са губитком финалог гр. -ς, чији траг чува једино индиректни грецизам *īaiāz* 'поп' (в. и *īaiāzјанија*) позајмљен посредством тур. *paraz* 'хришћански поп' (VASMER 109; SKOK 3: 8–9). В. и ТАБЕЛУ.

⁵³ Конкретно, гр. ἀδάμας директно је дало *стерп. адаманџ*, а индиректно срп. књиж. *дијаманџ* < лат. *diamas* / *diamante*, такође индиректно и срп. заст./дијал. *елмаз* / *алмаз* < тур. *elmaz* (VASMER 50; SKOK 1: 8–9). Занимљиво је да постоји и одраз грчке народске фонетике, група -*ng*- уместо -*ni*-, у придеву *стерп. адамантиновџ*.

⁵⁴ Према *стерп. кѳрсор* 'гласоноша' (14–16. век) < сргр. *κοῦρσορ* 'id.' < лат. *cursor* 'тркач' (VASMER 86; SKOK 2:243–244) стоји термин модерне рачунарске технике *курсор* 'показивач места симбола на екрану' који се преко енгл. *cursor* 'id.' своди на исти лат. предлогак (КЛАЈН/ШИПКА).

⁵⁵ Конкретно, *стерп. харџија* (од 13. века) 'папир' < сргр. *χαρτίον* 'папир; свитак' (поред *харџоларџ*, *харџтофилакџ* 'архивар' < гр. *χαρτουλάρι*, *χαρτοφύλαξ* 'id.'). с једне стране се у континуитету, без измена облика и значења одржало до савр. *харџија* 'папир', а са друге стране добило парњака у западном грецизму *карџа* 'мапа' < итал. *carta* 'id.; папир' < лат. *charta* 'папир; писмо' < гр. *χάρτης* 'id.' (VASMER 63; SKOK 1: 658).

⁵⁶ Конкретно, изворно гр. ἐσχάριον / pl. ἐσχάρα 'огњиште; решетке на огњишту, роштиљ' д и р е к т н о је дало (преко нгр. *скара* 'роштиљ') срп. дијал. *скара* 'роштиљ; решетка, мердевине', а и н д р е к т н о, с једне стране (преко сргр. *скарион* 'бродски навоз' и уз вероватно далматско посредство), дијал. *шкар* 'бродоградилиште', а са друге стране (преко итал. дијал. *sqiero* 'мало бродоградилиште' < лат. *escharium* < гр. ἐσχάριον) и истозначно дијал. *шквер* (SKOK 3: 399; ОС 69, 84–85). В. и ТАБЕЛУ.

⁵⁷ Конкретно, гр. καρύφυλλον д и р е к т н о је дало с једне стране *стерп. калопер* (са домаћом метатезом ликвидата и са правилним развојем φ > њ, као у *φασόλι*

3.4.4. Неколико горепомнутих примера пробрани су као типични случајеви парова или тријада речи истог порекла које се дају класификовати по различитим критеријима и приказани у ТАБЕЛИ на крају овог рада.

3.5. Разлика између старосрпских и савремених облика не мора увек бити последица различитих епоха и путева позајмљивања грецизма, већ може представљати и резултат домаћег развоја, као у случају *ајосѿол*,⁵⁸ *ђаво*,⁵⁹ *нафора*,⁶⁰ делимично и *калојер* (в. горе). Таквом развоју чешће подлеже облик него значење речи.⁶¹

4.0. Као задаци за будуће проучавање грецизама у српском језику могли би се предочити следећи: сабрати све постојеће етимолошке радове о грецизмима,⁶² а затим ексцерпирати нову дијалекатску грађу, укључујући ону из РСАНУ. Када се тако дефинише актуелно расположиви корпус, објединити све те речи, од старосрпских до дијалекатских, сортирати их по лемама и обрадити их у монографији налик Фасмеровој.

4.1. Полазећи од његовог увода, који је базично у реду (што су показале и друге студије о грецизмима којима је послужио као узор) треба саставити нов увод са тежиштем на иновирању фонетског сектора, а затим у њега укомпоновати овде предложену класификацију (ако не у интегралном обиму, онда барем у ограниченом којим би се увела хронолошка стратификација и кориговали путеви по-

> *јасуљ*) и заст./дијал. *каройио* (према ген. *каройила*, без метатезе) а са друге стране новије дијал. *карафиље/каравиље*, док је пак и н д и р е к т н о, посредством тур. *kararıfil*, дало дијал./књиж. *кара(м/н)фил*, а преко итал. *garofano* дијал. (Далм.) *јарофан*, *јарифул*, *јарофуо* итд. али и *каруфал* (Vasmer 75; Skok 2: 22).

⁵⁸ Конкретно, стерп. **апостољ** : савр. дијал. *ајусѿол*, *ајосѿо*, -ола од гр. ἀπόστολος (Vasmer 45; Skok 1: 48). „Жива црквена употреба утицала је на потискивање народских облика (са о > у, -л > -о)“, в. ЕРСЈ 1: 179. За даљу еволуцију до *ајосѿолка* 'сандала' в. *ibid.* 179–180.

⁵⁹ Конкретно, стерп. **дјавољ** : савр. *ђаво*, од гр. διάβολος (Vasmer 52–53; Skok 1: 401–402).

⁶⁰ Конкретно, стерп. **анафора** (13. в.) : савр. књиж. *нафора* (дијал. и *најора*, *навора*, *наора*) од гр. ἀνάφορα (Vasmer 43; Skok 1: 39); истог порекла и учени интернационализам *анафора* као термин теорије књижевности. В. и ТАБЕЛУ.

⁶¹ За неке случајеве промене значења, нарочито тзв. секундарне семантичке адаптације, в. VLALIĆ-ROPOVIĆ 1996.

⁶² Првенствено треба ићи даље од 1986. године (в. ВЛАЛИЋ-ПОПОВИЋ 1986), али проверити да и ту није пропуштен неки од старијих наслова.

зајмљивања), и најзад наћи оптималан начин да се у опис уврсти и балкански контекст јер ту димензију Фасмер није имао у виду.⁶³

4.2. Одреднице лексикографски уобличити мало строже него што су то биле Фасмерове леме (у смислу редоследа излагања), и у њима обавезно предвидети један сектор који би био намењен паралелама у осталим балканским језицима – ако их, и колико их, има у литератури, без даљег посебног истраживања у том правцу (у детаље њихових дијалектизама ићи само по потреби, када је то нужно за дискусију или аргументацију наших облика или значења).

4.3. Насловљавати леме према првој потврди (што Скок често није чинио, а Фасмер углавном јесте), како и приличи историјско-етимолошком речнику (добар узор у том смислу представља НАДРОВИКС). Даље би се, путем празних одредница (које треба добро осмислити) поједине савремене дијалекатске потврде са знатнијом формалном дивергенцијом повезале са основним лемама.

4.4. И најзад, треба имати на уму да би један сасвим свеобухватан опис грецизама у српском језику морао – барем само у назнакама које би егземплификовале принципе такве творбе – да обухвати и семантичке грецизме, дакле семантичке позајмљенице и преведенице (в. нап. 5). Међутим, та категорија тј. те две категорије грецизама и саме су толико многочлане да могу (и треба) да буду предмет посебних студија које би отишле даље од првих корака које су у том правцу већ начинили нпр. ЗЕТГ и СЛАПШАК.

4.5. Ако би се све ово испунило, не само да би се комплетирао корпус грчких позајмљеница, већ би се истовремено могао понудити извештај стандард за описивање и приказивање других врста позајмљеница у српском језику.

⁶³ У време када је Фасмер писао своју студију, уочи и почетком светског рата (за околности због који се она појавила тек 1944, в предговор, VASMER V–VI), непуна деценија која је протекла од изласка Санфелдове *Linguistique balkanique*, која се сматра зачетком балканологије, очито је била прекратак период да би Фасмер своју првобитну концепцију прилагодио балканолошкој оптици коју је отворио SANDFELD.

ТАБЕЛА српских грецизама класираних по 3 критеријума, са грчким предлошцима

српски књиж/заст/диј.	ХРОНОЛОШКИ				ГЕОГРАФСКИ		ГЕНЕТСКИ		грчки
	псл.	срв.	нвв.	мод.	дир.	индир.	прим.	сек.	
<i>корабља</i>	+				+		+		καράβιον
<i>даска</i>	+					+ < прагерм.	+		δίσκος
<i>дискосъ</i>		+			+		+		δίσκος
<i>диск</i>				+		+ < енгл. < лат.	+		δίσκος
<i>йой</i>		+			+		+		παλῆς
<i>йайа</i>			+			+ < интерн.	+		παλῆς
<i>йайаз</i>			+			+ < тур.	+		παλῆς
<i>окійайог</i>		+			+		+		ὀκταπόδη
диј. <i>ахійайог</i>			+		+		+		ἀχταπόδι
<i>окійојог</i>				+		+ < интерн.	+		ὀκτωποῦς
<i>лимень</i>		+			+		+		λιμένας
<i>лиман</i>			+			+ < тур.	+		нгр. λιμάνι
<i>нафора</i>		+			+		+		ἀνάφορα
<i>анафора</i>				+			+		ἀνάφορα
<i>варсамо</i>		+			+			+ < хебр.	βάρσαμον
<i>балсам</i>			+			+ < итал.		+ < хебр.	βάλσαμον
<i>балзам</i>				+		+ < нем.		+ < хебр.	βάλσαμον
<i>кумерькъ</i>		+			+			+ < лат.	κουμέρκιον
<i>һумрук</i>			+			+ < тур.		+ < лат.	κουμέρκιον
диј. <i>скара</i>			+		+		+		нгр. σκάρα
диј. <i>шкар</i>		+				+ < далмат.	+		сргр. σκαρίον
диј. <i>шквер</i>			+			+ < итал. диј.	+		сгр. ἐσχάριον

Литература

- Аргировски – Аргировски, М.: *Грџизмије во македонскиот јазик*, Скопје 1998.
- Бирнбаум – Бирнбаум, Г.: *Праславјански јазик. Достигнења и проблеми во неговата реконструкција*, Москва 1987 (= Н. Birnbaum: *Common Slavic. Progress and Problems in its Reconstruction*, Columbus 1978 + Id / P. T. Merrillem: *Recent Advances in the Reconstruction of Common Slavic*, Columbus 1983 [1985]).
- Бјелетић 2007 – Бјелетић, М.: Пројекат „Етимолошка истраживања српског језика и израда ЕРСЈ“, *Шездесет година инстинџиуја за српски језик САНУ. Зборник радова I*, Београд, 151–170.
- Бјелетић/Лома 2004 – Бјелетић, М. / Лома, А.: Допринос Павла Ивића етимологији и ономастици, *Живот и дело академика Павла Ивића*, Суботица / Нови Сад / Београд, 131–140.
- Браунинг – Браунинг, Р.: *Средновековни и савремени грчки језик*, Лозница 2005 (= R. Browning: *Medieval and Modern Greek*, Cambridge 1983²).
- Влајинац – Влајинац, М.: *Речник наших старих мера I–IV*, Београд 1961, 1964, 1968, 1974.
- Влајић-Поповић 1986 – Влајић-Поповић, Ј.: Досадашње стање етимолошке обрађености грџизама у српскохрватском језику, Београд, 135 стр. (рукопис магистарског рада – <http://ibis.mi.sanu.rs>).
- Влајић-Поповић 1995 – Влајић-Поповић, Ј.: О неким псеудогрџизмима у српскохрватском, *Јужнословенски филолоџ I*, Београд, 197–202.
- Влајић-Поповић 2000 – Влајић-Поповић, Ј.: Алоглотија или идиоглотија – још једном о с.-х. *џумати* „јести, ждерати“, *Јужнословенски филолоџ LVI/1*, Београд, 211–226.
- Влајић-Поповић / Бјелетић 2009 – Влајић-Поповић, Ј. / Бјелетић, М.: Павле Ивић као покретач савремених етимолошких истраживања српског језика, *Зборник Мајице српске за филологију и линџвистику* 52/1–2, Нови Сад (у штампи).
- Влајић-Поповић / Петровић 2004 – Влајић-Поповић, Ј. / Петровић, С.: Неки методолошки проблеми у изради прве свеске *Етимолошког речника српског језика*, *Живот и дело академика Павла Ивића*, Суботица / Нови Сад / Београд, 141–148.
- Дзидзилис 1990 – Дзидзилис, Хр.: *Фонетични проблеми при етимологување на грџките заемки во българскиот језик*, Софија.
- ЕРСЈ – *Етимолошки речник српског језика* 1–, Београд 2003–.

- ЭССЯ – *Этимологический словарь славянских языков 1–*, ред. О. Н. Трубачева, Москва 1974–.
- Катић – Катић, Р.: *Терминологишки речник српске средњовековне медицине*, Београд 1987.
- Клајн/Шипка – Клајн, И. / Шипка, М.: *Велики речник сѝраних речи и израза*, Нови Сад 2006.
- Клепикова 2007 – Клепикова, Г. П.: О стратификации и географии германизмов в языках балкано-карпатского ареала, у: *Восток и запад в балканской картине мира. Памяти Владимира Николаевича Топорова*, Москва, 190–200.
- Лома 2000 – Лома, А.: Праслав. **xaloga* < др.-греч. *φάλαγγ-* и скифский переход *f > χ*, *Этимология* 1997–1999, Москва, 87–96.
- МДАБЯ – *Малый диалектологический атлас балканских языков*. Пробный выпуск, ред. А. Н. Соболев, München 2003 (= *Studien zum Südosteuropasprachatlas*; Bd. 2); Серия лексическая. Том I. Лексика духовной культуры, München 2005 (= *Studien zum Südosteuropasprachatlas*; Bd. 4); Серия лексическая. Том II. Человек. Семья, München 2006 (= *Studien zum Südosteuropasprachatlas*; Bd. 6).
- Михајловић – Михајловић, В.: *Грађа за речник сѝраних речи у ѱредвуковском ѱериогу I–II*, Нови Сад 1972–1974.
- ОС – *Оiledна свеска*, Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, Београд 1998 (= *Библиотека Јужнословенскої филолоїа*, н. с. 15).
- Петровић 1993 – Петровић, С.: Историјат и стање проучавања турцизма у српскохрватском језику, *Зборник Маїице српске за филолоїју и линѝвистику XXXVI/2*, Нови Сад, 71–127.
- Петровић 1997 – Петровић, С.: Турцизми у етимолошком речнику српскохрватског језика, *Зборник Маїице српске за филолоїју и линѝвистику XLI/1*, Нови Сад, 117–124.
- Поломац 2007 – Поломац, В.: Два незабележена грецизма у старосрпском језику (глаголи *ѱарейсаѱи* и *уѱаксаѱи*), *Наш језик XXXVIII/1–4*, Београд, 65–70.
- Попов 1984 – Попов, Б.: Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу, *Јужнословенски филолої XL*, Београд, 21–43.
- Поповић 1953 – Поповић, И.: Новогрчке и средњегрчке позајмице у савременом српскохрватском језику, *Зборник радова С. А. Н. XXVI*, Византолошки институт, књ. 2, Београд, 199–233.
- Поповић 1955 – Поповић, И.: Грчко-српске лингвистичке студије II. Грчке позајмице у савременом српскохрватском језику, *Зборник радова С. А. Н. XLIV*, Византолошки институт, књ. 3, Београд, 111–115.

- Поповић 1955а – Поповић, И.: Грчко-српске лингвистичке студије III. Проблем хронологије византских и новогрчких позајмица у савременом српскохрватском језику, *Зборник радова С. А. Н.* XLIV, Византолошки институт, књ. 3, Београд, 117–157.
- РСАНУ – *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* 1–, Београд 1959–.
- Сикимић 1990 – Сикимић, Б.: Критичка библиографија српскохрватско-румунских језичких узајамних позајмљеница, Београд, 183 стр. (рукопис магистарског рада).
- Станишић – Станишић, В.: *Српско-албански језички односи*, Београд 1995.
- Таховски – Таховски, А.: *Грчки зборови во македонскиот јазик*, Скопје 1951.
- Филипова-Байрова – Филипова-Байрова, М.: *Грџики заемки в съвременния български език*, Софија 1969.

* * *

- Birnbaum 1998 – Birnbaum, H.: Jak długo trwał okres prasłowiański?, *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, Warszawa, 21–28.
- Срепјас 1978 – Срепјас, Лј.: Prilog proučavanju grčkih semantičkih pozajmljenica i prevedenica u srpskohrvatskom, *Živa antika / Antiquité vivante* XXVIII/1–2, Skopje, 75–84.
- ERHSJ – в. Skok
- ESJS – *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* 1–, Praha 1989–.
- Gămulescu – Gămulescu, D.: *Influențe românești în limbile slave de sud* I, București 1983.
- Hadrovics – Hadrovics, L.: *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest 1985.
- Loma 2000 – Loma, A.: Skythische Lehnwörter im Slavischen, *Studia etymologica Brunensia* 1, Praha 2000, 333–350.
- Loma 2002 – Loma, A.: Aus der skythisch-sakischen Lehnwortforschung : (1. Slav. *talogъ* ‘Bodensatz’; 2. Gr. *λάταξ* ‘Biber’; 3. Gr. *βόνασος* ‘Wisent’; 4. Die türkische Pferdebezeichnung *alaša*), *Studia Etymologica Cracoviensia* 7, Kraków, 53–65.
- Loma 2004 – Loma, A.: ‘Geliebte’, ‘Herrin’, ‘Henne’ oder ‘Mädchen’?, *Rocznik Slawistyczny* LIV, Kraków, 37–43.
- Mažuranić – Mažuranić, V.: *Prinosi za hrvatski pravno-povijestni rječnik* I–II, Zagreb 1908–1922 (reprint 1975).
- Mihăescu – Mihăescu, H.: *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV*, București 1966.

- RJAZU – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*, Zagreb 1880–1976.
- Sandfeld – Sandfeld, Kr.: *Linguistique balkanique*, Paris 1930.
- Skok – Skok, P.: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb 1971–1974.
- Slapšak – Slapšak, S.: *Vukov rječnik i prevedenice sa grčkog*, Novi Sad 1988.
- SP – *Słownik prasłowiański 1–*, Wrocław etc. 1974–.
- Striedter-Temps – Striedter-Temps, H.: *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*, Wiesbaden 1958.
- Škaljić – Škaljić, A.: *Turcizmi u sprskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1974³ (prvo izdanje 1967).
- Šetka – Šetka, J.: *Hrvatska kršćanska terminologija*, II izmijenjeno, popravljeno i upotpunjeno izdanje, Split 1976.
- Tzitzilis 1987 – Tzitzilis, Chr.: *Griechische Lehnwörter im Türkischen* (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte), Wien.
- Tzitzilis 1997 – Tzitzilis, Chr.: Zur Problematik der griechischen Lehnwörter im Albanischen, *Zeitschrift für Balkanologie* 33/2, Wiesbaden, 200–214.
- Uhlisch – Uhlisch, G.: *Neugriechische Lehnwörter im Albanischen*, Berlin 1964.
- Vasmer – Vasmer, M.: *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*, Berlin 1944 (= Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften, Jg. 1944, Phil.-hist. Klasse, Nr. 3).
- Vinja – Vinja, V.: *Jadranske etimologije I–III*, Zagreb 1998–2004.
- Vinja 1986 – Vinja, V.: *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva I–II*, Split / Zagreb.
- Vlajić-Popović 1990 – Vlajić-Popović, J.: Sh. *àrzān, arzòvan, rzān*, *Јужнословенски филолоџ XLVI*, Београд, 63–68.
- Vlajić-Popović 1996 – Vlajić-Popović, J.: Semantic Evolution of Some Greek Loans in Serbo-Croatian, *Zeitschrift für Balkanologie* 32/1, Wiesbaden, 109–116.
- Vlajić-Popović 2001 – Vlajić-Popović, J.: On the Etymology of S.-Cr. *lupar*. Idioglossy or Alloglossy. *Балканско езикознание / Linguistique balkanique* XLI/1, Софија, 77–85.
- Zett – Zett, R.: *Beitrage zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen* (Die altserbische Periode), Wien 1970.

* * *

Ἀνδριώτης – Ν. Π. Ἀνδριώτη: *Ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*, Θεσσαλονίκη 1983³.

Summary

Jasna Vlajić-Popović

GRECISMS IN SERBIAN

(a review of previous and prospects for future studies)

The paper deals with Grecisms which are one of the most widely studied class of loanwords in Serbian. After defining its scope as limited to lexical Grecisms (thus leaving aside semantic borrowings and semantic translations), a short review of the bibliography of the hitherto studies of the topic is given, with a particular stress on the existing classifications of Grecisms. The point is made of proposing a new classification of Grecisms (more substantial than the hitherto ones which depart from that once given by Max Vasmer) to be established, based on three criteria: chronological, geographical and genetic ones which often come intertwined in one the same word. Examples illustrating the tripartite classification and all its subcategories are provided by a few dozens of well-known, indisputable Grecisms. Specially highlighted is the existence of a series of pairs (even triads) of words different in form, often meaning too, which through various mediations derive from identical Greek prototypes. In conclusion, future tasks of studying Grecisms are identified as working on completing the corpus by excerption of all the dialectal sources available and parallelly going through the relevant etymological works dealing with Grecisms in Serbian (and in other Balkan languages as well), with the ultimate goal of producing a monograph to be a continuation of *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*, written by M. Vasmer almost seven decades ago.

МАРИЈА ВУЧКОВИЋ
(Београд)

САВРЕМЕНА ДИЈАЛЕКТОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА У СРПСКОЈ ЛИНГВИСТИЦИ И ПРОБЛЕМАТИКА ЈЕЗИКА У КОНТАКТУ*

У раду се испитује однос савремене српске дијалектологије према појавама које су предмет проучавања контактне лингвистике. Разматра се који су типови контактних ситуација и појава изазваних језичким контактима проучавани у оквиру ове језичке дисциплине, а који се пак применом методолошких поступака искључују или свде на најмању могућу меру. Прегледом литературе из ове области установљено је да су дијалектолози посвећивали пажњу лексичким и структурним позајмљеницама углавном из суседних језика, међудијалекатској интерференцији, процесима анализације и балканизације индукованим језичким контактима (а важним за истраживања балканског језичког савеза), затим узајамним утицајима стандардног језика и дијалеката, социолингвистичким факторима који условљавају варирања проистекла из контаката различитих варијетета, урбаним дијалектима, па чак и билингвизму. Треба имати у виду да нису све ове теме испитиване у једнакој мери, те да су неке од њих мање-више фундиране у оквиру дијалектологије, док друге представљају тек назнаке могућих даљих праваца развоја ове дисциплине. Уочене нове тенденције у избору предмета и у методологији дијалектолошких истраживања чине дијалектологију отворенијом за проблеме који занимају контактну лингвистику.

Кључне речи: савремена српска дијалектологија, контактна лингвистика, методологија дијалектолошких истраживања, позајмљенице, међудијалекатска интерференција, анализација, балканизација, балкански језички савез, урбана дијалектологија, билингвизам.

Овај прилог део је ширег прегледа савремених контактнولينгвистичких и њима сродних истраживања у српској лингвистици

* Овај прилог је резултат рада на пројекту Балканолошког института „Етничка и социјална стратификација Балкана“ (148011), који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

(в. Vučković 2008).¹ Контактна лингвистика обухвата изузетно широку област интердисциплинарних истраживања усмерених на проучавање различитих ситуација контаката међу језицима, језичких појава и процеса који одатле проистичу и чинилаца, како језичких, тако и социокултурних и психолошких, који обликују резултате међујезичких контаката.² Ову лингвистичку дисциплину карактерише методолошка еклектичност, будући да се ослања на различите приступе као што су, на пример, упоредно-историјски или социолингвистички. Једна од бројних дисциплина, и то не само лингвистичких, са којима је повезана, јесте дијалектологија, како то показује и шема коју дају Nelde/Weber 1999: 187.

Дијалектологија спада међу најразвијеније огранке српске лингвистике и има, како ћемо управо видети, специфичан однос према појавама индукованим језичким додирима. За контактну лингвистику су од посебног значаја истраживања мањина, а лингвистичка проучавања малих етнојезичких заједница на овим просторима углавном су се одвијала у оквиру дијалектологије. Савремени проучаваоци тих заједница указују на ограничења дијалектолошког приступа, и то нарочито кад су у питању међујезички утицаји. Тако, на пример, Т. Петровић, у студији о процесу замене језика у српској енклави у Словенији, напомиње да су дијалектолози на јужнословенском простору поклањали велику пажњу изучавању изолованих идиома, али је њих при том, наглашава ова ауторка, првенствено интересовала конзервативност проучаваних идиома који често чувају неке старије особине, већ изгубљене у централним деловима језичког ареала. Као последица таквог става на иновације узроковане контактом са другим језичким варијететима углавном се гледало као на кварење или оштећење проучаваног говора, те су за информаторе бирали особе код којих су оне најмање изражене. Истраживања се и иначе, из истих разлога, у дијалектологији фокусирају на руралне говоре, а идеални саговорници су, због немобилности и одсуства образовања, старије особе, нарочито жене.³ Ауторка закључује да се

¹ Поменути прегледом је обухваћена научна продукција од 2000. године до данас, па је тај временски оквир задржан и у овом раду.

² Сажети преглед историје проучавања језичких контаката даје Ајдуковић 1997: 12–18, 2004: 7–47.

³ Општеприхваћену методологију дијалектолошких истраживања добро илуструје следећи цитат: „У избору информатора полазило се од познатих критеријума.

методолошки приступ, чији је циљ реконструкција говора, ослобођеног утицаја како књижевног идиома тако и идиома са којим је географски у контакту, може сматрати парадигматичним за српску дијалектологију (Petrović T. 2009: 20–23).⁴

Чини нам се, с обзиром на управо изнета запажања, да би било занимљиво погледати у којој мери и како се у савременим дијалектолошким истраживањима третирају феномени који су предмет проучавања контактне лингвистике, који типови контактних ситуација и појава изазваних језичким контактима бивају проучавани у српској дијалектологији, а који се остављају по страни или за које пак постоје методолошки поступци помоћу којих се искључују или сведе на најмању могућу меру. Такође ће бити указано на нове тенденције у избору предмета и методологији дијалектолошких истраживања које дијалектологију чине отворенијом за проблеме који занимају контактну лингвистику.

Лексичко позајмљивање, као један од резултата међујезичких додира, привлачи пажњу проучавалаца дијалекатске лексике и термилолошких система српских говора који се налазе у зони контакта са другим језицима. Отуда се у неколико радова разматрају позајмљенице у лексички говора са територије Војводине (Burzan 2000 – хунгаризми, Вуковић 2000 – германизми, хунгаризми и турцизми), Румуније (Крстић 2005, Милутинов 2005, Радан 2006, Radan 2006 – германизми, хунгаризми, румунизми, турцизми, грецизми), источне Србије (Богдановић 2006 – влахоромански елементи) и Косова и Метохије (Букумирић 2000 – албанизми).⁵ Поменути радови увек садрже сажет преглед културно-историјског контекста посуђивања, грађа се обично излаже по лексичко-семантичким групама, коментарише се структурна адаптација речи, дају се подаци о дистрибуцији лексема, и, нарочито у случају када се ради о позајмљеницама из различитих језика, о њиховој хронолошкој стратификацији.

Било је пожељно да то буду неписмене жене у одмаклим годинама, рођене и уда-те у истом селу које нису дуже време боравиле на страни да би могле бити изложене утицају другог говора“ (Букумирић 2003: 48).

⁴ Слично је мишљење и М. Дудока о лингвистичким проучавањима словачке дијаспоре и енклава (Дудок 2007).

⁵ Наводимо само радове који су у целини посвећени лексичким позајмљеницама. Иначе и у осталим радовима који се баве дијалекатском лексиком често постоји и одељак о речима страног порекла.

Упливима других, најчешће суседних језика није захваћена само лексика, они се протежу и на остале нивое (фонолошки,⁶ морфолошки и синтаксички) језичке структуре српских говора, резултујући променама које у значајној мери одређују физиономију и развој њима захваћених дијалеката. Ова изузетно важна проблематика такође се нашла у жижи дијалектолошких радова: о утицају румунског и мађарског на говоре Војводине писала је Драгин 2006, инвентар особина говора источне Србије индукованих контактом са влашким говорима даје Радосављевић 2002, Марковић 2006 доноси сумарни преглед структурних македонизама у српским дијалектима, те настоји да одреди правце и домете њиховог ширења, док на македонски утицај у говорима призренско-тимочке зоне и Косова и Метохије у целини, дакле, на делу језичке територије који им је највише био изложен – указују Ивић 2001, Реметић 2000, 2004, Радић 2004, на специфичности косовских говора које се могу приписати упливу турског и албанског осврћу се Ивић 2001, Реметић 2004, резултате интерференције ова три језика у домену фонетике, прозодије, морфологије, синтаксе и лексике на тлу Косова и Метохије сажима Божовић 2009, основне особине скопскоцрногорског говора, прелазног идиома из српско-македонског пограничја, наводе Бошњаковић/Станковић 2008. Поред тога, у серији радова Р. Младеновића описују се одређене структурне одлике неколико говорних типова са југа Косова и Метохије на чије су обликовање утицали језички додири са македонским и контактним несловенским језицима (Младеновић 2000, 2000а, 2002, 2002а, 2004б, 2004в, 2005, 2005а, 2006, 2006а, 2007а, 2007б, 2008, 2008а).

Како се може видети, за дијалектологе је посебно значајна интерференција са генетски сродним македонским језиком, која проистиче из непосредног додира суседних македонских и српских говора, али је још и више последица миграција. Како истиче Реметић 2000: 98, ефекти тих додира трасирали су пут продирању балканизама у српске говоре, о чему ће бити говора касније. Посебна монографија је посвећена генези и опису горанског говора, за који је установљено да је то у основи периферни западномакедонски говор са појединим српским цртама, а недоследност у његовом развоју указује на контакт различитих дијалекатских система (Младеновић 2001).

⁶ О уделу страног утицаја у развоју консонантског система у дијалектима српско-хрватског језика в. Ивић 1991а: 90–107.

На почетку је било речи о односу контактне лингвистике и дијалектологије у вези са језичким истраживањима мањина, те ћемо се стога сада позабавити дијалектолошким истраживањима српских говора у дијаспори. С. Милорадовић у радовима о српским говорима у Мађарској истиче изражене процесе глотофагије и језичког мешања, указујући на утицај мађарског и румунског језика на синтаксичком и прозодијском нивоу (Ракић 2001, 2001а, Милорадовић 2004, 2004а). У више радова (Драгин 2006, Милорадовић 2006, 2007а, Симић/Царан 2006, Таган/Симић 2006, Радан 2007, 2008, Бошњаковић/Вареника 2008) разматрају се структурни утицаји румунског, па и других контактних језика, на говоре српске дијаспоре у Румунији, при чему се наглашава њихова пресудна улога у процесима анализације и развоја балканизама у испитиваним говорима, о чему ће посебно бити говора касније.⁷ Дијалектолози данас уочавају потребу за интегралним, мултидисциплинарним приступом говорима у дијаспори (приступом који се у великој мери може одредити као контактнolinгвистички), како би се прецизније одредили стање и статус тих говора. Такав приступ би, сматра С. Милорадовић, укључио етнографију, урбану дијалектологију, (етно)психолinгвистику, етноlinгвистику, социолinгвистику, контрастивна и ономастичка истраживања, лингвистичку контактнологију, како би се осветлила кључна питања као што су: типолошки различите контактне ситуације, билингвизам и бикултуралност, интерференције између језичких варијетета различитих типова, процеси анализације који су резултат припадања балканскословенском језичком континууму или непосредног контакта са несловенским балканским језицима, језичка социјализација, друштвени статус српског језика у дијаспори и његова улога у обликовању етничког идентитета, процеси нестајања односно замене језика, сужавање домена употребе матерњег језика и тешкоће у усвајању стандарда, особности језика дијаспоралне књижевности и штампе, и сл., при чему је неопходно узети у обзир и екстралингвистичке факторе, какви су, на пример, раслојавање руралних средина и њихова урбанизација (Милорадовић 2004а: 864, 2005: 307–310, Милорадович 2005).

Иако се најчешће говори о контактима међу *језицима* (а често се на то заправо и мисли), неопходно је имати у виду и контакте међу варијететима различитог типа у оквиру једног језика, као што су, за

⁷ Сажети преглед основних аспеката српско-румунских језичких додира у дијакхронијској и ареалној перспективи даје Алановић 2005.

овај прилог релевантни, контакти између различитих дијалеката или између стандарда и дијалекта.⁸ Дијалектолошки радови пружају врло драгоцену грађу о овом првом типу контаката под „капом“ једног језика, тј. о међудијалекатским контактима и одатле проистеклој интерференцији, који су нарочито изражени у прелазним и мешаним говорима⁹, а последица су геолингвистичког положаја дијалеката и миграција становништва. Највише радова бави се контактима косовско-ресавског и призренско-тимочког дијалекта, пошто су они врло погодни за проучавање процеса балканизације, о чему ће више речи бити нешто касније (Милорадовић 2003, Милорадовић/Greenberg 2002, Ђуровић 2000, Ивић 2000, 2001, Радић 2000, Радосављевић 2002, Radan 2000, Младеновић 2004в, 2005, 2007б, Жугић 2008). Утицаје ијекавских говора на косовске говоре помињу Букумирић 2003, Реметић 2004, Ђуровић 2000. Говору Петровог Села у источној Србији, које насељавају потомци досељеника из разних области Црне Горе, посвећена је студија Марковић 2004, уп. и Марковић/Соколовић 2000. О мешању екавских и ијекавских говора на тлу Мађарске писао је Степановић 2000. На интерференцију поддијалеката призренско-тимочког дијалекта указују Марковић 2000 и Станковић 2008. Истраживани су такође интердијалекатски контакти на подручју Босне (Реметић 2000а, 2008, 2009, 2009а, Драгичевић 2005) и Црне Горе (Петровић В. 2000, Јовановић М. 2008, 2008а).

Релевантност дијалектолошких проучавања српског језика за контактну лингвистику проистиче, између осталог, из специфичног положаја српског језика и његових дијалеката у оквиру балканског језичког савеза. Наиме, док говори призренско-тимочке дијалекатске области припадају балканском језичком савезу, српски језик у целини сматра се периферним балканским језиком, с тим што „[ц]ела штокавска област представља унеколико ареал поступног прелаза између наслеђеног словенског стања у деклинацији и балканскословенског структуралног модела“ (Ивић 2002: 8).¹⁰ Значај

⁸ И контакти међу различитим језицима остварују се заправо међу појединим њиховим варијететима, дијалекатским, стандардним, супстандарним.

⁹ О термину прелазни говор са упућивањем на ранију литературу в. Милорадовић 2003: 27–29, о оба ова термина дискутује и Ђуровић 2000: 39, 151–155.

¹⁰ Основна класификација српских дијалеката, сматра Ивић 1998: 115, треба да полази управо од њиховог статуса у оквиру балканског језичког савеза, те се према томе они могу поделити на балканизиране и небалканизиране.

дијалекатских истраживања српског језика за балканологију и контактну лингвистику састоји се у томе што се подаци о различитим фазама ширења балканистичких и аналитичких црта у појединим говорима (пре свега оним који су изложени утицају несловенских балканских језика и оним из косовско-ресавске зоне) могу поредити са аналогним процесима у историји балканскословенских језика (Соболев 1989), што даље, с једне стране, може бити инструктивно за поимање настанка западноевропског језичког типа (Ивић 2002: 10), а са друге, може имати прогностички значај и за друге области, где су настале или се образују конвергентне заједнице новог типа, као што су Русија, Европска Унија, Индија и САД (Соболев 2008: 443–444). Процеси балканизације и аналитизације који су последица ширења иновација из балканизованих југоисточних српских говора или уплива суседних балканских језика у контактним зонама¹¹, репертоар балканизама, њихова дистрибуција и разлози ширења, као и структурни и семантички фактори који утичу на степен њиховог испољавања, коегзистенција синтетичког и аналитичког система, контаминација варијаната – предмет су једне монографије (Милорадовић 2003)¹² и више радова (Милорадовић 2002, 2006, 2006а, 2007а, 2008, 2009, Младеновић 2002а, 2004в, 2007а, Радић 2004, Ђорђевић 2009, Симић/Царан 2006, Бошњаковић 2000, 2007, Бошњаковић/Урошевић 2008, Жугић 2008, Радан 2008, Драгин 2006, Томић 2007, Марковић 2009).¹³ Многи од ових радова у фокус анализе стављају синтаксички план који је традиционално био на периферији дијалектолошких испитивања.

Са контактнولينгвистичког становишта значајно је проширивање оквира традиционалних дијалектолошких истраживања у правцу

¹¹ За врло информативан преглед праваца и степена распрострањања аналитичких иновација на морфолошком и морфосинтаксичком плану у српским дијалектима в. Miloradović 2004, Милорадовић 2007.

¹² Студија се бави синтаксом падежа говора Параћинског Поморавља, који се налази у пограничној зони косовско-ресавског дијалекта, а изложен је вишевековним миграцијама из суседне призренско-тимочке зоне. Показало се да „синтаксичке прилике у једном таквом говору могу бити веома илустративне и инструктивне у погледу развијања аналитизма и балканизама уопште, као на пример, у прецизирању етапа процеса преласка из именичког система са синтетичком структуром у систем са аналитичком структуром“ (Милорадовић 2003: 313).

¹³ Релевантну грађу садрже и други раније поменути радови, нарочито они посвећени говорима из области додира са призренско-тимочком дијалекатском зоном и балканским језицима.

урбане дијалектологије, затим проучавања интерференције стандарда и дијалеката и утицаја социолингвистичких параметара на варирања проистекла из те интерференције.¹⁴

О перспективности досад у српској лингвистици прилично скрајнуте области истраживања – урбане дијалектологије¹⁵ сведочи рад Д. Петровића о фонолошким променама у стандардном језику, у коме се описује, с једне стране, генеза регионалних урбаних говора¹⁶ и њихова интерференција са стандардом, што отвара пут продору балканизама у домену прозоодије, а са друге, утицај језичке „интернационализације“ / „европеизације“, остварен посредством позајмљеница, на дистрибуцију фонема (Petrović D. 2001).¹⁷ О фонолошким, морфолошким и лексичким специфичностима пиротског градског говора пише Ћирић 2008, назначујући оне особине тог говора по којима се он одваја од свог залеђа и приближава стандардном идиому.¹⁸ Сагледавајући даље перспективе развоја дијалектологије на српско-хрватском терену, Р. Александер истиче да је један од задатака на које би та дисциплина требало да се усмери у будућности управо проширивање фокуса истраживања на регионалне и урбане

¹⁴ Такав развој је, по мишљењу Б. Сикимић, диктиран стањем на терену. Она констатује да истраживачи данас немају могућности да изаберу дијалектолошки најпоузданије саговорнике према мерилима класичне дијалектологије (Сикимић 2004: 851), те предвиђа да ће будућа истраживања у оквиру те дисциплине „и у југославистици неминовно морати да прате промене у народним говорима, па је очекивано да имају и етнолингвистичку и/или социолингвистичку оријентацију“ (ead. 852). У складу са тим предвиђањима су и теме које је П. Ивић издвојио као значајне за даља проучавања призренско-тимочких говора. То су: повлачење завичајног говора пред налетом књижевног језика, диференцијација међу друштвеним слојевима у граду, као и већ прилично одмакли процес продирања књижевног језика на село, те југоисточни тип изговора књижевног језика (Ивић 1994: 70).

¹⁵ За основне теоријско-методолошке поставке у овој области в. Бугарски 2009 и Рајић 2009, за сажети преглед проучавања урбаних говора у србистици и раније у сербокроагистици в. Станковић 1997 и Бошњаковић 2009. У оквиру посебних пројеката недавно су обављена истраживања говора Новог Сада (уп. зборник радова *Говор Новог Сада. Свеска 1: Фонетске особине*, Нови Сад 2009) и Београда.

¹⁶ О настанку једне специфичне црте лесковачког градског говора и о њеном даљем ширењу в. Соколовић 2002.

¹⁷ О београдском говорном типу в. Стијовић 2009.

¹⁸ Информатори су бирани у складу са класичним методолошким принципима, о којима је било речи на почетку прилога.

идиоме, без запостављања проучавања архаичних руралних говора (Alexander 2005: 38–39).¹⁹

И у неколико других радова предочавају се резултати утицаја стандарда на дијалекте²⁰ и повезује се тако настало варирање са факторима као што су генерацијска припадност говорника и саговорника, говорна ситуација и тема разговора (Богдановић 2008, Бошњаковић 2003, 2008, Ćudomirović 2007, Радан 2007, Радовановић 2007). Промена тежишта испитивања праћена је и променом на методолошком плану – за информаторе се бирају припадници различитих генерација, а један се рад бави односом стандардних и дијалекатских особина у говору најмлађе, ученичке популације (Бошњаковић 2008). Богдановић 2008: 310 се залаже за то да дијалектолошки описи буду флексибилнији и да укључе појаве које представљају одступања од дијалекатског система под утицајем књижевног језика, јер се на тај начин могу уочити и пратити тенденције у развоју дијалеката.

У појединим радовима се указује на улогу конфесионалних и етничких фактора приликом тумачења језичког варирања и промена које проистичу из контактних ситуација. Тако Р. Младеновић објашњава заједничке дијалекатске црте трију муслиманских словенофоних група на Косову и Метохији, с једне стране, контактима и миграцијама узрокованом нивелацијом према говору једне од њих, а са друге, функционисањем тих црта западномакедонског порекла као диференцијалних маркера у односу на околно српско православно становништво (Младенович 2005, уп. и Младеновић 2004б). У радовима који разматрају интерференцију суседних шћакавских говора Муслимана и Хрвата и штокавских говора Срба у Босни констатује се да је она регулисана не само структурним већ и социолингвистичким чиниоцима, попут доживљавања неке дистинктивне црте као изразитог етноконфесионалног обележја (Реметић 2000а, Танасић 2004, Драгичевић 2005). Пада у очи укрштање дијалектолошког

¹⁹ Ауторка даље смешта значај таквих испитивања у шири контекст, скрећући пажњу на то да ареал некадашњег српско-хрватског представља оно што би се у Европској Унији називало „језички плуралистичком средином“, и то управо у смислу коезистирања локалних и градских идиома, те да су лингвистичка изучавања таквих средина актуелна и да могу рачунати на финансијску подршку фондова Европске Уније.

²⁰ О интерференцији у супротном смеру в. Марковић 2007.

и социолингвистичког приступа у радовима посвећеним језичкој ситуацији на Косову и Метохији, а могуће је да је интердисциплинарни карактер ових радова инспирисан и залагањем П. Ивића за укључивање социолингвистичког приступа у дијалектолошка истраживања ове области, што би подразумевало испитивање социјалне раслојености урбаних и руралних говора, утицаја стандарда на дијалекте, утицаја албанског језика на српске говоре, као и промена у говорима досељеника ијекаваца (Ивић 1991: 221).²¹ Тако у приказу дијалекатских и социолингвистичких прилика српског језика на Косову и Метохији после 1999. године, Станковић 2002 указује и на контактолошки релевантне појаве као што су: утицај стандарда и дијалеката нових средина на говор избеглица са Косова и Метохије, мешање идиома у преосталим српским енклавама где су се стекли носиоци различитих територијалних и социјалних варијетета, повлачење српског језика из градова и из сфере јавне и службене комуникације у коју пак улази енглески и промене у сфери ономастике. Комплексна ситуација језичких контаката на југу Косова и Метохије у дијахроној перспективи детаљно је представљена, комбиновањем социолингвистичког и дијалектолошког приступа, у низу радова Р. Младеновића (Младеновић 2004, 2004а, 2007, Младенович 2005). Језичку слику регије, која одражава стање до 1999, сачињавају српски говори на чије формирање су, с једне стране, утицала дијалекатска мешања у оквиру српског језика, а са друге, дуготрајни додир са македонским, албанским, турским и арумунским језиком. У ту слику, наравно, улазе и говори поменутих језика и ромског. У радовима се указује на вишејезичност становника регије, на сложене и узајамно повезане процесе конфесионалног, етничког и лингвистичког трансфера, на појаве етничке мимикрије и флукуације, на стварање локалних идентитета (Горани, Сречани, Нашинци)²², заснованих на припадности групи одређеној територијално, лингвистички и етнографски. Посебна пажња је посвећена мањинским заједницама, пре свега словенофоним муслиманским етнокултурним групама.

²¹ Овакав приступ би, сматра Јовановић 2004, омогућио да се прикаже реално стање у дијалектима, као и утицај разних фактора (социјалних, економских, етничких, историјских, генерацијских) на варијантност, а такође би узимао у обзир и ставове носилаца дијалеката не само према свом или туђем језику него и дијалекту.

²² Уп. у вези са овом појавом и Рељић 2008, 2009.

У поље дијалектолошких истраживања улазе и особености српског језика као другог, страног језика, што представља значајан отклон од традиционалне методологије ове дисциплине: Бошњаковић 2005, 2006, 2008а анализира интерференцију на релацији српски – македонски језик и стандард – дијалекат у идиолекту билингвалног информатора чији је матерњи језик македонски. У последњем раду начињен је корак даље: наиме, показује се како теме о којима саговорница говори условљавају прекључивање кодова или употребу лексичких позајмљеница, а такође се истиче улога алтернације кодова у структурирању исказа (Бошњаковић 2008а).

Правци истраживања које су отвориле масовне миграције српског становништва из Босне и Херцеговине, Хрватске и са Косова и Метохије и мењање дијалекатске мапе српског језика, како их види С. Милорадовић, јесу *par excellence* контактнolinгвистички²³, али су досадашња дијалектолошка истраживања била усмерена пре свега на документацију и дескрипцију измештених говора пре него што у њима наступе промене условљене новим окружењем у коме су се нашли њихови говорници (уп. нпр. Реметић 2000а: 932, Букумирић 2006: 380). Такве промене разматрају, међутим, Бошњаковић/Радовановић 2009 у раду о фонетским варијацијама у говору избеглица и колониста (и њихових потомака) у Новом Саду доводећи их у везу са језичким ставовима својих саговорника и средине у којој они сада живе, са полом, образовањем, занимањем, дужином боравка у новом окружењу, као и са густином социјалних мрежа које остварују информатори.

Закључујући овај прилог, наводимо сажети преглед појава повезаних са ситуацијом језика у контакту, а које су, како смо видели, биле разматране или макар узете у обзир у савременим дијалектолошким истраживањима у српској лингвистици. То су лексичке и структурне позајмљенице углавном из суседних језика, међудијалекатска интерференција, процеси аналитизације и балканизације индиковани језичким контактима, а важни за истраживања балкан-

²³ „У новим условима дијалектолози ће истраживати утицаје других српских говора на говоре досељеника с Косова и Метохије, процесе дијалекатског мешања и процесе адаптације. Биће значајно проговорити о проблемима хетеротропије у даљем развоју говора са ове територије, о хетерохроном асимиловању, понегде о процесу дијалекатске глотофагије код недоминантног, досељеничког становништва“ (Милорадовић 2004б: 132).

ског језичког савеза, затим узајамни утицаји стандардног језика и дијалеката, социолингвистички фактори који условљавају варирања проистекла из контаката различитих варијетета, урбани дијалекти, па чак и билингвизам. Треба, међутим, имати у виду да нису све ове теме испитиване у једнакој мери, те да су неке од њих мање-више већ утемељене у оквиру дијалектологије, док се друге опрезно уводе тек као назнаке потенцијалних даљих праваца развоја ове дисциплине. Уочене нове тенденције у избору предмета и у методологији савремених дијалектолошких истраживања чине ову грану науке о језику знатно отворенијом за проблеме који занимају контактну лингвистику, а тешња повезаност тих двеју дисциплина била би плодотворна и за једну и за другу. Под тим подразумевамо комплементаран однос у коме дијалектологија доноси драгоцену грађу на којој се могу стварати и преиспитивати теоријски концепти контактне лингвистике, а контактна лингвистика може понудити теоријске оквире помоћу којих се дијалекатска грађа и процеси могу успешније протумачити.

Скраћенице часописа

- ГСЈКњ: *Годишњак за српски језик и књижевност*, Ниш.
 ЗБМСФЛ: *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад.
 ЈФ: *Јужнословенски филолој*, Београд.
 PFS: *Probleme de filologie slavă*, Timișoara.
 СДЗб: *Српски дијалектолошки зборник*, Београд.
 СЈ: *Српски језик*, Београд.

Литература

- Ајдуковић Ј. 1997, *Русизми у српскохрватским речницима*, Београд.
 Ајдуковић Ј. 2004, *Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптации русизма*, Београд.
 Алановић М. 2005, О неким аспектима српско-румунског језичког трансфера, *Српско-румунске везе и прожимања на кулуролошком плану*, Темишвар, 13–19.
 Alexander R. 2005, Does Serbo-Croatian dialectology still exist?, *Языки и диалекты малых этнических групп на Балканах*, Санкт-Петербург – Мюнхен, 29–40.

- Богдановић Н. 2006, Влахоромански елементи у говорима источне Србије, *PFS* XIV, 19–26.
- Богдановић Н. 2008, Дијалекти у светлу друштвених промена, *Српски језик у (кон)тексту*, Крагујевац, 307–311.
- Божовић М. 2009, Неке заједничке појаве у српском, албанском и турском језику на Косову и Метохији, *ГСЈК* 9, 37–46.
- Бошњакковић Ж. 2000, О понављању реченичних конституената, *ЗМФСФЛ* XLIII, 64–72.
- Бошњакковић Ж. 2003, Прозодијски систем Батовца и његов однос према суседним говорима, *СЈ* VIII, 315–328.
- Бошњакковић Ж. 2005, Како Македонци говоре српски? Фонетске карактеристике, *ЗМФСФЛ* XLVIII/1–2, 257–266.
- Бошњакковић Ж. 2006, Како Македонци говоре српски?, *СЈ* XI, 263–284.
- Бошњакковић Ж. 2007, Продор аналитичких падежних форми у говоре Смедеревског Подунавља и дела Јесенице, *PFS* XV, 264–281.
- Бошњакковић Ж. 2008, Однос стандардних и дијалекатских особина у говору ученика неких банатских основних школа, *38. међународни научни састајанак слависта у Вукове дане*, 4–7. септембар, Београд.
- Бошњакковић Ж. 2008а, Карактеристике македонско-српског билингвизма, *ЈФ* LXIV, 21–33.
- Бошњакковић Ж. 2009, Испитивање градских говора у Србији, *Говор Новој Сади. Свеска 1: Фонетске особине*, Нови Сад, 47–76.
- Бошњакковић Ж., Вареника С. 2008, Напомене о морфосинтаксичким особинама српског села Рудне у Румунији, *СЈ* XIII, 261–279.
- Бошњакковић Ж., Радовановић Д. 2009, Фонетске варијације у говору избеглица у Новом Саду, *Говор Новој Сади. Свеска 1: Фонетске особине*, Нови Сад, 310–338.
- Бошњакковић Ж., Станковић С. 2008, Из говора Скопске Црне Горе, *Прилози проучавању језика* 39, Нови Сад, 327–340.
- Бошњакковић Ж., Урошевић Д. 2008, Падежи у функцији темпоралног детерминатора инклузивног типа у говору Смедеревског Подунавља, *Зборник Института за српски језик САНУ: посвећено др Драгу Ђујићу поводом 75-годишњице животоа* I, Београд, 101–127.
- Бугарски Р. 2009, Теоријске основе урбане дијалектологије, *Говор Новој Сади. Свеска 1: Фонетске особине*, Нови Сад, 13–30.
- Букумирић М. 2000, О неким позајмљеницама из албанског језика у говорима северне Метохије, *ЈФ* LVI/1–2, 163–170.
- Букумирић М. 2003, Говори северне Метохије, *СДЗб* L.
- Букумирић М. 2006, Терминологија куће и покућства у северној Метохији, *СДЗб* LIII, 375–548.
- Burzan M. 2000, O nekim mađarizmima u govoru Đale, *ЗМФСФЛ* XLIII, 83–89.

- Вуковић Г. 2000, Туђице у терминологији куће и покућства, *ЗбМСФЛ* XLIII, 125–136.
- Вуčković М. 2008, Контактна lingvistika u Srbiji: terenska istraživanja, Међународна конференција *Serbian Linguistics: Setting the Agenda*, 11–13. decembar, Berlin.
- Драгин Г. 2006, Балканизми у банатским говорима шумадијско-војвођанског дијалекта на територији СЦГ и Румуније, *PFS* XIV, 49–58.
- Драгичевић М. 2005, О супституентима вокала јат (Ђ) и старих сугласничких група *st' (*sk') и *zd' (*zg') у говору Срба Бање Врућице крај Теслића, *CJX*, 21–36.
- Дудок М. 2007, Од језика дијаспоре ка превентивној лингвистици?, *ЗбМСФЛ* L, 239–250.
- Ђорђевић М. 2009, Творба футура конструкцијом да + презент, *Радови* 1, Ниш, 25–42.
- Ђуровић Р. Ј. 2000, *Лейнички говорни њиш*, Врање.
- Жугић Р. 2008, Еквиваленти темпоралног беспредлошког адвербалног генитива у говору јабланичког краја (стање у осталим призренско-тимочким говорима и њихов утицај на косовско-ресавске говоре), *Зборник Института за српски језик САНУ: посвећено др Драгу Ђујићу њоводом 75-годишњице животоа* I, Београд, 179–187.
- Ивић П. 1991, Дијалектолошка истраживања српских говора Косова и Метохије, *Из српскохрватске дијалектологије, Избрани олеги* III, Ниш, 215–223.
- Ивић П. 1991а, Два главна правца развоја консонантизма у српскохрватском језику, *Из историје српскохрватског језика, Избрани олеги* II, Ниш, 75–108.
- Ивић П. 1994, Дијалектолошка проучавања говора призренско-тимочке зоне, *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Ниш, 55–71.
- Ивић П. 1998, Српски дијалекти и њихова класификација, *ЗбМСФЛ* XLI/2, 113–132.
- Ивић П. 2000, Место говора Малог Извора у Црној Реци међу српским дијалектима, *ЗбМСФЛ* XLIII, 249–261.
- Ивић П. 2001, Српски дијалекти и њихова класификација (III), *ЗбМСФЛ* XLIV/1–2, 175–209.
- Ивић П. 2002, Балкански језички савез и лингвистичка географија, *ЗбМСФЛ* XLV/1–2, 7–12. (= Ivić P. 2001, *Balkansprachbund und Sprachgeographie. Grundfragen eines Südosteuropasprachatlas. Geschichte. Problematik. Perspektive. Konzeption. Methode. Pilotprojekt*, Marburg an der Lahn, 45–51.)
- Јовановић В. 2004, Аутентичност дијалекатских исказа информатора из северног Косова, *Избелничко Косово, Лицеум* 8, 131–137.
- Јовановић М. 2008, Прераде прозодијских система појединих црногорских говора као резултат додира новоштокавске и старијих акцентуација, *Српски језик у (кон)њексу*, Крагујевац, 345–356.
- Јовановић М. 2008а, Посљедице додира и преплитања различитих акценатских система у црногорским говорима, *Зборник Института за српски језик САНУ: посвећено др Драгу Ђујићу њоводом 75-годишњице животоа* I, Београд, 227–242.

- Крстић В. 2005, Лексичке позајмљенице у терминологији куће и покућства у неким клисурским говорима, *Српско-румунске везе и њихова улога у културолошком плану*, Темишвар, 25–31.
- Марковић Ј. 2000, Говор Запања, *СДЗБ XLVII*, 7–307.
- Марковић Ј. 2004, *Говор Пећировој Села (код Кладова)*, Ниш.
- Марковић Ј. 2006, Инвентар, путеви и домети македонизама у српским народним говорима, *ГСЈКњ* 8, 235–260.
- Марковић Ј. 2007, Рефлексија народних говора на стандардни српски језик Срба у Румунији, *PFS XV*, 238–249.
- Марковић Ј. 2009, Балканизми у српским говорима Косова и Метохије, *ГСЈКњ* 9, 269–277.
- Марковић Ј., Соколовић М. 2000, Инвентар прозодема у говору Петровог Села, *ЈФ LVI/1–2*, 635–646.
- Милорадовић С. 2002, Значај изучавања синтаксичких система прелазних говора косовско-ресавске зоне, *Славистика VII*, Београд, 135–139.
- Милорадовић С. 2003, *Упоиџба падежних облика у говору Параћинској Поморавља. Балканистички и етномиграциони аспекти*, Београд.
- Милорадовић С. 2004, Прилог дијалектолошким истраживањима Павла Ивића у српској дијаспори у Мађарској, *Животи и дело академика Павла Ивића*, Суботица – Нови Сад – Београд, 681–692.
- Милорадовић С. 2004а, Српска етнолингвистичка популација у Мађарској: нека запажања, *Теме XXVIII/2*, Ниш, 859–864.
- Милорадовић С. 2004б, Истраженост српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројеката лингвистичке географије, *ЈФ LX*, 125–134.
- Miloradović S. 2004, Analytismus in serbischen Dialekten, *Die europäischen Sprachen auf dem Wege zum analytischen Sprachtyp.* (= Eurolinguistische Arbeiten 1), Wiesbaden –Leipzig, 303–317.
- Милорадовић С. 2005, Дијалектолошка и етнолингвистичка истраживања српске мањине, *Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи*, Београд, 299–314.
- Милорадовић С. 2006, Употреба падежних облика у говору Радимље и Параћинског Поморавља – једно поређење, *PFS XIV*, 89–98.
- Милорадовић С. 2006а, Осврт на удвајање предлога у једном косовско-ресавском говору, *ГСЈКњ* 8, 261–266.
- Милорадовић С. 2007, Дијахрони и синхрони аспект аналитичких појава у српским народним говорима, *Зборник Маџице српске за славистику* 71–72, Нови Сад, 357–375.
- Милорадовић С. 2007а, И ракију пијем сас медом. Дијалекатска скица Белобрешке, *PFS XV*, 573–579.
- Милорадовић С. 2008, „Вроде развернутой в пространстве диахронии“, *ЈФ LXIV*, 227–238.

- Милорадовић С. 2009, Статус објекатске редупликације у српским народним говорима, *ГСЖК* 9, 287–295.
- Miloradović S., Greenberg R. D. 2002, The Border between South Slavic and Balkan Slavic: Key Morphological Features in Serbian Transitional Dialects, *Of All the Slavs My Favorites: Studies in South Slavic and Balkan Linguistics in Honor of Howard I. Aronson on the Occasion of His 66th Birthday*, Bloomington, 309–322.
- Милорадович С. 2005, Степень исследованности народных говоров сербского меньшинства в балканских странах, *Языки и диалекты малых этнических групп на Балканах*, Санкт-Петербург – Мюнхен, 41–51.
- Милутинов З. 2005, Страни елементи у лексици српског говора Ченеја, *Српско-румунске везе и њрожимања на културолошком плану*, Темишвар, 38–42.
- Младеновић Р. 2000, Место акцента именица на југозападу Косова и Метохије, *ЈФ* LVI/1–2, 699–725.
- Младеновић Р. 2000а, Акцентат придевских речи на југозападу Косова и Метохије, *СЈ* V, 357–379.
- Младеновић Р. 2001, Говор шарпланинске жупе Гора, *СДЗб* XLVIII, 1–606.
- Младеновић Р. 2002, Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије, *ЈФ* LVIII, 41–63.
- Младеновић Р. 2002а, Генитив именских речи у северношарпланинским и јужнометохијским говорима – флексија и аналитизација, *ЗбМСФЛ* XLV/1–2, 291–320.
- Младеновић Р. 2004, Словенска лингвистичка припадност, конфесионална припадност и етнички трансфер у светлу скривених мањина на југозападу Косова и Метохије, *Скривене мањине на Балкану*, Београд, 245–258.
- Младеновић Р. 2004а, Дијалекатска диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије, *Живоић и дело академика Павла Ивића*, Суботица – Нови Сад – Београд, 209–249.
- Младеновић Р. 2004б, Глаголски облици у северношарпланинским и јужнометохијским говорима, *ЗбМСФЛ* XLVII/1–2, 445–474.
- Младеновић Р. 2004в, О неким падежним конструкцијама месног значења са вишезначним предлозима у јужнометохијским и северношарпланинским говорима, *СЈ* IX, 193–210.
- Младеновић Р. 2005, Граматичка основа именица са номинативом множине на *-и* (*муџи, синови, дедови, њрући, јарићи*) у јужнометохијским и северношарпланинским говорима, *ЈФ* LXI, 145–177.
- Младеновић Р. 2005а, Дијалектолошко истраживање Сиринића, *Живоић у енклави, Лицеум* 9, 167–192.
- Младеновић Р. 2006, Лабијализација вокала /ə/, /a/ и /e/ у српским говорима на југозападу Косова и Метохије, *СЈ* XI, 201–221.
- Младеновић Р. 2006а, Прозодијски системи у српским говорима на југозападу Косова и Метохије, *ГСЖК* 8, 267–290.

- Младеновић Р. 2007, Мањинске етнојезичке заједнице на Косову и Метохији, са посебним освртом на југозападни део Косова и Метохије, *Положај националних мањина у Србији*, Београд, 421–434.
- Младеновић Р. 2007а, Судбина африката на југозападу Косова и Метохије у светлу балканске језичке интерференције, *PFS XV*, 249–263.
- Младеновић Р. 2007б, Семантика и граматичка стабилност именица *pluralia tantum* у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије, *Српски језик и друштвена креињања*, Крагујевац, 97–118.
- Младеновић Р. 2008, Заменичке енклитике у српско-македонском пограничју, *Српски језик у (кон)тексту*, Крагујевац, 327–343.
- Младеновић Р. 2008а, Показне заменице на југозападу Косова и Метохије, *Зборник Института за српски језик САНУ: посвећено др Драгу Ђукићу новодом 75-годишњице животоа I*, Београд, 329–342.
- Младенович Р. 2005, Говори трех мусульманских этнокультурных групп на югозападе Косово и Метохии, *Языки и диалекты малых этнических групп на Балканах*, Санкт-Петербург – Мюнхен, 52–82.
- Nelde P. H., Weber P. J. 1999, Forty Years of Evolution in Contact Linguistics, *History and perspectives of language study*, Amsterdam – Philadelphia, 185–203.
- Петровић В. 2000, Из акценатске проблематике говора села *Бјелојевући* (код Мојковца), *CJ V*, 835–847.
- Petrović D. 2001, Languages in contact: standard Serbian phonology in an urban setting, *International Journal of the Sociology of Language* 151, 19–40.
- Petrović T. 2009, *Srbi u Beloj Krajini: jezička ideologija u procesu zamene jezika*, Beograd.
- Radan M. N. 2000, *Graurile caraşovene azi. Fonetica și fonologia*, Timișoara.
- Радан М. Н. 2006, Лексичке позајмљенице у сфери куће и покућства у српским говорима из румунског Баната као одраз прожимања култура, *Сусрећ култура*, Нови Сад, 547–555.
- Radan M. 2006, Unele împrumuturi lexicale din domeniul casei și al obiectelor de uz casnic în graiurile sârbești din Banatul românesc, *Interferențe lingvistice în zona multietnică a Banatului*, Timișoara, 39–52.
- Радан М. Н. 2007, Утицај страних и савременог српског / хрватског језика на карашевске говоре, *Српски језик и друштвена креињања*, Крагујевац, 251–262.
- Радан М. Н. 2008, Иновације у српским говорима у румунском Банату у светлу језичке интерференције са посебним освртом на карашевске говоре, *38. међународни научни састај слависта у Вукове дане*, 4–7. септембар, Београд.
- Радић П. 2000, Трагом једне Белићеве дијалектолошке екскурзије. О подјастребачким говорима, *CJ V*, 381–406.
- Радић П. 2004, Глаголске *ће*-конструкције у говорима Косова и Метохије. Балканистички аспект, *JФ LX*, 135–145.
- Радовановић Д. 2007, Вокалски систем говора средње Колубаре, *ЗбМСФЛ L*, 733–745.

- Радосављевић Н. 2002, Поглед на северозападну границу призренско-тимочког дијалекта, *CJ VII*, 501–514.
- Рајић Љ. 2009, Градски говори, *Говор Новој Сада. Свеска 1: Фонетске особине*, Нови Сад, 31–46.
- Ракић С. 2001, Извештај о дијалектолошком истраживању говора Батање, *Етнографска Срба у Мађарској 3*, Будимпешта, 43–51.
- Ракић С. 2001а, О говору Деске, *Етнографска Срба у Мађарској 3*, Будимпешта, 52–67.
- Рељић М. 2008, Српски језик као равачки међу ораховачким Албанцима данас, *Славистика XII*, Београд, 317–325.
- Рељић М. 2009, О нашинцима и језику нашинском. (Настанак, етнолингвистички статус и перспективе појединих изолованих група на Балкану), *Славистика XIII*, Београд, 379–386.
- Реметић С. 2000, Призренско-јужноморавски дијалекат у светлу македонског утицаја, *XXVI научна дискусија на XXXII међународен семинар за македонски јазик, лијераиџура и кулџура*, Скопје, 87–103.
- Реметић С. 2000а, О шћакавизму какањских и зеничких Срба, *ЈФ LVI/3–4*, 931–949.
- Реметић С. 2004, Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције, *ЈФ LX*, 113–123.
- Реметић С. 2008, О посесивној конструкцији у + *јенишиив* личне заменице на источнобосанском терену, *ЈФ LXIV*, 391–400.
- Реметић С. 2009, Прозодијске одлике босанско-херцеговачких говора, *ГСЖКњ 9*, 437–454.
- Реметић С. 2009а, Над шћакавизмом Нишићке висоравни, *Славистика XIII*, Београд, 372–378.
- Сикимић Б. 2004, Актуелна теренска истраживања дијаспоре: Срби у Мађарској, *Теме XXVIII/2*, Ниш, 847–858.
- Симић З., Царан М. 2006, О румунском утицају у говору Банатске Црне Горе, *PFS XIV*, 151–163.
- Соболев А. Н. 1989, Сербохорватская диалектология и изучение истории балканославянских языков, *ЗБМСФЛ XXXII/2*, 215–224.
- Соболев А. Н. 2008, О некоторых проблемах и задачах современной балканистики, *ЈФ LXIV*, 441–448.
- Соколовић М. 2002, Лесковачко ч – о променама у изговору појединих гласова у говору јужне Србије, *CJ VII*, 487–500.
- Станковић С. 1997, Градски власотиначки говор(и) – социolingвистички процеси (опште карактеристике), *О српским народним џворима, Дани српскоја духовној преображења IV*, Деспотовац, 167–179.
- Станковић С. 2002, Дијалекти српскога језика на тлу Косова и Метохије (Социolingвистичка скица, ареал и досадашња истраживања), *Зборник Филозофској факултетџа XXXII (12)*, Косовска Митровица, 251–259.

- Станковић С. 2008, Ареал заплањскога говора на власотиначком земљишту, *Зборник радова Филозофској факултету XXXVII*, Косовска Митровица, 67–78.
- Степановић П. 2000, Ијекавски елементи у екавским говорима Срба у Мађарској, *ЈФ* LVI/3–4, 1103–1109.
- Стијовић Р. 2009, Београд и књижевни језик, *Славистика XIII*, Београд, 343–357.
- Танасић С. 2004, О конструкцији *к/ка + гайив* у говору Срба добојског краја, *СЈ* IX, 351–355.
- Томић Д. 2007, Tragovi balkanskog jezičkog saveza u govoru Ostrovice u Vranjskoj kotlini, *Petničke sveske* 62, Valjevo, 196–203.
- Ћаран М., Симић З. 2006, Despre sintaxa cazurilor în graiul sârbesc din „Muntene-grul“ bănăţean, *Interferenţe lingvistice în zona multietnică a Banatului*, Timişoara, 75–84.
- Ћирић Љ. 2008, Неке лексичке и граматичке појединости у пиротском варошком говору, *Зборник Института за српски језик САНУ: њосвећено гр Драгу Ћукићу њоводом 75-годишњице животоа I*, Београд, 621–628.
- Ћудомировић Ј. 2007, Generacijske razlike u jednom govoru kosovsko-resavskog dijalekta i njihov socijalni kontekst, *Petničke sveske* 62, Valjevo, 169–179.

Summary

Marija Vučković

CURRENT DIALECTOLOGICAL RESEARCH IN SERBIAN LINGUISTICS AND LANGUAGE CONTACT ISSUES

Examined in this paper is the attitude of current Serbian dialectology towards phenomena that are the subject matter of contact linguistics. The aim of the study is to show which types of contact situations and their outcomes are investigated by dialectologists and which are, by applying certain methodological procedures, excluded or at least minimised. The survey of the scholarly production in the field reveals that the attention has been given to the dialectal lexical and structural borrowings from the neighbouring languages, as well as the interdialectal interference, the contact-induced Balkan innovations and analytic tendency in dialects (which are of particular significance for the study of the Balkan Sprachbund), the mutual influences of standard language and dialects, the sociolinguistic factors determining the dialectal variations that result from language contact, urban dialects and even bilingualism. It should be noted that not all issues have been equally addressed: some of them are well established in the field, while the others only give hints of possible future trends within the discipline. The observed changes in the focus as well as in methodology of its investigations make dialectology more open to the issues contact linguistics is interested in.

ПРИКАЗИ И КРИТИКА

ISSN 0350-185x, LXV (2009), p. (425–432)
УДК: 903.2:003.072=16(049.3) ; 801 Кульбакин С. М. (049.3)
ID 169701900

С. М. Кульбакинъ. *Славянская палеография*. – Бѣлград, 2008.

Книга содержит 170 страниц основного текста и 65 страниц Приложения, где даны фотографии из семейного альбома автора, а также фотографии его научных трудов и наград; в основном тексте даны цветные таблицы орнаментов византийского, тератологического, балканского и нововизантийского стиля; в приложении даётся также список прижизненных публикаций автора. Таким образом, это – книга автора и об авторе.

Удивительна судьба этой книги: она опубликована лишь через 80 лет после её написания, почти через 70 лет после смерти её автора, в Сербии, хотя это русский текст, да ещё в старинной, дореформенной орфографии, в приложении на сербском языке дана современная критическая заметка об этой книге известного русского палеографа А. А. Турилова, где этот рецензент утверждает, что „в области глаголической палеографии... книга Кульбакина оказывается – как ни странно это звучит – одним из последних слов в науке“. Как такое может быть? Ведь только искусство вечно, а в науке 80 лет – это огромный срок! Например, безнадежно устарела книга В. А. Истрина „1100 лет славянской азбуки“, опубликованная к юбилею этой азбуки в 1963 году, где автор утверждал первичность кириллицы перед глаголицей, награждая последнюю нелестными эпитетами за её, якобы, „сложность“ и „вычурность“. Такой книги у Истрина вообще могло не быть, если бы он вовремя познакомился с этой замечательной работой С. М. Кульбакина, где в рассказе о появлении у славян азбуки, сопоставляются глаголица и кириллица, и даётся вся история глаголицы. К сожалению, история кириллицы в этой книге лишь начата, но в рассказе о глаголице и в сопоставительных таблицах кириллица всё время присутствует как пример для сравнения.

Парадоксальность книги Кульбакина ещё и в том, что она сейчас, пожалуй, актуальнее, чем была бы 80 лет назад. Тогда, 80 лет назад, каждый славист был обязан заниматься историей языка, знакомиться с первоисточниками, т. е. уметь читать памятники письменности. Сейчас, в наши дни, лингвисты настолько увлеклись синхронией, что их история, диахрония, остались в пренебрежении: филологи-слависты ещё могут (в лучшем случае) объяснить, что изучает палеография или эпиграфика, но сами, порой, не умеют прочесть ни рукописных книг, ни эпиграфических памятников. Палеографы вымирают. Оставшиеся, „последние из могикан“ с грустью констатируют груды непрочитанных рукописей ушедших веков в монастырях, музеях, библиотеках и других рукописных хранилищах. Впрочем, в наши дни тревогу вызывают и груды непрочитанных печатных изданий: завершается Эпоха Гутенберга! Ей на смену пришёл Интернет! Тут уж не до рукописных книг, когда уже не только книги вообще мало читают, но даже и не пишут больше от руки: только клавиши, кнопки, кнопки...

И вот, как „Благая Весть“, появляется эта книга. Она возвращает нам нашу забытую первую славянскую письменность – глаголицу, показывает её красоту совершенство графическое и графемное, её максимальное соответствие фонетической системе старого славянского языка. Книга показывает, что подлинными преемниками византийской культуры стали югозападные славяне, причём, не просто преемниками, но и преобразователями, поскольку создали из греческого письма *свою* письменность, приспособленную к передаче своего языка. В наши дни, когда идёт спор за мировое господство латиницы, и кириллица в ряде стран готова уступить ей свои позиции, особенно актуально вспомнить, что у славян была ещё одна своя письменность – это глаголица. И в то время, когда на европейском Западе царила неграмотность, а письменность древних римлян была ещё введена даже некоторым европейским королям, славяне имели такую роскошь, как сразу две своих письменности: глаголицу и кириллицу. Это было время, когда письмо было искусством, и каждая книга была произведением этого искусства: дорогой писчий материал – пергамен, роскошные орнаменты: миниатюры, заставки, инициалы, где каждая буква – как шедевр графики и живописного искусства. В книге Кульбакина даётся и описание этих шедевров, и цветные таблицы, демонстрирующие эти шедевры. Однако специфика и уникальность этой книги – в другом: это

– книга не для широкого круга читателей, но для каждого любознательного ума, так как эта учёнейшая книга позволяет каждому своему читателю самому стать палеографом и активно участвовать в полемике учёных: будь то спор о приоритете глаголицы или об источниках происхождения её отдельных букв. С. М. Кульбакин так рассказывает и показывает отдельные детали этих букв, что читатель их начинает острее видеть, запоминать детали и в конце концов усваивает весь глаголический алфавит. Ничего не утверждается голословно, высказываются все аргументы „за“ и „против“, и читатель сам решает, что для него убедительней. Вдруг по-новому ощущается не только неразрывная связь, но и разница между греческим письмом и славянскими азбуками: да, глаголица восходит к греческому курсиву; да, и в глаголице присутствует стиль геометрических фигур: кругов, треугольников и квадратов, так свойственный греческим буквам; да, и симметрия как основополагающая черта не только греческого искусства, но и греческой грамматики, тоже очень чётко отражена в буквах глаголицы; но в то же время принципиальная разница между греческим письмом и славянскими азбуками состоит в том, что для греков их письменность не была священной! Греческие буквы стали священными, лишь войдя в славянские алфавиты, поскольку эти алфавиты и были созданы для записи священного писания. Отсюда и красота этих священных славянских букв, и любование ими у славянских книжников. Причём, наиболее священными оказались так называемые „лишние“ буквы славянского алфавита. Вспомним правило древнерусского книжника: „пса псями не пиши!“, т. е. „не смей употреблять священную букву „пси“ для называния этого нечистого животного“, но ведь „П“ и „С“ – тоже из греческого алфавита и тоже священны; значит, „пси“ – священнее?..

Обожествление знаков письма было чуждо культурной традиции древних греков. Престиж письма был невелик: хотя писать умели все свободные граждане (об этом свидетельствует письменный способ голосования – остракизм), но грамматист – учитель письма в начальной школе – ценился гораздо меньше, чем учитель риторики – умения красиво говорить. Лишь придя вместе с Александром Македонским в Египет и восприняв всегда существовавший в египетской культуре культ письменного слова, письменных текстов, греки назвали египетские знаки письма священными (= иероглифы) и признали престиж книг.

Солунских братьев их высокая миссия – донести Слово Божие славянам, подвигла и к переводу с греческого на славянский язык самого христианского учения, и к письменной фиксации этого перевода, а для этого нужна была особая, новая, специально для передачи христианского учения созданная, система письма. И они создают такую систему. Долгий спор: какая из славянских азбук появилась раньше – глаголица или кириллица, завершён в пользу глаголицы уже в наши дни. Кульбакин решил этот вопрос ещё тогда, в 20-е годы, когда написал эту книгу. В ней он приводит сопоставительные таблицы греческого курсива и унциала с глаголической и кириллической азбукой так, как они приведены у Тэйлора и Ягича, и читатель имеет возможность сам вместе с Кульбакиным поучаствовать в рассмотрении каждой глаголической буквы во всех её вариантах, сравнивать с греческим праобразом, где-то соглашаясь с В. Ягичем, а где-то и оспаривая его выводы так, как это делает С. М. Кульбакин. Вместе с автором читатель погружается в догутенбергскую эпоху славянских книжников. В ту эпоху высокого искусства письма, когда писец, переписывая тексты, выполнял тем самым священную миссию, и сами буквы были здесь священными: их графический образ был Божиим знаком, а семантика буквы, её голос, был воистину „гласом Божиим“. И, как всем творениям Божиим, так и этим буквам были даны имена. Так, с христианством пришёл к славянам культ письменного слова. В эпоху культуры устного слова материальным воплощением языка стала книга. Текст стал прежде всего зрительным рядом, а не звучанием. Звучание, т. е. чтение стало вторичным. Именно в эту эпоху главным воплощением слова стали буквы.

При рассмотрении истории возникновения славянских азбук из их греческих первообразов возникает вопрос: почему глаголица создаётся из греческого курсива, т. е. из бытового черногого письма, а кириллица – из греческого унциала, т. е. торжественного книжного письма? – Да именно потому, что глаголица появилась раньше! Сначала, взяв привычный бытовой греческий курсив, создатель глаголицы повысил буквы в ранге, придав им стилизацией торжественность и сакральность, а потом, по образу и подобию глаголицы и уже со статусом священности приспособляется и греческий унциал под славянские нужды, и таким образом получаем кириллицу. А раз уж все буквы стали священными, то лишних букв быть не мо-

жет, поэтому теперь включаются в состав кириллицы и „кси“, и „пси“, которых не было в глаголице.

В книге С. М. Кульбакина однако рассматривается не только графическая сторона славянских азбук, значительное место уделено здесь и тому, как они были приспособлены передавать фонетическую систему славянских языков. Отмечая связь и сходство между двумя славянскими азбуками, в частности, в наборе специальных букв для передачи славянских шипящих, т. к. подобных фонем не было в греческом языке, и, следовательно, не было таких греческих букв, автор обращает внимание и на отдельные, но существенные различия в способах передачи некоторых славянских звуков в глаголице и в кириллице. Прежде всего это относится к уникальной глаголической букве (ћерв или дервь), которая появляется в глаголице в словах греческого происхождения, как пишет автор: „для обозначения южнославянского звука, произносившегося на месте греческого мягкого Г (ангел и т. п.)“.¹ Здесь следует сразу уточнить: в греческом языке нет мягкого Г. Мягкое ģ с дужкой над ним пишется в кириллице в тех словах, где в глаголице была эта буква „дервь“. А в греческом языке есть палатальная фонема /j/, т. е. йот, которая на письме передаётся перед гласными непереднего ряда с помощью двубуквенного написания γι, напр., гиа (για) читается как [ja], но перед гласными переднего ряда среднеязычный звук йот обозначается буквой „гамма“; поэтому написание ΓΕ в греческом читается как [je]. Следовательно, буква „гамма“ греческого алфавита передаёт разные фонемы в зависимости от позиции: перед согласным или гласным непереднего ряда – гамма передаёт [Г], а перед заднеязычным гамма передает носовой, и наконец, вместе с йотой или перед [e] гамма передаёт [j]. Именно греческое йотованье спровоцировало преобразование греческого имени Георгиос в Йоргос, а в русском языке дало Егор и как результат бодуэновской, т. е. прогрессивной палатализации, – Юрий из Йейорий. Греческим буквам больше двух с половиной тысяч лет, и слово „ангел“ писалось по-гречески так же, как и сейчас, ещё тогда, когда оно обозначало просто вестника, а не Божьего посланца, т. е. ещё задолго до христианства. Однако фонетика его менялась. Всякое буквенное письмо на начальном этапе своего существования использует фонетический

¹ Ук. соч. с. 55.

(или точнее, позиционный) принцип своей орфографии, т. е. „пиши как слышишь“ – ср. орфографические системы древнегреческого, латинского языков или сербское письмо после реформы Вука Караджича; однако, с течением времени фонетика живого языка меняется, и если не проводить реформы письма, то разрыв между звучанием и написанием всё увеличивается. Однако даже при наличии позиционного принципа орфографии, нельзя передать все звуки, но только те, для которых есть отдельные буквы в алфавите. Всякий создатель нового алфавита – стихийный фонолог. Каждая новая буква создаётся для отдельной фонемы. Однако, если букв оказалось больше, чем фонем, их можно позиционно распределить. Так было и в глаголице: здесь уже есть три буквы для передачи (и), причём они позиционно распределены: одни стоят в начале слов, другие – в конце, т. е. выполняют роль пограничных сигналов, что особенно важно учитывать при отсутствии пробелов между словами в тексте. Ещё одна буква для передачи йота как консонантной ипостаси (и) глаголице не нужна. Значит, эта загодочная буква „дѣрьвь“ создаётся для передачи именно южнославянской, а не греческой фонемы, причём, фонемы палатальной, поскольку ей в сербской кириллице соответствует уникальная буква *ћ*, передающая сербскую фонему (д^ж), т. е. *ћ* не только в заимствованных словах греческого происхождения, но и в исконных сербских словах из народного языка, напр. гра^лѠамь².

Именно поэтому, при всём уважении к С. М. Кульбакину, позволительно будет не согласиться с ним, когда он, противореча сказанному ранее им самим, утверждает, что „в число греческих букв помещаю глаголическое Ѡ по следующим основаниям: ... звук, передаваемый этой буквой, действительно славянским назвать нельзя, так как он встречался в заимствованных из греческого словах, которые, вероятно, произносились с этим звуком в греческих народных говорах, из коих эти слова были взяты“.³

В то же время нельзя не согласиться с главным выводом Кульбакина: „Глаголицу принесли Первоучители в Моравию, а оттуда ученики их – к южным славянам. Глаголица была, очевидно, господствующим письмом у южных славян в течение всего X в., в

² См. об этом: Ђ. Трифуновић, Ка почецима српске писмености, Београд, 2001, с. 182–183.

³ Ук. соч., с. 84.

частности, в Македонии и всего XI века. Кириллица появилась позже, вероятно, в восточной Болгарии, в связи с полной духовной и культурной зависимостью её от Византии...⁴ Многие ещё можно было бы рассказать об этой работе С. М. Кульбакина: о том, как графемы глаголицы дают возможность судить о фонологической системе представленного ими славянского языка, где не было оппозиции по твёрдости/мягкости у согласных, но был палатальный ряд согласных фонем, с которым связана делабиализация вокалов после палатальных сонорных, отразившаяся в графике в мене юсов: носового О на Е: в появлении делабиализованных гласных Ъ и Ь на месте индоевропейских лабиализованных вокалов, которые принято обозначать латиничными буквами долгого и краткого *Ū/*ū.

Отсутствие йотированных гласных в первоначальной глаголице также свидетельствовало о фонемном принципе глаголической графики, (а не слоговом, как в русском), т. е. каждая буква глаголицы отвечает за свой звук, передаёт свою фонему, а не работает ещё и за соседа. Кстати, с графической путаницей букв кириллицы и латиницы связана досадная опечатка в этой книге на с. 41, где вместе латинского „u“ напечатано кириллическое „й“, и при этом утверждается, что оно – из других индоевропейских языков и ему соответствует славянское „ь“. Конечно, в такой книге, где представлены сразу несколько разных языков и письменностей, встечающиеся опечатки простительны, и они не умаляют огромной заслуги тех, кто подготовил к изданию и опубликовал эту замечательную книгу.

Глаголица уходила постепенно. Из разных краёв – в разное время: сначала её знали и этим знанием гордились, потом, чтобы доказать это знание, как показатель сверхобразованности достаточно было вставить хоть несколько глаголических букв в текст кириллицы. Глаголицу используют как украшение в инициалах, если в тексте рассказывается о славянских древностях, она придаёт особое изящество научным публикациям о славянских письменах (см. уже названную книгу Трифуновича).

В рассказе А. Конан-Дойля „Тайна пляшущих человечков“ в конце рассказа читатель выучивает придуманный автором тайный шрифт, но его дешифровка приводит лишь к раскрытию преступления. Для раскрытия ещё неизвестных пластов славянской культуры

⁴ Ук. соч., с. 80.

глаголицу, у којој был и остаося престиж и статус особой образованности и посвјашћенности, вполне можно было бы воскресить как особый код современного интернет-общения. Книга С. М. Кульбакина любому читателю даёт такую возможность.

Београд

Вера Борисенко-Свинарскаја

КЊИГА АЛЕКСАНДРА МЛАДЕНОВИЋА О ИСТОРИЈИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Познати београдски издавач „Чигоја штампа“ објавио је недавно књигу *Историја српског језика. Одабрани радови* (Београд, 2008, 535 стр., са 31 прилогом) академика Александра Младеновића.

Књига коју приказујемо садржи углавном већ раније штампане радове нашег аутора у појединим публикацијама, који су за ову прилику разврстани по тематском хронолошком реду а не по времену када су штампани. Радови објављени у књизи која је пред нама тичу се решења неких питања из историје српског језика, „почев негде од времена после досељења наших предака на Балканско полуострво па закључно с првом половином XIX века“ (предговор).

У складу са овим своју књигу аутор и почиње од периода досељавања Срба на Балканско полуострво, при чему се ослања на резултате истраживања Павла Ивића, по чијим речима су Словени долазећи са севера избили на византијску границу, на Дунав, и прешли ову реку у две групе: прва, западно од Ђердапа (данашњи Срби, Хрвати, Словенци) и друга источно од Ђердапа (данашњи Бугари, Македонци). Западнојужнословенску и источнојужнословенску групу раздваја низ језичких особина чији је знатан број изузетно густо концентрисан у једној зони. Овај сноп изоглоса протеже се правцем север–југ: од Дунава у околини Видина преко предела око Белоградчика, Берковице, Брезника и Радомира, околина Ћустендила, а затим скреће на запад од овога града према српско-бугарској државној граници. Састав поменутог снопа изоглоса, по П. Ивићу, чини 39 језичких особина, од којих ћемо овде поменути само неке: а) на западу два стара полугласника развила су се у један (ь, њ > ѓ) који се понегде сачувао, али је чешће дао *a/ä* (*гѣн, сѣн*), док се на истоку чува разлика двају полугласника (бугарско *ген, сѣн*); б) на западу је наставак *-ia* у генитиву (акуз.) једн. мушког и средњег рода

заменичко-придевске промене, док се на истоку чува старо *-īo* (срп. *њеīа* : буг. *неīо*); в) прво лице мн. презента на западу има наставак *-мо*, док је на истоку *-ме* или *-м* (срп. *īпресемо*, *īледамо* : буг. *īпресем*, *īледаме*), и др. (стр. 13–17). У вези с тим аутор говори о једној врло важној особини – промени почетног **въ-*. Ова група са slabим полугласником развила се у *у-* (*въноукъ* > *унук*) „и то у времену док је српски језик још разликовао оба полугласника (ѡ, ѡ) наслеђена из прасловенског језика“ (стр. 18). Ова позициона измена остварила се много пре прве фазе измене вокалског система српског језика (пре краја X и почетка XI века).

Једно од питања које се при проучавању овог периода намеће изучаваоцу јесте када су Срби примили словенску писменост. На супрот мишљењу да су Срби са примањем православља истовремено примили и писменост, аутор сматра да треба раздвојити покрштавање Словена од процеса примања словенског богослужења и словенске писмености. Срби су могли примити словенско богослужење на старословенском језику а истовремено и словенску писменост током X или почетком XI века, тј. најкасније до краја Самуилове државе (1014) односно његових наследника (1018), јер су и политички, културни и историјски услови тада били најповољнији. Познато је да је Рашка својим већим делом улазила у састав Самуилове државе заједно са јужним српским земљама, где је, по некима, могла постати српска редакција старословенског језика. Срби су, како истиче аутор, могли примити словенско богослужење на текстовима писаним преславском ћирилицом, те отуда и у раној српској ортографској пракси имамо знак ѡ.

Старословенски језик у богослужбеним текстовима преко којих су Срби примили словенско богослужење претрпео је одређене измене на фонолошком плану. Ови текстови почели су да се србизирају, односно да се изговарају у духу српског народног језика и тиме је, природно, дошло до формирања српске редакције и до стварања првог црквеног и књижевног језика код Срба – српскословенског, чија се употреба и стабилизација остваривала у вековима који су наилазили.

Као једна од одлика српскословенског језика, нашег старог књижевног, писаног језика, јесте успостављање „јаког“, изговорног полугласника на месту некадашњег „слабог“. Настанак ове особине академик А. Младеновић везује и за правописни и за изговорни момент истичући да је она формирана доста рано, убрзо после примања

код Срба словенског богослужења и словенске писмености (крај X – почетак XI века) и полако се учвршћивала у српскословенском језику. Познато је да у српскословенским примерима *дњь*, *сьнь* имамо изворно јак полугласник који је био одлика и српског народног језика. Насупрот томе, српскословенски примери типа *внѡукъ*, *множьство* у српском народном језику изговарали су се *унук*, *мноштво*. Српскословенски језик као црквени и књижевни језик није могао, како аутор истиче, да допусти толики степен фонетског језичког посрбљавања и правописног удаљавања од традиционалног црквеног. Решење се нашло у следећем: без измене правописне форме ту је успостављен изговорни полугласник, те се према примерима *дњь*, *сьнь* (који су се изговарали *дѣн*, *сѣн* и у српском народном и у српскословенском језику) почели и *внѡукъ*, *множьство* да се изговарају *вѣнук*, *множѣство* (стр. 49–51). Од XV века када је у већини народних говора у Србији дошло до вокализације полугласника у *a*, та фонолошка промена је захватила и полугласник у српскословенском језику. Тако формиран, српскословенски језик био је врло дуго (све до половине XVIII века) у употреби у Српској православној цркви, а истовремено значи и у српској писмености, односно у текстовима богослужбеног и богословског, али и световног карактера каква су на пример житија, биографије српских светитеља и владара. Старе српске штампане књиге, које су настале у периоду од 1494. до 1638. године, такође су писане и објављиване на српскословенском језику, који је до тада већ увелико био стабилизован. Екавизам као основна особина тог нашег старог српског црквеног и књижевног језика одликовала је, наравно, и те штампане књиге.

Академик А. Младеновић бавио се и питањем постанка наставка *-ā* генитива множине именица у српском језику. У тумачењу ове појаве пошао је од мишљења В. А. Дибоа да је у прасловенском језику наставак *-ъ* и *-ь* у генитиву множине био дуг, ненаглашен или наглашен. У прасловенском језику дошло је до скраћивања финалних дужина тј. до скраћивања крајњег дугог неакцентованог *ъ/ь*, те је овај процес захватио и наставак у генитиву множине именица. Тај процес, међутим, није се огледао код свих именичких врста. Новина Александра Младеновића у прилазу овој теми јесте у томе што он сматра да опште скраћивање финалних ненаглашених дужина у прасловенском језику, „односно у оном његовом делу из којег ће се касније развити српски језик, није морало обухватити оне случајеве где су постојали *морфонолошки* разлози за њено нескраћивање:

нпр. ном.–акуз. једнине *gǎkǔ, *klǐnǔ према генитиву множине *gǎkǔ, klǐnǔ“ (стр. 131). По А. Младеновићу до скраћивања ненаглашеног дугог наставка у генитиву множине долазило је у оним примерима где језик није имао потребе за увођењем морфонолошких односа, нпр. *žēnǔ > *žēnǔ, *sèlǔ > *sèlǔ, *ròljǔ > *ròljǔ (стр. 131–132). У српском језику у генитиву множине именица сва три рода употребљавала су се два наставка – стари -ь дуги наглашени и дуги ненаглашени и нови -Ø. Временом, код већине представника штокавског наречја усвојен је полугласнички наставак који се негде од XV века фонетски мењао у -a/-a^e (стр. 132). Према томе, „наставка -a/-a^e у генитиву множине именица, као континуант старог полугласничког наставка у овом падежу представља, заправо, архаичну, а не иновациону особину“ (стр. 132).

Наставак генитива множине именица (по пореклу стара особина) почео је из српског народног језика да продира и у српкословенски, па се често у споменицима обележавао са удвојеним танким јером (-ъъ) или дебелим јером (-ъъ).

У једном броју рукописних књига писаних српкословенским језиком током XIV века налазимо, поред традиционалног слова њ, и знак њ. Полазећи од ставова В. Мошина и О. Недељковић, наш аутор ову појаву посматра у ширим културним околностима и везује је такође за ондашња позната духовна струјања „када се код Срба и Бугара приступило проверавању, ревизији и исправљању садржине богослужбених књига, стварању њихових нових словенских превода полазећи од најаутентичнијих грчких оригинала чије су колевке биле, наравно, манастирска средишта на Светој Гори“ (стр. 94). То време (XIV век) по речима аутора карактерише повезаност српске и бугарске писмености, која је била у складу и са општом културном и политичком повезаношћу. „У српском писању појавило се слово дебело јер (ъ) у оној њејовој функцији која се оілега у њексѡвима који рејрезенијују ѡравојисну реформу бујарској ѡајријарха Јевѡимија, тј. у обележавању изговорног полугласника [...] у одређеним положајима у речи. Идентичност ове функције слова дебелога јера (ъ) у тадашњем бугарском и српском ѡравојису била је условљена (а њено спровођење у пракси олакшано) чињеницом [...] да су српски и бугарски народни и црквени и књижевни језик имали један изѡворни ѡлоујласник у својим тадашњим вокалским системима, који је обележаван једним словом: дебелим јером (ъ)“ (стр. 96).

Током XVII и почетком XVIII века језичка ситуација код Срба одликовала се је и даље употребом српкословенског и српског на-

родног језика. Српскословенски језик био је језик на којем се писало (богослужбени и световни текстови), читало и појало. Српски народни и разговорни језик у овом периоду такође се је употребљавао и у писаном виду (пословна писма, преписка и др.).

Познато је да се двогодишњи рат између Аустрије и Млетачке Републике с једне, и Турске с друге стране, завршио Пожаревачким миром (1718. г.). Тим споразумом у састав Аустрије ушао је један део Србије заједно са Београдом и са београдском епархијом, на чијем је челу тада био митрополит Мојсеј Петровић. У тим новим политичким и друштвеним околностима митрополиту М. Петровићу убрзо је постало јасно да је Србима запретила опасност од унијаћења и да је опстанак српског православља доведен у питање. Стога се он обраћа руском цару Петру Великом и моли га за духовну помоћ Српској православној цркви и Србима. Опште је познато да је резултат овог настојања митрополита Мојсеја Петровића било оснивање „славенске школе“ у Сремским Карловцима (1726) као и преузимање (за потребе Српске православне цркве) рускословенског језика место дотадашњег традиционалног српскословенског. Све то имало је, пре свега, један циљ: учвршћивање православља на српским просторима и спречавање унијаћења Срба.

И како аутор истиче, тешко да је београдски митрополит Мојсије Петровић и могао слутити какву ће корисну улогу имати рускословенски језик „у развоју српског књижевног језика новијег времена на народној основи“ (стр. 180). Напуштање српскословенског језика и прелажење на рускословенски вршило се, по речима академика А. Младеновића, свесно и намерно. Ова смена једног језика другим остваривала се у свакодневној пракси потискивањем српскословенског језика и његовим постепеним замењивањем рускословенским и то у периоду од 1726. године па до средине XVIII века. „Неразумљивост рускословенског условила је снажан продор српског народног језика (углавном шумадијско-војвођанског дијалекта, наравно код Срба екаваца) у писане и штампане текстове са световном тематиком, намењене ширем кругу читалаца и слушалаца“ (стр. 212). У другој половини XVIII века у складу са захтевима новог времена (епоха Просвећености), шира неразумљивост рускословенског допринела је стварању новог типа књижевног језика код Срба – славеносрпског. Славеносрпски језик настао је као одређена историјска неопходност и био је више деценија – друга половина XVIII и прва половина XIX века – језик писане културе

српског народа а на њему су и штампана многа дела световне садржине. Славеносрпски језик је од самог почетка био отворен према српском народном језику што је временом прерасло у сталан процес србизирања уношењем црта екавског шумадијско-војвођанског дијалекта. Тај процес, који је започет много раније (З. Орфелин, Ј. Рајић, Ј. Мушкатиновић, В. Ракић, С. Стратимировић и др.), доживео је своју пуну афирмацију појавом Доситеја Обрадовића. У свом чувеном *Писму љубезном Хараламџију* (1783) Доситеј је, што је добро познато, изнео захтев да за Србе треба писати народним језиком. Држећи се овог начела, Доситеј је своје књиге (све су световне садржине!) писао истим типом књижевног језика на народној основи с већом или мањом употребом славенизама. Својим делима, која су била прештампавана и читана, он је био узор многим славеносрпским писцима за писање, како П. Ивић истиче, *госитијејевским* књижевним језиком. Славеносрпски језик током свог постојања одликовао се је *сѣталним, конѣиннуираним ѣроцесом своѣ власѣтѣиѣоѣ ѣосрбѣвавања*, што је током XIX века довело до формирања српског књижевног језика на народној основи и до стабилизовања његовог екавског изговора (стр. 197).

У вези с тим појавила се и потреба за писмом тога језика, то јест за реформом ћирилице. Почети те појаве везују се за делатност Захарија Орфелина, а касније и других аутора (Емануил Јанковић, Стефан Стратимировић, Лукијан Мушицки, Павле Соларић и др.) – све до појаве Саве Мркаља (*Сало дебелоја јера либо азбукойошрес*, Будим, 1810. г.). По речима академика А. Младеновића, азбучна реформа Саве Мркаља представљала је револуционарни чин јер до њега нико није тако радикално и успешно реформисао српску ћирилицу, те га и сматрамо првим модерним реформатором (стр. 254). Добро је познато да је Вук Карацић прихватио Мркаљеву реформисану ћирилицу и два пута је мењао (1814. и 1818. г.) оценивши високо рад овог свог претходника: „Ја сад овде, имајући за намјерење успјех серпскога књижества, не могу друге азбуке употребити него Меркајилову, јербо за серпски језик лакша и чистија не може бити од ове“ (стр. 258–259).

Упркос мишљењу да је Вукова ћирилица била забрањена у Србији, А. Младеновић је показао да није тако већ да су само три слова била забрањена (стр. 473–481). Наиме, познато је да су основу Вукове реформисане азбуке 1818. г. чинила шест слова: *ћ, њ, џ, љ, њ, ј*. Књажевско-српска канцеларија је 22. децембра 1832. г. објавила

забрану штампања књига с Вуковим словима *љ, њ* и *ј*, јер су она, за разлику од *ћ, ђ, и* која нису била забрањена, била нова и неуобичајена за ондашњу штампану ћирилицу.

Од славеносрпских писаца који су се залагали за даљу србизацију славеносрпског књижевног језика (тј. доситејевог књижевног језика), академик А. Младеновић посебно издваја Вукове савременике и претходнике Стефана Живковића (*Телемак*, Беч, 1814) и Димитрија Исајловића (*Историја шрџовине*, Беч, 1816). Њихово схватање о народном карактеру српског књижевног језика, као и практично служење њиме, има посебан значај за историју српског књижевног језика.

И како аутор ове књиге посебно наглашава, славеносрпски језик се од самог почетка до краја одликовао процесом властите србизације, који је започет знатно пре Вука Караџића, а што је ишло у прилог реформи српског књижевног језика коју је Вук спроводио и што је довело до стварања српског књижевног језика екавског изговора.

На крају још једном подсећамо да књига која је пред нама представља одабир радова који су настајали током 40 и више година ауторовог бављења историјом српског народног и књижевног језика. Прилози који су се нашли у овој књизи управо су они у којима налазимо одговоре или могућа решења за врло важна питања из историје српског народног и књижевног језика у периоду од досељавања Срба на Балкан, примања словенског богослужења и словенске писмености и стварања првог српског књижевног језика – српкословенског, па све до средине XIX века. Овом својом књигом академик Александар Младеновић је пружио садашњим и будућим изучаваоцима српског народног и књижевног језика не само одговоре већ и подстицај на истраживања у овој области. Надамо се да ће *Историја српског језика* академика Александра Младеновића бити незаобилазна литература за све који су заинтересовани за језичку прошлост Срба.

Београд

Јасмина Недељковић

Милорад Радовановић, *СТАРИ И НОВИ СПИСИ*

У овој, најновијој књизи Милорада Радовановића¹ налази се избор радова, огледа, обједињених синтаксичко-семантичком тематиком. Тежиште је на проучавању номинализација у српском језику. Тема која је управо радовима проф. Радовановића ушла на велика врата у српску лингвистику. Књига садржи укупно деветнаест огледа, с тим што је посљедњи, деветнаести одвојен и назначен као додатак. Сам аутор је у предговору скренуо пажњу на то да посљедња два, тј. седамнаести и осамнаести, не иду у речени тематски круг номинализација у језику, а ни шеснаести није у првом реду из тог круга, али да га „се чак добрим делом и тиче“ (стр. 5).

Први оглед носи наслов *О „именичком сџилу“ у језику и уму* и, мада је раније био објављен, писан је намјенски, истиче М. Радовановић, управо као уводни текст за ову књигу, и то с циљем „да буде синтетичан преглед онога што сам тридесетак година радио на тематици ове врсте у лингвистици и србистици, покушавајући једновремено да појаве о којима је реч и опишем и објасним“ (стр. 7). Ту се читаоци уводе у природу појаве номинализација у језику и подсећају на вријеме шездесетих и седамдесетих година, када је та тема постала предметом истраживања у свијету, па и код нас, захваљујући прије свега проф. Радовановићу². Ту се дају у најкраћем

¹ Милорад Радовановић, *Стари и нови списи (Огледи о језику и уму)*, Издавачка књижница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 2007, 249 стр.

² Овдје ће М. Радовановић, иначе несклон истицању својих доприноса српској лингвистичкој науци, рећи: „Може се чак слободно рећи, данас, да је захваљујући и том мом ондашњем бављењу феноменом номинализација, у дескриптивном и експланаторном погледу барем, у то време српски језик био веома исцрпно, можда и најподробније представљен, како у словенском, тако и у ширем лингвистичком свету уопште ...“, стр. 8. Увид у оно што доносе радови из те области, који

смисао и основне карактеристике номинализационих процеса у језику, а из тих карактеристика проистиче и њихова продуктивност: номинализовани изрази погодују одређеним доменима изражавања. Номинализација у језику је универзална појава која прати „темељне цивилизацијске токове (какви су интелектуализованост, генерализованост, апстрактност, анонимност, имперсоналност, атемпоралност, и тако даље“ (стр. 11). При крају овога огледа аутор појаву номинализација смјешта у оквире когнитивне лингвистике, што упућује на слjedeћи његов закључак: „поента целе ове расправе јесте, заправо, у томе да као првенствени узрок универзалности номинализационих процеса у језицима не треба тражити *језичке конџакџе*, него *културне конџакџе*, дакле, *обрасце мишљења и (са)знања у конџакџу* пре него *обрасце њисања и обрасце њоворења у конџакџу*...“ (стр. 23).

Слeдећи рад носи наслов *Како именица кондензује реченични садржај?* (27–49). То је, у ствари, закључак из Радовановићеве монографије *Именица у функцији кондензатора*. Овдје је дат опис девербативних именица у функцији кондензатора реченичног садржаја. Оно што се у овом тексту износи у вези с постављеним питањем има вриједност законитости будући да почива на анализи богатог корпуса и увиду у сву релевантну литературу о датом феномену која је у вријеме настанка монографије постојала, не само у свијету славистике. Свакога ко улази у проблем номинализација као вида реченичне кондензације са циљем да се с том појавом потпуније упозна овај текст ће одвести и до монографије чији је то закључни дио. Међутим, овдје он долази као да је писан намјенски за ову књигу, као други дио уводног рада. Преко њега читалац ове књиге сагледава цјелину проблема номинализација у лингвистици и у српском језику.

Питањима номинализације у језику, уопште и у српском језику, посвећен је највећи дио књиге, како сам већ напоменуо. У најтјешњој вези с претходно поменутом два рада јесу и радови *Шџа су џо номинализације?* (78–90), *Значење речи и џумачење номинализационих исказа* (91–96), *Једна мојућа дискусија џим џоводом* (97–99), *Номинализација и неџација* (100–114), *Номинализације у језику џолиџике* (115–117), *Говор џолиџичкој језика* (118–121), „Номинални“ и

се у овој књизи штампају уз изостављање темељног – докторске дисертације – укупно 15, то увјерљиво свједоче.

„вербални сџил“: кулџуре или језици у конџакџу? (122–134), *Продукџивносџи номинализација* (135–140), *Коџниџивни и функцио-нални сџил* (141–144), *Номинализације: два лика* (165–175). Овом списку треба додати и онај, помињани, шеснаести *О џојму џрадуелносџи у језику и линџивсџици* (176–199), за који је аутор у уводној ријечи рекао да се добрим дијелом тиче проблематике номинализација. Ови су радови настајали посљедњих тридесетак година и објављивани у домаћим и страним гласилима, у границама бивше СФР Југославије и другдје. Овако окупљени данас постају поново доступни научној јавности. У њима се поједина питања номинализације подробније разматрају и тако се допуњује у неким случајевима оно што је о датом феномену утврдио М. Радовановић у својој монографији. У неким случајевима је ријеч и о стварима које готово и нису дотицане у тој монографији – нпр. у раду *Номинализације: два лика*. Овдје бих посебно скренуо пажњу, кад је ријеч о новинама које собом доносе ови радови, на радове под насловом „Номинални“ и „вербални сџил“: кулџуре или језици у конџакџу? и *Коџниџивни и функцио-нални сџил*. Ту се прецизира откуда данас распрострањена појава номинализација у појединим функционалним стиловима. Аутор је дошао до спознаје да номинализације као одређене језичке универзалије нису последица језичких контаката, него су томе узрок културни контакти, или „... културни и когнитивни обрасци, начини мишљења, и сличне појаве и чињенице с њима у вези, условљавају одговарајуће граматичке и лексичке обрасце, па тек онда настају, у последици тога дакле, одговарајуће одлике ’функционалних стилова’ неке сорте“ (143).

У раду *О џојму џрадуелносџи у линџивсџици* (176–199) аутор показује како се тај појам огледа у различитим приступима језичким појавама, код различитих лингвиста и приступа језику, у различитим научним правцима и на изучавања појединих језичких нивоа, па и у изучавања језичких номинализација, у доброј мјери, како у уводном тексту рече М. Радовановић. Ово разматрање довело је аутора до закључка како се у животу, па и у науци о њему, дакле и у лингвистици, не дешавају само револуционарни скокови, него и мирније, „мекше“, промјене и помјерања.

У исти круг спадају и три рада везана за појаву декомпоновања: *Кад се џлаџол декомџонује* (50–77), *О декомџоновању уџишџе* (145–154) и *Декомџозиција и универбизација* (145–154). С првим радом,

који је први пут објављен на страницама овог часописа 1977. године, појава декомпоновања глагола код нас је уведена у лингвистику³, теоријски објашњена и описана на богатом језичком материјалу. За овим радом изашло је још неколико радова наших истраживача који су истој појави прилазили неминовно полазећи од овог Радовановићевог рада. Истој теми, како се види, враћао се и сам М. Радовановић сагледавајући је са неких нових аспеката. У раду *О декомпоновању уопште* он је пошао од свога првог рада о овој језичкој појави и онога што су у међувремену писали други лингвисти о тој и сличним појавама. Све то навело га је на закључак да феномен декомпоновања није карактеристичан само за глаголске лексеме, него и за друге – именичке, придјевске (којих се дотицао и у своме раду из 1977), прилошке. А у посљедњем раду из ове групе декомпозиција је доведена у везу са универбизацијом, појавом творбе монолексемних номината на основу вишечланих (мотивисаних) назива, нпр. *саобраћајка* : *саобраћајна незгода* и сл. Дакле, у савременом српском језику, као и у другим језицима, на дјелу су два супротна процеса – декомпозиција лексема на вишечлане изразе и спајање, свођење вишечланих израза на једну лексему. И једна и друга појава имају своје разлоге за настанак. М. Радовановић у вези с тим констатије: „Ипак, дакле, у оба ова случаја језичка економија и њен однос према информацијској прецизности јесте тај пресудни агенс који до њих доводи, који их покреће, као равнотежа између два привидно различита процеса ...“ (стр. 160).

Остала су да се бар овдје помену још два рада прије *Догатика*. У раду *Метафоризација „уживо“* (200–217) ријеч је о једној појави новијег датума у језику дневне штампе, о метафоричкој употреби језичких средстава путем помјерања значења, каква није била раније кодификована. Формални начин истицања метафоризације у писаном језику обично су наводници, како би се схватило да се не ради о општепознатом значењу одговарајућих изражајних средстава. Посљедњи рад је *Грамајика неопићујиве носесије* (218–228). Рад се бави темом обавезне детерминације, коју је у србистици, али и лингвистици уопште обрадила Милка Ивић. У овом раду М. Радовановић је описао појаву имплицитног обавезног детерминатора, чим је ова тема на неки начин и заокружена.

³ Мада је о њој раније писао Живојин Станојчић, доказујући такође увјерљиво да се не ради о наносу са стране у српски језик (*Наука језик* X, 1960).

Последњи рад у овој књизи *Српски језик данас: главне теме* (229–248) јавља се у виду додатка. Аутор истиче да је је у њему у средишту пажње српски стандардни језик, „његова социолингвистичка ситуација, језичка политика у вези са њим, планирање његово, његово раслојавање, те контакти његови са другим језицима, као и комуникацијски и интеракцијски обрасци и мреже које он опслужује и у којима учествује“ (230). У инвентару тема дат је прије свега „социолингвистички усмерен попис појава и односа за које је било процењено да би могли бити битни за општу слику прилика и промена у словенским језицима...“ (231). То су питања у оквиру ових тема: језичка ситуација, језичка политика, планирање језика, раслојавање језика, међујезички контакти, говорне (језичке) интеракције.

Књига *Сјари и нови сјиси* Милорада Радовановића представља резултате његових истраживања феномена номинализације у језику као лингвистичког проблема и опис те појаве у српском стандардном језику, и још понешто изван овог тематског круга. Њен значај је на једној страни у томе што нам омогућује да се упознамо са том појавом у српском језику, а на другој страни што нам даје увид у ову проблематику на другим странама и њено теоријско објашњење, са коментарисањем готово цјелокупне релевантне литературе о датој појави у последњих педесетак година. Може се слободно рећи да српска лингвистичка наука, прије свега захваљујући радovima М. Радовановића, у овој области стоји, како у теоретском погледу тако и у опису језичких датости, у пуном дослуху с оним што је највише дато за поједине друге европске језике.

Београд

Срејо Танасић

Марта Бјелетић, *ИС^{КО}ВРНУТИ ГЛАГОЛИ*.

Тийови ексиресивних ипревербалних форманаџа (на српском и хрвајском језичком маџеријалу). Институт за српски језик САНУ. Монографије 2. Београд, 2006, 489 с.

В словарном составе славянских языков немало слов, этимологизация которых на основе регулярных словообразовательных отношений не приводит к убедительным результатам. По мере углубления наших знаний о структуре славянского слова все большее внимание привлекают к себе выделяемые этимологическим путем особые форманты, которые участвуют в образовании экспрессивно окрашенных имен и глаголов. В истории славистики первым Ф. Миклошич в «Сравнительной грамматике славянских языков» обратил внимание на присутствие префиксальных формантов *ko-*, *ka-* в составе некоторых славянских слов. В дальнейшем по мере развития этимологии углублялось понимание того, что происхождение многих слов можно объяснить при условии допущения в их структуре особых формантов, выполняющих экспрессивную функцию. Особым вниманием исследователей пользовались образования именные и глагольные, осложненные преф. **ko-*, **ka-*, **će-*, **pa-*, **še-*. Наряду с работами, посвященными отдельным формантам, спорадически появляются статьи, в которых разрабатываются этимологии, основанные на выделении в морфологической структуре слова мертвых префиксов. Эти форманты, входящие в структуру глаголов, вызывают негативную модификацию основного значения и тем самым маркируют глаголы и вводят их в круг экспрессивных образований. Накоплен определенный опыт в изучении этой словообразовательной категории, в самом общем виде намечен инвентарь архаичных форматов, на отдельных примерах показано, как проявляется действие той или иной архаичной словообразовательной модели.

Исследование М. Белетич, посвященное анализу специфических словообразовательных формантов, неизвестных современным славянским языкам, но достаточно широко засвидетельствованных в сербских и хорватских диалектах, расширяет общее пространство словообразовательных отношений, тем самым углубляет и расширяет наши знания о системе славянского словообразования. Впервые осуществлен переход от спорадического изучения отдельных формантов и отдельных глагольных образований к фронтальному исследованию этой категории слов на материале сербского и хорватского языков. Исследование ориентировано на выделение особой словообразовательной категории, действие которой приходится на позднеславянский период и эпоху самостоятельного развития славянских диалектов. В задачи работы входит 1) инвентаризация основных типов экспрессивных формантов, участвующих в оформлении глаголов, 2) определение законов функционирования выделенных формантов, 3) выявление лексико-семантической сферы их действия, 4) определение статуса экспрессивных элементов в словообразовательной системе сербского и хорватского языков (с. 19–20). Основным источником материала стала лексика, почерпнутая из диалектов как штокавских, так и кайкавских и чакавских. Выбирая в качестве объекта исследования материал одного славянского языка, автор опирается на положение О.Н. Трубочева о перспективности исследования «славянского словообразования в целом (или его фрагментов) через призму словообразования одного из славянских языков» (Трубочев 1968: 67). Решающая роль в раскрытии морфемного состава глагольных образований отводится этимологическому анализу. Впервые в работе М. Белетич в систематизированном виде представлен инвентарь экспрессивных формантов, выделяемых в составе сербохорватских глаголов, и инвентарь глаголов, способных соединяться с теми или иными формантами. Результатом исследования стало установление постоянно чередующихся вариантов префиксов, определение закономерностей семантических отношений, уточнение состава этимологических гнезд (с. 21).

Работа состоит из двух взаимосвязанных и взаимно дополняющих друг друга разделов. Первый раздел посвящен отдельным экспрессивным префиксам, этимологически выделяемым в глаголах: *a-*, *jb-*, **pa-*, **pra-*, **sq-*, **q-*, **la-*, **kV-*, *čV-*, *šV-*, *xV-*, *gV-*, **tV-*, **bV-*, *mV-*, где *V* гласный (с. 25–119). Вслед за обзором литературы по каждому префиксу приводится материал, при этом первыми приво-

дятся формы, которые уже были предметом анализа в литературе, а затем формы, которые еще никем не рассматривались. Формы расположены не в алфавитном порядке, как можно было бы ожидать. В основу распределения материала положен принцип частотности. Исследование построено в форме этюдов. В этюдах, посвященных отдельным префиксам, приведены примеры на участие форманта в образовании разных глаголов, засвидетельствованных в основном в диалектах.

В значительном по объему втором разделе книги (с. 123–374) исследуемый материал обзревается уже по глаголам, в оформлении которых в сербских диалектах участвуют экспрессивные форманты. Для каждого из исследуемых глаголов приводится полный набор образований с экспрессивными формантами. Каждому из таких глаголов посвящен отдельный этюд, в общей сложности в работе более 40 этюдов. В основу построения таких этюдов положен следующий принцип: в заглавие вынесен основной глагол, к нему списком приводятся экспрессивные образования с односложными и двусложными формантами, характеризуется семантика этих образований, затем с помощью знака → дается отсылка к глаголу, семантикой которого мотивирован весь ряд образований, рассматриваемых в этом этюде. В заключительной части этюда дается этимологический комментарий. Для форм, уже анализированных в литературе, комментарий сводится к ссылкам и цитированию основных работ, к критическому анализу разных этимологических версий, в ряде случаев автором предлагаются собственные этимологические разработки.

Впервые в книге М. Белетич категория экспрессивных образований предстает во всем богатстве и многообразии. Впервые в практику научных исследований вводится большой пласт лексики, практически не изученной. Необходимо особо подчеркнуть, что сербские и хорватские диалектизмы, расширенные экспрессивными префиксами, впервые стали предметом специального изучения в книге М. Белетич. Лексика, исследуемая в настоящей работе, как правило, остается на периферии славянских словарей, редко она попадает в зону внимания авторов этимологических словарей. В подавляющем большинстве случаев слова, осложненные экспрессивными формантами, не вошли в словарь Скока. Лишь единичные образования с экспрессивными формантами рассматривались в литературе. Так, в списке префиксальных образований гл. *mèzīai̯ti*

'добывать сок', 'набираться сока (о деревьях)' (ср. *īe-mézīaiīi*, *naīe-mézaiīi* и т.д.) только одно образование – гл. *isīomézīaiīi* 'избить, истолочь, отколотить' (с. 263) попало в поле зрения исследователей. Среди префиксальных образований гл. *мрачiiи (се) / мрчiiи (се)* только гл. *наiумрачiiи се, насiумрачiiи се* и *накошумрачiiи се* упоминались в литературе как возможные экспрессивные образования и т.д. Из всего многообразия экспрессивных образований от гл. *мрейiiи, -мриiiи, -мериiiи* в словаре Скока отмечен только один гл. *шемериiiи* (с. 277–278). Не упомянуты гл. *ча-мрè-јем, чà-мрим* в ЭССЯ. П. Скоком не отмечено ни одно из префиксальных образований гл. *мриiийiiи се*. И список подобных пропусков легко может быть продолжен.

Предлагаемая автором интерпретация этимологически трудных лексем базируется на исчерпывающем знании литературы, разных этимологических версий. Обозревая разные подходы к истолкованию трудных слов, автор оценивает степень вероятности каждого из предложенных в литературе решений и, признавая одно из них наиболее вероятным, в ряде случаев приводит дополнительные аргументы в пользу такого решения. Лексический материал, извлеченный из самых разных источников, документирован. Важной составной частью исследования являются сноски. В работе 860 сносок, набранных петитом. На долю сносок приходится значительная часть (не меньше трети) общего объема книги. В сноски вынесены почерпнутый из диалектов дополнительный лексический материал, более подробные сведения о семантике слова, а также попутные замечания, т.е. все то, что требует отдельного или дополнительного объяснения.

В заключительном разделе (с. 377–394) исследования освещаются вопросы генезиса экспрессивных формантов, характеризуются особенности системы экспрессивных префиксов (наличие двусложных префиксов, варьирование различных экспрессивных префиксов, агглютинация как способ расширения основы префиксальными элементами и т.п.), выделены основные лексико-семантические группы, в которых чаще всего появляются экспрессивные форманты ('кривиться', 'гримасничать', 'поставить на неудобное место', 'важничать, держать себя надменно, заносчиво' и т.д.), определяется статус экспрессивных формантов в словообразовательной системе языка (характер отношений обычных и экспрессивных формантов и т.п.). Итогом исследования стал вывод о том, что экспрессивные

префиксы образуют самостоятельную систему, функционирующую по своим собственным законам. Система экспрессивных префиксов состоит из ограниченного числа элементов. Напротив, лексика с экспрессивными префиксами образует открытую систему с неограниченным числом комбинаций экспрессивных формантов.

К работе приложено краткое резюме на английском языке (с. 421–429). Большую ценность имеет библиография, которая с исчерпывающей полнотой представляет литературу, посвященную этой теме. Отдельным списком даны диалектные словари, послужившие источником материала. Облегчает пользование книгой словоуказатель, основную часть которого составляет список сербохорватских слов (с. 430–465). Словоуказатель дополнен списками слов по всем другим славянским языкам. Отдельно в алфавитном порядке даны слова в форме праславянской реконструкции. В словоуказатель вынесены привлеченные при этимологизации слова из индоевропейских языков.

Исследование открывает много нового в понимании морфологической структуры глаголов, относимых к числу этимологически темных. Основанием для выделения экспрессивного префикса служат параллельно существующие формы без префикса в том же или близком значении, а также однокоренные образования, в оформлении которых участвуют разные экспрессивные элементы, ср. *вр̑ьайи* ~ *а-вр̑ьайи* ~ *ба-вр̑ьайи* ~ *ѡа-вр̑ьайи* ~ *ча-вр̑ьайи* и т.д. Системный подход к анализу материала, организованному по словообразовательному и гнездовому принципу, становится важным аргументом в пользу предлагаемых в работе этимологических решений. Через призму материала, соединенного под определенным углом зрения, раскрывается морфемный состав и родственные связи темных слов, особняком стоящих в словаре. При сравнении с семантически близкими с.-хорв. *ѡувирайи*, *вирайи* 'слабеть, болеть, чахнуть' появляются основания отнести укр. диал. *ковирити* 'болеть, хворать, слабеть, изнемогать', которое в ЕСУМ определяется как неясное, к продолжениям гл. **verti*, **vьȓo*, расширенного преф. **ko-* (с. 168). При выделении префикса учитываются особенности словообразовательной системы говора, в котором отмечено экспрессивное образование. Так, продуктивность образований с двойным префиксом *с-ѡо* и наличие параллельного варианта с преф. *с-ко-* в говорах юго-восточной Сербии служит основанием для выделения в составе диал. *сковѡја* 'надоедать, досажать' (Тимок) двойного преф. *с-* + *ко-*, а не

ско-, как можно было бы предположить, исходя из словообразовательной парадигмы (с. 177). При интерпретации в каждом конкретном случае всплывает много вопросов, обусловленных сложным переплетением семантических и фонетических процессов, поэтому трудно и далеко не всегда можно найти путь к решению вопроса и дать на него определенный ответ. В богатом, хорошо подобранном, систематизированном материале можно отметить немало примеров вполне надежных, обоснованных решений. Так, впервые в работах автора раскрыт изначальный морфемный состав с.-хорв. диал. гл. *ka-veđati* 'влачить жалкое существование', 'существовать, жить', 'с трудом передвигаться, тащиться' (с. 155), не отмеченного в РСА и в РЈА. Обнаруженный в «Ускочком словаре» Станича сербский диалектизм объясняется из **ka-veđati* (~ **veđnōti* 'вянуть'), а для его словообразовательного варианта *o-ča-veđati* 'сильно состариться' (Лика) автор находит точное формально-семантическое соответствие в укр. диал. *za-ka-v'ядити*, *če-v'ядити*, *ča-v'ядити* 'хиреть, чахнуть', в составе которых выделяется преф. **ča-* (ЭССЯ 4: 31) и **ka-*. Для с.-хорв. диал. *šu-veŗliv* 'захиревший; заскорузлый', рассматриваемого в составе производных с экспрессивными формантами в гнезде слав. **verti* (с. 163), обнаружено точное соответствие в чеш. диал. *šuvěry* 'кривой' (с корневым гласным в ступени удлинения), слов. *šuverit* (*sa*) 'искривиться' (с. 163). С раскрытием семантических возможностей производных с этим корнем расширяется и углубляется общий этимологический контекст гнезда гл. **verti*, и благодаря этому появляется понимание внутренних связей слов, не получивших объяснения в литературе (ср. *zāčavoriiti* 'захиреть, завязнуть; заскорузнуть', *šavoriiti* и т.д.) (с. 163).

Большой интерес представляют обнаруженные автором индоевропейские словообразовательные параллели к славянским экспрессивным образованиям. В этой связи заслуживает внимания соотнесение русск. *морда* (< слав. **mьrda*), ср. гл. *кò-мргиии* 'морщить лоб', с авест. *ka-mərəda-* 'голова' (пейоративное название божества с пейоративным преф. *ka-*) (с. 275–276).

В основном тексте и в примечаниях к нему немало интересных и тонких наблюдений. Однако в некоторых случаях были бы полезны более подробные пояснения. Так, с.-хорв. диал. *šu-veŗliv* 'захиревший; заскорузлый' отсылается в сноске 354 (с. 163) к диал. *šu-veľliv* 'вялый, недостаточно сочный', для которого, как пишет автор, возможна связь с диал. *űvelьa* 'мелкая, невзрачная, невидная

особа'. Однако при этом важно иметь в виду, что при сходстве семантики и структуры (общий преф. **šu-*) слова имеют разные истоки – **ver-* и **vęd-* (<*vędnōti*).

Интересно обнаруженное автором совпадение словообразовательной структуры гл. *за-ша-мўйїїїи* 'помутить сознание' и *за-ша-мўгїїїи* 'заворожить', соотносительных с гл. *мўїїїїи* и *мудгїїїи*, что, вероятно, можно объяснить принадлежностью к одному семантическому полю близких по форме глаголов. При этом, однако, требует дополнительных разъяснений вокализм в гл. *за-ша-маги* 'ошеломить', поставленного в один ряд с *за-ша-мўгїїїи*. Заслуживает внимания наблюдение автора (с. 307₇₀₃) о соответствии рум. *a tă-mînda* 'отложить, отсрочить' кашубской и лужицкой формам с преф. *ko-* (кашуб. *komizěc sq*). Из кашубских глаголов (ср. кашуб. *tužěc* 'медлить, тянуть время' и т.п.), рассматриваемых в связи с *мудгїїїи*, особо выделяются глаголы со значением 'дуться, сердиться', 'мгла, туман', 'угрюмый, хмурый, мрачный', которые, по мнению автора (306–307₇₀₂), ближе всего с.-хорв. *мўгїїїи се* 'злиться'. Эта группа семантически близких образований возводится к незасвидетельствованному гл. **muditi II* 'темнить; грязнить, пачкать', синонимичному праслав. **mulь* / **mulь*, **muniti (se)*, **mura*, **musa* (ЭССЯ 20), что представляется весьма спорным. Заметим, что в гнезде слав. **muditi* тот же круг выделенных значений свойствен и основам с корневым вокализмом в ступени редукции: ср. польск. *mdły* 'слабый, бессильный' и 'неясный, туманный', *mdłovi* 'туманный' и т.п. (ЭССЯ 20: 210, 206). Таким образом, в рамках гнезда с корнем **mud-* / **mьd-* есть необходимые предпосылки для развития вторичной семантики, поэтому, как нам представляется, отпадает необходимость в реконструкции гл. **muditi II*.

Лексический материал, рассматриваемый в книге, чрезвычайно труден в этимологическом отношении, поскольку экспрессивная лексика подвержена в большей степени, чем другие пласты лексики, формальным и семантическим преобразованиям, чему сопутствует сближение слов, изначально принадлежавших разным этимологическим гнездам. В этой группе лексики отношения регулярного характера частично затемнены, частично нарушены, поэтому особое внимание уделяется факторам, способствующим распаду изначальных отношений. К протекающим в диалектах процессам, которые затрудняют выявление изначальных связей, отнесены фонетические преобразования, сближение и контаминация слов на основании

некоторого сходства формального и семантического характера. Исследование основано на использовании всех приемов анализа. Любое образование рассматривается как звено, как составная часть действующей в системе языка парадигмы словообразовательных отношений, на которые наслаиваются отношения нерегулярного типа.

Естественно, что далеко не все из предлагаемых решений могут быть признаны единственно возможными. Важно то, что исследование М. Белетич стимулирует интерес к этому пласту лексики, побуждает к новым поискам, что способствует более углубленному пониманию механизма словообразовательных отношений и выявлению этимологических связей славянской лексики.

Исследование глаголов с экспрессивными формантами затрагивает целый ряд проблем, на осмысление и понимание которых направлены усилия современной этимологической науки. В раскрытии внутренних связей всё большая роль отводится семантике. Именно семантика входит в число важных аргументов при решении этимологических вопросов. Во многих случаях от понимания семантических процессов, иерархии значений, от того, насколько корректно используются приемы семантического анализа, зависит вероятность предлагаемого решения. При обосновании родственных связей в ряде случаев автор апеллирует непосредственно к исходному значению и.-е. основы, которое в самом общем виде реконструировано в словаре Покорного. При этом надо иметь в виду, что в каждой языковой группе исходная семантика преобразуется в разных направлениях. Выходу на индоевропейский уровень должен предшествовать конкретный анализ именно славянской лексики. При этом следует иметь в виду, что к общему результату могут привести разные типы мотивационных отношений. Важно не только то общее, что в плане семантики объединяет образования, но и то, что их различает. Именно несходство помогает выявить признаки, различающие основы. Так, при обосновании этимологического тождества гл. *врї(аїи) / врз(а)їи* во внимание принимаются два момента: 1) вхождение глаголов в один тип морфонологических отношений, ср. **verg-* : **vorg-* : **vrg-* и **verz-* : **vorz-* : **vurz-* и 2) семантическое сходство (ср. *о-їїд-врїи*, *оїїдврїнуїи*, *оїїдврїи* ‘отправиться, двинуться в путь’, ‘отцепиться, отвязаться, освободиться’) (с. 186, 189). Поскольку образования с той и другой основой не поддаются разграничению, предлагается рассматривать их в рамках одного и.-е. гнезда с вариантами корней **uerg-* ‘вертеть, сгибать, свертывать’ и

**uerg'h-* то же и 'сжимать, сдавливать' (с. 194). Сближение основ привело к нарушению старых мотивационных отношений и развитию новых мотивационных связей. Однако в пестрой мозаике экспрессивных образований проступают следы унаследованных древних различий: в семантике одних славянских образований с основами *вр̑-* / *врз-* доминирует признак 'плести, вязать', семантика других мотивирована признаком 'отвергать, отбрасывать'. И это семантическое различие сохраняется на уровне индоевропейских соответствий: слова с основами *вр̑-* / *врз-* помещаются в разные этимологические гнезда: ср. русск. *-вергнуть* ~ лат. *vergere* 'склонять, поворачивать', русск. *-верзать* ~ лит. *veržti* 'завязывать, затягивать, жать' (Фасмер I: 295, 298). Поэтому едва ли можно говорить о тождестве глаголов, обнаруживающих глубокие различия не только на славянском уровне. В сложном переплетении связей важно выделить, вычленить примеры, отражающие разные линии мотивационных отношений.

Автор исходит из того, что семантическое сходство могло стать следствием контаминации лексем, формально близких. На с. 58¹¹⁷ высказывается мысль о том, что семантика с.-хорв. диал. *zàves*, *zavèdēm* 'изнемочь, обессилеть, истощиться, дойти до смерти (от болезни, голода)' (с. 58) могла сложиться на основе контаминации продолжений гл. **vęzti* и **vesti*, **vedq*. Заметим, что разные условия могли привести к развитию сходных, близких значений в разных этимологических гнездах. Предпосылки для развития значения, отмеченного для сербского диалектизма, заложены в семантических возможностях слав. гл. **vesti*, **voditi*, ср. русск. диал. *заводить* 'измучить вождением (о лошади)' (иркут., СРНГ 9: 324), *повесті: оморок повёл* 'о наступлении обморочного состояния у кого-н.' (смол., СРНГ 27: 232), *изводиться* 'погибать, умирать', 'ранить себя, увечиться' (перм., вят., костр., арх.), *извóдный* 'болезненный, хилый' (арх.) (СРНГ 12: 109) и т.п. Диалектный материал, подтверждающий возможность семантического преобразования в направлении 'вести, водить' > 'изнемочь, погибать и т.п.', делает излишним предположение о семантическом влиянии гл. **vęzti*.

При определении фонетических вариантов глагольных основ в работе учитываются те процессы, которые могли привести к возникновению этих вариантов. В некоторых случаях именно с учетом экспрессивного чередования *ль / нь* в говорах Ускока исключается родство с.-хорв. *ко-вѣнѣи* 'размножаться, плодиться', 'мучиться'

с формально близкими диалектизмами с корневым *-ь-* (ср. *заковињаџи* ~ *заковиљаџи* и т.п.) (с. 179). Однако можно привести и примеры, для которых предположение о фонетических изменениях в основах, носит необязательный характер. В статье, посвященной гл. *мез(і)аџи*, как фонетические варианты рассматриваются гл. *џе-љезјаџи* 'болтать, молоть всякую всячину' и *џе-мезјаџи* 'говорить бессвязно, бессмысленно' (с.262) с изменением в корне **mě* > *mje* > *m.ьe* > *ьe*. Однако для гл. *џе-љезјаџи* вполне допустима производность от **lezgati* / **l'azgati*, ср. русск. диал. *лязгать* 'пустословить, говорить что-л. неуместное и ненужное' и т.д. (ЭССЯ 14, 154), который при определенных условиях мог оказаться втянутым в семантически близкий ряд глаголов с экспрессивными формантами.

Книга М. Белетич богата новыми идеями, новыми подходами к интерпретации этимологически трудного материала. В силу особенностей экспрессивной лексики, находящейся на пересечении разных языковых процессов, в подавляющем большинстве случаев чрезвычайно трудно и даже невозможно выделить, проследить мотивационные связи, обусловившие преобразование формы и семантики слова. Автором в полной мере использованы заложенные в материале возможности интерпретации слова. Естественно, что предложенные автором решения не исключают других подходов к объяснению слов. Внутренние резервы этимологии могут быть расширены за счет нового диалектного материала, появления новых оснований для несколько иного понимания семантических связей и т.п.

Обращаясь к разбору некоторых рассматриваемых в работе глаголов, мы хотели бы в порядке дискуссии обратить внимание на вероятность, допустимость другой интерпретации этих глаголов.

Так, для с.-хорв. *за-ко-крдавџе* 3 ед. 'захиреть, завянуть; заскорузнуть' : *за-крдавџе* с тем же значением, *ко-крдав* прилаг. 'чахлый, недоразвитый, захиревший' : *крдав* 'мелкий, некрупный' (с. 52) с выделяемой корневой морфемой *крд-* предполагаются два возможных объяснения: 1) в плане формообразования допускается возможность сравнения с болг. *кокръдав* 'кудрявый', которое в БЕР (2: 543) соотносится с *кьдрав* и *кокора*; 2) с учетом семантики не исключается возможность сближения с с.-хорв. *крџав* 'неразвитый, чахлый', ср. *крџиџи* 'ломать, дробить' с допущением чередования *-g / -џ-* в финальной позиции (ср. *оскрџи* в ОС 63–64). Заметим, что существует еще одна возможность этимологического объяснения приведенных слов. На наш взгляд, отсутствуют серьезные препят-

ствия, формальные и семантические, для включения приведенных автором лексем в гнездо с основами **kьrd-* / **kord-* 'резать'. В пользу этого говорят русск. диал. *кóрдать* 'ходить, сгорбившись или приседая' (олон.) (СРНГ 14: 313), *ка́рдать шерсть* 'чесать, расчесывать шерсть' (олон.) (СРНГ 13: 85) и укр. *кородітися* 'жаловаться на боль, недомогать', *кородкий* 'больной, хилый, слабый', *кородливий* 'чувствительный к боли', *кородкий на ноги* 'слабый', блр. *карадіцьца* 'корчиться, ежиться, опасаясь боли', *карадівий* 'боящийся всякой неприятности', польск. диал. *kródzić* 'укорачивать, сокращать' и т.п. Развитие значения 'слабый' на базе исходного 'резать' подтверждается слав. **kьrnati*, русск. *уломок* 'слабый, бессильный' и т.п. (Меркулова 1973: 55–58; ЭССЯ 11: 60).

Конечно, процессы контаминации, сближения этимологически разных образований, не могут не привести к нарушению отношений регулярного типа. Однако каждое отступление требует особого внимания. Просто апелляция к нерегулярным процессам не в силах объяснить многообразие вокализма, не сводимого к одному морфологическому ряду. Так, в одном гнезде оказываются глаголы с разной огласовкой в корне, не сводимой к одному типу чередований: ср. с.-хорв. *ис-йá-йулийи* 'завлечь, заманить' (со знаком вопроса), *о-йа-йулийи* 'ограбить, обобрать', *ис-йá-йольи* 'извлечь', *о-йа-йдлийи* 'мастерски обмануть, обобрать' (с. 87–88). Предполагается, что эти образования, не учтенные в словаре Скока, сложились на базе гл. *йулийи*, *йулийи* 'рвать, выдирать'. Допускается развитие вторичных значений в префиксальных образованиях на базе основного значения 'рвать, выдернуть, выдирать'. Сближение основано на допущении нерегулярных отношений корневого вокализма. Формы с корневым *-о-* определяются как фонетический вариант к *йулийи* (ср. семантически близкий гл. *ис-йдлийи* 'выгнать, изгнать'), но остаются неясными основания для такого допущения. Если же обратиться к Скоку, на которого дается ссылка в этой статье, то там с.-хорв. *pùliti* соотносится с *pàlj* 'haustrum, черпак' (Skok III: 73), истоки которого в гнезде слав. **polti* 'веять; черпать воду'. В рамках этого гнезда представлены образования со степенью редукции в корне (ср. с.-хорв. *pàlj*, русск. диал. *пlуца* 'совок для зерна или муки'), с корневым вокализмом в ступени *-о-*, ср. цслав. **исполъ**, с.-хорв. *ispô*, *ispola* 'ковш для вычерпывания воды' и т.п., с отражением *l > u* в прич. *pû*, *pûla* и производном от него гл. *ispùljati* (Skok II: 594–595; Куркина 1981: 10–15). При ярко выраженной экс-

прессивной окраске возможны преобразование исходной семантики, влияние со стороны фонетически близких образований с другой исходной основой, ср. с.-хорв. *púkatí* 'рвать, дергать', предположительно относимое к гнезду слав. **pelti, pelvǫ* 'полоть'. Тем не менее в допускаемом автором сближении остается много неясного, необоснованного.

Обозревая гнездо под номером 11) *?-vǐňajǐti*, автор отмечает, что можно лишь условно выделить эту основу в составе *ko-vǐňajǐti* и т.п., поскольку не зафиксирован глагол в простом виде без префикса (с. 179–180). Поиски генетических связей приводят автора к гл. *čavǔňajǐti* 'изнемогать', 'бедно жить, влачить существование', который соотносится с *ščavǔňajǐti / ščǎvǔňajǐti* 'ослабить; истаять, исхудать; высохнуть', *čáviňǐti* 'прозябать, влачить жалкое существование', *kuňajǐti* 'дремать'. Автор допускает, что в этом экспрессивном диалектизме сошлись и переплелись разные линии развития. Но такое допущение требует более обстоятельного анализа, особенно если учесть различия в огласовке корня. Важно найти формальное основание для сближения *-vǐňajǐti* с глаголами с иной огласовкой корня, а если речь идет об основе *kov-*, то нуждается в объяснении исход на *-ǐňajǐti*.

Вероятно, семантика послужила основанием для признания гл. *belǐjǐti* вместе с разными префиксами (ср. *is-ko-belǐjǐti* 'сделать гримасу, искривиться', *ras-ko-belǐjǐti se* 'сесть, сильно расставив ноги', *? ke-belǐjǐti* 'гримасничать, искривиться' и др.) вариантом / параллелью к гл. *krévǐlǐjǐti* 'гримасничать; вращать глазами' и т.п. (с. 128). Известны разные опыты этимологического объяснения *is-ko-belǐjǐti* (1. родственно кашуб. *kobelǐc sq* 'сгибаться (о досках)' и др. < ср.-в.-нем. *kobel* 'лачуга, курятник, свинарник'; 2. сложение преф. **ko-* и прилаг. *обѣлъ, обѣль, обѣль*; 3. сравнение с русск. *кобениться* 'ломаться' и т.д.), но наиболее вероятной представляется реконструкция исходной формы **kobelǐ*, **kabelǐ* 'нечто округлое, закругленное' (Schuster-Šewc 576–578). Есть основания думать, что *is-ko-belǐjǐti* и т.п. принадлежат к гнезду слав. **kob- / *skob-* 'сгибать' (ср. русск. *скоба*) (Варбот 1979: 34–37). В рамках этого гнезда немало экспрессивных производных с разными формантами с семантикой 'сгибать' > 'кривиться' > 'ломаться, гримасничать': ср. русск. диал. *коб-ызѣтъся* 'вести себя надменно, гордо; упрячиться, ломаться', *коб-ызѣкъ* 'проворный, задорный человек', *кѣб-истый*

’упрямый, неуступчивый, с дурным характером’, *коб-зырится* ’упорствовать в чем-л., упрямитесь’, соотносительные с гл. *кобится* ’вести себя беспокорно, беспрестанно мотать головой, бить и рыть землю копытами (о животном)’ (СРНГ 14: 15–17). В таком контексте гл. *белыйи* мог появиться вследствие морфологического переразложения, ложного выделения преф. *ко-*.

В самом материале, в неясности, неопределенности и подвижности мотивационных отношений заложены трудности в интерпретации глаголов. Рассуждая по поводу предлагаемых автором решений, мы лишь хотели обратить внимание на возможность иного подхода к пониманию внутренней формы этимологически трудных слов, что, естественно, может быть оспорено. Работа М. Белетич, как и другие исследования (ср. Ј. Влајић-Поповић. «Историјска семантика глагола ударања у српском језику». Београд, 2002), выполненные в рамках проекта «Этимологический словарь сербского языка», нацелены на решение задач, стоящих не только перед сербской этимологией. Книга М. Белетич представляет собой масштабное исследование, чрезвычайно интересное во многих отношениях. Большой материал, представленный в книге, свидетельствует о том, что участие экспрессивных формантов в образовании глаголов носит не случайный, эпизодический характер. Всем ходом исследования автор подводит к выводу о том, что выделенные экспрессивные форманты являются составной частью словообразовательной системы, функционировавшей в позднепраславянскую эпоху и эпоху самостоятельного развития отдельных славянских языков. Только с этих позиций, с учетом особенностей экспрессивных формантов могут получить объяснение многие темные слова славянского словаря.

Москва

Л. В. Куркина

Примечания

БЕР – Български етимологичен речник. Т. 1–6–. София, 1971–2004–.

Варбот 1979 – Варбот Ж.Ж. Славянские этимологии // Этимология 1979. М., 1981.

Куркина 1981 – Куркина Л.В. Славянские этимологии // Этимология 1981. М., 1983.

- Меркулова 1973* – Меркулова В.А. Украинские этимологии. I // *Этимология 1973*. М., 1975.
- ОС* – Огледна свеска. Етимолошки одсек Института за српски језик. Библиотека Јужнословенског филолога. Нова серија, књ. 15. Београд, 1998.
- РСА* – Речник српскохрватског књижевног и народног езика. Књ. I–XV – . Београд, 1959–1996–.
- СРНГ* – Словарь русских народных говоров. Вып. 1–41–. Л.-СПб., 1966–2007–.
- Трубачев 1968* – Трубачев О. Н. Заметки по этимологии и сравнительной грамматике // *Этимология 1968*. М., 1971.
- Фасмер* – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Перевод с нем. и дополнения О.Н. Трубачева. Т. I–IV. М., 1964–1973.
- ЭССЯ* – Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Под ред. акад. О.Н. Трубачева. Вып. 1–35–. М., 1974–2009–.
- ЭСУМ* – Етимологічний словник української мови. Т. 1– 5–. Київ, 1982–2006–.
- РЈА* – Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Sv. I–XXXIII. Zagreb, 1880–1976.
- Schuster-Šewc* – Schuster-Šewc H. Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache. Band 1–24. Bautzen, 1978–1989.
- Skok* – Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knj. I–IV. Zagreb, 1971–1974.

Принятые сокращения

Авест.	–	авестийский
Арх.	–	архангельский
Блр.	–	белорусский
Вят.	–	вятский
Гл.	–	глагол
Диал.	–	диалектный
И.-е.	–	индоевропейский
Иркут.	–	иркутский
Кашуб.	–	кашубский
Костр.	–	костромской
Олон.	–	олонецкий
Перм.	–	пермский
Польск.	–	польский
Преф.	–	префикс
Прич.	–	причастие
Русск.	–	русский

С.-хорв.	–	сербохорватский
Слав.	–	славянский
Слвц.	–	словацкий
Ср.-в.-нем.	–	средневерхненемецкий
Чеш.	–	чешский

ИНОВАЦИЈЕ У ТВОРБИ РЕЧИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

11. заседање Комисије за творбу речи
Међународног славистичког комитета
Москва, 24–26. марта 2009.

На Филолошком факултету Московског државног универзитета, од 24. до 26. марта 2009. године, одржан је међународни научни симпозијум *Словенски језици и културе у савременом свијету*. Више од две стотине учесника изнело је реферате у чак девет секција, од којих је једна била посвећена иновацијама у творби речи словенских језика. Рад те секције представљао је, у ствари, проширено једанаесто заседање Комисије за творбу речи Међународног славистичког комитета.

Пошто се тема Скупа односила на творбене иновације у словенским језицима, пажњу истраживача су привукла следећа питања: а) функције савремене творбе речи; б) процеси у савременој творби речи и в) творбена средстава у словенским језицима. Већина аутора је из ових углова покушала да утврди тенденције у творби речи у словенским језицима.

Функција савремене творбе речи у словенским језицима. Истраживачи су установили да творбене иновације настају из језичких и из ванјезичких разлога. Запажено је да је један од важних покретачких механизма за творбу речи тежња за организацијом унутар самог језичког система. Овај процес се најчешће одвија моћним језичким законом аналогije. Први степен у аналошком попуњавању лексичког фонда новим речима јесте стварање *пошеницијалних речи*, од којих настају или не настају реалне, узуалне речи. Овом проблему је посвећено неколико реферата.

И. С. Улуханов анализира улогу неологизама у изучавању законмерности творбеног система руског језика и закључује да се уве-

ћавањем броја творбених средстава повећава и број потенцијалних лексичких јединица, а истовремено се умањује степен могућности њихове реализације.

Н. Д. Гољев истиче да лексичка иновација представља процес, да лексеме постепено израстају и да тај процес поседује дуготрајну „долексичку етапу“. Аутор сматра да се овај процес адекватно може пратити анализом језичке грађе са интернета и зато се залаже за овај начин испитивања степена лексичности неке лексеме на њеном дуготрајном путу од потенцијалне до узуралне лексеме. Н. Б. Лебедева је изнела резултате експерименталног испитивања степена лексичности четири руска префиксирана глагола. Експеримент, у ствари, представља анкету коју су попуњавали руски студенти. Глаголи који се испитују, питања и могући одговори су брижљиво испланирани, а од студената је тражено да одреде колико им је познато значење задатих глагола. Резултати експеримента су потврдили претпоставку о постојању степена лексичности неологизама. О потенцијалним речима као резултату системске потребе језика за попуњавањем празних места у деривационим гнездима, на примеру деривационих гнезда у српском језику, говорила је Р. Драгићевић.

Е. С. Кубрјакова је запазила један другачији вид деловања аналогичности у творби речи, који се манифестује на нивоу текста. Проста реч и њен дериват често се у тексту јављају заједно. Такође, и дериват настао на основу једног творбеног модела аналогично изазива настанак другог деривата на основу истог модела. И многи други истраживачи су наглашавали значај аналогичности као покретачке силе у творби речи и у језичком систему у целини, нпр. Л. А. Араева, Е. В. Петрухина и други.

Обично се наглашава да номинација представља основну функцију творбе речи. И. Онхајзер из Аустрије изводи из литературе и сумира још неколико важних улога творбе речи, као што су: компресивна, експресивна, стилистичка, систематизирајућа, интегративна, адаптивна, прагматичка итд. Сматра се да је главна функција увек номинативна, али да се на њу често ослања нека од наведених улога. Онхајзерова је анализирали и поредила речнике руских и пољских неологизама покушавајући да провери своју хипотезу по којој, у усменом говору, експресивна функција, а не номинативна, доминира у савременој творби речи. Осим тога, према претпоставци ове ауторке, постоји тежња ка коришћењу „лакших“ и „економич-

нијих“ начина за именовање нових значења. Међу моделе за постизање овог циља ауторка убраја честу метафоризацију и метонимизацију постојећих лексема у језику, као и нарастајућу полифункционалност афикса, чије се значење све чешће може открити само у равни текста. Анализа спроведена у истраживању неологизама у руском и пољском језику је углавном потврдила ове претпоставке, па тако закључујемо да су неке творбене иновације у словенским језицима настале из комуникационих разлога, тј. из жеље за експресивним и „економичним“ именовањем предмета и појава. О експресивној улози савремене творбе речи говорили су и В. В. Химик, М. А. Кронгауз и други.

Неки истраживачи су испитивали ванјезичке разлоге који су у неким словенским језицима утицали на настајање неологизама. А. А. Лукашанец је истакао утицај пуризма у белоруском језику као фактор развоја творбе речи. Он је запазио да су у белоруском језику, у условима двојезичја, па чак и вишејезичја, истовремено на делу интернационализација лексичког фонда (као међујезичко зближавање) и национализација (тј. језички пуризам).

Н. Ф. Клименко примећује да се у савременој творби речи у украјинском језику запажа тежња ка интелектуализацији лексичког фонда. Она се манифестује сталним увећавањем броја апстрактних лексема са значењем радњи, процеса, особина. То су, обично, глаголске именице, али и глаголи. Интернационализација и интелектуализација лексикона савремених словенских језика определила је Е. И. Корјаковцеву да своје излагање посвети апстрактним именицама у руском, пољском и чешком језику.

Процеси у савременој творби речи. Пажњу су привукли реферати аутора који су говорили о мање или више неуобичајеним типовима грађења речи у словенским језицима. Б. Ћорић и Е. И. Корјаковцева скренули су пажњу на процес универбизације, која се активно развија у свим словенским језицима. Б. Ћорић је на примерима из српског језика показао полифункционалност суфикса којима се граде универбати (нпр. *саобраћајка* – *саобраћајна несрећа* и *саобраћајка* – *жена саобраћајац*).

Ј. Митурска-Бојановска је запазила пораст броја префиксираних именица у руском језику. Ова тенденција се запажа нарочито у другој половини 20. века.

Г. А. Николаев уочава у руском језику пораст лексема које су настале *творбеном конијаминацијом* (*кашасџројка* = *кашасџрофа*

+ *йересйројка*) и *конфиксацијом* (системским заједничким појављивањем једног префикса и једног суфикса, који се заједно називају *конфиксом: без-альтернатив-ный*). Контаминацијом се бавила и Н. А. Николина.

Оштру дискусију изазвао је реферат Т. В. Попове о *графодеривацији*. У питању је такав тип грађења речи, при којем се у својству творбеног оператора појављују графичка и ортографска средства, нпр. *ОПТИМАльное решение* (реклама за Оптиму), *Љокна* (европейские окна). Постоји неколико типова графодеривације: 1) монографиксација (*БУШечное мясо*); 2) полиграфиксација (*STARость – не радосѝь*), 3) кодографиксација (*Ѕнецены – специальные цены*); 4) типографиксација (ИМПОРТЕНЦИЈА). Учесници Скупа су се поделили на оне који графодеривацију убрајају у творбу речи и на оне по којима ово није творба, већ језичка игра. Према Т. В. Поповој, настанак наведених лексема подлеже одређеним творбеним механизмима који могу постати системски, и по томе подсећа на било који други тип уобичајено схваћене творбе речи. Према нашој оцени, творба речи се односи на језик као систем, док је графодеривација, пре свега, ортографско питање и зато се не може сматрати творбом речи. За ову појаву је, међутим, све више примера (посебно у рекламама). Такви примери могу бити врло маштовити, па привлаче пажњу стручњака и шире јавности. Графодеривати носе вишеструку поруку – језичку, маркетиншку, психолошку, социолошку и због тога њихова подробна анализа захтева мултидисциплинарни приступ.

М. А. Кронгауз се бавио једном, такође, распрострањеном граничном појавом. Ако се *мерцедес* назове *мечком* у српском језику, а *мерин* у руском, или ако руска омладина *еуро* назове *јурик*, а *e-mail* – *мыла*, да ли се овај тип језичке игре може сматрати деривацијом? Кронгауз то и не чини, већ овај процес назива *механизмом секундарне номинације*, који је карактеристичан за разговорни језик, посебно за омладински жаргон. Постоје две номинације за неку појаву (нпр. *мерцедес* и *мечка*), при чему је прва семантички непрозирна, јер је из страног језика или представља неку скраћеницу или семантички празно слово или број (величина гардеробе L се у руском разговорном језику или у говору омладине може назвати *елочка*, S – *смолечка*, тролејбус А – *анушка*, а Б – *бугашка*). Секундарна номинација је општепозната, фамилијарна, често емоционално обојена. То су већ постојеће, привлачне, фреквентне лексеме у разговорном

језику, понекад деминутиви. Између примарне и секундарне номинације постоји одређена фонетска повезаност, али, морамо додати, обично не постоји творбена, као ни семантичка. Као да је на делу потреба да се страна, апстрактна лексема замени домаћом, блиском, приступачнијом. Међу наведеним примерима запажамо и оне који су настали неким од продуктивних творбених механизма (нпр. *смол* – *смолечка*), али описани процес, ипак, завређује пажњу више као лексичка него као творбена појава. Овај процес указује бар на две појаве. Прва је да, очигледно, постоји много начина на које се страна реч може прихватити у једном језику, а друга се односи на психолингвистички аспект овог процеса. Стране речи, у неким случајевима, очигледно изазивају отпор, па чак и страх, и говорници желе да их ублаже и учине психолошки прихватљивијим.

Творбена средстава у савременој творби речи. Нашу пажњу је привукло питање идентификације и статуса афикса у словенским језицима, а посебно префиксоида и суфиксоида. Е. В. Петрухина је констатовала да се у руском језику појављује све више именица „са суфиксоидом *-мейкер*: *хитмейкер*, *суши-мейкер*, *пицца-мейкер*, *шоумейкер*, *имиджмейкер*“. Према нашој оцени, све ове именице спадају у сложенице. Оне нису настале извођењем, а *-мејкер* не може бити суфиксоид. То је лексема која је и сама настала суфиксацијом у енглеском језику. *Мејкер* је онај који нешто прави. Петрухина је на нашу примедбу одговорила да је *-мејкер* несамостална јединица у руском језику и да као таква представља суфиксоид, независно од ситуације у енглеском језику, у којем се, према сведочењу ове руске лингвисткиње, наведене лексеме употребљавају самостално и представљају синтагме. Из овога произлази дилема – да ли стране речи имају статус засебне лексеме или афикса ако се у језику примаоцу не употребљавају самостално? Нама се чини да се *-мејкер* значајно разликује од *-фил*, *-лоџ*, *-гром* и других суфиксоида по томе што је лексички уобличена јединица и може постати самостална лексема. Суфиксоиде препознајемо по поседовању значења, али по семантичкој и формалној несамосталности. Суфиксоид *-гром* не спада у лексеме ни у једном језику нити може постати лексема, а *-мејкер* јесте лексема (бар у енглеском језику, а можда и у неким другим), а и ако није, може то постати. Самосталност неке јединице очигледно може бити вишеслојна. Није увек важно како се нека јединица користи, већ и какав семантички и творбени потенцијал она носи.

Изнели смо виђење по којем се именице које се завршавају на *-мејкер* третирају као сложенице и оно по којем се оне интерпретирају као изведенице. Међутим, начини на које се ове именице пишу у руском језику, сведочи нам о томе да се њима може приступити и као полусложеницама. Да проблем буде још замршенији, Ц. Аврамова наводи примере из бугарског језика као што је *рокконцерт*, пољског: *wideoklub*, руског: *videomaĭзин* и констатује да она ове примере тумачи као сложенице, али да има уважених лингвиста који им приступају као синтаagmaма које се састоје из две самосталне лексеме. Пошто је међу новим речима у словенским језицима много оваквих лексичких конструкција, важно је усагласити мишљења о њиховом статусу. То је, међутим, немогуће док се не одговори на питање да ли је *-мејкер* суфиксоид или самостална реч, да ли је *video-* самостална реч, префиксоид или радикасоид итд. У вези с тим треба напоменути да се у српској дериватологији говори само о *префиксу* и о *префиксоиду*. Неколико лингвиста је на Скупу говорило о *радикасоиду*. Тако је, рецимо, Е. В. Петрухина издвојила продуктивне *радикасоиде* у руским неологизмима: *медиа-*, *арџи-*, *џои-* итд.

На Скупу је у неким рефератима (нпр. Г. А. Николаева, Р. Беленчикова) пажња била посвећена и конфиксима. *Конфикс* је продуктивни спој једног префикса и једног суфикса. Тако, рецимо, Р. Беленчикова покушава да одреди значење конфикса *об-/-ся* у руском језику: *обреветься*, *обсудачиться*, *обовраться* итд. Остаје за сада нејасно како се конфикс одређује (тј. колико фреквентан и продуктиван треба да буде спој суфикса и префикса да бисмо га назвали конфиксом) и може ли се говорити о конфиксима у српском језику.

Тенденције у њворби речи у словенским језицима. Истражујући творбене иновације, неки учесници Скупа су покушали да открију тенденције у творби речи у словенским језицима. И. Онхајзер је изнела резултате једног међународног славистичког пројекта посвећеног творби речи, под руководством С. Гајде. Пројекат је започет 2003. године и његови учесници испитују тринаест словенских језика. Досадашња испитивања показују две тенденције у творби речи, а то су интернационализација и прагматичко-стилске тенденције. Интернационализација се испољава 1) кроз укључивање интернационализама у основни лексички фонд и њихову употребу у виду мотивних речи за даље творбене процесе; 2) кроз активизацију интернационалних афикса при образовању деривата од домаћих и

страних мотивних речи. Не можемо да не приметимо да се ова тенденција не поклапа са ситуацијом коју описује М. А. Кронгауз о потреби да се стране речи замене неком секундарном домаћом номинацијом или тежњом ка пуризму у неким словенским језицима, као нпр. у белоруском, по сведочењу А. А. Лукашанца. Осим тога, за интернационализацију као тенденцију не постоје унутарјезички разлози. Дакле, разлози за њу су ванјезички. Не би се могло рећи да постоји свесна тежња говорника словенских језика да интернационализују лексички фонд свога језика. Поставља се онда питање како уопште долази до интернационализације, јер она јесте факт савремене творбе речи, а то показују неологизми у различитим словенским језицима о којима су истраживачи говорили на Скупу. Један од могућих одговора би био велики утицај енглеског језика на словенске језике. Језичка грађа показује да се интернационализација своди углавном на англицизацију.

Прагматичко-стилске тенденције се, према И. Онхајзер, огледају кроз тежњу ка интелектуализацији, демократизацији, али и колоквијализацији лексичког фонда. Ове и друге прагматичке тенденције испитују се у текстовима који припадају различитим функционалним стиловима. Дакле, истовремено постоји тенденција ка интернационализацији и колоквијализацији (тј. национализацији) лексичког фонда. Ову парадоксалну појаву запазио је А. А. Лукашанец у белоруском језику.

Парадокси ту не престају. Док Ј. Балтова на примерима из бугарског језика указује на то како тежња ка интернационализацији доводи до мноштва нових творбених средстава – префикса, префиксоида, суфикса, суфиксоида, нових творбених модела и нових речи, Г. П. Нешчименко истиче да је језичка економија важна тенденција у савременој творби речи. Примери су бројни. Један од њих је универбизација: *альтернативная служба – альтернативка, многократная виза – многократка*. Други је полисемија, односно тежња ка томе да се користе исте лексеме којима се додају нова значења. Полисемију неки руски аутори (нпр. Ј. Д. Апресјан) називају *семантичком деривацијом*. Трећи пример за језичку економију јесте честа употреба скраћеница и тежња ка скраћивању лексема, нпр: *объявление – объява*.

У будућности ће се творба речи као наука, вероватно, развијати у том смеру што ће морати да опише и одреди границе између

полова многих ступњевитих појава са нејасним границама. Овде смо назначили само неке од њих, као што су, рецимо, однос између потенцијалне и реалне речи, суфиксоида или афиксоида и лексеме, језичке економије и лексичког богаћења, интернационализације и колоквијализације лексичког система итд.

Библиографија

Международный научный симпозиум: *Славянские языки и культуры в современном мире*. Труды и материалы. Составители: О. В. Дедова, Л. М. Захаров, под общим руководством проф. М. Л. Ремнёвой, Москва, МГУ, 24–26 марта 2009: МАКС Пресс.

Београд

Рајна Драјићевић

БИБЛИОГРАФИЈА

ISSN 0350-185x, LXV (2009), p. (469–630)
УДК: 016:81(497.11+497.16+497.6)"2006/2007"
ID 169704716

Библиографија за 2006. и 2007. годину¹

расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике
која су изашла у Србији, Црној Гори и Републици Српској

Библиографију уредила и грађу из Србије и Републике Српске прикупила
Ана Голубовић

Грађу из Црне Горе прикупиле *Соња Ненезић* и *Миодарка Тејавчевић*

Списак обрађених часописа

АФФ	Анали Филолошког факултета, Београд; ISSN 0522–8468
АП	Археографски прилози, Београд; ISSN 0351–2819; http://www.nb.rs/publications Balcanica, Београд; ISSN 0350–7653 Баштина, Приштина–Лепосавић; ISSN 0353–9008
БВ	Библиографски вјесник, Цетиње; ISSN 0409–3739
ВаО	Васпитање и образовање, Подгорица; ISSN 0350–5065
Глас	Глас САНУ : Одељење језика и књижевности, Београд; ISSN 0351–7365 Гласник ЦАНУ : Одјелење умјетности, Подгорица; ISSN 0350–5480
ГСЈКњ	Годишњак за српски језик и књижевност, Ниш; ISSN 1451–5415 наставак ЗбФФН
ГФФН	Годишњак Филозофског факултета у Никшићу; ISSN 0354–9992
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду; ISSN 0374–0730 Даница, Београд; ISSN 0354–4974 Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области, Сврљиг; ISSN 0354–7485
ЖЈ	Живи језици; ISSN 0514–7743
ЗбСЈКУ	Зборник српског језик, књижевности и умјетности, Бања Лука; ISSN 1451–2963
ЗбМСКС	Зборник Матице српске за класичне студије, Нови Сад; ISSN 1450–6998
ЗбМСКЈ	Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад; ISSN 0543–1220
ЗбМСС	Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад; ISSN 0352–5007
ЗбМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад; ISSN 0352–5724

¹ Библиографске јединице из ранијих година означене су са *.

ЗБФФН	Зборник радова Филозофског факултета у Нишу; ISSN 0350–2414 наставља се као ГСЈКљ
ЗБФФП	Зборник радова Филолошког факултета у Приштини
ЗБФФБ	Зборник Филозофског факултета у Београду; ISSN 0350–848x
ЈД	Језик данас, Нови Сад; ISSN 0354–9720
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд; ISSN 0350–185x
КњЈ	Књижевност и језик, Београд; ISSN 0454–0689
Ковчежић	Ковчежић, прилози и грађа о Доситеју и Вуку, Београд
Кодови	Кодови словенских култура, Београд; ISSN 0354–964X
Крајина	Крајина : часопис за књижевност и културу, Бања Лука
ЛМС	Летопис Матице српске, Нови Сад; ISSN 0025–5939
ЛА	Лингвистичке актуелности, Београд; ISSN 1450–9083
LA	Lingvističke aktuelnosti, www.public.asu.edu/~dsipka/la.htm
М	Matica, časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Cetinje–Podgorica; ISSN 1450–9059.
НССУВД	Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд; ISSN 0351–9066
НЈ	Наш језик, Београд; ISSN 0027–8084
ОП	Ономатолошки прилози, Београд; ISSN 0351–9171 Преводилац, Београд; ISSN 0351–8892
ПКЛИФ	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд; ISSN 0350–6673
ППЈ	Прилози проучавању језика, Нови Сад; ISSN 0555–1137
ПП	Просвјетни рад, Подгорица; ISSN 0033–1686
Радови	Радови : часопис за хуманистичке и друштвене науке = Works : Magazin for Humanist and Social Studies, Бања Лука; ISSN 1512–505X
РФФ	Радови Филозофског факултета, Пале Расковник : часопис за књижевност и културу, Београд; ISSN 0486–0187
Ријеч	Ријеч – часопис за науку о језику и књижевности, Никшић; ISSN 0354–6039 Славистика, Београд; ISSN 1450–5061
СЈ	Српски језик, Београд; ISSN 0354–9259
СДЗБ	Српски дијалектолошки зборник, Београд; ISSN 0350–1906 Стил, Београд; ISSN 1451–3145
FU	Facta universitatis, Ниш; ISSN 0354–4702, http://facta.junis.ni.ac.yu/facta/lal
ФП	Филолошки преглед, Београд; ISSN 0015–1807, Philologia, Београд; ISSN 1451–5342; http://www.philologia.org.rs/

Обрађени зборници радова

GLAS u jeziku, književnosti i kulturi : zbornik radova / priredile Biljana Čubrović, Mirjana Daničić. – Beograd : Philologia, 2007. – 324. | Уп. 32

ДИЈАЛЕКТОЛОШКА истраживања : зборник радова из пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“. 2 / приредила Надежда Јовић. – Ниш : Филозофски факултет, 2007. – 156. – (Дијалектолошка проучавања ; 2) | Уп. 1157

ELLSII75 Proceedings : English Language and Literature Studies : Interfaces and Integrations : International Conference to Mark the 75th Anniversary of the English Department, Faculty of Philology, University of Belgrade. 1 / ed. Katarina Rasulić and Ivana Trbojević. – Belgrade : University, Faculty of Philology, 2006. – 544. | Уп. 1493

ELLSII75 Proceedings : English Language and Literature Studies : Interfaces and Integrations : International Conference to Mark the 75th Anniversary of the English Department, Faculty of Philology, University of Belgrade. 2 / ed. Katarina Rasulić and Ivana Trbojević. – Belgrade : University, Faculty of Philology, 2007. – 375. | Уп. 208

JEZIK, književnost, politika : zbornik radova / ur. Ljubinko Milosavljević. – Niš : Filozofski fakultet, 2007. – 512. | Уп. 41

JEZIK, obrazovanje, nauka, kultura, zaštita ljudskih i manjinskih prava u Vojvodini i zemljama u tranziciji : zbornik radova / ur. József Szalma. – Novi Sad : VANU, 2007. – 173. | Уп. 42

JEZIK и стил Григорија Божовића : зборник са научног скупа одржаног 16. и 17. фебруара 2005. године у Косовској Митровици и Зубином Потоку / уредник Драгиша Бојовић. – Косовска Митровица : Филозофски факултет ; Зубин Поток : Стари Колашин, 2006. – 256. | Уп. 1696

JEZИЧКА култура јавног живота : зборник радова. 1 / приредио Недељко Богдановић. – Ниш : Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик : Зограф, 2007. – 128. – (Посебна издања ; 1) | Уп. 968

КОГНИТИВНОЛИНГВИСТИЧКА проучавања српског језика : примљено на скупу Одељења језика и књижевности од 21. марта 2006. године на основу реферата академика Милке Ивић и дописног члана Предрага Пипера / уредник Предраг Пипер. – Београд : САНУ, 2006. – 400. – (Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија ; 1) | Уп. 645

LICE u jeziku, književnosti i kulturi : zbornik radova / priredile Biljana Čubrović, Mirjana Daničić. – Beograd : Philologia, 2006. – 233. | Уп. 57

НЕГОВАЊЕ српског језика и књижевности : зборник радова / ур. Љиљана Петровачки, Оливера Радловић. – Нови Сад : Филозофски факултет : Orpheus, 2006. – 271. | Уп. 1099

NEW Perspectives : Issues on Language, Literature and Methodology : From the conference Language and Culture, September 21–23. 2006. Faculty of Philosophy / ed. Aleksandra Nikčević–Batričević and Marija Knežević. – Nikčić : Faculty of Philosophy, 2007. – 380. | Уп. 1542

СИНТАКСИЧКА истраживања : дијахроно–синхрони план / ур. Јасмина Грковић–Мејдор, Владислава Ружић, Слободан Павловић. – Нови Сад : Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 2007. – 281. – (Лингвистичке свеске ; 6) | Уп. 792

СЛОВЕНСКА етимологија данас = Etymologie slave aujourd’hui : зборник Симпозијума одржаног од 5. до 7. септембра 2006. године / ур. Александар Лома. – Београд : САНУ, Институт за српски језик, 2007. – 483. – (Научни скупови / Српска академија наука и уметности ; 121. Одељење језика и књижевности ; 18) | Уп. 582

СРПСКИ језик и друштвена кретања / ур. Радоје Симић. – Крагујевац : Скупштина града : Универзитет, Филолошко–уметнички факултет : Кораца, 2007. – 375. – (Српски језик, књижевност и уметност : зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко–уметничком факултету у Крагујевцу 31. X – 01. XI 2006; 1) | Уп. 655

СРПСКИ језик у реформи школе, 1998–2002 : зборник прилога : реформа образовања и васпитања и место српског језика у глобализацији и транзицији. – Београд : Алтера, 2007. – 396. | Уп. 1121

СРПСКИ као страни језик у теорији и пракси : зборник радова / гл. ур. Милорад Дешић. – Београд : Министарство просвете и спорта Републике Србије : Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 2007. – 343. | Уп. 365

[Сто] 100 година славистике у Србији : зборник реферата издат 30 година касније / ур. Богољуб Станковић. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2007. – 214. | Уп. 1741

[Стодесет] 110 година полонистике у Србији : зборник радова / ур. Петар Буњак. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2006. – 352. | Уп. 1742

ULOGA nastavnika u savremenoj nastavi jezika : zbornik radova sa naučnog skupa „Uloga nastavnika u savremenoj nastavi jezika“ održanog u Nikšiću 26. i 27. maja 2005. godine / priredila Julijana Vučo. – Podgorica : Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, 2007. – 320. | Уп. 382

FILOLOŠKE studije na reformisanom univerzitetu: zbornik radova sa naučnog skupa „Filološke studije na reformisanom univerzitetu“ održanog u Nikšiću 27. i 28. maja 2004. godine / priredila Julijana Vučo. – Podgorica : Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, 2006. – 187. | Уп. 388

ШЕЗДЕСЕТ година Института за српски језик САНУ : зборник радова 1 / гл. ур. Срето Танасић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007. – 494. | Уп. 1752

ШЕЗДЕСЕТ година Института за српски језик САНУ : зборник радова 2 / гл. ур. Срето Танасић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007. – 222. | Уп. 1753

I. Општи теоријско-методолошки проблеми и историја лингвистике

1. АНТОВИЋ, Михаило

Half a Century of Generative Linguistics : What Has the Paradigm Given to Social Science? / Mihailo Antović // FU. – 5, 1 (2007), 31–46. | Резиме

– АНТОНИЋ, Ивана²

Српски преводи Сосировог курса „Опште лингвистике“ : поводом једног века од женевских предавања (1906) и 90 година од првог француског издања (1916) | Уп. 109

2. БУГАРСКИ, Ранко

Žargon : lingvistička studija / Ranko Bugarski. – 2., prerađeno i prošireno izd. – Beograd : Biblioteka XX vek : Krug, 2006. – 294.

3. БУГАРСКИ, Ранко

Lingvistika u primeni / Ranko Bugarski. – Beograd : Čigoja štampa, 2007. – 215. – (Sabrana dela ; 5)

4. ВИДАНОВИЋ, Ђорђе

The Kuhnian Aspects of the Chomskyan Scientific Paradigm / Đorđe Vidanović // FU. – 4, 1 (2006), 19–26. | Резиме

5. ГРКОВИЋ–МЕЈЦОР, Јасмина

Списи из историјске лингвистике / Јасмина Грковић–Мејцор. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2007. – 482. – (Библиотека Theoria)

6. ГУДУРИЋ, Снежана

Од акустичке слике до гласовне фигуре : фонетика Ф. де Сосира сто година касније / Снежана Гудурић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 181–189.

² Библиографске јединице без редног броја испред, распоређене су на два места у библиографији, а имају само један редни број.

7. ИВАНОВИЋ, Ненад

The Linguistics Encyclopedia / ed. Kirsten Malmkjær. – 2 ed. – London : Routledge, 2004. – 643. / Nenađ Ivanović // LA. – 7, 14 (2006).
Приказ | Уп. 8

8. ИВАНОВИЋ, Ненад

The Linguistics Encyclopedia / ed. Kirsten Malmkjær. – 2 ed. – London : Routledge, 2004. – 643. / Ненад Ивановић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 136–142.
Приказ | Уп. 7

9. ИВИЋ, Милка

Exploring the Syntax–Semantics Interface / Robert D. Van Valin Jr. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 310. / Милка Ивић // ЈФ. – 63 (2007), 225–226.
Приказ

10. КИКЛЕВИЧ, Александар

Функционални поход у парадигмама филозофије језика / Александар Киклевич // ЈФ. – 62 (2006), 169–194. | Резиме

11. КРОЧЕ, Бенедето

Естетика као наука о изразу и општа лингвистика / написао Бенедето Кроче ; превео с италијанског и предговор написао Винко Витезица. – Репринт изд. – Ниш : Зограф, 2006. – 575.

12. ЛАНГАКЕР, Роналд

Sources of Discourse Coherence / Ronald W. Langacker // ELLSII75 Proceedings... 1. – 55–80.

13. МЕТЈУЗ, Питер

How Far Do We Need Grammatical Theories? / Peter H. Matthews // ELLSII75 Proceedings... 1. – 37–53.

14. МИЛИВОЈЕВИЋ, Наташа

Issues of Historical Linguistics in the GG Framework / Nataša Milivojević // FU. – 5, 1 (2007), 59–69. | Резиме

15. НОВАКОВ, Предраг

Introduction to Linguistics : Workbook / Predrag Novakov, Nataša Milivojević. – Novi Sad : Filozofski fakultet : Futura publikacije, 2006. – 118.

16. РАДИЋ, Јованка

Аристотелово учење о појму, речи и категоријама : когнитивно–лингвистички приступ / Јованка Радић // ЗБМСФЛ. – 50 (2007), 715–731.

17. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Преглед основних питања везаних за појам градуелности у лингвистици / Милорад Радовановић // ЗБМСФЛ. – 50 (2007), 747–757.

18. СТАНИШИЋ, Вања

Увод у индоевропску филологију / Вања Станишић. – Београд : Чигоја, 2006. – 376. | Уп. 22

19. СТЕВИЋ, Слободан

Govorni činovi / Slobodan Stević // ФП. – 34, 1 (2007), 31–60. | Summary

20. СТЕРНИНА, М. А.

Integral Theory of Polysemy / М. А. Sternina // ЈФ. – 62 (2006), 215–224. | Резюме

21. ЧАРАПИЋ, Александар

Роџеци utemeljenja sistemske funkcionalne lingvistike : On Grammar / М. А. К. Halliday. – London ; New York : Continuum, 2005. – 442. / Aleksandar Čarapić // 36МСФЛ. – 49, 1 (2006), 329–334.

Приказ

22. ЧИГОЈА, Бранкица

Увод у индоевропску филологију / Вања Станишић. – Београд : Чигоја, 2006. – 376. / Бранкица Чигоја // ПКЈИФ. – 72, 1–4 (2006), 191–200.

Приказ | Уп. 18

**II. Интердисциплинарна проучавања језика (етнолингвистика,
неуроллингвистика, психоллингвистика, социоллингвистика и сл.)**

23. АЈДУКОВИЋ, Јован

Живойи и смрѝ у језику и култури : на руском и српском материјалу = *Жизнь и смерть* в языке и культуре : на руском и српском материјалу / Тања Павловић. – Београд : Чигоја штампа : Т. Павловић, 2004. – 211. / Jovan Ajduković // LA. – 7, 14 (2006).

Приказ

24. АЛАБУРИЋ, Јелица

Словенске културе као предмет филолошких истраживања и наставе језика / Јелица Алабурић // Prevodilac. – 25, 1–2 (2006), 65–69.

– БАБИЋ, Здравко

Остаци паганске религије у неким безличним реченицама српског језика | Уп. 708

25. БАЈИЋ, Ружица

Богослужбени језик у Српској православној цркви : прошлост, савремене стање, перспективе / Ружица С. Бајић. – Бањска : Манастир Бањска ; Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007. – 413.

26. БЕЧАНОВИЋ, Татјана

Jezik – političko ili pjesničko pitanje / Tatjana Večanović // М. – 8, 29/30 (2007), 391–398.

27. БИЛБИЈА, Снежана

Politika u jeziku : rečeno i neiskazano / Snežana Bilbija // Jezik, književnost, politika... – 35–42. | Summary

28. ВУЈИЋ, Јелена

Creating a Language When It Doesn't Exist / Jelena Vujić // New Perspectives... – 83–89.

29. ВУЈИЋ, Јелена

Politički korektno vs. jezički korektno u savremenoj komunikaciji / Jelena Vujić // Jezik, književnost, politika... – 77–86. | Summary

30. ВУЧКОВИЋ, Петар

Ogledi iz kognitivne lingvistike / Petar Vučković. – Београд : Multidisciplinarni centar za podsticanje integracionih procesa i harmonizaciju prava, 2006. – 155. | Уп. 71

31. ГЕНЧ, Лајош

Novija istraživanja pedagoško–psiholoških aspekata dvojezičnosti u Vojvodini / Lajos Göncz // Jezik, obrazovanje... – 110–128. | Summary

32. GLAS u jeziku, književnosti i kulturi : zbornik radova / priredile Biljana Čubrović, Mirjana Daničić. – Beograd : Philologia, 2007. – 324.

33. ДИМИТРИЈЕВИЋ–САВИЋ, Јована

Questioning Macro–Sociological Accounts of Language Maintenance : Peasants, Rock ‘n’ roll, and Church Lunches / Jovana Dimitrijević–Savić // FU. – 4, 1 (2006), 33–46. | Резиме

34. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Испитивања концептуализације љутње / Рајна Драгићевић // Когнитивнолингвистичка... – 97–119. | Summary

35. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Концептуализација туге у српском језику / Рајна Драгићевић // СЈ. – 11 (2006), 309–325. | Summary

– ДРИНЧИЋ–ВУКСАНОВИЋ, Радојка

Културни концепт лексеме *јабука* у српском језику | Уп. 862

36. ДУДОК, Мирослав

Од језика дијаспоре ка превентивној лингвистици? / Мирослав Дудок // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 239–250.

37. ИВИЋ, Милка

Jezik o nama : lingvistički ogledi, šest / Milka Ivić. – Beograd : Biblioteka XX vek : Knjižara krug, 2006. – 118. | Уп. 88, 89, 96

38. ИВИЋ, Милка

Constructions at Work : the Nature of Generalization in Language / Adele E. Goldberg. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 280. / Милка Ивић // ЈФ. – 62 (2006), 367–368.

Приказ

39. ИВИЋ, Милка

Расправљања о језику у времену глобализације / Милка Ивић // ЗбМСКЈ. – 55, 1 (2007), 7–10. | Summary

– ИВИЋ, Милка

Релевантна улога чула мириса егземплификована српским језичким примерима | Уп. 884

40. ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Јасна

Комunikација i kultura : sa uvodom u semiotička istraživanja / Jasna Janićijević. – 2. izd. – Sremski Karlovcı ; Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2007. – 354. – (Biblioteka Theoria)

41. ЈЕЗИК, književnost, politika : zbornik radova / ur. Ljubinko Milosavljević. – Niš : Filozofski fakultet, 2007. – 512.

42. ЈЕЗИК, obrazovanje, nauka, kultura, zaštita ljudskih i manjinskih prava u Vojvodini i zemljama u tranziciji : zbornik radova / ur. József Szalma. – Novi Sad : VANU, 2007. – 173.

– ЈОВАНОВИЋ, Властимир

Социјално–психолошке особине односа човека и животиње | Уп. 1187

43. ЈОЦИЋ, Мирјана

Језик, комуникација, развој / Мирјана Јоцић. – Нови Сад : Дневник, 2006. – 181. – (Едиција Теорија)

44. КЕРКЕЗ, Драгана

Концепт *ipex* као део језичке слике света код Руса и Срба / Драгана Керкез // Српски језик и друштвена... – 309–316. | Резюме

45. КИКЛЕВИЧ, Александар

Асоцијативна синтаксичка веза у семантичкој структури предложења / Александар Киклевич // ЗМСС. – 71/72 (2007), 537–556. | Резиме

46. КНЕЖЕВИЋ, Мирко

Приручник за учење гестовног говора / Мирко Кнежевић, Јовица Деспотов. – 2. изд. – Нови Сад : Савез глувих и наглувих Војводине, 2006. – 103.

47. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Politički kao lingvistički kriterijum identiteta jezika / Miloš Kovačević // Jezik, književnost, politika... – 19–34. | Summary

– КОГНИТИВНОЛИНГВИСТИЧКА проучавања српског језика : примљено на скупу Одељења језика и књижевности од 21. марта 2006. године на основу реферата академика Милке Ивић и дописног члана Предрага Пипера | Уп. 645

48. КОНТКА, Миклош

A Human Rights Approach to Minority Language Rights / Miklós Kontka // Jezik, obrazovanje... – 80–93. | Rezime

49. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Јазик и религија : лекции по филологији и историји религија / Нина Б. Мечковскаја. – Москва : Фаир, 2006. – 352. / Ксенија Кончаревић // Славистика. – 11 (2007), 414–416.

Приказ

50. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Језик и православна духовност : студије из лингвистике и теологије језика / Ксенија Кончаревић. – Крагујевац : Каленић, 2006. – 461. | Уп. 97

51. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Комуникативно понашање монаха у српској говорној и социокултурној средини : ситуативни модел анализе / Ксенија Кончаревић // ЗМСС. – 69 (2006), 113–151. | Резюме

– КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Културолошки приступ проучавању и настави црквенословенског језика | Уп. 640

– КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Црквенословенски језик кроз призму лингвокултурологије : оглед системско–структуралне анализе | Уп. 641

52. КОРКУТ, Еце

La valeur thymique dans la langue et dans le discours / Ece Korkut // Стил. – 5 (2006), 231–243. | Summary

53. КОСАНОВИЋ, Марија – Магдалена

Социокултуролошки аспект субстандарда у пољском и другим словенским језицима / Марија – Магдалена Косановић // 110 година... – 63–67. | Streszczenie

54. КОЦОПЕЉИЋ, Јасмина

Метајезички развој и проширено језичко искуство / Jasmina Kodžopeljić // *Језик, образовање...* – 94–109. | Summary

– КРЕЧМЕР, Ана

Порекло Срба према „Хроникама“ Ђ. Бранковића | Уп. 1280

55. ЛАКИЋ, Игор

О уставном одређењу службеног језика / Igor Lakić // *М.* – 8, 29/30 (2007), 385–390.

56. ЛАКИЋ, Игор

Politika, ideologija i rat u pisanim medijima / Igor Lakić // *Језик, књижевност, политика...* – 43–52. | Summary

57. ЛИЦЕ у језику, књижевности и култури : зборник радова / priredile Biljana Čubrović, Mirjana Daničić. – Београд : Philologia, 2006. – 233.

– ЛОМА, Александар

Albano-caucasica pastoralia | Уп. 1592

58. МИЛИВОЈЕВИЋ, Наташа

Језик као глас културног и лингвистичког идентитета : о прагматичко–културолошкој условљености меhanизама лингвистичке принуде / Nataša Milivojević // *Глас у језику...* – 151–158. | Summary

59. МИЛИЋ, Новица

Од знака до смисла / Novica Milić. – Београд : Факултет за медије и комуникације, 2007. – 91.

60. МИРИЋ, Душанка

Емоционални модус и говорно понашање / Душанка Мирић // *Славистика.* – 10 (2006), 86–93. | Резюме

61. МИРИЋ, Душанка

Предикати емоционалног односа жељења у руском и српском језику / Душанка Мирић // *ЗбМСС.* – 71/72 (2007), 499–517. | Резюме

62. МИЋИЋ, Софија

Neurobiološki pristup usvajanju jezika : Unlock the Genius Within : Neurobiological Trauma, Teaching and Transformative Learning / Daniel S. Janik. – Maryland ; Toronto ; Oxford : Lanham, 2005. / Sofija Mičić // *ФП.* – 33, 1 (2006), 203–206.

Приказ

– МИШИЋ-ИЛИЋ, Биљана

Zavodljivi jezik izbornih kampanja | Уп. 1026

63. МИШИЋ-ИЛИЋ, Биљана

Lice u ogledalu pragmatike : kako jezikom sačuvati obraz / Biljana Mišić-Ilić, Marta Dimitrijević // *Lice u jeziku...* – 129–146. | Summary

64. МУНАТ, Цудит

Doing This With Formulaic Language : the Interface Between Language and Social Action / Judith Munat // *ELLSII75 Proceedings...* 1. – 385–395.

65. НЕРИНГ, Герд–Дитер

Аспекти језичко–културних особина западнојужнословенских подручја / G.–Dieter Nehring // *НССУВД.* – 37, 1 (2007), 265–274. | Resümee

– НИКОЛИЋ, Видан

Предuslovi projekcije integrativnih i dezintegrativnih procesa u jezičkoj politici | Уп. 976

66. НИКЧЕВИЋ, Војислав

Препознаатљивост социолингвистичких и лингвистичких обиљежја / Војислав Никчевић // Зборник радова са научног скупа „Пјесник и вријеме : о књижевном дјелу Мирка Бањевића“. – Подгорица : Црногорска академија наука и умјетности, 2006. – 93–117. – (Научни скупови ; 80. Одјелјење умјетности ; 25)

67. ОКЕАНСКАЈА, Жана

Статус језика в „Философии имени“ С. Н. Булгакова в контексте культурфилософской мысли времени : к постановке проблемы / Жанна Л. Океанская // ЗБМСС. – 69 (2006), 33–49. | Резиме

68. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Социокултуролошки аспект српских и руских речника страних речи / Ђорђе Оташевић // Славистика. – 10 (2006), 94–98. | Резюме

69. ПАТРАШ, Владимир

Pozámky k jazykovéj kultúre a jej záujmovému areálu / Vladimír Patráš // Синтаксичка истраживања... – 54–62. | Резиме

70. ПАУНОВИЋ, Татјана

Језик и процеп : између традиције и глобализације / Татјана Пауновић // Српски језик и друштвена... – 317–357. | Summary

71. ПЕРИЋ, Александар

Ogledi iz kognitivne lingvistike / Petar Vučković. – Beograd : Multidisciplinarni centar za podsticanje integracionih procesa i harmonizaciju prava, 2006. – 155. / Aleksandar Perić // Prevodilac. – 26, 1–2 (2007), 61–66.

Приказ | Уп. 30

72. ПЕРОВИЋ, Славица

Језик и род / Славица Перовић // ВиО. – 2 (2006), 143–182.

73. ПЕТРИКОВ-КЛИМЧУКОВА, Ана

О диалоге култур, межкултурној комуникацији и националном карактеру / Ана Петриков-Климчукова // ППЈ. – 37 (2006), 99–104. | Резиме

74. ПЕТРОВИЋ, Соња

Допринос српској и словенској етнолингвистици : Избегличко Косово / Биљана Сикимић и др. ; одговорни уредник Никола Тасић ; уредник Биљана Сикимић. – Крагујевац : Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, 2004. – 148. – (Библиотека Лицеум ; 8) / Соња Петровић // ЗБМСКЈ. – 55, 1 (2007), 213–217.

Приказ

75. ПИПЕР, Предраг

Језик и политика / Милан Шипка. – Београд : Београдска књига, 2006. – 237. / Предраг Пипер // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 77–80.

Приказ | Уп. 107

– ПИПЕР, Предраг

О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима српског језика | Уп.

76. ПОПОВИЋ, Људмила

Аргументска структура глагола емотивног стања у словенским језицима / Људмила Поповић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 481–497. | Резюме

77. ПОПОВИЋ, Људмила

Гендерни аспект језичке слике стварности Украјинаца и Срба / Људмила Поповић // Славистика. – 10 (2006), 68–85. | Резюме

78. ПОПОВИЋ, Људмила

Когнитивни приступ опису категорије акционалности у словенским језицима / Људмила Поповић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 37–51. | Резюме

79. ПОПОВИЋ, Људмила

Прототип и стереотип у концептуализацији естетског у српском и другим словенским језицима / Људмила Поповић // Когнитивнолингвистичка... – 175–210. | Резюме

80. РАДЕНКОВИЋ, Љубинко

Зао дух *нежии* у словенским писаним споменицима и народној култури / Љубинко Раденковић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 697–714.

– РАДЕНКОВИЋ, Љубинко

Речник митолошких бића Јужних Словена | Уп. 1438

– РАДИЋ, Јованка

Кажу реч : позитивна вредност у језику | Уп. 922

– РАДОВАНОВИЋ, Милорад

О именичком сѣишу у уму и језику | Уп. 1032

81. РАДОЊИЋ, Данијела

Књига о статусу српског језика у Црној Гори : Српски језик између истине и обмане : социolingвистичка анализа стања у Црној Гори / Јелица Стојановић, Драга Бојовић. – Београд : Јасен, 2006. – 166. – (Знакови) / Данијела Радоњић // СЈ. – 12 (2007), 617–621. Приказ | Уп. 87, 93

82. РАДУЛОВИЋ, Драган

Jezik i identitet / Dragan Radulović // М. – 8, 29/30 (2007), 403–408.

83. РАДУЛОВИЋ, Милица

О ontološkom statusu jezika : sredstvo komunikacije ili sredstvo manipulacije? / Milica Radulović // Jezik, književnost, politika... – 87–95. | Summary

84. РАДУЛОВИЋ, Милица

Od glasa do govora : muzička evolucija primata / Milica Radulović // Glas u jeziku... – 229–239. | Summary

85. РАНКОВИЋ, Зоран

Допринос филолошких истраживања проучавању хришћанске културе Срба у средњем веку / Зоран Ранковић // Славистика. – 10 (2006), 50–56. | Резюме

86. РИСТИЋ, Стана

Концепт емоције стида у српском језику / Стана Ристић // Когнитивнолингвистичка... – 261–282. | Резюме

87. РИСТИЋ, Стана

Српски језик између истине и обмане : социolingвистичка анализа стања у Црној Гори / Јелица Стојановић, Драга Бојовић. – Београд : Јасен, 2006. – 166. – (Знакови) / Стана Ристић // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 103–107.

Приказ | Уп. 81, 93

88. РУНИЋ, Марија

Језик о нама : lingвистички огледи. 6 / Milka Ivić. – Beograd : Dvadeseti vek, 2006. – 120. / Марија Рунић // ФП. – 34, 1 (2007), 163–165.

Приказ | Уп. 37, 89, 96

89. СПАСОЈЕВИЋ, Марина

Језик о нама : lingвистички огледи. 6 / Milka Ivić. – Beograd : Dvadeseti vek, 2006. – 120. / Марина Спасојевић // Славистика. – 11 (2007), 403–406.

Приказ | Уп. 37, 88, 96

– СТАНОЈЕВИЋ, Добривоје

Politička eristika i mediji u Srbiji | Уп. 1038

90. СТЕФАНОВИЋ, Марија

Јзык. Сознание. Култура : сборник статей / под. ред. Н. В. Уфимцевой и Т. Н. Ушаковой. – Москва : Эйдос, 2005. – 400. / Марија Стефановић // ЈФ. – 62 (2006), 391–395.

Приказ

91. СТЕФАНОВИЋ, Марија

О синтаксемама са глаголима–стимулусима у асоцијативним речницима српског и руског језика / Марија Стефановић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 519–536. | Резюме

92. СТЕФАНОВИЋ, Марија

Породица кроз призму језика : увод у пројекат / Марија Стефановић // Славистика. – 11 (2007), 297–302. | Резюме

93. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Српски језик између истине и обмане : социolingвистичка анализа стања у Црној Гори / Јелица Стојановић, Драга Бојовић. – Београд : Јасен, 2006. – 161. – (Библиотека Знакови) | Уп. 81, 87

94. СТОЈКОВИЋ, Надежда

Interdependence of Language and Identity: Perspectives of the Globalising World / Nadežda Stojković // New Perspectives... – 33–39.

95. СТОЈКОВИЋ, Надежда

Oglašavanje jezikom : artikulisanje identiteta / Nadežda Stojković // Glas u jeziku... – 275–282. | Summary

96. ТАНАСИЋ, Срето

Шеста књига Лингвистичких огледа Милке Ивић : Језик о нама : lingвистички огледи. 6 / Milka Ivić. – Beograd : Dvadeseti vek, 2006. – 120. / Срето Танасић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 107–110.

Приказ | Уп. 37, 88, 89

97. ТЕРЗИЋ, Богдан

Језик и православна духовност : студије из лингвистике и теологије језика / Ксенија Кончаревић. – Крагујевац : Каленић, 2006. – 465. / Богдан Терзић // Славистика. – 11 (2007), 424–427.

Приказ | Уп. 50

98. ТИР, Михал

Jazyk v komunikácii : Medzinárodný zborník venovaný Jánovi Bosákovi / ed. Sibyla Mislovičová. – Bratislava : Veda, 2004. – 252. / Михал Тир // Славистика. – 10 (2006), 385–387.
Приказ

99. ЋОРИЋ, Божо

Носилац језика/језикā на фону језичке ситуације на Западном Балкану / Божо Ћорић // Гласник ЦАНУ. – 24 (2006), 27–37. | Summary

100. ХОВХАНИСЈАН, Анахит

Smile on the Crossroads of Language and Culture / Anahit Hovhannisyán, Stella Israyelyan // New Perspectives... – 40–44.

101. ЦВЕТКОВИЋ, Катарина

Mental Awareness Perceived Through the Prism of Our Senses / Katarina Cvetković // EL-LSII75 Proceedings... 1. – 277–284.

102. ЧАРАПИЋ, Александар

Дискурс као средство за идеолошку манипулацију : Manipulation and Ideologies in Twentieth Century : Discourse, Language, Mind / ed. Louis de Saussure, Peter Schulz. – Amsterdam ; New York : John Benjamins, 2005. – 312. / Александар Чарапић // СЈ. – 12 (2007), 633–640.

Приказ

103. ЧИРГИЋ, Аднан

Актуелна језичка ситуација у Црној Гори : именовање језика у новом уставу Републике Црне Горе / Аднан Чиргић // ВиО. – 2 (2007), 224–237.

104. ЧИРГИЋ, Аднан

Jezik u Crnoj Gori nije srpski / Adnan Čirgić // М. – 8, 29/30 (2007), 415–423.

– ЧОВИЋ, Бранислава

Naučni termini u govorno–jezičkoj patologiji i teoriji | Уп. 953

105. ЧОВИЋ, Лариса

Културолошка и комуниколошка представа света на примерима руско–српских поредбених конструкција / Лариса Раздобудко–Човић // ЗбФФП. – 36 (2006), 433–450. | Резюме

106. ЧОВИЋ, Лариса

Културолошки и национално–комуниколошки стереотипи на примерима руско–српских поредбених конструкција / Лариса Раздобудко–Човић // Стил. – 5 (2006), 245–260. | Summary

– ШИПКА, Данко

Когнитивнолингвистичка мапа значења српског датива | Уп. 821

107. ШИПКА, Милан

Језик и политика : социоллингвистичке анализе / Милан Шипка. – Београд : Београдска књига, 2006. – 237. – (Библиотека Пут у речи ; 12) | Уп. 75

III. Примењена лингвистика

а) Превођење

108. АЛАБУРИЋ, Јелица

Питање оцењивања квалитета превода техничког текста / Јелица Алабурић // Славистика. – 10 (2006), 107–112. | Резюме

109. АНТОНИЋ, Ивана

Српски преводи Сосировог курса „Опште лингвистике“ : поводом једног века од жевевских предавања (1906) и 90 година од првог француског издања (1916) / Ивана Антонић // ЗБМСКЈ. – 55, 3 (2007), 625–634. | Summary

110. БАЈИЋ, Ружица

Превођење богослужбених текстова у Православној цркви : карактеристике, проблеми и ставови према овом превођењу у српској и руској Православној цркви / Ружица Бајић // ЗБМСС. – 70 (2006), 259–280. | Резюме

– БЕЧЕВА, Ничка

Теорија и пракса превођења у настави српског језика као страног : на основу обуке на Универзитету у Пловдиву | Уп. 149

– БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Заједничке и диференцијалне особине допуна глагола перцепције у српском и македонском преводу „Јеванђеља по Марку“ и „Јеванђеља по Јовану“ | Уп. 407

111. БРАЈИЧИЋ, Олга

Питање препозиције односно постпозиције партиципских конструкција руског језика и њиховог превођења на српскохрватски језик / Олга Брајичић // 100 година... – 179–193.

112. БРАЛА, Марија

Translating *Over* and *Above* Where Cognitive Linguistics, Lexicography and Translation Studies Meet / Marija M. Brala // ELLSII75 Proceedings... 1. – 491–504.

113. БУЛАТОВИЋ, Весна

The Approximation of Laws, Languages and the Like / Vesna Bulatović // ELLSII75 Proceedings... 1. – 529–536.

114. БУЊАК, Петар

Мицкјевичева романа „Марилин роб“ и њен заборављени српски превод / Петар Буњак // ПКЈИФ. – 73, 1–4 (2007), 125–140.

115. ЂОРИЋ-ФРАНЦУСКИ, Биљана

A šta bi tek Haksli rekao na to! : kako je *Vrli novi svet* u romanu „Mali je svet“ postao *ve-ličanstven* / Biljana Đorić-Francuski // Philologia. – 5 (2007), 155–164. | Summary

116. ЂОРИЋ-ФРАНЦУСКИ, Биљана

O jednoj *Ljubavi* izgubljenoj u prevodu / Biljana Đorić-Francuski // Philologia. – 4 (2006), 205–215. | Summary

117. ЂУРИЋ, Жељко

Заборављене књиге : српски превод расправе „Dei delitti e delle pene“ Чезара Бекарије / Жељко Ђурић // ПКЈИФ. – 73, 1–4 (2007), 115–123.

118. ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Јован

Пабирци о превођењу / Јован Јанићијевић // Prevodilac. – 26, 3–4 (2007), 39–49.

119. КАРАВЕСОВИЋ, Дејан

Лажни пријатељи у српском и енглеском језику у регистру визуелних медија / Дејан Каравесовић // Српски језик и друштвена... – 359–368. | Summary

120. КОПЛ-ТОШИЋ, Алис

Words and Accuracy / Alice Copple-Tošić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 537–544.

121. КРИВОКАПИЋ, Мирко

Knjiga o recepciji prvog dela Geteovog „Fausta“ : Prevodi prvog dela „Fausta“ na srpski jezika / Savica Toma. – Beograd : Geteovo društvo, 1999. – 333. / Mirko Krivokapić // ФП. – 33, 2 (2006), 167–172.

Приказ

– КРИМЕР–ГАБОРОВИЋ, Сања

English Endocentric Nominal Compounds and Their Serbian Translation Equivalents | Уп. 417

– КРСТИЋ, Ненад

Francuski i srpski u kontaktu : strukture proste rečenice i prevođenje | Уп. 419

– ЛАКИЋ, Игор

Izazovi i iskustva u nastavi stručnog prevođenja na postdiplomskim specijalističkim studijama | Уп. 260

122. МАНЧИЋ, Зорица

Андерсен : превод, прерада, адаптација / Зорица Манчић // ЗБМСКЈ. – 55, 1 (2007), 27–40.

123. МЕНАЦ, Антица

Lingvistički aspekt prevođenja s ruskog jezika / Antica Menac // 100 година... – 163–177.

124. МИЛИДРАГОВИЋ, Милица

Мостарски превод Гогољеве „Женидбе“ / Милица Милидраговић // 100 година... – 153–161.

125. МИЋИЋ, Софија

Neke napomene o prevođenju engleskih medicinskih izraza na srpski jezik / Sofija Mičić // Prevodilac. – 25, 1–2 (2006), 49–53. | Summary

– МИШИЋ-ИЛИЋ, Биљана

The Adult Life of TGG | Уп. 1533

– НОВАКОВ, Предраг

Translation and English Language Teaching | Уп. 310

– ОБРАДОВИЋ, Радмила

Прошла глаголска времена у наративној структури Андрићеве приповетке „Деца“ и њихови еквиваленти у публикованом преводу ове приповетке на француски језик | Уп. 768

126. ПЕЈАНОВИЋ, Ана

Устаљена поређења као преводилачки проблем : руски преводи „Горског Вијенца“ / Ана Пејановић // СЈ. – 11 (2006), 407–414. | Резюме

127. ПЕЈОВИЋ, Анђелка

Manual de traducción : (español–serbio / serbio–español) : con especial atención a la lexicología / Anđelka Pejović, Ivana Nikolić. – Beograd : Repro-graf, 2006. – 127.

128. ПЕРИЋ, Александар

Dijalekti i jezik / Aleksandar Perić // Prevodilac. – 26, 3–4 (2007), 32–38. | Summary

129. ПЕТРОВИЋ, Александар

Slomljeni kamen Rozete : ka politici biokulturnog diverziteta / Aleksandar Petrović // Jezik, književnost, politika... – 451–457. | Summary

130. РАДИЋ-ДУГОЊИЋ, Милана

О елементима концепта *nada* у роману „Сеобе“ М. Црњанског и његовом руском преводу / Милана Радић-Дугоњић // Стил. – 5 (2006), 207–217. | Summary

131. САРДЕЛИЋ, Срђа

Zbornik tekstova na španskom jeziku i reč-dve o prevodenju / Srđa Sardelić, Ivana Nikolić. – Beograd : Repro-graf, 2006. – 159.

132. СИБИНОВИЋ, Миодраг

Приступ преводу постмодернистичке прозе : одломак из књиге „Нови живот оригинала“ / Миодраг Сибиновић // Prevodilac. – 26, 1–2 (2007), 37–51. | Резюме

133. ТЕОДОРОВИЋ, Јасмина

Prevodilac i jezik politike pisanih medija / Jasmina Teodorović // Jezik, književnost, politika... – 159–168. | Summary

134. ТОПИЋ, Мирослав

Невоље са епским вокативом : о пољским преводима српских народних песама / Мирослав Топић, Петар Буњак // 110 година... – 191–213. | Streszczenie

135. ТОШИЋ, Јелица

Translating Collocations : an Exemple / Jelica Tošić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 517–528.

136. ЧАВИЋ-ИЛИЋ, Зора

Крађа или прекрађа превода? / Зора Чавић-Илић // Prevodilac. – 25, 3–4 (2006), 36–38.

137. ЧАЈКАНОВИЋ, Никола

Преводилачки бисери / Никола Чајкановић // Prevodilac. – 25, 1–2 (2006), 83–84.

138. ЧОВИЋ, Бранимир

Ново у транслатологији или стари проблеми и новом светлу / Бранимир Човић // Prevodilac. – 25, 3–4 (2006), 25–36. | Резюме

139. ЧОВИЋ, Лариса

Лингвокултуролошка анализа лексике превода на српски језик „Бајки за одрасле“ Владимира Војновића / Лариса Човић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 453–462. | Резюме

140. ШЋЕПАНОВИЋ, Славко

Превођење је језик Европе / Славко К. Шћепановић // ПР. – 9/10 (4. јул, 2007), 13.

б) Учење страних језика**141. АЈДУК, Милица**

Test Your Business English 1 / Milica Ajduk. – Novi Sad : Viša poslovna škola, 2006. – 85.
– АЛАБУРИЋ, Јелица

Словенске културе као предмет филолошких истраживања и наставе језика | Уп. 24

142. АНТИЋ, Зорица

Case Study : the Most Appropriate Approach in English for Medicine / Zorica Antić // New Perspectives... – 268–273.

143. БАКИЋ-МИРИЋ, Наташа

English in Pharmacy / Nataša Bakić-Mirić. – Niš : Medicinski fakultet, 2006. – 296.

144. БАКИЋ-МИРИЋ, Наташа

English in Pharmacy / Nataša Bakić-Mirić. – 2. dopunjeno izd. – Niš : Medicinski fakultet, 2007. – 208.

145. БАНАУХ-БЈЕЛАНОВИЋ, Бланка

Положај српског као страног језика у земљи и иностранству / Бланка Банаух–Бјелановић // Српски као страни... – 243–245.

146. БАЊАЦ, Петар

Serbian for Foreigners : With a Short Grammar / Petar Banjac. – 4. izd. – Beograd : A. Nikolić, 2007. – 239.

147. БАЊАЦ, Петар

Serbo per stranieri / Petar Banjac. – Beograd : A. Nikolić, 2007. – 215.

148. БЕЛОКАПИЋ, Вера

Проблеми семантизације пословних термина у наставној пракси / Вера Белокапић // Славистика. – 11 (2007), 232–237. | Резюме

149. БЕЧЕВА, Ничка

Теорија и пракса превођења у настави српског језика као страног : на основу обуке на Универзитету у Пловдиву / Ничка Бечева // Српски као страни... – 247–253. | Summary

150. БЈЕЛИЦА, Невенка

Енглески : за студенте ветеринарске медицине / Невенка Бјелица. – Београд : Наука, 2006. – 270.

151. БЛАТЕШИЋ, Александра

Amici 1 : италијански језик за 5. разред основне школе : прва година учења : приручник за наставнике / Александра Блатешић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 123.

152. БЛАТЕШИЋ, Александра

Ciao, ragazzi! : италијански језик за 4. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Aleksandra Blatešić. – Beograd : Zavod za udžbenike, 2006. – 75.

153. БОДРИЧ, Радмила

A Contemporary Approach to EFL Writing / Radmila Bodrić // ELLSII75 Proceedings... 2. – 159–165.

154. БОДРИЧ, Радмила

Metodika nastave engleskog jezika : uloga predmetnog nastavnika i nastavnika mentora / Radmila Bodrić // Uloga nastavnika... – 189–198. | Summary

155. БОДРИЧ, Радмила

Students' Motivation and Classroom Dynamics / Radmila Bodrić // New Perspectives... – 253–261.

156. БОЈИЋ, Соња

Сербский для вас! = Српски за вас! : русско–сербский разговорник / Соња Бојић. – Београд : С. Бојић, 2007. – 102.

157. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Три зборника вредна наше пажње : Наставата по македонски јазик како странски : состојби и перспективи : 1–3. – Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ : Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2003. / Жарко Бошњаковић // ЗбМСФЛ. – 49, 1 (2006), 319–323.

Приказ

158. БРЕСЛАУЕР, Кристина

Nemački za tri meseca : udžbenik / Kristina Breslauer u saradnji sa Renatom Veber ; prevod Vera Dragišić. – 2. izd. – Beograd : Klett, 2007. – 170.

159. БУЛАТОВИЋ, Весна

Aspekt : zaboravljena kategorija / Vesna Bulatović // Filološke studije... – 141–150. | Abstract

160. ВЕКИЋ, Саша

Uloga nastavnika i mogući faktori uspeha u procesu učenja / Saša Vekić // Philologia. – 4 (2006), 77–84. | Summary

161. ВЕЉКОВИЋ-СТАНКОВИЋ, Драгана

Примена Интернета у настави страног језика / Драгана Вељковић-Станковић // Српски као страни... – 185–194. | Summary

162. ВИДАКОВИЋ, Ивана

Second Language Acquisition of Dynamic Spatial Relations (Motion) / Ivana Vidaković // ELLSII75 Proceedings... 2. – 119–133.

163. ВИЋЕНТИЈЕВИЋ, Гордана

Srpski jezik za strance 2 / Gordana Vićentijević, Ljubica Živanić. – 6. izd. – Beograd : Institut za strane jezike, 2007. – 217.

164. ВЛАХОВИЋ, Нина

English Grammar in Context : for First-Year Students of the Faculty of Philosophy / Nina Vlahović. – Beograd : Filozofski fakultet, 2006. – 150.

165. WORD Power Dictionary : Improve Your English and Build Your Vocabulary / ur. Olivera Nićiforović Babac. – Beograd : Mladinska knjiga, 2007. – 1088.

166. ВУЈОВИЋ, Ана

L'education en France : udžbenik za studente učiteljskih fakulteta / Ана Вујовић. – Beograd : Завод за udžbenike i nastavna sredstva, 2007. – 182.

167. ВУКОВИЋ-НИКОЛИЋ, Гордана

Професионални дискурси у контакту : udžbenici za руски и енглески језик / Гордана Вуковић-Николић // Славистика. – 10 (2006), 113–118. | Резюме

168. ВУКОМАНОВИЋ, Тамара

Glas nastavnika u učionici / Tamara Vukomanović // Glas u jeziku... – 313–319. | Summary

169. ВУЧКОВИЋ-СТОЈАНОВИЋ, Милица

Fachdeutsch Wirtschaft : početni kurs nemačkog jezika sa težištem na nemačkom poslovnom jeziku / Milica Vučković-Stojanović. – Beograd : Utilia, 2006. – 126.

170. ВУЧО, Јулијана

Dvojezično obrazovanje : savremene tendencije / Julijana Vučo // Jezik, književnost, politika... – 403–410. | Summary

171. ВУЧО, Јулијана

Intercultural Dimension in Language Teaching / Julijana Vučo // New Perspectives... – 213–219.

172. ВУЧО, Јулијана

Језичка политика у образовном систему Србије / Јулијана Вучо // ВиО. – 4 (2006), 57–78.

173. ВУЧО, Јулијана

Kompetencije nastavnika u dvojezičnoj nastavi / Julijana Vučo // Uloga nastavnika... – 265–280. | Riassunto

174. ВУЧО, Јулијана

Образовање наставника страних језика / Julijana Vučo // Filološke studije... – 89–110. | Riassunto

175. ВУЧО, Јулијана

Српски као страни у раном и адолесцентном узрасту / Јулијана Вучо // Српски као страни... – 99–110. | Summary

176. ГЕЦ, Грета

The Art of Conversation or Teach to Learn / Greta Goetz // ELLSII75 Proceedings... 2. – 185–192.

177. ГИНИЋ, Јелена*

Родничок 4 : руски језик за четврти разред основне школе : приручник за наставнике / Јелена Гинић, Анита Тешић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. – 190.

178. ГОЛУБОВИЋ, Биљана

Психолингвистички приступ дефлексионом систему у настави српског као страног језика / Биљана Голубовић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 475–484. | Zusammenfassung

179. ГОЉАК, Светлана

Тематски аудио речник у настави српског као страног језика / Светлана Гољак // Српски као страни... – 165–172. | Резюме

180. ГРКАЈАЦ, Милијана

Waltz Through Your English : English in Musicology and Ethnomusicology / Milijana Grkajac. – Београд : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2007. – 204.

181. ГРКАЈАЦ, Милијана

Jazz up Your English II : udžbenik engleskog jezika za studente II godine Fakulteta muzičke umetnosti / Milijana Grkajac. – 2. izd. – Београд : Zavod za udžbenike, 2007. – 193.

182. ДАМЉАНОВИЋ, Дара

Prilog proučavanju savremenog udžbenika stranog jezika struke : lingvodidaktički kriterijumi za izbor tekstova / Dara Damljanović // Philologia. – 4 (2006), 67–75. | Резюме

183. ДАСКАЛОВИЋ, Јелена

Збирка тестова из немачког језика са решењима / Јелена Даскаловић, Соња Узелац. – Београд : Филолошки факултет, 2007. – 180.

184. ДЕЛИБЕГОВИЋ, Нихада

False Friends as a Source of Trouble for Bosnian Learners of English / Nihada Delibegović // ELLSII75 Proceedings... 2. – 111–117.

185. ДЕШИЋ, Милорад

Српски језик као страни у теорији и пракси / Милорад Дешић // Шездесет година : 1... – 267–271. | Summary

186. ДИКЕР, Крег

Watch'a say? : the Brass Tack Realities Underlying the CEF / Craig L. Dicker // ELLSII75 Proceedings... 2. – 27–39.

187. ДИМИТРИЈЕВИЋ, Марта

Dr Seuss : glasovi i učenje jezika kod dece / Marta Dimitrijević // Glas u jeziku... – 41–52. | Summary

188. ДИМИТРИЈЕВИЋ, Марта

Repetition in Non–Native Speaker Writing / Marta Dimitrijević // ELLSII75 Proceedings... 2. – 167–175.

189. ДИМИТРИЈЕВИЋ, Наум

English Grammar Tests : збирка тестова за енглески језик / Наум Димитријевић, Карин Радовановић. – Београд : Завод за уџбенике, 2007. – 90.

190. ДИМИТРИЈЕВИЋ, Наум

Your First English Tests : збирка тестова за енглески језик / Наум Димитријевић, Карин Радовановић. – Београд : Завод за уџбенике, 2007. – 137.

191. ДИМИТРИЈЕВИЋ, Наум

Test and Expand Your Vocabulary : збирка тестова за енглески језик / Наум Димитријевић, Карин Радовановић. – Београд : Завод за уџбенике, 2007. – 144.

192. ДИМИТРИЈЕВИЋ, Наум

Test Your English : збирка тестова за енглески језик / Наум Димитријевић, Карин Радовановић. – Београд : Завод за уџбенике, 2007. – 80.

193. ДИМКОВИЋ-ТЕЛЕБАКОВИЋ, Гордана

English in Transport and Traffic Engineering / Gordana Dimković-Telebaković. – Beograd : Saobraćajni fakultet, 2006. – 421. | Уп. 311

194. ДИМКОВИЋ-ТЕЛЕБАКОВИЋ, Гордана

Testovi, zadaci i teme iz engleskog jezika / Gordana Dimković-Telebaković. – Beograd : Saobraćajni fakultet, 2006. – 205. | Уп. 311

195. DEUTSCH für Jugendliche : њемачки језик за 8. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Cvijeta Šmit, Ana Babić, Ildko Vračarić, Ivanka Fajfer–Čagorović. – Istočno Sarajevo : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva ; Beograd : Zavod za udžbenike, 2007. – 70.

196. ДРАЖИЋ, Јасмина

Место граматике у учењу српског језика као страног / Јасмина Дражић // Неговање српског језика... – 197–215.

197. ДРАЖИЋ, Јасмина

Место и улога творбе речи у минималном речнику српског језика као страног / Јасмина Дражић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 233–237.

198. ДРАЖИЋ, Јасмина

Теоријски оквир за израду minimalnog rečnika kolokacija srpskog jezika kao stranog / Јасмина Дражић // Синтаксичка истраживања... – 168–174. | Summary

199. ДУРБАБА, Оливера

Dokumentarizacija nastavnih i vannastavnih aktivnosti studenata kao osnov za obračunavanje kreditnih poena / Olivera Durbaba // Filološke studije... – 13–20. | Zusammenfassung

200. ДУРБАБА, Оливера

О неким modelima inicijalnog obrazovanja nastavnika nemačkog jezika i razvoju bazičnih nastavničkih kompetencija / Olivera Durbaba // Uloga nastavnika... – 169–176. | Zusammenfassung

201. БАКО, Мима

Glagolske tabele : italijanski : pregledno i jasno / Mima Đako i Laura Kraft. – 2. izd. – Beograd : Klett, 2007. – 104.

202. БОКИЋ, Данка

Error Analysis and Communication / Danka Đokić // ELLSII75 Proceedings... 2. – 89–99.

203. БОРОВИЋ, Данијела

Uloga nastavnika u podsticanju autonomije u učenju stranog jezika / Danijela Đorović // Uloga nastavnika... – 81–94. | Summary

204. БУРИЋ, Радмила

A Student's Workbook of English Grammar / Radmila Đurić, Radmila B. Šević. – Novi Sad : Filozofski fakultet : Futura publikacije, 2006. – 191.

205. БУРОВИЋ, Татјана

Енглески за економисте IV / Татјана Ђуровић. – 8. допуњено изд. – Београд : Центар за издавачку делатност Економског факултета, 2006. – 239.

206. БУРОВИЋ, Татјана

English Practice in Economics and Business / Tatjana Đurović, Nadežda Silaški. – 8. izd. – Beograd : Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2007. – 227.

207. БУРОВИЋ, Татјана

English Practice in Economics and Business / Tatjana Đurović, Nadežda Silaški. – 9. izd. – Beograd : Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2007. – 227.

208. ELLSII75 Proceedings : English Language and Literature Studies : Interfaces and Integrations : International Conference to Mark the 75th Anniversary of the English Department, Faculty of Philology, University of Belgrade. 2 / ed. Katarina Rasulić and Ivana Trbojević. – Belgrade : University, Faculty of Philology, 2007. – 375.

209. ENGLISH Student's Book 1 : For Work and the Future. – Bar : Fakultet za poslovni menadžment, 2007. – 143.

210. ЖИВАНИЋ, Љубица

Srpski jezik za strance 2 : srednji tečaj : radna sveska / Ljubica Živanić, Maša Selimović-Momčilović. – 4. izd. – Beograd : Institut za strane jezike, 2007. – 43.

211. ЖИРОПАЋА, Љубомир

Рано учење страних језика / Љубомир Жиропаћа // ВиО. – 3 (2007), 30–44.

212. ЗАЛАД, Гордана

Computer Mediated ESP Teaching in Distributed–Learning Environments / Gordana Zalad // ELLSII75 Proceedings... 2. – 331–339.

213. ЗВЕКИЋ-ДУШАНОВИЋ, Душанка

Језички модели за исказивање жеље и потребе у настави српског као нематерњег језика / Душанка Звекић-Душановић // КњЈ. – 53, 1–2 (2006), 159–171.

214. ЗЕНЧУК, Валентина

Културолошки аспект у настави српског као страног за Русе / Валентина Зенчук // Српски као страни... – 139–143. | Резюме

215. ИПСИЛАНДИС, Георг

Decoding the Monster : Exploiting Internet Resources for Language Education / George S. Ypsilandis, Katerina Zourou // ELLSII75 Proceedings... 2. – 227–241.

216. ИСКИЈЕРДО-ТОДОРОВИЋ, Силвија

Početni tečaj španskog jezika : sa rečnikom / Silvia Izquierdo-Todorović. – 10. izmenjeno i dopunjeno izd. – Beograd : Naučna KMD, 2006. – 354.

217. ЈАЊИЋ, Споменка

Italijanski jezik : esercizi I e II / Spomenka Janjić, Mileva Grujičić, Marina Radić. – Beograd : Univerzitet Singidunum, 2007. – 148.

218. ЈАЊИЋ, Споменка

Italijanski jezik : esercizi III e IV / Spomenka Janjić, Mileva Grujičić, Marina Radić. – Beograd : Univerzitet Singidunum, 2007. – 52.

219. ЈАЊИЋ, Споменка

Quadreno italiano I e II / Spomenka Janjić. – Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2006. – 220.

220. ЈАЊИЋ, Споменка

Quaderno italiano I e II / Spomenka Janjić. – Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2007. – 219.

221. ЈАЊИЋ, Споменка

Quaderno italiano III e IV / Spomenka Janjić. – Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2006. – 153.

222. ЈЕЛИЋ-КУБУРИДОУ, Марица

Примена музике и dvd-а у програмираној настави српског као страног језика / Марица Јелић-Кубуридоу // Српски као страни... – 201–206. | Summary

223. ЈЕРКОВИЋ, Јелена

ESP vs. EGP Students : Comparing Writing Skills / Jelena Jerković // Jezik, književnost, politika... – 439–450. | Rezime

224. ЈЕФТИЋ, Драгиња

English as a Foreign Language (EFL) at the Beginning of the XXI Century / Draginja Jević // New Perspectives... – 202–212.

225. ЈЕФТИЋ, Драгиња

The Foreign Language Teacher : the Shanged Role in the Classroom / Draginja Jević // Uloga nastavnika... – 213–236. | Apstrakt

226. ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Deutsch Special 1 : Lehrbuch für Übersetzer : C1–C2 / Zoran R. Jovanović. – Beograd : Društvo za obrazovanje odraslih, 2007. – 422.

227. ЈОВКОВИЋ, Љиљана

English for Business Purposes / Ljiljana Jovković. – 2. prošireno izd. – Novi Sad : Privredna akademija, 2006. – 285.

228. ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица

Говоримо српски : уџбеник српског језика за странце / Јелица Јокановић-Михајлов, Весна Ломпар. – 4. изд. – Београд : Међународни славистички центар, 2007. – 96.

229. ЈУРКОВИЋ, Виолета

ESP Vocabulary : Are We Teaching the Right Thing? / Violeta Jurković // ELLSII75 Proceedings... 2. – 317–329.

230. КАНТАР, Наталија

Talk Talk 1 : енглески језик за 5. разред основне школе : приручник за наставнике : прва година учења / Наталија Кантар, Ида Добријевић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 126.

231. КЕРАМЕЛА, Ник

Literature and Language Teaching Seen Through Textual and Discourse Analysis / Nick Ceramella // *New Perspectives...* – 12–28.

232. КЕРНИЧАН, Леонтина

English Language in Pharmacy Practice / Leontina Kerničan. – Београд : Grafopan, 2006. – 461.

233. КИМ, Ун-Хе

Српска граматика за корејске студенте : Почетна српска граматика / Ким Сонг-Хван. – Сеул : Хангук универзитет за стране студије, 2005. – 166. / Ун-Хе Ким // *КњЈ.* – 53, 1–2 (2006), 191–195.

Приказ

234. КИРШОВА, Маријана

Говорим по руски и переводим : приручник за говорне вјежбе и превод са српског на руски и са руског на српски / Маријана Киршова, Драгана Керкез. – Подгорица : Универзитет Црне Горе, 2006. – 137. | Уп. 401

235. КИТИЋ, Слободанка

An Introduction to Methodology of English Language Teaching / Slobodanka Kitić. – Niš : Faculty of Philosophy, 2007. – 187.

236. КИТИЋ, Слободанка

Nastavnik u nastavi stranog jezika / Slobodanka Kitić // *Uloga nastavnika...* – 33–54. | Summary

237. КИТИЋ, Слободанка

Reforma filoloških studija / Slobodanka Kitić // *Filološke studije...* – 151–160. | Abstract

238. КЛАЈН, Иван

Grammatica della lingua serba / Ivan Klajn. – Београд : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2007. – 275.

239. КЛАЈН, Иван

Грамматика српског језика за странце / Иван Клајн. – Београд : Завод за уџбенике, 2006. – 282. – (Сербика ; 2)

240. КЛИКОВАЦ, Душка

Предлошка значења у настави српског језика као страног : случај предлога у и на / Душка Кликовац // *Српски као страни...* – 47–63. | Summary

241. КОВАЧЕВИЋ, Катарина

Improving English : Teacher's Book / Катарина Ковачевић, Гордана Марковић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 127.

242. КОЛОМБО, Фредерика

Italijanski za tri meseca : udžbenik / Federika Kolombo i Emanuela Mari u saradnji sa Marinom Varuco ; prevod Aleksandra Begović i Suzana Petrović. – 2. izd. – Београд : Klett, 2007. – 170.

243. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Лексика и семантизација : тематска условљеност лексике и њена семантизација у настави руског језика / Вучина Раичевић. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 194. / Ксенија Кончаревић // Славистика. – 11 (2007), 416–418.

Приказ | Уп. 343

244. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Лингвокултуролошка презентација ономастичке лексике у настави српског језика и инословенској средини / Ксенија Кончаревић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 441–451. | Резюме

245. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Нови концепт русистичких студија: од визије до конкретних корака / Ксенија Кончаревић // *Filološke studije...* – 35–50. | Резюме

246. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

О једном лингвокултуролошком моделу дескрипције и дедакције презентације лексике : модел лингвокултуролошког поља у настави лексике српског језика као страног / Ксенија Кончаревић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 439–447. | Резюме

247. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

О неким комуникативним, конструктивним, организационим и гностичким компетенцијама наставника страног језика : прилог расветљавању проблема интеракције наставника и уџбеника / Ксенија Кончаревић // *Uloga nastavnika...* – 17–32. | Резюме

248. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

О неким параметрима структурно–садржинског обликовања уџбеника српског језика као страног у инословенској средини / Ксенија Кончаревић // *Српски као страни...* – 73–82. | Резюме

249. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Прилог дискусији о актуелним уџбеницима и приручницима за наставу руског језика / Ксенија Кончаревић // Славистика. – 10 (2006), 424–427.

250. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Уџбеничко наслеђе Петра Митропана / Ксенија Кончаревић // Славистика. – 11 (2007), 27–36. | Резюме

251. КОРОШОВА, Мариена

Průručka k učebnicovému kompletu zo slovenského jazyka : pre 4. ročník základnej školy / Mariena Korošová, Vlasta Werleová, Zuzana Týrová. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 124.

252. КОСТИЋ, Димитрије

Engineering English : izbor engleskih tekstova : udžbenik engleskog jezika / Dimitrije Kostić. – 9. izd. – Београд : Машињски факултет Универзитета, 2006. – 183.

253. КРАЈИШНИК, Весна

„Потребна“ лексика у рјечнику прага знања српског као страног језика / Весна Крајишник // *Српски као страни...* – 195–200. | Summary

254. КРСМАНОВИЋ, Ивана

Engleski jezik II : skripta / Ivana Krsmanović. – Čačak : Viša tehnička škola, 2006. – 129.

255. КУИНГ, Гу

Kineski jezik : udžbenik kineskog jezika za treću godinu studija / Gu Qing, Mirjana Pavlović, Jin Xiaolei, Jin Zhigang, Radoslav Pušić ; sa kineskog jezika prevela Mirjana Pavlović.

– Beograd : Filološki fakultet ; Kina : Kancelarija za učenje kineskog jezika kao stranog, 2006. – 312.

256. КУЛИЋ, Данијела

The English Language Classroom : Deadly Theatre or Living Theatre? / Danijela Kulić // ELLSII75 Proceedings... 2. – 75–85.

257. ЛАЗАРЕВИЋ, Нина

Assessing Speaking / Nina Lazarević // ELLSII75 Proceedings... 2. – 243–253.

258. ЛАЗИЋ, Душица

English for Students of Medicine / Dušica Lazić. – Kragujevac : Medicinski fakultet, 2007. – 351.

259. ЛАИНОВИЋ-СТОЈАНОВИЋ, Надежда

Лекторске вежбе : руски језик I и руски језик II / Дејан Марковић. – Ниш : Филозофски факултет, 2006. – 153. / Надежда Лаиновић-Стојановић // Славистика. – 11 (2007), 422–423.

Приказ | Уп. 272

260. ЛАКИЋ, Игор

Izazovi i iskustva u nastavi stručnog prevođenja na postdiplomskim specijalističkim studijama / Igor Lakić i Jelena Pralas // Uloga nastavnika... – 105–114.

261. ЛАШКОВА, Лили

Клонирање српскохрватског језика и дидактички проблеми у иностраној аудиторiji / Лили Лашкова // Српски као страни... – 239–242. | Summary

262. ЛЕТИЋ-ГЛИШИЋ, Гордана

Kontakte 5 : приручник за наставнике : немачки језик за 5. разред основне школе : пета година учења / Гордана Летић-Глишић, Јасна Мајсторовић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 75.

263. ЛЕТИЋ-ГЛИШИЋ, Гордана

Kontakte 8 : nemački jezik za 8. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike : Lehrhandbuch / Gordana Letić-Glišić, Svetlana Pantelić. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 60.

264. ЛОМПАР, Весна

Неличне заменице и заменички прилози у настави српског језика као иностраног / Весна Ломпар // Српски као страни... – 131–138. | Summary

265. ЛОПЕЗ-САНЧЕЗ, Марија Енграсија

Španski za tri meseca : udžbenik / Marija Engrasija Lopez Sančes u saradnji sa Dominik Nisler ; prevod Olga Lazić. – 2. izd. – Beograd : Klett, 2007. – 170.

266. ЉУБИЧИЋ, Гордана

Енглески језик за студенте учитељског факултета : текстови и вежбања / Гордана Љубичић. – Ужице : Учитељски факултет, 2006. – 208.

267. МАКСИЋ, Иванка

Nemački jezik I i II / Ivanka Maksić. – Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2006. – 213.

268. МАКСИЋ, Иванка

Nemački jezik I i II / Ivanka Maksić. – Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2007. – 213.

269. МАКСИЋ, Иванка

Nemački jezik III i IV / Ivanka Maksić. – Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžemnt i osiguranje, 2006. – 185.

270. МАЛТЕЗ, Ксенија

Grammar Practice : gramatičke vežbe iz engleskog jezika za studente Megatrend Univerziteta / Ksenija Maltez. – Beograd : Megatrend univerzitet, 2006. – 147.

271. МАРИНКОВИЋ, Небојша

Граматички минимум или минимална граматика? / Небојша Маринковић // Српски као страни... – 111–119. | Summary

272. МАРКОВИЋ, Дејан

Лекторске вежбе : руски I и руски II : уроци разговорной практики по рускомју језику для сербоговорящих студентов / Дејан Марковић. – Ниш : Филозофски факултет, 2006. – 153. | Уп. 259

273. МАРКОВИЋ, Јелена

Reading Defined as a Linguistic and Cognitive Process / Jelena Marković // ELLSII75 Proceedings... 2. – 149–157.

274. МАРКОВИЋ, Љиљана

New English for Modern Politicians / Ljiljana Marković. – Niš : Odbor za građansku inicijativu : Zograf, 2006. – 231.

275. МАРОЈЕВИЋ, Милена

Руски пословни језик : уџбеник за више пословне школе и економске факултете / Милена Маројевић. – Београд : Београдска пословна школа, 2006. – 348.

276. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

О наставном програму српског језика као страног / Радмило Маројевић // Српски као страни... – 325–339. | Резюме

277. МАРТИНЕЗ, Франсиско Хавијер Антон

Novi španski bez muke / Francisco Javier Antón Martínez ; preveo i prilagodio Branko Rakić. – Novi Sad : Riznica lepih reči, 2007. – 476.

278. МАТИЋ, Гордана

Business English Practice Tests / Gordana Matić, Ana Kovačević. – Beograd : Fakultet organizacionih nauka, 2007. – 396.

279. МАТИЋ, Јелена

Teaching EFL Writing : a Case Study / Jelena Matić, Ivana Čorbić // ELLSII75 Proceedings... 2. – 177–184.

280. МАТИЋ, Радмила

Medicinska terminologija : latinski jezik : za studente medicine / Radmila Matić, Slavko Matić. – Beograd : Elit medica, 2006. – 226.

281. МИЈУШКОВИЋ, Марија

The Role of Culture Within the Second Language Classroom / Marija Mijušković // New Perspectives... – 235–240.

282. МИЛАНОВИЋ, Мирјана

The Importance of Cultural Content in Teaching English for Specific Purposes / Mirjana Milanović // ELLSII75 Proceedings... 2. – 311–316.

283. МИЛАТОВИЋ, Биљана

Introducing Culture Through Games to an EFL Class / Biljana Milatović // *New Perspectives...* – 228–234.

284. МИЛАТОВИЋ, Биљана

Iskustva nastavnika u početnoj nastavi engleskog jezika u Crnoj Gori / Biljana Milatović // *Uloga nastavnika...* – 307–315. | Summary

285. МИЛАТОВИЋ, Биљана

Obuka nastavnika za početnu nastavu engleskog jezika / Biljana Milatović // *Filološke studije...* – 111–118. | Abstract

286. МИЛИЋ, Мира

English in Sports / Mira M. Milić. – 2. izd. – Novi Sad : Prometej, 2007. – 255.

287. МИЛИЋЕВИЋ-ДОБРОМИРОВ, Наташа

Učimo srpski 2 : srpski jezik za strance : srednji nivo / Nataša Milićević-Dobromirov, Ljiljana Ćuk, Nataša Radulović. – 2. izd. – Novi Sad : Azbukum : Ljubitelji knjige, 2006. – 172.

288. МИЛОВАНОВИЋ, Ана

Савремене методе и нови приступи у учењу српског као страног језика / Ана Миловановић // *Српски као страни...* – 91–98. | Summary

289. МИТРОВИЋ, Анђелка

Glottodidaktičko obrazovanje nastavnika arapskog jezika : izbor ili imperativ / Anđelka Mitrović // *Uloga nastavnika...* – 121–138. | Summary

290. МИТРОВИЋ, Анђелка

Reforma nastave arapskog jezika / Anđelka Mitrović // *Filološke studije...* – 51–72. | Summary

291. МИТРОВИЋ, Силва

First Year English / Silva Mitrović. – 2nd ed. – Beograd : Univerzitet Singidunum, 2007. – 193.

292. МИТРОПАН, Петар

Први уџбеници руског језика у Србији / Петар Митропан // *100 година...* – 37–49.

293. МИЋИЋ, Софија

Collocations in Teaching English for Specific Academic Purposes / Sofija Mičić // *ФП.* – 33, 2 (2006), 131–139. | Резиме

294. МИЋИЋ, Софија

English for Medical Academic Purposes / Sofija Mičić. – 2. izd. – Beograd : Zavod za udžbenike, 2007. – 324.

295. МИХАИЛОВИЋ, Љиљана

Engleski u 100 lekcija : sa ključem za prevode i rešenja zadataka / Ljiljana Mihailović. – Beograd : Naučna KMD, 2007. – 351.

296. МИХАЈЛОВИЋ, Јелена

Језик и туризам у контексту друштвених прилика / Јелена Михајловић // *Славистика.* – 11 (2007), 238–243. | Резюме

297. МИХАЈЛОВИЋ, Јелена

Руски језик : за факултете и високе школе економско–туристичко–угоститељског смера : почетни ниво учења–интензивни курс / Јелена Михајловић. – Београд : Завод за уџбенике, 2007. – 315.

298. МОУТИ, Ана

Specifying the Appropriate Balance Among the Language Test Evaluation Criteria / Anna Mouti // ELLSII75 Proceedings... 2. – 275–282.

299. МРКАЉ, Зора

Проблем проучавања српског језика као страног у почетној групи / Зора Мркаљ // Српски као страни... – 227–238. | Summary

300. МУМИН, Марија

Nastavnik kao organizator, pomoćnik i tutor u nastavi engleskog jezika na ranom predškolskom uzrastu / Marija Mumin // Uloga nastavnika... – 301–306. | Summary

301. НЕНЕЗИЋ, Зорана

Easy 2 : engleski jezik za 2. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Zorana Nenezić. – 2. izd. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 198.

302. НЕНЕЗИЋ, Зорана

Easy 4 : engleski jezik za 4. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Zorana Nenezić, Ljubinka Simidrijević, Ida Dobrijević. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 119.

303. НЕНЕЗИЋ, Зорана

Easy English : енглески језик за 4. разред основне школе : приручник за наставнике / Зорана Ненезић, Љубинка Симидријевић. – Источно Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 127.

304. НЕНЕЗИЋ, Зорана

Easy English : engleski jezik za 5. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Zorana Nenezić, Ljubinka Simidrijević, Ida Dobrijević. – Istočno Sarajevo : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva ; Beograd : Zavod za udžbenike, 2007. – 118.

305. НЕНЕЗИЋ, Зорана

Priručnik za nastavnike : engleski jezik za treći razred osnovne škole / Zorana Nenezić, Ljubinka Simidrijević. – Istočno Sarajevo : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2007. – 55.

306. НЕСТОРОВИЋ, Зорица

Примери примене садржаја из књижевности у настави српског језика као страног / Зорица Несторовић // Српски као страни... – 207–216. | Summary

– НИКОЛИЋ, Наташа

Двојезичност у школи | Уп. 1103

307. НИКЧЕВИЋ-БАТРИЋЕВИЋ, Александра

Jezik književnog teksta : izazov u reformisanoj nastavi / Aleksandra Nikčević-Batrićević, Marija Knežević // Uloga nastavnika... – 157–162.

308. НОВАКОВ, Предраг

Mentorski rad u reformisanoj nastavi stranog jezika na univerzitetu / Predrag Novakov // Uloga nastavnika... – 139–146. | Summary

309. НОВАКОВ, Предраг

Prva iskustva o jezičkim kursovima u reformisanoj univerzitetskoj nastavi / Predrag Novakov // Filološke studije... – 73–82. | Summary

310. НОВАКОВ, Предраг

Translation and English Language Teaching / Predrag Novakov // ELLSII75 Proceedings... 2. – 57–63.

311. НОВАКОВ, Предраг

Udžbenici za engleski jezik na Saobraćajnom fakultetu u Beogradu : English in Transport and Traffic Engineering / Gordana Dimković–Telebaković. – Beograd : Saobraćajni fakultet, 2006. – 421; Testovi, zadaci i teme iz engleskog jezika / Gordana Dimković–Telebaković. – Beograd : Saobraćajni fakultet, 2006. – 205. / Predrag Novakov // Philologia. – 5 (2007), 141–143. Приказ | Уп. 193, 194

312. ОБРАДОВИЋ, Радмила

Narodi i države u francuskim priručnicima za učenje francuskog kao stranog jezika / Radmila Obradović // Jezik, književnost, politika... – 379–401. | Summary

313. ПАВЛОВИЋ, Ирена

Gramatika engleskog jezika sa vežbanjima / Irena Pavlović. – Beograd : Policijska akademija, 2006. – 145.

314. ПАВЛОВИЋ, Ирена

Izbor engleskih tekstova sa vežbanjima : praktikum / Irena Pavlović, Dragoslava Mićović. – Beograd : Policijska akademija, 2006. – 186.

315. ПАПАКОНСТАНТИНОУ, Мелина

Proper Names in LSP Vocabularies : a Classification of Electrical Engineering, Electronics Eponyms and Their Didactic Potencial / Melina Papaconstantinou // ELLSII75 Proceedings... 2. – 341–353.

316. ПАПОВИЋ, Јулијана

Novi vidovi nastavne prakse i potrebna nastavnička kompetencija / Julija Papović // Uloga nastavnika... – 95–98.

317. ПАСИА, Анастасија

Attitudes and Stereotypes : Do They Influence Second Language Acquisition? / Anastasia Pasia // ELLSII75 Proceedings... 2. – 135–146.

318. ПАУНОВИЋ, Татјана

Da li je fonetika – fonetika? Šta je potrebno nastavniku jezika? / Tatjana Paunović // Uloga nastavnika... – 235–244. | Summary

319. ПАУНОВИЋ, Татјана

English Phonetics and Phonology : For Serbian EFL Students / Tatjana Paunović. – Niš : Filozofski fakultet, 2007. – 373. + CD–ROM

320. ПАУНОВИЋ, Татјана

Professor Higgins Is Not Yet Out : or Why Do We Teach Phonetics? / Tatjana Paunović // ELLSII75 Proceedings... 2. – 47–55.

321. ПАУНОВИЋ–ШТАЈН, Радмила

How Musicians Speak English / Radmila Paunović–Štajn // ELLSII75 Proceedings... 2. – 303–310.

322. ПЕЈОВИЋ, Анђелка

Hablamos? 1 : шпански језик за 5. разред основне школе : прва година учења : приручник за наставнике / Анђелка Пејовић, Маја Андријевић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 72.

323. ПЕЈОВИЋ, Анђелка

Hola, Amigos! : španski jezik za 4. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Anđelka Pejović, Maja Andrijević, Jenny T. Perdomo González. – Beograd : Zavod za udžbenike, 2006. – 38.

324. ПЕНДЛБЕРИ, Цонатан

Enjoying English : engleski jezik 8 : priručnik za nastavnike / Jonathan Pendlebury, Katarina Kovačević. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 166.

325. ПЕНДЛБЕРИ, Цонатан

Enjoying English 5 : енглески језик за 5. разред основне школе : приручник за наставнике / Jonathan Pendlebury, Зорана Ненезић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 154.

326. ПЕШИНОВА, Лидија

Srpski za strance : testovi, vežbanja, igre : priručnik za lektoare i studente srpskog jezika / Pavle Ćosić. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2004. / Lidia Pešinová // LA. – 7, 14 (2006).
Приказ

327. ПИЉИЋ, Јасна

Basic English with Grammar / Jasna Piljić. – Beograd : Beogradska poslovna škola, 2006. – 348.

328. ПИЉИЋ, Јасна

Business and Computer English with Correspondence / izbor i obrada tekstova Jasna Piljić, vežbanja Tatjana Marković. – Beograd : Beogradska poslovna škola, 2006. – 313.

329. ПИЉИЋ, Јасна

Business and Computer English with Correspondence / Jasna Piljić, Tatjana Marković. – 3. izd. – Beograd : Beogradska poslovna škola, Visoka škola strukovnih studija, 2007. – 313.

330. ПИЉИЋ, Јасна

Business English with Correspondence / izbor i obrada tekstova Jasna Piljić, vežbanja Tatjana Marković. – 4. izd. – Beograd : Beogradska poslovna škola, 2006. – 244.

331. ПИПЕР, Предраг

Орбита 1 : руски језик за 5. разред основне школе : приручник за наставнике / Предраг Пипер, Марина Петковић, Светлана Мирковић. – Београд : Завод за уџбенике, 2007. – 124.

332. ПИПЕР, Предраг

Орбита 4 : руски језик за 8. разред основне школе : приручник за наставнике / Предраг Пипер, Марина Петковић, Светлана Мирковић. – Београд : Завод за уџбенике, 2007. – 103.

333. ПИРСЛ, Даница

Rhetorical Structures Across Cultures : One or Multi Scientific Discourses / Danica Pirsil // New Perspectives... – 279–301.

334. ПОПОВИЋ, Душанка

Шта је ново у настави језика / Душанка Поповић // ВиО. – 4 (2007), 35–46.

335. ПОПОВИЋ, Људмила

Родничок 5 : руски језик за пети разред основне школе : 5. година учења : приручник за наставнике / Људмила Поповић, Јелена Гинић. – Београд : Завод за уџбенике, 2007. – 211.

336. ПРЊАТ, Зорица

Engleski jezik I / Zorica Prnjat, Vladimir Petković. – Beograd : Fakultet za trgovinu i bankarstvo „Janičići i Danica Karić“, 2006. – 216.

337. ПРЋИЋ, Твртко

The Whats and Hows of Teaching Translation to ENFL University Studies / Tvrtko Prčić // ELLSII75 Proceedings... 2. – 65–73.

338. РАДИСАВЉЕВИЋ, Тања

Немачки практични речник за почетнике / Тања Радисављевић. – Крагујевац : Лого, 2007. – 96.

339. РАДИЋ, Првослав

Форме представљања и повратни глагол *zvaiiti se* у методици наставе српског језика као страног / Првослав Радић, Ун–Хе Ким // Српски као страни... – 39–46. | Summary

340. РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Elements of Culture at the Elementary Level of Learning English / Biljana Radić-Bojanić // New Perspectives... – 220–227.

341. РАИЧЕВИЋ, Вучина

Компетенције савременог наставника страног језика / Вучина Раичевић // Uloga nastavnika... – 69–80. | Резюме

342. РАИЧЕВИЋ, Вучина

Креативност и учење језика / Вучина Раичевић // Славистика. – 11 (2007), 320–331. | Резюме

343. РАИЧЕВИЋ, Вучина

Лексика и семантизација : тематска условљеност лексике и њена семантизација у настави руског језика / Вучина Раичевић. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 194. – (Едиција Монографије) | Уп. 243

344. РАИЧЕВИЋ, Вучина

Мотивациона функција социокултурних садржаја у уџбеницима руског језика / Вучина Раичевић // Славистика. – 10 (2006), 57–67. | Резюме

345. РАИЧЕВИЋ, Вучина

Прилози методици наставе руског језика : од теорије ка пракси : избор текстова из методике, методички практикум, избор из литературе / Вучина Раичевић. – Београд : Завет, 2006. – 182.

346. РАЈС, Кетрин

Needs and Barriers : Preliminary Findings From a National Survey of ESOL in Scotland / Catherine Rice // ELLSII75 Proceedings... 2. – 41–45.

347. РАЛЕВИЋ, Мирољуб

За препород руског у школама / Мирољуб Ралевић // ПР. – 15/16 (8. новембар 2007), 15.

348. РАПАЈИЋ, Валентина

Glas i reč : fonologija, nastava leksike i strategije učenja stranog jezika / Valentina Rapačić // Glas u jeziku... – 241–254. | Summary

349. РАПАЈИЋ, Валентина

Kolokacijske tematske grupe ljudskog lica i učenje engleskog jezika podržano računаром / Valentina Rapačić // Lice u jeziku... – 191–200. | Summary

350. РУСО, Паскал

Francuski za tri meseca : udžbenik / Paskal Ruso u saradnji sa Norom Enrike ; prevod Maja Jočić. – 2. izd. – Beograd : Klett, 2005. – 170.

351. СААВЕДРА, Димка

Настава српскога језика као страног за говорнике словенског језика аналитичког типа / Димка Сааведра // Српски као страни... – 297–310. | Summary

352. САВИЋ, Милица

Assessing Listening Comprehension / Milica Savić // ELLSII75 Proceedings... 2. – 255–266.

353. САВИЋ, Милица

English Phonology Workbook : for Serbian EFL Students / Milica Savić, Tatjana Paunović, Sonja Stojanović. – Niš : Filozofski fakultet, 2007. – 148. + CD–ROM

354. САМАРЏИЋ, Мила

Predlozi za inovacije u nastavi teorijskih predmeta na filološkim studijama : primer sintakse italijanskog jezika / Mila Samardžić // Filološke studije... – 21–34. | Riassunto

355. САМАРЏИЋ, Тања

Relation Between Lessons and Test Items in Designing Curricula / Tanja Samardžić // ELLSII75 Proceedings... 2. – 283–299.

356. СЕЛИМОВИЋ-МОМЧИЛОВИЋ, Маша

Srpski jezik 1 : početni tečaj za strance / Maša Selimović–Momčilović, Ljubica Živanić. – 6. izd. – Beograd : Institut za strane jezike, 2007. – 365.

357. СИЛАШКИ, Надежда

Енглески за економисте I, II / Надежда Силашки, Татјана Ђуровић. – 6. допуњено изд. – Београд : Центар за издавачку делатност Економског факултета, 2006. – 215.

358. СИЛАШКИ, Надежда

Engleski za ekonomiste I, II / Nadežda Silaški, Tatjana Đurović. – 7. izd. – Beograd : Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2007. – 215.

359. СИЛАШКИ, Надежда

Енглески за економисте III / Надежда Силашки. – 9. измењено и допуњено изд. – Београд : Центар за издавачку делатност Економског факултета, 2006. – 141.

360. СИЛАШКИ, Надежда

English Grammar for Economists / Nadežda Silaški, Tatjana Đurović. – 8. izd. – Beograd : Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2007. – 251.

361. СМИТ, Кари

Perspectives on Teacher Evaluation / Kari Smith // ELLSII75 Proceedings... 2. – 195–211.

362. СОКОЛОВА, Ирина

ELT in the Multicultural Environment of Latvia / Irina Sokolova // New Perspectives... – 241–252.

363. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Antológia bilingvizmu / zos. Jozef Štefánik. – Bratislava : Academic Electronic Press, 2004. – 294. / Далибор Соколовић // Славистика. – 10 (2006), 377–381.

Приказ

364. СПАСИЋ, Драгана

Reconsidering Quality of Language Learning in Schools / Dragana Spasić // Uloga nastavnika... – 199–212.

365. СРПСКИ као страни језик у теорији и пракси : зборник радова / гл. ур. Милорад Дешић. – Београд : Министарство просвете и спорта Републике Србије : Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 2007. – 343.

366. СТЕВИЋ, Слободан

Ја на српском / Слободан Стевић // Српски као страни... – 13–37. | Summary

367. СТЕВИЋ, Слободан

Како проговорити на страном језику / Татјана Шотра. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 260. / Слободан Стевић // ФП. – 34, 1 (2007), 166–169. Приказ | Уп. 399

368. СТОЈАНОВИЋ, Смиљка

„Откривена“ и „скривена“ граматика / Смиљка Стојановић // Српски као страни... – 65–72. | Summary

369. СТОЈИЋ, Светлана

English for Second-Year Students of Philosophy and Sociology / Svetlana R. Stojić. – Beograd : Filozofski fakultet, 2006. – 121.

370. СТОЈИЋ, Светлана

English Through the Attitudinal Looking Glass / Svetlana Stojić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 451–461.

371. СТОЈКОВИЋ, Смиљка

Руски језик за бизнисмене : са речником / Смиљка Стојковић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 281.

372. ТАРАСЈЕВ, Андреј

Улога и значај музичког образовања у настави руског језика као страног / Андреј Тарасјев // 100 година... – 199–207.

373. ТИПСАРЕВИЋ-ЛУКИЋ, Иванка

Mother Tongue Interference : an Attempt at Minimisation / Ivanka Tipsarević-Lukić // ELLSII75 Proceedings... 2. – 101–110.

374. ТИПСАРЕВИЋ-ЛУКИЋ, Иванка

Teaching Is an Art and at the Same Time a Mission / Ivanka Tipsarević-Lukić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 27–30.

375. ТИРОВА, Зузана

Један човек, два језика / Јозеф Штефањик ; превела Зденка Валент-Белић. – Нови Сад : Media Art Service International, 2005. – 120. / Зузана Тирова // Славистика. – 10 (2006), 402–403.

Приказ | Уп. 400

376. ТОДАКА, Јуичи

Extensive Phonetic Training in Tandem with Shadowing / Yuichi Todaka // New Perspectives... – 262–267.

377. ТОНИЋ, Ана

Engleski jezik / Ana Tonić. – Reprint izd. iz 1989. godine. – Beograd : Šumarski fakultet, 2006. – 199.

378. ТОЧАНАЦ-МИЛИВОЈЕВ, Душанка

Vademecum 8 : francuski jezik za 8. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Dušanka Točanaц-Milivojeв. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 113.

379. ТОЧАНАЦ-МИЛИВОЈЕВ, Душанка

Le français pour nous 1 : приручник за наставнике : француски језик за 5. разред основне школе : прва година учења / Душанка Точанац-Миљивојеv. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 127.

380. ТРАЈБ, Сајмон

Engleski : korak napred / Sajmon Trajb u saradnji sa Katjom Hald ; prevod Suzana Petrović. – Beograd : Klett, 2006. – 199. + CD-ROM

381. ТРЕНТЕР, Кејт

Engleski za tri meseca : udžbenik / Kejt Trenter u saradnji sa Simon Dijas i Klaudijom Hajdiker ; prevod Aleksandra Begović i Suzana Petrović. – 3. izd. – Beograd : Klett, 2005. – 170.

382. ULOGA nastavnika u savremenoj nastavi jezika : zbornik radova sa naučnog skupa „Uloga nastavnika u savremenoj nastavi jezika“ održanog u Nikšiću 26. i 27. maja 2005. godine / priredila Julijana Vučo. – Podgorica : Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, 2007. – 320.

383. ФИЛА, Весна

Jours : francuski jezik za IV razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Vesna Fila, Milica Golubović-Tasevska. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 136.

384. ФИЛА, Весна

Mots : francuski jezik za treći razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Vesna Fila, Milica Golubović-Tasevska. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 136.

385. ФИЛА, Весна

Présent : francuski jezik za 7. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Vesna Fila, Milica Golubović-Tasevska. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 120.

386. ФИЛИПОВИЋ, Јелена

Вредновање знања и организација испита из српског за странце према критеријумима међународних организација / Јелена Филиповић // Српски као страни... – 217–226. | Summary

387. ФИЛИПОВИЋ, Јелена

Теорија усвајања L2 и образовање наставника : да ли је могуће теоријска знања интегрисати у наставну праксу? / Јелена Филипковић // Улога наставника... – 61–68. | Summary

388. ФИЛОЛОШКЕ studije na reformisanom univerzitetu: zbornik radova sa naučnog skupa „Filološke studije na reformisanom univerzitetu“ održanog u Nikšiću 27. i 28. maja 2004. godine / priredila Julijana Vučo. – Podgorica : Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, 2006. – 187.

389. HURRA, wir lernen Deutsch! 1 : немачки језик за 5. разред основне школе : прва година учења : приручник за наставнике / Цвијета Шмит, Илдико Врачарић, Ана Бабић, Иванка Фајфер-Чагоровић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 153.

390. ЦАНИЋ, Милка

Serbien for Foreign Learners = Srpski jezik za strance : za englesko govorno područje. Book 1 / Milka Canić, Dragana Čečez-Pljukić ; prevodioci Ida Dobrijević, Olga Radosavljević. – Beograd : Jugovideo, 2006. – 376. + 10 elektronskih optičkih diskova (CD-ROM)

391. ЧАКОН–БЕЛТРАН, Рубен

Learner Autonomy in CALL : a Grammar–Checker for Spanish EFL Students / Rubén Chacón–Beltrán // ELLSII75 Proceedings... 2. – 267–273.

392. ЧУБРОВИЋ, Биљана

Govornik srpskog jezika u lavirintu engleskog izgovora i pravopisa / Biljana Čubrović // Lice u jeziku... – 7–14. | Summary

393. ЧУБРОВИЋ, Биљана

English Entrance Exam Practice 2 : Tests with Key and Explanatory Notes / Biljana Čubrović, Mirjana Daničić. – 2. izd. – Beograd : Philologia, 2007. – 121.

394. ЦАБАРПУР, Шадаб

The Impact of Providing Background Information Via Reading Short Texts vs. Class Discussion on the EFL Learners' Writing Ability / Shadab Jabbarpoor // New Perspectives... – 274–278.

395. ЦЕКСОН, Керол

Language and Literacy : Interfaces in Higher Education / Carole Jackson // ELLSII75 Proceedings... 2. – 213–225.

396. ШЕВИЋ, Радмила

Prekvalifikacija diplomiranih studenata drugih nastavničkih grupa za profesore engleskog jezika / Radmila B. Šević // Uloga nastavnika... – 55–60. | Summary

397. ШМАУЗ, Алојз

Nemački u 100 lekcija / Alojz Šmaus. – 26. izd. – Beograd : Prosveta, 2007. – 285.

398. ШМИТ, Цвијета

Du und Ich 4 : komm, wir gehen spielen! : nemački jezik za 4. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Cvijeta Šmit i dr. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 111.

399. ШОТРА, Татјана

Како проговорити на страном језику / Татјана Шотра. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 260. | Уп. 367

400. ШТЕФАЊИК, Јозеф*

Један човек, два језика / Јозеф Штефањик ; превела Зденка Валент-Белић. – Нови Сад : Media Art Service International, 2005. – 120. | Уп. 375

401. ШЋЕПАНОВИЋ, Славко

Путоказ за русисте : Говорим по руски и переводим : приручник за говорне вјежбе и превод са српског на руски и са руског на српски / Маријана Киршова, Драгана Керкез. – Подгорица : Универзитет Црне Горе, 2006. – 137. / Славко К. Шћепановић // ПР. – 3/4 (12. март, 2007), 23.

Приказ | Уп. 234

в) Контрастивна проучавања језика**402. АЈЦАНОВИЋ, Наташа**

Контрастивно проучавање руског и српског језика / Наташа Ајџановић // Славистика. – 11 (2007), 244–259. | Резюме

403. АЛЕКСИЋ, Мариана

Глаголска енантиосемија у српском и бугарском језику : компаративни приступ / Мариана Алексић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 467–475. | Summary

404. АЛЕКСИЋ, Мариана

Међујезичка српско–бугарска (бугарско–српска) лексичка хомонимија / Мариана Алексић. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 281. | Уп. 412

405. АНТОНИУ, Марија

Comparative Study of the Present Perfect in Modern Greek, French, English, Bulgarian and Spanish / Maria Antoniou // ELLSII75 Proceedings... 1. – 249–260.

406. АШИЋ, Тијана

О семантичком односу предлошких парова *devant–avant* и *derrière–après* у француском и њихових еквивалената у српском / Тијана Ашић, Веран Станојевић // СЈ. – 12 (2007), 127–139. | Summary

407. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Заједничке и диференцијалне особине допуна глагола перцепције у српском и македонском преводу „Јеванђеља по Марку“ и „Јеванђеља по Јовану“ / Жарко Бошњакковић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 55–74. | Summary

408. ВЕЛИЧКОВА, Славка

О нормирању неких граматичких и лексичких појава у српском језику у поређењу са бугарским језиком / Славка Величкова // НССУВД. – 36, 1 (2006), 459–465. | Резюме

409. ВОЈВОДИЋ, Дојчил

Об инфинитивних предложенијах с субјектом в дателном падеже в русском языке и их еквивалентах в сербском и польском / Дојчил Войводић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 557–579. | Резиме

410. ВОНИШ, Арно

Типолошке разлике између бугарског и македонског језика у поређењу са српским, хрватским и бошњачким језиком / Арно Вониш // Славистика. – 11 (2007), 169–173. | Резюме

411. ВУКИЋЕВИЋ, Весна

Контрастивна анализа глагола са семантичком компонентом *инијензијетей креиња* у руском и српском језику / Весна Вукићевић // Славистика. – 10 (2006), 153–159. | Резюме

412. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Међујезичка српско–бугарска (бугарско–српска) лексичка хомонимија / Мариана Алексић. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 281. / Даринка Гортан–Премк // ЈФ. – 63 (2007), 277–282.

Приказ | Уп. 404

413. БУКАНОВИЋ, Маја

Српско–словеначка међујезичка хомонимија / Маја Букановић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 477–483. | Summary

414. ЗВЕКИЋ-ДУШАНОВИЋ, Душанка

О српским конструкцијама с *implicitnim modalnim* глаголима и *njihovim mađarskim ekvivalentima* / Душанка Звекић–Душановић // Синтаксичка истраживања... – 175–188. | Summary

415. ИВАНЕНКО, Светлана

Ansatzpunkte zur Forschung im Bereich der interlingualen Funktionalstilistik gezeigt an der deutschen und ukrainischen Sprache / Svetlana Iwanenko // Стил. – 5 (2006), 27–39. | Резюме

416. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Нека поређења антропонимије у „Гњезненској були“ из 1136. г. и у „Дечанској повељи“ : Дх 1, Дх 2, Дх 3 / Гордана Јовановић // 110 година... – 31–36. | Streszczenie

417. КРИМЕР-ГАБОРОВИЋ, Сања

English Endocentric Nominal Compounds and Their Serbian Translation Equivalents / Saња Krimer-Gaborović // ELLSII75 Proceedings... 1. – 505–515.

418. КРСТИЋ, Ненад

О неким француским фразеологизмима и њиховим српским еквивалентима / Ненад Крстић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 413–427.

419. КРСТИЋ, Ненад

Francuski i srpski u kontaktu : strukture proste rečenice i prevođenje / Nenad Krstić. – Sremski Karlovci ; Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2007. – 269.

420. КУРТЕШ, Светлана

Grammaticalization of Reflexivity and Middleness : a Contribution to Srebo–Croat–English Contrastive Grammar / Svetlana Kurteš // ELLSII75 Proceedings... 1. – 233–247.

421. ЛЕВАШКЈЕВИЧ, Лукаш

Konfrontativni osvrt na sportsku leksiku u oblasti fudbala u srpskom i poljskom jeziku / Łukasz Lewaszkiwicz // ФП. – 33, 2 (2006), 153–165. | Summary

422. НОМАЧИ, Мотоки

О посесивно-резултативной конструкции в славянских языках : на материале польского языка в сравнении с другими славянскими языках / Мотоки Номачи // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 599–610. | Резиме

423. ОБУЋИНА, Предраг

Термин *podmiot* у синтакси польског језика и његови еквиваленти на српском / Предраг Обућина // 110 година... – 87–90. | Streszczenie

424. ПЕТРОНИЈЕВИЋ, Божинка

Wortbildung und Übersetzen : ein Beitrag zur Übersetzungsproblematik Kreativer Wortbildungsmuster aus dem Deutschen ins Serbische / Božinka Petronijević // CJ. – 11 (2006), 71–81. | Резюме

425. РАЈИЋ, Јелена

Análisis comparativo de los procedimientos de cita en serbio y en español / Jelena Rajić // CJ. – 11 (2006), 437–445.

426. СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Аорист у српском и у француском језику : семантичке и прагматичке разлике / Веран Станојевић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 123–135. | Summary

427. СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Неке последице различитог енкодирања имперфективности у природним језицима : случај имперфективног перфекта у српском и имперфекта у француском / Веран Станојевић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 99–111. | Summary

428. СТЕРНИН, И. А.

Контрастивные словари : проблемы практического создания / И. А. Стернин // ЈФ. – 62 (2006), 225–232. | Summary

429. ТИР, Михал

Творба именица женског рода од назива особа мушког рода у српском језику у поређењу са словачким / Михал Тир // НССУВД. – 36, 1 (2006), 379–385. | Zusammenfassung

430. ТОШОВИЋ, Бранко

Фонетско-фонолошке и акценатске разлике између српског, хрватског и бошњачког језика : разлике у проучености и проученост разлика / Бранко Тошовић // Славистика. – 11 (2007), 158–168. | Резюме

431. ТОШОВИЋ, Бранко

Фразеолошке разлике између српског, хрватског и бошњачког језика : прелиминаријум / Бранко Тошовић // Гласник ЦАНУ. – 25 (2007), 11–32. | Resumee

– ЧОВИЋ, Лариса

Културолошка и комуниколошка представа света на примерима руско-српских поредбених конструкција | Уп. 105

– ЧОВИЋ, Лариса

Културолошки и национално-комуниколошки стереотипи на примерима руско-српских поредбених конструкција | Уп. 106

432. ЧОВИЋ, Лариса

Проблеми значења невербалних порука у руском и српском језику : на материјалу драме А. П. Чехова „Ујка Вања“ / Лариса Раздобудко-Човић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 311–323. | Резюме

IV. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика

433. АБОВИЋ, Миомир

Dva pristupa tumačenju nastanka pojedinih padežnih nastavaka u praslovenskom jeziku / Miomir Abović // Гласник ЦАНУ. – 24 (2006), 89–97. | Summary

434. АЈДУКОВИЋ, Јован

Славянские студии / А. К. Смольская. – Одесса, 2001. / Jovan Ajduković // LA. – 7, 14 (2006).

Приказ

435. АЈДУКОВИЋ, Јован

Thematisches phraseologisches Wörterbuch der russischen Sprache beschreibung und charakterisierung des Menschen / Anke Levin–Steinmann. – Wiesbaden : Harrassowitz verlag, 1999. : тематический фразеологический словарь русского языка (описание и характеристика человека) / Јован Ајдуковић // LA. – 7, 14 (2006).

Приказ

436. АЈДУКОВИЋ, Јован

Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima : prilagodba posuđenica / Lejla Sočanac et al. – Zagreb : Globus, 2005. – 255. / Јован Ајдуковић // Стил. – 5 (2006), 398–402.

Приказ

– АЛЦАНОВИЋ, Наташа

Контрастивно проучавање руског и српског језика | Уп. 402

437. АЛАБУРИЋ, Јелица

Руски језик : за пословне људе у области спољне трговине и туризма (пословна и свакодневна комуникација) : текстови, дијалози, пословна кореспонденција, говорна етикета, речници термина / Вучина Раичевић. – Београд : Институт за економску дипломатију, 2005. – 269. / Јелица Алабурић // *Prevodilac*. – 26, 1–2 (2007), 59–60.

Приказ | Уп. 518

– АЛЕКСИЋ, Мариана

Българско–србски речник на лексикалните омоними | Уп. 1387

– АЛЕКСИЋ, Мариана

Глаголска енантосемија у српском и бугарском језику : компаративни приступ | Уп. 403

– АЛЕКСИЋ, Мариана

Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија | Уп. 404

438. АНИКИН, Александр

Из работы над дополнениями к „русскому Фасмеру“ / Александр Евгеньевич Аникин // *Словенска етимологија...* – 1–10. | Summary

– АНТониу, Мариа

Comparative Study of the Present Perfect in Modern Greek, French, English, Bulgarian and Spanish | Уп. 405

439. АПРЕСЈАН, Јуриј

Семантичке основе глаголног управлења / Юрий Д. Апресян // *ЗбМСС*. – 71/72 (2007), 49–62. | Summary

440. БАЈИЋ, Драгана

Algunas consencuencias gramaticales del aspecto vreal abierto en las lenuas eslavas / Dragana Bajić // *ФП*. – 33, 1 (2006), 149–160. | Резиме

441. БАЈИЋ, Ружица

Основе палеорусистици / Л. В. Савельева. – Петрозаводск, 2004. – 163. / Ружица Бајић // *Стил*. – 5 (2006), 395–398.

Приказ

442. БАЊЕВИЋ, Бранко

Srпogorski kao službeni jezik / Branko Banjević // *М*. – 8, 29/30 (2007), 313–314.

443. БАРЕНТСЕН, Адриан

Об ограничительных временных союзах в сербском, русском и польском языках / Адриан Барентсен // *ЗбМСС*. – 71/72 (2007), 237–253. | Summary

444. БЕЉАКОВА, Светлана

Врема в славских идиомах / Светлана М. Бељакова // *ЗбМСС*. – 69 (2006), 167–173.

445. БЕРЕЗОВИЧ, Елена

Слова и вещи – или слова без вещей? : о культурно–исторической мотивации в сфере славянской ксенонимии / Елена Львовна Березович // *Словенска етимологија...* – 11–25. | Summary

446. БЕЧЕВА, Ничка

Утицај српског језика на говор Бугара Павликијана у Војводини / Ничка Бечева // НССУВД. – 37, 1 (2007), 317–325. | Summary

447. БЈЕЛЕНИЋ, Марта

Етимологија : учебно пособие / Л. А. Введенская, Н. П. Колесников. – Санкт–Петербург : Питер, 2004. – 221. – (Серия „Учебное пособие“) / Марта Бјеленић // ЗМСС. – 70 (2006), 400–403.

Приказ

448. БОГДАНОВИЋ, Стојче

Род именица са значењем лица у руском и српском језику / Стојче Богдановић. – Врање : Учитељски факултет, 2006. – 157.

449. БОНДАРКО, Александр

Аспекти категоризације семантике в сфере грамматики / А. В. Бондарко // ЗМСС. – 71/72 (2007), 27–41. | Резиме

450. БОРИСЕНКО-СВИНАРСКАЈА, Вера

Вклад Радована Кошутича в развитие московской фонологической школы / Вера Борисенко-Свинарская // Славистика. – 11 (2007), 13–19. | Резиме

451. БОРИСЕНКО-СВИНАРСКАЈА, Вера

Современный словарь иностранных слов : толкование, словообразование, словоупотребление, этимология / Л. М. Баш, А. В. Боброва и др. – 4-е изд., стереотипное. – Москва : Цитадель–трейд : Рипол классик, 2003. – 960. / Вера Борисенко-Свинарская // Славистика. – 11 (2007), 395–398.

Приказ

452. БОРИСОВА, Десислава

За произхода и значењата на бълг. *харч*, *арч*, *хардж*, срхр. *харч*, *арч*, *харач*, *арач* : и на производни от тях / Десислава Борисова // Словенска етимологија... – 41–49. | Summary

453. БОЧИНА, Татјана

О традиционной пословичной рифме / Татьяна Г. Бочина // ЗМСС. – 70 (2006), 107–123. | Резиме

– БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Заједничке и диференцијалне особине допуна глагола перцепције у српском и македонском преводу „Јеванђеља по Марку“ и „Јеванђеља по Јовану“ | Уп. 407

454. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Крупан допринос словенској науци : Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел / Коста Пеев. – Скопје, 1999–2004. – 411+406+345. / Жарко Бошњаковић // ЗМССФЛ. – 49, 1 (2006), 315–319.

Приказ

455. ВАРБОТ, Жана

К етимологии праслав. **město* / Жанна Жановна Варбот // Словенска етимологија... – 57–65. | Summary

– ВЕЛИЧКОВА, Славка

О нормирању неких граматичких и лексичких појава у српском језику у поређењу са бугарским језиком | Уп. 408

456. ВЕРЕШЧИЊСКИ, Александер

When Perfect Meets Aorist : Aoristic Resultative in Languages Built on Descending Time : Tocharian, Albanian And Slavic / Aleksander Wereszczyński // *Philologia*. – 5 (2007), 37–47. | Summary

457. ВИЋЕНТИЋ, Биљана

Синтаксичка деривација у руском и српском : теоријски поглед / Биљана Вићентић // *ЗбМСС*. – 71/72 (2007), 581–586. | Резюме

458. ВИЋЕНТИЋ, Биљана

Теорија функционалног синтаксиса : от семантичких структур к языковым средствам / Арто Мустайоки. – Москва : Языки славянской культуры, 2006. – 503. / Биљана Вићентић // *ЈФ*. – 62 (2006), 396–399.

Приказ

459. ВИЋЕНТИЋ, Биљана

Толковий словарь русского речевого этикета / А. Г. Балакай. – Москва : Астрель : АСТ : Транзиткнига, 2004. – 682. / Биљана Вићентић // *Славистика*. – 10 (2006), 375–377.

Приказ

460. ВИЋЕНТИЋ, Биљана

Толковий словарь служебных частей речи русского языка / Т. Ф. Ефремова. – 2-ое изд., исправленное. – Москва : Астрель : АСТ, 2004. – 814. Словарь наречий и служебных слов русского языка / В. В. Бурцева. – Москва : Русский язык : Медиа, 2005. – 752. / Биљана Вићентић // *Славистика*. – 11 (2007), 398–399.

Приказ

461. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Zbrani jezikoslovni spisi I–II / France Bezlaj ; uredila Metka Furlan. – Ljubljana : ZRC SA-ZU, 2003. – 1572. – (Zbirka Linguistica et philologica) / Јасна Влајић-Поповић // *ЈФ*. – 63 (2007), 267–276.

Приказ

– ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Псл. **kotiti*/**katat* и **kotъ*/**katъ* : трагови –а– вокализма на словенском југу | Уп. 842

– ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Српско-хрватско *самѣас* „pastio sine pastoribus“ у штокавском и општеловенском контексту | Уп. 844

– ВОЈВОДИЋ, Дојчил

Об инфинитивних предложених с субјектом в дателном падеже в русском языке и их эквивалентах в сербском и польском | Уп. 409

462. ВОЈТАК, Марија

Styl religijny we współczesnej polszczyźnie / Maria Wojtak // *Стил*. – 5 (2006), 139–146. | Summary

– ВОНИШ, Арно

Типолошке разлике између бугарског и македонског језика у поређењу са српским, хрватским и бошњачким језиком | Уп. 410

463. ВСЕЛОВОВОДА, Маја

Словосочетание в рамках функционально–коммуникативной лингводидактической модели языка / Майя Владимировна Вселоводовна // *Синтаксичка истраживања...* – 19–30. | Резиме

– ВУКИЋЕВИЋ, Весна

Контрастивна анализа глагола са семантичком компонентом *интензијет* *креиња* у руском и српском језику | Уп. 411

464. ВУЛЕТИЋ, Витомир

О славистици и србистици : Славистика – србистика : изабрани радови / В. П. Гутков ; превела Вукосава Ђапа-Иветић ; ред. Богдан Терзић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : Вукова задужбина ; Нови Сад : Матица српска, 2005. – 171. / Витомир Вулетић // ЗБМСКЈ. – 54, 3 (2006), 667–671.

Приказ | Уп. 473, 579

– ВУЧКОВИЋ, Марија

Глагол *дйузнуџи* 'ослабити, омршавети; оронути; омлохавети' : јужнословенски дијалектизам или континуата псл. основе **rylz-?** | Уп. 846

465. ГАВРИЛОВ, Марија

Иллюстрированный словарь русского языка / Марија Гаврилов. – Београд : Театар За ; Нови Сад : Либер, 2006. – 93.

466. ГИНТЕР, Ана

On Some Aspects of Blending Theory : Metaphorical Structures in Selected Press Texts / Anna Ginter // Стил. – 5 (2006), 159–171. | Резюме

467. ГЛУШИЦА, Рајка

Сrnogorski jezik mora biti ustavna kategorija / Raјka Glušica // М. – 8, 29/30 (2007), 399–402.

468. ГОЉАК, Светлана

Аспекти лингвокултурног истраживања фразеологије : на материале србских и белоруских фразеологизма са зоонимима / Светлана Гољак // Славистика. – 11 (2007), 186–193. | Резюме

469. ГОЉАК, Светлана

Градурност у фразеологији : на примеру српских и белоруских фразеологизма / Светлана Гољак // НССУВД. – 37, 1 (2007), 51–60. | Резюме

470. ГОЧАНИН, Мирјана

О неким карактеристикама српске, руске и бугарске антропонимије / Мирјана Гочанин // ЗБМСФЛ. – 50 (2007), 161–165.

471. ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР, Јасмина

Настанак и рана историја словенске писмености / Јасмина Грковић-Мејцор // ЛМС. – 182, 478, 4 (окт. 2006), 723–733.

472. ГРОХОВСКИ, Мацеј

Opozycja leksemów *auto-* i *synsyntagmatycznych* : w świetle homonimów gramatycznych o postaci aż / Marciej Grochowski // ЗБМСС. – 71/72 (2007), 161–171. | Summary

473. ГУТКОВ, Владимир*

Славистика – србистика : изабрани радови / В. П. Гутков ; превела Вукосава Ђапа-Иветић ; ред. Богдан Терзић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : Вукова задужбина ; Нови Сад : Матица српска, 2005. – 171. | Уп. 464, 579

474. ДАНИЕЛЕВИЧОВА, Магдалена

Przymiotniki nieprzymiotniki : o pewnym niezwykłym typie wyrażeń w języku polskim / Magdalena Danielewiczowa // ЗБМСС. – 71/72 (2007), 223–235. | Резюме

475. ДЕЈКОВА, Христина

Към праславянските названия на птици : **varnъ*, **varnā*, **gā(j)varnъ*, **gālъ(j)*, **gālā*, **gālъkā*, **gālicā* / Христина Дейкова // Словенска етимологија... – 107–121. | Summary

476. ДИМИТРОВА-ТОДОРОВА, Љиљана

Проблеми при етимологизуване на странни топоними / Лиљана Димитрова-Тодорова // Словенска етимологија... – 123–131. | Summary

477. ДМИТРИЕВА, Ирина

Функционалните стили и жанри с позиции категории общения / Ирина В. Дмитриевна // Стил. – 5 (2006), 63–76. | Summary

478. ДОЈКА, Ивона

Leksyka subkultury hipopowej w Polsce / Iwona Dojka // Стил. – 5 (2006), 271–278. | Zusammenfassung

479. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

О синонимији и синонимичности : Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku / Bernardina Petrović. – Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2005. / Рајна Драгићевић // ЈФ. – 62 (2006), 369–375.

Приказ

480. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Словенски асоцијативни речник : Славјански асоцијативни словарь : руски, белоруски, болгарски, украински / Н. В. Уфимцева, Г. А. Черкасова, Ю. Н. Карулов, Е. Ф. Тарасов. – Москва : Министерство образования и науки Российской Федерации : Московский государственный лингвистический университет, Российская академия наук, Институт языкознания, 2004. / Рајна Драгићевић // ЈФ. – 62 (2006), 364–366.

Приказ

481. ЂУКАНОВИЋ, Маја

Неодрађене заменице у српском и словеначком језику / Маја Ђукановић // СЈ. – 12 (2007), 355–365.

– ЂУКАНОВИЋ, Маја

Српско-словеначка међујезичка хомонимија | Уп. 413

482. ЂУРОВИЋ Л. Жарко

Srpski, hrvatski, bosanski/bošnjački i crnogorski četiri, a ne jedan jezik / Žarko L. Đurović // Tekuća crnogorska historiografija i povijesna leksikografija : zbornik radova : Cetinje 28–29. IX 2006. – Cetinje : Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“ : Crnogorski kulturni forum, 2007. – 211–244. | Summary

483. ЂУРОВИЋ, Радосав

Прасловенска метатонија и њене последице / Радосав Ђуровић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 115–134. | Summary

484. ЖЕЛЕ, Андреја

Valenčni primitivi : slovarska verbalizacija valence / Andreja Žele // ЗМСС. – 71/72 (2007), 143–159. | Summary | Резиме

485. ЖЕЛЕ, Андреја

Приставочно-предложные отношения в словообразовательной структуре глагола : на примере словенского языка / Андреја Желе // ЈФ. – 63 (2007), 121–148. | Резиме

486. ЖИГО, Павол

Sonda do deklinácie substantív na materiáli OLA / Pavol Žigo // 36МСФЛ. – 50 (2007), 251–255.

487. ЖУРАВЉОВ, Анатолиј

Российская городская геральдика и наивная этимология / Анатолий Федорович Журавлёв // Словенска етимологија... – 133–153. | Summary

488. ЗАЈКОВСКАЈА, Тајјана

Этимология народной обрядовой терминологии : языковая реконструкция и экстралингвистические данные / Татьяна Зайковская // Словенска етимологија... – 155–170. | Summary

489. ЗАЈКОВСКИЈ, Виталиј

Этимология, этнолингвистика и языковые контакты славянских с греческим, другими балканскими и тюрскими языками / Виталий Зайковский // Словенска етимологија... – 171–208. | Summary

– ИВАНЕНКО, Светлана

Ansatzpunkte zur Forschung im Bereich der interlingualen Funktionalstilistik gezeigt an der deutschen und ukrainischen Sprache | Уп. 415

490. ИВАНОВА, Ценка

Синтагматска организација лексема (колокација) као дистинктивно обележје код блискосродних језика – бугарског и српског / Ценка Иванова // НССУВД. – 36, 1 (2006), 273–282. | Резюме

491. ИВАНОВИЋ, Милена

Конгруенцијске класе именица у руском и српском језику / Милена Ивановић // 36МСС. – 71/72 (2007), 587–597. | Резюме

492. ИВАНОВИЋ, Милена

Прелазности у украјинском и српском језику : функционални аспект / Милена Ивановић. – Београд : Задужбина Андрејевић, 2007. – 120. – (Посебна издања ; 159)

493. ИЊАЦ, Горан

Funkcionalne i semantičke realizacije anglicizma *trip* u jeziku mlađe generacije srpskog i poljskog jezika / Goran Injac // ППЈ. – 37 (2006), 185–194. | Summary

494. ЈАКЛОВА, Алена

Čeština krajanských periodik v USA a její vývojové proměny / Alena Jaklová // Стил. – 5 (2006), 279–285. | Summary

495. ЈАКУБОВИЧ, Мариола

Motywacje semantyczne przymiotników oceniających negatywnie wygląd zewnętrzny / Mariola Jakubowicz // Словенска етимологија... – 209–219. | Zusammenfassung

496. ЈАКУБОВСКА-ОЖУГ, Алиција

O stylu nekrologów pożegnalnych / Alicja Jakubowska–Ożóg, Zenon Ożóg // Стил. – 5 (2006), 173–183. | Summary

497. ЈАНИШКОВА, Илона

Избыточное (неэтимологическое) *йе-* / Илона Янышкова // Словенска етимологија... – 221–228. | Summary

498. ЈАХИЋ, Алма

Metaphorical Construal of Anger in English and Bosnian / Alma Jahić // *New Perspectives...* – 57–82.

499. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Фоностилистика дискурса : Фоностилистика на дискурса / Димитър Попов. – Шумен : Епископ Константин Преславски, 2004. – 204. / Јелена Јовановић // *СЈ*. – 12 (2007), 611–615.
Приказ

500. КАЛНИЊ, Људмила

О некоторых особенностях изменения консонантных сочетаний в славянских диалектах / Людмила Э. Калнынь // *ЗБМСФЛ*. – 50 (2007), 383–388.

501. КАМИНСКА, Ана

О способах выражения экспрессивности суффиксальными существительными со значением лица : на материале деловой письменности XVII века / Анна Каминьска // *Стил*. – 5 (2006), 129–137. | Summary

502. КАРЛИКОВА, Хелена

Lexikální vyjádření škodolivosti v evropském areálu / Helena Karlíková // *Словенска етимологија...* – 241–248. | Résumé

503. КАРПИЛОВИЧ, Татјана

Грамматические преобразования в научном тексте / Татьяна П. Карпилович // *Стил*. – 5 (2006), 105–114. | Summary

– КЕРКЕЗ, Драгана

Концепт *трех* као део језичке слике света код Руса и Срба | Уп. 44

– КИКЛЕВИЧ, Александар

Ассоциативная синтаксическая связь в семантической структуре предложения | Уп. 45

504. КИКЛЕВИЧ, Александар

Семантички инвариант као категорија описанија плана садржања лексических знакова / Александар Киклевич // *ЈФ*. – 63 (2007), 47–65. | Резиме

505. КЛИМОНОВ, Д.

Каузативные и инхоативные структуры в русском языке : о русских соответствиях македонских глаголов с суффиксом *-oc-a/-c-a* / Д. Климонов, Людмил Спасов // *ЗБМСС*. – 70 (2006), 213–220. | Резиме

506. КОПРИВИЦА, Верица

Jazykove milenium / Jiří Marvan. – Praha : Academia, 2000. Brana jazykem otvírana / Jiří Marvan. – Praha : Academia, 2004. / Верица Копривица // *Славистика*. – 11 (2007), 389–393.
Приказ

507. КОПРИВИЦА, Верица

Творба именица од придева у чешком и српском језику / Верица Копривица. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 195.

508. КОРЖЕНСКИ, Јан

Konstrukce gramatiky ze sémantické báze jako prostředek porovnávání (syntaktických) struktur slovanských jazyků / Jan Kořenský // *ЗБМСС*. – 71/72 (2007), 43–47. | Summary

509. КОРИТКОВСКА, Малгожата

O refleksach dewnej składni *accusativus cum infinitivo* na południu Słowiańszczyzny i w języku polskim : przyczynek do problematyki interferencji językowej / Małgorzata Korytkowska // 110 година... – 37–47. | Резиме

– КОСАНОВИЋ, Марија – Магдалена

Социокултуролошки аспект субстандарда у польском и другим словенским језицима | Уп. 53

510. КОТОВ, Андреј

Опыт прагматического анализа „Жизнеописания Аввакума“ : использование прилагательных–предикатов / Андрей А. Котов // Стил. – 5 (2006), 287–292. | Summary

511. КРАЛИК, Љубор

K výskumu praslovanského lexikálneho komponentu v slovensčine : o niektorých problematických etymologických interpretáciách / Ľubor Králik // Словенска етимологија... – 249–254. | Summary

512. КРАЊЦ, Симона

Vzpostavljanje reference v govorjenih in zapisanih besedilih / Simona Kranjc // ЗбМСС. – 69 (2006), 153–166. | Резиме

513. КРЕЧМЕР, Ана

Проблеми приступа граматичкој норми и њене дескрипције у старијим фазама писмености православних Словена / Anna Kretschmer // НССУВД. – 36, 1 (2006), 185–197. | Резюме

514. КУРКИНА, Љубов

К реконструкции этимологических связей слав. **čajati* / Любовь Викторовна Куркина // Словенска етимологија... – 255–264. | Summary

– КУРТЕШ, Светлана

Grammaticalization of Reflexivity and Middleness : a Contribution to Srebo–Croat–English Contrastive Grammar | Уп. 420

515. КУЦАРОВ, Иван

Славянские лексические средства выражения специфических грамматических значений болгарского глагола / Иван Куцаров // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 117–132. | Резиме

516. ЛАБУНЕЦ, Наталија

Севернорусское наследие в географической лексике нижнего Прииртышья / Наталья В. Лабунец // ЗбМСС. – 70 (2006), 323–327.

517. ЛАИНОВИЋ-СТОЈАНОВИЋ, Надежда

Практична граматика руског језика : фонетика и морфологија / Надежда Лаиновић-Стојановић. – 2. изд. – Ниш : Филозофски факултет, 2006. – 354.

518. ЛАИНОВИЋ-СТОЈАНОВИЋ, Надежда

Руски језик : за пословне људе у области спољне трговине и туризма (пословна и свакодневна комуникација) : текстови, дијалози, пословна кореспонденција, говорна етикеција, речници термина / Вучина Раичевић. – Београд : Институт за економску дипломатију, 2005. – 269. / Надежда Лаиновић-Стојановић // Славистика. – 10 (2006), 404–406.

Приказ | Уп. 437

519. ЛАШКОВА, Лили

Двоструко регулисање предикатске структуре у српском и бугарском језику / Лили Лашкова // НССУВД. – 36, 1 (2006), 269–271. | Резюме

– ЛАШКОВА, Лили

Из структуре просте реченице у српском и бугарском језику | Уп. 754

520. ЛЕ ФЕВР, Клер

On the Etymology of Russian *пахат'*, „to Plough“ / Claire Le Feuvre // Словенска етимологија... – 295–306. | Резюме

– ЛЕВАШКЈЕВИЧ, Лукаш

Konfrontativni osvrt na sportsku leksiku u oblasti fudbala u srpskom i poljskom jeziku | Уп. 421

521. ЛЕКОВА, Татјана

Институцијата *варарь* в българското средновековие / Татјана Лекова // Словенска етимологија... – 265–293. | Summary

522. ЛЕТАЕВА, Л. А.

Проблема језика и културе, језиковој картини мира в русской лингвистике рубежа XX–XXI столетий : краткий обзор / Л. А. Летаева // ЗбМСС. – 70 (2006), 305–314.

523. ЛИНДСТРЕМ, Елена

Класификација руских риторических вопросов / Елена Линдстрем // ЗбМСС. – 69 (2006), 197–208.

524. ЛИСАЦ, Јосип

Hrvatski jezik 18. stoljeća i Andrija Kačić Miošić / Josip Lisac // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 449–453.

525. ЛИФАНОВ, Константин

Изменение грамматических свойств числительных в словацком литературном языке в XX веке / Константин В. Лифанов // ЗбМСС. – 70 (2006), 195–211. | Resumé

526. ЛОНЧАРИЋ, Мијо

Štokavsko–kajkavski odnos na kalničko–bilogorskom području / Mijo Lončarić // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 459–472.

– ЛОМА, Александар

Два српска дијалекатска архаизма на балтословенском плану : *шренсла* (и сл.) „Rtgnus radus“, *шремесла* „дијафрагма“ | Уп. 1199

– ЛОМА, Александар

О једом источносрбијанско-западнобугарском дијалекту : срп. дијал. *ивора*, буг. дијал. *ивер* и сл. | Уп. 1200

527. ЛОПАТКОВА, Маркета

Valence vybraných sloves pohybu v češtině / Markéta Lopatková, Jarmila Panevová // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 101–115. | Резюме

528. ЛУБАШ, Владислав

Замршени проблеми у нормирању лексики на тлу савремене језичке политике у словенским земљама / Władisław Lubaś // НССУВД. – 37, 1 (2007), 27–34. | Резюме

529. МАКИШОВА, Ана

Vplyv srbského jazyka na jazykové prejavy detí materskej školy / Anna Makišová // Славистика. – 10 (2006), 187–197. | Резиме

530. МАКИШОВА, Ана

Pridevske složenice u slovačkom i srpskom jeziku / Ana Makišová // Славистика. – 11 (2007), 274–283. | Resumé

531. МАЊКОВСКА, Силвија

Šta treba da znamo o kašupskom jeziku? / Sylwia Mańkowska // 110 година... – 91–100. | Streszczenie

532. МАРИЋ, Ана

Глаголите reflexiva tantum в словашки език и техните съответствия в български / Маринела Параскова Вълчанова. – Благоевград : Югозападен университет „Неофит Рилски“, 2002. – 240. / Ana Marić // Славистика. – 11 (2007), 393–394.

Приказ

533. МАРИЋ, Ана

Neologizmi u slovačkom i srpskom jeziku / Ana Marić // Славистика. – 11 (2007), 267–273. | Resumé

534. МАРИЋ, Ана

Повратни глаголи у словачком и српском језику / Ана Марић // Славистика. – 10 (2006), 180–186. | Resumé

535. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Граматишка функција побочних акцената у руском језику / Радмило Маројевић // СЈ. – 11 (2006), 37–50. | Резюме

536. МАРТИНОВИЋ, Маја

Jezik crnogorskih novina / Maја Martinović // М. – 8, 31 (2007), 161–176.

537. МАТИЈАШЕВИЋ, Јелка

Интерфикси у руској и српској творбеној терминологији / Јелка Матијашевић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 489–503.

538. МАШИН, Јарослав

Dativ volný (zajména posesivní) v srbštině a češtině / Jaroslav Mašin // Славистика. – 10 (2006), 325–340. | Резиме

539. МЕНАЦ-МИХАЛИЋ, Мира

Hrvatski dijalektni frazemi sa sastavnicom *mačak*, *mačka*, *mače* i sl. / Mira Menac-Mihalić // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 505–516.

540. МИЈАВЦОВА, Марија

State o našej slovenčine / Mária Myjavcová. – Báčsky Petrovec : Kultúra, 2006. – 240.

541. МИЛЕНКОВСКА, Соња

Има ли разлики во слободниот редослед на зборовите во македонската и полската проста реченица? / Соња Миленковска // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 517–519.

542. МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Изражавање узрочно–последичних односа у научном стилу руског и српског језика / Љубо Милинковић // Славистика. – 11 (2007), 223–231. | Резюме

543. МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Синонимија у научном стилу руског и српског језика / Љубо Милинковић // Славистика. – 10 (2006), 119–127. | Резюме

544. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Лексема **korljь* и континуанти групе **tort* на словенској језичкој територији / Софија Милорадовић // ЈФ. – 63 (2007), 83–96. | Zusammenfassung

545. МИНОВА-ЂУРКОВА, Лилјана

Посесивниот датив со постпозитивно употребени куси личнозаменски форми во македонскиот јазик / Лилјана Минова-Ђуркова // ЗМСС. – 71/72 (2007), 255–260.

546. МИРИЋ, Душанка

Конструкције са значењем негативних емоција у српском и руском језику / Душанка Мирић // Синтаксичка истраживања... – 203–214. | Резюме

– МИРИЋ, Душанка

Предикати емоционалног односа жељења у руском и српском језику | Уп. 61

547. МИТРИНОВИЋ, Вера

Kognitivističke ideje u Poljskoj / Vera Mitrović // 110 godina... – 49–61. + Poljska kognitivistika : bibliografsko-informativni dodatak | Streszczenie

548. МИТРИЋЕВИЋ-ШТЕПАНЕК, Катарина

Jak psát a jak nepsát česky / Petr Sgall, Jarmila Panevová. – Praha : Univerzita Karlova : Karolinum, 2004. – 197. / Катарина Митрићевић-Штепанек // Славистика. – 10 (2006), 369–373. Приказ

549. МИТРИЋЕВИЋ-ШТЕПАНЕК, Катарина

Pozitivna subjektivna ocena u okviru ekspresivnog deminutivnog značenja u češkom i srpskom jeziku / Katarina Mitrićević-Štepanek // Славистика. – 11 (2007), 303–319. | Resumé

550. НЕВЕКЛОВСКИ, Герхард

Bosna i Hercegovina prije 1878. između hrvatskog i srpskog jezika : u periodici „Bosanski prijatelj“ i „Bosanski vjesnik“ / Gerhard Newkloswsky // ЗМСФЛ. – 50 (2007), 605–613.

– НЕРИНГ, Герд–Дитер

Аспекти језичко–културних особина западнојужнословенских подручја | Уп. 65

551. НИКОЛИЋ, Јелена

Лексични особливости польских говорок : на територији хмельницької та житомирської областей / Л. В. Непоп. – Київ : ВПЦ „Київський університет“, 2004. – 211. / Јелена Николић // ЗМСС. – 69 (2006), 302–306.

Приказ

552. НИКЧЕВИЋ, Војислав

Jezičke i književne teme / Vojislav P. Nikčević. – Cetinje : Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, 2006. – 372.

553. НИКЧЕВИЋ, Војислав

Crnogorski kao državni jezik / Vojislav P. Nikčević // М. – 8, 29/30 (2007), 409–414.

554. НИЦОЛОВА, Руселина

Темпорална специфика имперфективних глаголов с *пустаыми* приставкама в болгарском језику / Руселина Ницолова // ЗМСС. – 71/72 (2007), 89–99. | Резиме

– НОМАЧИ, Мотоки

О посесивно–результативной конструкции в славянских языках : на материале польского языка в сравнении с другими славянскими языках | Уп. 422

555. НОМАЧИ, Мотоки

О русской конструкции типа *У меня все сделано* / Мотоки Номати // Славистика. – 10 (2006), 144–152. | Резюме

556. НОМАЧИ, Мотоки

О тзв. индиректном пасиву у словачком језику : на фону других словенских језика / Мотоки Номачи // Синтаксичка истраживања... – 44–53. | Резюме

557. НОРМАН, Борис

Экспрессивно–оценочная лексика в непредикатной позиции / Борис Норман // ЈФ. – 63 (2007), 67–81. | Резиме

558. НОРМАН, Борис

Участие лексического компонента в синтаксических моделях / Борис Норман // 36МСС. – 71/72 (2007), 209–222. | Резиме

559. ОБИЖАЕВА, Марина

Грамматический сборник 1620-х годов / издание и исследование Е. А. Кузьминовой. – Napoli : Annali dell' Istituto universitario Orientale di Napoli : Dipartimento di studi dell' Europa orientale, 2002. – 282. – (Slavistica ; 1) / Марина Обижаева // ПКЖИФ. – 73, 1–4 (2007), 189–194.

Приказ

– ОБУЋИНА, Предраг

Термин *podmiot* у синтакси польског језика и његови еквиваленти на српском | Уп. 423

560. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Istorija crnogorskog književnojezičkog izraza / Branislav Ostojić. – Podgorica : CID, 2006. – 370. – (Biblioteka Crna Gora ; 6)

561. ОСТРОВСКИ, Богумил

Semantyka niektórych typów leksykalnych z rdzeniem **rid-* na materiale języków słowiańskich / Bogumił Ostrowski // Словенска етимологија... – 337–347. | Summary

– ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Социокултуролошки аспект српских и руских речника страних речи | Уп. 68

562. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Толковый словарь современного русского языка: языковые изменения конца XX столетия / под ред. Г. Н. Скляревой. – Москва : Астрель : АСТ : Транзиткнига, 2005. – 895. / Ђорђе Оташевић // LA. – 7, 14 (2006).

Приказ

563. ПАДУЧЕВА, Елена

Зеркальная симметрия прошедшего и будущего / Елена В. Падучева // 36МСС. – 71/72 (2007), 63–71. | Summary

564. ПАЖЋЕРСКИ, Душан–Владислав

Кашупска језичка норма : историја, тренутно стање и перспективе развоја / Душан–Владислав Пажђерски // 110 година... – 101–109. | Streszczenie

565. ПАЖЉЕРСКИ, Душан–Владислав

Први речник кашупског језика? : Kaszëbsczi słowôrz normatiwny / Eugeniusz Gôłabk. – Gdańsk : Oficyna Czes, 2005. – 683. / Душан Владислав Пажљерски // ФП. – 33, 2 (2006), 185–190.

Приказ

566. ПАЖЉЕРСКИ, Душан–Владислав

Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego / Stefan Ramil̃t. – Gdańsk–Wejherowo : Uniwersitet Gdański : Oficyna Czes, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko–Pomorskiej, 2003. – 520. / Душан–Владислав Пажљерски // ЗМСС. – 69 (2006), 296–299.

Приказ

567. ПАНЧЕВСКА, Ангелина

Личните заменки во дијалог / Ангелина Панчевска // ЗМСФЛ. – 50 (2007), 637–642.

568. ПЕРОВИЋ, Сретен

O povijesti crnogorske leksikografije / Sreten Perović // Tekuća crnogorska istoriografija i povijesna leksikografija : zbornik radova : Cetinje 28–29. IX 2006. – Cetinje : Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“ : Crnogorski kulturni krug : Crnogorski kulturni forum, 2007. – 181–187.

569. ПЕСОЦКАЈА, Ирина

Теоретическе основе формировања термина *концептосфера слова* / Ирина Песоцкаја // ППЈ. – 38 (2007), 199–221. | Summary

570. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

„Три стољећа хрватскога стандардног језика“ / Драгољуб Петровић // ЗМСФЛ. – 50 (2007), 655–667.

571. ПИПЕР, Предраг

Са украјинским у свет : изговор / приредиле и превеле Људмила Поповић и Милена Ивановић. – Београд : Агенција Матић, 2004. – 189. / Предраг Пипер // Славистика. – 10 (2006), 387–388.

Приказ

572. ПОПОВА, З. Д.

Категорија славјанског глаголног вида : дискусији, могуће решења / З. Д. Попова // ЈФ. – 62 (2006), 233–251. | Summary

573. ПОПОВА, З. Д.

Одражање системних одношења у новој верзији „Лексических минимумов“ савременог руског језика / З. Д. Попова // Славистика. – 11 (2007), 194–197. | Резиме

– ПОПОВИЋ, Људмила

Аргументска структура глагола емотивног стања у словенским језицима | Уп. 76

– ПОПОВИЋ, Људмила

Гендерни аспект језичке слике стварности Украјинаца и Срба | Уп. 77

– ПОПОВИЋ, Људмила

Когнитивни приступ опису категорије акционалности у словенским језицима | Уп. 78

574. ПРАЊКОВИЋ, Иво

Glagoli govorenja i njihove dopune / Ivo Pranjković // ЗМСС. – 71/72 (2007), 133–141.

– РАДЕНКОВИЋ, Љубинко

Зао дух *нежић* у словенским писаним споменицима и народној култури | Уп. 80

575. РАДЗИЈЕВСКАЈА, Татјана

Фактор графика в современном масс–медийном дискурсе / Татьяна В. Радзиевская // Стил. – 5 (2006), 147–157. | Summary

576. РАДИЋ, Првослав

On Macedonian Literary Language and Its Dialectal Base / Prvoslav Radić // CJ. – 11 (2006), 83–93. | Резиме

577. РАДИЋ–ДУГОЊИЋ, Милана

О типовима фразеолошких јединица са компонентом *мушко* и *женско* у српском и руском језику / Милана Радић–Дугоњић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 293–301. | Резюме

578. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Zemljovodi : znanje o svetu : forma sveta : Mappa Mundi : kartografi i njihova publika : svjetovi i znakovi : izrazi i sadržaji : značenja i smislovi / Dubravko Škiljan. – Zagreb : Anti-barbarus, 2006. – 151. / Milorad Radovanović // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 309–312.

Приказ

579. РАИЧЕВИЋ, Вучина

Славистика – србистика : изабрани радови / В. П. Гутков ; превела Вукосова Ђапа–Иветић ; ред. Богдан Терзић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : Вукова задужбина ; Нови Сад : Магица српска, 2005. – 171. / Вучина Раичевић // Славистика. – 10 (2006), 388–392.

Приказ | Уп. 464, 473

580. РОГОЗА, Наталија

Имя существительное *дом* в русском и сербском языках / Наталья Р. Рогоза // ЗбМСС. – 70 (2006), 329–332.

581. СЕДЛАКОВА, Катарина

Jazykové práce Martinu Hattalu v slovanskem kontexte / Katarína Sedláková // Славистика. – 10 (2006), 169–173. | Резиме

582. СЛОВЕНСКА етимологија данас = Etymologie slave aujourd’hui : зборник Симпозијума одржаног од 5. до 7. септембра 2006. године / ур. Александар Лома. – Београд : САНУ, Институт за српски језик, 2007. – 483. – (Научни скупови / Српска академија наука и уметности ; 121. Одељење језика и књижевности ; 18)

583. СМОЛЕ, Вера

Pomeni leksema *oko* kot sestavine frazemov v slovenskem vzhodnodolenjskem govoru Šentrupertu / Vera Smole // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 853–862.

– СОБОЉЕВ, Андреј

Где ја је Миле : одна сербско-македонско-арумынская синтаксическая параллель | Уп. 1245

– СОБОЉЕВ, Андреј

Инструментал в сербском языке на славянском и балканском фоне | Уп. 793

584. СОБОЉЕВ, Андреј

Календарная лексика балканских Славян / Андрей Н. Соболев // Шездесет година : 1... – 427–443. | Резиме

585. СОВА, Војцјех

Zur Herkunft des Names *Poprad* / Wojciech Sowa // Словенска етимологија... – 369–380.
| Streszczenie

586. СОКОЛОВА, Е. Н.

Словообразовательная синонимия в древнерусских памятниках эпохи Киевской Руси / Е. И. Соколова // ЗбМСС. – 70 (2006), 315–321.

587. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Negácia v jednoduchej vete / Jozef Pavlovič. – Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2003. – 140. / Далибор Соколовић // Славистика. – 10 (2006), 353–355.
Приказ

588. СОФРОНИЈЕВСКИ, Валериј

Божилак, виножито, џуница / Валериј Софрониевски // Словенска етимологија... – 381–392. | Summary

589. СТАНИНОВА, Л. В.

Об истории существительного *осень* / Л. В. Станинова // ЗбМСС. – 70 (2006), 381–382

590. СТАНИШИЋ, Вања

О неким питањима унутрашње реконструкције прасловенског гласовног развоја / Вања Станишић // ЈФ. – 62 (2006), 139–154. | Резюме

591. СТАНИШИЋ, Вања

О неким подударностима у рефлексима индоевропских слоговних сонаната у албанском и балтословенском / Вања Станишић // Словенска етимологија... – 393–402. | Резюме
– СТАНКОВА, Радослава

Служби за св. Петка в български и сръбски ръкописи от XIII до XV в. | Уп. 1295

592. СТЕФАНОВИЋ, Марија

О категорији аниматности и (а)типичности објекта у српском и руском језику / Марија Стефановић // Когнитивнолингвистичка... – 321–341. | Summary

593. СТЕФАНОВИЋ, Марија

О прелазним и непрелазним глаголима у асоцијативним речницима српског и руског језика / Марија Стефановић // Славистика. – 10 (2006), 136–143. | Резюме

– СТЕФАНОВИЋ, Марија

О синтаксемама са глаголима-стимулусима у асоцијативним речницима српског и руског језика | Уп. 91

– СТЕФАНОВИЋ, Марија

Породица кроз призму језика : увод у пројекат | Уп. 92

– СТИЈОВИЋ, Рада

О једном типу редукованог инфинитива у неким зетско-сјеничким говорима с освртом на стање у бугарском и македонском језику | Уп. 1249

594. СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Стил у светлу лингвосинергетичког приступа / Андреј Стојановић // Стил. – 5 (2006), 17–26. | Summary

– СТОЈКОВИЋ, С.

Руско-српска друштвено-политичка терминологија | Уп. 1449

595. ТАНАСИЋ, Срето

Словенске синтаксе и словенска синтакса / Срето Танасић // ЈФ. – 63 (2007), 227–231.

596. ТАРЛАНОВ, Замир

Проблема типологији и функционирања евразийских и европејских заимствованих у руском језику / З. К. Тарланов // ЈФ. – 62 (2006), 155–168. | Summary

597. ТАРЛАНОВ, Замир

Содржатељна и формално–језикова прекличка као фактор стилистици / Замир К. Тарланов // Стил. – 5 (2006), 11–16. | Summary

598. ТИР, Михал

Интернационализми у словачком језику са аспекта језгро-енклава језичке заједнице / Михал Тир // Славистика. – 11 (2007), 260–266. | Resumé

599. ТИР, Михал

Словачка дијалектологија : историјат, садашњост и перспективе / Михал Тир // Славистика. – 10 (2006), 174–179. | Resumé

600. ТИР, Михал

Stylistika slovenčiny / Ján Findra. – Martin : Osveta, 2004. – 232. / Михал Тир // Славистика. – 10 (2006), 374–375.

Приказ

– ТИР, Михал

Творба именица женског рода од назива особа мушког рода у српском језику у поређењу са словачким | Уп. 429

601. ТИРОВА, Зузана

Нови облик комуникације словачке дијаспоре у Војводини : sms комуникација / Зузана Тирова // Славистика. – 11 (2007), 284–288. | Resumé

602. ТИРОВА, Зузана

Словачки језик са елементима националне културе као наставни предмет у војвођанским школама / Зузана Тирова // Славистика. – 10 (2006), 198–203. | Resumé

603. ТОДОРОВ, Тодор

Произход на неколико бугарски дијалектни думи : *изпàвам, тòркам, тортòсвам се, трàсенина, трàсеница* / Тодор Ат. Тодоров // Словенска етимологија... – 403–408. | Summary

604. ТОЛСТОЈ, Светлана

Језиковој образ *пустого* / С. М. Толстая // Шездесет година : 1... – 471–480. | Резиме

605. ТОЛСТОЈ, Светлана

Многозначност и синонимия в общеславянской перспективе / С. М. Толстая // ЈФ. – 62 (2006), 17–29. | Резиме

606. ТОЛСТОЈ, Светлана

Почему слепой не видит? : к этимологии слав. **slěp-* / Светлана Михайловна Толстая // Словенска етимологија... – 409–419. | Summary

607. ТОНЧЕВА, Христина

За един препис на богоявленския чин в „Аврамовия сборник“ от 1674 г. / Hristina Tončeva // АП. – 29/30 (2007–2008), 373–381. | Резюме

608. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Ekspresywne wzmocniacze ekstensji grupy imiennej / Zuzana Topolińska // 36МСС. – 71/72 (2007), 19–25. | Summary

609. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Ps. **samъ* : główne linie deriwacji semantycznej / Zuzanna Topolińska // 36МСФЛ. – 50 (2007), 905–912.

610. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Тројниот член – да или не / Зузана Тополињска // ЈФ. – 62 (2006), 7–15. | Summary

611. ТОШОВИЋ, Бранко

Экспресивный синтаксис падежных форм / Бранко Тошовић // 36МСС. – 69 (2006), 59–112. | Резиме

– ТОШОВИЋ, Бранко

Фонетско-фонолошке и акценатске разлике између српског, хрватског и бошњачког језика : разлике у проучености и проученост разлика | Уп. 430

– ТОШОВИЋ, Бранко

Фразеолошке разлике између српског, хрватског и бошњачког језика : прелиминаријум | Уп. 431

612. УЛИРЖОВА, Лудмила

Völný morfém *se/si* u substantiv verbálních na *-n’/-t’* v současné češtině : s využitím českých korpusů / Ludmila Uhlířová // 36МСС. – 71/72 (2007), 173–187. | Summary

613. УШАКОВА, А. П.

Употребление прилагательных с суффиксом *-ск-* в значении принадлежности в русском языке / А. П. Ушакова // 36МСС. – 70 (2006), 373–379.

614. ФИЦИ, Франческа

The Reflexive Participle *si* in Bulgarian–Czech–Macedonian / Francesca Fici // 36МСС. – 71/72 (2007), 189–198. | Резюме

615. ФУРЛАН, Метка

Besedna družina kot metoda etimološkega raziskovanja slovenskega leksikalnega fonda / Metka Furlan // Словенска етимологија... – 421–430. | Zusammenfassung

616. ХАЛИЛОВИЋ, Сенахид

Gnijekzdo lijevih riječi : pravilno–nepravilno u bosanskome jeziku / Senahid Halilović. – 2. (sandžačko) izd. – Novi Pazar : Centar za bošnjačke studije, 2006. – 121.

617. ХАЛИЛОВИЋ, Сенахид

Gramatika bosanskog jezika : morfologija i sintaksa / Senahid Halilović, Ismail Palić. – Novi Pazar : Centar za bošnjačke studije, 2007. – 326. – (Edicija Kulturna baština Bošnjaka ; 4)

618. ХАНИЋ, Јасмина

Is Bosnian Becoming English in Computer Technology? / Jasmina Hanić, Tanja Memišević // New Perspectives... – 45–56.

619. ХРАКОВСКИЈ, Виктор

Грамматический потенциал глагольной лексики / Виктор С. Храковский // 36МСС. – 71/72 (2007), 73–88. | Summary

– ЦВЕТКОВИЋ, Ирена

Народне речи и славенизми као синоними | Уп. 951

620. ЦВЕТКОВСКИ, Владимир

Лингвистички особености на македонскиот јазик во расказите и путописите од Македонија на Григорије Божовић / Владимир Цветковски // Језик и стил... – 215–224. | Summary

621. ЧАРИКОВА, О. Н.

О когнитивно-дискурсивном походе к изучению глагола / О. Н. Чарыкова // ЈФ. – 62 (2006), 253–258. | Summary

622. ЧИРГИЋ, Аднан

Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati i Srbi ne zборе istijem, već svako svojim jezikom / Adnan Čirgić // Tekuća crnogorska historiografija i povijesna leksikografija : zbornik radova : Cetinje 28–29. IX 2006. – Cetinje : Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“ : Crnogorski kulturni krug : Crnogorski kulturni forum, 2007. – 311–325.

623. ЧИРГИЋ, Аднан

Govor podgoričkih muslimana : sinhrona i dijahrona perspektiva / Adnan Čirgić. – Cetinje : Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, 2007. – 400.

624. ЧИРГИЋ, Аднан

Doprinos crnogorskoj leksikografiji / Adnan Čirgić // БВ. – 36, 1/2 (2007), 383–387.

625. ЧИРГИЋ, Аднан

Jezikoslovne analize i sinteze / Adnan Čirgić // БВ. – 36, 1/3 (2006), 281–298.

626. ЧИРГИЋ, Аднан

Jezički neprebol / Adnan Čirgić. – Cetinje : Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, 2007. – 309.

627. ЧИРГИЋ, Аднан

Rječnik govora podgoričkih muslimana / Adnan Čirgić. – Cetinje : Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, 2007. – 259.

628. ЧИРГИЋ, Аднан

Filološka razmatranja / Adnan Čirgić // БВ. – 37, 3 (2007), 191–214.

629. ЧИРГИЋ, Аднан

Crnogorski književnojezički izraz kao antipod / Adnan Čirgić // М. – 8, 31 (2007), 145–160.

– ЧОВИЋ, Лариса

Културолошка и комуниколошка представа света на примерима руско–српских поредбених конструкција | Уп. 105

– ЧОВИЋ, Лариса

Проблеми значења невербалних порука у руском и српском језику : на материјалу драме А. П. Чехова „Ујка Вања“ | Уп. 432

630. ЦУРОВА, Аксинија

Още ведњж за славјанските азбуки / Аксинија Джурова // АП. – 28 (2006), 1–51. | Резюме

631. ШАМАНОВА, М. В.

Методы исследования коммуникативной категории / М. В. Шаманова // ЈФ. – 62 (2006), 195–214. | Summary

632. ШАПОШНИКОВ, Александр

Праславянское лексическое гнездо с нерегулярными чередованиями производящей основы : **torp-*, **tyrp-*, **trup-* / Александр Константинович Шапошников // Словенска етимологија... – 431–435. | Summary

633. ШИВИЦ–ДУЛАР, Аленка

Tipologija tvorbe in semantike v poimenovanjih za čas v slovanskih jezikih / Alenka Šivic–Dular // Словенска етимологија... – 437–450. | Zusammenfassung

634. ШУЉГАЧ, Виктор

Лексичні ахаїзми українських говірок Правобережного Полісся з погляду етимології / Віктор Петрович Шульгач // Словенска етимологија... – 451–458. | Summary

V. Старословенски језик и његове редакције**635. ВАЛЧАКОВА, Павла**

Church Slavonic *pokrta* / Pavla Valčáková // Словенска етимологија... – 51–55. | Summary

636. ГРКОВИЋ–МЕЈЦОР, Јасмина

Etymology and Historical Syntax / Jasmina Grković–Major // Словенска етимологија... – 93–106. | Резиме

– ГРКОВИЋ–МЕЈЦОР, Јасмина

Настанак и рана историја словенске писмености | Уп. 471

637. ГРКОВИЋ–МЕЈЦОР, Јасмина

Развој анафоричког објекта : старословенски у индоевропској перспективи / Јасмина Грковић–Мејцор // ЈФ. – 62 (2006), 39–52. | Summary

638. ГРКОВИЋ–МЕЈЦОР, Јасмина

Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije. 1 : а–врѣдь. – Zagreb : Staroslavenški institut, 2000. – 576. / Јасмина Грковић–Мејцор // ПКЛИФ. – 72, 1–4 (2006), 185–187.

Приказ

639. ЗОРИЦА, Славко

Основи црквенословенског језика : са освртом на историју и палеографију старословенског језика / Славко Љ. Зорица. – 3. изд. – Београд ; Книн : Истина, 2006. – 185. – (Библиотека Истина ; 3)

– ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Нека поређења антропонимије у „Гњезненској були“ из 1136. г. и у „Дечанској повељи“ : Дх 1, Дх 2, Дх 3 | Уп. 416

640. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Културолошки приступ проучавању и настави црквенословенског језика / Ксенија Кончаревих // Славистика. – 10 (2006), 39–49. | Резюме

641. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Црквенословенски језик кроз призму лингвокултурологије : оглед системско–структуралне анализе / Ксенија Кончаревих // 36МСС. – 70 (2006), 125–155. | Резюме

642. ПОПОВА, Т. Г.

К вопросу о количестве славянских рукописей „Лествицы“ Иоанна Синайского : XII–XVII вв. / Т. Г. Попова // АП. – 29/30 (2007–2008), 1–34. | Резюме

643. РАЈНХАРТ, Јоханес

Die älteste Bezeugung der Historischen Palaä in slavischer Übersetzung : Cod. slav. vindob. nr. 158 / Johannes Reinhart // ПКЈИФ. – 73, 1–4 (2007), 45–75.

VI. Савремени српски језик**а) Опште**

– АЉЦАНОВИЋ, Наташа

Контрастивно проучавање руског и српског језика | Уп. 402

– ВОНИШ, Арно

Типолошке разлике између бугарског и македонског језика у поређењу са српским, хрватским и бошњачким језиком | Уп. 410

– ГУТКОВ, Владимир*

Славистика – србистика : изабрани радови | Уп. 464, 473, 579

644. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Србистичке теме / Милош Ковачевић. – Крагујевац : Филолошко–уметнички факултет, 2007. – 232.

645. КОГНИТИВНОЛИНГВИСТИЧКА проучавања српског језика : примљено на скупу Одељења језика и књижевности од 21. марта 2006. године на основу реферата академика Милке Ивић и дописног члана Предрага Пипера / уредник Предраг Пипер. – Београд : САНУ, 2006. – 400. – (Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија ; 1) | Уп. 646

646. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана

Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика : примљено на скупу Одељења језика и књижевности од 21. марта 2006. године на основу реферата академика Милке Ивић и дописног члана Предрага Пипера / уредник Предраг Пипер. – Београд : САНУ, 2006. – 400. – (Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија ; 1) / Ивана Лазич–Коњик // ЈФ. – 63 (2007), 251–260.

Приказ | Уп. 645

647. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Петар

Српско питање и србистика / Петар Милосављевић. – Бачка Паланка ; Ваљево : Логос, 2007. – 250.

648. НЕРИНГ, Герд – Дитер

О анализи културно–лингвистичких специфичности српског језика / Gerd–Dieter Nehring // НССУВД. – 36, 1 (2006), 425–438. | Resümee

649. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Досадашњи резултати, стање и будући задаци науке о српском језику у Црној Гори / Бранислав Остојић // Шездесет година : 1... – 367–373. | Summary

650. ПИПЕР, Предраг

О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима српског језика / Предраг Пипер // Когнитивнолингвистичка... – 9–46. | Резюме

651. ПИПЕР, Предраг

Савремени српски књижевни језик у истраживањима и издањима Института за српски језик САНУ / Предраг Пипер // Шездесет година : 1... – 195–204. | Резюме

652. ПИПЕР, Предраг

Српски у кругу словенских језика / Предраг Пипер // КњЈ. – 54, 1–2 (2007), 1–12. | Резюме

653. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Српски језик данас : главне теме / Милорад Радовановић // Глас. – 405, 22 (2006). – 59–78. | Summary

654. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Стари и нови списи : огледи о језику и уму / Милорад Радовановић. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2007. – 249. – (Библиотека Theoria ; 70)

655. СРПСКИ језик и друштвена кретања / ур. Радоје Симић. – Крагујевац : Скупштина града : Универзитет, Филолошко-уметнички факултет : Кораци, 2007. – 375. – (Српски језик, књижевност и уметност : зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 31. X – 01. XI 2006 ; 1)

б) Фонетика, фонологија, прозодија

– БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Место вокалског система говора Батовца (под Пожаревца) у северном поддијалекту косовско-ресавског дијалекта | Уп. 1146

– БОШЊАКОВИЋ, Жарко

О неким прозодијским карактеристикама језика новосадских медија : ТВ Панонија | Уп. 1003

– БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Преношење акцената у говору неких јавних медија | Уп. 1004

656. ГУДУРИЋ, Снежана

О природи и статусу фонеме *v* у српском језику / Снежана Гудурић, Драгољуб Петровић // ЗбФФП. – 36 (2006), 321–340. | Résumé

657. ГУДУРИЋ, Снежана

Прилог проучавању фонетске природе гласова у српском језику : латерални гласови / Снежана Гудурић, Драгољуб Петровић // ЈФ. – 63 (2007), 11–29. | Résumé

658. ГУДУРИЋ, Снежана

Фонетске основе фонолошког система савременог српског језика : основне поставке / Снежана Гудурић, Драгољуб Петровић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 91–110. | Résumé

– ДРАГИН, Гордана

Варијантност неких акценатских ликова у говорима Студенице | Уп. 1158

– ДРАГИН, Гордана

Судбина неакцентованог квантитета у говорима слива Студенице | Уп. 1160

– ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Биљешке о важнијим особинама сугласничког система говора Срба Бање Врућице крај Теслића | Уп. 1161

– ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О говору Срба Бање Врућице крај Теслића. 1 : фонетске и морфолошке особине | Уп. 1162

– ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О неким особеностима вокалног система данашњег говора Срба Бање Врућице крај Теслића | Уп. 1163

659. ЂЕЛИЋ, Селена

Glasovi : nastanak, osobine i ponašanje u govornom lancu : o prirodi glasova / Snežana Gudurić. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2004. – 125. / Selena Đelić // Philologia. – 4 (2006), 181–184.

Приказ

– ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Вокалске групе на крају ријечи у говорима Црногорског приморја | Уп. 1188

– ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Судбина сугласника *x* у говорима дурмиторског краја | Уп. 1190

– ЈОВИЋ, Драгица

Фонолошки систем говора села Малог Бошњака код Коцељеве | Уп. 1191

660. ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица

Акцент и интонација говора на радију и телевизији / Јелица Јокановић-Михајлов. – Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2007. – 279. – (Библиотека Књижевност и језик ; 14) | Уп. 663, 668

661. ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица

Акцентски дублети у именичким облицима и њихов статус у савременом српском језику / Јелица Јокановић-Михајлов // НССУВД. – 36, 1 (2006), 83–90. | Резюме

662. ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица

Речи са два акцента у савременом српском језику / Јелица Јокановић-Михајлов // НССУВД. – 37, 1 (2007), 35–41. | Резюме

– ЈУРИШИЋ, Марина

Неке акцентске занимљивости из пчињских села | Уп. 1193

– КОЗОМАРА, Драгомир

Важније фонетске особине говора Чечаве | Уп. 1197

663. ЛОМПАР, Весна

Незаобилазна књига за све који се баве говорном културом : Акцент и интонација говора на радију и телевизији / Јелица Јокановић. – Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2006. – 279. – (Библиотека Књижевност и језик ; 14) / Весна Ломпар // КњЈ. – 54, 1–2 (2007), 159–161.

Приказ | Уп. 660, 668

664. ЛОНЧАР, Александар

Акцентат чешке употребљаваних речи / Александар Лончар // Језичка култура... – 97–99.

665. ЛОНЧАР, Александар

Нагласне карактеристике електронских медија / Александар Лончар // Језичка култура... – 55–64.

– МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Лабијализација вокала *ə*, *a* и *e* у српским говорима на југозападу Косова и Метохије | Уп. 1215

– МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Прозодијски систем у српским говорима на југозападу Косова и Метохије | Уп. 1216

– РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Вокалски систем говора Средње Колубаре | Уп. 1232

– РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Преношење акцената на проклитику у говору Ваљевске Колубаре | Уп. 1235

666. РАКИЋ, Станимир

О дистрибуцији других акцената у српском језику / Станимир Ракић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 339–350. | Summary

– РАМИЋ, Никола

О јатовској проблематици у западнијим српским говорима | Уп. 1238

– РЕМЕТИЋ, Слободан

Јотовање у говору Горњег Бирча | Уп. 1240

667. СИМИЋ, Радоје

О акценту сложених речи / Радоје Симић // СЈ. – 12 (2007), 7–34. | Zusammenfassung

– ТЕПАВЧЕВИЋ, Андрија

Акцентат Врхпраче : села из југоисточног дијела општине Пале | Уп. 1253

668. ТОМИЋ, Дина

Акцентат и интонација говора на радију и телевизији / Јелица Јокановић. – Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2006. – 279. – (Библиотека Књижевност и језик ; 14) / Дина Томић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 129–132.

Приказ | Уп. 660, 663

– ТОШОВИЋ, Бранко

Фонетско-фонолошке и акценатске разлике између српског, хрватског и бошњачког језика : разлике у проучености и проученост разлика | Уп. 430

– ЋУПИЋ, Драго

Једна фонетска појава у говору плавско–гусињских муслимана | Уп. 1255

– ЋУПИЋ, Драго

Кратки силазни акценат на крајњем отвореном слогу у говору Братоножића | Уп. 1256

669. ХЛЕБЕЦ, Борис

Фонолошка анализа гласовних омашки / Борис Хлебец // СЈ. – 12 (2007), 113–126. | Summary

в) Графија и правопис

670. БРБОРИЋ, Велько

Место лексике у правописним речницима / Велько Брборић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 449–458. | Summary

– БРБОРИЋ, Велько

О правописном раду Милорада Дешића | Уп. 1609

– БРБОРИЋ, Велько

Правописне вежбе у настави | Уп. 1059

671. БРБОРИЋ, Велько

Скраћенице у правописним речницима српског језика / Велько Брборић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 327–337. | Summary

672. ВУЈОВИЋ, Душанка

Језичке мозгалице : најчешће правописне грешке / Душанка Вујовић. – 3. допуњено изд. – Нови Сад : Либер, 2006. – 146.

– ДЕШИЋ, Милорад

Правопис српског језика : школско издање | Уп. 1064, 1065

673. ИВАНОВА, Ирина

Функционисање системе слободне пунктуације : издвајање текстообразујућих елемената у српској писменој речи / Ирина Е. Иванова // ЗбМСС. – 70 (2006), 239–258. | Резиме

674. ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Јован

Језик скраћеница / Јован Јанићијевић // Prevodilac. – 25, 1–2 (2006), 21–31. | Резиме

675. КИШ, Наташа

Izgovor i pisanje računarskih anglicizama u srpskom jeziku / Sonja Filipović. – Beograd : Zadužbina Andrejević, 2005. – 113. / Nataša Kiš // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 315–318.

Приказ

676. КЛАЈН, Иван

И филозофи су људи : антологија смешних штампарских грешака / Иван Клајн. – Београд : Београдска књига, 2007. – 253. | Уп. 685

677. ПЕТРОВИЋ, Милена

Језичке зачколице / Милена Петровић. – Ваљево : Приступ, 2006. – 68.

– ПЕШИКАН, Митар

Правопис српског језика | Уп. 1112, 1113, 1114

– ПИЖУРИЦА, Мато

Правопис : ортографски правилник и језички саветник | Уп. 1115

678. ПИПЕР, Предраг

Сумрак српске ћирилице / Драгољуб Петровић. – Нови Сад : Ћирилица, 2005. / Предраг Пипер // Славистика. – 10 (2006), 396–398.

Приказ

679. ПРАВОПИСНИ приручник српског језика / приредио Бранислав Уљаревић. – Екавско изд. – Београд : Финест, 2006. – 144.

680. ПРЋИЋ, Љубица

Није – него : језички саветник / Љубица Прћић. – Београд : Едука, 2006. – 85.

681. ПРЋИЋ, Твртко

О правопису и *оПРАВОПИСмењавању* / Твртко Прћић // ЗбМССФЛ. – 50 (2007), 691–695.

682. СИМИЋ, Радоје

Српски правопис / Радоје Симић. – 2. изд. – Београд ; Никшић : Јасен, 2006. – 341.

683. СОТИРОВИЋ, Владислав

Pitanje pisma u Dalmaciji 1903. godine i početak politike „novog kursa“ / Vladislav B. Sotirović // ЗбМСС. – 70 (2006), 183–194. | Summary

684. СТЕВОВИЋ, Саво

Неправилно писање императива / Саво Стевовић // ПР. – 3/4 (2. март, 2006), 15.

685. СТОЈАНОВИЋ, Смиљка

Уметнички оглед из примењене психоллингвистике : И филозофи су људи : антологија смешних штампарских грешака / Иван Клајн. – Београд : Београдска књига, 2007. – 253. / Смиљка Стојановић // СЈ. – 11 (2006), 607–615.

Приказ | Уп. 676

686. ФИЛЕКИ, Стјепан

Пострање ћирилице / Стјепан Филеки // Српски језик и друштвена... – 13–18.

687. ЦВЕТКОВИЋ, Ирена

Недоумице и дублети / Ирена Цветковић, Недељко Богдановић // Језичка култура... – 100–115.

г) Граматика (морфологија, творба речи, синтакса)**688. АЈЦАНОВИЋ, Јелена**

Лексичко-граматичка перифраза модалних глагола : синхроно–дијахрони план / Јелена Ајцановић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 127–136. | Résumé

689. АЈЦАНОВИЋ, Милан

Корелативне предикације именица типа *nomina attributiva* / Милан Ајцановић // Синтаксичка истраживања... – 72–83. | Summary

– АЈЦАНОВИЋ, Милан

Функционални и прозодијски аспекти дистрибуције придевског вида у говору Новог Сада | Уп. 1132

690. АЛАНОВИЋ, Миливој

Актантни модели глагола с медијалном компонентом / Миливој Алановић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 163–175. | Zusammenfassung

691. АЛАНОВИЋ, Миливој

Објекат : формалносинтаксички обрасци идентификације и семантичка диференцијација / Миливој Алановић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 137–151. | Zusammenfassung

692. АЛАНОВИЋ, Миливој

Фокус пажње као регулатор синтаксичке кореференцијалности / Миливој Алановић // СЈ. – 12 (2007), 447–458.

693. АЛАНОВИЋ, Миливој

Формалносинтаксички обрасци идентификације агенса / Миливој Алановић // ППЈ. – 37 (2006), 105–116. | Zusammenfassung

694. АЛАНОВИЋ, Миливој

Функционално-граматички оквири падежне идентификације агенса / Миливој Алановић // Синтаксичка истраживања... – 84–101. | Zusammenfassung

695. АНТОНИЋ, Ивана

О овремењавању и пасивизацији предиката : Синтаксичке теме / Срето Танасић. – Београд : Београдска књига, 2005. – 223. / Ивана Антонић // ЗбМСФЛ. – 49, 1 (2006), 309–315. Приказ | Уп. 794, 798

696. АНТОНИЋ, Ивана

Синтакса и семантика номинатива / Ивана Антонић // Синтаксичка истраживања... – 102–113. | Summary

697. АНТОНИЋ, Ивана

Синтакса и семантика падежа у новој „Синтакси савременога српског језика“ / Ивана Антонић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 345–356. | Резюме

698. АНТОНИЋ, Ивана

Синтакса и семантика предлога *go* / Ивана Антонић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 31–43.

699. АНТОНИЋ, Ивана

Темпорална детерминација номиналном формом у акузативу у стандардном српском језику / Ивана Антонић // Когнитивнолингвистичка... – 47–70. | Summary

700. АНТОНИЋ, Ивана

Темпорални генитив : непосредна временска локација у стандардном српском језику / Ивана Антонић // КњЈ. – 54, 1–2 (2007), 29–40. | Summary

701. АРСЕНИЈЕВИЋ, Бобан

Доследно семантички приступ релативним клаузама и категорији зависности / Бобан Арсенијевић // СЈ. – 11 (2006), 487–500.

702. АРСЕНИЈЕВИЋ, Бобан

Значење српског именичког суфикса *-je* / Бобан Арсенијевић // Српски језик и друштвена... – 171–176. | Summary

703. АРСЕНИЈЕВИЋ, Нада

О конструкцији с основним бројем / Нада Арсенијевић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 45–54.

704. АРСЕНИЈЕВИЋ, Нада

Падежни неконгруентни атрибути у језику Стевана Сремца / Нада Арсенијевић // Синтаксичка истраживања... – 114–138. | Резюме

705. АРСЕНИЈЕВИЋ, Нада

Tranzitivnost i padeži objekta u srpskom jeziku / Nada Arsenijević // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 377–389. | Резюме

706. АШИЋ, Тијана

Деиктичка компонента у значењу глагола и аорист : случај глагола *оџићи* / Тијана Ашић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 113–126. | Summary

– АШИЋ, Тијана

О семантичком односу предлошких парова *devant–avant* и *derrière–après* у француском и њихових еквивалената у српском | Уп. 406

707. АШИЋ, Тијана

С оне стране потенцијала : нови приступи објашњењу употребе потенцијала за означавање понављања у прошлости / Тијана Ашић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 137–150. | Summary

708. БАБИЋ, Здравко

Остаци паганске религије у неким безличним реченицама српског језика / Здравко Бабић // Славистика. – 10 (2006), 128–135. | Резюме

709. БАБИЋ, Миланка

Граматичко-прагматичке везе презентативних партикула *evo*, *ejō*, *eno* у ексклавативним конструкцијама / Миланка Бабић // Шездесет година : 1... – 215–228. | Summary

– БАРЕНТСЕН, Адриан

Об ограничительных временных союзах в сербском, русском и польском языках | Уп. 443

– БЕЛАКОВИЋ, Исидора

Декомпоновање предиката у новинским и административним текстовима 19. и 20. века : смена модела | Уп. 998

– БОГДАНОВИЋ, Недељко

Конструкције са *буге*, *биће*: *ће/че* у призренско–тимочким говорима | Уп. 1140

– БОГДАНОВИЋ, Недељко

Крњи императив у призренско–тимочким говорима | Уп. 1141

– БОГДАНОВИЋ, Стојче

Род именица са значењем лица у руском и српском језику | Уп. 448

710. БУГАРСКИ, Наташа

О једном типу релационих придева / Наташа Бугарски // НССУВД. – 36, 1 (2006), 413–424. | Summary

711. БУГАРСКИ, Ранко

Како се рађају суфикси : граматикализација у српском језику / Ранко Бугарски // НССУВД. – 37, 1 (2007), 5–10. | Summary

– БУКУМИРИЋ, Милета

Употреба презента у говорима северне Метохије | Уп. 1149

712. ВАСИЋ, Вера

Граматика новинског текста : одговори на прво од *5wh + h* питања / Вера Васић, Миливој Алановић // Синтаксичка истраживања... – 149–167. | Summary

713. ВАСИЋ, Вера

Дискурсни и граматички параметри анафоризације агенса / Вера Васић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 27–36. | Summary

714. ВАСИЋ, Вера

Кондиционално-каузални комплекс / Вера Васић // 36МСФЛ. – 50 (2007), 105–110.

715. ВАСИЋ, Вера

Pragmatička i gramatička komponenta u konstituisanju i interpretaciji rečenice / Vera Vasić // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 273–282. | Резюме

716. ВЕЉКОВИЋ-СТАНКОВИЋ, Драгана

Деноминални деминутиви и аугментативи : значење и творба / Драгана Вељковић-Станковић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 387–403. | Summary

717. ВИТАС, Душко

Локалне граматике српског језика / Душко Витас // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 305–317. | Summary

– ВИЋЕНТИЋ, Биљана

Синтаксичка деривација у руском и српском : теоријски поглед | Уп. 457

– ВЛАИСАВЉЕВИЋ, Ана

Some Examples of Serbian/English Bilingual Code-Switching | Уп. 1479

718. ВОЈВОДИЋ, Дојчил

О аспектуално–темпоралној корелативности у сложеним (условним) реченицама / Дојчил Војводић // Славистика. – 11 (2007), 206–222. | Резюме

– ВОЈВОДИЋ, Дојчил

Об инфинитивних предложених с субјектом в дателном падеже в русском языке и их эквивалентах в сербском и польском | Уп. 409

719. ВОЈНОВИЋ, Јелена

Агенс у номинализованим структурама / Јелена Војновић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 131–141.

720. ВОЈНОВИЋ, Јелена

Зависне клаузе уз глаголе перцепције у експлицираном облику / Јелена Војновић, Јелена Лагов-Папић // ППЈ. – 37 (2006), 51–67. | Summary

– ВОЈНОВИЋ, Јелена

Семантички разлози смене појединих декомпонованих конструкција у новинским и административним текстовима 19. и 20. века | Уп. 1006

– ВУЛИНОВИЋ, Сања

Употреба глаголских прилога код Ј. С. Поповића, В. Петровића и В. Арсенијевића | Уп. 1007

721. ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина

Развој синтаксичке транзитивности / Јасмина Грковић–Мејџор // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 417–433. | Резюме

722. ДАКОВИЋ, Сибила

Reczowniki motywowane wyrażeniem przyimkowym w językach serbskim i chorwackim / Edyta Koncewicz-Dziduch. – Opole, 2005. / Сибила Даковић // ПКЈИФ. – 72, 1–4 (2006), 206–207.

Приказ

– ДРАГИН, Гордана

Имперфекат и аорист у говорима Студенице | Уп. 1159

– ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О говору Срба Бање Врућице крај Теслића. 1 : фонетске и морфолошке особине | Уп. 1162

– ЂУКАНОВИЋ, Маја

Неодрађене заменице у српском и словеначком језику | Уп. 481

723. ЂУРОВИЋ, Радосав

Огледи о синтаксичкој негацији / Милош Ковачевић. – Српско Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. – 287. / Радосав Ђуровић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 497–505. Приказ | Уп. 740

724. ЂУРОВИЋ, Радосав

Творбени систем. Први део : префиксација / Слободан Марјановић. – Ниш : Универзитет у Нишу, 2004. – 243. / Радосав Ђуровић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 507–510. Приказ

725. ЂУРОВИЋ, Сања

О неким спорним примерима за модел комбиноване творбе речи у савременом српском језику / Сања Ђуровић // Српски језик и друштвена... – 205–214. | Summary

726. ЂУРОВИЋ, Сања

Разграничење суфикса *-ик/-ник* код именица које значе особу у српском књижевном језику / Сања Ђуровић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 405–412. | Summary

– ЖУГИЋ, Радмила

Генитивне предлошко–падежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја | Уп. 1167

– ЖУГИЋ, Радмила

Генитивне предлошко–падежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја с предлозима *око, њоред/сјоред, њоза, више/њовише/извише, врз* | Уп. 1168

– ЖУГИЋ, Радмила

Генитивне предлошко–падежне синтагме узрочног значења с предлогом *ог* у говору јабланичког краја : паралеле с призренско–тимочким и косовско–ресавским говорима | Уп. 1169

– ЖУГИЋ, Радмила

Глаголски деминутиви с префиксом *њо-* у призренско–тимочким говорима | Уп. 1170

– ЖУГИЋ, Радмила

Исказивање значења партитивног адноминалног беспредлошког генитива у говору јабланичког краја | Уп. 1171

– ЖУГИЋ, Радмила

Предлози у релационим микропонимијама Јабланичког краја : граматички и ономастички аспект | Уп. 1172

– ЖУГИЋ, Радмила

Придевски деминутиви за означавање особина човека у призренско–тимочкој зони : семантичко–творбени аспект | Уп. 1173

– ЖУГИЋ, Радмила

Придевски деминутиви у говорима призренско–тимочке дијалекатске зоне који се одnose на особине ентитета из човековог окружења : семантичко–творбени аспект | Уп. 1174

– ЖУГИЋ, Радмила

Темпорално генитивно значење у говору јабланичког краја | Уп. 1176

727. ЗВЕКИЋ-ДУШАНОВИЋ, Душанка

О неким синтаксичко-семантичким трансформацијама на релацији кондиционалност-негација-концесивност / Душанка Звекић-Душановић // 36МСФЛ. – 50 (2007), 271–279.

– ЗВЕКИЋ-ДУШАНОВИЋ, Душанка

О srpskim konstrukcijama s implicitnim modalnim glagolima i njihovim mađarskim ekvivalentima | Уп. 414

728. ЗЕЦ, Драга

Слоготворни гласови у српском језику / Драга Зеца // 36МСФЛ. – 50 (2007), 281–295.

– ИВАНОВА, Ценка

Синтагматска организација лексема (колокација) као дистинктивно обележје код блискосродних језика – бугарског и српског | Уп. 490

– ИВАНОВИЋ, Милена

Конгруенцијске класе именица у руском и српском језику | Уп. 491

– ИВАНОВИЋ, Милена

Прелазности у украјинском и српском језику : функционални аспект | Уп. 492

729. ИВИЋ, Милка

Актуелност Белићевих погледа на именицу / Милка Ивић // Шездесет година : 1... – 111–123. | Summary

730. ИВИЋ, Милка

Један закаснио одговор на једно давно постављено питање / Милка Ивић // 36МСС. – 70 (2006), 9–11. | Summary

– ИВИЋ, Милка

О једном специфичном синтаксичком средству за овременавање српских назива људи | Уп. 878

731. ИВИЋ, Милка

Прилог лично у функцији реченичног субјекта / Милка Ивић // КњЈ. – 54, 3–4 (2007), 215–217. | Summary

– ИВИЋ, Павле

Необична употреба префиксалне морфеме *се* у говору муслимана у Кладању и околини | Уп. 1178

– ЈАЊУШЕВИЋ, Ана

Структурно-семантичке одлике конструкција са ријечцом *немој* у језику Михаила Лалића и Миодрага Булатовића | Уп. 1014

– ЈЕЛИЋ, Маријан

Суфикси за грађење ктетика : од ојконима у Војводини | Уп. 1182

– ЈЕЛИЋ, Маријан

Творба етника и ктетика : од ојконима у Војводини | Уп. 1183

– ЈОВАНОВИЋ, Владимир

Конверзија у енглеском и српском језику | Уп. 1503

732. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Глаголски вид и време у обличкој системи и у дистрибуцији облика / Јелена Јовановић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 151–162. | Summary

733. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

О проблему преурањеног детерминатора : на грађи из језика Светолика Ранковића / Јелена Јовановић // Српски језик и друштвена... – 129–142. | Summary

734. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

О синтаксичким и стилским особеностима изградње сликовите представе : на примеру пословичких поређења / Јелена Јовановић // СЈ. – 12 (2007), 141–169. | Summary

735. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Поредбене пословичке форме : конструкције са речцом *као* / Јелена Јовановић // СЈ. – 11 (2006), 115–165. | Summary

736. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Прилог проучавању природе поређења : улога лексичких интензификатора и модификатора у семантици исказа / Јелена Јовановић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 151–164. | Summary

737. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Синтакса и стилистика српских народних пословица. Књ. 1, Теоријска разматрања / Јелена Јовановић. – 2. изд. – Београд : Јасен : Филолошки факултет, 2006. – 1094. – (Студије српске и словенске. Сер. 4, Монографије ; 12) | Уп. 791

738. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Синтакса и стилистика српских народних пословица. Књ. 2, Регистри / Јелена Јовановић. – 2. изд. – Београд : Јасен : Филолошки факултет, 2006. – 971. – (Студије српске и словенске. Сер. 4, Монографије ; 13) | Уп. 791

739. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Стилски аспекти проучавања изведених именица са суфиксом *-ишиће* / Јелена Јовановић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 389–403. | Summary

740. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Студије о негацији у српском језику : Синтаксичка негација у српском језику / Милош Ковачевић. – Ниш : Издавачка јединица Универзитета, 2002. – 187. Огледи о синтаксичкој негацији / Милош Ковачевић. – Српско Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. – 288. / Јелена Јовановић // СЈ. – 11 (2006), 573–587.

Приказ | Уп. 723

741. ЈОЦИЋ, Мирјана

Један тип реченичне кондензације у рекламном дискурсу / Мирјана Јоцић // Синтаксичка истраживања... – 189–195. | Summary

742. КИШ, Наташа

О валенцији и рекцији придева / Наташа Киш // Синтаксичка истраживања... – 196–202. | Summary

743. КИШ, Наташа

О неким тенденцијама у избору језичких средстава у ситуацији обраћања, ословљавања и поздрављања / Наташа Киш, Ивана Савић // ППЈ. – 38 (2007), 243–248. | Summary

744. КИШ, Наташа

О проблему негације код деадјективних именица / Наташа Киш // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 389–396.

745. КИШ, Наташа

О употреби именица са значењем особа / Наташа Киш, Милан Ајџановић // ППЈ. – 38 (2007), 223–230. | Summary

746. КИШ, Наташа

Реакција страних речи у српском језику / Наташа Киш // НССУВД. – 37, 1 (2007), 241–253. | Summary

– КЛИКОВАЦ, Душка

О метафоричкој концептуализацији неких апстрактних појмова из домена модалности | Уп. 891

– КНЕЖЕВИЋ, Зорица

Изричне и зависноупутне реченице | Уп. 1085

747. КОВАЧЕВИЋ, Борко

О класификацији глаголских именица у савременом српском језику / Борко Ковачевић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 229–240. | Summary

748. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Међуоднос футура I и футура II инперфективних глагола / Милош Ковачевић // Шездесет година : 1... – 299–311. | Summary

749. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Прилошки изрази у савременом српском језику / Милош Ковачевић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 67–81. | Резюме

750. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Сложене реченице с везницима на почетку и зависне и главне клаузе / Милош Ковачевић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 61–74. | Summary

751. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Улога анафоричких и катафоричких замјеничких односа у структурирању реченице / Милош Ковачевић // Српски као страни... – 145–164. | Zusammenfassung

– КОПРИВИЦА, Верица

Творба именица од придева у чешком и српском језику | Уп. 507

– КРИМЕР–ГАБОРОВИЋ, Сања

English Endocentric Nominal Compounds and Their Serbian Translation Equivalents | Уп. 417

– КРСТИЋ, Ненад

Francuski i srpski u kontaktu : strukture proste rečenice i prevođenje | Уп. 419

– КУРТЕШ, Светлана

Grammaticalization of Reflexivity and Middleness : a Contribution to Srebo–Croat–English Contrastive Grammar | Уп. 420

752. ЛАЗИЋ–КОЊИК, Ивана

Перифрастични предикат у новинским насловима / Ивана Коњик // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 33–41. | Резюме

– ЛАЗИЋ–КОЊИК, Ивана

Семантичко–деривациона анализа броја *īeiī* | Уп. 897

753. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана

Структура, функција и лексикографска обрада перифрастичких предиката : на примерима из дневне штампе / Ивана Лазић-Коњик // ЗбМСФЛ. – 49, 1 (2006), 219–304. | Резюме + Прилог 1 : Заступљеност именица у ПП + Прилог 2 : Заступљеност глагола у ПП

– ЛАШКОВА, Лили

Двоструко регулисање предикатске структуре у српском и бугарском језику | Уп. 519

754. ЛАШКОВА, Лили

Из структуре просте реченице у српском и бугарском језику / Лили Лашкова // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 461–464. | Резюме

– МАКИШОВА, Ана

Pridevske složenice u slovačkom i srpskom jeziku | Уп. 530

– МАРИЋ, Ана

Neologizmi u slovačkom i srpskom jeziku | Уп. 533

– МАРИЋ, Ана

Повратни глаголи у словачком и српском језику | Уп. 534

755. МАРКОВИЋ, Бранкица

О глаголима и њиховим допунама у новосадским радио и телевизијским емисијама / Бранкица Марковић // ППЈ. – 38 (2007), 131–158. | Zusammenfassung

756. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Творба речи у савременом српском језику : део 2 : суфиксација и конверзија / Иван Клајн. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : Институт за српски језик САНУ; Нови Сад : Матица српска, 2003. – 514. – (Прилози граматици српскога језика ; 2) / Радмило Маројевић // СЈ. – 12 (2007), 501–600.

Приказ

757. МАСЛОВА, Алина

Семантичко-прагматичке особине говорног чина претње / Алина Ј. Маслова // Когнитивнолингвистичка... – 143–161. | Резюме

– МАТИЈАШЕВИЋ, Јелка

Интерфикси у руској и српској творбеној терминологији | Уп. 537

– МАШИН, Јарослав

Dativ volný (zajména posesivní) v srbsštině a češtině | Уп. 538

– МИЛИВОЈЕВИЋ, Наташа

Lice i naličje izvedene indeksičke referencijalnosti u engleskom i srpskom jeziku | Уп. 1528

– МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Изражавање узрочно–последичних односа у научном стилу руског и српског језика | Уп. 542

– МИЛОРАДОВИЋ, Софија

О прагматичко-семантичким карактеристикама етичког датива : с посебним освртом на говоре Великог Поморавља | Уп. 1213

– МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Осврт на удвајање предлога у једном косовско-ресавском говору | Уп. 1214

758. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

Исказивање молбе у неформалној комуникацији / Бојана Милосављевић // Славистика. – 10 (2006), 160–168. | Резюме

759. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

Упитне форме за исказивање молбе / Бојана Милосављевић // Славистика. – 11 (2007), 198–205. | Резюме

760. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

Форме учтивости у српском језику / Бојана Милосављевић. – Београд : Учитељски факултет, 2007. – 174. – (Едиција Монографије ; 10) | Уп. 795

– МИРИЋ, Душанка

Конструкције са значењем негативних емоција у српском и руском језику | Уп. 546

– МИРИЋ, Душанка

Предикати емоционалног односа жељења у руском и српском језику | Уп. 61

– МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Семантика и граматичка стабилност именица *pluralia tantum* у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије | Уп. 1217

761. НАСТАНОВИЋ, Драгана

О акузативу јединице неких именица мушког рода прве деклинационе врсте / Драгана Настановић // Шездесет година : 2... – 119–127. | Резюме

762. НЕНЕЗИЋ, Јулија

Именице тематске групе сродства са гледишта творбе ријечи / Јулија Ненезић // ВиО. – 4 (2006), 175–186.

763. НИКОЛИЋ, Мирослав

Основе и наставци личних заменица / Мирослав Николић // КњЈ. – 54, 1–2 (2007), 119–126.

764. НИКОЛИЋ, Мирослав

Познавајући vs. њознајући / Мирослав Николић // СЈ. – 11 (2006), 65–69. | Summary

765. НИКОЛИЋ, Мирослав

Проблеми морфолошке анализе императива / Мирослав Николић // КњЈ. – 54, 3–4 (2007), 241–248. | Summary

766. НОМАЧИ, Мотоки

Неколико напомена о тзв. посесивном перфекту у српском језику / Мотоки Номачи // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 43–51. | Резюме

767. НОМАЧИ, Мотоки

О прототипу посесивности и питању неутуђиве посесије : на материјалу српског језика / Мотоки Номачи // Когнитивнолингвистичка... – 163–173. | Резюме

768. ОБРАДОВИЋ, Радмила

Прошла глаголска времена у наративној структури Андрићеве приповетке „Деца“ и њихови еквиваленти у публикованом преводу ове приповетке на француски језик / Радмила Обрадовић // ЗбФФП. – 36 (2006), 393–407. | Résumé

– ОСТОЈИЋ, Бранислав

Творбено–семантичка структура турцизама у микротопонимији језерско–шарског говора | Уп. 1220

– ПАВЛИЦА, Драган

Творба именица у говору Срба југоисточне Лике | Уп. 1221

769. ПАВЛОВИЋ, Слободан

О новој српској синтакси : Синтакса савременога српског језика : проста реченица / Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић ; у редакцији Милке Ивић. – Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига ; Нови Сад : Матица српска, 2005. – 1165. / Слободан Павловић // ЈФ. – 62 (2006), 325–357.

Приказ | Уп. 818, 819

– ПЕТРОВАЧКИ, Љиљана

Различити приступи типологији и обради предиката у настави српског језика | Уп. 1111

770. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

О проблему слога у српском језику / Драгољуб Петровић, Снежана Гудурић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 327–344. | Résumé

– ПЕТРОНИЈЕВИЋ, Божинка

Wortbildung und Übersetzen : ein Beitrag zur Übersetzungsproblematik Kreativer Wortbildungsmuster aus dem Deutschen ins Serbische | Уп. 424

771. ПИПЕР, Предраг

Анафора у српској простој реченици / Предраг Пипер // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 261–269. | Резюме

772. ПИПЕР, Предраг

О оптаивности у српском језику / Предраг Пипер // Глас. – 408, 23 (2007). – 73–107. | Резюме

773. РАДИЋ, Јованка

Неутрум или средњи род : термин, значење и функције у језичком систему / Јованка Радић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 369–386. | Summary

– РАДИЋ, Првослав

Форме представљања и повратни глагол *звати се* у методици наставе српског језика као страног | Уп. 339

– РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Deiktički izrazi u diskursu elektronskih časakaonica | Уп. 1031

– РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Рojmоvnik kоgnitivne semantike i gramatike | Уп. 924

– РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Морфолошке особености говора средње Колубаре | Уп. 1233

– РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Наставак *-и* у генитиву множине именица у шумадијско–војвођанском дијалекту | Уп. 1234

774. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Номинализације : два лика / Милорад Радовановић, Наташа Буграски // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 199–208. | Summary

– РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Лексикографска и граматичка дескрипција партикуле *односно* | Уп. 925

– РАЈИЋ, Јелена

Ана́ли́с компари́тиво де лос про́цеди́mientos де цита ен сербио у ен еспа́нол | Уп. 425

775. РАКИЋ, Станимир

О лексичком слоју именичких сложеница типа *именица+именица* у српском језику / Станимир Ракић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 767–791.

776. РИСТИЋ, Стана

Глаголи говорења у функцији локутивних карактеризатора говорног поступка / Стана Ристић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 793–803.

777. РИСТИЋ, Стана

Грамматичке карактеристике партикуле *све* са значењем очекиваности / Стана Ристић // СЈ. – 11 (2006), 173–185. | Summary

– РИСТИЋ, Стана

Лексичко-граматичке карактеристике заменице *ја* са аспекта вербалних асоцијација | Уп. 933

778. РИСТИЋ, Стана

Неки аспекти граматичког и семантичког статуса заменичких речи : на примеру заменице *сам, -а, -о* и неутрумских облика показних заменица *џо, ово, оно* / Стана Ристић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 111–122. | Summary

779. РИСТИЋ, Стана

Семантички пасив у деривираним метонимијским значењима глагола са улогом доживљавача : на примерима дериварних значења глагола физичког деловања, типа: *сће́за-ићи, сѝискајићи, ѝријискајићи и давѝићи* / Стана Ристић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 445–459. | Резюме

780. РУЖИЋ, Владислава

Допунске клауза у систему зависних реченица српског језика / Владислава Ружић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 329–341. | Резюме

781. РУЖИЋ, Владислава

Допунске реченице у савременом српском језику : 1 / Владислава Ружић // ЗбМСФЛ. – 49, 1 (2006), 123–217.

782. РУЖИЋ, Владислава

Допунске реченице у савременом српском језику : 2 / Владислава Ружић // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 103–266. | Summary

783. РУЖИЋ, Владислава

Исказивање типичног објекта номиналном допуном у српском језику / Владислава Ружић // Когнитивнолингвистичка... – 283–299. | Summary

784. РУЖИЋ, Владислава

О модификатору типа *очиљедно* у српском језику / Владислава Ружић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 805–812.

785. РУЖИЋ, Владислава

Реченичне конструкције с конективним глаголима / Владислава Ружић // ЈФ. – 62 (2006), 73–92. | Summary

– РУНИЋ, Јелена

On the Syntax of Determiners in Serbian and Romanian | Уп. 1559

786. СААВЕДРА, Димка

Значење неких паратаксихких везника у српском језику / Димка Сааведра // 36МСС. – 70 (2006), 221–237. | Резюме

787. СИМИЋ, Зоран

Предлошки генитив са семантичким обележјем аблативности у именичком изразу у језику романа „Преображење“ Војислава Лубарде / Зоран Симић // ППЈ. – 38 (2007), 107–129. | Summary

788. СИМИЋ, Радоје

Мала српска граматика / Радоје Симић, Јелена Јовановић. – Екавско изд. – Београд : Јасен : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 2007. – 293.

789. СИМИЋ, Радоје

Неколике напомене о егзистенцијалном глаголу / Радоје Симић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 399–411. | Summary

790. СИМИЋ, Радоје

Род у множинским облицима именица на *-ag* / Радоје Симић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 5–15. | Резюме

791. СИМИЋ, Радоје

Синтакса и стилистика српских народних пословица / Јелена Јовановић. – 2. изд. – Београд : Јасен : Филолошки факултет, 2006. – 1094+971. / Радоје Симић // СЈ. – 11 (2006), 533–545.

Приказ | Уп. 737, 738

792. СИНТАКСИЧКА истраживања : дијахроно–синхрони план / ур. Јасмина Грковић-Мејдор, Владислава Ружић, Слободан Павловић. – Нови Сад : Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 2007. – 281. – (Лингвистичке свеске ; 6)

793. СОБОЉЕВ, Андреј

Инструментал в сербском языке на славянском и балканском фоне / Андреј Н. Соболев // Српски језик и друштвена... – 31–36. | Резиме

794. СПАСОЈЕВИЋ, Марина

Синтаксичке теме / Срето Танасић. – Београд : Београдска књига, 2005. – 223. / Марина Спасојевић // 36МСС. – 69 (2006), 266–273.

Приказ | Уп. 695, 798

795. СПАСОЈЕВИЋ, Марина

Форме учтивости у српском језику / Бојана Милосављевић. – Београд : Учитељски факултет, 2007. – 174. – (Монографије ; 10) / Марина Спасојевић // Шездесет година : 2... – 209–211.

Приказ | Уп. 760

796. СРДИЋ, Смиља

Vrste reči : problemi gramatičke teorije / Smilja Srdić // Prevodilac. – 26, 1–2 (2007), 22–29. | Zusammenfassung

797. СТАКИЋ, Милан

О глаголима са презентском основом на *-a-* : II / Милан Стакић // СЈ. – 11 (2006), 95–102. | Резюме

798. СТАНКОВИЋ, Станислав

Студије о синтакси предиката у српској реченици : Синтаксичке теме / Срето Танасић. – Београд : Београдска књига, 2005. – 223. / Станислав Станковић // ЗбФФП. – 36 (2006), 589–594.

Приказ | Уп. 695, 794

– СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Аорист у српском и у француском језику : семантичке и прагматичке разлике | Уп. 426

799. СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Изрази *било ко/ишја/који*, негација и аспект / Веран Станојевић, Тијана Ашић // Когнитивнолингвистичка... – 301–319. | Summary

– СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Неке последице различитог енкодирања имперфективности у природним језицима : случај имперфективног перфекта у српском и имперфекта у француском | Уп. 427

800. СТАНОЈЕВИЋ, Веран

О *načinima obeležavanja distributivne i kolektivne interpretacije pluralnih nominalnih sintagmi* / Veran Stanojević, Tijana Ašić // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 7–19. | Summary

801. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

О вредности традиционалног граматичарског приступа синтаксичким системима / Живојин Станојчић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 283–291. | Summary

802. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

О директном објекту глагола (по)веровати / Живојин Станојчић // Гласник ЦАНУ. – 24 (2006), 21–25. | Summary

– СТЕВИЋ, Слободан

Ја на српском | Уп. 366

– СТЕПАНОВ, Страхиња

О реченичним и нереченичним предикацијама са узрочним значењем код Проте Матије Ненадовића и Лазе Лазаревића | Уп. 1041

– СТЕФАНОВИЋ, Марија

О категорији аниматности и (а)типичности објекта у српском и руском језику | Уп. 592

– СТИЈОВИЋ, Рада

О једном типу редукованог инфинитива у неким зетско-сјеничким говорима с освртом на стање у бугарском и македонском језику | Уп. 1249

– СТИЈОВИЋ, Рада

Прилог познавању употребе инфинитива у данашњем говору Васојевића | Уп. 1250

803. СТИЈОВИЋ, Рада

Семантичко–ортографске дистинкције неких сложеничких образовања / Рада Стијовић // Шездесет година : 1... – 463–470. | Summary

804. СТИЈОВИЋ, Рада

Семантичко–синтаксичке одлике конструкција с предлозима *ог-го* у међусобној корелацији / Рада Стијовић // ЈФ. – 62 (2006), 93–112. | Резюме

– СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Декомпоновани предикат у научном стилу српског језика | Уп. 1042

805. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Мјесто предлога према у предлошкопадежном систему српског језика : у дијахронији и синхронији / Јелица Стојановић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 405–415. | Резюме

806. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Синтаксичко-семантичко поље конструкција *у, на + А* и *у, на + Л* у значењу просторних односа / Јелица Стојановић // Гласник ЦАНУ. – 24 (2006), 47–56. | Резюме

807. ТАНАСИЋ, Срето

Из проблематике безличних реченица : реченице са глаголом *има̄ти* / Срето Танасић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 319–328. | Резюме

808. ТАНАСИЋ, Срето

Из проблематике реченица с везницима *каг, док* и *чим* / Срето Танасић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 15–26. | Резюме

– ТАНАСИЋ, Срето

Један случај модалне употребе футура другог у говору Срба добојског краја | Уп. 1252

809. ТАНАСИЋ, Срето

Упрощавање везничких скупова у сложеној реченици у српском језику / Срето Танасић // ЈФ. – 62 (2006), 53–71. | Резюме

– ТИР, Михал

Творба именица женског рода од назива особа мушког рода у српском језику у поређењу са словачким | Уп. 429

810. ТОМА, Пол–Луј

Jedan kameleonski oblik : perfektivni prezent / Paul–Louis Thomas // ГСЈКњ. – 8 (2006), 445–466. | Rezime

811. ТОМА, Пол–Луј

Ка поређењу „инваријанте“ глаголског вида / Paul–Louis Thomas // НССУВД. – 36, 1 (2006), 53–65. | Résumé

812. ТОМА, Пол–Луј

Промене аспектално–темпоралног система : у најновијем српском драмском тексту : случај дидаскалија / Paul–Louis Thomas // НССУВД. – 37, 1 (2007), 11–26. | Résumé

813. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Глаголска валенција као веза између синтаксичког и творбеног система / Зузана Тополињска // Когнитивнолингвистичка... – 343–352. | Summary

814. ТОШОВИЋ, Бранко

Неке tendencije у експресивној синтакси глагола / Branko Tošović // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 391–404. | Резюме

– ТРБОЈЕВИЋ-МИЛОШЕВИЋ, Ивана

Speech Act Conditionals in English and Serbian : Avoiding Rudeness or Being Polite | Уп. 1577

– ТРИФУЊАГИЋ, Иван

Бирократизација језика у новинском тексту : нивои категоризације именичких појмова и декомпоновани предикат | Уп. 1043

815. ТРНАВАЦ, Радослава

Однос вида и субјективности у модалној употреби времена у српском језику / Радослава Трнавац // Когнитивнолингвистичка... – 353–371. | Summary

816. ЋОРИЋ, Божо

Граматички род и питање полне дискриминације у језику / Божо Ћорић // СЈ. – 11 (2006), 51–63. | Summary

– ЋУРЧИН, Ивана

Улога герунда као кондензационих средстава у језику А. Тишме и Б. Пекића | Уп. 1044

817. ФЕКЕТЕ, Егон

Између пасива и адјектива / Егон Фекете // ЗМСС. – 71/72 (2007), 293–304. | Резюме

818. ФЕКЕТЕ, Егон

Капитално дело модерне граматичке литературе : Синтакса савременог српског језика : проста реченица / Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић ; у редакцији Милке Ивић. – Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига ; Нови Сад : Матица српска, 2005. – 1165. / Егон Фекете // ЛМС. – 182, 477, 6 (јун 2006), 1160–1164.

Приказ | Уп. 769, 819

819. ФЕКЕТЕ, Егон

Синтакса савременог српског језика : проста реченица / Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић ; у редакцији Милке Ивић. – Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига ; Нови Сад : Матица српска, 2005. – 1165. / Егон Фекете // Prevodilac. – 25, 1–2 (2006), 55–58.

Приказ | Уп. 769, 818

820. ХАНСЕН, Бјорн

A Morpho-Syntactic Typology of Constructions with Modals in Serbian / Björn Hansen // Синтаксичка истраживања... – 31–43. | Резиме

– ХЛЕБЕЦ, Борис

Partitivity in English and Serbian | Уп. 1584

– ЧУТУРА, Илијана

О декомпоновању прилога у научном функционалном стилу | Уп. 1050

821. ШИПКА, Данко

Когнитивнолингвистичка мапа значења српског датива / Данко Шипка // Когнитивнолингвистичка... – 387–397. | Summary

822. ШИПКА, Милан

Занимљива граматика / Милан Шипка. – 2. изд. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 311. – (Едиција Популарна лингвистика)

823. ШИПКА, Милан

Необразложени изузетак *млазњак* / Милан Шипка // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 5–13. | Summary

824. ШТАСНИ, Гордана

Атрибутивне именице (*nomina attributiva*) у српском језику / Гордана Штасни // СЈ. – 12 (2007), 469–483.

825. ШТАСНИ, Гордана

Генитивне предлошке конструкције у основи именичких деривата / Гордана Штасни // Синтаксичка истраживања... – 253–264. | Summary

826. ШТАСНИ, Гордана

Nomina loci са називом биљке у творбеној основи / Гордана Штасни // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 927–937.

– ШТАСНИ, Гордана

Префиксација : у светлу савремених теорија о творби речи у основношколским уџбеницима | Уп. 1129

827. ШТРБАЦ, Гордана

О валентности глагола емоционалног садржаја у српском језику / Гордана Штрбац // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 73–102. | Summary

– ШТРБАЦ, Гордана

Синтаксичко-семантички статус једне скупине комуникативних глагола у језику масовних медија | Уп. 1052

д) Лексикологија (лексичка семантика, фразеологија, терминологија, етимологија, ономастика и др.)

– АЏАНОВИЋ, Јелена

Лексичко–граматичка перифраза модалних глагола : синхроно–дијахрони план | Уп. 688

828. АКОПЦАЊАН, Жана

Reči persijskog porekla u rečniku Abdulaha Škaljića „Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku“ / Žana R. Akopdžanjan. – Beograd : Univerzitet u Beogradu Filološki fakultet, 2007. – 234.

– АЛЕКСИЋ, Мариана

Българско–србски речник на лексикалните омоними | Уп. 1387

– АЛЕКСИЋ, Мариана

Глаголска енантосемија у српском и бугарском језику : компаративни приступ | Уп. 403

– АЛЕКСИЋ, Мариана

Међујезичка српско–бугарска (бугарско–српска) лексичка хомонимија | Уп. 404

– АНТОНИЋ, Ивана

Синтакса и семантика предлога *go* | Уп. 698

829. АРСЕНИЈЕВИЋ, Нада

О глаголима *волећи* и *заљубићи се* / Нада Арсенијевић // Когнитивнолингвистичка... – 71–83. | Summary

830. БАЈИЋ, Ружица

О потреби познавања неких термина из грчког језика у области православља данас / Ружица Бајић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 55–61.

831. БАЈИЋ, Ружица

О православним празницима у „Речнику Матице српске“ и „Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ“ / Ружица Бајић // Шездесет година : 2... – 9–20. | Summary

832. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Исковрнути глаголи : типови експресивних превербалних форманата : на српском и хрватском језичком материјалу / Марта Бјелетић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 490.– (Монографије ; 2) | Уп. 936

833. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Од дијалекатске потврде до етимолошког проблема : с.–х. *ѝрлав* „искривљен, разрок, *ѝрилуј*“ / Марта Бјелетић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 419–429. | Summary

– БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Пагрѝшине : творбени анархизам из Бучума | Уп. 1134

834. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Пројекат „Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика“ / Марта Бјелетић // Шездесет година : 1... – 151–170. + Изабрана библиографија сарадника Етимолошког одсека | Summary

835. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

С.–х. *ни ѝири, ни вири* „не расте, не успева“ : формално–семантички паралелизам глаголских гнезда као пут ка етимологији / Марта Бјелетић // Словенска етимологија... – 27–40. | Summary

– БЈЕЛЕТИЋ, Марта

У ишчекивању речника Роваца : срп. дијал. *скалабучиѝи* „сакупити (стоку), помешати“ | Уп. 1135

836. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Јавни натписи / Недељко Богдановић // Језичка култура... – 40–48.

837. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Митологија и географска лексика / Недељко Богдановић // Етно–културолошки... – 11 (2006/07), 63–66. | Summary

838. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Називи улица јесу имена града / Недељко Богдановић // Језичка култура... – 9–18.

839. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Како је Кир-Герас Паскалис постао Ђерасим Паскаљевић? / Жарко Бошњаковић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 275–286. | Περιλήψη

– БРБОРИЋ, Вељко

Место лексике у правописним речницима | Уп. 670

840. БРЕНЕСЕЛОВИЋ, Лука

Бараба : један европски дијалектизам / Лука Бренеселовић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 71–105. | Zusammenfassung

– БУКУМИРИЋ, Милета

Запрежна терминологија северне Метохије | Уп. 1147

– БУКУМУРИЋ, Милета

Терминологија куће и покућства у северној Метохији | Уп. 1148

– БУЛАТОВИЋ, Весна

The Approximation of Laws, Languages and the Like | Уп. 113

– ВЕЉКОВИЋ-СТАНКОВИЋ, Драгана

Деноминални деминутиви и аугментативи : значење и творба | Уп. 716

– ВЕЉКОВИЋ-СТАНКОВИЋ, Драгана

Когнитивни приступ евалутивним твореницама и његова примена у настави српског језика | Уп. 1060

841. ВЕЉКОВИЋ-СТАНКОВИЋ, Драгана

Прагматички, стилски и тумачењски потенцијал интензифицираних речи субјекатске оцене / Драгана Вељковић-Станковић // СЈ. – 11 (2006), 341–371. | Summary

842. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Псл. **kotiti*/**katai* и **kotъ*/**katъ* : трагови –а– вокализма на словенском југу / Јасна Влајић-Поповић // Словенска етимологија... – 67–81. | Summary

843. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Срп. *бегак* : једна реч између више значења и неколико тумачења / Јасна Влајић–Поповић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 405–418. | Summary

– ВЛАЈИЋ–ПОПОВИЋ, Јасна

Срп. дијал. *каџава* „врста колибе“ : пример етимолошког лавиринта | Уп. 1150

844. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Српско-хрватско *сџмиас* „*pastio sine pastoribus*“ у штокавском и општесловенском контексту / Јасна Влајић-Поповић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 75–87. | Summary

845. ВУЈОВИЋ, Душанка

Семантичка анализа глагола кретања у српском језику / Душанка Вујовић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 303–309. | Summary

– ВУКИЋЕВИЋ, Весна

Контрастивна анализа глагола са семантичком компонентом *иниензијетей креџања* у руском и српском језику | Уп. 411

– ВУКИЋЕВИЋ, Милосав

Лексика домаће радиности у Грузи | Уп. 1152

– ВУКИЋЕВИЋ, Милосав

Ратарска лексика у Доњој Грузи | Уп. 1153

– ВУКОВИЋ, Мирко

Лексика коњарства у Горњем Заостру | Уп. 1154

846. ВУЧКОВИЋ, Марија

Глагол *оџузуџи* ’ослабити, омршавети; оронути; омлохавети’ : јужнословенски дијалектизам или континуата псл. основе **pylz-?** / Марија Вучковић // Шездесет година : 2... – 21–33. | Summary

847. ВУЧКОВИЋ, Марија

О пореклу арготизма *лизџам* ’пити’ / Марија Вучковић // Словенска етимологија... – 83–91. | Summary

– ВУЧКОВИЋ, Марија

Од усамљених лексема до лексичке групе у балканском контексту | Уп. 1591

848. ГАГОВИЋ, Светозар

Топонимијска слика Безуја / Светозар Гаговић. – Београд : С. Гаговић, 2006. – 246.

– ГОЉАК, Светлана

Аспекти лингвокултурног истраживања фразеологије : на материјалу српских и белоруских фразеологизма са зоонимама | Уп. 468

– ГОЉАК, Светлана

Градурелност у фразеологији : на примеру српских и белоруских фразеологизма | Уп. 469

849. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Лексикологија српског језика / Рајна Драгићевић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 366. / Даринка Гортан-Премк // ЈФ. – 63 (2007), 232–237.

Приказ | Уп. 860, 906, 959

850. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Српска лексикографија данас : три предлога / Даринка Гортан-Премк // Шездесет година : 1... – 243–247. | Summary

851. ГОЧАНИН, Мирјана

О именима близанаца / Мирјана Гочанин // Шездесет година : 2... – 35–43. | Резюме

– ГОЧАНИН, Мирјана

О неким карактеристикама српске, руске и бугарске антропонимије | Уп. 470

852. ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР, Јасмина

Знајти и семантички примитив „знати“ у дијахроној перспективи / Јасмина Грковић-Мејцор // Когнитивнолингвистичка... – 85–96. | Summary

853. ДАКОВИЋ, Сибила

Terminologia anatomiczna chorwacka i serbska : kształtowanie się jej i funkcjonowanie we współczesnych językach / Barbara Popiołek. – Kraków : Scriptum, 2003. – 236. / Sybilla Daković // LA. – 7, 14 (2006).

Приказ

854. ДИЛПАРИЋ, Бранислава

Неки од приступа у проучавању значења : кратак преглед / Бранислава Дилпарић // 36ФФП. – 36 (2006), 419–432. | Summary

855. ДИЛПАРИЋ, Предраг

О термину *културна реконструкција* / Предраг Дилпарић // СЈ. – 12 (2007), 441–445.

856. ДИМИТРИЈЕВИЋ, Јања

Називи улица на „Плану града Ниша“ / Јања Димитријевић, Милица Милојковић // Језичка култура... – 49–54.

857. ДИМИТРИЈЕВИЋ, Јања

О неким етницима и ктетицима нишке околине / Јања Димитријевић, Милица Милојковић // Језичка култура... – 34–39.

– ДОШЉАК, Драшко

О личним именима у приповеткама Григорија Божовића | Уп. 1009

858. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Деривати у менталном лексикону / Рајна Драгићевић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 367–377. | Summary

859. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Деривациона гнезда именица које означавају делове тела из угла лексичког богађења / Рајна Драгићевић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 371–387. | Summary

– ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Испитивања концептуализације љутње | Уп. 34

– ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Концептуализација туге у српском језику | Уп. 35

860. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Лексикологија српског језика / Рајна Драгићевић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 366. | Уп. 849, 906, 959

861. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

О културно–стереотипним појмовима у српском језику / Рајна Драгићевић // Српски као страни... – 83–90. | Summary

862. ДРИНЧИЋ–ВУКСАНОВИЋ, Радојка

Културни концепт лексеме *јабука* у српском језику / Радојка Дринчић–Вуксановић // СЈ. – 11 (2006), 373–383. | Summary

863. ЂИНЂИЋ, Марија

Турцизми у седамнаестом тому „Речника српскохрватског књижевног и народног језика“ САНУ / Марија Ђинђић // Шездесет година : 2... – 45–51. | Summary

864. ЂОРЂЕВИЋ, Милија

Реч у другим речима / Милија Ђорђевић. – Младеновац : Шумадијске метафоре : Библиотека „Деспот Стефан Лазаревић“ ; Београд : Библиотека града Београда, 2007. – 204.

– ЂУКАНОВИЋ, Маја

Српско-словеначка међујезичка хомонимија | Уп. 413

– ЂУРИЋ, Милош

Математичка terminologija | Уп. 1398

– ЂУРКИН, Веселина

Лексика Угљевика и Забрђа | Уп. 1164

865. ЕРОР, Гвозден

Компаративистичка terminologija : izvorni pojmovni skupovi / Gvozden Eror // ФП. – 34, 1 (2007), 9–29. | Résumé

– ЖУГИЋ, Радмила

Предлози у релационим микропонимијама Јабланичког краја : граматички и ономастички аспект | Уп. 1172

– ЗЛАТКОВИЋ, Драгољуб

Имена коза | Уп. 1177

866. ИВАНОВИЋ, Ненад

Развитие отвлеченной лексики в сербском литературном языке / Г. Г. Тяпко. – Москва : МГИМО, 2005. – 485. / Ненад Ивановић // ЗбМСС. – 69 (2006), 273–278.

Приказ

867. ИВАНОВИЋ, Ненад

Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма / Стана Ристић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 228. – (Монографије ; 3) / Nenad Ivanović // LA. – 7, 14 (2006).

Приказ | Уп. 868, 896, 904, 934, 937

868. ИВАНОВИЋ, Ненад

Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма / Стана Ристић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 228. – (Монографије ; 3) / Ненад Ивановић // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 81–87.

Приказ | Уп. 867, 896, 904, 934, 937

869. ИВИЋ, Милка

Актуелни увиди у *врстије речи* / Милка Ивић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 5–7. | Summary

870. ИВИЋ, Милка

Информативне улоге *ћресућозиција* и *импликација* документоване српским језичким фактима / Милка Ивић // ЈФ. – 63 (2007), 1–6. | Summary

871. ИВИЋ, Милка

Кад су *молери* виђеним људима *моловали* и *ћресликавали образ* / Милка Ивић // Даница. – 14 (2006), 379–383.

872. ИВИЋ, Милка

Когнитивни аспект феномена партонимије / Милка Ивић // ЗбМСС. – 70 (2006), 13–19. | Summary

873. ИВИЋ, Милка

Лексикологу у част : о једној лексичкој теми / Милка Ивић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 35–37. | Summary

874. ИВИЋ, Милка

О времену кад су се *чишаонице* држале рукама / Милка Ивић // Даница. – 15 (2007), 422–425.

875. ИВИЋ, Милка

О изразу *ћросћрано* / Милка Ивић // Даница. – 15 (2007), 420–422.

876. ИВИЋ, Милка

О изразу *ћусћо ћурско* / Милка Ивић // Глас. – 408, 23 (2007). – 17–12. | Summary

877. ИВИЋ, Милка

О имплицативној/неимплицативној семантизованости придевских и предлошких израза при исказивању информације *више од* / Милка Ивић // ЈФ. – 63 (2007), 7–10. | Summary

878. ИВИЋ, Милка

О једном специфичном синтаксичком средству за овремењавање српских назива људи / Милка Ивић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 13–17. | Summary

879. ИВИЋ, Милка

О односима између придева и прилога / Милка Ивић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 9–13. | Summary

880. ИВИЋ, Милка

О специфичном лексичко–морфолошком ентитету *ћућ* / Милка Ивић // Шездесет година : 1... – 208–214. | Summary

881. ИВИЋ, Милка

О српским сложеним лексичким структурама чији су конститутивни елементи *og-* и глаголи обавештајне семантике / Милка Ивић // ЗБМСФЛ. – 49, 1 (2006), 8–10. | Summary

882. ИВИЋ, Милка

О улози придевског атрибута у отклањању/успостављању двосмисла / Милка Ивић // Когнитивнолингвистичка... – 121–124. | Summary

883. ИВИЋ, Милка

Поводом једног питања постављеног 1936. године у „Нашем језику“ / Милка Ивић // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 1–3. | Summary

884. ИВИЋ, Милка

Релевантна улога чула мириса егземплификована српским језичким примерима / Милка Ивић // ЗБМСФЛ. – 50 (2007), 197–301.

885. ИВИЋ, Милка

Улога придева *висок* и *велики* онда кад не означавају физичко својство / Милка Ивић // Глас. – 405, 22 (2006). – 51–58. | Summary

– ИЛИЋ, Мирјана

Неки могући типови дијалексема | Уп. 1179

– ИЛИЋ, Мирјана

Узвици у речницима југоисточне Србије | Уп. 1180

– ИЊАЦ, Горан

Funkcionalne i semantičke realizacije anglicizma *trip* u jeziku mlađe generacije srpskog i poljskog jezika | Уп. 493

886. ЈАЊУШЕВИЋ-ЛЕКОВИЋ, Гордана

Туђице и ксенофобија / Гордана Јањушевић-Лековић // ВиО. – 4 (2007), 71–77.

– ЈАШОВИЋ, Голуб

Лексичке јединице оријенталног порекла у приповеткама Григорија Божовића | Уп. 1015

– ЈАШОВИЋ, Голуб

Узвици за дозивање или терање стоке и још неки узвици у вези са пословима око стоке | Уп. 1181

887. ЈОВАНОВИЋ, Владан

О неким изразима са лексемом *лас* у српском језику / Владан Јовановић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 35–42. | Summary

888. ЈОВАНОВИЋ, Владан

О неким лексемама са општим појмовним значењем *лeгaтѝи*, *ѝосмaтѝрaѝѝи* и њиховој лексикографској обради / Владан Јовановић // Шездесет година : 2... – 79–85. | Резюме

– ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Izbor pravnih pojmova : srpsko-nemački | Уп. 1409

889. ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Nomenklatura zanimanja u službi ravnopravnosti polova / Zoran R. Jovanović // Prevodi-lac. – 26, 1–2 (2007), 30–36.

- ЈОВИЋ, Надежда
 Сточарска терминологија у речнику тимочког говора | Уп. 1192
- ЈУРИШИЋ, Марина
 Неколико напомена о унутрашњим диференцијацијама пчињског говора | Уп. 1194
- 890. КАЛЕЗИЋ, Маја**
 Српско-хрватски називи биљака из рода *Pistacia* L. : етимолошка beleška / Маја R. Kalezić // Словенска етимологија... – 229–239. | Summary
- КЕРКЕЗ, Драгана
 Концепт *ipex* као део језичке слике света код Руса и Срба | Уп. 44
- 891. КЛИКОВАЦ, Душка**
 О метафоричкој концептуализацији неких апстрактних појмова из домена модалности / Душка Кликовац // СЈ. – 11 (2006), 103–113. | Summary
- 892. КЛИКОВАЦ, Душка**
 О употреби показних речи у српском језику / Душка Кликовац // Когнитивнолингвистичка... – 125–141. | Summary
- КЛИКОВАЦ, Душка
 Предлошка значења у настави српског језика као страног : случај предлога *у* и *на* | Уп. 240
- 893. КЛИКОВАЦ, Душка**
 Семантика предлога : студија из когнитивне лингвистике / Душка Кликовац. – 2. изд. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 445.
- 894. КОЈИЋ, Јадранка**
 Географска терминологија Бањана / Јадранка Којић // ППЈ. – 37 (2006), 221–246. | Zusammenfassung
- КОЈИЋ, Јадранка
 Терминологија куће и покућства Бањана | Уп. 1198
- 895. КОРАЋ, Гордана**
 Значења и значај термина *еволуција* у дијахроним језичким истраживањима / Гордана Кораћ // НССУВД. – 36, 1 (2006), 225–232. | Summary
- КРНАЈИЋ-ЦЕКИЋ, Нада
 Poslovna terminologija | Уп. 1419
- КРСТИЋ, Ненад
 О неким француским фразеологизмима и њиховим српским еквивалентима | Уп. 418
- 896. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана**
 Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма / Стана Ристић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 228. – (Монографије ; 3) / Ивана Коњик // КњЈ. – 53, 3–4 (2006), 337–341.
 Приказ | Уп. 867, 868, 904, 934, 937
- 897. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана**
 Семантичко-деривациона анализа броја *йет̄* / Ивана Лазич-Коњик, Наташа Вуловић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 43–64. | Резюме

– ЛЕВАШКЈЕВИЧ, Лукаш

Konfrontativni osvrt na sportsku leksiku u oblasti fudbala u srpskom i poljskom jeziku | Уп. 421

– ЛОМА, Александар

Два српска дијалекатска архаизма на балтословенском плану : *џренсла* (и сл.) „Prunus radus“, *џремесла* „дијафрагма“ | Уп. 1199

– ЛОМА, Александар

О једом источносрбијанско-западнобугарском дијалекту : срп. дијал. *ивора*, буг. дијал. *ивер* и сл. | Уп. 1200

898. ЛОМА, Александар

Serbisch–Kroatisch *netan* „Ungeheuer“ / Aleksandar Loma // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 455–457.

899. МАРИЦКИ-ГАЂАНСКИ, Ксенија

Αλλαγή : кратка прича о *џромени* / Ксенија Марицки-Гађански // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 473–479.

900. МАРЈАНОВИЋ, Милица

Етними са негативном експресивном конотацијом / Милица Марјановић // Шездесет година : 2... – 109–118. | Резюме

901. МАРКОВИЋ, Жељко

Ситуациони типови глагола *видети* и *илегати* / Жељко Марковић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 481–488.

– МАРКОВИЋ, Јордана

Имена паса у југоисточној Србији | Уп. 1203

– МАРКОВИЋ, Јордана

Инвентар, путеви и донети македонизама у српским народним говорима | Уп. 1204

– МАРКОВИЋ, Јордана

Ткачка лексика југоисточне Србије | Уп. 1207, 1208

902. МИЛЕНКОВИЋ, Тања

Идиоми у српском језику / Тања Миленковић. – Алексинац : Атеље 63, 2006. – 267.

– МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Синонимија у научном стилу руског и српског језика | Уп. 543

903. МИЛИЋ, Мира

Standardization of Sporting Terminology in Serbian / Mira Milić // ELLSII75 Proceedings... 2. – 356–363.

– МИЛИЋЕВИЋ, Ристо*

Херцеговачка презимена | Уп. 1209, 1229

– МИЛОРАДОВ, Дејан

Дендроними Фрушке горе | Уп. 1211

904. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма / Стана Ристић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 228. – (Монографије ; 3) / Бојана Милосављевић // СЈ. – 11 (2006), 557–563.

Приказ | Уп. 867, 868, 896, 934, 937

905. МИРИЋ, Душанка

Семантика израза *криво ми је* у српском језику / Душанка Мирић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 565–574.

– МИТРИЋЕВИЋ-ШТЕПАНЕК, Катарина

Pozitivna subjektivna ocena u okviru ekspresivnog deminutivnog značenja u češkom i srpskom jeziku | Уп. 549

– МИЋИЋ, Софија

Engleski i srpski termini za bolesna stanja : interdisciplinarni pregled | Уп. 1531

– МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Семантика и граматичка стабилност именица *pluralia tantum* у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије | Уп. 1217

906. МОЈСИЛОВИЋ, Бојана

Лексикологија српског језика / Рајна Драгићевић. – Београд : Завод за уџбенике и наставне средства, 2007. – 366. / Бојана Мојсиловић // Шездесет година : 2... – 203–208.

Приказ | Уп. 849, 860, 959

907. МОСКОВЉЕВИЋ-ПОПОВИЋ, Јасмина

Класе глагола за изражавање психолошких стања, осећања и расположења у савременом српском језику / Јасмина Московљевић-Поповић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 87–98. | Summary

908. МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Културолошке вредности фразеологизама са значењем *обећавајћи нешто нереално, што се тешко може остварити* : симболизам *куле* / Драгана Мршевић-Радовић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 43–49. | Резюме

909. МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Фразеолошки неологизми у српском језику : ономасиолошки и функционално–стилистички аспект / Драгана Мршевић-Радовић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 283–291. | Резюме

910. НЕДЕЉКОВ, Љиљана

Експликација културне димензије лексике у речнику / Љиљана Недељков // ГСЈКњ. – 8 (2006), 291–300. | Résumé

911. НИКОЛИЋ, Видан

Народна етимологија : од деструктивног до креативног у српском језику / Видан Николић // Српски језик и друштвена... – 63–79. | Summary

– НОВАКОВ, Предраг

Рojmovník strukturalne lingvistike : morfologija i sintaksa | Уп. 1389, 1426

– ОБУЋИНА, Предраг

Термин *podmiot* у синтакси пољског језика и његови еквиваленти на српском | Уп. 423

– ОСТОЈИЋ, Бранислав

О неким семантичким пољима дурмиторске лексике | Уп. 1219

912. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Семантичка номенклатура дробњачких топонима / Бранислав Остојић // Гласник ЦАНУ. – 24 (2006), 39–45. | Summary

– ОСТОЈИЋ, Бранислав

Творбено–семантичка структура турцизама у микротопонимији језерско–шарског говора | Уп. 1220

913. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Турцизми у микротопонимији језерско–шаранског краја / Бранислав Остојић // Гласник ЦАНУ. – 25 (2007), 33–42. | Summary

914. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Поглед на оронимију Србије / Звездана Павловић // Шездесет година : 1... – 375–380. | Streszczenie

915. ПАНИЋ, Олга

Колико разумемо нове англицизме / Олга Панић. – Нови Сад : Змај, 2006. – 149.

916. ПАНИЋ, Олга

How Speakers of Serbian Understand Anglicisms : Some Empirical Evidence / Olga Panić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 261–273.

– ПАУНОВИЋ, Татјана

Језик и процеп : између традиције и глобализације | Уп. 70

– ПЕЈЧИЋ-МИТИЋ, Марија

Метеоролошка лексика у говору Сврљига | Уп. 1222

– ПЕТРОВИЋ, Веселин

Зоонимски систем Горњих Страњана (код Пријепоља) | Уп. 1223

917. ПЕТРОВИЋ, Мирјана

Неки проблеми у проучавању лексике свадбених обичаја / Мирјана Петровић // Шездесет година : 2... – 139–145. | Резюме

918. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Биџисаџи : „*несџаџи*“ или „*џосџојаџи*“? : историјски развој, лексикографски третман и савремена пракса / Снежана Петровић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 431–440. | Summary

– ПЕТРОВИЋ, Снежана

Из црногорске дијалекатске лексике | Уп. 1225

919. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Раздвајање хомонима : словенско–балканска прожимања / Снежана Петровић // Словенска етимологија... – 349–359. | Zusammenfassung

– ПЕТРОВИЋ, Снежана

Срп. дијал. *кавал* „каналџи између оцака са расадом поврћа“ : порекло и балканске паралеле | Уп. 1226

– ПЕЦО, Асим

Из лексичке ризнице Мира Вуксановића | Уп. 1228

– ПИЖУРИЦА, Мато

Прилог етимологији и географији речи : на грађи из Црне Горе | Уп. 1230

920. ПИПЕР, Предраг

О пореклу имена *Немања* / Предраг Пипер // ЗМФЛ. – 50 (2007), 683–689.

– ПОПОВИЋ, Данијела

Атрибути невесте и младожење у свадбеним песмама сврљишког краја | Уп. 1231

– ПОПОВИЋ, Људмила

Гендерни аспект језичке слике стварности Украјинаца и Срба | Уп. 77

– ПОПОВИЋ, Људмила

Прототип и стереотип у концептуализацији естетског у српском и другим словенским језицима | Уп. 79

921. ПОПОВИЋ, Михаило*

Речи француског порекла у српском језику / Михаило Поповић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. – 206. | Уп. 939

– ПОПОВИЋ, Михаило

Третман хомонимије и полисемије у француско–српскохрватским речницима | Уп. 1437

– РАДЕНКОВИЋ, Љубинко

Зао дух *нежий* у словенским писаним споменицима и народној култури | Уп. 80

– РАДЕНКОВИЋ, Љубинко

Речник митолошких бића Јужних Словена | Уп. 1438

922. РАДИЋ, Јованка

Кажу реч : позитивна вредност у језику / Јованка Радић // ЈФ. – 63 (2007), 97–120. | Резюме

923. РАДИЋ, Јованка

Пол и категоријална припадност назива за лица у српском језику / Јованка Радић // Шездесет година : 1... – 381–400. | Резюме

924. РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Рojmovnik kognitivne semantike i gramatike / Biljana Radić–Bojanić // ППЈ. – 38 (2007), 187–198. | Summary

– РАДИЋ-ДУГОЊИЋ, Милана

О елементима концепта *нага* у роману „Сеобе“ М. Црњанског и његовом руском преводу | Уп. 130

– РАДИЋ-ДУГОЊИЋ, Милана

О типовима фразеолошких јединица са компонентом *мушко* и *женско* у српском и руском језику | Уп. 577

925. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Лексикографска и граматичка дескрипција партикуле *односно* / Милица Радовић-Тешић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 759–765.

926. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

О надимку (или имену) *Бајо* / Милица Радовић–Тешић // СЈ. – 11 (2006), 167–172. | Summary

927. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Проблеми лексичко–семантичког нормирања у описним речницима српског језика / Милица Радовић-Тешић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 357–365. | Summary

928. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Структура актуелних неологизама у српског језику / Милица Радовић-Тешић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 361–369. | Резюме

– РАКИЋ, Станимир

О лексичком слоју именичких сложеница типа *именица+именица* у српском језику | Уп. 775

929. РАСУЛИЋ, Катарина

Тако близу а њако далеко : о метафоричкој концептуализацији заснованој на појмовима *близу* и *далеко* / Катарина Расулић // Когнитивнолингвистичка... – 231–259. | Summary

930. РАШИЋ, Ивана

Из савременог ономастикона града Ниша / Ивана Рашић // Језичка култура... – 19–28.

931. РЕЉИЋ, Митра

Реч *демократија* у служби новог погледа на свет / Митра Рељић // ЗбФФП. – 36 (2006), 409–418. | Резюме

932. РИСТИЋ, Стана

Глаголи говорења у функцији метајезичких модификација / Стана Ристић // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 15–24. | Резюме

– РИСТИЋ, Стана

Концепт емоције стида у српском језику | Уп. 86

933. РИСТИЋ, Стана

Лексичко–граматичке карактеристике заменице *ја* са аспекта вербалних асоцијација / Стана Ристић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 75–86. | Summary + Прилог : Модел асоцијативног поља заменице *ја*

– РИСТИЋ, Стана

Неки аспекти граматичког и семантичког статуса заменичких речи : на примеру заменице *сам*, *-а*, *-о* и неутрумских облика показних заменица *јо*, *ово*, *оно* | Уп. 778

934. РИСТИЋ, Стана

Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма / Стана Ристић. – Београд : Институт за српски језик САНУ 2006. – 228. – (Монографије ; 3) | Уп. 867, 868, 896, 904, 937

– РОГОЗА, Наталија

Имя существительное *дом* в русском и сербском языках | Уп. 580

– САВИЋ-ГРУЛИЋ, Ана

Географски распоред двеју фитонимских лексема у призренско–тимочким говорима : *клий*, *окомак* | Уп. 1241

935. СКОУ МЕСЕН, Мартин

Посесивни придев, његово значење и употреба / Мартин Скоу Масен // ЗбМСС. – 70 (2006), 333–347.

936. СПАСОЈЕВИЋ, Марина

Исковрнути глаголи : типови експресивних превербалних форманата : на српском и хрватском језичком материјалу / Марта Бјелетић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2996. – 490. – (Монографије ; 2) / Марина Спасојевић // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 89–91.

Приказ | Уп. 832

937. СПАСОЈЕВИЋ, Марина

Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма / Стана Ристић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 228. – (Монографије ; 3) / Марина Спасојевић // ЈФ. – 62 (2006), 400–403.

Приказ | Уп. 867, 868, 896, 904, 934

938. СРЕДОЈЕВИЋ, Дејан

Шта је дикција? / Дејан Средојевић // ППЈ. – 38 (2007), 249–261. | Summary

939. СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Речи француског порекла у српском језику / Михаило Поповић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. – 206. / Веран Станојевић // ФП. – 33, 2 (2006), 182–185.

Приказ | Уп. 921

– СТЕВОВИЋ, Саво

Романске позајмице у говору села Подгоре | Уп. 1247

940. СТЕПАНОВИЋ-НИКОЛИЋ, Слађана

Ојконими, етници и ктетици подручја града Ниша / Слађана Степановић–Николић // Језичка култура... – 29–33.

– СТЕФАНОВИЋ, Марија

О прелазним и непрелазним глаголима у асоцијативним речницима српског и руског језика | Уп. 593

– СТЕФАНОВИЋ, Марија

О синтаксемама са глаголима–стимулусима у асоцијативним речницима српског и руског језика | Уп. 91

– СТЕФАНОВИЋ, Марија

Породица кроз призму језика : увод у пројекат | Уп. 92

– СТИЈОВИЋ, Рада

Семантичко–синтаксичке одлике конструкција с предлозима *og-go* у међусобној корелацији | Уп. 804

941. СТОЈАНОВИЋ, Катарина

Српска имена : народна и хришћанска / Катарина Стојановић. – Београд : Граматик, 2007. – 159.

942. СТОЈАНОВИЋ, Смиљка

Моција рода у функцији еманципације / Смиљка Стојановић // СЈ. – 11 (2006), 285–307. | Summary

– СТОЈКОВИЋ, С.

Руско–српска друштвено–политичка терминологија | Уп. 1449

– ТАНАСИЋ, Срето

Двије ријеке у добојском крају | Уп. 1251

943. ТАНАСИЋ, Срето

О реџима : когнитивни, граматички и културолошки аспекти српске лексике : лингвистички огледи, пет / Milka Ivić. – Beograd : Biblioteka XX vek : Knjižara Krug, 2005. – 138. – (Biblioteka XX vek ; 151) / Срето Танасић // Славистика. – 10 (2006), 393–396.

Приказ

944. ТОПИЋ, Мирослав

Атрибути вина у српским народним песмама / Мирослав Топић, Петар Буњак // Славистика. – 11 (2007), 289–296. | Резюме

– ТОШОВИЋ, Бранко

Фразеолошке разлике између српског, хрватског и бошњачког језика : прелиминаријум | Уп. 431

– ЋИРИЋ, Љубисав

О говорима и именима Понишавља и суседних области : стање и паралеле у историјској перспективи | Уп. 1254

945. ЋИРИЋ, Љубисав

Топоними митолошко–религијске мотивације у белопаланачком крају / Љубисав Ћирић // Етно–културолошки... – 11 (2006/07), 83–90. | Summary

946. ЋИРИЋ, Љубисав

Топоними сточарске провенијенције у белопаланачком крају / Љубисав Ћирић // Дијалектолошка истраживања... – 145–155. | Summary

947. ЋОРИЋ, Божо

Генеричка и маркирана форма назива за звања, занимања и титуле женског пола / Божо Ћорић // Гласник ЦАНУ. – 25 (2007), 43–50. | Summary

948. ЋОРИЋ, Божо

Како је заправо гласило Даничићево лично име / Божо Ћорић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 255–264. | Summary

949. ХЛЕБЕЦ, Борис

Појам породичне сличности у лексикологији / Борис Хлебец // Когнитивнолингвистичка... – 373–385. | Summary

950. ФИЛИПОВИЋ-КОВАЧЕВИЋ, Соња

Semantika anglicizama u srpskom jeziku u registru mode / Sonja Filipović // Philologia. – 4 (2006), 57–65. | Summary

951. ЦВЕТКОВИЋ, Ирена

Народне речи и славенизми као синоними / Ирена Цветковић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 477–485. | Summary

952. ЦИЦМИЛ-РЕМЕТИЋ, Радојка

Топоними зоонимског порекла на Пивској планини / Радојка Цицмил–Реметић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 487–493. | Резюме

– ЦРЊАК, Дијана

Називи алатки за кошење у Лијевчу пољу у Жупи | Уп. 1257

– ЦРЊАК, Дијана

Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жупи | Уп. 1258

– ЦРЊАК, Дијана

Терминологија овчарства у околини Лакташа | Уп. 1259

953. ЧОВИЋ, Бранислава

Naučni termini u govorno-jezičkoj patologiji i teoriji / Branislava Čović, Mirjana Sovilj, Branimir Čović // Prevodilac. – 26, 3–4 (2007), 49–53. | Summary

954. ЧУТУРА, Илијана

Прилози за означавање дана и периода дана у српском језику / Илијана Чутура // СЈ. – 12 (2007), 287–302. | Summary

955. ШИПКА, Данко

Imam tri sina i dijete / Danko Šipka // LA. – 7, 14 (2006).

956. ШИПКА, Милан

Приче о речима / Милан Шипка. – 2. изд. - Нови Сад : Прометеј, 2007. – 307. – (Едиција Популарна лингвистика)

957. ШИПКА, Милан

Цус, ђус и дјус / Милан Шипка // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 27–34. | Summary

958. ШТАСНИ, Гордана

Деривати на *–ица* од назива делова људског тела / Гордана Штасни // ППЈ. – 38 (2007), 93–106. | Summary

959. ШТАСНИ, Гордана

Перспективе српске лексикологије : поводом књиге Лексикологија српског језика / Рајна Драгићевић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 366. / Гордана Штасни // КњЈ. – 54, 3–4 (2007), 413–419.

Приказ | Уп. 849, 860, 906

960. ШТРБАЦ, Гордана

Експресивна лексика у српском језику : теоријске основе и нормативно–културолошки аспекти / Стана Ристић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2004. – 318. – (Монографије / Институт за српски језик САНУ ; 1) / Гордана Штрбац // ЗбМСС. – 69 (2006), 281–288.

Приказ

961. ШУСТЕР-ШЕВЦ, Хајнц

Два запажања о српскохрватској етимологији : *Србин, Јуї, Јуїовић* / Н. Schuster-Šewc // 100 година... – 195–198.

962. ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило

Поглед на етнониме у српским пословицама / Михаило Шћепановић // СЈ. – 11 (2006), 523–529.

ђ) Нормативистика**963. БАБИЋ, Миланка**

Језик и национализам у босанско–херцеговачким релацијама / Миланка Бабић // Српски језик и друштвена... – 299–307. | Summary

– БОГДАНОВИЋ, Недељко

Српски дијалекти и књижевнोजезичка норма | Уп. 1143

964. БОЈОВИЋ, Драга

„Постигнућа“ дијалектологије у служби разградње српског језичког система : осврт на стање у Црној Гори / Драга Бојовић // Гласник ЦАНУ. – 25 (2007), 93–100. | Summary

965. БРБОРИЋ, Бранислав

Актуелна питања стандардизације српског језика у новим државним и друштвеним околностима / Бранислав Брборић / Српски језик у реформи... – 38–50.

– ВЕЛИЧКОВА, Славка

О нормирању неких граматичких и лексичких појава у српском језику у поређењу са бугарским језиком | Уп. 408

966. ДАМЈАНОВИЋ, Бранкица

(М)учење језика : најчешћи примери језичких грешака учесника у јавном говору / Бранкица Дамјановић. – Ниш : Impressum, 2007. – 123.

967. ИЛИЋ-МИШИЋ, Биљана

Није баш све *cool* : Engleski u srpskom / Tvrtko Prčić. – Novi Sad : Zmaj, 2005. – 287. / Биљана Илић-Мишић // СЈ. – 12 (2007), 605–610.

Приказ | Уп. 993

968. ЈЕЗИЧКА култура јавног живота : зборник радова. 1 / приредио Недељко Богдановић. – Ниш : Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик : Зограф, 2007. – 128. – (Посебна издања ; 1)

969. ЈОЦИЋ, Мирјана

Архаичне иновације / Мирјана Јоцић // ЗбМФСФЛ. – 50 (2007), 363–375.

970. КЛАЈН, Иван

Испечи па реци / Иван Клајн. – 2. допуњено изд. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 271. – (Едиција Популарна лингвистика)

– КЛАЈН, Иван

Речник језичких недоумица | Уп. 1415, 1416

971. КОВАЧЕВИЋ, Бранко

Attitudes Towards Loanwords in Serbian / Branko Kovačević // ELLSII75 Proceedings... 1. – 463–477.

972. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Однос српског и српскохрватског књижевног језика / Милош Ковачевић // Српски језик и друштвена... – 51–62. | Summary

– КОСАНОВИЋ, Марија–Магдалена

Социокултуролошки аспект субстандарда у пољском и другим словенским језицима | Уп. 53

– КОСАНОВИЋ, Марија–Магдалена

Српска истраживања вербалне комуникације у неформалним језицима | Уп. 1024

973. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Распарчавања језика није било / Радмило Маројевић // СЈ. – 11 (2006), 427–435.

974. МИХАИЛОВИЋ, Драгослав

Прихваћеност или неприхваћеност покрајинског говора за основицу књижевног језика и развој националне књижевности / Драгослав Михаиловић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 511–515.

975. МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Јован Скерлић и Стојан Новаковић о српском књижевном језику / Драгана Мршевић-Радовић // Славистика. – 11 (2007), 371–379. | Резюме

976. НИКОЛИЋ, Видан

Preduslovi projekcije integrativnih i dezintegrativnih procesa u jezičkoj politici / Vidan Nikolić // *Jeziik, knjiŹevnost, politika...* – 169–180. | Summary

977. НИКОЛИЋ, Марина

Српски језик у нормативном огледалу : 50 одлука Одбора за стандардизацију српског језика / приредили Бранислав Брборић, Јован Вуксановић, Радојко Гачевић. – Београд : Београдска књига, 2006. – 442. / Марина Николић // *НЈ*. – 37, 1–4 (2006), 65–72.

Приказ | Уп. 979

978. ОДБОР за стандардизацију српског језика

Списи Одбора за стандардизацију српског језика. 9 / приредили Јован Вуксановић, Радојко Гачевић, Милан Тасић. – Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига, 2007. – 282.

979. ОДБОР за стандардизацију српског језика

Српски језик у нормативном огледалу : 50 одлука Одбора за стандардизацију српског језика / приредили Бранислав Брборић, Јован Вуксановић, Радојко Гачевић. – Београд : Београдска књига, 2006. – 439. – (Библиотека Пут у речи ; 11) | Уп. 977

980. ОКУКА, Милош

Српски на кризном путу : повјесница, идеологија, језичка збиља / Милош Окука. – Источно Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 480.

981. ПАНИЋ, Олга

Ikoničnost i njena uloga u procesu jezičkih promena / Olga Panić-Kavgić // *ЗбМСФЛ*. – 49, 2 (2006), 21–30. | Summary

982. ПЕРИЋ, Александар

О појму nacionalnog jezika / Aleksandar Perić // *Prevodilac*. – 25, 3–4 (2006), 11–14. | Summary

983. ПЕРИЋ, Александар

Retrospektiva južnoslovenskih jezičkih i političkih zbivanja / Aleksandar Perić // *Prevodilac*. – 26, 1–2 (2007), 11–21. | Summary

984. ПИПЕР, Предраг

Српски језички саветник / Егон Фекете, Драго Ђупић, Богдан Терзић. – Београд : Службени лист : Српска школска књига, 2005. – 372. / Предраг Пипер // *ЗбМСС*. – 69 (2006), 278–280.

Приказ

985. ПОПОВИЋ, Мирјана

Standardni jezik i stilovi / Mirjana Popović. – Zemun : Akademska štampa, 2007. – 139.

986. ПРЋИЋ, Твртко

Српски или англосрпски – питање је сад / Твртко Прћић // *Српски језик у реформи...* – 25–37.

– РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Проблеми лексичко-семантичког нормирања у описним речницима српског језика | Уп. 927

987. РУЖИЋ, Владислава

Кратак приказ резултата трогодишњег рада (2005–2007) истраживачког тима на пројекту „Стандардни језик : синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања“ / Владислава Ружић // *Синтаксичка истраживања...* – 13–18.

- 988. СРПСКИ** језички приручник / Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић. – 3. изд. – Београд : Београдска књига, 2006. – 338. – (Библиотека Пут у речи ; 4)
- 989. СРПСКИ** језички приручник / Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић. – 4. изд. – Београд : Београдска књига, 2007. – 338. – (Библиотека Пут у речи ; 4)
- 990. СТАНОЈЧИЋ, Живојин**
Приступ супстанци књижевног језика / Живојин Станојчић // Гласник ЦАНУ. – 25 (2007), 5–10. | Summary
- 991. СТОЈАНОВИЋ, Јелица**
Српски књижевни и стандардни језик на просторима данашње Црне Горе : историјска перспектива и савремено стање / Јелица Стојановић // Српски језик и друштвена... – 143–154. | Резюме
- 992. ФЕКЕТЕ, Егон**
Језичке доумице : новије и старије / Егон Феке. – 2. изд. – Београд : Београдска књига, 2006. – 300. – (Библиотека Пут у речи ; 7)
- 993. ФИЛИПОВИЋ-КОВАЧЕВИЋ, Соња**
Engleski u srpskom / Tvrtko Prčić. – Novi Sad : Zmaj, 2005. – 287. / Sonja Filipović-Kovačević // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 312–315.
Приказ | Уп. 967
- 994. ШИПКА, Милан**
Зашто се каже? / Милан Шипка. – 2. допуњено изд. - Нови Сад : Прометеј, 2007. – 294. – (Едиција Популарна лингвистика)

е) Стилистика

- 995. АНДРЕЈЕВИЋ, Даница**
Естетска функција дијалеката у прози Григорија Божовића / Даница Андрејевић // Језик и стил... – 57–63. | Summary
– АРСЕНИЈЕВИЋ, Нада
Падежни неконгруентни атрибути у језику Стевана Сремца | Уп. 704
- 996. АШИЋ, Тијана**
Ko se s vatrom igra može i da se opeče : kratka analiza diskursa učesnika serijala „Veliki brat“ / Tijana Ašić, Veran Stanojević // Jezik, književnost, politika... – 97–111. | Summary
- 997. АШИЋ, Тијана**
О употреби глаголских времена у разговорном српском језику : зашто аорист ипак опстаје? / Тијана Ашић, Веран Станојевић // Српски језик и друштвена... – 155–170. | Summary
- 998. БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора**
Декомпоновање предиката у новинским и административним текстовима 19. и 20. века : смена модела / Исидора Бјелаковић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 341–355. | Résumé
- 999. БОГДАНОВИЋ, Недељко**
Језик конференција за штампу / Недељко Богдановић // Језичка култура... – 75–78.
- 1000. БОГДАНОВИЋ, Недељко**
О говору медија : успут / Недељко Богдановић // Језичка култура... – 91–96.

1001. БОЖОВИЋ, Маринко

Језик рода мога / Маринко Божовић // Језик и стил... – 25–31. | Summary

1002. БОЈОВИЋ, Драгиша

Елементи свештеног језика у прози Григорија Божовића / Драгиша Бојовић // Језик и стил... – 57–63. | Résumé

1003. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

О неким прозодиским карактеристикама језика новосадских медија : ТВ Панонија / Жарко Бошњаковић, Небојша Реговић // ППЈ. – 38 (2007), 264–315. | Zusammenfassung

1004. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Преношење акцената у говору неких јавних медија / Жарко Бошњаковић // ЗМФЛ. – 50 (2007), 81–93.

1005. БУГАРСКИ, Ранко

Жаргон : да или не / Ранко Бугарски // КњЈ. – 53, 3–4 (2006), 215–221. | Summary
– ВАСИЋ, Вера

ГраMATика новинског текста : одговори на прво од *5wh + h* питања | Уп. 712

1006. ВОЈНОВИЋ, Јелена

Семантички разлози смене појединих декомпонованих конструкција у новинским и административним текстовима 19. и 20. века / Јелена Војновић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 325–339. | Résumé

1007. ВУЈИНОВИЋ, Сања

Употреба глаголских прилога код Ј. С. Поповића, В. Петровића и В. Арсенијевића / Сања Вујиновић // ППЈ. – 37 (2006), 137–172. | Zusammenfassung

1008. ВУЧКОВИЋ, Петар

О проучавању figurativnog jezika / Petar Vučković // Prevodilac. – 25, 1–2 (2006), 32–42. | Summary

1009. ДОШЉАК, Драшко

О личним именима у приповеткама Григорија Божовића / Драшко Дошљак // Језик и стил... – 163–168. | Summary

1010. БУРИЋ, Милош

Od jezika mržnje i rata ka jeziku mira i ljubavi : filološko–semantička analiza govora mržnje u diskursu popularnog časopisa o kompjuterima / Miloš D. Đurić // Jezik, književnost, politika... – 123–134. | Summary

1011. БУРОВИЋ, Радосав

Нека запажања о језику Божовићевих путописа по Староме Влаху / Радосав Ђуровић // Језик и стил... – 169–180. | Резиме

1012. ЖУГИЋ, Радивоје

Језик медија : огледи о језику и телевизији / Радивоје Жугић. – Београд : РТС, 2006. – 152. – (Едиције ТВ полица) | Уп. 1037

1013. ЖУГИЋ, Радивоје

Језик медија : огледи о језику и телевизији / Радивоје Жугић. – Београд : Радио–телевизија Србије, Истраживања РТС, 2007. – 149.

1014. ЈАЊУШЕВИЋ, Ана

Структурно-семантичке одлике конструкција са ријечцом *немој* у језику Михаила Лалића и Миодрага Булатовића / Ана Јањушевић // Српски језик и друштвена... – 177–192. | Резюме

1015. ЈАШОВИЋ, Голуб

Лексичке јединице оријенталног порекла у приповеткама Григорија Божовића / Голуб Јашовић // Језик и стил... – 113–122. | Résumé

– ЈЕЗИК и стил Григорија Божовића | Уп. 1685, 1696

1016. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Дванаест огледа о језику у стилу : Списи о стилу и језику / Милош Ковачевић. – Бањалука : Књижевна задруга, 2006. – 387. / Јелена Јовановић // СЈ. – 11 (2006), 589–592.

Приказ | Уп. 1023

– ЈОВАНОВИЋ, Јелена

О синтаксичким и стилским особеностима изградње сликовите представе : на примеру пословичких поређења | Уп. 734

1017. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Стилска анализа новинског чланка / Јелена Јовановић // КњЈ. – 54, 1–2 (2007), 51–64.

– ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Стилски аспекти проучавања изведених именица са суфиксом *-ишће* | Уп. 739

1018. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Теоријски о медитативном : Знакови поред пута / Иво Андрић ; предговор и тематизација Радоман Рацо Станишић. – Подгорица : Рацо Станишић, 2005. – 442. / Јелена Јовановић // СЈ. – 12 (2007), 629–632.

Приказ

– ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица

Акцент и интонација говора на радију и телевизији | Уп. 660

– ЈОЦИЋ, Мирјана

Један тип реченичне кондензације у рекламном дискурсу | Уп. 741

– КИШ, Наташа

О неким тенденцијама у избору језичких средстава у ситуацији обраћања, ословљавања и поздрављања | Уп. 743

1019. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Добар уџбеник стилистике : Стилистика / Марина Катњић–Бакаршић. – Сарајево : Научна и универзитетска књига, 2001. – 388. / Милош Ковачевић // СЈ. – 11 (2006), 601–606.

Приказ

1020. КОВАЧЕВИЋ, Милош

О стилу и језику Радослава Братића / Милош Ковачевић // ЛМС. – 182, 478, 1/2 (јул–авг. 2006), 122–147.

1021. КОВАЧЕВИЋ, Милош

О структурно-семантичким особеностима реторичког питања / Милош Ковачевић // СЈ. – 12 (2007), 69–95. | Summary

1022. КОВАЧЕВИЋ, Милош

О типовима и стилским особинама дисфемизама и еуфемизама / Милош Ковачевић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 193–227. | Summary

1023. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Списи о стилу и језику / Милош Ковачевић. – Бања Лука : Књижевна задруга, 2006. – 387. – (Библиотека Освјетљења) | Уп. 1016

1024. КОСАНОВИЋ, Марија – Магдалена

Српска истраживања вербалне комуникације у неформалним језицима / Марија–Магдалена Косановић // Славистика. – 11 (2007), 179–185. | Резюме

– ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана

Перифрастични предикат у новинским насловима | Уп. 752

– ЛОНЧАР, Александар

Нагласне карактеристике електронских медија | Уп. 665

– МАРКОВИЋ, Бранкица

О глаголима и њиховим допунама у новосадским радио и телевизијским емисијама | Уп. 755

1025. МИЛАНОВИЋ, Александар

Цитатност као језичка игра у насловима београдске дневне штампе / Александар Милановић // СЈ. – 11 (2006), 385–406. | Summary

– МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Изражавање узрочно-последичних односа у научном стилу руског и српског језика | Уп. 542

– МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Синонимичност у научном стилу руског и српског језика | Уп. 543

– МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

Исказивање молбе у неформалној комуникацији | Уп. 758

– МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

Форме учтивости у српском језику | Уп. 760

1026. МИШИЋ-ИЛИЋ, Биљана

Zavodljivi jezik izbornih kampanja / Biljana Mišić-Ilić, Savka Blagojević // Jezik, književnost, politika... – 53–65. | Summary

1027. НИКОЛИЋ, Видан

Експресивност и деконструкција пролепсе у романима „Доротеј“ и „Победници“ Добрила Ненадића // СЈ. – 12 (2007), 259–271. | Zusammenfassung

1028. ЊЕМИСКА, Зофја

Preplavila me tuga... : metafore emocija u psihološkim tekstovima / Zofia Niemyska // 110 година... – 79–86. | Streszczenie

– ОБРАДОВИЋ, Радмила

Прошла глаголска времена у наративној структури Андрићеве приповетке „Деца“ и њихови еквиваленти у публикованом преводу ове приповетке на француски језик | Уп. 768

1029. ПАВЛОВИЋ, Владан

Teorija pojmovne integracije i politika : nekoliko duhovitih primera / Vladan Pavlović // Jezik, književnost, politika... – 135–150. | Summary

– ПЕЦО, Асим

Из лексичке ризнице Мира Вуксановића | Уп. 1228

– ПОПОВИЋ, Мирјана

Standardni jezik i stilovi | Уп. 985

1030. РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Govor mržnje i verbalno ratovanje u elektronskom okruženju / Biljana Radić-Bojanić // Jezik, književnost, politika... – 113–121. | Summary

– РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Neko za chat?! : diskurs elektronskih časkaonica na engleskom i srpskom jeziku | Уп. 1550

1031. РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Deiktički izrazi u diskursu elektronskih časkaonica / Biljana Radić-Bojanić // ППЈ. – 37 (2006), 195–199. | Summary

1032. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

О именичком *стилу* у уму и језику / Милорад Радовановић // Когнитивнолингвистичка... – 211–229. | Summary

1033. РАЈКОВИЋ, Љубиша

Функција дијалектизама у прози Григорија Божовића : на примерима прича из збирке „Неизмишљени ликови“ / Љубиша Рајковић // Језик и стил... – 47–56. | Резюме

1034. РАКИЋ, Мирјана

Diskursna analiza kolumni u dnevnom listu „Danas“ / Mirjana Rakić // ППЈ. – 37 (2006), 173–184. | Zusammenfassung

1035. РЕБИЋ, Чедомир

Јеванђељска начела употребе језика у делима Григорија Божовића / Чедомир Ребић // Језик и стил... – 101–112. | Résumé

– СИМИЋ, Зоран

Предлошки генитив са семантичким обележјем аблативности у именичком изразу у језику романа „Преображење“ Војислава Лубарде | Уп. 787

1036. СИМИЋ, Радоје

Неке особености поетског стила / Радоје Симић // СЈ. – 11 (2006), 27–35. | Summary

1037. СПАСОЈЕВИЋ, Марина

Језик медија : огледи о језику и телевизији / Радивоје Жугић. – Београд : РТС, 2006. – 152. – (Едиције ТВ полица) / Марина Спасојевић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 133–135.

Приказ | Уп. 1012

1038. СТАНОЈЕВИЋ, Добривоје

Politička cristika i mediji u Srbiji / Dobrivoje Stanojević // Jezik, književnost, politika... – 67–76. | Summary

1039. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Језик Л. К. Лазаревића као константа језика модерне српске прозе / Живојин Станојчић // Српски језик и друштвена... – 25–29. | Summary

1040. СТАНОЈЧИЋ, Славко

Презентација рецепције нематерњег језика у дискурсу романа / Славко Ж. Станојчић // Српски језик и друштвена... – 369–375.

1041. СТЕПАНОВ, Страхинја

О реченичним и нереченичним предикацијама са узрочним значењем код Проте Матије Ненадовића и Лазе Лазаревића / Страхинја Степанов // ППЈ. – 37 (2006), 69–98. | Summary

1042. СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Декомпоновани предикат у научном стилу српског језика / Андреј Стојановић // СЈ. – 11 (2006), 223–239. | Резюме

– ТЕОДОРОВИЋ, Јасмина

Prevodilac i jezik politike pisanih medija | Уп. 133

– ТОМА, Пол–Луј

Промене аспектално-темпоралног система : у најновијем српском драмском тексту : случај дидакалогија | Уп. 812

1043. ТРИФУЊАГИЋ, Иван

Бирократизација језика у новинском тексту : нивои категоризације именичких појмова и декомпоновани предикат / Иван Трифуњагић // ППЈ. – 38 (2007), 231–242. | Zusammenfassung

1044. ЂУРЧИН, Ивана

Улога герунда као кондензационих средстава у језику А. Тишме и Б. Пекића / Ивана Ђурчин // ППЈ. – 37 (2006), 117–135. | Summary

1045. ЧАРКИЋ, Мирослав

Неки стилски поступци лексичких понављања у савременој српској прози / Мирослав Ж. Чаркић // Стил. – 5 (2006), 41–62. | Summary

1046. ЧАРКИЋ, Милосав

Римаријум српске поезије / Милосав Ж. Чаркић. – Београд : Међународно удружење Стил : Институт за српски језик САНУ, 2007. – 483.

1047. ЧАРКИЋ, Милосав

Стилистика стиха / Милосав Ж. Чаркић. – Београд : Међународно удружење Стил : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 287.

– ЧОВИЋ, Лариса

Културолошка и комуниколошка представа света на примерима руско-српских поредбених конструкција | Уп. 105

– ЧОВИЋ, Лариса

Културолошки и национално-комуниколошки стереотипи на примерима руско-српских поредбених конструкција | Уп. 106

– ЧОВИЋ, Лариса

Проблеми значења невербалних порука у руском и српском језику : на материјалу драме А. П. Чехова „Ујка Вања“ | Уп. 432

1048. ЧУБРОВИЋ, Биљана

Sprega jezika, kulture i politike u „Romanu o Londonu“ Miloša Crnjanskog / Biljana Čubrović // Jezik, književnost, politika... – 151–158. | Summary

1049. ЧУБРОВИЋ, Биљана

Strano u „Romanu o Londonu“ : glasovitost ili loši glasovi? / Biljana Čubrović // Glas u jeziku... – 7–14. | Summary

1050. ЧУТУРА, Илијана

О декомпоновању прилога у научном функционалном стилу / Илијана Чутура // Српски језик и друштвена... – 193–204. | Summary

1051. ШТРБАЦ, Гордана

Идентификација извора информације у језику масовних медија / Гордана Штрбац // Синтаксичка истраживања... – 265–281. | Summary

1052. ШТРБАЦ, Гордана

Синтаксичко–семантички статус једне скупине комуникативних глагола у језику масовних медија / Гордана Штрбац // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 939–950.

ж) Метрика**з) Методика наставе српског књижевног језика****1053. АГИЋ, Мара**

Како? Лако! : кратак преглед историје српског књижевног језика, граматике и књижевности / Мара Агић, Бранка Бубањ, Анђелка Нинковић. – Нови Сад : Школска књига, 2006. – 94.

1054. БАБИЋ, Биљана

Provera znanja iz gramatike : nivoi A1 i A2 : poređenje udžbenik „Naučimo srpski 1 : testovi“ / Biljana Babić // ППЈ. – 38 (2007), 159–186. | Summary

1055. БАБУНОВИЋ, Снежана

Приручник за учитеље : за наставу српског језика и књижевности у другом разреду основне школе : уз „Читанку“ и „Забавну граматiku“ / Снежана Бабуновић, Марела Манојловић. – 2. изд. – Београд : Креативни центар, 2006. – 55.

1056. БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора

Naučimo srpski 1 / Isidora Bjelaković, Jelena Vojnović. – 2. izd. – Novi Sad ; Filozofski fakultet : Dnevnik, 2006. – 166.

1057. БОЈОВИЋ, Ивана

Kultura govora / Milan Šipka. – Sarajevo : Institut za jezik, 2005. – 303. / Ivana Bojović // LA. – 7, 14 (2006).

Приказ

1058. БРБОРИЋ, Вељко

Одлука о неговању српског језика и књижевности : Неговање српског језика и књижевности : зборник радова / ур. Љиљана Петровачки, Оливера Радуловић. – Нови Сад: Филозофски факултет : Orpheus, 2006. – 271. / Вељко Брборић // КњЈ. – 53, 3–4 (2006), 327–329.

Приказ | Уп. 1099

1059. БРБОРИЋ, Вељко

Правописне вежбе у настави / Вељко Брборић // КњЈ. – 53, 1–2 (2006), 135–145. | Summary

1060. ВЕЉКОВИЋ-СТАНКОВИЋ, Драгана

Когнитивни приступ евалуативним твореницама и његова примена у настави српског језика / Драгана Вељковић-Станковић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 497–510. | Summary

1061. ВУКСАНОВИЋ, Јован

Зашто (не)чујемо српски језик данас : од теорије до праксе учења и употребе језика / Јован Вуксановић / Српски језик у реформи... – 55–66.

1062. ВУЧКОВИЋ, Мирољуб

Настава српског језика у првом разреду основне школе : приручник за учитеље уз читанку и језичку културу / Мирољуб Вучковић. – 2. изд. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 93.

1063. ДЕШИЋ, Милорад

Мотивисаност и креативност наставника српског језика / Милорад Дешић // Српски језик и друштвена... – 235–239. | Summary

1064. ДЕШИЋ, Милорад

Правопис српског језика : школско издање / Милорад Дешић. – 4. изд. – Источно Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 235.

1065. ДЕШИЋ, Милорад

Правопис српског језика : школско издање / Милорад Дешић. – 5. изд. – Источно Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 235.

1066. ДЕШИЋ, Милорад

Усавршавање наставника српског језика у савременим условима / Милорад Дешић // Uloga nastavnika... – 281–286. | Summary

1067. ДОБРИЋ, Наташа

Učimo srpski 1 : srpski kao nematernji jezik za prvi razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Nataša Dobrić, Biljana Maksimović. – 2. izd. – Beograd : Zavod za udžbenike, 2007. – 91.

1068. ДОБРИЋ, Наташа

Učimo srpski 2 : srpski kao nematernji jezik za drugi razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Nataša Dobrić. – 2. izd. – Beograd : Zavod za udžbenike, 2007. – 114.

1069. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Једнојезички речници у настави српског језика / Рајна Драгићевић // КњЈ. – 53, 1–2 (2006), 125–133.

1070. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Уџбенички комплет за српски језик : у 4. разреду основне школе : приручник за наставнике / Рајна Драгићевић, Зорана Опачић-Николић, Даница Пантовић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 78.

1071. ДУРКОВИЋ, Нађа

До грађанских принципа кроз наставу матерњег језика и књижевности / Нађа Дурковић // ВиО. – 1 (2006), 100–106.

1072. ЖЕЖЕЉ-РАЛИЋ, Радмила

Приручник за учитеље : уз уџбенички комплет „Српски језик“ за четврти разред основне школе / Радмила Жежељ-Ралић. – Београд : Klett, 2006. – 70.

1073. ЖЕЖЕЉ-РАЛИЋ, Радмила

Приручник за учитеље : уз ужбенички комплет „Српски језик“ за четврти разред основне школе / Радмила Жежељ–Ралић. – 2. изд. – Београд : Klett, 2007. – 70.

1074. ИЛИЋ, Павле

Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси : методика наставе / Павле Илић. – 4. допуњено изд. – Нови Сад : Змај, 2006. – 725. – (Едиција Змајеве методике наставе)

1075. ЈАЊИЋ, Марина

Метода десугерисања у настави говорне културе / Марина Јањић // СЈ. – 11 (2006), 475–485.

– ЈОВАНОВ, Софија

Ђачки асоцијативни речник српскога језика | Уп. 1408

1076. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Ново – а традиционално добро : Српски језик и култура изражавања за 4. разред основне школе / Милија Николић, Мирјана Николић. – Београд : Завод за уџбенике и наставне средства, 2006. – 142. / Јелена Јовановић // КњЈ. – 53, 3–4 (2006), 331–335.

Приказ

1077. ЈОВАНОВИЋ, Славица

Настава српског језика у првом разреду основне школе : приручник за наставнике : уз „Читанку Златна јабука“ и „Вежбанку“ / Славица Јовановић. – 2. изд. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 118.

1078. ЈОВИЋ, Иван

Приручник за учитеље : уз „Читанку“ и „Поуке о језику“ за трећи разред / Иван Јовић, Моња Јовић, Весна Дрезгић. – 2. изд. – Београд : Едука, 2006. – 64.

1079. ЈОВИЋ, Иван

Приручник за учитеље : уз „Читанку“ и „Поуке о језику“ за трећи разред / Иван Јовић, Моња Јовић, Весна Дрезгић. – 3. изд. – Београд : Едука, 2007. – 64.

1080. ЈОКСИМОВИЋ, Светлана

Приручник за учитеље : уз „Буквар“ и „Читанку“ / Светлана Јоксимовић, Моња Јовић. – Београд : Едука, 2006. – 144.

1081. ЈОКСИМОВИЋ, Светлана

Приручник за учитеље : уз „Буквар“ и „Читанку“ / Светлана Јоксимовић, Моња Јовић. – 2. изд. – Београд : Едука, 2007. – 144.

1082. ЈОЦИЋ, Зорица

Језичко стваралаштво ученика у настави граматике / Зорица Јоцић. – Београд : Учитељски факултет, 2007. – 182. – (Едиција Монографије ; 5)

1083. КЛИКОВАЦ, Душка

Конвенционалне менталне слике у настави српског језика / Душка Кликовац // КњЈ. – 53, 3–4 (2006), 267–277. | Summary

1084. КЛИКОВАЦ, Душка

О врстама текстова у настави српског језика / Душка Кликовац // КњЈ. – 53, 1–2 (2006), 99–110. | Summary

1085. КНЕЖЕВИЋ, Зорица

Изричне и зависноупутне реченице / Зорица Кнежевић // Неговање српског језика... – 249–258.

1086. МАНОЈЛОВИЋ, Марела

Приручник за учитеље : уз „Читанку“ и „Поуке о језику“ за други разред основне школе / Марела Манојловић, Снежана Бабуновић. – Београд : Едука, 2006. – 84.

1087. МАНОЈЛОВИЋ, Марела

Приручник за учитеље : уз „Читанку“ и „Поуке о језику“ за други разред основне школе / Марела Манојловић, Снежана Бабуновић. – 2. изд. - Београд : Едука, 2007. – 84.

1088. МАРИНКОВИЋ, Јаворка

Српски језик I : уџбеник за студенте Учитељског факултета / Јаворка Маринковић. – Врање : Учитељски факултет, 2006. – 187.

1089. МАРИНКОВИЋ, Небојша

Како формирати наставника матерњег језика као страног / Небојша Маринковић // Uloga nastavnika... – 287–292. | Summary

1090. МАРИНКОВИЋ, Симеон

Приручник за учитеље : за наставу српског језика и књижевности у другом разреду основне школе : уз „Читанку“ и „Забавну граматику“ / Симеон Маринковић. – Београд : Креативни центар, 2007. – 73.

1091. МАРИНКОВИЋ, Симеон

Приручник за учитеље : за наставу српског језика и књижевности у четвртм разреду основне школе : уз „Читанку“ и „Забавну граматику“ / Симеон Маринковић. – Београд : Креативни центар, 2006. – 77.

1092. МАРИНКОВИЋ, Симеон

Приручник за учитеље : за наставу српског језика и књижевности у четвртм разреду основне школе : уз „Читанку“ и „Забавну граматику“ / Симеон Маринковић. – 2. изд. – Београд : Креативни центар, 2007. – 77.

1093. МАРИНКОВИЋ, Симеон

Приручник : за наставу српског језика : у петом разреду основне школе : уз „Читанку“ и „Граматику“ / Симеон Маринковић. – Београд : Креативни центар, 2007. – 68.

1094. МИЛАТОВИЋ, Вук

Настава српског језика и књижевности у трећем разреду основне школе : приручник за наставнике / Вук Милатовић. – 2. изд. – Београд : Завод за уџбенике, 2007. – 106.

1095. МИЛАТОВИЋ, Вук

Усмено и писмено изражавање / Вук Милатовић. – Београд : Рачунарски факултет : СЕТ, 2007. – 203.

1096. МИЛОШЕВИЋ, Милош

ГраMATика српског језика / Милош Милошевић. – Нови Сад : Змај, 2007. – 71.

1097. НАСТАВА српског језика и књижевности : савремени пресек / уредили Александар Јовановић, Ивица Радовановић, Биљана Требјешанин. – Београд : Учитељски факултет, 2006. – 106.

1098. НАУЧИМО српски 2 / Milivoj Alanović, Isidora Bjelaković, Nataša Bugarski, Jasmina Dražić, Marina Kurešević, Jelena Vojnović. – Novi Sad : Filozofski fakultet : Dnevnik, 2007. – 142.

1099. НЕГОВАЊЕ српског језика и књижевности : зборник радова / ур. Љиљана Петровачки, Оливера Радуловић. – Нови Сад : Филозофски факултет : Orpheus, 2006. – 271. | Уп. 1058

1100. НЕДЕЉКОВ, Љиљана

Лексика традиционалне културе у настави српског језика и књижевности / Љиљана Недељков, Љиљана Петровачки // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 277–287. | Резюме

1101. НИКОЛИЋ, Милија

Методика наставе српског језика и књижевности / Милија Николић. – 4. изд. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 921.

1102. НИКОЛИЋ, Милија

Развијање језичког осећања и богаћења речника / Милија Николић // КњЈ. – 54, 1–2 (2007), 93–103.

1103. НИКОЛИЋ, Наташа

Двојезичност у школи / Наташа Николић // КњЈ. – 53, 3–4 (2006), 309–313.

1104. ПАВЛОВИЋ, Дубравка

Приручник за учитеље уз уџбенички комплет „Српски језик“ за први разред основне школе / Дубравка Павловић, Радмила Жежељ-Ралић. – Београд : Klett, 2007. – 85.

1105. ПЕТРОВАЧКИ, Љиљана

Валенцијски речник глагола у настави српског језика / Љиљана Петровачки // НССУВД. – 37, 1 (2007), 485–495. | Summary

1106. ПЕТРОВАЧКИ, Љиљана

Значења и употреба глаголских облика у настави српског језика (као матерњег) / Љиљана Петровачки // НССУВД. – 36, 1 (2006), 485–496. | Summary

1107. ПЕТРОВАЧКИ, Љиљана

Лингвокултуролошка и методичка тумачења лексике традиционалне културе у читанкама / Љиљана Петровачки, Љиљана Недељков // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 643–654.

1108. ПЕТРОВАЧКИ, Љиљана

Методичке иновације у теорији и пракси наставе српског језика и граматике / Љиљана Петровачки // КњЈ. – 53, 1–2 (2006), 83–98.

1109. ПЕТРОВАЧКИ, Љиљана

Методичке иновације у теорији и пракси наставе српског језика и граматике / Љиљана Петровачки // Неговање српског језика... – 65–87.

1110. ПЕТРОВАЧКИ, Љиљана

Проблем наставе српског језика као матерњег / Љиљана Петровачки // КњЈ. – 53, 3–4 (2006), 255–265. | Summary

1111. ПЕТРОВАЧКИ, Љиљана

Различити приступи типологији и обради предиката у настави српског језика / Љиљана Петровачки // Синтаксичка истраживања... – 223–239. | Summary

1112. ПЕШИКАН, Митар

Правопис српскога језика / Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица. – Екавско школско изд., 6. изд. – Нови Сад : Матица Српска ; Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 328.

1113. ПЕШИКАН, Митар

Правопис српскога језика / Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица. – Ијекавско школско изд., 5. изд. – Нови Сад : Матица Српска ; Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 325.

1114. ПЕШИКАН, Митар

Правопис српског језика / приредили Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица. – Школско изд. (екавски), 7. изд. – Београд : Завод за уџбенике ; Нови Сад : Матица српска, 2007. – 325.

1115. ПИЖУРИЦА, Мато

Правопис : ортографски правилник и језички саветник / Мато Пижурица // Неговање српског језика... – 27–41.

1116. ПОПОВИЋ, Весна

Приручник за учитеље : уз уџбенички комплет за српски језик од 1. до 4. разреда основне школе / Весна Поповић. – Београд : Драганић, 2006. – 160.

1117. ПОПОВИЋ, Весна

Приручник за учитеље : уз уџбенички комплет за српски језик од 1. до 4. разреда основне школе / Весна Поповић. – 2. изд. – Београд : Драганић, 2007. – 155.

1118. ПОТИЋ, Душица

Култура говора / Душица Потих. – Пирот : Виша школа за образовање васпитача, 2007. – 244.

1119. РАДИЋ, Јованка

Настава почетног читања и писања и локални говор / Јованка Радић // СЈ. – 11 (2006), 457–473.

1120. РАШИЋ, Ивана

Један поглед на средњошколске писмене задатке / Ивана Рашић // Језичка култура... – 79–90.

1121. СРПСКИ језик у реформи школе, 1998–2002 : зборник прилога : реформа образовања и васпитања и место српског језика у глобализацији и транзицији. – Београд : Алтера, 2007. – 396.

1122. ТОДОРОВ, Нада

Приручник за учитеље : уз „Читанку Трешња у цвету“ и „Поуке о језику Језик рода мога“ за четврти разред основне школе / Нада Тодоров, Милован Б. Цветковић, Борислав Првуловић. – Београд : Едука, 2006. – 113.

1123. ТОДОРОВ, Нада

Приручник за учитеље : уз „Читанку Трешња у цвету“ и „Поуке о језику Језик рода мога“ за четврти разред основне школе / Нада Тодоров, Милован Б. Цветковић, Борислав Првуловић. – 2. изд. – Београд : Едука, 2007. – 113.

1124. ЦВИЈЕТИЋ, Ратомир

Наставничко објашњавање непознатих речи / Ратомир М. Цвијетић // СЈ. – 11 (2006), 187–199. | Résumé

1125. ЧИЧА, Дубравка

Приручник за учитеље : за наставу српског језика и књижевности у првом разреду основне школе : уз „Читанку“ и „Забавну граматику“ / Дубравка Чича, Слађана Илић. – 2. изд. – Београд : Креативни центар, 2006. – 87.

1126. ЧИЧА, Дубравка

Приручник за учитеље : за наставу српског језика и књижевности у првом разреду основне школе : уз „Читанку“ и „Забавну граматику“ / Дубравка Чича, Слађана Илић. – 3. изд. – Београд : Креативни центар, 2007. – 87.

1127. ШИЈАК, Зора

Српски језик на длану : приручник за основно језичко образовање / Зора Шијак. – Пожега : Епоха, 2006. – 208.

1128. ШИПКА, Милан

Популарна лингвистика у школи / Милан Шипка. – 2. изд. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 98. – (Едиција Популарна лингвистика)

1129. ШТАСНИ, Гордана

Префиксација : у светлу савремених теорија о творби речи у основношколским уџбеницима / Гордана Штасни // Неговање српског језика... – 175–195.

и) Дијалектологија**1130. АБОВИЋ, Миомир**

Двије језичке карактеристике везане за актуелни говор одређеног броја становника Црне Горе / Миомир Абовић // ВиО. – 1 (2006), 140–144.

1131. АЈЦАНОВИЋ, Милан

Особености говора и дијалекатски текстови из северозападне Лике / Милан Ајцановић // ППЈ. – 37 (2006), 201–219. | Summary

1132. АЈЦАНОВИЋ, Милан

Функционални и прозодијски аспекти дистрибуције придевског вида у говору Новог Сада / Милан Ајцановић, Миливој Алановић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 23–30.

– АНДРЕЈЕВИЋ, Даница

Естетска функција дијалеката у прози Григорија Божовића | Уп. 995

1133. БАЊЕВИЋ, Александра

Неке фонетске промјене у романским посуђеницама у говору нашег приморја / Александра Бањевић // ВиО. – 1 (2007), 193–210.

– БЕЧЕВА, Ничка

Утицај српског језика на говор Бугара Павликијана у Војводини | Уп. 446

1134. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Падријине : творбени анархизам из Бучума / Марта Бјелетић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 39–44. | Summary

1135. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

У ишчекивању речника Роваца : срп. дијал. *скалбучиџи* „сакупити (стоку), помешати“ / Марта Бјелетић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 71–76.

1136. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Ајд лако, ајд лагано / Недељко Богдановић. – Ниш : Н. Богдановић, 2007. – 42.

1137. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Бучумике / Недељко Богдановић. – 2. изд. – Ниш : Зограф, 2006. – 122.

1138. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Змијски речник југоисточне Србије / Недељко Богдановић // СДЗб. – 54 (2007), 521–547.

– БОГДАНОВИЋ, Недељко

Јавни натписи | Уп. 836

1139. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Језик локалне самоуправе / Недељко Богдановић // Језичка култура... – 65–74.

1140. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Конструкције са *буге*, *биће*: *ће/че* у призренско–тимочким говорима / Недељко Богдановић // СЈ. – 12 (2007), 109–112. | Summary

1141. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Крњи императив у призренско–тимочким говорима / Недељко Богдановић // 36МСФЛ. – 50 (2007), 77–80.

– БОГДАНОВИЋ, Недељко

Митологија и географска лексика | Уп. 837

– БОГДАНОВИЋ, Недељко

Називи улица јесу имена града | Уп. 838

1142. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Ономастика Заглавка / Јакша Динић // ОП. – 17 (2004), 5–404. + карта општине Књажевац / Недељко Богдановић // Етно–културолошки... – 11 (2006/07), 132–134.

Приказ

1143. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Српски дијалекти и књижевнојезичка норма / Недељко Богдановић // Српски језик и друштвена... – 47–50. | Summary

– БОЖОВИЋ, Маринко

Језик рода мога | Уп. 1001

1144. БОЈОВИЋ, Драга

Мјесто говора Потарја у свијетлу дијалекатских типова / Драга Бојовић // Гласник ЦАНУ. – 24 (2006), 57–63. | Summary

1145. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Како Македонци говоре српски? : порекло информатора Крива Паланка, Титов Велес : ново место живљења Срем / Жарко Бошњаковић // СЈ. – 11 (2006), 263–284. | Резюме

1146. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Место вокалног система говора Батовца (под Пожаревца) у северном поддијалекту косовско–ресавског дијалекта / Жарко Бошњаковић // ЈФ. – 63 (2007), 149–166. | Резюме

– БРАНКОВИЋ, Миланче

Речник браћевачких речи и израза | Уп. 1319

1147. БУКУМИРИЋ, Милета

Запрежна терминологија северне Метохије / Милета Букумирић // 36ФФП. – 36 (2006), 341–366. + Речник | Résumé

1148. БУКУМИРИЋ, Милета

Терминологија куће и покућства у северној Метохији / Милета Букумирић // СДЗб. – 53 (2006), 375–548. | Резюме

1149. БУКУМИРИЋ, Милета

Употреба презента у говорима северне Метохије / Милета Букумирић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 95–104.

1150. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Срп. дијал. *кайáва* „врста колибе“ : пример етимолошког лавиринта / Јасна Влајић-Поповић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 121–130.

1151. ВУЈАДИНОВИЋ, Ненад

Говор Каменара / Ненад Вујадиновић. – Београд : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 2007. – 139.

1152. ВУКИЋЕВИЋ, Милосав

Лексика домаће радиности у Грузи / Милосав Вукићевић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 89–97. | Резюме

1153. ВУКИЋЕВИЋ, Милосав

Ратарска лексика у Доњој Грузи / Милосав Вукићевић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 143–152.

1154. ВУКОВИЋ, Мирко

Лексика коњарства у Горњем Заостру / Мирко Вуковић // Дијалектолошка истраживања... – 111–144. | Summary

1155. ВУЧКОВИЋ, Марија

Ne tu, ne tam : Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika / Tanja Petrović ; prevod Maja Đukanović. – Ljubljana : ZRC, 2006. – 223. / Марија Вучковић // ЈФ. – 63 (2007), 283–287.

Приказ

– ГАГОВИЋ, Светозар

Топонимијска слика Безуја | Уп. 848

1156. ГМИТРОВИЋ, Јасмина

Сточарска лексика села Лозана / Драган Јоцић. – Сврљиг : Етно–културолошка радионица ; Ниш : Свен, 2005. – 111. – (Културна историја Сврљига ; 3) / Јасмина Гмитровић // Етно–културолошки... – 11 (2006/07), 128–130.

Приказ

1157. ДИЈАЛЕКТОЛОШКА истраживања : зборник радова из пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“. 2 / приредила Надежда Јовић. – Ниш : Филозофски факултет, 2007. – 156. – (Дијалектолошка проучавања ; 2) | Уп. 1242

– ДИМИТРИЈЕВИЋ, Јања

Називи улица на „Плану града Ниша“ | Уп. 856

– ДИМИТРИЈЕВИЋ, Јања

О неким етницима и кретицима нишке околине | Уп. 857

1158. ДРАГИН, Гордана

Варијантност неких акценатских ликова у говорима Студенице / Гордана Драгин // ГСЈКњ. – 8 (2006), 99–114. | Резюме

1159. ДРАГИН, Гордана

Имперфекат и аорист у говорима Студенице / Гордана Драгин // СЈ. – 11 (2006), 447–455.

1160. ДРАГИН, Гордана

Судбина неакцентованог квантитета у говорима слива Студенице / Гордана Драгин // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 199–211.

1161. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Биљешке о важнијим особинама сугласничког система говора Срба Бање Врућице крај Теслића / Милан Драгичевић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 223–232.

1162. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О говору Срба Бање Врућице крај Теслића. 1 : фонетске и морфолошке особине / Милан Драгичевић // СДЗб. – 54 (2007), 323–401. | Резюме

1163. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О неким особеностима вокалног система данашњег говора Срба Бање Врућице крај Теслића / Милан Драгичевић // СЈ. – 12 (2007), 97–108. | Резюме

1164. БУРКИН, Веселина

Лексика Угљевика и Забрђа / Веселина Ђуркин. – Сомбор : Учитељски факултет, 2006. – 191. – (Библиотека Уџбеници и приручници ; 115)

1165. БУРОВИЋ, Радосав

Говор Петровог села / Јордана Марковић. – Ниш : Филозофски факултет, 2004. – 194. / Радосав Ђуровић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 493–495.

Приказ

1166. ЖУГИЋ, Радивоје

Социолингвистичко читање монографије Микротопонија бујановачког и прешевског краја / Јаворка Маринковић. – Београд : САНУ, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, 2002. – 169. / Радивоје Жугић // ЗбМСС. – 69 (2006), 288–291.

Приказ

1167. ЖУГИЋ, Радмила

Генитивне предлошко–падежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја / Радмила Жугић // ЈФ. – 62 (2006), 259–280. | Резюме

1168. ЖУГИЋ, Радмила

Генитивне предлошко–падежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја с предлозима *око*, *попред/сипред*, *поза*, *више/повише/извише*, *врз* / Радмила Жугић // СДЗб. – 54 (2007), 549–568. | Резюме

1169. ЖУГИЋ, Радмила

Генитивне предлошко–падежне синтагме узрочног значења с предлогом *ог* у говору јабланичког краја : паралеле с призренско–тимочким и косовско–ресавским говорима / Радмила Жугић // Шездесет година : 1... – 279–291. | Резюме

1170. ЖУГИЋ, Радмила

Глаголски деминутиви с префиксом *по-* у призренско–тимочким говорима / Радмила Жугић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 257–270.

1171. ЖУГИЋ, Радмила

Исказивање значења партитивног адноминалног беспредлошког генитива у говору јабланичког краја / Радмила Жугић // ЗбМСС. – 70 (2006), 349–364.

1172. ЖУГИЋ, Радмила

Предлози у релационим микротопонијама Јабланичког краја : граматички и ономастички аспект / Радмила Жугић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 135–144. | Summary

1173. ЖУГИЋ, Радмила

Придевски деминутиви за означавање особина човека у призренско-тимочкој зони : семантичко-творбени аспект / Радмила Жугић // СЈ. – 12 (2007), 303–319. | Summary

1174. ЖУГИЋ, Радмила

Придевски деминутиви у говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне који се односе на особине ентитета из човековог окружења : семантичко-творбени аспект / Радмила Жугић // ЗбФФП. – 36 (2006), 377–392. | Résumé

1175. ЖУГИЋ, Радмила

Речник села Каменице код Ниша / Властимир Јовановић // СДЗб. – 51 (2004), 313–688. / Радмила Жугић // ЗбМСС. – 69 (2006), 291–294.

Приказ

1176. ЖУГИЋ, Радмила

Темпорално генитивно значење у говору јабланичког краја / Радмила Жугић // ЗбМСС. – 69 (2006), 217–225.

1177. ЗЛАТКОВИЋ, Драгољуб

Имена коза / Драгољуб Златковић // Дијалектолошка истраживања... – 99–110. | Summary

1178. ИВИЋ, Павле

Необична употреба префиксалне морфеме *се* у говору муслимана у Кладању и околини / Павле Ивић, Слободан Реметић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 303–316.

1179. ИЛИЋ, Мирјана

Неки могући типови дијалексема / Мирјана Илић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 145–150. | Резюме

1180. ИЛИЋ, Мирјана

Узвици у речницима југоисточне Србије / Мирјана Илић // Дијалектолошка истраживања... – 73–79. | Summary

1181. ЈАШОВИЋ, Голуб

Узвици за дозивање или терање стоке и још неки узвици у вези са пословима око стоке / Голуб Јашовић // Дијалектолошка истраживања... – 81–88. | Summary

1182. ЈЕЛИЋ, Маријан

Суфикси за грађење ктетика : од ојконима у Војводини / Маријан Јелић // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 53–64. | Резюме

1183. ЈЕЛИЋ, Маријан

Творба етника и ктетика : од ојконима у Војводини / Маријан Јелић // СЈ. – 12 (2007), 459–468.

1184. ЈЕРКОВИЋ, Јован

Напомене о језику Црногораца у путописној прози Љубомира Ненадовића / Јован Јерковић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 317–325.

1185. ЈОВАНОВ, Гордана

Чији си? : књига шпицнамета у Горњем и Доњем Банату : са посебним освртом на Самош и околину / Гордана Јованов. – Панчево : Историјски архив, 2007. – 156.

1186. ЈОВАНОВИЋ, Властимир

Додатак Речнику села Каменице код Ниша / Властимир Јовановић // СДЗб. – 54 (2007), 403–520.

1187. ЈОВАНОВИЋ, Властимир

Социјално-психолошке особине односа човека и животиње / Властимир Јовановић // Дијалектолошка истраживања... – 5–25. | Summary

1188. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Вокалске групе на крају ријечи у говорима Црногорског приморја / Миодраг Јовановић // Српски језик и друштвена... – 81–95. | Summary

1189. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Неке особености прозодијског и вокалског система говора на тремеђи Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине у односу на књижевни језик / Миодраг Јовановић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 287–303. | Summary

1190. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Судбина сугласника *x* у говорима дурмиторског краја / Миодраг Јовановић // 36МСФЛ. – 50 (2007), 341–361.

– ЈОВАНОВИЋ, Софија

Терај кера, лутко моја бела... : војвођански речник за панонце–почетнике | Уп. 1413

1191. ЈОВИЋ, Драгица

Фонолошки систем говора села Малог Бошњака код Коцелеве / Драгица Јовић // СЈ. – 12 (2007), 485–498.

1192. ЈОВИЋ, Надежда

Сточарска терминологија у речнику тимочког говора / Надежда Јовић // Дијалектолошка истраживања... – 27–71. | Summary

1193. ЈУРИШИЋ, Марина

Неке акценатске занимљивости из пчињских села / Марина Јуришић // Шездесет година : 2... – 87–95. | Резюме

1194. ЈУРИШИЋ, Марина

Неколико напомена о унутрашњим диференцијацијама пчињског говора / Марина Јуришић // 36МСФЛ. – 50 (2007), 377–382.

1195. ЈУРИШИЋ, Марина

О неким карактеристикама говора села Сејаце / Марина Јуришић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 185–191. | Summary

1196. ЈУТРОНИЋ, Дуња

Dedialectalisation : Why Some Features Resist It Longer Than Others? / Dunja Jutronić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 479–487.

1197. КОЗОМАРА, Драгомир

Важније фонетске особине говора Чечаве / Драгомир Козомара // СЈ. – 12 (2007), 235–258. | Резюме

– КОЈИЋ, Јадранка

Географска терминологија Бањана | Уп. 894

1198. КОЈИЋ, Јадранка

Терминологија куће и покућства Бањана / Јадранка Којић. – Суботица : Српски културни центар „Свети Сава“, 2006. – 220.

– КОПРИВИЦА, Јован

Речник говора Бањана, Грахова и Опутних Рудина | Уп. 1395, 1417

1199. ЛОМА, Александар

Два српска дијалекатска архаизма на балтословенском плану : *ѿренсла* (и сл.) „*Prunus padus*“, *ѿремесла* „дијафрагма“ / Александар Лома // Словенска етимологија... – 307–323. | Summary

1200. ЛОМА, Александар

О једом источносрбијанско–западнобугарском дијалекту : срп. дијал. *ивора*, буг. дијал. *ивер* и сл. / Александар Лома // ГСЈКњ. – 8 (2006), 229–233. | Summary

1201. МАРИНКОВИЋ, Јаворка

Речник говора јабланичког краја / Радмила Жугић // СДЗб. – 52 (2005), 1–470. / Јаворка Маринковић // Славистика. – 10 (2006), 398–402.

Приказ

1202. МАРКОВИЋ, Бранкица

Говор Паштровића / Миодраг Јовановић. – Подгорица : Универзитет Црне Горе, 2005. – 536. / Бранкица Марковић // Шездесет година : 2... – 195–202.

Приказ

1203. МАРКОВИЋ, Јордана

Имена паса у југоисточној Србији / Јордана Марковић // Дијалектолошка истраживања... – 89–97. | Summary

1204. МАРКОВИЋ, Јордана

Инвентар, путеви и домети македонизама у српским народним говорима / Јордана Марковић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 235–260. | Summary

1205. МАРКОВИЋ, Јордана

Српска дијалектологија данас / Јордана Марковић // Српски језик и друштвена... – 241–250. | Summary

1206. МАРКОВИЋ, Јордана

Српска дијалектологија после / Јордана Марковић // Шездесет година : 1... – 331–338. | Резюме

1207. МАРКОВИЋ, Јордана

Ткачка лексика југоисточне Србије / Јордана Марковић. – Ниш : Филозофски факултет, 2006. – 136.

1208. МАРКОВИЋ, Јордана

Ткачка лексика југоисточне Србије / Јордана Марковић // Етно–културолошки... – 11 (2006/07), 67–82. | Summary

1209. МИЛИЋЕВИЋ, Ристо*

Херцеговачка презимена / Ристо Милићевић. – Београд : Свет књиге, 2005. – 767. | Уп. 1229

1210. МИЛОВАНОВИЋ, Радмило

Врањски без муку у 25 лекције : врањско–српски речник / Радмило Миловановић Чапља. – 2. изд. – Врање : Врањске књиге, 2006. – 101. – (Библиотека Посебно)

1211. МИЛОРАДОВ, Дејан

Дендроними Фрушке горе / Дејан Милорадов // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 521–543. + Речник: 544–552. + мапе

– МИЛОРАДОВ, Дејан

Реч на промоцији шесте свеске „Речника српских говора Војводине“ у Матици српској | Уп. 1423

1212. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Дијахрони и синхрони аспект аналитичких појава у српским народним говорима / Софија Милорадовић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 357–375. | Резюме

1213. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

О прагматичко-семантичким карактеристикама етичког датива : с посебним освртом на говоре Великог Поморавља / Софија Милорадовић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 557–564.

1214. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Осврт на удвајање предлога у једном косовско–ресавском говору / Софија Милорадовић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 261–266. | Summary

1215. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Лабијализација вокала *ə*, *a* и *e* у српским говорима на југозападу Косова и Метохије / Радивоје Младеновић // СЈ. – 11 (2006), 201–221. | Résumé

1216. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Прозодијски систем у српским говорима на југозападу Косова и Метохије / Радивоје Младеновић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 267–290. | Résumé

1217. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Семантика и граматичка стабилност именица *pluralia tantum* у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије / Радивоје Младеновић // Српски језик и друштвена... – 97–118. | Summary

1218. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Судбина групе *ej* у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије / Радивоје Младеновић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 585–603.

– НИКОЛИЋ, Видан

Народна етимологија : од деструктивног до креативног у српском језику | Уп. 911

1219. ОСТОЈИЋ, Бранислав

О неким семантичким пољима дурмиторске лексике / Бранислав Остојић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 621–626.

– ОСТОЈИЋ, Бранислав

Семантичка номенклатура дробњачких топонима | Уп. 912

1220. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Творбено-семантичка структура турцизама у микротопонимији језерско–шарског говора / Бранислав Остојић // СЈ. – 12 (2007), 35–43. | Summary

– ОСТОЈИЋ, Бранислав

Турцизми у микротопонимији језерско–шаранског краја | Уп. 913

1221. ПАВЛИЦА, Драган

Творба именица у говору Срба југоисточне Лике / Драган Павлица // СДЗб. – 53 (2006), 1–187. | Резюме

1222. ПЕЈЧИЋ-МИТИЋ, Марија

Метеоролошка лексика у говору Сврљига / Марија Пејчић–Митић. – Сврљиг : Етно–културолошка радионица, 2007. – 93. | Уп. 1243

1223. ПЕТРОВИЋ, Веселин

Зоонимски систем Горњих Страњана (код Пријепоља) / Веселин Петровић // Шездесет година : 2... – 129–137. | Summary

1224. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Терминологија куће и покућства у Лијеvu пољу и Жупи / Дијана Црњак. – Бања Лука : Филозофски факултет, 2006. – 417. / Драгољуб Петровић // ЈФ. – 63 (2007), 242–246. Приказ | Уп. 1258

1225. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Из црногорске дијалекатске лексике / Снежана Петровић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 669–676.

1226. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Срп. дијал. *кавал* „каналџић између оцака са расадом поврћа“ : порекло и балканске паралеле / Снежана Петровић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 345–350. | Summary

1227. ПЕТРОВИЋ, Соња

Живот у енклави, Лицеум 9 / ур. Биљана Сикимић. – Београд : Центар за научна истраживања САНУ ; Крагујевац : Универзитет у Крагујевцу, 2005. – 264. / Соња Петровић // КњЈ. – 53, 3–4 (2006), 321–325.

Приказ

1228. ПЕЦО, Асим

Из лексичке ризнице Мира Вуксановића / Асим Пецо // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 677–682.

1229. ПЕЦО, Асим

Херцеговачка презимена / Ристо Милићевић. – Београд : Свет књиге, 2005. – 767. / Асим Пецо // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 73–75.

Приказ | Уп. 1209

1230. ПИЖУРИЦА, Мато

Прилог етимологији и географији речи : на грађи из Црне Горе / Мато Пижурица // Словенска етимологија... – 361–367. | Zusammenfassung

1231. ПОПОВИЋ, Данијела

Атрибути невесте и младожење у свадбеним песмама сврљишког краја / Данијела Поповић // Етно-културолошки... – 11 (2006/07), 91–94. | Summary

1232. РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Вокалски систем говора Средње Колубаре / Драгана Радовановић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 733–745.

1233. РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Морфолошке особености говора средње Колубаре / Драгана Радовановић // СДЗб. – 53 (2006), 189–374. | Резюме

1234. РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Наставак *-и* у генитиву множине именица у шумадијско-војвођанском дијалекту / Драгана Радовановић // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 289–304. | Резюме

1235. РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Преношење акцената на проклитику у говору Ваљевске Колубаре / Драгана Радовановић // Шездесет година : 2... – 147–168. | Резюме

1236. РАДОЊИЋ, Данијела

О једном сегменту Вукове војвођанске лексике у „Речнику српскохрватског књижевног и народног језика“ САНУ / Данијела Радоњић // Шездесет година : 2... – 169–176. | Summary

– РАЈКОВИЋ, Љубиша

Функција дијалектизама у прози Григорија Божовића : на примерима прича из збирке „Неизмишљени ликови“ | Уп. 1033

1237. РАМИЋ, Никола

О икавском говору Срба у југозападној Босни / Никола Рамић // СЈ. – 12 (2007), 271–186. | Zusammenfassung

1238. РАМИЋ, Никола

О јатовској проблематици у западним српским говорима / Никола Рамић // Српски језик и друштвена... – 119–127. | Summary

– РАШИЋ, Ивана

Из савременог ономастикона града Ниша | Уп. 930

1239. РЕЉИЋ, Митра

Затирање српске језичке баштине на гробљима Косова и Метохије / Митра Рељић // Славистика. – 11 (2007), 151–157. | Резюме

1240. РЕМЕТИЋ, Слободан

Јотовање у говору Горњег Бирча / Слободан Реметић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 387–398. | Резюме

– РЕЧНИК српских говора Војводине. Св. 6, О–Пољупчић | Уп. 1442

– РЕЧНИК српских говора Војводине. Св. 7, Поључити–рзати | Уп. 1443

1241. САВИЋ-ГРУЈИЋ, Ана

Географски распоред двеју фитонимских лексема у призренско-тимочким говорима : *клий*, *окомак* / Ана Савић-Грујић // Шездесет година : 2... – 177–189. | Резюме

1242. САВИЋ-ГРУЈИЋ, Ана

Дијалектолошка истраживања : зборник радова из пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“. 2 / приредила Надежда Јовић. – Ниш : Филозофски факултет, 2007. – 156. – (Дијалектолошка проучавања ; 2) / Ана Савић-Грујић // СДЗб. – 54 (2007), 569–573.

Приказ | Уп. 1157

1243. САВИЋ-ГРУЈИЋ, Ана

Метеоролошка лексика у говору Сврљига / Марија Пејчић-Митић. – Сврљиг : Етно-културолошка радионица, 2007. – 93. / Ана Савић-Грујић // Етно-културолошки... – 11 (2006/07), 130–132.

Приказ | Уп. 1222

1244. САВИЋ-ГРУЈИЋ, Ана

Микротопонија Сврљига / Недељко Богдановић // ОП. – 18 (2005), 39–142. + Микротопонији : речник: 142–180. / Ана Савић-Грујић // Етно-културолошки... – 11 (2006/07), 134–136.

Приказ

1245. СОБОЉЕВ, Андреј

Gde ia je Mile : одна сербско-македонско-аруминская синтаксическая параллель / Андерј Н. Соболев // ГСЈКњ. – 8 (2006), 413–421. | Резиме

1246. СТАНКОВИЋ, Богољуб

О говорима и именима Понишавља и суседних области / Љубисав Ћирић. – Ниш : Просвета : Филозофски факултет, 2006. – 197. / Богољуб Станковић // Славистика. – 11 (2007), 406–407.

Приказ | Уп. 1254

1247. СТЕВОВИЋ, Саво

Романске позајмице у говору села Подгоре / Саво Стевовић // ПР. – 15/16 (9. новембар, 2006), 18.

– СТЕПАНОВИЋ-НИКОЛИЋ, Слађана

Ојконими, етници и ктетици подручја града Ниша | Уп. 940

1248. СТИЈОВИЋ, Рада

Говор Горњих Васојевића / Рада Стијовић // СДЗб. – 54 (2007), 1–322. | Резюме + мапе

1249. СТИЈОВИЋ, Рада

О једном типу редукованог инфинитива у неким зетско–сјеничким говорима с освртом на стање у бугарском и македонском језику / Рада Стијовић // ЈФ. – 63 (2007), 199–206. | Резюме

1250. СТИЈОВИЋ, Рада

Прилог познавању употребе инфинитива у данашњем говору Васојевића / Рада Стијовић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 875–885.

1251. ТАНАСИЋ, Срето

Двије ријеке у добојском крају / Срето Танасић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 899–904.

1252. ТАНАСИЋ, Срето

Један случај модалне употребе футура другог у говору Срба добојског краја / Срето Танасић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 435–443. | Резюме

1253. ТЕПАВЧЕВИЋ, Андрија

Акцент Врхпраче : села из југоисточног дијела општине Пале / Андрија Тепавчевић. – Источно Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 218.

1254. ЋИРИЋ, Љубисав

О говорима и именима Понишавља и суседних области : стање и паралеле у историјској перспективи / Љубисав Ћирић. – Ниш : Филозофски факултет : Просвета, 2006. – 197. | Уп. 1246

– ЋИРИЋ, Љубисав

Топоними митолошко-религијске мотивације у белопаланачком крају | Уп. 945

– ЋИРИЋ, Љубисав

Топоними сточарске провенијенције у белопаланачком крају | Уп. 946

1255. ЋУПИЋ, Драго

Једна фонетска појава у говору плавско-гусињских муслимана / Драго Ћупић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 913–915.

1256. ЋУПИЋ, Драго

Кратки силазни акценат на крајњем отвореном слогу у говору Братоножића / Драго Ћупић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 473–476. | Summary

– ЦИЦМИЛ-РЕМЕТИЋ, Радојка

Топоними зоонимског порекла на Пивској планини | Уп. 952

1257. ЦРЊАК, Дијана

Називи алатки за кошење у Лијевчу пољу у Жупи / Дијана Црњак // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 917–920. + Речник: 921–926.

1258. ЦРЊАК, Дијана

Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жупи / Дијана Црњак. – Бања Лука : Филозофски факултет, 2006. – 415. – (Библиотека Монографије) | Уп. 1224

1259. ЦРЊАК, Дијана

Терминологија овчарства у околини Лакташа / Дијана Црњак // СЈ. – 12 (2007), 367–391.

VII. Историја српског језика**а) Опште****1260. БЕЛИЋ, Александар**

Историја српског језика / Александар Белић ; приређивач Александар Младеновић. – 2. изд. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 484. – (Изабрана дела Александра Белића ; 4)

1261. ВУКОМАНОВИЋ, Славко

Српски језик и његов развој / Славко Вукомановић. – Београд : Завод за уџбенике, 2006. – 255. – (Библиотека Аз ; 4) | Уп. 1266, 1268

1262. ГРКОВИЋ, Милица

Формирање првог књижевног језика код Срба / Милица Грковић // Српски језик и друштвена... – 19–23. | Summary

1263. ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР, Јасмина

Језик српске средњовековне писмености : достигнућа и задаци / Јасмина Грковић-Мејцор // Шездесет година : 1... – 249–266. | Summary

1264. ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР, Јасмина

Кратак приказ резултата синтаксичких истраживања на пројекту „Историја српског језика : 2005–2007“ / Јасмина Грковић-Мејцор // Синтаксичка истраживања... – 7–12.

– ДИЛПАРИЋ, Предраг

О термину *културна реконструкција* | Уп. 855

1265. КРЕЧМЕР, Ана

Славеносрпска писменост и њено значење за историјску србистику / Ана Кречмер // Шездесет година : 1... – 313–320. | Резюме

1266. МИЛАНОВИЋ, Александар

О развоју српског народног и књижевног језика : Српски језик и његов развој / Славко Вукомановић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 255. / Александар Милановић // КњЈ. – 54, 1–2 (2007), 167–170.

Приказ | Уп. 1261, 1268

1267. НЕДЕЉКОВИЋ, Јасмина

Књига Бранкице Чигоје са прилозима о историји српског језика : Траговима српске језичке прошлости / Бранкица Чигоја. – Београд : Чигоја штампа, 2006. – 196. / Јасмина Недељковић // ЈФ. – 63 (2007), 247–250.

Приказ | Уп. 1269

1268. ФЕКЕТЕ, Егон

Српски језик и његов развој / Славко Вукомановић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 255. / Егон Фекете // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 126–128.

Приказ | Уп. 1261, 1266

1269. ЧИГОЈА, Бранкица

Траговима српске језичке прошлости / Бранкица Чигоја. – Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2006. – 194. – (Библиотека Књижевност и језик ; 13) | Уп. 1267

б) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло**1270. БОР, Калман**

Stare štampane ćirilске knjige iz Zemaljske biblioteke Sečenji i Univerzitetske biblioteke u Budimpešti / Kalman Bor // АП. – 28 (2006), 201–278. | Резюме

1271. ГРКОВИЋ, Милица

Оснивачка хрисовуља манастира Бањске / Милица Грковић // ЗБМСФЛ. – 50 (2007), 175–179.

1272. ДРАГИН, Наташа

Теодосијево „Житије Светог Саве“ као језички споменик рашке епохе / Наташа Драгин // ЗБМСКЈ. – 55, 3 (2007), 635–639.

1273. ДРАГИН, Наташа

Филолошке напомене уз „Посланицу“ о језику ђакона Григорија / Наташа Драгин // ЗБМСФЛ. – 49, 1 (2006), 113–121. | Резюме

1274. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

О повељи царице Маре од 15. априла 1479. године / Гордана Јовановић // ЗБМСФЛ. – 50 (2007), 327–331.

1275. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Пројекат „Обрада старих српских писаних споменика и израда речника црквенословенског језика српске редакције и српскословенског јеванђељског речника“ / Гордана Јовановић, Виктор Савић // Шездесет година : 1... – 171–177. | Резюме

1276. ЈОВАНОВИЋ, Томислав

Такозвана руска варијанта „Варуховог откровења“ у препису треће четвртине XIV века / Томислав Јовановић // ПКЈИФ. – 73, 1–4 (2007), 77–91.

1277. ЈОВАНОВИЋ-СТИПЧЕВИЋ, Биљана

Београдски паримејник / Биљана Јовановић-Стипчевић. – Београд : Народна библиотека Србије, 2006. – 493. | Уп. 1282

1278. ЈУХАС-ГЕОРГИЈЕВСКА, Љиљана

Поводом превода „Варлаама и Јосафа“ / Љиљана Јухас-Георгиевска // ПКЈИФ. – 72, 1–4 (2006), 93–101.

1279. КОНСТАНТИН Филозоф

Живот Стефана Лазаревића, деспота српскога / Константин Филозоф ; превод и напомене Гордана Јовановић. – Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2007. – 106. – (Библиотека Књижевност и језик ; 17)

1280. КРЕЧМЕР, Ана

Порекло Срба према „Хроникама“ Ђ. Бранковића / Ана Кречмер // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 397–412.

1281. МАНО-ЗИСИ, Катарина

Писар јеромонах Данил у манастиру Шудикови / Катарина Мано-Зиси // АП. – 29/30 (2007–2008), 267–298. | Резюме

1282. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

О издању „Београдског паримејника“ : Београдски паримејник / Биљана Јовановић-Стипчевић. – Београд : Народна библиотека Србије, 2006. – 493. / Александар Младеновић // АП. – 28 (2006), 337–340.

Приказ | Уп. 1277

1283. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

О издању „Законоправила Светог Саве“ : Законоправило Светог Саве. – Београд : Историјски институт, 2005. – 729. / Александар Младеновић // АП. – 28 (2006), 334–335.

Приказ

1284. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Повеље и писма деспота Стефана : текст, коментари, снимци / Александар Младеновић. – Београд : Чигоја штампа, 2007. – 510. – (Повеље ; 2) | Уп. 1286, 1305

1285. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Филолошке напомене о једном од најстаријих ћириличких докумената у Которском историјском архиву / Александар Младеновић // АП. – 28 (2006), 279–291. | Резюме

1286. НЕДЕЉКОВИЋ, Јасмина

О издању повеља и писама деспота Стефана : Повеље и писма деспота Стефана : текст, коментари, снимци / Александар Младеновић. – Београд : Чигоја штампа, 2007. – 516. – (Повеље ; 2) / Јасмина Недељковић // АП. – 29/30 (2007–2008), 447–452.

Приказ | Уп. 1284, 1305

1287. НОВАКОВ, Драгана

Водени знаци хиландарских рукописа : XIV–XV век / Драгана Новаков // АП. – 29/30 (2007–2008), 453–456. | Резюме

1288. НОВАКОВ, Драгана

Прва хрисовуља манастира Дечани / Милица Грковић. – Београд : Центар за очување наслеђа Косова : Мпemosупе : Архив Србије ; Дечани : Српски православни манастир Високи Дечани ; Приштина : Музеј, 2004. – 177. / Драгана Новаков // СЈ. – 11 (2006), 547–555.

Приказ

1289. ПЕТРОВИЋ, Радомир

Камени натпис о ктитору хаџи-попу Јовану из 1613. године у манастиру Дечанима / Радомир Петровић // АП. – 29/30 (2007–2008), 383–397. | Резюме

1290. ПЕТРОВИЋ, Радомир

О рестаурисаном ктиторском натпису краља Милутина на фресци у призренској Цркви богородице љевишке : XIV век / Радомир Д. Петровић // АП. – 29/30 (2007–2008), 35–45. | Резюме

1291. ПЕТРОВИЋ, Радомир

Угребани записи на фасадним фрескама црква манастира Пећке патријаршије / Радомир Петровић // АП. – 29/30 (2007–2008), 399–443. | Резюме

1292. РАНКОВИЋ, Зоран

Пасхална херувимска песма у српскословенском преводу / Зоран Ранковић // АП. – 29/30 (2007–2008), 367–371. | Резюме

1293. РАНКОВИЋ, Зоран

Пројекат проучавања српских рукописних минијеја / Зоран Ранковић // Славистика. – 11 (2007), 126–131. | Резюме

1294. САВИЋ, Виктор

Издавање средњовековних српских ћирилских споменика и савремена електронска стара ћирилица / Виктор Савић // ЈФ. – 62 (2006), 291–324.

1295. СТАНКОВА, Радослава

Служби за св. Петка в български и сръбски ръкописи от XIII до XV в. / Радослава Станкова // АП. – 28 (2006), 105–122. | Резюме

1296. СТАНКОВИЋ, Радоман

Водени знаци рукописа Милешевске епархије : Милешева, Дубочица, Илино Брдо / Радоман Станковић // АП. – 29/30 (2007–2008), 299–366. | Резюме

1297. СТАНКОВИЋ, Радоман

Водени знаци рукописних књига манастира Крке / Радоман Станковић // АП. – 29/30 (2007–2008), 89–265. | Резюме

1298. СТАНОЈЛОВИЋ, Јована

Скупина повеза рукописних књига из времена обнове Дечанске библиотеке средином XVI века / Јована Станојловић // АП. – 28 (2006), 293–331. | Резюме

1299. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Прилог проучавању Теодосијевог „Житија Светог Саве“ / Димитрије Стефановић // 36МСФЛ. – 50 (2007), 863–873.

1300. СУБОТИЋ, Љиљана

Клетвени записи у „Старим српским записима и натписима“ Љуб. Стојановића / Љиљана Суботић // 36МСФЛ. – 50 (2007), 887–897.

1301. ТЕМЧИН, Сергеј

Бывшая рукопись белградской Народной библиотеки : „Сербский октоих 1353 года. № 213“ в Гарварде : Сергей Юрьевич Темчин // АП. – 29/30 (2007–2008), 47–54. | Резюме

1302. ТЕШИЋ, Милорад

Жички натпис / Тешић Милорад // Глас. – 408, 23 (2007), 27–29.

1303. ТУРИЛОВ, А. А.

Сербские отрывки XIII–XVI вв. в собрании русского Пантелеймонова монастыря на Афоне / А. А. Турилов // АП. – 28 (2006), 53–103. | Резюме

1304. УБИПАРИП, Миланка

О рукописном „Октоиху“ (1353.) из Старе збирке Народне библиотеке у Београду / Миланка Убипарип // АП. – 29/30 (2007–2008), 55–70. | Резюме

1305. ЧИГОЈА, Бранкица

Повеље и писма деспота Стефана (1377–1427) / Александар Младеновић. – Београд : Чигоја, 2007. – 511. / Бранкица Чигоја // КњЈ. – 54, 3–4 (2007), 391–395.
Приказ | Уп. 1284, 1286

в) Историјска фонетика, граматика, лексикологија, историја писма и правописа**1306. АЈЦАНОВИЋ, Јелена**

Исказивање објекта у номинализованим структурама : у текстовима 19. века / Јелена Ајцановић // Синтаксичка истраживања... – 63–71. | Summary

– АЈЦАНОВИЋ, Јелена

Лексичко-граматичка перифраза модалних глагола : синхроно-дијахрони план | Уп. 688

1307. БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора

Агенс у неагентивним партиципским пасивним конструкцијама : у текстовима 19. века / Исидора Бјелаковић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 63–70.

1308. БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора

Контекстуални показатељи пасивне и адјективне употребе придева у копулативно–партиципским конструкцијама : у текстовима 19. века / Исидора Бјелаковић // ППЈ. – 37 (2006), 31–50. | Summary

1309. БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора

Партиципски пасив у књижевном језику код Срба у XIX веку / Исидора Бјелаковић. – Нови Сад : Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 2008. – 202.

1310. БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора

Релационо и/или детерминационо значење копулативно–партиципских конструкција : у текстовима 19. века / Исидора Бјелаковић // Синтаксичка истраживања... – 139–148. | Summary

1311. БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора

Терминологија из области аритметике у једном препису дела „Новая сербская арифметика“ Василија Дамјановића из 1790. године / Исидора Бјелаковић, Слајана Кнежевић // ППЈ. – 38 (2007), 69–92. | Summary

1312. БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора

Терминологија из области опште географије и астрономије у делу „Ново грађанско земљеописаније“ Павла Соларића (1804) / Исидора Бјелаковић, Радица Ђукановић // ППЈ. – 38 (2007), 33–67. | Summary

– БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Заједничке и диференцијалне особине допуна глагола перцепције у српском и македонском преводу „Јеванђеља по Марку“ и „Јеванђеља по Јовану“ | Уп. 407

– ГРКОВИЋ-МЕЏОР, Јасмина

Знајти и семантички примитив „знати“ у дијахроној перспективи | Уп. 852

1313. ДРАГИН, Наташа

Језик Теодосијевог „Житија светог Саве“ у препису монаха Марка из XIV века / Наташа Драгин. – Нови Сад : Тиски цвет, 2007. – 346.

1314. ДРАГИН, Наташа

Методолошке напомене о проучавању гласовне вредности *ě* у српскословенском језику / Наташа Драгин // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 213–221.

1315. ДРАГИН, Наташа

Прилог познавању групе *вѣс-* у српскословенском језику / Наташа Драгин // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 45–56. | Резюме

1316. ИВИЋ, Милка

Значењска и обличка својства глагола типа *јодинаџи* и *даниџи* у Вуковом језику / Милка Ивић // Даница. – 15 (2007), 426–430.

– ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Нека поређења антропонимије у „Гњезненској були“ из 1136. г. и у „Дечанској повељи“ : Дх 1, Дх 2, Дх 3 | Уп. 416

1317. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Хришћанска антропонимија у „Сказанију о писменех“ Константина Филозофа (Константина Костенечког) / Гордана Јовановић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 177–183. | Резюме

1318. ЈОВИЋ, Надежда

Називи животиња и инсеката у „Хиландарском медицинском кодексу“ / Надежда Јовић // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 57–72. | Резюме

1319. ЈОВИЋ, Надежда

О балканизмима у „Хиландарском медицинском кодексу № 517“ као облицима народног језика / Надежда Јовић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 165–183. | Summary

1320. ЈОВИЋЕВИЋ, Радојица

Два Његошева игумана / Радојица Јовићевић // Гласник ЦАНУ. – 24 (2006), 5–19. | Summary

1321. ЈОВИЋЕВИЋ, Радојица

„Збили ти се снови на Турчина“ П. П. Његош, Горски вијенац, 518. / Радојица Јовићевић // Гласник ЦАНУ. – 25 (2007), 51–68. | Summary

1322. КРЕЧМЕР, Ана

О синтакси предстандардних фаза језичког развоја : на материјалу руске и српске писмености / Ана Кречмер // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 465–480. | Резюме

1323. КРИВОКАПИЋ, Милош

Синтаксичка синонимика презента у језику Стефана Митрова Љубише // Милош Кривокапић // ВиО. – 2 (2006), 60–71.

1324. КУРЕШЕВИЋ, Марина

Апсолутни датив у српској средњовековној писмености / Марина Курешевић // ЗбМСФЛ. – 49, 1 (2006), 35–112. | Резюме

1325. КУРЕШЕВИЋ, Марина

О једној редакцијској иновацији у конструкцији апсолутног датива / Марина Курешевић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 245–255. | Резюме

1326. КУРЕШЕВИЋ, Марина

Функционална раслојеност српскословенског језика посматрана кроз употребу апсолутног датива / Марина Курешевић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 429–447.

1327. МАРКОВИЋ, Наташа

Преглед Вукове граматичке терминологије / Наташа Марковић // Шездесет година : 2... – 97–108. | Резюме

1328. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Пјеснички језик Његошев : 1 : глаголи с аблативним префиксима / Радмило Маројевић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 199–214. | Резюме

1329. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Пјеснички језик Његошев : 1 : глаголи са творбеним префиксима : други дио / Радмило Маројевић // СЈ. – 12 (2007), 45–67. | Резюме

1330. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Пјеснички језик Његошев : 2 : перфективни глаголи с имперфективним ликом / Радмило Маројевић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 179–198. | Резюме + Прилог I : Перфективни глаголи с имперфективним ликом у „Лучи микрокозма“ : и њихови хомографи + Прилог II : Перфективни глаголи с имперфективним ликом у „Горском вијенцу“ : и њихови хомографи + Прилог III : Перфективни глаголи с имперфективним ликом у „Лажном цару Шћепану Малом“ : и њихови хомографи

1331. МЕДИЋ, Јелена

Апсолутни датив и временска реченица у „Српској Александриди“ / Јелена Медић // ППЈ. – 38 (2007), 5–32. | Summary

1332. МИКИЋ, Милена

Падежне конструкције с адвербијалним значењем у „Житију светог Симеона“ Светог Саве / Милена Микић // ППЈ. – 37 (2006), 5–30. | Summary

1333. МИЛАНОВИЋ, Александар

Синтаксички, лексиколошки и стилистички аспекти синонимије у делима Јована Суботића / Александар Милановић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 221–228. | Резюме

1334. МИЛАНОВИЋ, Александар

Творбена и лексичка конкуренција у језику Јована Суботића / Александар Милановић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 258–267. | Резюме

– МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Дијахрони и синхрони аспект аналитичких појава у српским народним говорима | Уп. 1212

1335. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

О једној правописној особини у повељама кнеза Лазара и деспота Стефана / Александар Младеновић // АП. – 29/30 (2007–2008), 71–87. | Резюме

1336. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Филолошке напомене о једном од најстаријих ћирилских докумената у которском Историјском архиву / Александар Младеновић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 575–584.

1337. НЕДЕЉКОВИЋ, Јасмина

О неким особинама народног језика преписа „Законика цара Душана“ из Паштровића : XVIII век / Јасмина Недељковић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 615–619.

1338. НЕДЕЉКОВИЋ, Јасмина

О означавању наставка генитива множине у „Житију Стефана Немање“ од Стефана Првовенчаног : препис из друге деценије XIV века / Јасмина Недељковић // АП. – 28 (2006), 191–199. | Резюме

1339. НЕНЕЗИЋ, Соња

О непостојаном *a* у језику Николе I Петровића / Соња Ненезић // Гласник ЦАНУ. – 24 (2006), 65–78. | Summary

1340. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Генитивизација специјалности у старосрпском језику / Слободан Павловић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 211–219. | Zusammenfassung

1341. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Детерминативни падежи у старосрпској пословноправној писмености / Слободан Павловић. – Нови Сад : Матица српска, 2006. – 495.

1342. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Дијахрона перспектива семантичког односа између квалификативног генитива и квалификативног инструментала у српском језику / Слободан Павловић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 233–243. | Zusammenfassung

1343. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Каузална клауза у старосрпској пословноправној писмености / Слободан Павловић // ЈФ. – 63 (2007), 167–197. | Zusammenfassung

1344. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Квалификативнокомпаративна клауза у старосрпској пословноправној писмености / Слободан Павловић // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 31–43. | Резюме

1345. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Квантификативнокомпаративна клауза у старосрпској пословноправној писмености / Слободан Павловић // Синтаксичка истраживања... – 215–222. | Zusammenfassung

1346. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Комплементна клауза волунтативног типа у старосрпској пословноправној писмености / Слободан Павловић // СЈ. – 11 (2006), 327–340. | Summary

1347. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Кондициона клауза у старосрпској пословноправној писмености / Слободан Павловић // ЈФ. – 62 (2006), 113–138. | Zusammenfassung

1348. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Ревитализација посесивног генитива у старосрпском језику / Слободан Павловић // ЗбМСФЛ. – 49, 1 (2006), 25–33. | Резюме

1349. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Синтаксичке одлике старосрпске пословноправне писмености : теоријско–методолошки приступ / Слободан Павловић // ЗбМСКЈ. – 54, 2 (2006), 201–205.

1350. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Спацијална клауза у старосрпској пословноправној писмености / Слободан Павловић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 627–635.

1351. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Старосрпски квалификативни генитив у светлу посесивних релација / Слободан Павловић // ЗбМСС. – 71/72 (2007), 435–444. | Резюме

1352. ПАВКОВИЋ, Васа

О судбини *īpredelnih речи* : размишљања о Стеријином лексикографском прилогу / Васа Павковић // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 25–32. | Резюме

1353. ПОЛОМАЦ, Владимир

Два незабележена грецизма у старосрпском језику : глаголи *īareйсaīти* и *ӯшакса̄ӣти* / Владимир Поломац // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 65–70. | Резюме

1354. ПОЛОМАЦ, Владимир

Термини за феудална давања у старосрпском језику / Владимир Поломац // Српски језик и друштвена... – 215–232. | Summary

1355. ПОЛОМАЦ, Владимир

Термини за феудалне радне обавезе у старосрпском језику / Владимир Поломац // СЈ. – 12 (2007), 207–234. | Summary

1356. САВИЋ, Биљана

Употреба падежа у „Душановом законуку“ : Атонски, Струшки и Бистрички препис / Биљана Савић // ЗБМСФЛ. – 50 (2007), 813–852.

1357. САВИЋ, Виктор

Надредни знаци као средство за разликовање писара̄ у српскословенским споменицима : на примеру Ковинскога типика / Виктор Савић // ЗБМСС. – 70 (2006), 157–182. | Summary

1358. САВИЋ, Виктор

О једној замени *јера са аз* у „Вукановом јеванђељу“ / Виктор Савић // ПКЛИФ. – 72, 1–4 (2006), 75–82.

– САВИЋ, Виктор

Српскословенски речник Јеванђеља : огледна свеска | Уп. 1446

– СИНТАКСИЧКА истраживања : дијахроно-синхрони план | Уп. 792

1359. СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Неодређеноличне реченице у српским научним текстовима XVIII–XIX века / Андреј Стојановић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 199–209. | Резюме

1360. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Континуанти вокала *jāӣ* у историји српског књижевног језика / Јелица Стојановић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 305–315. | Резюме

– СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Мјесто предлога према у предлошкопадежном систему српског језика : у дијахронији и синхронији | Уп. 805

1361. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Неке језичке особености „Врхобрезничког љетописа“ / Јелица Стојановић // Гласник ЦАНУ. – 25 (2007), 79–92. | Резюме

1362. СТОЈМеновић, Чедомир

О акценту презента у „Житију Стефана Дечанског“ : Граматиков препис / Чедомир Стојменовић // ЗБФФП. – 36 (2006), 367–376. | Резюме

1363. СУБОТИЋ, Љиљана

Барокна геометрија реченице доситејевог типа књижевног језика : Стеријин роман „Дејан и Дамјанка“ / Љиљана Суботић // Синтаксичка истраживања... – 240–252. | Summary

1364. СУБОТИЋ, Љиљана

Још једном о Стерији и *називословним речима* / Љиљана Суботић // НССУВД. – 36, 1 (2006), 215–224. | Резюме

1365. СУБОТИЋ, Љиљана

Модел граматике доситејевског типа књижевног језика / Љиљана Суботић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 153–163. | Summary

1366. ТЕПАВЧЕВИЋ, Миодарка

Неке особености употребе генитива множине у језику Стефана Митрова Љубише / Миодарка Тепавчевић // Гласник ЦАНУ. – 24 (2006), 79–88. | Summary

1367. ЧИГОЈА, Бранкица

Називи српског књижевног језика од најранијих времена до 1850. године / Бранкица Чигоја // Српски као страни... – 121–130. | Summary

1368. ШУБАРИЋ, Сања

Перифрастичне императивне конструкције у документима Црногорског сената / Сања Шубарић // Гласник ЦАНУ. – 24 (2006), 99–122. | Summary

г) Историја српског књижевног језика**1369. АНТОВИЋ, Дарко**

Pobjeda srpskog narodnog jezika za vrijeme austrougarske vladavine u Kotoru 1872. godine / Darko Antović // CJ. – 12 (2007), 179–206. | Summary

1370. ДАБИЋ, Богдан

Белешке о језику Његошевих дидаскалија у „Лажном цару Шћепану Малом“ / Богдан Л. Дабић // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 191–198.

1371. ИВИЋ, Милка

Музика у Вуковом језику / Милка Ивић // Даница. – 14 (2006), 384–386.

1372. ИВИЋ, Милка

Поводом Вукове изјаве „Дјела његова рђава или зла“ / Милка Ивић // Даница. – 14 (2006), 387–390.

1373. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Ђура Даничић, „Рјечник из књижевних старина српских“ : дело непролазне лексикографске вредности / Гордана Јовановић // Шездесет година : 1... – 293–297. | Summary

1374. КАРАЦИЋ, Вук Стефановић

Срби сви и свуда : ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона / Вук Стефановић Караџић. – Нови Сад ; Србиње : Добрица књига, 2006. – 165. – (Библиотека Одглас ; 33)

1375. КАКРИДИС, Јанис

Језичка реформа као синтеза нормативног и дескриптивног приступа : Вук Караџић и Јанис Психарис / Yannis Kakridis // НССУВД. – 37, 1 (2007), 351–359. | Περίληψη

1376. КОСТИЋ, Лаза

Допуна Вуковог Рјечника / Лаза Костић ; приредио Радивој Симоновић. – Београд : Чигоја штампа, 2007. – 115. | Уп. 1386

1377. КРЕЧМЕР, Ана

Метајезик у старијим српским уџбеницима : 18. век / Anna Kretschmer // НССУВД. – 37, 1 (2007), 165–177. | Resümee

1378. МИЛАНОВИЋ, Александар

Кратка историја српског књижевног језика / Александар Милановић. – 2. изд. – Београд : Завод за уџбенике, 2006. – 142. – (Библиотека Аз ; 1) | Уп. 1385

1379. ОКУКА, Милош

Српски између догме и слободе : о развоју књижевног језика на српском истоку крајем XIX вијека / Милош Окука // СЈ. – 12 (2007), 323–353.

1380. ПОПОВИЋ, Иван

Историја српскохрватског језика / Иван Поповић ; превела са немачког Марина Ћетковић Павловић. – Београд : Требник ; Крагујевац : Лира ; Лазаревац : Елвод принт, 2007. – 496.

1381. РАТКОВИЋ, Драгана

Место Његошевог језика у српском књижевном језику / Драгана Ратковић // СЈ. – 11 (2006), 501–514.

1382. СЕЛИМОВИЋ, Меша

За и против Вука : студија / Меша Селимовић. – Београд : Book & Марсо, 2006. – 129. – (Сабрана дела у десет књига : издање поводом двадесетогодишњице смрти аутора 1982–2002)

1383. СЕЛИМОВИЋ, Меша

За и против Вука : студија / Меша Селимовић. – Подгорица : Јумедиа Монт : Октоих, 2007. – 125. – (Сабрана дјела у десет књига ; 5)

1384. СИМИЋ, Радоје

Правци развоја српског књижевног језика у другој половини XIX века / Радоје Симић // Српски језик и друштвена... – 37–46. | Summary

1385. ТЕРЗИЋ, Богдан

Кратка историја српског књижевног језика / Александар Милановић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. – 142. – (Библиотека Аз ; 1) / Богдан Терзић // Славистика. – 10 (2006), 382–385.

Приказ | Уп. 1378

1386. ЧИГОЈА, Бранкица

О једном мало познатом речнику Лазе Костића / Бранкица Чигоја // Славистика. – 11 (2007), 380–382. | Резюме | Уп. 1376

VIII. Речници стари и нови српског језика односно српског и ког страног језика**1387. АЛЕКСИЋ, Мариана**

Българско–србски речник на лексикалните омоними / Мариана Алексич. – Белград : Издаштво за учебници и учебни помагала, 2006. – 107.

1388. БАЈИЋ, Ружица

Речник српскохрватског књижевног и народног језика. XVII : *одвркао–Ойово*. – Београд : САНУ, 2006. – 800. / Ружица Бајић // ЈФ. – 63 (2007), 240–241.

Приказ | Уп. 1394, 1424, 1440, 1445

– БЈЛЕТИЋ, Марта

Пројекат „Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика“ | Уп. 834

1389. БОДРИЧ, Радмила

Pojmovnik strukturalne lingvistike : morfologija i sintaksa / Predrag Novakov. –Novi Sad : Zmaj, 2006. – 96. / Radmila Bodrić // Philologia. – 5 (2007), 145–147.

Приказ | Уп. 1426

– БОГДАНОВИЋ, Недељко

Змијски речник југоисточне Србије | Уп. 1038

1390. БРАЈЕВИЋ, Милан

Crnom Gorom sa uzlom na kraju rupca : zbirka zaboravljenih ili manje upotrebljivanih riječi / odbir Milan Brajević. – Cetinje : Obod, 2007. – 235.

1391. БРАНКОВИЋ, Миланче

Речник браћевачких речи и израза / Миланче Бранковић. – Неготин : Народна библиотека : Првенац, 2007. – 33.

– БРБОРИЋ, Вељко

Место лексике у правописним речницима | Уп. 670

1392. ВАСИЋ, Смиљка

Азбучно фреквенцијски речник савременог српског језика : полазне основе новије српске прозе / Смиљка Васић, Драгољуб Васић. – Београд : Институт за педагошка истраживања, 2007. – 596.

1393. ВРАНЕШ, Александра

Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 275. | Уп. 1410

1394. ВУЛОВИЋ, Наташа

Уз седамнаести том Речника САНУ : Речник српскохрватског књижевног и народног језика. XVII : *одверкао–Ойово*. – Београд : САНУ, 2006. – 800. / Наташа Вуловић // Шездесет година : 2... – 191–194.

Приказ | Уп. 1388, 1424, 1440, 1445

1395. ГЛУШИЦА, Рајка

Руковети из завичајне лексике : Речник говора Бањана, Грахова и Опутних Рудина / Јован К. Копривица. – Подгорица : Црногорска академија наука и умјетности, 2006. – 225. / Рајка Глушица // ВиО. – 4 (2007), 197–204.

Приказ | Уп. 1417

1396. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Речници Ђорђа Оташевића / Даринка Гортан–Премк // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 120–125.

Прикази књига: Речник савременог српског књижевног језика. 2, Ага–аих / Ђорђе Оташевић. – Београд : Алма, 2006. – 252; Велики речник нових речи. 1 : абазински језик–антимолекул / Ђорђе Оташевић. – Београд : Алма, 2004. – 218; Велики речник нових речи. 2 : анти–аплет / Ђорђе Оташевић. – Београд : Алма, 2005. – 226; Обратни речник нових и незабележених речи / Ђорђе Оташевић. – Београд : Алма, 2003. – 152; Енциклопедијски речник. 1 : а–авштук / Ђорђе Оташевић, Милорад Тошић. – Београд : Алма, 2005. – 252; Енциклопедијски речник. 2 : аг–ажуровати / Ђорђе Оташевић, Милорад Тошић. – Београд : Алма, 2006. – 244. | Уп. 1430, 1433

1397. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

О једномнику и поводом њега : Речник српског језика. – Нови Сад : Матица српска, 2007. – 1561. / Рајна Драгићевић // КњЈ. – 54, 3–4 (2007), 407–412.

Приказ | Уп. 1444

1398. БУРИЋ, Милош

Matematička terminologija / Miloš D. Đurić // Prevodilac. – 26, 3–4 (2007), 94–119.

1399. ЖУГИЋ, Станко

Седмословни речник–подсетник. 1, А – Елскамп / Станко Жугић. – Београд : Алма, 2007. – 354. – (Библиотека Речници)

1400. ЖУГИЋ, Станко

Седмословни речник–подсетник. 2, Ел тигре – овишите / Станко Жугић. – Београд : Алма, 2007. – 359. – (Библиотека Речници)

1401. ЖУГИЋ, Станко

Седмословни речник–подсетник. 3, Овчаров – Фрајкор / Станко Жугић. – Београд : Алма, 2007. – 368. – (Библиотека Речници)

1402. ЖУГИЋ, Станко

Седмословни речник–подсетник. 4, Фрајтаг – шчетати / Станко Жугић. – Београд : Алма, 2007. – 370. – (Библиотека Речници)

1403. ЕТИМОЛОШКИ речник српског језика. Св. 2, БА–БД / израдили Марта Бјелетић, Јасна Влајић-Поповић, Александар Лома и Снежана Петровић ; уз сарадњу Марије Вучковић и Маје Ђокић ; уредио Александар Лома. – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 288. | Уп. 1435

1404. ИВАНОВА, Ценка

Српско-бугарски речник : тематски, хомонимни / Ценка Иванова, Мариана Алексич. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 390.

1405. ИВАНОВИЋ, Ненад

Принципи формирања и организације корпуса „Речника српскохрватског књижевног и народног језика“ САНУ : у периоду од 1853. до 1953. године / Ненад Ивановић // Шездесет година : 2... – 53–78. | Summary

1406. ИВИЋ, Милка

Велики речник страних речи и израза / Иван Клајн, Милан Шипка. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 1640. / Милка Ивић // ЈФ. – 63 (2007), 238–239.
Приказ | Уп. 1414

1407. ИМАМИ, Петрит

Beogradski frajerski rečnik : 7.008 odrednica, 6.418 fraza / Petrit Imami. – 3. dopunjeno izd. – Beograd : International, 2007. – 598.

1408. ЈОВАНОВ, Софија

Ђачки асоцијативни речник српског језика / Софија Јованов, Вукан Машић. – Панчево : Регионални центар за таленте „Михаило Пупин“, 2007. – 123.

– ЈОВАНОВИЋ, Властимир

Додатак Речнику села Каменице код Ниша | Уп. 1186

1409. ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Izbor pravnih pojmova : srpsko-nemački / Z. Jovanović // Prevodilac. – 26, 1–2 (2007), 100–112.

1410. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Адекватан и конзистентан систем библиографских појмова : Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 275. / Јелена Јовановић // СЈ. – 11 (2006), 569–571.

Приказ | Уп. 1393

1411. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

О речима изазивачима и о њима изазванима : Асоцијативни речник српскога језика. Део 1 : од стимулуса ка реакцији / Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. – Београд : Београдска књига : Службени лист : Филолошки факултет, 2005. – 525. / Јелена Јовановић // КњЈ. – 54, 1–2 (2007), 141–146.

Приказ | Уп. 1421

1412. ЈОВАНОВИЋ, Радомир

Veliki leksikon stranih reči i izraza / Radomir Jovanović. – Beograd : Alnari, 2006. – 1407. | Уп. 1427

1413. ЈОВАНОВИЋ, Софија

Терај кера, лутко моја бела... : војвођански речник за панонце–почетнике / Соња Бандићева Јовановић. – 2. допуњено изд. – Нови Сад : Дневник, 2007. – 151.

1414. КЛАЈН, Иван

Велики речник страних речи и израза / Иван Клајн, Милан Шипка. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 1640. | Уп. 1406

1415. КЛАЈН, Иван

Речник језичких недоумица / Иван Клајн. – 5., прерађено и допуњено латинично изд. – Београд : Чигоја штампа, 2006. – 207.

1416. КЛАЈН, Иван

Речник језичких недоумица / Иван Клајн. – 8. ћир. изд. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 301. – (Едиција Популарна лингвистика)

1417. КОПРИВИЦА, Јован

Речник говора Бањана, Грахова и Опутних Рудина / Јован К. Копривица ; приредио Бранко А. Копривица ; уредник Бранислав Остојић. – Подгорица : ЦАНУ, 2006. – 224. – (Посебна издања ; 47. Одјељење умјетности ; 10) | Уп. 1395

1418. КОСТИЋ-ГОЛУБИЧИЋ, Мирјана

О једном типу специјалног речника / Мирјана Костић-Голубичић // 110 година... – 69–77. | Streszczenie

1419. КРНАЈИЋ-ЦЕКИЋ, Нада

Poslovna terminologija / Nada Krnajić-Cekić // Prevodilac. – 25, 3–4 (2006), 86–106.

1420. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана

Сематичко–деривациони речник. Свеска 2 : Човек–унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство / ред. Даринка Гортан-Премк, Вера Васић, Рајна Драгићевић. – Нови Сад : Филозофски факултет. Одсек за српски језик и лингвистику, 2006. – 774. / Ивана Коњик // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 97–102.

Приказ | Уп. 1447

1421. ЛЕБДА, Ренарда

Асоцијативни речник српскога језика. Део 1 : од стимулуса ка реакцији / Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. – Београд : Београдска књига : Службени лист : Филолошки факултет, 2005. – 525. / Ренарда Лебда // Славистика. – 11 (2007), 399–402.

Приказ | Уп. 1411

1422. ЛУБАШ, Владислав

Дескрипција узуса разговорне врсте језика у нормативним речницима / Władysław Lubaś // НССУВД. – 36, 1 (2006), 17–25. | Резюме

– МИЛОВАНОВИЋ, Радмило

Врањски без муку у 25 лекције : врањско–српски речник | Уп. 1210

1423. МИЛОРАДОВ, Дејан

Реч на промоцији шесте свеске „Речника српских говора Војводине“ у Матици српској / Дејан Милорадов // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 305–308. | Уп. 1442, 1443

1424. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

Седамнаеста књига академијиног речника : Речник српскохрватског књижевног и народног језика. XVII : *одвркао–Ојово*. – Београд : САНУ, 2006. – 800. / Бојана Милосављевић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 111–113.

Приказ | Уп. 1388, 1394, 1440, 1445

1425. МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Сербохорватско–руски фразеологически словарь / О. И. Трофимкина. – Москва : Восток–Запад, 2005. / Драгана Мршевић–Радовић // КњЈ. – 53, 1–2 (2006), 201–204.

Приказ

1426. НОВАКОВ, Предраг

Pojmovnik strukturalne lingvistike : morfologija i sintaksa / Predrag Novakov. – Novi Sad : Zmaj, 2006. – 96. | Уп. 1389

1427. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Veliki leksikon stranih reči i izraza / Radomir Jovanović. – Beograd : Alnari, 2006. – 1407. / Ђорђе Оташевић // ЛА. – 7, 14 (2006).

Приказ | Уп. 1412

1428. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Wörterbuch der Verbalformen / Ђорђе Оташевић. – Beograd : Alma, 2006. – 174.

1429. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Glossary of Verbal Forms / Ђорђе Оташевић. – Beograd : Alma, 2006. – 174.

1430. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Енциклопедијски речник. 2 : аг–ажуровати / Ђорђе Оташевић, Милорад Тошић. – Београд : Алма, 2006. – 244. | Уп. 1396

1431. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Мали српски фразеолошки речник / Ђорђе Оташевић. – Београд : Алма, 2007. – 788.

1432. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Обратни глосар. 1, А–удешавати / Данко Шипка. – Београд : Алма, 2006. – 832; Обратни глосар. 2, Решавати–груж / Данко Шипка. – Београд : Алма, 2006. – 827. / Ђорђе Оташевић // ЛА. – 7, 14 (2006).

Приказ | Уп. 1457, 1458

1433. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Речник савременог српског књижевног језика. 2, Ага–аих / Ђорђе Оташевић. – Београд : Алма, 2006. – 252. - (Библиотека Речници) | Уп. 1396

– ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Социокултуролошки аспект српских и руских речника страних речи | Уп. 68

1434. ПЕРИЋ, Александар

Standardni srpsko–engleski rečnik sa engleskom i srpskom gramatikom / Boris Hlebec. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 1255. / Aleksandar Perić // Prevodilac. – 25, 3–4 (2006), 40–42.

Приказ | Уп. 1455

1435. ПИЖУРИЦА, Мато

Етимолошки речник српског језика. Св. 2, БА–БД / израдили Марта Бјелетић, Јасна Влајић–Поповић, Александар Лома и Снежана Петровић ; уз сарадњу Марије Вучковић и Маје Ђокић ; уредио Александар Лома. – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 288. / Мато Пижурица // ЗбМСФЛ. – 49, 1 (2006), 305–309.

Приказ | Уп. 1403

1436. ПИПЕР, Предраг

Страни изрази и изреке : правне норме, максиме, сентенције и афоризми (из латинског, грчког и савремених европских језика) / прикупили и превели са коментарима Иван Клајн, Милан Шипка. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 327. / Предраг Пипер // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 114–119.

Приказ | Уп. 1448, 1450

1437. ПОПОВИЋ, Михаило

Третман хомонимије и полисемије у француско–српскохрватским речницима / Михаило Поповић // НССУВД. – 37, 1 (2007), 463–474. | Résumé

1438. РАДЕНКОВИЋ, Љубинко

Речник митолошких бића Јужних Словена / Љубинко Раденковић // Славистика. – 11 (2007), 37–43. | Резюме

1439. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Реч-две о речнику / Милорад Радовановић // Глас. – 408, 23 (2007). – 59–71. | Summary
– РАДОВИЋ–ТЕШИЋ, Милица

Проблеми лексичко-семантичког нормирања у описним речницима српског језика | Уп. 927

1440. РАДОВИЋ–ТЕШИЋ, Милица

Речник српскохрватског књижевног и народног језика. XVII : *огверкао–Ойово*. – Београд : САНУ, 2006. – 800. / Милица Радовић–Тешић // Prevodilac. – 26, 3–4 (2007), 59–63.

Приказ | Уп. 1388, 1394, 1424, 1445

1441. РЕЧНИК медицинске терминологије : српско-латинско-русински = Словник медицинске терминологије : сербско-латинско-руски. – Нови Сад : Друштво за русински језик, књижевност и културу, 2006. – 204.

1442. РЕЧНИК српских говора Војводине. Св. 6, О–Пољупчић / редактор Драгољуб Петровић ; приредили Драгољуб Петровић, Дејан Милорадов, Катарина Сунајко, Ивана Црњак. – Нови Сад : Матица српска : Тиски цвет, 2006. – 233. – (Лексикографска издања ; 3. Дијалекатски речници ; 2)

1443. РЕЧНИК српских говора Војводине. Св. 7, Поључити–рзати / редактор Драгољуб Петровић ; приредили Драгољуб Петровић, Дејан Милорадов, Катарина Сунајко, Ивана Црњак. – Нови Сад : Матица српска : Тиски цвет, 2007. – 192. – (Лексикографска издања ; 3. Дијалекатски речници ; 2)

1444. РЕЧНИК српског језика / Милица Вујанић, Даринка Гортан-Премк, Милорад Дешић, Рајна Драгићевић, Мирослав Николић, Љиљана Ного, Васа Павковић, Никола Рамић, Рада Стијовић, Милица Тешић, Егон Фекете ; редиговао и уредио Мирослав Николић. – Нови Сад : Матица српска, 2007. – 1561. | Уп. 1397

1445. РЕЧНИК српскохрватског књижевног и народног језика. XVII : *одвркао–Ойово*. – Београд : САНУ, 2006. – 800. | Уп. 1388, 1394, 1424, 1440

1446. САВИЋ, Виктор

Српскословенски речник Јеванђеља : огледна свеска / саставио Виктор Савић ; уредник Гордана Јовановић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007. – 136. – (Библиотека Јужнословенског филолога ; 23) | Уп. 1456

1447. СЕМАНТИЧКО-деривациони речник. Св. 2, Човек–унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство / редакторке Даринка Горган-Премк, Вера Васић, Рајна Драгићевић. – Нови Сад : Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 2006. – 774. – (Лингвистичке свеске ; 5) | Уп. 1420

1448. СТАНИЋ, Данијела

Страни изрази и изреке : правне норме, максиме, сентенције и афоризми (из латинског, грчког и савремених европских језика) / прикупили и превели са коментарима Иван Клајн, Милан Шипка. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 327. / Данијела Станић // Шездесет година : 2... – 213–217.

Приказ | Уп. 1436, 1450

1449. СТОЈКОВИЋ, С.

Руско-српска друштвено–политичка терминологија : избор из скрипти аутора / С. Стојковић // *Prevodilac*. – 25, 1–2 (2006), 99–124.

1450. СТРАНИ изрази и изреке : правне норме, максиме, сентенције, афоризми : (из латинског, грчког и савремених европских језика) / прикупили и превели са коментарима Иван Клајн, Милан Шипка. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 327. – (Едиција Популарна лингвистика) | Уп. 1436, 1448

1451. ТЕОДОСИЈЕВИЋ, Мирјана

Srpsko-turski rečnik / Mirjana Teodosijević. – Beograd : Agencija Matić, 2007. – 166.

1452. ЋИРКОВИЋ, Симо

Речник архаизама : или речи изобичајене у српском језику / Симо Ћ. Ћирковић. – Београд : Народна књига – Алфа, 2006. – 183. – (Библиотека Посебна издања ; 257)

1453. ЋОСИЋ, Павле

Речник синонима и тезаурус српског језика / Павле Ћосић и сарадници. – Београд : Корнет : Маџадо, 2007. – 471.

1454. HELLO World : semiotikon : englesko - 0/*(@)- srpski semiotikon : preko 2400 reči i izraza. – Sombor : Print AZUR, 2007. – 190.

1455. ХЛЕБЕЦ, Борис

Standardni srpsko-engleski rečnik sa engleskom i srpskom gramatikom / Boris Hlebec. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 1255. | Уп. 1434

1456. ЧИГОЈА, Бранкица

Српскословенски речник јеванђеља : огледна свеска / сас. Виктор Савић. – Београд : Институт за српски језик, 2007. – 136. – (Библиотека Јужнословенског филолога. Нова серија ; 23) / Бранкица Чигоја // *КњЈ*. – 54, 3–4 (2007), 397–405.

Приказ | Уп. 1446

1457. ШИПКА, Данко

Обратни глосар. 1, А–удешавати / Данко Шипка. – Београд : Алма, 2006. – 832. – (Библиотека Речници) | Уп. 1432

1458. ШИПКА, Данко

Обратни глосар. 2, Решавати–гуж / Данко Шипка. – Београд : Алма, 2006. – 827. – (Библиотека Речници) | Уп. 1432

IX. Несловенски језици**1459. АЈКУТ, Ксенија**

Proparticipi : ključ turske sintakse / Ksenija Aykut. – Београд : Zadužbina Andrejević, 2007. – 102. – (Biblioteka Educatio)

1460. АЈКУТ, Ксенија

Turske postpozicije : reči bez značenja / Ksenija Aykut. – Београд : Zadužbina Andrejević, 2007. – 153. – (Biblioteka Posebna izdanja)

– АНТОНИУ, Мариа

Comparative Study of the Present Perfect in Modern Greek, French, English, Bulgarian and Spanish | Уп. 405

1461. АНТОНИЋ, Ивана

О књизи и поводом књиге : Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku / Predrag Novakov. – Novi Sad : Futura publikacije, 2005. – 148. / Ивана Антонић // ЈФ. – 62 (2006), 376–390.

Приказ | Уп. 1473

1462. АРСЕНИЈЕВИЋ, Нада

Gramatika savremenog nemačkog jezika : sa novim nemačkim pravopisom / Nada S. Arsenijević. – 12. dopunjeno izd. – Београд : Partenon, 2006. – 209.

1463. АРСЕНИЈЕВИЋ, Нада

Gramatika savremenog nemačkog jezika : sa novim nemačkim pravopisom / Nada S. Arsenijević. – 13. dopunjeno izd. – Београд : Partenon, 2007. – 216.

1464. АШИЋ, Тијана

Les noms de nombre en français : essai de sémantique formelle / Veran Stanojević. – Београд : Filološki fakultet, 2007. – 251. / Тијана Ашић // ФП. – 34, 2 (2007), 170–172.

Приказ | Уп. 1568

1465. АШИЋ, Тијана

Non–Standard Usage of Same Spatail and Temporal Prepositions Across Languages / Tijana Ašić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 193–204.

– АШИЋ, Тијана

О семантичком односу предлошких парова *devant–avant* и *derrière–après* у француском и њихових еквивалената у српском | Уп. 406

1466. АШИЋ, Тијана

L'Usage temporel des déictiques spatiaux en français / Tijana Ašić // ФП. – 34, 1 (2007), 73–84. | Резиме

1467. БАЊЕВИЋ, Александра

Klasifikacija romanskih jezika i balkanski romanitet / Aleksandra Banjević // М. – 8, 31 (2007), 121–144.

1468. БАРАЦ, Милан

La langue française et ses pratiques au XVIIIe siècle : représentations, jugements de valeur, réflexion philosophique / Milan Barac. – Kolašin : M. Barac, 2007. – 152.

1469. БЕЛМЕКИ, Белкасем

False Cognates : a Minefield for Algerian Non-Professional Translators / Belkacem Belmekki // Philologia. – 5 (2007), 65–69. | Summary

1470. БЕРБЕРОВИЋ, Сања

Conceptual Metaphors in American Foreign Policy / Sanja Berberović, Sanel Hadžiahmetović-Jurida // ELLSII75 Proceedings... 1. – 419–431.

1471. БИЛБИЈА, Снежана

Pragmatic Interpretations of Social-Political Discourse in Post-Dayton Bosnia / Snežana Bilbija // ELLSII75 Proceedings... 1. – 413–417.

1472. БОГАТИРЈОВ, Андреј

Аудиторни стилистически анализ текстовой дроби : из романа Н. Готорна „The Blithedale Romance“ / Андрей А. Богатырёв // Стил. – 5 (2006), 115–127. | Summary

1473. БОДРИЧ, Радмила

Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku / Predrag Novakov. – Novi Sad : Futura publikacije, 2005. – 148. / Radmila Bodrić // Philologia. – 4 (2006), 185–188. Приказ | Уп. 1461

1474. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Једна прека потреба : Διάλεκти καὶ ἰδιώματα της Νέαξ Ἑλληνικης / Νικολάου Γ Κωντοδουλίου. – 3. изд. – Αθήνα, 2001. – 222. / Жарко Бошњаковић // ЗбМСФЛ. – 49, 1 (2006), 323–328.

Приказ

1475. БРАУНИНГ, Роберт*

Srednjovekovni i savremeni grčki jezik / Robert Brauning ; prev. Jelena Petrović. – Loznica : Karpos, 2005. – 202. | Уп. 1589

1476. БУГАРСКИ, Ранко

English : an Additional Language? / Ranko Bugarski // ELLSII75 Proceedings... 1. – 31–33.

1477. БУЖАРОВСКА, Елени

On *Go Get* Construcions in English : a Pragmatically-Based Approach / Eleni Bužarovska // ELLSII75 Proceedings... 1. – 159–170.

1478. ВАТЛЕС, Исидора

The Analysis of an Online Debate : the Systemic Functional Grammar Approach / Isidora Wattles, Biljana Radić-Bojanić // FU. – 5, 1 (2007), 47–58. | Резиме

– ВЕРЕШЧИЊСКИ, Александер

When Perfect Meets Aorist : Aoristic Resultative in Languages Built on Descending Time : Tocharian, Albanian And Slavic | Уп. 456

1479. ВЛАИСАВЉЕВИЋ, Ана

Some Examples of Serbian/English Bilingual Code-Switching / Ana Vlajsavljević // Philologia. – 5 (2007), 49–56. | Summary

1480. ВУЈИЋ, Јелена

Integransi i neutralni afiksi i glasovne promene koje oni uslovljavaju u procesima derivacije u engleskom jeziku / Jelena Vujić // Glas u jeziku... – 297–302. | Summary

1481. ВУЈИЋ, Јелена

Osnovi morfologije engleskog jezika / Jelena Vujić. – Kragujevac : Filološko–umetnički fakultet, 2006. – 143. | Уп. 1509

– ВУЈИЋ, Јелена

Politički korektno vs. jezički korektno u savremenoj komunikaciji | Уп. 29

1482. ВУЈИЋ, Јелена

Preliminaries on Restrictions on Word–Formation and Degrees of Grammaticalness in Words / Jelena Vujić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 101–108.

1483. ВУЈИЋ, Јелена

Procesi tvorbe reči kod ličnih imena u engleskom jeziku / Jelena Vujić // Lice u jeziku... – 211–218. | Summary

1484. ГРАМАТИКА nemačkog jezika / priređivač Vesna Jeremenko. – 4. izd. – Zemun : JRJ, 2007. – 212.

1485. ГРАМАТИКА francuskog jezika / priređivači Zoran Milanović, Vesna Jeremenko. – 4. izd. – Zemun : JRJ, 2007. – 203.

1486. ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР, Јасмина

О праиндоевропском компаративу у светлу језичке типологије / Јасмина Грковић-Мејдор // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 167–174.

1487. ЂЕЛИЋ, Селена

Les valeurs de la construction disloquée dans la langue française / Selena Đelić // ЗбФФП. – 36 (2006), 451–458. | Резиме

1488. БИНЋИЋ, Марија

Позајмљенице словенског порекла у савременом турском језику / Марија Ђинђић // ЈФ. – 62 (2006), 281–289. | Summary

1489. ЂОРЂЕВИЋ, Радмила

Gramatika engleskog jezika / Radmila Đorđević. – 4. izd. – Beograd : R. Đorđević, 2007. – 756.

1490. ЂУРИЋ, Милош

Multidimanzionalna analiza gustine akustičke energije nekih glasova u diskursu elektrotehnike u savremenom engleskom jeziku / Miloš D. Đurić // Glas u jeziku... – 69–77. | Summary

1491. ЂУРОВИЋ, Анете

Besonderheiten der morphosyntaktischen Struktur deutscher Idiome / Anette Đurović, Branislav Ivanović // Philologia. – 5 (2007), 25–35. | Zusammenfassung

1492. ЂУРОВИЋ, Тајјана

War and Marriage Metaphores in Business English / Tatjana Đurović // ELLSII75 Proceedings... 1. – 285–296.

1493. ELLSII75 Proceedings : English Language and Literature Studies : Interfaces and Integrations : International Conference to Mark the 75th Anniversary of the English Department, Faculty of Philology, University of Belgrade. 1 / ed. Katarina Rasulić and Ivana Trbojević. – Belgrade : University, Faculty of Philology, 2006. – 544.

1494. ENGLESKA gramatika / priređivač Ana Nenadović. – 4. izd. - Zemun : JRJ, 2007. – 197.

1495. ЗАКИ, Маи

Relevance Theory and the English Modal Verbs / Mai Zaki // ELLSII75 Proceedings... 1. – 339–357.

– ЗВЕКИЋ-ДУШАНОВИЋ, Душанка

O srpskim konstrukcijama s implicitnim modalnim glagolima i njihovim mađarskim ekvivalentima | Уп. 414

1496. ЗЕЧЕВИЋ, Светлана

Logical Syntax as Syntactical Analysis of Scientific Language / Svetlana Zečević // New Perspectives... – 102–117.

– ИВАНЕНКО, Светлана

Ansatzpunkte zur Forschung im Bereich der interlingualen Funktionalstilistik gezeigt an der deutschen und ukrainischen Sprache | Уп. 415

1497. ИВАНОВИЋ, Бранислав

Uzroci izumiranja biblijskih frazeologizama u nemačkom jeziku / Branislav Ivanović // Philologia. – 4 (2006), 27–33. | Zusammenfassung

1498. ИЛИЦА, Антон

Didactica limbii române și a lecturii / Anton Ilica, Marinel Negru. – Vršac : Viša škola za obrazovanje vaspitača, 2007. – 175.

1499. ИМАМОВИЋ, Адиса

Metonymy and Nominalization / Adisa Imamović // ELLSII75 Proceedings... 1. – 319–329.

1500. ЈАНЧИЋ, Ана

Similarities and Differences Between Structure–Building Approaches to L1A and L2A with Implications for the Notions of „Initial State“ and „Transfer“ / Ana Jančić // New Perspectives... – 90–96.

– ЈАХИЋ, Алма

Metaphorical Construal of Anger in English and Bosnian | Уп. 498

1501. ЈЕРЕМЕНКО, Весна

Gramatika nemačkog jezika / Vesna Jeremenko. – 3. izd. – Zemun : JRJ, 2006. – 212.

1502. ЈОВАНОВИЋ, Владимир

Dominant Semantic Properties of Adjectival Compounds in English / Vladimir Ž. Jovanović // FU. – 5, 1 (2007), 19–30. | Резиме

1503. ЈОВАНОВИЋ, Владимир

Конверзија у енглеском и српском језику / Владимир Ж. Јовановић. – Ниш : Филозофски факултет, 2007. – 286.

1504. ЈОВАНОВИЋ, Владимир

The Significance of William Shakespeare for the Development of English Word–Formation / Vladimir Ž. Jovanović // ELLSII75 Proceedings... 1. – 109–122.

– ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Izbor pravnih pojmova : srpsko–nemački | Уп. 1409

1505. ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Nemački kao jezik struke i njegova komunikativna funkcija / Zoran Jovanović // Prevodilac. – 26, 3–4 (2007), 11–31. | Zusammenfassung

1506. ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Fachwörterbuch kompakt medizin : English–Deutsch / Deutsch–English, 2. erweiterte Auflage von Dr. med. habil. Fritz–Jürgen Nötting. – München : Langenscheidt, 2004. – 1288. / Zoran Jovanović // Prevodilac. – 25, 3–4 (2006), 39–40.

Приказ

1507. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Допринос лингвистичком проучавању гласовних времена : Семантика и прагматика глаголских времена у француском језику / Веран Станојевић, Тијана Ашић. – Крагујевац : Филолошко–уметнички факултет, 2006. – 203. / Јелена Јовановић // СЈ. – 11 (2006), 565–568.

Приказ | Уп. 1545, 1569

1508. ЈОВАНОВИЋ, Романћа

Graururile oltenesti din Banatul de sud : aspecte fonetice și morfosintactice / Romanța Jovanović. – Panciova : Libertatea, 2006. – 136.

– КАКРИДИС, Јанис

Језичка реформа као синтеза нормативног и дескриптивног приступа : Вук Караџић и Јанис Психарис | Уп. 1375

1509. КАРАВЕСОВИЋ, Дејан

Fizionomija reči : Osnovi morfologije engleskog jezika / Jelena Vujić. – Kragujevac : Filološko–umetnički fakultet, 2006. – 143. / Dejan Karavesović // Philologia. – 4 (2006), 189–192.

Приказ | Уп. 1481

1510. КАРАНФИЛОВИЋ, Наташа

„Medijum koji nije moj“ : australijski Aboridžini i engleski jezik / Nataša Karanfilović // Jezik, književnost, politika... – 467–474. | Summary

1511. КЕШЕТОВИЋ, Селма

Some Semantic Instruments in English Slogans / Selma Kešetović, Mersiha Šljivić // New Perspectives... – 128–135.

1512. КЛЕМПЕРЕР, Виктор

ЛТИ : истина о језику нациста : бележница једног филолога / Виктор Клемперер ; превеле Маја Матић и Александра Бајазетов–Вучен. – Београд : ТАЊУГ, 2006. – 347.

1513. КОЈИЋ, Татјана

Gramatike i udžbenici arapskog jezika na srpskom (srpskohrvatskom) jeziku / Tatjana D. Kojić. – Beograd : Univerzitet u Beogradu Filološki fakultet, 2007. – 138.

1514. КОРАЋ, Гордана

Why Does Language Change? or Why Do Speakers Change Their Language? / Gordana Korać // ELLSII75 Proceedings... 1. – 183–189.

1515. КОСТИЋ, Наташа

How Do Antonymous Pairs Emerge in a Language? / Nataša Kostić // New Perspectives... – 118–127.

– КРИМЕР-ГАБОРОВИЋ, Сања

English Endocentric Nominal Compounds and Their Serbian Translation Equivalents | Уп. 417

1516. КРСТИЋ, Зора

Beleška o problemu aspekta (vida) i vremena kineskog glagola / Zora Krstić // *Philologia*. – 4 (2006), 35–39. | Summary

1517. КРСТИЋ, Зора

Kratak prikaz razvoja gramatike kao naučne discipline u Kini od osnivanja do osamdesetih godina 20. veka / Zora Krstić // ФП. – 33, 2 (2006), 141–151. | Summary

– КРСТИЋ, Ненад

О неким француским фразеологизмима и њиховим српским еквивалентима | Уп. 418

– КРСТИЋ, Ненад

Francuski i srpski u kontaktu : strukture proste rečenice i prevođenje | Уп. 419

– КУРТЕШ, Светлана

Grammaticalization of Reflexivity and Middleness : a Contribution to Srebo–Croat–English Contrastive Grammar | Уп. 420

1518. ЛАКИЋ, Игор

Discourse of War Reporting in Printed Media / Igor Lakić // *ELLSII75 Proceedings...* 1. – 399–411.

– ЛАКИЋ, Игор

Politika, ideologija i rat u pisanim medijima | Уп. 56

1519. ЛОМА, Александар

Историјскофонетска транслитерација јеврејског писма / Александар Лома // ФП. – 33, 2 (2006), 117–129. | Zusammenfassung

1520. ЛОПЕЗ–РУА, Паула

Literature and Lexical Creativity : Margaret Atwood's „Oryx and Crake“ / Paula López Rúa // *ELLSII75 Proceedings...* 1. – 123–129.

1521. МАРЈАНОВИЋ, Даница

Валентност прилога у немачком језику : класификација допуна / Даница Марјановић // СЈ. – 11 (2006), 241–261. | Zusammenfassung

1522. МИЛАНОВИЋ, Зоран

Gramatika latinskog jezika / Zoran Milanović. – 3. izd. – Zemun : JRJ, 2006. – 203.

1523. МИЛАНОВИЋ, Зоран

Gramatika latinskog jezika / Zoran Milanović. – 4. izd. – Zemun : JRJ, 2007. – 203.

1524. МИЛАНОВИЋ, Зоран

Gramatika francuskog jezika / Zoran Milanović, Vesna Jeremenko. – 3. izd. – Zemun : JRJ, 2006. – 203.

1525. МИЛЕТИЋ, Соња

The Interpretation of VP Complements of Deontic Modals / Sonja Miletić // FU. – 4, 1 (2006), 53–59. | Резиме

1526. МИЛЕТИЋ, Соња

Modalni agensi u deoničkim modalnim iskazima / Sonja Miletić // *Lice u jeziku...* – 107–117. | Summary

1527. МИЛИВОЈЕВИЋ, Наташа

Generative Mechanisms in Semantics : an Overview / Nataša Milivojević // ELLSII75 Proceedings... 1. – 332–338.

1528. МИЛИВОЈЕВИЋ, Наташа

Lice i naličje izvedene indeksičke referencijalnosti u engleskom i srpskom jeziku / Nataša Milivojević // Lice u jeziku... – 119–128. | Summary

1529. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

Kakav glas bije Grke? / Bojana Milosavljević // Glas u jeziku... – 159–168. | Summary

1530. МИТУ, Михаи

Wyrazy rumuńskie pochodzenia słowiańskiego z etymonem podlegającym fleksji / Mihai Mitu // Словенска етимологија... – 325–335. | Résumé

1531. МИЋИЋ, Софија

Engleski i srpski termini za bolesna stanja : interdisciplinarni pregled / Sofija Mičić // 36МСФЛ. – 49, 2 (2006), 267–275. | Summary

1532. МИХАИЛОВИЋ, Љиљана

Gramatika engleskog jezika : morfologija i sintaksa / Ljiljana Mihailović. – 18. izd. – Beograd : Naučna KMD, 2006. – 274.

1533. МИШИЋ-ИЛИЋ, Биљана

The Adult Life of TGG / Biljana Mišić-Ilić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 171–181.

1534. МИШКОВИЋ-ЛУКОВИЋ, Мирјана

Organizational Discourse : A Language–Ideology–Power Perspective / Renata Fox, John Fox. – Westport ; London : Praeger, 2004. – 221. / Mirjana Mišković-Luković // Philologia. – 5 (2007), 133–136.

Приказ

1535. МИШКОВИЋ-ЛУКОВИЋ, Мирјана

Reformulation Markers : Do They Mean What They Say? / Mirjana Mišković-Luković // ELLSII75 Proceedings... 1. – 359–369.

1536. МИШКОВИЋ-ЛУКОВИЋ, Мирјана

Семантика и прагматика исказа : маркери дискурса у енглеском језику / Мирјана Мишковић–Луковић. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 347.

1537. МОДЕРЦ, Саша

Gramatika italijanskog jezika : morfologija sa elementima sintakse / Saša Moderc. – 2. izd. – Beograd : Luna crescens, 2006. – 485.

1538. МОДЕРЦ, Саша

Mala gramatika italijanskog jezika / Saša Moderc. – Beograd : Luna crescens, 2006. – 235.

1539. МУТАВЦИЋ, Предраг

Граматика савременог грчког језика : са основним елементима морфосинтаксе / Предраг Мутавцић. – Београд : Јасен, 2007. – 200.

1540. НИКОЛИЋ, Споменка

English as Lingua Franca / Spomenka Nikolić // New Perspectives... – 29–32.

1541. НОВАКОВ, Драгана

Филигранолошки албум грчких рукописа XV–XIX века / Радоман Станковић. – Софија : Центар за словенско-византијска проучавања „Проф. Иван Дујчев“ ; Скопје : Св.

Климент Охридски ; Београд : Народна библиотека Србије, 2006. – 497. / Dragana Novakov // АП. – 28 (2006), 341–346.

Приказ | Уп. 1566

1542. NEW Perspectives : Issues on Language, Literature and Methodology : From the conference Language and Culture, September 21–23. 2006. Faculty of Philosophy / ed. Aleksandra Nikčević–Batrićević and Marija Knežević. – Nikčić : Faculty of Philosophy, 2007. – 380.

1543. ОБРАДОВИЋ, Радмила

Syntaxe de la phrase française / Душанка Точанац–Миливојевић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. – 135. / Радмила Обрадовић // ЗбФФП. – 36 (2006), 595–599.

Приказ | Уп. 1576

– **ПАВЛОВИЋ, Владан**

Teorija pojmovne integracije i politika : nekoliko duhovitih primera | Уп. 1029

1544. ПЕЈИЋ, Ненад

Past Participle as the Object Complement in Old English / Nenad Pejić // ЗбФФП. – 36 (2006), 469–475. | Резиме

– **ПЕТРОНИЈЕВИЋ, Божинка**

Wortbildung und Übersetzen : ein Beitrag zur Übersetzungsproblematik Kreativer Wortbildungsmuster aus dem Deutschen ins Serbische | Уп. 424

1545. ПОПОВИЋ, Михаило

Семантика и прагматика глаголских времена у француском језику / Веран Станојевић, Тијана Ашић. – Крагујевац : Филолошко–уметнички факултет, 2006. – 203. / Михаило Поповић // ФП. – 34, 1 (2007), 170–173.

Приказ | Уп. 1507, 1569

– **ПОПОВИЋ, Михаило**

Третман хомонимије и полисемије у француско–српскохрватским речницима | Уп. 1437

1546. РАДАН, Михај

Утицај страних и савременог српског/хрватског језика на карашевске говоре / Михај Н. Радан // Српски језик и друштва... – 251–262. | Résumé

1547. РАДЗИК, Ана

Kolokacje werbo–nominalne w „Buddenbrookach“ Tomasza Manna i ich syntetyczne ekwiwalenty w polskim i rosyjskim tłumaczeniu powieści / Anna Radzik // Стил. – 5 (2006), 373–383. | Zusammenfassung

1548. РАДИЋ–БОЈАНИЋ, Биљана

Kolonijalni glasovi u globalnom kontekstu : slučaj Australije / Biljana Radić–Bojanić, Nataša Karanfilović // Glas u jeziku... – 201–209. | Summary

1549. РАДИЋ–БОЈАНИЋ, Биљана

Metaphor and Metonymy in Some Weather–Related Terms in English / Biljana Radić, Sabina Halupka–Rešetar // ELLSII75 Proceedings... 1. – 297–306.

1550. РАДИЋ–БОЈАНИЋ, Биљана

Neko za chat?! : diskurs elektronskih časkaonica na engleskom i srpskom jeziku / Biljana Radić–Bojanić. – Novi Sad : Filozofski fakultet : Futura publikacije, 2007. – 106.

1551. РАДИЋ–БОЈАНИЋ, Биљана

Princip učtivosti u elektronskim čitaonicama / Biljana Radić–Bojanić // Lice u jeziku... – 165–171. | Summary

1552. РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Two Editions of „English Words“ : English Words / Francis Katamba. – London ; New York : Routledge, 1995. – 282.; English Words / Francis Katamba. – 2nd ed. – London ; New York : Routledge, 2005. – 322. / Biljana Radić-Bojanić // ФП. – 33, 1 (2006), 199–202.

Приказ

1553. РАДОСАВЉЕВИЋ, Маријана

Fenomen polisemije u finansijskoj terminologiji engleskog jezika / Mirjana Radosavljević // Prevodilac. – 26, 1–2 (2007), 52–58. | Summary

– РАДУЛОВИЋ, Милица

O ontološkom statusu jezika : sredstvo komunikacije ili sredstvo manipulacije? | Уп. 83

1554. РАКИЋ, Станимир

Causes and Consequences of Word Structure / Jennifer Hay. – New York ; London : Routledge, 2003. – 237. / Станимир Ракић // ФП. – 34, 2 (2007), 135–144.

Приказ

1555. РАКИЋ, Станимир

Meaning Predictability in Word Formation : Novel : Context-Free Naming Units / Pavol Štekaucr. – New York : John Benjamins, 2005. – 214. / Станимир Ракић // ЈФ. – 63 (2007), 294–299.

Приказ

1556. РАКИЋ, Станимир

The Problem of Level Ordering and the Structure of Some English Compounds / Stanimir Rakić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 133–143.

1557. РАКИЋ, Станимир

Phonological Relations Between Words / Laura Benau. – New York ; London : Garland Publishing, 2000. – 270. / Stanimir Rakić // ФП. – 33, 2 (2006), 173–182.

Приказ

– РАЈИЋ, Јелена

Análisis comparativo de los procedimientos de cita en serbio y en español | Уп. 425

1558. РАСУЛИЋ, Катарина

This Could Be You : Metonymy as Conceptual Integration / Katarina Rasulić // ELLSII75 Proceedings... 1. – 307–317.

1559. РУНИЋ, Јелена

On the Syntax of Determiners in Serbian and Romanian / Jelena Runić // ФП. – 33, 2 (2006), 75–93. | Резиме

1560. САВИЋ, Свенка

Škola romologije / Svenka Savić, Veronika Mitro. – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2006. – 186. | Уп. 1561

1561. СИКИМИЋ, Биљана

Škola romologije / ur. Svenka Savić i Veronika Mitro. – Novi Sad : Futura publikacije : Ženske studije i istraživanja, 2006. – 186. / Biljana Sikimić // LA. – 7, 14 (2006).

Приказ | Уп. 1560

1562. СПАСИЋ, Драгана

The Study of a Morpheme / Dragana Spasić // ЗбФФП. – 36 (2006), 459–468. | Резиме

1563. СРДИЋ, Смиља

Konjunktiv i im Gegenwärtigen Deutsch / Smilja Srdić // CJ. – 12 (2007), 171–178. | Резиме

– СРДИЋ, Смиља

Мартин Лутер и настанак нововисоконемачког језика | Уп. 1641

– СТАНИШИЋ, Вања

О неким подударностима у рефлексима индоевропских слоговних сонаната у албанском и балтословенском | Уп. 591

1564. СТАНИШИЋ, Вања

О положају албанског језика међу индоевропским језицима у светлости палеобалканских реликата / Вања Станишић // ЗбМСФЛ. – 49, 1 (2006), 11–23. | Резиме

1565. СТАНКОВИЋ, Радоман

Водени знаци грчких рукописа XIV века у Црквеном историјско-археолошком институту у Софији / Радоман Станковић // АП. – 28 (2006), 123–190. | Резиме

1566. СТАНКОВИЋ, Радоман

Филигранолошки албум грчких рукописа XV–XIX века / Радоман Станковић. – Софија : Центар за словенско–византијска проучавања „Проф. Иван Дујчев“ ; Скопје : Св. Климент Охридски ; Београд : Народна библиотека Србије, 2006. – 497. | Уп. 1541

– СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Аорист у српском и у француском језику : семантичке и прагматичке разлике | Уп. 426

1567. СТАНОЈЕВИЋ, Веран

De la syntaxe générale à la syntaxe du français : le cas des noms de nombre en français / Veran Stanojević // ФП. – 34, 1 (2007), 85–101. | Резиме

– СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Неке последице различитог енкодирања имперфективности у природним језицима : случај имперфективног перфекта у српском и имперфекта у француском | Уп. 427

1568. СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Les noms de nombre en français : essai de sémantique formelle / Veran Stanojević. – Beograd : Filološki fakultet, 2007. – 251. | Уп. 1464

1569. СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Семантика и прагматика глаголских времена у француском језику / Веран Станојевић, Тијана Ашић. – Крагујевац : Филолошко–уметнички факултет, 2006. – 203. | Уп. 1507, 1545

1570. СТОЈИЧИЋ, Виолета

The Influence of Jargon in Lexical Borrowing from English / Violeta Stojičić, Dejan Ognjanović // Philologia. – 4 (2006), 41–47. | Summary

1571. СТОЈИЧИЋ, Виолета

Морфолошки поступци у творби неологизама у енглеском језику / Виолета Стојичић. – Ниш : Филозофски факултет, 2006. – 95.

1572. СУРАЊИ, Балаш

Vacuous Movements in Subject Questions / Balázs Surányi, Andrea Márkus // ELLSII75 Proceedings... 1. – 145–157.

1573. ТАРА, Шизуја

Do Indirect Tests of English Intonation Measure Students' Ability in Performing English Nucleus Placement? / Shizuya Tara, Masaki Taniguchi // Philologia. – 4 (2006), 17–26. | Summary

1574. ТОМОВИЋ, Ненад

Odnos izgovora i pravopisa u irskom jeziku / Nenad Tomović // Glas u jeziku... – 283–295. | Summary

1575. ТОМОВИЋ, Ненад

Opšte karakteristike hibernoengleskog / Nenad Tomović // Philologia. – 5 (2007), 57–63. | Summary

1576. ТОЧАНАЦ-МИЛИВОЈЕВ, Душанка

Syntaxe de la phrase française / Dušanka Točanac Milivojev. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006. – 135. | Уп. 1543

1577. ТРБОЈЕВИЋ-МИЛОШЕВИЋ, Ивана

Speech Act Conditionals in English and Serbian : Avoiding Rudeness or Being Polite / Ivana Trbojević-Milošević // ELLSII75 Proceedings... 1. – 225–232.

1578. ТРИЧКОВИЋ, Дивна

Lice u japanskom jeziku : s posebnim osvrtom na glagolske i pridevske oblike / Divna Tričković // Philologia. – 4 (2006), 49–56. | Summary

1579. ТРИЧКОВИЋ, Дивна

Lice u japanskom jeziku : s posebnim osvrtom na zamenice / Divna Tričković // Lice u jeziku... – 201–209. | Summary

1580. ФИЛИПОВИЋ-КОВАЧЕВИЋ, Соња

English and Sterrs–Timing / Sonja Filipović // ELLSII75 Proceedings... 1. – 81–88.

1581. ФИЛИПОВИЋ-КЛАЈНЕР, Луна

Time and Quantity Revisted / Luna Filipović–Kleiner // ELLSII75 Proceedings... 1. – 205–217.

1582. ХАРШ, Рик

The Case of The Upper Case Directional Adjective : a Case for the Lower Case / Rick Harsch // ELLSII75 Proceedings... 1. – 433–439.

1583. ХЛЕБЕЦ, Борис

English Semantics / Boris Hlebec. – Belgrade : Čigoja štampa, 2007. – 227.

1584. ХЛЕБЕЦ, Борис

Partitivity in English and Serbian / Boris Hlebec // ELLSII75 Proceedings... 1. – 219–224.

1585. ХОВХАНИСЈАН, Анахит

On the Correlation of Objective Time and Grammatical Time / Anahit Hovhannisyan // New Perspectives... – 97–101.

1586. ХУТИУ, Оталиа

Field Variant Arguments Used in the Discourse of Negotiation / Otilia Hutiu, Monica Ponta // ELLSII75 Proceedings... 1. – 441–450.

1587. СИГАНЕСКА : uvod u romsku istoriju, jezik i kulturu / glavni urednik Refika Mustafić. – Niš : Punta, 2006. – 211.

1588. ЧУБРОВИЋ, Биљана

Phonological Assimilation of Recent French Loanwords in Present–Day English : Parameters and Degrees / Biljana Čubrović // ELLSII75 Proceedings... 1. – 89–99.

1589. ЦЕЛЕБЦИЋ, Дејан

Istorija grčke dimotike : Srednjovekovni i savremeni grčki jezik / Robert Brauning ; prev. Jelena Petrović. – Loznica : Karpos, 2005. – 202. / Dejan Dželebdžić // Philologia. – 4 (2006), 193–195.

Приказ | Уп. 1475

1590. ШОБОТ, Бојана

Word-Formation in English / Ingo Plag. – Cambridge : CUP, 2003. – 240. / Bojana Šobot // Philologia. – 5 (2007), 129–132.

Приказ

Х. Балканологија**1591. ВУЧКОВИЋ, Марија**

Од усамљених лексема до лексичке групе у балканском контексту / Марија Вучковић // ЗБМСФЛ. – 50 (2007), 153–160.

– ЗАЛКОВСКИЈ, Виталиј

Этимологија, етнолингвистика и језикове контакте славјанских с греческим, други-ми балканским и тюрским језицима | Уп. 489

– ЈОВИЋ, Надежда

О балканизмима у „Хиландарском медицинском кодексу № 517“ као облицима народног језика | Уп. 1319

1592. ЛОМА, Александар

Albano-caucasica pastoralia / Aleksandar Loma // ЈФ. – 62 (2006), 31–38. | Резиме

– ЛОМА, Александар

О једном источносрбијанско–западнобугарском дијалекту : срп. дијал. *ивора*, буг. дијал. *ивер* и сл. | Уп. 1200

– ПЕТРОВИЋ, Снежана

Раздвајање хомонима : словенско–балканска прожимања | Уп. 919

– ПЕТРОВИЋ, Снежана

Срп. дијал. *кавал* „каналџи између оцака са расадом поврћа“ : порекло и балканске паралеле | Уп. 1226

1593. СИКИМИЋ, Биљана

A Small Dialectological Atlas of the Balkan Languages : Малый диалектологический атлас балканских языков / ред. А. Соболев. – München : Biblion Verlag, 2005–2006. / Biljana Sikimić // Balcanica. – 37 (2007), 318–319.

Приказ

– СОБОЉЕВ, Андреј

Где ја је Миле : една сербско–македонско–арумынска синтаксическа паралелна | Уп. 1245

– СОБОЉЕВ, Андреј

Инструментал в сербском језику на славјанском и балканском фонетичком | Уп. 793

– СОБОЉЕВ, Андреј

Календарна лексика балканских Славјан | Уп. 584

– СТАНИШИЋ, Вања

О положају албанског језика међу индоевропским језицима у светлости палеобалканских реликата | Уп. 1564

1594. ЋИШИЋ, Алма

О неким грчким језичким утицајима на српски језик и друге балканске језике / Алма Ћишић // СЈ. – 11 (2006), 515–521.

XI. Библиографија

1595. БИБЛИОГРАФИЈА за 2004. годину : расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији и Црној Гори, Републици Српској и Македонији / библиографију уредила и грађу из Србије и Републике Српске прикупила Ана Голубовић ; грађу из Црне Горе прикупиле Соња Ненезић и Миодарка Тепавчевић ; грађу из Македоније прикупила Радмила Баскић // ЈФ. – 62 (2006), 411–503.

1596. БИБЛИОГРАФИЈА за 2005. годину : расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији и Црној Гори, Републици Српској и Македонији / библиографију уредила и грађу из Србије и Републике Српске прикупила Ана Голубовић ; грађу из Црне Горе прикупиле Соња Ненезић и Миодарка Тепавчевић ; грађу из Македоније прикупила Радмила Баскић // ЈФ. – 63 (2007), 305–394.

1597. БИБЛИОГРАФИЈА радова професора др Мата Пижурице // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 15–22.

– БИОГРАФИЈА и библиографија проф. др Недељка Богдановића | Уп. 1608

– БЈЕЛЕНИЋ, Марта

Пројекат „Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика“ | Уп. 834

1598. ВИЋЕНТИЋ, Биљана

Библиографија српске лингвистичке русистике : 1991–2000 / Биљана Вићентић, Предраг Пипер. – Нови Сад : Матица српска, 2006. – 141. – (Библиографије)

1599. ГОЛУБОВИЋ, Ана

О текућој лингвистичкој библиографији у „Јужнословенском филологу“ / Ана Голубовић // ЈФ. – 63 (2007), 207–223. | Резюме

1600. БУРИЋ, Милош

Noviji priručnici iz tehničkih nauka za stručne prevodiocе / Miloš D. Đurić // Prevodilac. – 26, 1–2 (2007), 97–99.

– ЛОМА, Александар

Мр Жељко Д. Ћупић : Титоград 9. II 1962. – Београд 16. III 2006. | Уп. 1623

– МИТРИНОВИЋ, Вера

Kognitivističke ideje u Poljskoj | Уп. 547

1601. ПИЛЕНИЋ, Тамара

Бечка издања српских књига из XVIII и XIX вијека на Катедри за славистику Бечког универзитета / Тамара С. Пиленић // ЗбМСФЛ. – 49, 2 (2006), 318–322.

– СПАСОЈЕВИЋ, Ивана

Биографија и библиографија проф. др Милорада Дешића | Уп. 1640

1602. ТЕРЗИЋ, Богдан

Библиографија српске лингвистичке русистике : 1991–2000. / Биљана Вићентић, Предраг Пипер. – Нови Сад : Матица српска, 2006. – 143. / Богдан Терзић // Славистика. – 11 (2007), 427–428.

Приказ | Уп. 1597

1603. ЧОВИЋ, Лариса

Izbor radova iz komunikologije / L. Čović // Prevodilac. – 26, 3–4 (2007), 89–93.

1604. ЧОВИЋ, Лариса

Компаративна лингвокултуролошка истраживања / Лариса Човић // Prevodilac. – 25, 3–4 (2006), 77–84.

1605. ЧОВИЋ, Лариса

Културолошко-комуниколошка представа света на примерима компарације / Лариса Човић // Prevodilac. – 25, 1–2 (2006), 89–98.

1606. ШИПКА, Данко

Prilozi za građu leksikološke i metaleksikografske bibliografije / Danko Šipka. – Beograd : Alma, 2007. – 163. – (Biblioteka Bibliografije)

ХП. Personalia (биографије, аутобиографије, некролози и слично)**1607. БАБОВИЋ, Милосав**

Приступно предавање Платона Кулаковског / Милосав Бабовић // 100 година... – 51–58.

1608. БИОГРАФИЈА и библиографија проф. др Недељка Богдановића // ГСЈКњ. – 8 (2006), 10–34.

– БОРИСЕНКО-СВИНАРСКАЈА, Вера

Вклад Радована Кошутича в развитие московской фонологической школы | Уп. 450

1609. БРБОРИЋ, Велько

О правописном раду Милорада Дешића / Велько Брборић // СЈ. – 11 (2006), 417–425.

1610. ВУЈИЋ, Јелена

Младен Михајловић : 1937–2007 / Јелена Вујић // ФП. – 34, 1 (2007), 183–185.

1611. ДАНИЛОВИЋ, Ружа

Над лексикографским радом учитеља Марка Лакићевића / Ружа Даниловић, Сања Баук // ВиО. – 1 (2006), 200–207.

1612. ДИМИТРИЈЕВИЋ, Наум

Dr Aleksandar Perić / Naum Dimitrijević // Prevodilac. – 25, 3–4 (2006), 73–76.

1613. ДОШЉАК, Драшко

Проф. др Радосав Ј. Ђуровић : 14. X 1943–21. II 2006. / Драшко Дошљак // ЗбФФП. – 36 (2006), 603–605.

1614. ИВИЋ, Милка

Александар Белић : 2. VIII 1876–26. II 1960. / Милка Ивић // Шездесет година : 1... – 107–109.

1615. ИВИЋ, Милка

Поводом годишњице смрти Бранислава Брборића / Милка Ивић // ЈФ. – 62 (2006), 409–410.

1616. ИГЊАТОВИЋ, Срба

Зоран Глушчевић : 1926–2006. / Срба Игњатовић, Никола Радошевић // *Prevodilac*. – 25, 1–2 (2006), 75–76.

1617. ЈАКОПИН, Франц

Radovan Košutić in Rajko Nahtigal : eminentna južnoslovenska rusista / Franc Jakopin // 100 година... – 67–72.

1618. ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Јован

Бранимир Живојиновић : 1930–2007. / Јован Јанићијевић // *Prevodilac*. – 26, 3–4 (2007), 77–79.

1619. ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Јован

Марија Стојиљковић : 1925–2005. / Јован Јанићијевић // *Prevodilac*. – 25, 1–2 (2006), 72–74.

1620. ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Јован

Парадокс о преводиоцу : запис о Милени Шафарик / Ј. Јанићијевић // *Prevodilac*. – 25, 1–2 (2006), 85–88.

1621. ЈЕВТИЋ, Милош

Славистички погледи Богдана Терзића / Милош Јевтић. – Београд : Партедон : Београдска књига, 2006. – 183. | 1634, 1652

– ЈЕЗИК и стил Григорија Божовића | Уп. 1685, 1696

1622. ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Никола – Коља Чајкановић / З. Јовановић // *Prevodilac*. – 25, 1–2 (2006), 77–82.

– КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Уџбеничко наслеђе Петра Митропана | Уп. 250

1623. ЛОМА, Александар

Мр Жељко Д. Ћупић : Титоград 9. II 1962. – Београд 16. III 2006. / Александар Лома // СЈ. – 11 (2006), 627–630. + Библиографија Ж. Ћупића

1624. МАРКОВИЋ, Жељко

Радо Ланчек / Жељко Марковић // *ЗбМСС*. – 69 (2006), 253–255.

1625. МИЛОЈКОВИЋ, Анђелка

Завештање прегалаца : уместо сећања на В. Јагића и Љ. Стојановића / Анђелка Милојковић // СЈ. – 11 (2006), 619–624.

1626. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Др Марта Бјелетић : добитник награде „Павле Ивић“ за 2006. годину / Александар Младеновић // *Славистика*. – 11 (2007), 429–430.

– МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Јован Скерлић и Стојан Новаковић о српском књижевном језику | Уп. 975

1627. НЕМАЊИЋ, Милош

Јован Јанићијевић : човек културе / Милош Немањић // *Prevodilac*. – 26, 1–2 (2007), 88–91.

1628. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Професор др Маго Пижурица / Драгољуб Петровић // *ЗбМСФЛ*. – 50 (2007), 13.

1629. ПЕТРОВИЋ, Сретен

О неким естетским ставовима Јована Јанићијевића / Сретен Петровић // *Prevodilac*. – 26, 1–2 (2007), 92–96.

1630. ПЕТРОВИЋ, Тања

Дубравко Шкиљан : 1949–2007. / Тања Петровић // *ЈФ*. – 63 (2007), 301–303.

1631. ПЕЦО, Асим

Допринос Варнера Лефелдта историјској славистици / Асим Пецо // *ЈФ*. – 62 (2006), 360–363.

1632. ПИПЕР, Предраг

Зборник о руским славистима : Профессора–слависты П. А. Дмитриев и Г. И. Сафронов в воспоминаниях своих коллег, друзей, учеников / ред. А. С. Герд, Н. К. Жакова. – Санкт–Петербург : Издательство Санкт–Петербургского университета, 2006. – 186. / Предраг Пипер // *Славистика*. – 11 (2007), 407–410.

Приказ

1633. ПИПЕР, Предраг

Мр Бранислав Брборић : 1940–2005. / Предраг Пипер // *ЗбМСС*. – 69 (2006), 257–258.

1634. ПИПЕР, Предраг

Славистички погледи Богдана Терзића / Милош Јевтић. – Београд : Партенон : Београдска књига, 2006. – 183. / Предраг Пипер // *Славистика*. – 11 (2007), 410–412.

Приказ | Уп. 1621, 1652

1635. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Ставови М. Пешикана о језику у Црној Гори / Милица Радовић–Тешић // *Шездесет година : 1...* – 417–425. | Резюме

1636. РАДОШЕВИЋ, Наталија

Место Кошутинево школе у развоју српске славистике / Наталија Радошевић // *100 година...* – 59–66.

1637. РЕБИЋ, Чедомир

Поводом смрти Жељка Ћупића / Чедомир Ребић // *СЈ*. – 11 (2006), 631–633.

1638. СИБИНОВИЋ, Миодраг

Педесет година књижевног рада Јована Јанићијевића / Миодраг Сибиновић // *Prevodilac*. – 26, 1–2 (2007), 84–87.

1639. СМИЉАНИЋ-СПАСИЋ, Мирослава

Dr Ljiljana Срепајас / Miroslava Smiljanjić–Spasić // *Prevodilac*. – 26, 1–2 (2007), 81–82.

1640. СПАСОЈЕВИЋ, Ивана

Биографија и библиографија проф. др Милорада Дешића / Ивана Спасојевић, Михаило Шћепановић // *СЈ*. – 11 (2006), 5–24.

1641. СРДИЋ, Смиља

Мартин Лутер и настанак нововисоконемачког језика / Смиља Срдих // *СЈ*. – 12 (2007), 393–399.

1642. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Александар Белић у славистичком покрету / Богољуб Станковић // *ЈФ*. – 63 (2007), 31–46. | Резюме

1643. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Ђорђе Живановић као историчар славистике / Богољуб Станковић // 110 година... – 17–29. | Streszczenie

1644. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Професор Ђорђе Живановић у Славистичком друштву Србије / Богољуб Станковић // Славистика. – 10 (2006), 32–38. | Резюме

1645. СТОЈАНОВИЋ, Мирољуб

Разговор са Недељком Богдановићем / разговор водио Мирољуб Стојановић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 511–524.

1646. ТАНАСИЋ, Срето

Богдан Ј. Дабић : 1935–2007. / Срето Танасић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 143–144.

1647. ТЕОДОСИЈЕВИЋ, Мирјана

Сећање на др Љубинку Рајковић : 1925–2006. / Мирјана Теодосијевић // СЈ. – 11 (2006), 639–640.

1648. ТЕРЗИЋ, Богдан

Културолошки аспект Кошутевићевих „Писама из Петрограда“ : поводом 140-годишњице рођења Р. Кошутевића / Богдан Терзић // Славистика. – 10 (2006), 24–31. | Резюме

1649. ТЕРЗИЋ, Богдан

Место Радована Лалића у развоју универзитетске славистике у Србији / Богдан Терзић // Славистика. – 11 (2007), 20–26. | Резюме

1650. ЋИРИЋ, Љубисав

Недељко Богдановић и „Српски дијалектолошки зборник“ / Љубисав Ћирић // ГСЈКњ. – 8 (2006), 467–471. | Summary

1651. ЋУПИЋ, Драго

Михаило Стевановић : Стијена Пиперска, 1903 – Београд, 1991 / Драго Ћупић // Шездесет година : 1... – 125–130.

1652. ФЕКЕТЕ, Егон

Славистички погледи Богдана Терзића / Милош Јевтић. – Београд : Партенон : Београдска књига, 2006. – 183. / Егон Фекеге // КњЈ. – 54, 1–2 (2007), 147–150.

Приказ | Уп. 1621, 1634

1653. ЦАРИНА, Нада

Konstantin – Kosta Carina : 1927–2007. / Nada Carina // Prevodilac. – 26, 1–2 (2007), 78–80.

1654. ЧИРГИЋ, Аднан

Doprinos Vojislava Nikčevića lingvistici / Adnan Čirgić // М. – 8, 32/33 (2007/2008), 415–423.

1655. ЧОЛАК–АНТИЋ, Бошко

Dr Veselin Kostić / Boško Čolak–Antić // Prevodilac. – 26, 3–4 (2007), 81–83.

1656. ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило

Опроштај од Жељка Ћупића / Михаило Шћепановић // СЈ. – 11 (2006), 635–637.

ХIII. Народне умотворине

1657. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Књига српских народних пословица. 1 / Јелена Јовановић. – Београд : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 2006. – 295. – (Студије српске и словенске. Сер. 6, Култура, књижевност, језик ; 1)

1658. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Књига српских народних пословица. 2 / Јелена Јовановић. – Београд : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 2006. – 279. – (Студије српске и словенске. Сер. 6, Култура, књижевност, језик ; 2)

1659. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

О семантици српских народних пословица / Јелена Јовановић // СЈ. – 12 (2007), 401–439.
– ЈОВАНОВИЋ, Јелена

О синтаксичким и стилским особеностима изградње сликовите представе : на примеру пословичких поређења | Уп. 734

– ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Поредбене пословичке форме : конструкције са речцом *као* | Уп. 735

– ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Синтакса и стилистика српских народних пословица. Књ. 1, Теоријска разматрања | Уп. 737

– ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Синтакса и стилистика српских народних пословица. Књ. 2, Регистри | Уп. 738

– ПОПОВИЋ, Данијела

Атрибути невесте и младожење у свадбеним песмама сврљишког краја | Уп. 1231

– СУБОТИЋ, Љиљана

Клетвени записи у „Старим српским записима и натписима“ Љуб. Стојановића | Уп. 1300

– ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило

Поглед на етнониме у српским пословицама | Уп. 962

ХIV. Институције, научни скупови, часописи, удружења

1660. АЈДУКОВИЋ, Јован

Балканска русистика : веб портал Факултета словенских филологија Софијског универзитета / Јован Ајдуковић // Стил. – 5 (2006), 402–405.

Приказ

1661. АЈДУКОВИЋ, Јован

О истраживачкој јединици у пројекту „Језички кодови у контакту : руски утицај“ / Јован Ајдуковић // Славистика. – 10 (2006), 99–106. | Резюме

1662. АЛАБУРИЋ, Јелица

Десет година часописа Славистика / Јелица Алабурић // Prevodilac. – 26, 3–4 (2007), 63–66.

Приказ | Уп. 1707, 1747

1663. АЛАБУРИЋ, Јелица

[Четрдесет пети] XLV Скуп слависта Србије / Јелица Алабурић // *Prevodilac*. – 26, 1–2 (2007), 67–70.

1664. БАЊАНИН, Љиљана

Лекторати српско–хрватског/српског језика у Италији : историјат, стање, перспективе / Љиљана Бањанин // *Српски као страни...* – 267–276.

1665. БОЈОВИЋ, Злата

Србистика на Универзитету „Фридрих Шилер“ у Јени / Злата Бојовић // *Славистика*. – 11 (2007), 344–346. | Резюме

1666. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Српски као страни језик у Републици Македонији / Жарко Бошњаковић, Станислав Станковић // *Српски као страни...* – 319–324. | Summary

1667. БРБОРИЋ, Вељко

Ка савременој настави српског језика и књижевности : ново усавршавање наставника : хроника једнодневних семинара у 2007. години / Вељко Брборић // *КњЈ*. – 54, 3–4 (2007), 421–426.

1668. БРБОРИЋ, Вељко

Српски језик као страни на Медицинском факултету у Београду / Вељко Брборић // *Српски као страни...* – 287–295. | Summary

1669. БРБОРИЋ, Вељко

[Четрдесет седми] XLVII Републички семинар за наставнике и професоре српског језика и књижевности : програм, оцене и утисци / Вељко Брборић // *КњЈ*. – 53, 1–2 (2006), 205–211.

1670. БРБОРИЋ, Вељко

[Четрдесет осми] XLVIII Републички зимски семинар за наставнике и професоре српског језика и књижевности : програм, оцене и утисци / Вељко Брборић // *КњЈ*. – 54, 1–2 (2007), 181–186.

1671. БУКУМИРИЋ, Милета

Изучавање српског језика на Филозофском факултету у Приштини / Милета Букумирић // *Шездесет година : 1...* – 229–242. | Резюме

1672. БУЊАК, Петар

Пољско–српска секција XLIV Скупа слависта Србије / Петар Буњак // *Славистика*. – 10 (2006), 417–420.

1673. ВУЈИЋ, Јелена

Међународни конгрес о примењеној лингвистици / Јелена Вујић // *Prevodilac*. – 25, 3–4 (2006), 50–56.

1674. ВУЈИЋ, Јелена

[Трећа] III Међународна конференција о енглеском језику / Jelena Vujić // *Prevodilac*. – 26, 3–4 (2007), 74–76.

1675. ВУЈОВИЋ, Ана

Naučni skup о intertekstualnosti u nastavi/učenju francuskog jezika kao stranog i drugog jezika : 20–22. januara 2005. Luven-la-Neve, Belgija / Ana Vujović // *ФП*. – 33, 1 (2006), 219–222.

1676. ВУЈОВИЋ, Ана

Округли сто „Француски језик у Србији“ : Библиотека града Београда, 5. мај 2006. / Ана Вујовић // ФП. – 33, 2 (2006), 191–194.

1677. ВУЧО, Јулијана

Језици у формалном образовању у Србији / Јулијана Вучо // Српски језик и друштва... – 263–277. | Résumé

1678. ГЕОРГИНИ, Ксенија

Српски као страни језик на Балканолошком институту И.М.Х.А. у Солуну / Ксенија Георгини, Сотирос Мустакис, Илиас Меритас // Српски као страни... – 277–285. | Summary

1679. ГИНИЋ, Јелена

[Сто] 100 година славистике у Србији : зборник реферата издат 30 година касније / ур. Богољуб Станковић. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2007. – 214. / Јелена Гинић // ПКЛИФ. – 72, 1–4 (2006), 261–265.

Приказ | Уп. 1741

1680. ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ, Ирена

Наука о језику у делатности Академије / Ирена Грицкат–Радуловић // Шездесет година : 1... – 19–106. | Summary

1681. ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР, Јасмина

У част великану српске лингвистике : Живот и дело академика Павла Ивића : зборник радова са трећег међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића“, Београд, Нови Сад, Суботица, 17–19. септембар 2001 / ред. Томислав Бекић и др. ; гл. ур. Јудита Планкош. – Суботица : Градска библиотека ; Београд : САНУ : Народна библиотека Србије ; Институт за српски језик ; Нови Сад : Матица српска : Филозофски факултет, 2005. – 756. / Јасмина Грковић–Мејцор // Славистика. – 10 (2006), 358–361.

Приказ

1682. ДАКОВИЋ, Сибила

[Sedma]VII Међународна научна конференција „Riječ i rečenica u slavenskim jezicima : opis, konfrontacija, prijevod“ 25–27. XI 2004. godine, Vroclav, Poljska / Sybilla Daković // LA. – 7, 14 (2006).

1683. ДАМЉАНОВИЋ, Дара

Engleski jezik u obrazovnoj politici u Srbiji : Engleski jezik u Srbiji / Anđelka Ignjačević. – Beograd : Filološki fakultet, 2006. – 240. / Dara Damljanović // Philologia. – 5 (2007), 137–140.

Приказ | Уп. 1694

1684. ДЕШИЋ, Милорад

Двадесет година рада Центра за српски као страни језик / Милорад Дешић // Српски као страни... – 7–11. | Summary

1685. ДОШЉАК, Драшко

О језику Григорија Божовића : Језик и стил Григорија Божовића : зборник за Научног скупа одржаног 16. и 17. фебруара 2005. године у Косовској Митровици и Зубином Поток. – Косовска Митровица ; Зубин Поток : Филозофски факултет, 2006. – 257. / Драшко Дошљак // СЈ. – 12 (2007), 623–627.

Приказ | Уп. 1696

1686. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Прекодрински мост : поводом 60 година постојања Института за српски језик Српске академије наука и уметности / Милан Драгичевић // Шездесет година : 1... – 273–278. | Резюме

1687. БУКАНОВИЋ, Маја

Српско језик као страни у Словенији / Маја Ђукановић // Српски као страни... – 311–317. | Summary

1688. БУРИЋ, Милош

Anglistička interkatedarska konferencija u Nišu / Miloš D. Đurić // Prevodilac. – 25, 3–4 (2006), 63–68.

1689. БУРИЋ, Милош

Naučni skup o Ferdinandu de Sosiru / Miloš D. Đurić // Prevodilac. – 25, 3–4 (2006), 69–72.

1690. БУРИЋ, Милош

Svetska konferencija u Remsu / Miloš D. Đurić // Prevodilac. – 26, 3–4 (2007), 67–69.

1691. ЖИВАНОВИЋ, Ђорђе

Домети славистике : уместо предговора : „Политика“, 12. новембар 1977. / Ђорђе Живановић // 100 година... – 9–10.

1692. ЖИВАНОВИЋ, Ђорђе

Сто година славистике / Ђорђе Живановић // 100 година... – 21–29.

1693. ИВИЋ, Милка

Slavolinguistica 6 : Modality in Slavonic Languages : New Perspectives / ed. Björn Hansen, Petr Karlík. – München : Otto Sagner Verlag, 2005. – 388. / Милка Ивић // ЈФ. – 62 (2006), 358–359.

Приказ

1694. ИГЊАЧЕВИЋ, Анђелка

Engleski jezik u Srbiji / Anđelka Ignjačević. – Beograd : Filološki fakultet, 2006. – 240. | Уп. 1683

1695. ИГЊАЧЕВИЋ, Анђелка

English Language Teaching in Serbia : a Historical Perspective / Anđelka Ignjačević // ELSII75 Proceedings... 2. – 19–25.

1696. ЈЕЗИК и стил Григорија Божовића : зборник са научног скупа одржаног 16. и 17. фебруара 2005. године у Косовској Митровици и Зубином Потоку / уредник Драгиша Божовић. – Косовска Митровица : Филозофски факултет ; Зубин Поток : Стари Колашин, 2006. – 256. | Уп. 1685

1697. КОПРИВИЦА, Верица

Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI, sv. 1–2, Maticе moravská, Brno, 2006. / Верица Копривица // ПКЈИФ. – 72, 1–4 (2006), 245–251.

Приказ

1698. КОСТИЋ, Веселин

Spanning 75 Years : The English Department in Belgrade / Veselin Kostić // ELSII75 Proceedings... 1. – 21–25.

1699. КРЕЈЧИ, Павел

Изучавање српскохрватског, односно српског језика на Масариковом универзитету у Брну у последњих 15 година / Павел Крејчи // Српски језик и друштвена... – 279–284. | Summary

1700. КРИМЕР–ГАБОРОВИЋ, Сања

Zastupljenost nastave engleskog jezika na državnim, odnosno privatnim fakultetima : kome je jezik važniji? / Sanja Krimer–Gaborović // Jezik, književnost, politika... – 411–423. | Summary

1701. ЛУБАШ, Владислав

Mój naukowy Belgrad / Władysław Lubaś // Шездесет година : 1... – 321–329. | Резиме

1702. МАРИНКОВИЋ, Небојша

Настава српског језика као страног на нашим и европским универзитетима / Небојша Маринковић // Filološke studije... – 83–88. | Summary

1703. МАРКОВ, Борис

Проучавање словенских језика у Македонији / Борис Марков // 100 година... – 147–152.

1704. МАХМУТОВИЋ–РАКОВАЦ, Алиса

Zbornik radova XVI: Jezik bosanskohercegovačkih pisaca XIX vijeka. – Sarajevo : Institut za jezik, 2003. / Alisa Mahmutović Rakovac // LA. – 7, 14 (2006).

Приказ

1705. МИЛАНОВИЋ, Александар

[Тридесет шести] 36. Међународни Састанак слависта у Вукове дане / Александар Милановић // Prevodilac. – 25, 3–4 (2006), 47–50.

1706. МИЛИНЧЕВИЋ, Васо

Велика школа и велики професори : огледи и документа из српске књижевности, Велике школе, БУ и српске културне историје / Васо Милинчевић. – Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2006. – 263. – (Библиотека Књижевност и језик ; 12)

1707. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Уз један важан славистички јубилеј у Србији : Славистика. – 10 (2006) / Софија Милорадовић // НЈ. – 37, 1–4 (2006), 93–96.

Приказ | Уп. 1662, 1747

1708. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

„Синтакса савременог српског језика“, дело групе аутора добитник награде „Павле Ивић“ за 2005. годину / академик Александар Младеновић председник Одбора за доделу Награде „Павле Ивић“ // Славистика. – 10 (2006), 407–408.

1709. МРКАЉ, Зона

О раду Друштва за српски језик и књижевност Србије на стручном усавршавању наставника / Зона Мркаљ // КњЈ. – 53, 3–4 (2006), 347–350.

1710. НЕВЕКЛОВСКИ, Герхард

Српски језик у Аустрији / Герхард Невекловски // Шездесет година : 1... – 339–348. | Zusammenfassung

1711. ОБУЋИНА, Предраг

Славистика и србистика у граду липа / Предраг Обућина // Славистика. – 11 (2007), 356–361. | Rezime

1712. ОКУКА, Милош

Србистика у Баварској / Милош Окука // Шездесет година : 1... – 349–365. | Zusammenfassung

1713. ПАЖЂЕРСКИ, Душан–Владислав

Две велике кашупске годишњице / Душан Владислав Пажђерски // ФП. – 34, 1 (2007), 175–182.

1714. ПАНФИЛОВА, Ф. В.

Участие средней школы при посольстве России в Сербии и Черногории в работе „Зимней школы“ / Ф. В. Панфилова // Славистика. – 10 (2006), 423–424.

1715. ПЕТРОВ, Ана

Изучавање српског језика на Филолошком факултету Масариковог универзитета у Брну / Ана Петров, Бојана Матић // Славистика. – 11 (2007), 347–350. | Resumé

1716. ПЕТРОВИЋ, Мирјана

Гласник Етнографског института САНУ. – 54 (2006). / Мирјана Петровић // ЈФ. – 63 (2007), 288–293.

Приказ

1717. ПИПЕР, Предраг

Двеста осамдесет година руског језика у српским школама / Предраг Пипер // Славистика. – 10 (2006), 17–24. | Резюме

1718. ПИПЕР, Предраг

Проф. др Сава Пенчић : живот и дело : зборник саопштења са Округлог стола одржаног у Нишу 3.12.2004. – Ниш, 2005. – 148. / Предраг Пипер // Славистика. – 10 (2006), 361–363.

Приказ

1719. ПИПЕР, Предраг

Чеси и Срби у сусрету : Od Moravy k Moravé : z historie česko-srbských vztachů v 19. a 20. století / k vydání připravili Ladislav Hladký a Václav Štěpánek. – Brno: Matica moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005. / Предраг Пипер // ЛМС. – 182, 477, 1/2 (јан-феб. 2006), 189–193.

Приказ

1720. РАДЕВИЋ, Милорад

Настава руског језика у београдским школама до 1878. године / Милорад Радевић // 100 година... – 31–36.

1721. РАДИЋ–БОЈАНИЋ, Биљана

[Dvadeset prví] 21. ciklus predavanja „Vilem Matezijus“ u Pragu / Biljana Radić–Bojanić, Nataša Milivojević // ФП. – 33, 2 (2006), 195–198.

1722. РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Годишњак за српски језик и књижевност : зборник посвећен Недељку Богдановићу. – 8 (2006), 524. / Драгана Радовановић // ЈФ. – 63 (2007), 261–266.

Приказ

1723. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Ополски пројекат / Милорад Радовановић // Шездесет година : 1... – 401–416. | Summary + Из библиографије

1724. РЕМЕТИЋ, Слободан

Шездесет година дијалектологије у Институту за српски језик / Слободан Реметић // Шездесет година : 1... – 179–193. | Резюме

1725. РИСТИЋ, Стана

Прва лексикографска школа у Институту за српски језик САНУ / Стана Ристић // Шездесет година : 1... – 131–149. | Summary

1726. СИКИМИЋ, Биљана

Kodovi slovenskih kultura : smrt / ur. Dejan Ajdačić. – 9 (2004), 315. / Biljana Sikimić // LA. – 7, 14 (2006).

Приказ

1727. СМИЉАНИЋ-СПАСИЋ, Мирослава

[Trideset drugi] 32. Međunarodni beogradski susreti prevodilaca / Miroslava Smiljanjić-Spasić // Prevodilac. – 26, 1–2 (2007), 71–73.

1728. СОБОЉЕВ, Андреј

Croatia et Slavica Iadertina : I / ur. Josip Lisac. – Zadar : Sveučilište u Zadru. Odjel za kroatistiku i slavistiku, 2005. – 415. / Андрей Н. Соболев // ЈФ. – 62 (2006), 404–408.

Приказ

1729. СОКОЛОВИЋ, Далибор

[Осми] VIII Лужичкосрпски дани у Ополу : 16. и 17. новембар 2006. године / Далибор Соколовић // Славистика. – 11 (2007), 435.

1730. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Проучавање српског језика и књижевности на Универзитету у Лођу / Далибор Соколовић // Славистика. – 11 (2007), 351–355. | Streszczenie

1731. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Десет година часописа „Славистика“ / Богољуб Станковић // Славистика. – 11 (2007), 7–12. | Резюме

1732. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Зимска школа 2006 : стручни семинар за наставнике руског језика : Београд, 9–13. јануар 2006. / Богољуб Станковић // Славистика. – 10 (2006), 420–423.

1733. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Зимска школа 2007 : стручни семинар за наставнике руског језика : Београд, 9–12. јануар 2007. / Богољуб Станковић // Славистика. – 11 (2007), 442–443.

1734. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Један покушај заснивања научноистраживачког пројекта из историје српске славистике / Богољуб Станковић // Славистика. – 11 (2007), 363–366. | Резюме

1735. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Неодржани Трећи међународни конгрес слависта : Београд, 1939. / Богољуб Станковић // Славистика. – 10 (2006), 443–457.

1736. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Сто плус тридесет година славистике у Србији : уместо поговора / Богољуб Станковић // 100 година... – 211–214.

1737. СТАНКОВИЋ, Ивана

Изучавање српског језика као страног на Хумболтовом универзитету у Берлину / Ивана Станковић // Славистика. – 10 (2006), 341–347. | Резюме

1738. СТАНКОВИЋ-ШОШО, Наташа

[Шеснаести] 16. Конгрес Савеза славистичких друштава Србије и Црне Горе : Врњачка Бања, 6–8. октобар 2005. год. / Наташа Станковић–Шошо // Славистика. – 10 (2006), 409–412.

1739. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Нешто о лингвистичкој србистици на Универзитету у Будимпешти у прошлости и данас / Димитрије Стефановић // Шездесет година : 1... – 445–461. | Резюме

1740. СТИПЧЕВИЋ, Светлана

Српски у Италији / Светлана Стипчевић // Српски као страни... – 255–265.

1741. [Сто] 100 година славистике у Србији : зборник реферата издат 30 година касније / ур. Богољуб Станковић. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2007. – 214. | Уп. 1679

1742. [Стодесет] 110 година полонистике у Србији : зборник радова / ур. Петар Буњак. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2006. – 352.

1743. СУБОТИЋ, Љиљана

Центар за српски као страни на Филозофском факултету у Новом Саду : искуства и перспективе / Љиљана Суботић, Исидора Бјелаковић // Српски као страни... – 173–183. | Summary

1744. ТАНАСИЋ, Срето

Два наша јубилеја : седамдесет пет година „Нашег језика“ и шездесет година Института / С. Танасић // НЈ. – 38, 1–4 (2007), 1–4.

1745. ТАНАСИЋ, Срето

Источни и западни словенски језици у „Јужнословенском филологу“ / Срето Танасић // Славистика. – 11 (2007), 174–178. | Резюме

1746. ТЕРЗИЋ, Богдан

Конфронтативно проучавање руског и српскохрватског језика на Одсеку за славистику / Богдан Терзић, Вера Николић, Александар Терзић, Богољуб Станковић, Јелка Матијашевић // 100 година... – 71–104.

1747. ТЕРЗИЋ, Богдан

Славистика. – 9 (2005) / Богдан Терзић // ЗбМСС. – 69 (2006), 262–263.
Приказ | Уп. 1662, 1707

1748. ТЕРЗИЋ, Богдан

Славјанский вестник. Вып. 2 : к 70-летию В. П. Гудкова. – Москва : МГУ : МАКС Пресс, 2004. – 608. / Богдан Терзић // ЗбМСС. – 69 (2006), 259–261.
Приказ

1749. ТОМА, Пол–Луј

Србистика у Француској / Пол–Луј Тома // Шездесет година : 1... – 480–494. | Résumé
– ЋИРИЋ, Љубисав

Недељко Богдановић и „Српски дијалектолошки зборник“ | Уп. 1650

1750. ЋОРИЋ, Божо

Studia Philologica Slavica : Festschrift für Gerhard Birkfellner zum 65. Geburtstag / Karl Gutschmidt / Божо Ћорић // CJ. – 11 (2006), 593–600.

Приказ

1751. ЋУПИЋ, Драго

Шездесет година Института за српски језик САНУ / Драго Ћупић, Срето Танасић // Шездесет година : 1... – 11–18. | Резюме

1752. ШЕЗДЕСЕТ година Института за српски језик САНУ : зборник радова 1 / гл. ур. Срето Танасић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007. – 494.

1753. ШЕЗДЕСЕТ година Института за српски језик САНУ : зборник радова 2 / гл. ур. Срето Танасић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007. – 222.

XV. Разно**1754. ВИТАС, Душко**

О проблему не(пре)познате речи у обради текстова на српском језику / Душко Витас // ЗбМСФЛ. – 50 (2007), 111–120.

1755. РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Internet u lingvističkoj literaturi / Biljana Radić-Bojanić // LA. – 7, 14 (2006).

1756. САВИЋ, Виктор

Стандардизовање старе ћирилице и њено регистровање у Уникоду / Виктор Савић // Шездесет година : 2... – 219–223.

1757. САВИЋ, Виктор

Хиландарски устав и монах : електронска писма за издавање средњовековних српских ћирилских рукописа / Виктор Савић // ЗбМСКЈ. – 55, 2 (2007), 243–263. | Summary

РЕГИСТАР КЉУЧНИХ РЕЧИ

Тирилица

- аналитизација 405
- балканизација 405
- балкански језички савез 405
- билингвизам 405
- бокал воде 61
- бугарски 331
- временска детерминација 109
- временска реченица 109
- геминате 121
- Горски вијенац* 121
- градационе реченице 65
- грецизам 375
- далматоромански 89
- дезинтеграције 153
- дијалекат 153
- дијалекатска лексика 319
- дијалектологија 229
- дијахрони ниво 299
- две кафе 61
- двојезичност 331
- егзистенцијалне реченице 359
- егзистенцијални глаголи 359
- егзистенцијално значење 359
- етимологија 89, 299, 319
- зависна реченица 267
- замена језика 331
- заменичко-придевска деклинација 181
- зрнце соли 61
- идентитет 331
- иконичност 267
- интеграције 153
- интрапонованост 267
- историјска синтакса 267
- једнина женског рода
- језички идентитет 153
- језичка идеологија 331
- југозападни део Косова и Метохије 181
- кап воде/млека 61
- картографисање 229
- категорија степена 65
- кашика соли/шећера 61
- кашичица соли/шећера 61
- квантификовање бројем 61
- класификација 375
- контактна лингвистика 405
- коцка шећера 61
- латински *columna* 89
- лексика 89
- локализација 267
- Мађарска 331

- мањински језик 331
 међудијалекатска интерференција 405
 методе испитивања 229
 методологија дијалектолошких истраживања 405
 морфолошки односи 181
- наивна картина мира 125
 национални идентитет 153
 немачки 331
 нови падежни синкретизам 181
- Његош 121
- позајмљеница 375
 позајмљенице 405
 појмовна категорија 359
 полукалки 319
 поредбене реченице 65
 постпонованост 267
 прегршт соли/шећера 61
 препонованост 267
 придев 299
- религија 153
 румунски 331
 русское предложение 125
- савремена српска дијалектологија 405
 савремени српски језик 109
 семантика 299
 семантичка категорија 359
 семантички синтаксис 125
 синтакса 109
 синхрони ниво 299
 ситуативна семантика 125
 сложена реченица 65
 српски 331
 српски дијалекти 89
 српски језик 65, 153, 229, 319, 375
- стандард 153
 старосрпски језик 267
 степеновање 61
 структурна схема предложенија 125
- творба 299
 три ракије 61
 турцизми 319
- удвајање сугласника 121
 урбана дијалектологија 405
- флексија и аналитизација 181
 функционално-семантичка категорија 359
 функционално-семантичко поље 359
- хрватски 331
- Црна Гора 89
- чаша воде 61
- шумадијско-војвођански дијалекат 229
- языковая относительность 125
- Лајиница*
- korpusova data 101
- čeština 101
- homonymia 101
 honorifika 101
- protiklad „důvěrný – zdvořilý“ 101
- vykání 101

РЕГИСТАР ИМЕНА

Ђирилица

- Абовић, Миомир 506, 577
 Аванесов, Рубен Иванович 17, 27
 Аврамова, Ц. 466
 Агић, Мара 571
 Ајдук, Милица 484
 Ајдуковић, Јован 406, 416, 474, 506, 622
 Ајкут, Ксенија, в. Аукут, Ksenija
 Ајдановић, Јелена 531, 547, 592
 Ајдановић, Милан 531, 577
 Ајдановић, Наташа 503, 507, 526
 Акопчањан, Жана 547
 Алабурић, Јелица 474, 481, 507, 622–623
 Алановић, Миливој 409, 416, 531–532, 574
 Александер, Ронел, в. Alexander, Ronelle
 Алексић, Мариана 504, 507, 547, 598
 Андерш, Й. Ф. 132, 148
 Андрејевић, Даница 565
 Андријевић, Маја 497–498
 Ανδριωτης, Н. П. 393, 402
 Аникин, Александр Е. 507
 Антић, Зорица 484
 Антић, М. 370
 Антовић, Дарко 597
 Антовић, Михаило 472
 Антонић, Ивана 84–85, 109, 111, 118–119, 281–282, 284, 295, 472, 482, 532, 541, 547, 605
- Антониу, Мариа, в. Antoniou, Maria
 Аapresян, Юрий Дереникович 125, 140, 147–148, 467, 507
 Аргировски, М. 378, 399
 Арсенијевић, Бобан 532
 Арсенијевић, Нада 363, 367, 370, 532, 547, 565, 605
 Арутнонова, Нина Давыдовна 126, 130, 148, 362, 370
 Асенова, П. 356
 Ашић, Тијана 504, 532–533, 565, 605
- Бабић, Биљана 571
 Бабић, Здравко 474, 533
 Бабић, Миланка 533, 562
 Бабић, Стјепан, в. Babić, Stjepan
 Бабовић, Милосав 618
 Бабуновић, Снежана 571, 574
 Бајић, Драгана 507
 Бајић, Ружица 474, 482, 507, 547, 598
 Бакић-Мирић, Наташа 484–485
 Балакај, А. Г. 509
 Балтова, Ј. 467
 Банаух-Бјелановић, Бланка 485
 Бањанин, Љиљана 623
 Бањац, Петар 485
 Бањевић, Александра 577, 605
 Бањевић, Бранко 507
 Барац, Милан 606
 Барентсен, Адриан, в. Barentsen Adrian
 Баскић, Радмила 617

- Башић, Г. 354–355
Беговић, Александра 491, 502
Белић, Александар 11–13, 15–16, 21–22, 45, 48, 52, 154, 167, 175, 208, 219, 222, 225–226, 233, 261, 299–300, 314, 344–345, 354, 588
Белмеки, Белкасем, в. Belmekki, Belka-sem
Белокапић, Вера 485
Белоусова, А. С. 66, 87
Белякова, Светлана 507
Берберовић, Сања 606
Березович, Елена 507
Бернштейн, Самуил Борисович 15–17, 19–20
Бечановић, Татјана 474
Бечева, Ничка 482, 485, 508, 577
Билбија, Снежана 474, 606
Бирнбаум, Хенрик, в. Birnbaum, Henryk
Бјелаковић, Исидора 533, 565, 571, 574, 592
Бјелетић, Марта 263, 299–317, 399, 445–459, 508, 548, 577, 598, 603, 617
Бјелица, Невенка 485
Блатешић, Александра 485
Богатырёв, Андрей 606
Богданов, В. В. 127, 148
Богдановић, Димитрије 51, 357
Богдановић, Недељко 32, 39, 53, 187, 204–205, 220, 222, 226, 229, 232, 261–262, 407, 413, 417, 471, 533, 548, 562–563, 565, 577–578, 586, 599, 617–618
Богдановић, Стојче 508, 533
Бодрич, Радмила, в. Bodrič, Radmila
Божовић, Маринко 408, 417, 566
Бојанић, М. 300, 314
Бојовић, Драга 479–480, 562, 578
Бојовић, Драгиша 471, 566, 625
Бојовић, Злата 623
Бојовић, Ивана 571
Бондарко, Александр Владимирович 67, 85, 271, 294, 360–365, 370, 372, 508
Бор, Калман, в. Bor, Kalman
Борисенко-Свинарская, Вера 432, 508, 618
Борисова, Десислава 508
Боричић Тиврански, В. 321, 328
Борковский, Виктор Иванович 286, 294
Бочина, Татјана 508
Бошковић, Радосав 52–53
Бошњаковић, Жарко 54, 229–265, 408–409, 411–413, 415, 417, 482, 485, 504, 508, 527, 548, 566, 578, 592, 606, 623
Брајевић, Милан 599
Брајичић, Олга 482
Брала, Марија, в. Brala, Marija
Бранковић, Миланче 578, 599
Браунинг, Р., в. Browning, R.
Брборић, Бранислав 563–564, 565
Брборић, Велько 530, 548, 571, 599, 618, 623
Бренеселовић, Лука 548
Бреслауер, Кристина, в. Breslauer, Kristina
Броз, Иван, в. Broz, Ivan
Брозовић, Далибор, в. Brozović, Dalibor
Бугарски, Наташа 533, 574
Бугарски, Ранко 412, 417, 472, 533, 566, 606
Бугарски, Стеван 159, 175
Бужаровска, Елени 606
Буюклиев, Иван 290, 294
Букумирић, Милета 199, 200, 204, 218, 220–222, 226, 407, 415, 417, 533, 548, 578–579, 623
Булатовић, Весна 482, 486, 548
Булыгина, Татьяна Вячеславовна 125
Буњак, Петар 472, 482, 623
Бурзан, Мирјана 346, 352, 354, 407, 417
Бурцева, В. В. 509
Валент-Белић, Зденка 501, 503
Валчакова, Павла 525
Варади, Тибор, в. Varadi, Tibor

- Варбот, Жанна Жанновна 456, 458, 508
 Вареника, Светлана 233, 238, 257, 409, 417
 Васић, Вера 533–534, 566, 604
 Васић, Смиљка 599
 Векић, Саша 486
 Величкова, Славка 504, 508, 563
 Вељковић–Станковић, Драгана 486, 534, 549, 572
 Верешчињски, Александер, в. We-reszczyński, Aleksander
 Видаковић, Ивана 486
 Видановић, Ђорђе 472
 Видоески, Божидар 27, 29, 34, 190, 205–206, 208, 210, 220–221, 226
 Виноградова, Л. Н. 16
 Витас, Душко 534, 630
 Витезица, Винко 473
 Вићентијевић, Гордана 486
 Вићентић, Биљана 509, 534, 617–618
 Влаисављевић, Ана 534, 606
 Влајинац, М. 381, 399
 Влајић–Поповић, Јасна 375–403, 457, 509, 549, 579, 600, 603
 Влаховић, Нина 486
 Војводић, Дојчил 361, 504, 509, 534
 Воейкова, М. Д. 362, 364, 370
 Војновић, Јелена 534, 566, 574
 Војтак, Марија, в. Wojtak, Maria
 Вониш, Арно 504, 509, 526
 Воротников, Юрий Л. 67, 85
 Вранеш, Александра 599
 Вселоводова, Майя Владимировна 509
 Вујадиновић, Ненад 579
 Вујанић, Милица 603
 Вујиновић, Сања 534, 566
 Вујић, Јелена 474, 607, 618, 623
 Вујичић, М. 91, 97, 300, 314, 328
 Вујичић, Стојан 257
 Вујовић, Ана 208, 486, 623–624
 Вујовић, Душанка 530, 549
 Вукићевић, Весна 504, 510, 549
 Вукићевић, Милосав 248, 257, 579
 Вуковић, Гордана 407, 418
 Вуковић–Николић, Гордана 486
 Вуковић, Мирко 549, 579
 Вукојевић, Лука, в. Vukojević, Luka
 Вукомановић, Славко 588
 Вукомановић, Тамара 486
 Вуксановић, Јован 176, 564, 572
 Вулетић, Витомир 510
 Вуловић, Наташа 599
 Вучковић, Марија 405–423, 510, 549, 579, 603, 616
 Вучковић–Стојановић, Милица 486
 Вучковић, Мирољуб 572
 Вучковић, Петар 474, 566
 Вучо, Јулијана 472, 486–487, 502, 624
 Гаврилов, Марија 510
 Гаговић, С. 306, 314, 321–322, 327–328, 550, 579
 Гај, Људевит, в. Gaj, Ljudevit
 Гак, Владимир Григорьевич Г. 125
 Гамкрелидзе, Тамаз Валерианович 270, 274, 294
 Ганева–Райчева, В. 340–341, 354
 Гачевић, Радојко 176, 564
 Генц, Лајош, в. Göncs, Lajos
 Георгини, Ксенија 624
 Геров, Найдан 325–326, 328
 Гец, Грета, в. Goetz, Greta
 Гинић, Јелена 487, 624
 Гинтер, Ана, в. Ginter, Anna
 Глушица, Рајка 510, 599
 Гмитровић, Јасмина 579
 Годић, Светлана 257
 Голубовић, Ана 469–630, 617
 Голубовић, Биљана 487
 Голубовић–Тасевска, Милица 502
 Гољак, Светлана 487, 510, 550
 Гољев, Н. Д. 462
 Горган–Премк, Даринка 504, 550, 599, 603–604
 Гочанин, Мирјана 510, 550
 Грбић, Јадранка, в. Grbić, Jadranka

- Гринберг, Џозеф, в. Greenberg, Joseph
Грицкат, Ирена 277, 295, 363, 367, 371,
624
Гркајац, Милијана 487
Грковић-Мејдор, Јасмина 270–271,
295, 471–472, 510, 525, 534, 543,
550, 588, 607, 624
Грковић, Милица 588–589
Гроховски, Мађеј, в. Grochowski, Maciej
Гудков, Владимир Павлович 15–19,
510, 526
Гудурић, Снежана 246, 259, 472, 527
Дабић, Богдан 597
Даковић, Сибила 534, 550, 624
Далмација, С. 314, 321–322, 324, 328
Даль, Владимир Иванович 313–314
Дамјановић, Бранкица 563
Дамљановић, Дара 487, 624
Даниелевичова, Магдалена, в. Danie-
lewiczowa, Magdalena
Даниловић, Ружа 618
Даничић, Ђура 50, 52, 162, 165–166,
175, 299, 308, 314, 382
Даничић, Мирјана 470–471, 475, 477
Даскаловић, Јелена 487
Дэвидсон, Д. 147, 148
Дедова, О. В. 468
Деева, Н. В. 362, 364–365, 371
Дејкова, Христина 511
Делибеговић, Нихада 487
Державин, Н. С. 15–16
Деспотов, Јовица 476
Дешић, Милорад 471, 487, 501, 530,
572, 603, 624
Дзидзилис, Хр., в. Tzitzilis, Chr.
Дикер, Крег, в. Dicker, Craig L.
Дилпарић, Бранислава 550
Дилпарић, Предраг 550
Димитријевић, Јања 550, 579
Димитријевић-Савић, Јована 475
Димитријевић, Марта 477, 488
Димитријевић, Наум 488, 618
Димитрова-Годорова, Љиљана 511
Димковић-Телебаковић, Гордана 488,
497
Динић, Јакша 321, 328
Дисел, Х., в. Diessel, Holger
Добријевић, Ида 496
Добрић, Наташа 572
Дојка, Ивона, в. Dojka, Iwona
Дошљак, Драшко 550, 566, 618, 624
Дмитриев, Петр Андреевич 277, 295
Дмитријева, Ирина 511
Драгин, Гордана 54, 238, 257–258,
408–409, 411, 418, 527–528, 534,
579–580
Драгин, Наташа 589, 592–593
Драгић, Михаило 262
Драгићевић, Рајна 461–468, 475, 511,
550–551, 562, 572, 599, 601, 603–
604
Драгичевић, Милан 39, 230, 263, 410,
413, 418, 528, 535, 580, 625
Дражић, Јасмина 488, 574
Дринчић-Вуксановић, Радојка 475, 551
Дробњаковић, Боривоје М. 248, 262
Дудок, Мирослав 407, 418, 475
Дујмов, Драгомир 157, 175
Дурбаба, Оливера 488
Дурковић, Нађа 572
Дучић, Ст. 89, 90, 97
Джурова, Аксинија 524
Ђако, Мима 489
Ђелић, Селена 528, 607
Ђинђић, Марија 551, 607
Ђишић, Алма 617
Ђокић, Данка 489
Ђоковић, Љ. 90, 97, 301, 304, 314, 321,
328
Ђорђевић, Милија 411, 418, 551
Ђорђевић, Радмила 607
Ђорђић, Петар 12
Ђорић-Француски, Биљана 482
Ђоровић, Данијела 489

- Букановић, Маја 504, 511, 535, 551, 625
 Букановић, Петар 322, 328
 Бурић, Желько 482
 Бурић, Милош 551, 566, 600, 607, 617, 625
 Бурић, Радмила 489
 Туркин, Веселина 551, 580
 Туровић, А. 607
 Туровић, Жарко Л. 511
 Туровић, Радосав 39, 410, 418, 511, 535, 566, 580
 Туровић, Сања 535
 Туровић, Татјана 489, 500
- Елезовић, Глиша 302–303, 314, 320, 325–326, 328, 385
 Ердџановић, Јован 90–91, 97, 262
 Ерор, Гвозден 551
- Жежель-Ралић, Радмила 572–573
 Желе, Андреја 511
 Желеховский, Е. 308, 314
 Живанић, Љубица 486, 489, 500
 Живановић, Ђорђе 625
 Живковић, Н. 321, 328
 Жиго, Павол, в. Žigo, Pavol
 Жиропађа, Љубомир 489
 Жугић, Радивоје 566, 580
 Жугић, Радмила 222, 226, 321, 329, 410–411, 418, 535–536, 551, 580–581
 Жугић, Станко 600
 Журавлев, Анатолий 512
 Журина, М. А. 148
- Зайковская, Татьяна 512
 Зайковский, Виталий 512, 616
 Заки, Маи, в. Zaki, Mai
 Залад, Гордана 489
 Заремба, Алфред, в. Zaręba Alfred
 Звегинцев, Владимир Андреевич 149
 Звекић-Душановић, Душанка 489, 504, 536, 608
- Зенчук, Валентина Николаевна 489
 Зечевић, Светлана 608
 Зец, Драга 536
 Златановић, М. 321, 329
 Златковић, Драгољуб 551, 581
 Золотова, Галина Александровна 125–127, 132, 137, 139, 148
 Зорица, Славко 525
- Иваненко, Светлана, в. Iwanenko, Swetlana
 Иванов, Вячеслав Всеволодович 270, 274
 Иванова, Ирина 530
 Иванова, Ценка 512, 536, 600
 Ивановић, Милена 512, 536
 Ивановић, Бранислав 608
 Ивановић, Ненад 473, 551–552, 600
 Иванович, Александр 15–16
 Иванович, Рубен 27
 Ивековић, Ф., в. Iveković, F.
 Ивић, Милка 9, 11–12, 17, 24–25, 49, 58, 61, 67, 85, 113, 119, 371, 471, 473, 475, 480, 526, 536, 541, 546, 552–553, 593, 597, 600, 618, 625
 Ивић, Павле 9, 11–15, 17–28, 30–35, 37–59, 154, 156, 163, 167–169, 172, 174–175, 219, 226, 229–230, 233–234, 239, 245, 247, 249, 257–259, 262, 313–314, 345, 353–354, 363, 367–368, 375–376, 399, 408, 410–413, 418, 433, 438, 443, 565, 581
 Ившић, в. Ivšić
 Игњатовић, Срба 619
 Игњачевић, Анђелка 625
 Илић-Мишић, Биљана 563
 Илић, Марија 331–357
 Илић, Мирјана 553, 581
 Илић, Павле 573
 Илица, Антон, в. Ilica, Anton
 Имами, Петрит, в. Imami, Petrit
 Имамовић, Адиса, в. Imamović, Adisa
 Ињац, Горан 512, 553

- Ипсиландис, Георг, в. Ypsilandis, George S.
- Искијердо-Тодоровић, Силвија, в. Izquierdo-Todorović, Silvia
- Истрин, Василий Михайлович 425
- Јагић, Ватрослав, в. Jagić, Vatroslav
- Јакубовска-Ожуг, Алиција, в. Jakubowska-Ožóg, Alicja
- Јаклова, Алена 512
- Јакопин, Франц, в. Jakopin, Franc
- Јакубович, Мариола, в. Jakubowicz, Mariola
- Јанићијевић, Јасна 475
- Јанићијевић, Јован 482, 530, 619
- Јањић, Марина 573
- Јањић, Споменка 490
- Јањушевић, Ана 536, 567
- Јањушевић-Лековић, Гордана 553
- Јахић, Алма, в. Jahić, Alma
- Јашар-Настева, О. 323–326, 329
- Јашовић, Голуб 553, 567, 581
- Јевтић, Милош 619
- Јелић, Маријан 536, 581
- Јелић-Кубуридоу, Марица 490
- Јеременко, Весна 608
- Јерковић, Јелена 490
- Јерковић, Јован 233, 258, 346–347, 355, 575, 581
- Јефтић, Драгиња 490
- Јованов, Гордана 581
- Јованов, Софија 573, 600
- Јовановић, Александар 574
- Јовановић-Стипчевић, Биљана 589, 590
- Јовановић, Владан 553
- Јовановић, Владимир 536, 608
- Јовановић, Властимир 301, 314, 410, 414, 418, 475, 581–582, 600
- Јовановић, Гордана 505, 525, 589–590, 593, 597
- Јовановић, Зоран 490, 553, 600, 608–609, 619
- Јовановић, Јелена 513, 537, 567, 573, 600–601, 609, 622
- Јовановић, Миодраг 528, 582
- Јовановић, Радомир 601
- Јовановић, Славица 573
- Јовановић, Софија 582, 601
- Јовановић, Томислав 589
- Јовић, Драгица 528, 582
- Јовић, Душан 218, 220, 226
- Јовић, Иван 573
- Јовић, Надежда 470, 554, 579, 582, 586, 593
- Јовићевић, А. 89, 96–97
- Јовићевић, Радојица 593
- Јовковић, Љиљана 490
- Јокановић-Михајлов, Јелица 490, 528, 567
- Јоксимовић, Светлана 573
- Јоцић, Мирјана 476, 537, 563, 567, 573
- Јочић, Маја 500
- Јуришић, Марина 203, 206, 220–222, 226, 528, 554, 582
- Јурковић, Виолета 490
- Јутронић, Дуња 582
- Јухас-Георгиевска, Љиљана 589
- Какридис, Јанис, в. Kakridis, Yannis
- Калезић, Маја 554
- Калнынь, Людмила 513
- Камалова, А. А. 131, 148
- Каминьска, Анна 513
- Кантар, Наталија 491
- Каравесовић, Дејан 482, 609
- Каранфиловић, Наташа 609
- Караџић, Вук Стефановић 13, 153, 155–157, 161–163, 166, 173–174, 176, 302–306, 308, 314, 320, 322–323, 328, 430, 438–439, 597
- Карликова, Хелена, в. Karlíková, Helena
- Карпилович, Татьяна 513
- Карулов, Юрий Николаевич 511
- Катић, Р. 381, 400
- Катичић, Радослав, в. Katičić, Radoslav
- Катнић-Бакаршић, в. Katnić-Bakaršić
- Кацнельсон, Соломон Давыдович Д. 132, 148

- Керамела, Ник, в. Ceramella, Nick
 Керкез, Драгана 476, 503, 513, 554
 Керничан, Леонтина, в. Keričan,
 Leontina
 Кешетовић, Селма, в. Kešetović, Selma
 Киклевич, Александр 67, 86, 125–151,
 473, 476, 513
 Киклич, Е. В. 362, 371
 Ким, Ун-Хе 491
 Киршова, Маријана 491, 503
 Китић, Слободанка 491
 Киш, Наташа 530, 537–538, 567
 Клајн, Иван 299–300, 307, 314–315,
 390, 395, 400, 491, 530, 563, 565,
 601, 604
 Клепикова, Г. П. 381, 400
 Кликовац, Душка 491, 538, 554, 573
 Клименко, Н. Ф. 463
 Климонов, Д. 513
 Кнежевић, Зорица 538, 574
 Кнежевић, Марија 471, 496, 612
 Кнежевић, Мирко 476
 Ковачевић, Борко 538
 Ковачевић, Бранко 563
 Ковачевић, Катарина 491
 Ковачевић, Љ. 97
 Ковачевић, Милош 66, 78, 86, 291,
 296, 361–363, 367–368, 371, 476,
 526, 538, 563, 567–568
 Козомара, Драгомир 582
 Којић, Јадранка 554, 582
 Којић, Татјана 609
 Коларич, Рудолф 26
 Коломбо, Фредерика, в. Colombo,
 Federika
 Кондратов, А. М. 140–141, 148
 Контка, Миклош, в. Kontka, Miklós
 Кончаревић, Ксенија 476, 480, 492, 525,
 619
 Копитар, Јернеј, в. Kopitar, Jernej
 Копл-Тошић, Алис, в. Copple-Tošić,
 Alice
 Копривица, Верица 513, 538, 625
 Копривица, Јован 582, 601
 Кораћ, Гордана 554, 609
 Корженски, Јан, в. Koženský, Jan
 Коритковска, Малгожата, в.
 Korytkowska, Małgorzata
 Коркут, Еце, в. Korkut, Ece
 Королев, А. А. 362, 371
 Корошова, Мариена, в. Korošová,
 Mariena
 Косановић, Марија-Магдалена 476,
 514, 563, 568
 Костић, Димитрије 492
 Костић-Голубичић, Нада 601
 Костић, Веселин 625
 Костић, Лаза 597
 Костић, Наташа 609
 Котов, Андрей 514
 Коцопељић, Јасмина 477
 Крајишник, Весна 492
 Кралик, Љубор, в. Králik, Ľubor
 Крањц, Симона, в. Kranjc, Simona
 Красухин, Константин Геннадьевич
 271, 279–280, 295
 Кречмер, Ана, в. Kretschmer, Anna
 Кривокапић, Милош 593
 Кривокапић, Мирко 483
 Крижанић, Ј., в. Križanić, J.
 Кример-Габоровић, Сања 483, 504,
 538, 609, 626
 Крыско, В. Б. 270–271, 295
 Крнајић-Цекић, Нада 554, 601
 Кронгауз, М. А. 463–464, 467
 Кроче, Бенедето, в. Croce, Benedetto
 Крсмановић, Ивана 492
 Крстић, В. 407, 419
 Крстић, Зора 610
 Крстић, Ненад 483, 505, 538, 554, 610
 Кубрјакова, Елена С. 462
 Кузнецов, А. М. 362, 371
 Кулић, Данијела 493
 Кульбакинъ, Степан Михайлович 21,
 425–432
 Курешевић, Марина 574, 593

- Куркина, Любовь В. 445–457, 458, 514
 Куртеш, Светлана 505, 514, 538, 610
 Куцаров, Иван 514
- Лабунец, Наталија 514
 Лазаревић, Нина 493
 Лазић, Душица 493
 Лазић-Коњик, Ивана 359–373, 526,
 538–539, 554, 568, 601
 Лаиновић-Стојановић, Надежда 493,
 514
 Лакић, Игор 477, 483, 493, 610
 Лангакер, Роналд, в. Langacker,
 Ronald W.
 Ластић, Петар 160, 176, 333–334, 344,
 354–355
 Лашкова, Лили 493, 515, 539
 Лебда, Ренарда 601
 Лебедева, Н. Б. 462
 Левашкјевич, Лукаш, в. Lewaszkiwicz,
 Łukasz
 Левицкий, Юрий А. 127, 130, 149
 Лекова, Татьяна 515
 Леман, В., в. Lehmann, Winfred
 Летаева, Л. А. 515
 Летић-Глишић, Гордана 493
 Ле Февр, Клер, в. Claire Le Feuvre
 Лещенко, М. И. 127, 149
 Линдстрем, Елена 515
 Лисац, Јосип 515
 Лифанов, Константин В. 515
 Логар, Тине, в. Logar, Tine
 Лома, Александар 89–99, 313, 316,
 375, 377, 389, 399–400, 471, 477,
 515, 520, 555, 583, 600, 603, 610,
 616, 619
 Ломоносов, Михаил Васильевич 15
 Ломпар, Весна 493, 528
 Ломтев, Т. П. 125, 129–130, 149
 Лонатин, В. В. 373
 Лончар, Александар 529, 568
 Лончарић, Мијо 515
 Лопаткова, Маркета, в. Lopatková,
 Markéta
- Лопез-Санчез, Марија Енграсија, в.
 Lopez Sančes, Marija Engrasija
 Лотман, Юрий Михайлович 146, 149
 Лубаш, Владислав, в. Lubaś, Władisław
 Лукашанец, А. 463, 467
 Лухт, Л. И. 362, 367, 372
- Љубичић, Гордана 493
- Макишова, Ана, в. Maķišová, Anna
 Максапетян, А. Г. 142, 149
 Максимовић, Биљана 572
 Максић, Иванка 493–495
 Малев, М. Г. 324, 329
 Malmkjaer, Kirsten 473
 Малтез, Ксенија, в. Maltez, Ksenija
 Мано-Зиси, Катарина, в. Mano-Zisi,
 Katarina
 Манковска, Силвија, в. Mańkowska,
 Sylwia
 Манојловић, Марела 574
 Манчић, Зорица 483
 Маретић, Томислав, в. Maretić,
 Tomislav
 Маринковић, Јаворка 574, 583
 Маринковић, Небојша 494, 574, 626
 Маринковић, Симеон 574
 Марић, Ана 516, 539
 Марицки-Гађански, Ксенија 555
 Марјановић, Даница 610
 Марјановић, Милица 555
 Марков, Борис 626
 Марковић, Бранкица 539, 568, 583
 Марковић, Дејан 494
 Марковић, Жељко 555, 619
 Марковић, Јелена 494
 Марковић, Јордана 219, 220, 226, 408,
 410–411, 413, 419, 555, 583
 Марковић, Љиљана 494
 Марковић, Наташа 594
 Марковић, Светозар 244, 258
 Маројевић, Милена 494
 Маројевић, Радмило 494, 516, 539,
 563, 594

- Мартинез, Франсиско Хавијер Антон, в. Martinez, Francisco Javier Antón
 Мартынов, В. В. 127, 149
 Мартиновић, Јелка 516
 Маслова, Алина 539
 Матијашевић, Јелка 516, 539
 Матић, Гордана 494
 Матић, Јелена 494
 Матић, Радмила 494
 Махмутовић-Раковац, Алиса, в. Mahmutović-Rakovac, Alisa
 Мацура, М. 354–355
 Машин, Јарослав 516, 539
 Медаковић, Дејан 48
 Медић, Јелена 594
 Менац, Антица, в. Menac, Antica
 Менац-Михалић, Мира, в. Menac-Mihalić, Mira
 Меркулова, В. А. 455, 458
 Мерџуз, Питер, в. Matthews, Peter H.
 Мечковская, Нина Б. 476
 Мещанинов, Иван Иванович 360
 Мијавцова, Марија, в. Mujačková, Mária
 Мијатовић, Јулијана 158, 345, 355
 Мијушковић, Марија 494
 Микић, Милена 594
 Миклошич, Франц, в. Miklošič, Franc
 Миков, Ј. 340, 355
 Милановић, Александар 568, 588, 594, 598, 626
 Милановић, Бранислав 199, 204, 219, 221, 227
 Милановић, Зоран 610
 Милановић, Мирјана 494
 Милаговић, Биљана 495
 Милаговић, Вук 574
 Милевковска, Соња 516
 Миленковић, Тања 555
 Милетић, Бранко 25, 258
 Милетић, Соња 610
 Миливојевић, Наташа 473, 477, 539, 611
 Милидраговић, Милица 483
 Милинковић, Љубо 516-517, 539, 555, 568
 Милинчевић, Васо 626
 Милић, Мира 495, 555
 Милићевић-Добромиров, Наташа 495
 Милић, Новица 477
 Милићевић, Милан М. 246, 263
 Милићевић, Ристо 555, 583
 Миловановић, Ана 495
 Миловановић, Радмило 583, 602
 Милојевић, Боривоје 263
 Милојковић, Анђелка 619
 Милорадов, Дејан 555, 583–584, 602–603
 Милорадовић, Софија 153–179, 345, 355, 409–411, 415, 419–420, 517, 539, 584, 626
 Милосављевић, Бојана 540, 555, 568, 602, 611
 Милосављевић, Љубинко 471, 475
 Милосављевић, Петар 175–176, 526
 Милошевић, Ксенија 291, 295
 Милошевић, Милош 574
 Милутинов, З. 407, 420
 Минова-Ђуркова, Лиљана 517
 Мирић, Душанка 477, 517, 540, 556
 Митриновић, Вера 517, 617
 Митрићевић-Штепанек, Катарина 517, 556
 Митровић, Анђелка 495
 Митровић, Б. 321, 326, 329
 Митровић, Силва 495
 Митропан, Петар 495
 Миту, Михаи, в. Mitu, Mihai
 Митурска-Бојановска, Ј. 463
 Мићић, Софија 477, 483, 495, 556, 611
 Михаиловић, Драгослав 563
 Михаиловић, Љиљана 495, 611
 Михајловић, Велимир 25, 92, 97, 381, 390, 400
 Михајловић, Јелена 495
 Михневич, А. Е. 139
 Мишић-Илић, Биљана 477, 483, 568, 611

- Мишковић-Луковић, Мирјана 611
Младенов, Стефан 323, 329
Младеновић, Александар 11–14, 21,
23–25, 45, 49, 433–439, 588, 590,
594, 619, 626
Младеновић, Радивоје 50, 181–228,
408, 410–411, 413–414, 420–421,
529, 540, 556, 584
Модерц, Саша, в. Moderc, Saša
Мојсиловић, Бојана 556
Моловић, Јордан 245
Московљевић-Поповић, Јасмина 556
Московљевић, Милош 232–233, 239–
242, 258, 263
Моути, Ана, в. Mouti, Anna
Мошин, Владимир 436
Мркаљ, Зона 496, 626
Мршевић-Радовић, Драгана 556, 563,
602, 619
Мумин, Марија 496
Мунат, Џудит, в. Munat, Judith
Мустайоки, Арто 133–136, 149, 509
Мутавцић, Предраг 611
- Настановић, Драгана 540
Невекловски, Герхард 517, 626
Недельков, Љиљана 259, 556, 575
Недельковић, Јасмина 439, 589–590, 594
Недельковић, Олга 436
Немањић, Милош 619
Ненезић, Зорана 496
Ненезић, Јулија 540
Ненезић, Соња 469–630
Неринг, Герд-Дитер, в. Nehring,
Dieter-G.
Несторовић, Зорица 496
Нещименко, Галина Парфенъевна 467
Никитин, М. В. 127, 149
Николаев, Г. А. 463, 466
Николина, Н. А. 464
Николић, Берислав 233, 239–243, 259,
263
Николић, Видан 478, 556, 564, 568
- Николић, Ивана 484
Николић, Јелена 517
Николић, Марина 564
Николић, Милија 573, 575
Николић, Мирјана 573
Николић, Мирослав 158, 259, 345,
355, 540, 603
Николић, Наташа 496, 575
Николић, Риста Т. 232, 245, 263
Николић, Споменка 611
Никчевић-Батричевић, Александра
471, 496, 612
Никчевић, Војислав 478, 517
Ницолова, Руселина 517
Новаков, Драгана 590, 611
Новаков, Предраг 473, 483, 496–497,
556, 602, 605
Ного, Љиљана 603
Нодило, Натко, в. Nodilo, Natko
Номачи, Мотоки, в. Nomachi, Motoki
Норман, Борис Јо. 127, 139, 143, 149,
518
- Њемиска, Зофја, в. Niemyska, Zofia
- Обижајева, Марина 518
Обрадовић, Радмила 483, 497, 540, 568,
612
Обућина, Предраг 505, 518, 556, 626
Океанская, Жанна Л. 478
Окука, Милан 229, 233, 263, 564, 598,
627
Онишкевич, М. Й. 315
Остојић, Бранислав 518, 526, 540, 556–
557, 584
Островски, Богумил 518
Оташевић, Ђорђе 478, 518, 599, 602
- Павићевић, М. 90
Павковић, Васа 595, 603
Павлица, Драган 541, 584
Павловић, Владан 569, 612
Павловић, Дубравка 575

- Павловић, Звездана 557
 Павловић, Ирена 497
 Павловић, Љубомир 45, 263
 Павловић, Миливој 12, 26, 184, 189–191, 211, 218, 220–222, 227
 Павловић, Слободан 267–297, 471, 541, 543, 595
 Павловић, Тања 474
 Падучева, Елена Викторовна 125, 130, 149, 518
 Пажђерски, Душан-Владислав 518–519, 627
 Палавестра, Предраг 51
 Панић, Олга 557, 564
 Панфилова, Ф. В. 627
 Панчевска, Ангелина 519
 Папаконстантину, Мелина, в. Pareasconstantinou, Melina
 Паповић, Јулијана 497
 Папулин, Павле 160, 176
 Пасиа, Анастасиа, в. Pasia, Anastasia
 Патраш, Владимир, в. Patrás, Vladimir
 Пауновић, Тајјана 478, 497, 557
 Пауновић-Штајн, Радмила 497
 Пејановић, Ана 483
 Пејић, Ненад 612
 Пејовић, Анђелка 483, 497–498
 Пејчић-Митић, Марија 557, 584, 586
 Пендлбери, Џонатан, в. Pendlebury, Jonathan
 Перић, Александар 483, 478, 564, 602
 Перовић, Славица 478
 Перовић, Сретен 519
 Песоцкаја, Ирина 519
 Петковић, Владимир 499
 Петриков-Климчукова, Анна 478
 Петров, Ана 627
 Петровачки, Љиљана 471, 541, 575
 Петровић, Александар 483
 Петровић, Веселин 410, 421, 557, 585
 Петровић, Драгољуб 21–35, 49, 55, 90–92, 97, 240, 246, 259, 300, 315, 412, 421, 519, 585, 603, 619
 Петровић, Петар 263
 Петровић, Милена 530
 Петровић, Мирјана 259, 557, 627
 Петровић, Наталија 158, 259, 345, 348, 355
 Петровић, Радомир 590–591
 Петровић, Снежана 319–330, 376, 400, 557, 585, 600, 616
 Петровић, Соња 478, 585
 Петровић, Сретен 620
 Петровић, Сузана 491, 502
 Петровић, Тања 332, 353, 406–407, 421, 620
 Петровић, Емил 31
 Петронијевић, Божинка 505, 541, 612
 Петрухина, Елена В. 465–466
 Петрушевска, Људмила 138
 Пецо, Асим 161, 176, 199, 204, 219, 221, 229, 227, 263, 557, 569, 585, 620
 Пешикан, Митар 49, 58, 90, 530, 565, 575–576
 Пешинова, Лидија, в. Pešinová, Lidia
 Пешковский, А. М. 125, 148–149, 359, 372
 Пижурница, Маго 295, 530, 557, 575–576, 585, 603, 617, 619
 Пилетић, Тамара 617
 Пилиповић, С. 370
 Пиљић, Јасна 498
 Пипер, Предраг 61–62, 64, 65–87, 119, 268, 281–282, 284, 296, 351, 355, 360–361, 365, 372, 471, 476, 478, 498, 519, 526–527, 530, 541, 557, 564, 601, 603, 618, 620, 627
 Пирсл, Даница 498
 Плунгян, В. А. 134, 136, 149
 Поломац, Владимир 377, 400, 596
 Попов, Бојан 381, 400
 Попова, Зинаида Даниловна 519
 Попова, Т. Г. 464, 526
 Поповић, Весна 366, 576
 Поповић, Данијела 558, 585, 622
 Поповић, Душанка 498

- Поповић, Иван 235–236, 259–260, 380,
 385–386, 389, 400–401, 598
 Поповић, Љубомир 110, 119
 Поповић, Људмила 85, 479, 498, 519,
 541, 546, 558
 Поповић, Мирјана 564, 569
 Поповић, Михаило 558, 603, 612
 Потих, Душица 576
 Прањковић, Иво, в. Pranjković, Ivo
 Првуловић, Борислав 576
 Прелић, М. 340, 342, 347–351, 356
 Прњат, Зорица 499
 Прћић, Твртко 499, 531, 564
 Радан, Миља 260, 407, 410, 413, 421,
 612
 Радзиевская, Татьяна 520
 Радзик, Ана, в. Radzik, Anna
 Радевић, Милорад 627
 Раденковић, Љубинко 479, 520, 558,
 603
 Радивојевић, Т. 248, 263
 Радисављевић, Тања 499
 Радић-Бојанић, Биљана 499, 541, 558,
 569, 612–613, 627, 630
 Радић, Јованка 153–179, 473, 479, 541,
 558, 576
 Радић-Дугоњић, Милана 484, 520
 Радић, Првослав 176, 220, 227, 408,
 411, 421, 499, 520, 541
 Радовановић, Драгана 229–265, 413,
 415, 417, 421, 529, 541, 585, 627
 Радовановић, Ивица 574
 Радовановић, Милорад 67, 86, 346,
 351, 353, 356, 440–444, 473, 520,
 527, 541, 569, 603, 627
 Радовић-Тешић, Милица 542, 558–559,
 564, 603, 620
 Радоњић, Данијела 479, 586
 Радосављевић, Маријана 613
 Радосављевић, Н. 408, 410, 422
 Радосевић, Наталја 620
 Радуловић, Драган 479
 Радуловић, Милица 479, 613
 Радуловић, Наташа 495
 Радуловић, Оливера 471, 575
 Раичевић, Вучина 499, 520
 Рајић, Јелена 505, 542
 Рајић, Јован 13
 Рајић, Љубиша 412, 422
 Рајковић, Љубиша 569, 586
 Рајнхарт, Јоханес, в. Reinhart, Johannes
 Рајс, Кетрин, в. Rice, Catherine
 Ракић, Милоје Т. 246, 263
 Ракић, Мирјана 569
 Ракић, Софија 233, 238, 260, 353, 409,
 422
 Ракић, Станимир 529, 542, 559, 613
 Ралевић, Мирољуб 499
 Рамић, Никола 50, 529, 586, 603
 Ранковић, Зоран 479, 591
 Рапајић, Валентина 499
 Ратковић, Драгана 598
 Расулић, Катарина 470–471, 559, 607,
 613
 Рахилина, Елена В. 134, 136, 149
 Рашић, Ивана 559, 576
 Рашкова, Н. 340, 356
 Ребић, Чедомир 569, 620
 Ревзин, Исаак Иосифович 127, 149
 Рељић, Митра 414, 422, 559, 586
 Реметић, Слободан 14, 32, 37–60, 184,
 196–197, 201, 213, 227, 230, 239,
 242–244, 248, 260, 263, 300, 315,
 408, 410, 413, 415, 422, 529, 586,
 628
 Ремнева, М. Ј. 468
 Реферовская, Елизавета Артуровна
 362, 364–365, 369, 372
 Решетар, Милан, в. Rešetar, Milan
 Риглер, Јакоб, в. Rigler, Jakob
 Ристић, Стана 479–480, 542, 554, 559,
 628
 Рогоза, Наталја Руфовна 520, 559
 Ружић, Владислава 85, 119, 471, 541–
 543, 546, 564

- Рунић, Јелена 613
Рунић, Марија 480, 543
Русо, Паскал, в. Ruso, Paskal
- Сааведра, Димка 500, 543
Савић-Грујић, Ана 559, 586
Савић, Биљана 596
Савић, Виктор 591, 596, 604, 630
Савић, Милица 500
Савић, Свенка 613
Самарџић, Мила 500
Самарџић, Тања 500
Санфелд, Кристијан, в. Sandfeld, Кр.
Сарделић, Срђа 484
Седлакова, Катарина, в. Sedláková,
Katarina 520
Селимовић-Момчиловић, Маша 500
Секереш, Стјепан 234, 260
Секулић, Невенка 260
Селиверстова, Ольга Н. 127, 149, 362,
369, 372
Сергеев, К. А. 127, 149
Сибиновић, Миодраг 484, 620
Сикимић, Биљана 261, 263, 336, 340,
347, 356, 376, 401, 412, 422, 478,
585, 613, 616, 628
Силашки, Надежда 500
Симидријевић, Љубинка 496
Симић, Зоран 409, 411, 422–423, 543,
569
Симић, Радоје 110–111, 119, 199, 200,
220, 222, 227, 230, 239, 261, 471,
527, 529, 531, 543, 598
Скок, Петар, в. Skok, Petar
Слинин, Ј. А. 127, 149
Смиљанић-Спасић, Мирослава 620,
628
Смит, Кари, в. Smith, Kari
Соболев, Алексей Н. 411, 422, 520,
543, 587, 616, 628
Сова, Војћех, в. Sowa, Wojciech
Соколова, Ирина 500, 521
Соколовић, Далибор 500, 521, 628
Соколовић, М. 410, 412, 419, 422
Сосир, Фердинанд де, в. Saussure, F. de
Сотиоров, П. 340–341, 365
Сотировић, Владислав 531
Софронијевић, Валериј 521
Спасић, Драгана 501, 613
Спасојевић, Ивана 617, 620
Спасојевић, Марина 480, 543, 559–560,
569
Срдић, Смиља 543, 614, 620
Средојевић, Дејан 560
Срезневский, Измаил Иванович 309,
315
Стакић, Милан 543
Стаматовић, Р. 91, 98
Станинова, Л. В. 521
Станић, Данијела 604
Станић, Милица 90–92, 98, 303, 315,
321–322, 324, 327–329
Станишић, Вања 248, 261, 376, 401,
473–474, 521, 614, 617
Станкова, Радослава 521, 591
Станковић, Богољуб 370, 472, 587,
620–621, 628–629
Станковић, Ивана 629
Станковић-Шошо, Наташа 629
Станковић, Радоман 614
Станковић, Станислав 417, 408, 410,
412, 414, 422–423, 544
Становчић, В. 355–356
Станојевић, Веран 505, 544, 560, 614
Станојевић, Добривоје 480, 569
Станојловић, Јована 591
Станојчић, Живојин 110, 119, 443,
544, 565, 569
Станојчић, Славко 570
Стевановић, Михаило 52, 78, 86, 110,
119, 184, 209, 227, 299, 315
Стевић, Слободан 473, 501, 544
Стевовић, Игрутин 247, 261
Стевовић, Саво 531, 560, 587
Степанов, Страхиња 544, 570
Степанов, Юрий Сергеевич 125–126,
149

- Степановић, Предраг 153–156, 159,
 176–177, 233, 261, 345–346, 353,
 356, 410, 423
 Степановић-Николић, Слађана 560,
 587
 Стернин, Иосиф Абрамович 139, 506
 Стернина, Марина Абрамовна 474
 Стефановић, Димитрије 345, 356, 591,
 629
 Стефановић, Марија 480, 521, 544, 560,
 601
 Стијовић, Рада 90, 98, 301–302, 315,
 321–322, 328–329, 412, 423, 521,
 544, 560, 587, 603
 Стипчевић, Светлана 629
 Стојановић, Андреј 521, 544, 570
 Стојановић, Јелица 479–480, 545, 565,
 596
 Стојановић, Катарина 560
 Стојановић, Љубомир 163, 166, 177
 Стојановић, Миролуб 621
 Стојановић, Смиљка 501, 531, 560
 Стојић, Светлана 501
 Стојичић, Виолета 614
 Стојковић, Надежда 480
 Стојковић, Смиљка 501, 521, 560, 604
 Стојменовић, Чедомир 596
 Суботић, Љиљана 591, 596–597, 622,
 629
 Сунајко, Катарина 603
 Сурањи, Балаш 614

 Танасић, Срето 85, 109–119, 423, 440–
 444, 472, 480, 522, 541, 545, 560,
 587, 621, 629, 630
 Тара, Шизуја 614
 Тарасјев, Андреј 501
 Тарасов, Евгений Федорович 511
 Тарланов, Замир Курбанович 522
 Тасић, Милан 176
 Таховски, А. 378, 401
 Темчин, Сергей 591
 Теодоровић, Андреј 570
 Теодоровић, Јасмина 484
 Теодосијевић, Мирјана 604, 621
 Тепавчевић, Андрија 529, 587
 Тепавчевић, Миодарка 469–630
 Терзић, Богдан 480, 510, 598, 618, 621,
 629
 Тешић, Милосав 263, 320, 329, 591, 603
 Типсаревевић-Лукић, Иванка 501
 Тир, Михал, в. Tir, Mihal
 Тирова, Зузана 501, 522
 Тодака, Јунчи, в. Todaka, Yūichi
 Тодоров, Нада 576
 Тодоров, Тодор 522
 Толстая, Светлана Михайловна 17, 522
 Толстой, Никита Ильич 34
 Тома, Пол-Луј 220, 222, 227, 545, 570,
 629
 Томић, Дина 411, 423, 529
 Томовић, Ненад 615
 Тонић, Ана 501
 Тончева, Христина 522
 Топић, Мирослав 484, 561
 Тополињска, Зузана, в. Topolińska
 Zuzanna
 Точанац-Миливојевић, Душанка 502, 615
 Тошић, Јелица 484
 Тошовић, Бранко 119, 361, 373, 506,
 523, 529, 541, 545–546, 561
 Трајб, Сајмон, в. Trajb, Sajmon
 Трбојевић, Ивана 470–471, 545, 615
 Требјешанин, Биљана 574
 Трентер, Кејт, в. Trenter, Kejt 502
 Тривунац, Р. 300, 314
 Трифуновић, Ђорђе 430–431
 Трифуњагић, Иван 545, 570
 Тричковић, Дивна 615
 Трнавац, Радослава 546
 Трубачев, Олег Николаевич 97, 295,
 315, 446, 458
 Турилов, А. А. 425, 591

 Ђирић, Љубисав 412, 423, 561, 587, 621
 Ђирковић, Светлана 344, 357, 604

- Торић, Божо 463, 481, 546, 561, 630
Тосић, Добрица 43, 47, 56, 59
Тосић, Павле 498, 604
Тук, Љиљана 495
Турчин, Ивана 546, 570
Тупић, Драго 90, 93, 98, 121–123, 230,
264, 301, 315, 322, 324, 329, 529,
587–588, 621, 630
Тупић, Желько 90, 93, 98, 301, 315, 322,
324, 325, 329
- Убипарип, Миланка 591
Уљаревић, Бранислав 530
Уфимцева, Анна Анфилофьевна 130,
149
Уфимцева, Наталиа Владимировна В.
511
Ухлиржова, Лудмила, в. Uhlířová,
Ludmila
Урошевић, Д. 411, 417
Ушаков, Дмитрий Николаевич 315
Ушакова, Александра Павловна 523
- Фасмер, М., в. Vásmér, M. 311, 315
Фекете, Егон 546, 565, 589, 603, 621
Фелешко, Казимјеж, в. Feleszko
Kazimierz
Фила, Весна 502
Филеки, Стјепан 531
Филипова-Байрова, М. 378–388, 401
Филиповић, Јелена 502
Филиповић, Миленко 31, 264
Филиповић-Клајнер, Луна 615
Филиповић-Ковачевић, Соња 561, 565,
615
Филмор, Ч., в. Fillmore Charles 126–
127, 149
Финка, Божидар, в. Finka Božidar
Фици, Франческа, в. Fici, Francesca
Фурлан, Метка, в. Furlan, Metka
- Халиловић, Сенахид, в. Halilović,
Senahid
- Ханић, Јасмина, в. Hanić, Jasmina
Хансен, Бјорн, в. Hansen, Björn
Харалампиев, Иван 190, 227
Харш, Рик, в. Harsch, Rick
Химик, В. В. 463
Хирт, Х., в. Hirt, H.
Хлебец, Борис, в. Hlebec, Boris
Ховханисјан, Анахит, в.
Novhannisyán, Anahit
Хориков, И. П. 324, 329
Храковский, Виктор С. 523
Худечек, Лана, в. Hudeček, Lana
Хутиу, Отилиа, в. Hutiu, Otilia
- Цанић, Милка 502
Царан, М. 409, 411, 422
Царина, Нада 621
Цветковић, Ирена 524, 531, 561
Цветковић, Катарина 481
Цветковић, Милован 576
Цветковски, Владимир 524
Цвијетић, Ратомир 576
Цвијић, Јован 45, 230
Цицмил-Реметић, Радојка 561, 588
Црепајац, Љ. 377, 401
Црњак, Дијана 561, 588
Црњак, Ивана 603
- Чавић-Илић, Зора 484
Чајкановић, Никола 484
Чакон-Белтран, Рубен, в. Chacón-
Beltrán, Rubén
Чарапић, Александар 474, 481
Чарикова, О. Н. 524
Чаркић, Милосав 570
Чемеркић, Д. 321, 329
Черкасова, Г. А. 511
Чигоја, Бранкица 474, 589, 592, 597–
598, 604
Чиргић, Аднан 481, 524, 621
Чича, Дубравка 576–577
Чобелић, Н. 354–355

- Човић, Бранимир 484
 Човић, Бранислава 481, 561
 Човић, Лариса 481, 506, 524, 570, 618
 Чолак-Антић, Бошко 621
 Чубровић, Биљана 470–471, 475, 477, 503, 570–571, 615
 Чудомировић, Ј. 413, 423
 Чутура, Илијана 546, 562, 571
- Џабарпур, Шадаб 503
 Џелебџић, Дејан 616
 Џексон, Керол, в. Jackson, Carole
- Шаманова, М. В. 524
 Шапошников, Александр 525
 Шагуновский, И. Б. 362, 373
 Шахматов, Алексей Александрович 16, 167
 Шевић, Радмила 503
 Шведова, Наталија Јульевна 66, 87, 125, 362, 373
 Шивиц-Дулар, Аленка 525
 Шијак, Зора 577
 Шипка, Данко 481, 546, 562, 604–605, 618
 Шипка, Милан 395, 400, 546, 562, 565, 577, 604
 Ширяев, Е. Н. 362, 370
 Шкаљић, А., в. Škaljić, А.
 Шкарић, И., в. Škarić, I.
 Шкриванић, Г. 95, 98
 Шмауз, Алојз, в. Šmaus, Alojz
 Шобот, Бојана 616
 Шојат, Антун, в. Šojat, Antun
 Шотра, Татјана 503
 Шпис-Ћулум, Марија 159, 261, 363, 373
 Штасни, Гордана 546–547, 562, 577
 Штефањик, Јозеф 503
 Штрбац, Гордана 547, 571
 Шћепановић, Михаило 562, 621–622
 Шћепановић, Славко 484, 503
 Шубарић, Сања 597
- Шульгач, Виктор П. 525
 Шустер-Шевц, Хинц, в. Schuster-Šewc, Hinc
- Щерба, Лев Владимирович 140
- Янышкова, Илона 512
 Ярцева, Виктория Николаевна 371–372
- Лајџиница*
- Аукут, Ksenija 605
 Alexander, Ronelle 173, 412–413, 416
 Antoniћ, Ivana, в. Антонић, Ивана
 Antoniou, Maria 504, 507, 605
- Babić, Ana 488, 502
 Babić, Stjepan 299–300, 307–308, 315–316
 Barakova, P. 361, 371
 Barentsen Adrian 507
 Bartha, Cs. 334, 336, 339, 347, 350–351
 Baruco, Marija 491
 Bauer, Jaroslav 285, 289–290, 293, 295
 Begović, Aleksandra, в. Беговић, Александра
 Běličová, Helena 102, 107, 295
 Belmekki, Belkacem 606
 Birnbaum, H. 399, 388, 401
 Bodrić, Radmila 485, 599, 606
 Bogišić, Vlaho 89, 92–93, 95, 98
 Bor, Kalman 589
 Borbély, A. 334, 336, 338–339, 341, 347, 351
 Boretzky, N. 324, 329
 Borys, W. 309, 316
 Brala, Marija 482
 Breslauer, Kristina 486
 Brodowska-Honowska, M. 311, 316
 Browning, R. 379, 383, 399, 606
 Broz, I. 32, 165, 303, 308, 316
 Brozović, Dalibor 27, 46

- Burzan, Mirjana, в. Бурзан Мирјана
 Buchholz, O. 368
- Ceramella, Nick 491
 Claire Le Feuvre 515
 Cople-Tošić, Alice 482
 Corbett, Greville 102, 107
 Corin, A. 363, 366–367, 371
 Coseriu, Eugen 132, 150
 Croce, Benedetto 473
 Cioranescu, A. 329
 Chacón-Beltrán, Rubén 503
- Dahmen, W. 353
 Daneš, František 127, 150
 Danielewiczowa, Magdalena 510
 Daničić, Đura, в. Даничић, Ђура
 Dibo 22
 Dijas, Simon 502
 Diessel, Holger 279, 281, 287–290, 293,
 296
 Dirven, René 267, 293, 296
 Dizdari 320, 324, 325–326, 329
 Dicker, Craig L. 487
 Dobos, B. 334, 337–338, 340, 342, 352
 Dojka, Iwona 511
- Elias, Ellen 173
 Erb, M. 337, 352
- Gaj, Ljudevit 163, 175
 Gal, S. 331–333, 337–338, 348, 349, 352
 Gallis, Arne 277, 296
 Gămulescu, Dorin 376, 401
 Ginter, Anna 510
 Goetz, Greta 487
 Göncs, Lajos 475
 Goebel, H. 351
 Gorter, D. 351
 Greenberg, Joseph 280, 290, 296, 410
 Grbić, Jadranka 155–157, 159, 164, 168,
 175, 333, 342–343, 352
 Grochowski, Maciej 510
 Grzegorzczkova, R. 127, 150
- Gugulanova, I. 361, 371
 Gutierrez Morales, S. 362, 371
 Günter, Radden 293, 296
- Čechová, M. 103, 107
 Čudomirović, J., в. Чудомировић, J.
- Fajfer-Čagorović, Ivanka 488, 502
 Feleszko, Kazimierz 363, 373
 Fici, Francesca 523
 Fillmore Charles 126–127, 149
- Finka, Božidar 27, 46
 Fishman, Joshua 332, 352
 Fraenkel, E. 93, 98
 Frege, Gotlib 127–128, 132, 150
 Freundlich, R. 130, 150
 Friedhof, G. 142, 150
 Furlan, Metka 523
- Hadrovics, Lazslo 376, 397, 401
 Hajdiker, Klaudija 502
 Hajičová, Eva 104, 107
 Halliday, M. A. K. 474
 Halilović, Senahid 523
 Hansen, Björn 546
 Hanić, Jasmina 523
 Hartig, M. 129, 150
 Harsch, Rick 615
 Havránek, Bohuslav 103, 107
 Helbig, G. 130–131, 137, 150
 Hill, J. 332, 352
 Himstedt-Vaid, P. 353
 Hirt, H. 242, 261
 Hladka, Z. 150
 Hlebec, Boris 529, 546, 561, 604, 615
 Hovhannisyan, Anahit 481, 615
 Hraste, Mate 316
 Hudeček, Lana 82, 86
 Huffines, M. L. 348, 352
 Hutiu, Otilia 615
- Ilica, Anton 608
 Imami, Petrit 600

- Imamović, Adisa 608
 Iveković, F. 32, 165
 Ivšić, Stjepan 157, 166
 Iwanenko, Svetlana 504, 512, 608
 Izquierdo-Todorović, Silvia 490
- Jagić, Vatroslav 175
 Jahić, Alma 513, 608
 Jakopin, Franc 619
 Jakubowicz, Mariola 512
 Jakubowska-Ožóg, Alicja 512
 Jackson, Carole 503
 Jedlička, A. 103, 107
 Jembrich, A. 342, 353
 Jespersen, Otto 360
 Jungmann, Josef 312, 316
- Kakridis, Yannis 597, 609
 Karlík, Petr 103, 107, 150
 Karlíková, Helena 513
 Karłowicz, Jan 316
 Karolak, S. 133–135, 150
 Kasirer, Ernest 296
 Katičić, Radoslav 78, 86
 Katnić-Bakaršić 67, 78–79, 82, 86
 Kerničan, Leontina 491
 Kešetović, Selma 609
 Klimonow, W. 134, 150
 Knipf, E. 337, 352
 Kolombo, Federika 491
 Komárek, M 101, 107
 Kontka, Miklós 476
 Kopečný, František 296
 Kopitar, Jernej 161
 Kordić, Snježana 276, 296, 361, 363,
 367–368, 371
 Kořenský, Jan 513
 Korytkowska, Małgorzata 514
 Korkut, Ece 476
 Korošová, Mariena 492
 Koseska-Toszewa, 361, 368, 371
 Kostrenčić, M. 98
 Kovačević, Miloš, в. Ковачевић, Милош
- Králik, Ľubor 514
 Kranjc, Simona 514
 Kretschmer, Anna 67, 86, 477, 514, 588,
 590, 593, 597
 Kryński, A. 316
 Križanić, Juraj 161
 Kurzová, Helena 277, 290, 296
- Langacker, Ronald W. 473
 Łaziński, M. 102, 108
 Lehmann, Winfred 270, 274, 279–280,
 296
 Lewaszkiwicz, Łukasz 505, 555
 Lipljin, T. 300, 316
 Logar, Tine 27
 Loma, Aleksandar, в. Лома, А.
 Lopatková, Markéta 515
 Lopez Sančes, Marija Engrasija 493, 610
 Lubaś, Władisław 515, 601, 626
 Luraghi, Silvia 267, 281, 296
- Mahmutović-Rakovac, Alisa 626
 Mayer, E. 337–338, 353
 Makišová, Anna 516, 539
 Malbaša, Zdravko 300, 316
 Maltez, Ksenija 494
 Mańkowska, Sylwia 516
 Mano-Zisi, Katarina 590
 Machek, Vaclav 311, 316
 Maretić, Tomislav 32, 165, 299, 316
 Mari, Emanuela 491
 Martinez, Francisco Javier Antón 494
 Matthews, Peter H. 473
 Mauro, Tulio de 130, 150
 Mažuranić, V. 381, 401
 Meyer-Lübke, W. 98
 Menac, Antica 483
 Menac-Mihalić, Mira 516
 Myjavcová, Mária 516
 Mihăescu, H. 378, 401
 Miklošič, Fran 309–310, 316, 445
 Miloradović, Sofija, в. Милорадовић,
 Софија

- Mislovičová, Sibyla 481
 Mitu, Mihai 611
 Moderc, Saša 611
 Mouti, Anna 496
 Mrazek, Roman 368
 Munat, Judith 477
 Mustafić, Refika 615
- Nekula, Marek 103, 107
 Nelde, P. 351, 406, 421
 Niemyska, Zofia 568
 Nehring, Dieter-G. 477, 526
 Nićiforović-Babac, Olivera 486
 Niedźwiedzki, W. 316
 Nodilo, Natko 162, 164–165, 176
 Nomachi, Motoki 505, 518, 540
- Nyomárkay, Istvan 342, 353
- Ogden, Charles K. 128, 150
 Olesch, R. 316
- Panevova, Jarmila 101–108, 127, 133–134, 150
 Papaconstantinou, Melina 497
 Papahagi, T. 324, 329–330
 Pasia, Anastasia 497
 Patrás, Vladimir 478
 Paul, Herman 137, 149
 Pendlebury, Jonathan 498
 Petkova-Schick, I. 324, 330
 Petrović, Dragoljub, в. Петровић,
 Драгољуб
 Petrović, Snežana, в. Петровић, Снежана
 Petrović, Suzana, в. Петровић, Сузана
 Petrović, Tanja, в. Петровић, Тања
 Pešinová, Lidia 498
 Pfuhl, Chr. Tr. 312, 316
 Piernikarski, C. 132, 150
 Piper, Predrag, в. Пипер, Предраг
 Pleteršnik, M. 302, 312, 316
 Pokorny, Josef 98
 Pranjković, Ivo 519
- Radan, Milja, в. Радан Миља
 Radovanović, M., в. Радовановић, М.
 Radzik, Anna 612
 Reinhart, Johannes 526
 Rakić, Sofija, в. Ракић, Софија
 Ressel, G. 353
 Rešetar, Milan 164, 176
 Rice, Catherine 499
 Ringheim, Allan 296
 Richards, I. A. 128, 150
 Richter, W. 95, 98
 Rigler, Jakob 32
 Roki-Fortunato, A. 300, 316
 Rosen, A. 102–104, 108
 Rusinová 103, 107
 Ruso, Paskal 500
- Saloni, Z. 102–104, 108
 Szalma, Jozsef 471, 475
 Sandfeld, Kr. 381, 397, 402
 Saussure, F. de 52
 Sedláček, Jan 295
 Sgall, Petr 103, 107–108
 Sychta, B. 317
 Simeon, Rikard 175
 Simić, Zoran, в. Симић, Зоран
 Skalička, Vladimir 101, 108
 Skok, Petar 91, 93, 96, 98, 301, 303,
 305, 307, 309, 311, 316, 323–324,
 376, 380–382, 385, 387–388, 389,
 391–397, 401–402, 447, 455, 458
 Slapšak, Svetlana 397, 402
 Szymański, M. 361, 371
 Szulagyi, J. 342, 353
 Sławski, Franciszek 316
 Smith, Kari 500
 Smole, Vera 520
 Smoczyński, W. 93, 98
 Sowa, Wojciech 521
 Spolsky, B. 353
 Starý, Z.
 Stachowski, Stanisław 322–323, 330
 Stepanović, Predrag, в. Степановић,
 Предраг

- Stieber, Zdzisław 313, 316
 Striedter-Temps, H. 376, 402
- Šarošac, Đ. 342, 353
 Šetka, J. 381, 387, 402
 Šimunović, Petar 316
 Škaljić, Abdulah 320, 323, 326, 330, 376, 391, 402
 Škarić, Ivan 170, 177
 Šojat, Antun 28, 46
 Šmaus, Alojz 503
 Šmilauer, Vladimir 103, 108
 Šmit, Cvijeta 488, 502–503
 Schuster-Šewc, Hinc 456, 458, 562
- Таран, М. 409, 423
 Тиктин, Н. 326, 330
 Тир, Мihal 481, 506, 522
 Todaka, Yuichi 501
 Tomić, D., в. Томић, Д.
 Topolińska Zuzanna 27, 29, 34, 150, 523, 545
 Tóth, A. 336, 338, 354
 Trajb, Sajmon 502
 Trenter, Kejt 502
 Trnka, Bohumil 103, 108
 Tzitzilis, Chr. 378, 399, 402
 Tsitsipis, L. 331, 354
- Uhlířová, Ludmila 523
 Uhlisch, G. 378, 402
- Vaillant, A. 310–311, 317
 Varadi, Tibor 332, 354
- Vasmer, Max 311, 315, 376–377, 379–380, 382–385, 387–397, 402, 453, 458
 Veber, Renata 486
 Vékás, J. 336, 338, 344, 354
 Verspoor, Marjolijn H. 267, 296
 Vinja, Vojmir 380–381, 387, 392, 402
 Vlajić-Popović, Jasna, в. Влајић-Поповић, Јасна
 Voss, C. 331, 342, 354
 Vračarić, Ildiko 488, 502
 Vučković, Marija, в. Вучковић, Марија
 Vukojević, Luka 82, 86
- Weinreich, U. 331, 354
 Walde, A. 98
 Wasserscheidt, P. 332, 354
 Weber, P. J. 406, 421
 Wereszczyński, Aleksander 509, 606
 Wiese, Heike 61, 64
 Wojtak, Maria 509
 Woolard, K. 332, 352
 Wölck, W. 351
- Ypsilandis, George S. 489
- Zaki, Mai 608
 Zaręba Alfred 22
 Zelliger, E. 352
 Zett, R. 309–310, 317, 397, 402
- Žigo, Pavol 512
- Рејисџре урадила:
 Драјана Радовановић*

УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ

1. Часопис *Јужнословенски филолоџ* објављује оригиналне радове из области лингвистичке теорије, словенске филологије, историје и дијалектологије јужнословенских и других словенских језика, историје лингвистике и сродних научних области, научну критику, хронику и библиографију. Радови који су већ објављени или понуђени за објављивање у некој другој публикацији не могу бити прихваћени за објављивање у *Јужнословенском филолоџу*. Ако је рад био изложен на научном скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе треба да буде наведен у посебној напомени, по правилу при дну прве странице чланка.

2. Радови се објављују на српском језику, екавским или ијекавским књижевним изговором, ћирилицом. Уколико аутор жели да му рад буде штампан латиницом, треба то посебно да нагласи. По договору са Уредништвом, рад може бити објављен на енглеском, руском, немачком или француском језику.

Рукопис треба да буде исправан у погледу правописа, граматике и стила. У *Јужнословенском филолоџу* за радове на српском језику примењује се *Правилник српскога језика* Митра Пешикана, Јована Јерковића и Мата Пижурце (Матица српска: Нови Сад, 1993). Поред правописних норми утврђених тим правописом, аутори треба да се у припреми рукописа за штампу придржавају и следећег:

- а) Наслови посебних публикација (монографија, зборника, часописа, речника и сл.) који се помињу у раду штампају се курзивом на језику и писму на којем је публикација која се цитира објављена, било да је реч о оригиналу или о преводу.
- б) Пожељно је цитирање према изворном тексту (оригиналу) и писму. Уколико се цитира преведени рад, треба у одговарајућој напомени навести библиографске податке о оригиналу.

- в) Страна имена пишу се транскрибовано (прилагођено српском језику) према правилима *Правоииса српскога језика*, а када се страном име први пут наведе, у загради се даје изворно писање, осим ако је име широко познато (нпр. Ноам Чомски), или се изворно пише исто као у српском (нпр. Филип Ф. Фортунатов).
- г) У уметнутим библиографским скраћеницама (парентезама) презиме аутора наводи се у изворном облику и писму, нпр. (БЕЛИЋ 1941), (KAROLAK 2004);
- г) Цитати из дела на страном језику, у зависности од функције коју имају, могу се наводити на изворном језику или у преводу, али је потребно доследно се придржавати једног од наведених начина цитирања.

3. Рукопис треба да има следеће елементе: а) наслов рада, б) име, средње слово, презиме, назив установе у којој је аутор запослен, в) сажетак, г) кључне речи, д) текст рада, ђ) литературу и изворе, е) резиме, ж) прилоге. Редослед елемената мора се поштовати.

4. Наслов рада треба да што верније и концизније одражава садржај рада. У интересу је аутора да се користе речи прикладне за индексирање и претраживање. Ако таквих речи нема у наслову, пожељно је да се наслову дода поднаслов. Наслов (и поднаслов) штампају се на средини странице, верзалним словима.

5. Име, средње слово и презиме аутора у студијама и чланцима штампају се изнад наслова уз леву маргину, а у приказима испод текста уз десну маргину, курзивом. Имена и презимена домаћих аутора увек се наводе у оригиналном облику, независно од језика рада. Назив и седиште установе у којој је аутор запослен наводи се испод имена, средњег слова и презимена аутора. Називи сложених организација треба да одражавају хијерархију њихове структуре (нпр., Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српску књижевност). Ако је аутора више, мора се назначити из које установе потиче сваки од наведених аутора. Функција и звање аутора се не наводе. Службена адреса и/или електронска адреса аутора даје се у подбелешци, која је звездицом везана за презиме аутора. Ако је аутора више, даје се само адреса првог аутора. Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекат или програм наводи се у посебној подбелешци, која је двома звездицама везана за назив установе у којој је аутор запослен.

пописом литературе и извора датих на крају рада – олакшавају праћење цитираности у научним часописима.

10. Прилози којима је илустровано научно излагање (табеларни и графички прикази, факсимили, слике и сл.) обележавају се римским цифрама, прилажу се на крају текста рукописа, а њихово место у тексту се означава одговарајућом цифром.

11. Цитирана литература даје се у засебном одељку насловљеном *Цитирана литература*. У том одељку разрешавају се библиографске парентезе скраћено наведене у тексту. Библиографске јединице (референце) наводе се по азбучном или абecedном реду презимена првог или јединог аутора како је оно наведено у парентези у тексту. Прво се описују азбучним редом презимена првог или јединог аутора радови објављени ћирилицом, а затим се описују абecedним редом презимена првог или јединог аутора радови објављени латиницом. Ако опис библиографске јединице обухвата неколико редова, сви редови осим првог увучени су удесно за два словна места.

Свака библиографска јединица представља засебан пасус који је организован на различите начине у зависности од врсте цитираног извора.

У *Јужнословенском филолоџу* у библиографском опису цитиране литературе примењује се MLA начин библиографског цитирања (*Modern Language Association's Style - Works cited*), с том модификацијом што се презиме аутора наводи малим верзалом, а наслов посебне публикације наводи се курзивом.

Примери таквог начина библиографског цитирања:

Монографска публикација:

ПРЕЗИМЕ, име аутора и име и презиме другог аутора. *Наслов књиге*. Податак о имену преводиоца, приређивача, или некој другој врсти ауторства. Податак о издању или броју томова. Место издавања: издавач, година издавања.

Пример:

БЕЛИЋ, Александар, *О језичкој природи и језичком развијању: лингвистичка истраживања*. Књ. 1. – 2. изд. Београд: Нолит, 1958.

МИЛетић, Светозар. *О српском јазичању*. Избор и предговор Чедомир Попов. Нови Сад: Градска библиотека, 2001.

МАШИЋ, Branislav i Ranko Lončarević. *Menadžment – škole i novi pristupi*. 2. prošireno izd. Banja Luka: Ekonomski fakultet, 2004.

Фототипско издање:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. *Наслов књије*. Место првог издања, година првог издања. Место поновљеног, фототипског издања: издавач, година репринт издања.

Пример:

СОЛАРИЋ, Павле. *Поминак књижески*. Венеција, 1810. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003.

Секундарно ауторство:

У *Јужнословенском филолоју* зборници научних радова се описују према имену уредника или приређивача.

Презиме, име уредника (или приређивача). *Наслов дела*. Место издавања: издавач, година издавања.

Пример:

BUGARSKI Ranko (ed.). *Language Planning in Yugoslavia*. Columbus: Slavica Publishers, 1992.

РАДОВАНОВИЋ, Милорад (ур.). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 1996.

Прилог у серијској публикацији:

Прилог у часопису:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. „Наслов текста у публикацији.“ *Наслов часописа* број свеске или тома (година, или потпун датум): стране на којима се текст налази.

Пример:

РИБНИКАР, Јара. „Нова стара прича.“ *Летопис Мајнице српске* књ. 473, св. 3 (март 2004): стр. 265–269.

Прилог у новинама:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. „Наслов текста.“ *Наслов новина* датум: број страна.

Пример:

КЉАКИЋ, Слободан. „Черчиллов рат звезда против Хитлера.“ *Полијтика* 21.12.2004: 5.

Монографска публикација доступна on-line:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. *Наслов књиџе*. <адреса са Интернета>. Датум преузимања.

Пример:

VELTMAN, K.H. *Augmented Books, knowledge and culture*. <<http://www.isoc.org/inet2000/cdproceedings/6d/6d.>> 02.02.2002.

Прилог у серијској публикацији доступан on-line:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. „Наслов текста.“ *Наслов њериодичне њубликациџе*. Датум периодичне публикациџе. Име базе података. Датум преузимања.

Пример:

TOIT, A. „Teaching Info-preneurship: students’ perspective.” *ASLIB Proceedings* February 2000. Proquest. 21.02.2000.

Прилог у енциклопедији доступан on-line:

„НАЗИВ ОДРЕДНИЦЕ.“ *Наслов енциклоџеџиџе*. <адреса са Интернета>. Датум преузимања.

Пример:

„WILDE, Oscar.” *Encyclopedia Americana*. <...> 15.12.2008.

Рукопис:

ПРЕЗИМЕ, име. *Наслов рукоџиса* (ако постоџи или ако џе у науци добио општеприхваћено име). Место настанка: Институциџа у којоџ се налази, сигнатура, година настанка.

Пример:

НИКОЛИЋ, Јован, *Песмарица*. Темишвар: Архив САНУ у Београду, сигн. 8552/264/5, 1780–1783.

Рукописи се цитираџу према фолиџациџи (нпр. 2а–3б), изузев у случаџевима кад џе рукопис пагиниран.

12. Извори се даџу под насловом *Извори* у засебном одељку после одељка *Циџирирана лиџераџура* на истим принципима библиографског описа којџ се примењуџе у одељку *Циџирирана лиџераџура*.

13. Резиме не би требало да прелази 10% дужине текста, треба да буде на једном од светских језика (енглеском, руском, немачком, француском). Уколико аутор ниџе у могућности да обезбеди корек-

тан превод, треба да напише резиме на језику на коме је написан и рад, а Уређивачки одбор *Јужнословенскої филолоїа* ће обезбедити превод. Уколико је рад написан на страном језику, резиме мора бити написан и на српском језику. Уколико аутор није у могућности да обезбеди резиме на српском језику, треба да напише резиме на језику на којем је написан рад, а Уређивачки одбор ће обезбедити превод резимеа на српски језик.

14. Текст рада за *Јужнословенски филолої* пише се електронски на страници А₄ формата (21 x 29,5 cm), с маргинама од 2,5 cm, увлачењем новог пасуса 1,5 cm, и размаком међу редовима 1,5. Текст треба писати у фонту *Times New Roman*, словима величине 12 pt, а сажетак, кључне речи и подножне напомене словима величине 10 pt.

Штампане рукописе треба слати на адресу: Уређивачки одбор *Јужнословенскої филолоїа*, Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, 11 000 Београд. Поред штампане верзије рукописа, треба послати и електронску верзију рукописа у Word формату на компакт диску или на електронску адресу ripertm@eunet.rs с знаменом да се ради о рукопису за *Јужнословенски филолої*. Штампана верзија рукописа може бити замењена електронском верзијом у PDF формату.

Уређивачки одбор *Јужнословенскої филолоїа*